This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

The Library

of the

University of Wisconsin

The Gift of

The Karel Jonas Estate

A

11,097

Sedm let v jižní Africe.

Příhody, výzkumy a lovy

na cestách mých od polí diamantových až k řece Zambesi.

(1872—1879)

Napsal

Dr. EMIL HOLUB.

Díl II.

V PRAZE.

NAKLADATEL J. OTTO KNIHKUPEC.

1881.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

A
11,097
729186

OBSAH.

Třetí cesta do vnitra Jižní Afriky.

Strana

I. Z Diamantových polí k Molapu.

Odjezd z Dutoitspanu. — Přechod přes Vaal. — Korannské hroby v údolí Hartriveru. — Mamusa. — Lov divokých husí na solném jezeře Moffatově. — Hnízdo jeřába korunatého. — Taylorovo dobrodružství se lvem. — Město Molemovo. — Barolonžská svatba. — Zařikadlo. — Zasedání soudní. — Studené dni. — Údolí Malmanijské. — Farma Weltufredská 3

II. Z Jakobsdalu do Šošongu.

Jakobsdal. — Zeerust. — Příchod do Linokany. — Missionář pan T. Jensen. — Ložiska břidlice. — Výtěžek žní. — Vycházky z Linokany do údolí dolního toku řeky Matebe a horního toku Notuanyho. — Roklina Buvsportská a farmy v Bushveldtu. — Krokodilové v Limpopu a jeho pobočkách. — Ložiska rudy v Bushveldtu. — Vystěhovalci damarští. — Lví brod Maricem. — Lov sumců v Maricu. — V nebezpečenství života. — Údolí užovek bůvolích. — Příchod do Šošongu . . 29

III. Ze Šošongu k Velikým jezerům solným.

Dějiny posledních bojů mezi Sekhomem a Khamou. — Výmoly v řečišti Lualy. — Rovina Makveská. — Mráz. — Divocí pštrosi u vozu. — Zákaz honby, vydaný králem Khamou. — Antilopy losí. — Prvé palmy. — Stezky zvířecí a pasti asagajové na vrchovisku řeky Nokane. — Území velikých jezer solných. — Pánev Citaniská a Karri-Karriská. — Na řece Čanengu. — Matabelové u vozu. — Ložiska solná na bystřině Natě. — Lov zuluských antilop lanních. — Čekaná na lvy. — Život zvířat na Natě 52

IV. Od bystřiny Naty do Tamasece.

Ložiska soli v bystřině Natě. — Mistrovský výstřel. — Jak nás poplašili lvi. — Písečná planina kalužin. — Pštrosi u vozu. — Noční jízda při pochodních. — Dobrodružství se lvy. — Prameny Klamakle-

Strana

ňanské. — Zmařený lov slonů. — Setkání s lovci slonů. — Madenasanové. — Zvyky a mravy jejich. — Rybník Joruha a prameny Tamafopaské. — Noční život zvířat v lese. — Nepodařená honba na lvy. — Pit usnul na čekané 86

V. Z Tamasece k řece Čobě.

Henrys-Pan. — Jaké mají lovci slonů slasti a strasti. — Mladý Schmitt střílí lvy. — Makalakové. — Zmužilá žena. — Noční útok lva. — Jihoafrické odrůdy lví. — Život a zvyky jejich. — Jak činí výpady. — Příchod do Panda ma Tenky. — Blockley. — Obchod Sepopův se slonovinou. — Samci antilop losích. — Lékařská praxe u Henrys-Panu. — Zvířectvo a rostlinstvo v údolí Panda ma Tenky. — Roje včel. — Obchodní stanice Westbeechova. — Saddler's Pan. — Obchodník Y. — V údolí Lešumském. — Podrážděni sloni utíkají lesem. — Na břehu Čoby 110

VI. V údolí Čobském a Zambesijském.

Údolí Čobské a rostlinstvo v něm. — Jak jsem Impalerským ohlásil svůj příchod. — Prví poslové z říše Marucké. — Krajina u peřejů Čobských. — Jak jsem se setkal s Masupii. — Můj mulekau. — Dějiny vpádů matabelských do říše Sekeletuovy. — Hrob masupijský. — Život zvířat na Čobě. — Makumba. — Angličtí důstojníci v Impaleře. — Chýže masupijské. — Hadouš. — Prvá má plavba po Zambesi. — Rákosové lesy na břehách Zambesijských a život zvířat v nich. — Antilopy lečve a puku. — Krokodilové a hrochové. — Honba na hrochy. — Příchod do Starého Šešeke. — Blockleyův kraal 137

VII. Můj prvý pobyt v říši Marucké.

Jak mne Sepopo přivítal. — Libeko. — Spády Sepopovy. — Sepopova residence. — Dějiny království Marucko-Mabundského. — Kmenové této říše a jejich sídla. — Poddanské jejich poměry. — Řeč sesuto. — Portugalští obchodníci u dvora Sepopova. — Jak mi Sepopo dovolil, abych cestoval jeho zemí, a jak mně popsal, kudy mám jíti. — Stavba Nového Šešeke. — Požár Starého Šešeke. — Jaké mají kmenové říše Marucko-Mabundské vzdělání. — Pověra a její oběti. — Posloupnost panovníků. — Pravomocnost panovníkova. — Stavitelstvo u národů této říše. — Trojí sloh chýží. — Vnitřek královského dvorce. — Tanec kiši. — Sepopův hudební sbor. — Hudební nástroje marucko-mabundské. — Válečné bubny. — Maškary při tanci kiši. — Návrat do Impalery. — Příchod do Panda ma Tenky. — Dobrodružství se lvy 164

VIII. Vycházka ku slapům Viktoriiným.

Příchod do Panda ma Tenky. — Nové sklamání. — Theunissen mne opustil. — Odchod ku slapům. — Honba gazell orbecki. — Stádo žirafí. — Sladkovodé kalužiny v okolí slapů Viktoriiných. — Rostlinstvo a zvířectvo v nich. — Bolestná chůze. — Prvý pohled na slapy. —

Strana

Naše ohrada. — Popis slapů. — Jak jsou velikolepy a nádherny. — Jak jsou vysoky a široky. — Ostrovy na hraně pádu. — Výška sloupů parních. — Slapy při východu a západu slunce. — Koryto Zambesijské pod nimi. — Útvary skalin. — Rostlinstvo a život zvířat u slapův. — Lov pavianův. — Zajímavé dobrodružství se lvem. — Manansové. — Osudy a povaha jejich. — Jejich obyčeje a zvyky. — Jak se zasnubují a žijí v manželství. — Pohřbívání mrtvých. — Návrat do Panda ma Tenky 217

IX. Druhý pobyt v říši Marucké.

Druhý odjezd do Impalery. — Krokodilové v řece Zambesi a jak jsou nebezpečni. — Pohřební slavnost masupijská. — Sepopo a jeho ženy. — Cestovní rozvrhy. — Stromy a křoviny v lese Šešeckém. — Vjezd karavany poplatníků do Šešeke. — Marucové jakožto rybáři. — Mašoku, kat Sepopův. — Kovářské nástroje Marucův. — Prorocký tanec masupijský. — Jak mne králové navštívily. — Jak se chytá krokodil. — Mankoë. — Správa říše Marucko-Mabundské. — Hierarchie úřednická. — Lov slonů, jejž řídil Sepopo. — Vycházky do lesa Šešeckého a honby na buvoly v něm. — Zajímavá honba na lva. — Lví tanec marucký. — Mašukulumbové na dvoře Sepopově. — Králova dcera Moquai. — Svatební veselí marucké 252

X. Proti proudu Zambesijskému.

Odjezd ze Šešeke. — Loďstvo královen. — První nocleh. — Typy marucké. — Mankoë. — Úrodnost údolí Zambesijského. — Peřeje ve středním Zambesi. — Peřej Mučila-Aumsinga. — Sioma obležena lvy. — Jak mne zimnice schvátila. — Návrat do Šešeke 313

XI. Třetí pobyt v Šešeke.

Soustrastné návštěvy královy a pohlavárů. — Nový zločin Sepopův. — Masarvové v Šešeke. — Obřady při hostinách v Sepopově dvoře. — Má první vycházka. — Rybolov v říši Marucké. — Sepopo se roznemohl. — Cesty jakéhos Araba Jižní Afrikou. — Poměry poddanské v říši Marucké. — Význačné vlastnosti jednotlivých kmenů této říše. — Budoucnost země 330

XII. O vzdělanosti národů říše Marucké.

Náboženské představy. — Způsob života těchto národův — Orba. — Výnos její. — Spotřeba polních plodin. — Oděv mužský a ženský. — Postavení ženy v říši Marucké. — Výchova dítek. — Manželstvo. — Jak se mrtví pohřbívají. — Náhrobky. — Jak se v této zemi cestuje. — Soudnictvo. — Poprava. — Lékaři Sepopovi. — Pověra. — Kouzla. — Lidské oběti. — Průmyslové výrobky Marucův. — Hliněné nádoby. — Dřevěné výrobky. — Dýně. — Pletařské výrobky. — Řezací nástroje. — Zbraně lovecké a válečné. — Průmysl tkalcovský. — Stavba lodic. — Dýmky a tabatěrky. — Zboží ozdobné. — Skvosty 346

Strana

XIII. Pobyt v údolí Lešumském.

Odjezd ze Šešeke. — Vzpurní veslaři. — Výborné strašidlo. — Zvířectvo v údolí Lešumském. — Lovecké vycházky Diamondovy. — Pohlavár Moja. — Zajímavý zjev přírodní. — Pochopi Sepopovi. — Útěk Kapellův ze Šešeke. — Prudká bouře. — Jitření v říši Marucké. — Úpadek Sepopův. — Odchod do Panda ma Tenky 404

XIV. Pochod zemí Makalackou a Západomatabelskou.

Odjezd na jih. — Kolobe (Phacochoerus aethiopicus). — Tábor u pramenů Klamakleňanských. — Obchodník Z. — Tůně u Tamasanky. — Mýtina Sibananiská. — Hojnost zvířectva. — Had kobra. — Zlé svědomí. — Menon, pohlavár západních Makalaků. — Vyzvědač. — Menon zasedá nad Z-em na soud. — Zlodějství a nečistota Makalaků. — Strom morula. — Z. v nebezpečenství života. — Zříceniny u Šaše Kamenité. — Malebná krajina u řeky Rhamakobanu. — Tati. — Zlatokopové. — Rodina Lotrietův. — Hlídky matabelské. — Dějiny říše Matabelské. — Afrika lovcem slonův. — Sestra La Bengulova. — Levhart v ložnici Pita Jakobsa 419

XV. Zpáteční cesta do Polí diamantových.

Příchod do Šošongu. — Khama pronásleduje Z-a a pak odsuzuje ho. — Pobuřlivé zprávy z osady Kapské. — Odjezd na jih. — Bradshawova lovecká příhoda. — Mochuri. — Válka Bakhatlů proti Bakvenům. — Koupě dvou mladých lvů. — Van Viljoen a jeho dobrodružství se lvy. — Návštěva Eberwaldova. — Jezero Joubertovo. — Lvi v této krajině. — Houmansvley. — Příjezd do Kimberleye 460

XVI. Poslední můj pobyt v Polích diamantových.

Obnovená lékařská praxe. — Nové moje obydlí a malý zvěřinec v Bultfonteinu. — Výstava mých sbírek v Kimberleyském divadle Varieties. — Vycházka do farmy Wesselsovy. — Křovácké rytiny. — Hyény a honby takarúův. — Honby lvů na řece Valku. — Můj spisek o domorodcích. — Mylný o nich soud v Anglicku. — Vážné doby pro Kapsko a Západní zemi Griquův. — Major Lanyon a plukovník Warren. — Odjezd do přímoří 481

XVII. Kapskou osadou ku přímoří.

Odjezd z Bultfonteinu. — Chov pštrosů na farmě Ottersportu. — Chov pštrosů vůbec. — První má přednáška v Colesbergu. — Cradock. — Nehoda v tomto místě. — Válka se Zuly. — Proč běloši s nezdarem obcují s domorodci. — Mé články o válce zuluské. — Jak Zulové bojují. — Grahamstown. — Bohaté nálezy palaeontologické. — Příjezd do Portu Eliščina. — Lví honby. — Vycházky do okolí. — Mé sbírky mořské. — Sbírky mé v nebezpečenství. — Poslední dny na africké půdě. — Návrat do Evropy. — Záměry do budoucnosti 510

Obsah.

Přídavky.

Strana

1. Roiwater-siekte 551
2. Chirurgické zkušenosti 551
3. a 4. Jak jsem si léčil zimnici 552
5. Ceny plodin v říši Marucko-Mabundské 552
6. Dva příklady, kterak domorodci milují své rodiče 553
7. Cowleyova lovecká výprava proti lvu 554
8. Obdobná suchota v osadě Kapské 557
9. Chov pštrosů v Jižní Africe 557
10. Mašonové 558
11. Účel a cíl příští mé výzkumné cesty 559

Mapy.

Číslo 1. Podrobná mapa cest po střední části země východních Bamankvatův a západních Matabelův. Tab. 2.

„ 2. Podrobná mapa slapů Viktoriiných v řece Zambesi. Tab. 3.

„ 3. Podrobná mapa plavby po středním toku Zambesijském od zátoky Makumbské až ku slapu Nambveskému (v Jižní zemi Barocké). Tab. 4.

Seznam vyobrazení.

(Hvězdičkou * poznamenaná jsou pouze v českém vydání.)

Strana

1. Titulní obraz ku třetí cestě do vnitra Jižní Afriky 1
2. Batlapinové, lovící antilopy ploskaté 3
3. Rybník u farmy Coetzeovy . . . 5
4. * Korannští sluhové převozníka Blignauta 8
5. Hroby pod trnovníky velbloudími u Mamusy 9
6. Směnný obchod u Konany . . . 12
7. Lov divokých husí na solném jezeře Moffatově 13
8. Kouřící Bečuana 16
9. Skaliska u města Molemova . . 17
10. Skaliska pavianí 21
11. Bootfontein mezi Oliv-wood-dryem a Bystřinou Burgersovou 24
12. Farma Newportská na Malmanispruitu 25
13. Lov sumců v Maricu 29
14. V bařiné u říčky Matebe 32
15. Lví brod Maricem 33
16. Krokodilové v Limpopu 45
17. * Skalní cisterny u jezera Khamova 49
18. Výjev z bojů na horách Bamankvatských 53
19. Řečiště Lualské 57
20. Stádo pštrosův u vozu 61
21. Masarvové loví antilopy losí . . 65
22. Solná pánev Sojská 73
23. Matabelové pronásledují Merika . 77
24. Lov zuluských antilop lanních . 80
25. Na stromě 84

Strana

26. Noční jízda při pochodních . . 86
27. Tahouni, poplašení lvy 93
28. Pite, spíš? 101
29. Lovci slonův vracejí se z honby . 110
30. Zmužilá žena 112
31. Lovec slonů učí syna střílet slony . 113
32. Noční výpad lva 121
33. Prchající stádo slonův 129
34. Plavba po řece Zambesi 137
35. Impalera 141
36. Hrob pohlavára masupijského . . 145
37. Na břehu Čobském 149
38. Život na rovině, zvané kraalem Blockleyovým 153
39. Honba na hrochy 157
40. V houštině papyrové 164
41. Jak mne Sepopo přivítal 169
42. Přístav Šešecký 177
43. Šešečtí stěhují se do nového města . 185
44. * Půdice chýže marucké 192
45. * Kostra chýže marucké 192
46. * Hotová chýže marucká 192
47. * Půdorys soustředného domku maruckého 193
48. * Vnitřní stavba necementovaná . 193
49. * Průřez soustředného domku maruckého 194
50. * Hotový soustředný dům marucký 195
51. * Královský dvůr v Novém Šešeke 196
52. * Ohrazený příbytek královen maruckých 196
53. * Králův dvůr ve Starém Šešeke 196
54. * Okrouhlý domek marucký . . 197
55. * Jeho půdorys 197

Seznam vyobrazení.

Strana

56. * Jeho střecha 197
57. * Půdorys dvorce pohlavárova . 198
58. * Hlavní budova 198
59. * Průřez domku masupijského . 199
60. * Chýže masupijská 201
61. * Ostrý vršek některých chýží masupijských 201
62. * Pohled ze zadu na rozvalinu masupijskou ve vsi u Starého Šešeke . 201
63. * Půdorys této chýže 201
64. * Dvorec mabundský 202
65. * Obyčejný příbytek mabundský . 202
66. * Dvorec mabundský neobyčejného slohu 202
67. Tanec kiši 204
68. Oblek tanečníka při kiši 205
69. Hudební nástroje marucké . . . 207
70. Na břehu Zambesijském 213
71. Honba křovních vepřů 217
72. Honba na žirafy 221
73. Život a ruch na dně sladkovodé tůně 225
74. Slapy Viktoriiny 233
75. Lev přichází 241
76. Lov husí ostruhatých 252
77. Král Sepopo 256
78. Kaĭka, dcera krále Sepopa . . . 257
79. Prorocký tanec masupijský . . . 265
80. Návštěva královen 268
81. Moje chýže v Novém a Starém Šešeke 269
82. Udice krokodilí 272
83. Lov antilop vodních 281
84. Honba na bůvoly 289
85. Honba na lva u Šešeke 297
86. Mašukulumbové na dvoře Sepopově 301
87. * Účesy vyslanců mašukulumbských 305
88. * Zvláštní účes vyslance mašukulumbského 307
89. * Tanečník masupijský 309
90. Sepopův lékař 310
91. Mabunda. Mokololo 311
92. Mankoě 313

Strana

93. Typy marucké 316
94. V peřeji Manekangu 317
95. Mambari. Matonga 320
96. Vzhůru po Zambesim 321
97. Nehoda s loďkou 324
98. Útok lvů na ves Sioma 325
99. Honba na vydry u řeky Čoby . 330
100. Masupia. Panda 333
101. Procházka po Šešeke 336
102. Rybolov oštěpy 337
103. Utápění osob věkem sešlých . . 346
104. Sepopův kapelník 361
105. Lykový košík, naběračka a dyňové nádoby obilné Mabundův . 369
106. Tykvové nádoby marucké a mabundské na obilí a medovinu . 377
107. Marucký lovec slonův 381
108. * Asagaj pohlavárský 385
109. * Asagaj ruční 385
110. * Dlouhé asagaje bitevní . . . 385
111. * Asagaj bitevní 385
112. * Kopinaté asagaje lovecké . . 386
113. * Harpunovité asagaje lovecké . 386
114. * Oštěp krokodilí 387
115. * Metací asagaje vydří 387
116. * Asagaje rybí 387
117. * Dýky makalacké 388
118. * Dýky matabelské 388
119. * Asagaj hroší 388
120. * Asagaje sloní 388
121. * Jamní asagaj na zvěř 388
122. * Válečné sekery marucké . . 389
123. * Kiri 390
124. * Rolnická motyčka 390
125. * Dřevoštěpská sekera 390
126. * Nůž 390
127. * Štíty marucké 390
128. * Nástroje na vydělávání kožĕ . 391
129. Marucké a mabundské dýmky tabákové a dachové 392
130. Mabundské, marucké a masupijské dýmky dachové 393
131. * Tabatěrky marucké 395
132. Ruch na břehu Zambesijském v Šošongu 401

Seznam vyobrazení.

	Strana
133. Tábor v údolí Lešumském	404
134. Vana-Vena, nový král marucký	409
135. Rozvaliny u Šaše Kamenité	419
136. Rozvaliny Tatiské	445
137. Příhoda se lvicí u řeky Tati	448
138. Levhart v domě Pita Jakobsa	453
139. Zpáteční cesta do Polí diamantových	460
140. * Z hornatiny Bakvenské	468
141. Platberg u Rietfonteinu	472
142. Korannské dvorce u Mamusy	473
143. * Honba u solného jezera	480
144. Malý Fingo	481
145. Můj dům v Bultfonteinu	484
146. Skalní rytiny křovácké	485
147. Rydlo Křovácké	488
148. Honba na takarúa	493
149. Colonel Warren	505
150. Bella	508
151. Jakobsdal roku 1872	512
152. Nehoda u Cradocku	517
153. Válečný šik Zulův	521
154. Vesnice Masarvská	529
155. Osada Fingův u Portu Eliščina	533
156. Mainstreet v Eliščině Portu	545
157. * Sloní noha (Testudinaria elephantipes)	548
158. Závěrný obrázek	550

Opravy.

Strana 77. 1. řádek shora La Bengulovi místo La Bengulovy.
„ 81. řádek 1.—11. budiž vynechán.
„ 102. 5. řádek shora roiwatersiekte „ jankovitosti.
„ 132. 7. „ zdola Manansa místo Masarva.
„ 139. 2. „ shora palaží místo palahí.
„ 140. 6. „ zdola bučualou místo bečualou.
„ 211. 4. „ shora hnědele „ burelu.
„ 259. 11. „ zdola Moquai „ Kaïka.
„ 267. 8. „ shora Impalery „ Imparely.
„ 303. 4. „ „ Dne 7. místo Dne 17.
„ 366. 5. „ zdola dle rozkazu místo rozkazu.
„ 400 12. „ „ prolamovanč „ promalovanč.
„ 423. 1. „ shora od Šošongu „ do Šošongu.
„ 450. 4. „ zdola také místo tak.
„ 475. 5. „ shora Dne 19. místo Dne 9.
„ 506. 12. „ „ od Caledonu místo z Caledonů.
„ 515. 2. „ zdola horkým místo horským.

Obrázek v I. díle na str. 514 představuje missionařské stavení v Molopololi a nikoliv mé obydlí v Dutoitspanu.

XII.

Třetí pobyt v Diamantových polích.

Tak dojel jsem po třetí do Dutoitspanu jsa podobně u velesmutných nesnázích peněžitých jako při prvém svém pobytu. Hned nazejtří po mém příchodu předložil mi attorney (notář) good for (směnku), vydanou před odjezdem mým za M-a, který později utekl, abych ji zaplatil, a brzy potom nezbylo mi než splatiti dalších 117 lib. šterl. Proto bylo mi prodati za každou cenu většinu kožených halen a pštrosích per, jakož i vůz a potah. Také jinak bylo mi se mnohými potížemi bojovati, ježto jsem více než měsíc neměl žádné vydatné praxe, jíž jsem nabyl teprva potom.

Najal jsem si v poboční jedné ulici Dutoitspanské hliněný domek o jednom pokoji, pokrytý galvanisovaným železným plechem; k tomu přistavěna byla z téže látky bouda, pak byl tu dvůr se studní a stáj pro koně, na dvě strany otevřená. Za tyto rozsáhlé místnosti platil jsem měsíčně 5 lib. šterl. nájmu. V červnu domohl jsem se zase znamenité praxe, tak že byl jsem nucen koupiti si jezdeckého koně a v červenci dva ponny a kabriolet. V zimních měsících roku 1874 bylo v Ústředních nalezištích zle: vypukly osypky a tu po několik neděl bylo mi každodenně navštěvovati 40 nemocných, ba některý týden denně i 52.

Jak množili se moji léčenci, tak rostly už opět přípravy mé ku třetí a veliké cestě. Opatřil jsem si nový vůz a deset vybraných

silných tahounů. Se všech stran nabízeli se mi průvodčí, než tentokrát umínil jsem si, že budu vybírati s největší obezřelostí.

Velikou úlevu za mého třetího pobytu v Ústředních nalezištích způsobil mi sluha můj, kapský smíšenec jménem Jan van Stahl, který uměl psáti anglicky a hollandsky, a brzy také naučil se, jak

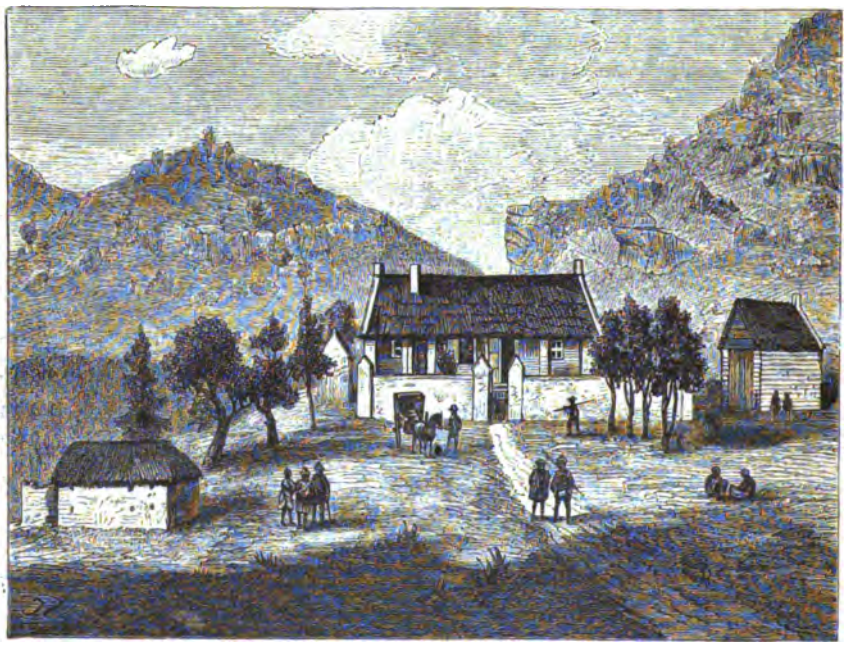

Mé obydlí v Dutoitspanu.

by pomáhal mi ve přípravě léků; nad to pak výborně znal vymáhati od léčenců peníze. V kupeckém jednom krámě poznal jsem mladého prodavače, který, jak se mi zdálo, vynikal vzděláním nad své druhy a též jinak příjemných byl způsobů. Poznav tedy po svém domnění jeho povahu navrhl jsem mu, aby mne doprovázel; za měsíc pak vskutku přišel ke mně, ježto pán jeho vzdal se obchodu. Theunissen, tak se jmenoval můj nový druh, stal se brzy mým přítelem a přes to, že bydleli jsme a žili přes rok pohromadě, neměl jsem žádných

vážných stesků do něho, až teprva na řece Zambesi, kdež mne opustil chtěje ujíti nebezpečenství, kterým hrozila nám zimnice. V Dutoitspaně brzy dovedl připravovati léky a protože měl dosti dobrou znalost polního hospodářství, byla mi často rada jeho zejména při výběru potahu a p. s nenepatrným užitkem. Sluhovi van Stahlovi

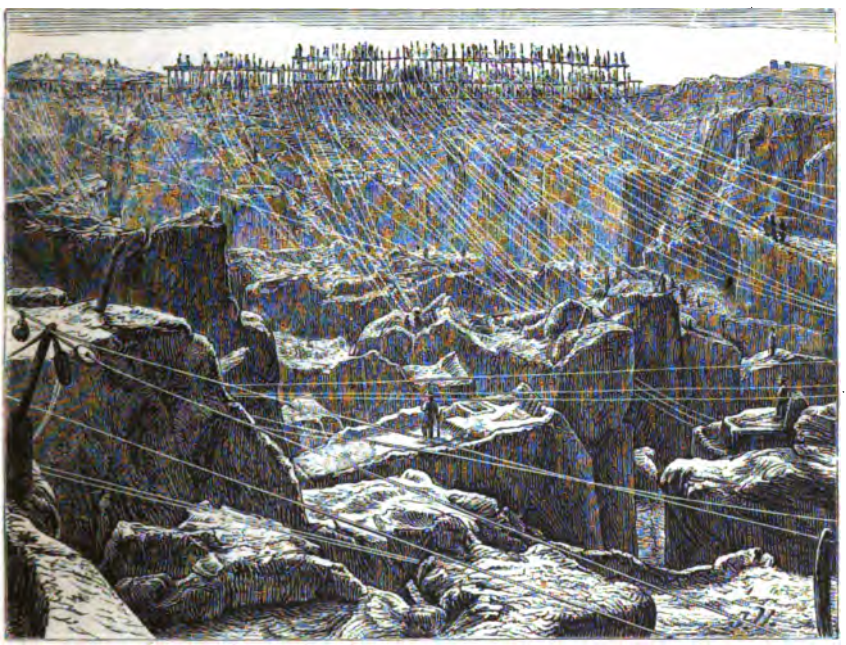

Koles-kopje roku 1875.

nechtělo se cestovati do vnitrozemí, strachovaltě se příliš lvů; za to pasák Pit Dreyer odhodlal se, že pojede se mnou.

Před mým třetím pobytem a za něho poměry v polích diamantových velice se změnily. Více než čtvrtina bývalých bílých obyvatel opustila je vrátivši se do osady Kapské, do Svobodného státu Oraňského (dřívější své vlasti), do Evropy a t. d. nebo vystěhovavši se do zlatých polí Transvaalských. Zůstalí jali se s větší pečlivostí hleděti si železných a dřevěných svých příbytků; zejména v Kimberleyi

provedly se mnohé opravy. Než valná část obyvatelstva byla nespokojena s prvým gouvernérem provincie, nepřízeň ta pak za mé třetí cesty ve zjevný vypukla odpor.

Diamanty klesly od roku 1872 cenou, poněvadž však se cena claimů nezměnila, bylo potřebí více peněz a lepších strojův, aby se větší počet drahokamův nalézti mohl.

Dříve než nastoupil jsem třetí svoji cestu, vybral jsem se r. 1874 v listopadu k řece Vaalu a rozložil se zde pro zotavenou naproti Delportshopi a Hart-riverskému ústí na čtrnáct dní táborem. Toho času užili jsme však též tak, že podnikali jsme malé lovecké vycházky a sbírali přírodniny, a tím uplynuly nám tyto dny brzo.

Navrátiv se do Dutoitspanu dostal jsem z Prahy potěšitelnou zprávu, že předměty, nasbírané na prvé mé cestě výzvědné a za mého pobytu v polích diamantových, došly vyjímajíc několik poškozených kožek ptačích a hmyzů docela neporušeny do vlasti.

Potom zásobil jsem se oděvem na $2^1/_2$ roku a potravinami, ač jenom na deset měsíců, neboť doufal jsem, že ve zvěrnatých krajinách dosti nabudu masa, abych netrpěl nouze. Konečně postaral jsem se, aby moje korrespondence byla za mnou posýlána do Zeerustu v okrese Marickém.

Přídavky.

1) Museum, o jehož základ a povznesení mají veliké zásluhy zejména pánové Grey, Fairbridge a dřívější rakouský konsul p. Adler, obráceno jest hlavním svým přičelím ku Stolové hoře. Obsahuje dílem domácí, dílem také směněné nebo darované zahraničné předměty národopisné a přírodopisné, dále malou obrazárnu a znamenitou knihovnu. Z předsíně, ve které návštěvníku zvláště nápadny jsou vycpaná kůže tuleně chobotnatého, pocházejícího z jižního pásma polového, a pak obrazy Viktoriiných vodopádů Zambesijských, jde se na pravo do knihovny, na levo do veliké síně se dvěma galeriemi, v níž rozloženy jsou národopisné a živočichopisné sbírky. Prvé jsou dosti znamenity, ze druhých sluší zejména uvésti sbírku afrických ssavců, ptáků, korýšův a motýlů. Museum spravuje zvláštní kurator R. Trimen. Zasloužilý tento učenec nejen že velmi se přičinil o rozkvět musea, nýbrž získal si též výzkumy o jihoafrických motýlích světovou pověsť jako přední znalec tohoto odboru přírodovědeckého. Také sousední botanická zahrada jest v každé příčině pozoruhodna, byť i snad nepřispívala rozšiřovati kulturu rostlinstva tak, jako zahrada Grahamstownská, nejznamenitější zajisté ze všech zahrad jihoafrických, zvaných botanickými, jichž jest několik. Zahrady tyto jsou zřízeny jako v Evropě a vydržují se dílem od státu, dílem od měst, u nichž se nalézají, dílem i dobrovolnými příspěvky a jsou určeny pro zotavenou obyvatelstva. Při tom však zvláštní jest zřetel ku pěstování rostlinstva a stromů, tak že ze zahrad těch berou se sazenice pro veřejné sady a pro nově zřizované družky jejich, i jsou také s to, aby s dostatek poskytly květin, keřův a stromů zahradníkům soukromým a statkářům. V těchto sadech však pěstují se též s výborným prospěchem exotické rostliny a daří se tu hlavně australské druhy stromové, dále rostliny z ostrova Mauritia, Madagaskaru a Jižní Ameriky. Nad jiné, zdá se, že zde velmi dobře prospívají zejména australské druhy eukalyptův.

2) Eliščin Port jest nejznamenitější přístavní město v Kolonii Kapské, potom následují Kapské Město, East London, Port Alfredův atd.; obchod ve přístavu tom jest většinou v rukách anglických a německých kupců. Za mého příchodu roku 1872 vyvezlo se v prvém polouletí z Eliščina Portu 280.000 centů vlny za 2,500.000 lib. šterl., diamantů za více než 1,000.000 lib. šterl., slonoviny a pštrosích per za více než 100.000 lib. šterl., kožešin a kožích za více než 300.000 lib. šterl. Dále odvezlo se odtud

	ve druhém čtvrtletí roku 1878	1879	
aloë	9.150	3.625	liber
mouky	—	5.000	„
ovsa	4.500	120	„
pštrosích per	15.403	15.347	„
nasolených ryb	1.000	—	„
angorské vlny	79.555	268.690	„
hovězích kožích	17.476	14.172	kusů
hovězích rohů	23.519	34.208	„
koní	—	188	„
slonoviny	30.771	12.258	„
ovčích kožích	250.922	203.741	„
kozin	147.798	89.680	„
pálenky	—	15	gallonů
vína Castantijského . .	—	76	„
vlny	57.753·42	66.036·66	centů
za	524.730	509.538	lib. šterl.

Celní příjem přístavního úřadu činil v říjnu roku 1879 39.915 lib. šterl., což jest zajisté suma velmi značná, uvážíme-li, že Port Eliščin má sotva asi 20.000 obyvatel.

3) Grahamstown čili the „Settlerstown“ pokládá se polohou svou za nejkrásnější město osady Kapské. Malebně rozkládá se po březích horního toku říčky Kovie na svahu prvého stupně Jihoafrické náhorní roviny. Město to jest sídlem anglikanského a katolického biskupa a má několik vzdělavacích ústavů. Z Portu Eliščina vede sem dráha, tolikéž bude prý Grahamstown spojen kolejemi se svým přístavem Portem Alfredovým, což by mu ovšem velice prospělo. Ze znamenitých budov nejkrásnější jest věž katedrálního kostela, který se teprva staví; je to nejpěknější věž v Jižní Africe s největšími zvony; o postup práce velmi záslužně se přičinil představený dómu rev. Dean Williams. Pozoruhodny jsou dále: sku-

pina domů dřívějšího vojenského velitelstva Jihoafrického s prostorem pro přehlídky vojska a se sousední botanickou zahradou, potom na protějším konci města blázinec a museum v prozatímné radnici v ulici Bathurstské. Na museum to vede náklad město a přispívají na ně soukromníci; jest v něm mnoho skamenělin, získaných většinou Dr. Atherstonem, konečně je tu bohatá sbírka ptákův a znamenité herbarium; vůbec pak zastoupeny jsou v něm dosti dobře všecky odbory přírodovědecké i národopis. Na dvoře jeho chovají několik živých zvířat.

4) a 5) Cradock náleží ku znamenitějším městům osady Kapské a bude co nejdříve spojen drahou s Portem Eliščiným. Město má znamenitou jednu budovu, totiž hollandský kostel, podobající se více radnici než chrámu a vystavěný nákladem 30.000 lib. šterl.

Velikého významu pro Cradock jest most Gilfillanův železné konstrukce na třech sloupích. Most ten byl roku 1874 odplaven potměšilým Fish-riverem; byl potom zdvižen o dva metry výše. U města dílem v jeho území, dílem na blízké farmě paně Rensburgově prýští se teplé sirnaté prameny, kolem nichž se půda skládá z hlubokých vrstev popelu. Jsou tu zřízeny také dvě prádelny na vlnu. Okres Cradocký jest z nejznamenitějších okresů Kapských vyznačuje se zejména chovem koz angorských a pštrosů. Náleží ku horským okresům i jest v něm místy neobyčejná hojnost skamenělých zbytků želvoještěra (Dicynodon). V Cradocku samém bydlel Dr. Grey, velezasloužilý o geologii tohoto okresu; bohužel však, že vyrvala jej smrt životu a vědě dříve, než mohl dokončiti svoje výzkumy.

6) Colesberg, položený na hlavní silnici z Portu Eliščina do polí diamantových, v posledních létech značně se vzmohl. Cestuje do vnitrozemí pobyl jsem zde jenom dvě hodiny, vraceje se však zdržel jsem se tu pět dní.

7) Jagersfontein v poslední době znamenitě vzrostl zejména horlivým přičiněním kupců Fauresmithských.

8) Přál jsem si a snažil se vždycky, abych sám na své oči viděl a pozoroval zvířata, jež obyčejně nesnadno udržeti v zajetí, a proto zřídil jsem si malou oboru, ve které choval jsem kromě jiných šantoše, takarú, luskouny, bercouny atd. Po šantoši slídil jsem marně několik let, až jsem konečně koupil dvě tato zvířata od obchodníka se slonovinou a zavřel je v ohradě ze sudových dužin, asi sedm metrů veliké. Příští jitro nalezl jsem pouze jednoho šantoše, druhý přes to, že byl ještě velmi mlád, prohrabal si za noci cestu ven a byl, jak jsem vypátral, roztrhán psy.

Zbylý šantoš nechtěl dlouho požívati žádné potravy. Malým svým chrupem odkázána jest tato paměti hodná šelma ku všekazům, tak že nezbývalo mi, než abych násilou vecpal jí potravu: rozsekané a ve mléce namočené maso. Po několika dnech, když jsem podlahu prostranné klece dal vydlážditi kameny, šelma žrala tuto potravu z mé dlaně, nechal-li jsem ji však na misce neb u jejího doupěte, tu se jí ani nedotekla. Tak bylo celé čtyři měsíce; třikrát denně krmil jsem z vlastní ruky zvíře to. Ponenáhlu šantoš ve mnohé příčině zkrotl, funěl už jenom někdy, při čemž vztyčoval krásnou svou hřívu. Ježto se za čtvrtého pobytu mého v polích diamantových počet mých léčenců každou nedělí množil, byl jsem nucen odevzdati většinu svých zvířat a také šantoše jednomu ze svých černých sluhův, aby je opatroval a krmil. Očekával jsem, že hlad donutí zvíře, aby samo hledalo potravy, ale zmýlil jsem se: nedoteklo se jí tři dni ani trochu a kouslo mne, když jsem mu čtvrtý den násilně strkal několik malých kousků masa do jícnu. Dva dni potom šantoš pošel hladem.

9) Solná pánev (solné jezero) u farmy Hallwaterské má dvě zátoky, jednu na sever a druhou na východ; na jižním břehu vypíná se pahorek, složený z nezbytného v těchto krajinách miskovitého vápence, jinak jsou její břehy plochy a velmi kamenity; kamení to pak jest většinou zelenokámen v balvanech se vrostlým mandlovitým růžovým chalcedonem. Jsouc až do prostřed vyschla, pánev na nejhlubším místě byla nejvýše 60 cm. zhloubí, tak že dno vypadalo velmi rovno; bylo však zřetelně pozorovati, že toto solné jezero za dřívějších dob mnohem více drželo vody než nyní. Do obou jeho zátok vlévají se malé potoky, tekoucí jenom tehdy, strhnou-li se v nejbližším okolí pánve prudké lijavce. Zdá mi se, že toto jezero, jakož i většina ostatních solných pánví hluboko byly v půdě ponořeny, ježto vyskytují se jenom v krajinách, kde není dostatečného svahu k odtoku vody. Voda, proudící do pánve koryty potokův a strhující s sebou druhdy i malé skalní balvany, vyluhuje solnatou půdu; ježto pak se velmi rychle vypařuje, soustřeďuje se slaná voda za doby suchoty ve zbylých kalužích, tak že nelze jí píti. Nejbližší okolí solné pánve jest křovinato; zejména rostou husté křoviny na severu a severozápadě, kdež se k nim připojuje les trnovníků velbloudích. Pátrali jsme po rozvalinách, které nám byly označeny za zbytky Monopotapy, ale nenalezli jsme po nich ani nejmenší známky, nýbrž jenom v několika jamách desky břidličné jako římsy vypadající. Na těch však nebylo nikde znáti nějaké lidské práce; jsouť to desky břidličné, které většinou vodorovně jsou zvrstveny a v něž v této poloze za různých period s rozličnou silou působil vodní proud. Tam,

kde tyto břidličné desky byly napříč rozpukly, vnikla do trhliny voda a vytvořila okrouhlé plochy, které někteří měli za úlomky sloupů. Většina těchto desek břidličných jest u prostřed tvrdší struktury čili desky ty jsou takořka miskovity, odtud pak pochodí čočkovitá podoba, kterou můžeš na mnohých pozorovati. Hallwaterská farma jest tedy prozatím velezajímava jen vzhledem zeměznaleckým, pro starožitníka nemá však žádného významu dotud, dokud nedokopá se nějakých zbytků lidské práce. Doufám však, že až pustím se na tomto místě do kopání, nového nabudeme světla o dějinách Jižní Afriky. Na ten čas sen o slavné minulosti tohoto místa se rozptyluje a zbývá jenom všední skutečnosť, totiž že v pánvi jest dobrá sůl. Za poslední doby znepokojovali Korannové, osmělení a podnícení štěstím Zulů v prvých jejich bojích, krajinu tuto a vedli si vůči soudních úředníků tak nestydatě, že bylo nutno vyslati proti nim ozbrojence, aby zmocnili se zlodějů. Bohužel však, že je Korannové přivítali se zbraní v ruce, při čemž běloch jeden byl zabit dříve, než oloupeným statkářům a zneuctěnému zákonu bylo lze dostiučiniti.

10) Krkatice byly neporušeny, ale vnější tepny hrtanové těžce poškozeny. Zavázal jsem nejprve tepny a potom sešil prořízntutý hrtan. Stav raněného byl velmi povážlivý, i bylo obávati se piämie (talovitosti krve). Podával jsem mu malé dávky chininu, půl grammu v roztoku vždy po třech hodinách, potom *tincturam Aconiti* a *Napellus* kapku po čtyřech hodinách s vodou, jakož i třikrát za den ve dvoukapečných dávkách *liquorem ferri sesquichlorati* (roztok chloridu železitého), jenž se v jihoafrické mé praxi výborně osvědčil.

Přišed třetího dne k nemocnému slyšel jsem již při vstupu do pokoje, jak silný proud vzduchu ubíhá ranou hrtanovou se zvláštním známým chrkotem. Nemocný rozblouznil se v noci zas a roztrhl si hrtan a pravou stranu vnější rány. Odstraniv proštipcem a nůžkami části roztrhlého hrtanu, čímž vznikl zející otvor v přední stěně jeho, vypálil jsem lapisem okolní maso tam, kde se mi zdálo, že toho jest potřebí, vymyl ránu a přiložil slabý roztok pekelného kamínku. Již nazejtří ubylo zimnice a léčenec pozdravoval se tak, že se stav jeho ani jednou nezhoršil. Šest neděl potom zavřela se přední stěna hrtanu až na otvor zvící bobu, a po osmi nedělích ode dne samovraždného pokusu srostla rána až na prohlubinu zvící hrachu, tak že zbyla velmi mělká jizva. Hlas nemocného byl méně zvučný, nikoli však chraptivý.

11) Když Gassibone nabídl své území republice Transvaalské a když ta je přijala, Mankuruana obával se, že bude mu státi se poddaným to-

hoto státu, a postupoval svou zemi, prostírající se severně od Hart-riveru až k dolnímu Molapu, vyjímaje malou krajinu u Taungu, vládě anglické, která jí však nepřijala. Dovolil jsem si tehdá učiniti kapskou vládu pozornu na povahu Mankuruanovu, zejména na to, že málo lze mu věřiti, prohlašuje-li se loyalním a přátelským. To, co potom se sběhlo, potvrdilo můj soud: jakmile stát Transvaalský stal se anglickým, Mankuruana změnil svou hru; teprva za nejnovější doby vedl si zase více přátelsky a měl se k Angličanům, ale jen proto, že jeden jeho lenník, Mora Kurumanský, dav se svésti ku bezpravným skutkům proti bělochům, za to přísně byl potrestán.

12) Když v polovici let padesátých boerové ze Svobodného státu Oraňského pustili se v boj s basutským králem Mošešem, sídlícím na jihovýchod od nich, užili někteří Korannové se svým náčelníkem Kousopem (Kusopem), usedlí na jih od Vaalu, té okolnosti, že do války této odešli muži ze severozápadních statků Svobodného státu jsouce povoláni do boje, k tomu, aby zákeřnickým způsobem přepadli nejbližší osady bělošské. Pobivše ženy a děti boerův uprchli se všemi uloupenými stády do své vlasti; když pak nemněli se po tomto zlotřilém skutku ve Svobodném státě Oraňském býti v bezpečí, opustili svůj kraj a odtáhli za řeku Vaal. Kusop odebral se ku Gassibonovi, otci náčelníka batlapinského, jejž jsem navštívil, a dav mu dary ze své kořisti dosáhl od něho jakožto všeobecně uznávaného paramont-chefa (nejvyššího pohlavára) Batlapinů dovolení, aby usadil se v jeho území. Batlapinové spatřivše krásná stáda, Kusopem uloupená, byli hned, když jim synové starého Gassibona Pohu'cive a Bojong rozkázali, volni, že vystrojí se k loupežnému vpádu do Svobodného státu. Tažení toho účastnil se také sousední náčelník Bamairů Motlabane, a Batlapinové přepadli tehdy též Transvaalské farmy na východě. Pro nedokončenou válku s Mošešem a pro náhlý vpád na stranu východní nebylo divokým hordám ani ve Svobodném státě ani v území Transvaalském přemáhati žádného značného odporu, i vrátily se s nesčetnou kořistí do sídel svých mezi dolním tokem Hart-riveru a středním Vaalem. Jakmile však roznesla se zpráva o těchto loupežích ve Svobodném státě a v území Transvaalském, ozbrojili se hned všickni statkáři, co jen mohli, proti Kusopovi; ten zabit jest v boji, potom pak vedlé jeho vlastních odňat jest mu též díl uloupených stád. Zbylí jeho poddaní uprchli buď do Mamusy, buď šli se statkáři, aby vstoupili do jejich služeb. Pohu'cive, který bál se, že boerové odplatí mu loupežný jeho skutek na otcově kraalu, myslil, že bude lépe, aby se na hollandské statkáře dříve, než dojdou svých farem, obořil, je zničil a jim stáda odehnal. Záměr jeho směřoval k tomu, že obklopí tlupu bělochův;

avšak útočníci byli odraženi, rozprášeni, řady jejich na všecky strany rozraženy a vůdce poraněn tak, že nemohl ani dojíti otcovského kraalu. Nečekajíce potom útoku Gassibonova otce statkáři, kteří mimo to dostali posilu, vytáhli proti tomuto náčelníku a proti spojenci jeho Motlabanovi a porazili oba dva; Gassibone byl později sťat. Korannové, takto rozptýlení, Batlapinové a Bamairové utekli do Taungu, a ježto se z nich mnohým ještě poštěstilo prchnouti i s ukradenými stády, tož následovali je bojovníci boerští v zápětí až do Taungu. Mahura, král východních Batlapinů, neschvaloval těchto loupežných výprav ostatních, jižních Batlapinův, ale nechtěl pronásledovníkům býti po vůli, aby vydal uprchlé soukmenovce s jejich uloupeným zbožím; proto postavil se na odpor, dal se do boje a vypravil se proti statkářům. Byl však poražen a jeho poddaní utekli na skalnaté výšiny nad městem snažíce se jich, jak Hollanďané tvrdili, brániti, jak však sami vyprávěli, stříleli je boerové pod výšinami tábořící všude, kdekoliv se ukázali. Vítězství u Taungu bylo příčinou pokoje, jejž synové Mahurovi ve jménu svého otce podepsali †. Výminky míru byly přepjaty a kruty, neboť se Batlapinové Mahurovi nedopustili žádných loupeží na boerech. Za pokutu měli vydati několik lupičův a zaplatiti 8000 kusů dobytka, 390 koní a 500 mušket, se kteroužto válečnou náhradu spojení kmenové batlapinští tehdá nikterakž nebyli.

13) Mankuruanova říše Batlapinská jest rovněž jako ostatní říše Bečuanské, na severu ležící, čtyřúhelník, jehož delší strany jdou od severozápadu na jihovýchod a od západu na východ. Východní hranici této říše činí dílem Hart-river, dílem okres Marický republiky Transvaalské, dolní tok Marica a střední Limpopo, západní táhne se hluboko do Kalahari-bushveldtu až do Veliké země Namakvů. Panující kmenové bečuanští: Batlapinové, Barolongové, Bankvakecové a Bakvenové jakož i několik kmenů, s nimi příbuzných, kterým bylo dovoleno v zemi bydleti: Bamairové, Botlarové, Baharucové, Makhosové, Manupové, Batlokové a Bakhatlové sídlí ve východním díle území ve krajích, kde hojnosť jest vody, kdežto chudovodé dílem střední, dílem západní končiny obývány jsou jejich sluhy: Makalahary, Barvy a Masarvy. Makalahari, také jinak Bakalahari, mohou, jestliže králi za dlouhá léta dobré prokázaly služby a pakli pánům svým šťastnými honbami hojný přinesli užitek, prohlášeni býti od nich za svobodny; potom dovoluje se jim, aby usadili se v sídle královském nebo ve městě některého nižšího náčelníka, i považují je za Batlapiny čili Barolongy atd. a nakládají s nimi jako se svými soukmenovci. Rev. Mackenzie, který od dvaceti let měl příležitosť pozorovati poměr obou kmenů,

totiž sluhův a pánů, seznal, že sluhům pánové jejich říkají také Bakhalahacane nebo Batu-hela („lidé“ nebo „rovní ostatním lidem“). Z říší bečuanských jest Mankuruanova nejmenší i byla až dosud nejméně výnosna; jestliže však kmen stane se po nynějších nařízeních, vydaných vládou Západní země Griquů, pracovitější, tož snadno vzmůže se orbou a chovem dobytka, při čemž mu blízká pole diamantová velmi budou prospívati.

14) V polích diamantových soudilo se všeobecně, že černoši zde pracující povinni jsou svým chefům přinášeti diamanty z Polí s sebou domů. Nemyslím, že by se tak dělo pravidlem a že by toho žádali všickni pohlaváři domorodců, než mnozí náčelníci jako Secoccuni vyžadovali toho *skutečně*; jisto však jest také, že mnozí Bečuanové posýlali služebné své Makalahary a Barvy do polí diamantových na práci, aniž pohlaváři věděli o těchto krádežích. Hlavními původci nesčetných krádeží, jichž dopouštějí se barevní sluhové na démantokopech, nebývají ani tak nevědomí domorodci jako spíš ona sběř zpustlých bělochův a smíšenců, kteří jsou pravou trýzní polí diamantových, tropíce své neplechy ještě dlouho potom, když už mnozí z nich dostiženi byli ramenem spravedlnosti. Úřad drží se ovšem nejprve skutečného zločince, snaží se však též, aby vypátral toho, jehož návodem krádež byla spáchána. Je-li běloch anebo smíšenec vinníkem, zloděj vyzná to hned, *nikdy* však se nepřizná, pakli vyslali jej příbuzní nebo jeho stejnobarvý pán do okresu diamantového na „*práci*“. Většina snáší svůj trest a své vězení až třícté, aniž co vyzrazuje; vždyť by jinak bylo se jim báti doma pomsty jejich pánův.

15) Dle národopisných poměrů v území mezi řekou Konanou, Hartriverem a Vaalem bylo poznati, že se Korannové šířili od jihu na sever. Myslím, že se Hottentoti, kteří táhli podlé západního břehu na jih a zalidnili západní část kolonie Kapské, rozdělili, t. j. že se spory a válkami rozpadli a dílem z přinucení, dílem dobrovolně ony končiny opustili. Při tom, jakož vůbec význačno jest při stěhování kmene hottentotského, že jde podlé řeky, táhla jedna část údolím Oraně vzhůru a pak usadila se konečně na úrodných nivách při stoku Žlutého a Černého Garipu (Oraně a Vaal-riveru). Změněný spůsob života, vliv podnebí jakož i částečné smíšení Hottentotů s Křováky na jihu a východě, s Barvy na severu a snad i s kmeny na západě spůsobily ony proměny, kterými vyznačuje se tento kmen, usazený na Orani, a jimiž liší se od vlastních Hottentotů čině zvláštní kmen Griquů. Trvám, že by jazykozpytec snadno odvodil slovo Griqua a Koranna z řeči hottentotské, což by zajisté nemalé bylo důležitosti. Tito Griquové nezískali změnou původních svých vlastností, nýbrž

stojí tělesně i duševně za svými praotci, rovněž jako Korannové zase horší jsou Griquů. Koranny mám za větev Griquů, která se zajisté podobně od nich oddělila jako Griquové od Hottentotů. Korannská větev táhla vzhůru podlé Vaalu až k nynějšímu Bloemhofu, kdež zastavili ji kmenové bečuanští, Bamairové, Barolongové, Batlapinové atd. Tuto hráz, stavící se proti nim od Hart-riveru k Vaalu, Korannové protrhli mezi Christianou a Hart-riverem tam, kde uprostřed sídel rozličných kmenů batlapinských ležel kraj, jejž všickni si vlastnili, žáden však ho neosadil, a usadili se na pahorku Mamusském. Z Mamusy přešli do horního údolí Mokary, pravé pobočky Hart-riveru, ba odtud ještě severněji do údolí a pořící Konanaspruitu, který teče na sever do řeky Marecane. Zde bylo jim uznati nadvládu Barolongův i smísili se částečně s tímto kmenem bečuanským. Shledal jsem, že potomci těchto smíšenců stojí tělesně i duševně výše Korannův a Griquův.

16) Následkem toho, že se Korannové z části smísili s Barolongy na Konaně, stalo se, že dvorce jejich vystavěny jsouce slohem bečuanským měly čisté příbytky. Dosti veliká část obyvatelstva zvykla si již odívati se evropským šatem. Bylo však také patrně pozorovati, že obyvatelé města Konany kromě jiných nectností vyznačují se též drzostí, jež pocházela odtud, že mnozí z nich po delší čas pracovali jako sluhové v Nalezištích poříčních a to v nejhorší době, totiž zrovna, když pole diamantová byla nalezena. Že i kořalka nezdomácněla mezi nimi, z toho děkovati jest jediné zákazu, vydanému od krále Moncuy, vládce těchto krajův. Na své cestě z Konany do města Molemova potkal jsem tři domorodce, kteří měli dohromady jednu zadovku. Když jsem se tomu divil, poučili mne, že tak bývá v jejich zemi často; spolumajetníci vycházejí potom společně na hon a jeden den užívá zadovky ten, nazejtří onen atd. Kořisť loveckou rozdělují si stejnými díly nehledíce k tomu, kolik kusů zvěři každý zastřelil. Zastřelí-li dvě nebo pouze jednu zebru, tož rozdělí se dva o maso, třetí pak dostane kůži. Častěji však chodí majitelé zadovky na honbu druh po druhu doprovázeni jsouce svými sluhy a střídajíce se v několika nedělích.

17) Barolongové umějí také robiti pěkné haleny a ty dávají buď králi, buď prodávají je obchodníkům v Mošanengu bydlícím, totiž vyměňují je za zboží. Kupci mošanenžští posílají haleny zase na jih a zde prodávají je za pokryvky postelí nebo pohovek, anebo za ozdobu příbytků. Za halenu karakalí z deseti koží, jež známa jest v Jižní Africe pode jménem haleny „roikatí", domorodec dostane zboží za tři libry šterl., v Mošanengu ku př. následující předměty: 1. dvě vlněné pokryvky a kalhoty; 2. kabát, bavlněnou pokryvku, šest barevných šátkův, anebo 3. deset liber střelného prachu.

Při opětném prodeji „trader“ žádá 4 libry šterl. hotově, v Kolonii 4 až 10 liber šterlinků nebo 5 liber šterl. ve zboží. Halena, z kožíí levhartích urobená, byla koupena za mušketu, dva pytlíky střelného prachu, 10 až 15 liber olova, krabici zápalek a za malý dárek nádavkem; v Mošanengu pak prodávali ji za 9 liber šterl., v Kolonii za 10—13 liber šterl. v penězích. Nyní, když Angličané zakázali dovážeti do Jižní Afriky zbraně a když tudíž nesmí se při obchodu s domorodci směňovati puška s jejich výrobky, dal bys za tuto halenu oblek, dvě vlněné pokryvky, pár bot a veliký ženský šátek, a kdyby ti domorodec přidal ovci, dáš mu pluh. Halena z kožíí šakala jihoafrického čili stříbřitého (Canis mesomelas, cinereus), zhotovená obyčejně ze 14 kožíí, má v Mošanengu cenu od 4—10 liber šterl. Halena ze 30 kožíí damaních je za 3—10 liber šterl., z kožíí obyčejné modravošedé kočky divoké za 3—10 liber šterl., ze 16 kožíí šantoších za 4 libry šterl., ze 6 kožíí rysa jihoafrického za 8 liber šterl. a halena ze 32 kožíí genetek za 4—10 lib. šterl. Nejkrásnější na pohled haleny jsou z kožíí šakala stříbřitého, nejpěknější pak kůže jsou ze zemí Batlapinských a z těch krajin Barolonžských, které leží jižně od řeky Molapa.

18) Za pobytu svého v Mošanengu léčil jsem domorodce a bělochy v těchto nemocech:

Osoba	Nemoc	Příčina	Poznámka
Moncua, král Barolongů	vleklý hostec kloubní s ložisky ve kloubech kolenních	nastuzení vlhkem	
Nejstarší jeho žena	marasmus	—	
Druhá žena	obojstranný zánět plic	nastuzení vlhkem	
Třetí žena	zbytnosť srdeční, sůžení srdečnice	„	předcházející rheumatismus
Králův bratr	lumbago	„	
Král Chacicive	ischias	„	
Kazatel Jan Lešumo	koprostasie (zácpa)	—	
Jeho žena	zbytnosť srdeční, nedomykavosť chlopní poloměsíčitých	nastuzení vlhkem	předcházející rheumatismus
Jeho syn	tuberkule plic	—	řídké
Pit, Barolong	ischias (po 17 let)	stará rána	
Žena barolonžská	rekonvalescent po pneumonii (zánětu plic)	nastuzení vlhkem	

Osoba	Nemoc	Příčina	Poznámka
Jan, Barolong	hlízy na levém nártu, kostijed	rána trnem	
Bílý obchodník v Kaně	čtvrtodenní zimnice střídavá, stvrdlosť jater, hydrothorax, hydropericardium	zimnice	nemoc u běloch̊ častá.

19) K nejmrzutějším patronům afrických koček náleží rozhodně karakal (Caracal melanotis), jemuž boerové říkají *roikat*. Skaliska hustě křovinatá a listnaté vysoké stromy na neschůdných břehách říčních jsou jeho zamilovaná bydliště, na nichž tráví celý den jsa skrčen, jakoby spal, ale dobře pozoruje všecko vůkol sebe. Malou zvěř karakal zabíjí neb omračuje ranami svých tlap. Svalová jeho síla jest daleko větší, než bys podlé velikosti zvířete se domníval. Maje narudlou srsť uschovává se zraku lidskému spíše než thari a zřídka podaří se, abys ho skolil. Z kůže jeho vyrábějí se velmi oblíbené haleny; ježto však Bečuan dlouho se nedomůže s dostatek kožích karakalích, aby mohl zhotoviti řádnou halenu, tož prodávají se pouze malé haleny roikatí z 8—10 koží. Přivezl jsem s sebou do Evropy karakala, který nalézá se nyní v zoologické zahradě Londýnské. Byl domovem na Fish-river-randu, svahu to hustě křovinatém, jenž sklání se mezi Grahamstownem a Cradockem k Fish-riveru; daroval mi ho rev. Dean Williams v Grahamstownu.

20) Z rozvalin města Mosililova vytkl bych zejména klenuté vnitřní stavby, při čemž ukáži na rozdíl staveb barolonžských a batlapinských. Stěny obydlí náčelníkova jakož i ostatních chýží byly $1—1^1/_2$ metru zvýší, u základu $12^1/_2$, nahoře pak 10—12 centimetrů ztloušťí. Skládaly se z vnitřní vložky a z obalu, který ji pokrýval. Obalem byla mazanice, tvrdá jako cement a smíšená z hlíny a písku, vnitřek pak zdi byl z holí, prutů, rákosu, avšak také ze suché třtiny cukrové a ze stébel kaferského žita, jež jsouce do země zaraženy nebo zastrčeny a k sobě připevněny ovrženy byly mazanicí. Stavby tyto byly tak pružny, že jsme mohli celou kruhovitou zdí otřásti, aniž vznikly trhliny, natož aby zeď snad se byla zřítila. U některých chýží shledal jsem, že vnitřní stěna ovržena byla tence mazanicí, když pak ta uschla, nahozena jest druhá vrstva a tak dále. Mohli jsme zřetelně rozeznati šest položek, při čemž základ zdi byl 25 cm., hořejší pak hrana 15 cm. zšíří. U mnohých zdí kolem dvorců viděli jsme malé ohrady zvýší 60—120 cm., vystavěné z větších kamenů nebo z trní,

Při opětném prod
10 liber šterlinků
urobená, byla ko
15 liber olova, k
pak prodávali ji
Nyní, když Ang
nesmí se při o
bys za tuto h
šátek, a kdyl
šakala jihoaf
obyčejně ze
ze 30 kožíl
kočky div
ze 6 kož
netek za
kala stř
krajin

v tě

Třetí cesta do vnitra Jižní Afriky.

to byly stáje. Půda na dvorečku byla upěchována nebo také mazanicí nebo výkalem kravským pokryta, u několika málo chýží dvoreček vydlážděn byl nepálenými, dvorek králův pak pálenými cihlami. Mnohé dvorce byly vydlážděny kamennými deskami, jež ve mnohých pokryli ještě mazanicí. Na jednom dvorečku pozoroval jsem zvýšený chodník, vyložený střepinami z hrnců. V jiném dvorci byl podlé vnitřní zdi cementovaný násep, o $7^1/_2$ až 10 cm. nade dvorek zvýšený, na němž nejspíše shromáždění obyvatelé sedávali. Domky byly v průměru 2—4 metry. Střechy valné většiny jich sesuly se, ježto větve, jimiž byly podepřeny, setlely, nebo proto, že je oheň ztrávil. Nalezl jsem toliko dva kryté domky a v jednom z nich kostru bečuanskou. Byl to nejspíše stařec, který, poněvadž ho pro starobu jeho vystěhovalci nevzali s sebou, zemřel zde hlady, nebo cestující, který hledaje v chýži nocleh a uštknut byv hadem tu skonal. Podlé lebky zdálo mi se, že je to Bankvakec; uložil jsem ji mezi své anatomické praeparaty. Ve zříceninách všude bylo lze viděti střepiny, zbytky dřevěných stoup, mísy a lžíce, také hladké kameny, mezi kterými rozmílá se tabák kuřlavý ve šňupavý. Zvláště mi byl nápaden různotvárný vchod do těchto domků, tu čtverhranný, tam nahoře zašpičatělý, nebo zaokrouhlený, onde zase dole úzký a nahoře širší, obyčejně 38—46 cm. zšíří a 55 cm. až metr zvýší. Byt náčelníkův byl ze všech nejrozsáhlejší; nejvíce nápadny v rozvaleném městě byly však kuželovité kryté komory, vystavěné ze železité hlíny ve dvou až třech ústupech, jež jsouce nenepodobny tavěcím pecem postaveny byly do popsaných právě obyčejných příbytků. Tyto komory byly ještě jednou tak vysoky jako zeď domku, kruhovitě a koncentricky je obklopující, ale střecha tohoto kryla také vnitřní komoru, jelikož vrškem svým spočívala na jejím vrcholu. Takové vnitřní stavby nalezl jsem také u Bakvenův, ale nepřesvědčil jsem se, zdali je u kmene toho zavedl Pilani, o čemž bych však pochyboval; krásnější a prostrannější takové budovy viděl jsem též u Marucův, sídlících na středním toku řeky Zambesi.

Třetí cesta do vnitra Jižní Afriky.

I.

Z Diamantových polí k Molapu.

Odjezd z Dutoitspanu. — Přechod přes Vaal. — Korannské hroby v údolí Hartriveru. — Mamusa. — Lov divokých husí na solném jezeře Moffatově. — Hnízdo jeřába korunatého. — Taylorovo dobrodružství se lvem. — Město Molemovo. — Barolonžská svatba. — Zařikadlo. — Zasedání soudní. — Studené dni. — Údolí Malmanijské. — Farma Weltufredská.

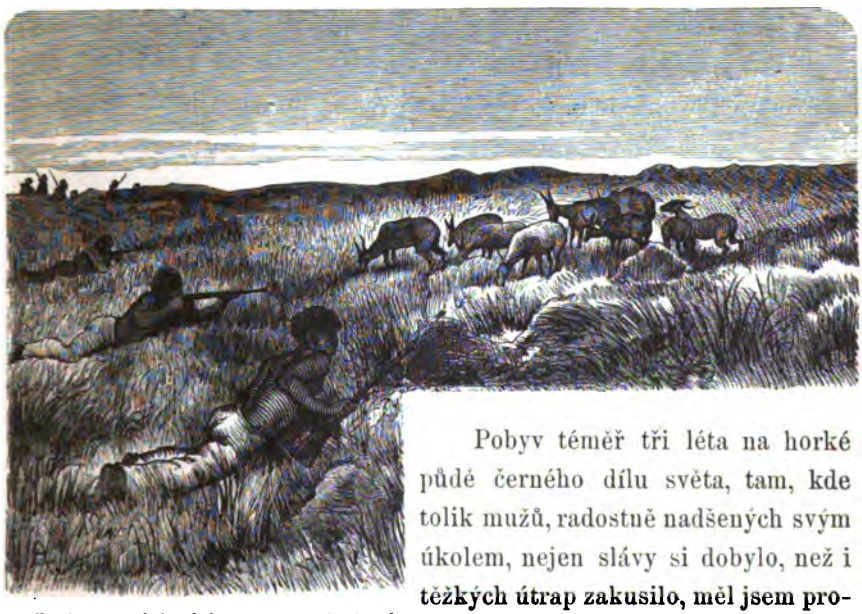

Batlapinové lovící antilopy ploskaté.

Pobyv téměř tři léta na horké půdě černého dílu světa, tam, kde tolik mužů, radostně nadšených svým úkolem, nejen slávy si dobylo, než i těžkých útrap zakusilo, měl jsem provésti vlastní svou úlohu. Přerozmanité pocity zmítaly mou duší. Zda mohl a směl jsem doufati, že dosáhnu dalekého cíle, pro nějž opustil jsem vlasť a své miláčky, zdaž byl jsem s veškery ty potíže, které čekaly mne na zamýšlené

výpravě? — Po těch zkušenostech, které nashromáždil jsem na svých předešlých dvou cestách cvičných a výzvědných, zdálo mi se, že si na tyto otázky mohu odpověděti příznivě. Seznalť jsem rozličné úklady a nebezpečenství africké přírody, nesčetné odporné a rušivé příhody v obcování s domorodci a spůsob, jak s nimi nakládati, význam i cenu věrných, spolehlivých průvodčích a sluhův a nabyv takto znalosti všech těchto věcí připravil jsem se, pokud možná nejlépe, na tuto třetí svou cestu, jež měla býti pravou výpravou výzkumnou. Avšak kde a kdy mohl kdo v Africe již napřed bezpečně ustanoviti výsledek lidské síly, která byť i sebe vytrvaleji a důrazněji si vedla, přece vždy jest obmezena!

Ze všech těchto sporných myšlenek a počtů vynořil se konečně obraz Atlantického okeanu u Loandy oživuje mou mysl a posiluje mou důvěru; v tolika nebezpečných příhodách přispělo mi štěstí jsouc věrným mým spojencem, snad usmívalo se na mne i tentokrát a pomohlo mi překonati všecky netušené strasti, jimiž výzkumné cesty v Africe tak jsou bohaty.

* * *

Vyjev dne 2. měsíce března 1875 z Dutoitspanu odebral jsem se nejprve ku příteli svému do Bultfonteinu chtěje pobyti tam až do dne 6. t. měsíce, abych spořádal tu konečně své záležitosti. Nastupuje totiž tuto třetí svou cestu obmýšlel jsem prozkoumati jižní Afriku Střední a nedoufal jsem tudíž, že se navrátím do osady Kapské; proto louče se tentokráte s Poli diamantovými měl jsem na starosti mnohem více důležitějších věcí než před oběma svými předešlými cestami na zkušenou.

Vyraziv dne 6. m. března z Bultfonteinu ujel jsem asi 11 mil a zastavil se potom u dešťové kaluže, ohrazené vůkol písečnou vypnulinou, již bylo viděti už z Diamantových polí. Spali jsme v citlivkovém hvozdu, který rozkládaje se několik mil podlé cesty, jdoucí do území Transvaalského, roste ve hlubokém písku, tak že tudy všickni vozkové jezdí toliko nerádi.

Dne 7. m. března jel jsem kolem dvou farem Rietfley a Keyle. Prvá z nich leží na velmi solnaté půdě a zrovna před statkem, vystavěným neúhledně na holé skalnaté stráni, prostírá se solné jezero, kterých poznali jsme už několik. Mezi touto farmou a Keylí stojí hliněný barák, jeden ze mnohých zlořádů této krajiny, totiž kořalna. Nazejtří brali jsme se mimo farmy Rietfontein a Pan-Place a roz-

Rybník u farmy Coetzeovy.

ložili se noclehem na území Coetzeově. Na travnatých rovinách u prvých farem prohánělo se stáda antilop skákavých, když pak blížili jsme se farmě Coetzeově položené na úpatí Platbergu, významného pro Západní zemi Griquův a daleko viditelného, ukořistil jsem několik kusů pernaté zvěři, mezi nimi koroptev. Dále potkali jsme několik tlup nuzně ošacených Bečuanů transvaalských, které vedeny

jsouce každá bílým démantokopem najaty byly od nich v kraji, aby v Diamantových polích kopaly drahokamen. Nejzajímavější pro mne místo z dosavadní cesty bylo bahniště u farmy Coetzeovy. Byl to rybník, vůkol rákosím lemovaný, s četnými zátočinami a malými ostrovy, na němž hojnost přebývala divokého ptactva, zejména divokých kachen, lysek a potápek.

Když jsem na večer navštívil mynheera Coetzea a rozprávku zatočil na rybník, plný ptáků, překvapil mne odpovědí: „Ano ptáci tito hnízdí tam též, a my nevyrušujeme jich, aniž dovolujeme toho cizincům, neboť máme z těchto zvířat radost!“ Tato odpověď potěšila mne velice i seznal jsem později ještě, že také jiní hollandští statkáři smýšlejí podobně.

Na území tohoto státkáře, z části zalesněném, jež rozkládá se dílem po Západní zemi Griquů dílem po Svobodném státě Oraňském, žije mezi jinou vysokou zvěří také ještě veliké stádo pakoňů žíhaných.

Dva dny potom provedli jsme velmi namáhavý převoz přes Vaal u Pontu Blignautova. Z obou břehů Vaalských odnesl jsem za kořist několik ptačích kožek a četné druhy brouků listorohých (Platycorynus). U přívozu stojí na břehu skupina náramně křivých hliněných domků, zevšad podepřených — toť hôtel — a na druhé straně leží několik chýží korannských, semo tamo roztroušených, jichž obyvatelé mají službu převozníků. Za převoz bylo nám jejich pánu zaplatiti 25 šillinkův.

Po jízdě tuze obtížné, ježto půda byla velmi deštěm rozmokla, dospěli jsme dne 10. m. března Transvaalského městečka Christiany, čtenáři už známého, a zmíněné také již farmy Hallwaterské, čili nepravě Monopotapy, a koupili jsme zde od Korannů mamusských, právě tu meškajících, do zásoby kuchyňskou sůl.

Dne 12. t. m. zamířil jsem na sever a minul Strengfontein, farmu mynheera Webera.*) Bera se dále přijel jsem do křovinaté krajiny,

*) Farma tato leží na východ od území neodvislých Korannův.

pěkně travou porostlé, na níž uzřeli jsme několik statků; kraj tento vlastní si zároveň Korannové, Gassibone, Mankuruana a vláda Transvaalská, skutečně však nemá žádného pána. V hájích zdejších a křovinách prohánějí se gazelly schovávavé a lanní, pakoni černí a žíhaní, ve trávě pak gazelly skákavé a kozorohovité, dropi a hojné menší ptactvo.

Přejevše mimo shořelou farmu jménem Drie-a Vier-fontein, kterou nedávno před tím zapálili domorodci, sídlící na blízkých návrších, položili jsme se táborem u farmy Houmansvleye, poněkud stranou ležící. Blízko shořelého statku stálo několik korannských chýží, jejichž ženské obyvatelstvo mělo se k nám velmi dotíravě, kdežto dvě děvčata batlapinská docela naopak plaše se schovala. U Houmansvleye leží bahnitý rybník (vley), ve kterém spatřil jsem několik kachen divokých, šedou volavku a dlouhoušaté pustovky (Otus capensis). Minuvše Houmansvley přejeli jsme poslední farmu a vstoupili na území Korannů mamusských.

Na večer dne 15. t. m. dospěli jsme údolí Hart-riveru. Sjížděje k řece jeli jsme po svahu, porostlém vysokou travou a stoletými trnovníky velbloudími, v jejichž stínu nalezli jsme několik hrobů batlapinských a korannských, dílem ještě neporušených. Toho dne nebylo možná přestoupiti řeku pro silný proud, neboť značně se za posledních dešťů rozvodnila, ačkoliv koryto její druhdy docela bývá sucho. Nelitovali jsme však toho, že se nám bylo zdržeti, poněvadž stráň, sklánějící se k řece, velmi byla půvabna. Příkrá výšina Mamusská, zasahující jako ostrožnou z planiny v dáli lesnaté do údolí Hart-riveru, vypínala se proti nám trochu na pravo na pravém břehu řeky, asi ve vzdálí 1200 kroků.

Prohledše si Mamusu položili jsme se u malé říčky „*Prahy*“ nedaleko obchodní stanice, vystavěné pod východním skalnatým úbočím výšiny. Mamusa, která ještě před několika léty byla jedním z nejlidnatějších měst kmene hottentottského, byla za mého pobytu až na několik potomků sešedivělého krále Mašona a jejich sluhy opuštěna.

Obyvatelé dílem vyhnali stáda svá na pastvu, dílem odešli z města, aby usadili se u poboček Mokary a Konany na zvěrnatých rovinách, prostírajících se na sever k Molapu. Toto malé samostatné knížectví Korannů mamusských jest enclavou v jižních krajinách Bečuanských, ale není sousedům svým příliš blahodárno, neboť častý styk Hotten-

Korannští sluhové převozníka Blignauta.

tottův s čeledí banthskou vždy má za následek pouze úpadek kmenů této čeledi.

Obchodník mamusský přijal mne velmi úslužně. Pan Mergusson byl přítel zvěři a zabýval se tím, že krotil četnou svou divokou drůbež. Ukázal mi také několik hromad zvýší metru z koží antilopích, pakoních a zebřích, které chtěl dopraviti do Bloemhofu na prodej. On a bratr jeho zajeli už dvakrát na svých cestách za směnným

obchodem až k jezeru N'Gamijskému. Za svého pobytu v okolí města slyšel jsem též o zlodějských sluhách, jež najal jsem na druhé své cestě v Musemaňaně.

Opustivše dne 17. t. m. Mamusu a vystoupivše na vysočinu, na níž tu tam byly korannské dvorce, dojeli jsme na večer jižní končiny travnatých Rovin kvag. Deštěm jsouc rozmokla zvěrnatá tato

Hroby pod trnovníky velbloudími u Mamusy.

rovina byla z části proměněna v učiněnou bařinu. Na několika málo sušších místech bylo pozorovati bělavé body, které na blízku objevily se gazellami skákavými. Krásné, melodické zvuky jeřábův korunatých se všech stran pozdravovaly cestovatele, ptáci pak sami jsouce méně plaši než jinde nechali nám prohlednouti dosti z blízka nádherný svůj šat. Štěbot hus ostruhatých a egyptských lákal nás hned sem hned tam, ana početná větší hejna nebo jednotlivé párky divokých kachen poletovaly semo tamo nad námi.

Za jízdy v následujících dnech naskytla se nám častokráte příležitosť, abychom po chuti své pustili se v hon i byli jsme za svou námahu odměněni vydatnou kořistí, ve které nalézaly se volavka stříbřitá, kulíci a sluky. U širého jezera, plného slané vody, poručí jsem rozbiti tábor umíniv si, že tu pobudeme několik dní, protože jsme si z bohatého zvířectva slibovali mnohý příspěvek pro svůj stůl a mnohý vzácný přírůstek k mým sbírkám. Příští jitro, jakmile se rozbřesklo, vydal jsem se ve průvodu Theunissenově na honbu.

Poněvadž v noci pršelo, bylo ráno chladno a proto s radostí pozdravil jsem prvé zvěstovatele zlatého slunka, kteří rozlévajíce se přede mnou do údolí solného jezera tisíceronásobně obráželi se v jeho vlnách. Na druhém břehu uzřeli jsme značnou tlupu nejpodivnějšího ze ptáků brodivých, totiž tmavě karminového hnědozobého plameňáka; blízko něho pak páslo se hejno černých husí. Míříc k nám brodila se jezerem s hlasitým křikem dvojí řada šedých jeřábů, kdežto s několika skalních balvanů, vyčnívajících z vln, rozhlížely se volavky. Do toho ozýval se od jezera krásně znějící, táhlý křik „mahem“ a mezi skupinami zmíněných větších ptáků kolíbalo se a plulo nesčetné množstvo menších ptáků vodních, kachen a lysek. Hvizd mého druha vytrhl mne z tohoto pozorování vybízeje mne ku pozoru. Rychle pohlednuv na jezero spatřil jsem, jak se právě vzneslo hejno divokých husí z vody. Těžkopádným letem avšak dosti čerstva přiřítily se ke mně od jihu; znajíť tmavohnědé husy ostře tepati vzduch ostruhatými svými perutěmi. Dvojí rána smetla dva ptáky do rákosí. Rychle obrátil se zbytek na levo směrem k Theunissenovi a s hlasitým kvílením pospíchal ku travnatým rovinám na západ. Dvěma těmi střelnými ranami nový nastal život v opeřených hejnech, majících na jezeru útočiště. Na našem břehu vzletli šedí jeřábi a na protější straně povznesli se hbitě korunatí bratří jejich z mělké (sotva 60 cm. zhloubí) vody. Plameňáci pobíhali sem tam, jenom ob čas vyletl některý, ale mžikem se zase spustil; teprva když jsem je zjevem svým polekal, vznesli se hlasitě křičíce tak vysoko, že nebyli ani zvící krkavce; v té pak výši dlouho kroužili nad jezerem. Jejich sou-

sedé, černé husy, hledali utíkajíce z pastvy ochrany ve vodě, any tlupy menších vodních ptáků z hustého pobřežního sítí prchaly do prostřed jezera.

Když jsme po několika hodinách seděli u snídaně, spozorovali jsme s podivem, že se na druhém břehu jezera v sedle mezi dvěma výšinami najednou vyskytlo stádo nejméně 250 antilop ploskatých. Spatřivše takovou stkvělou kořist nechali jsme jídla, avšak, žel, marně. Náhradou podařilo se mi, že jsem ukořistil pěkného šedého jeřába. Též Pit zastřelil toho dne několik ptáků na solné pánvi a překvapil mne odpoledne zvěstí, že na malé kaluži hustě rákosnaté vypátral hnízdo jeřábů korunatých.

Asi 2000 kroků na sever od našeho tábořiště vysoko na břehu jezera Moffatova nalezl jsem v bařině holé místo a ve prostřed něho umělý ostrůvek, zbudovaný ze sítí a $2^1/_2$ čtverečního metru široký, v jeho středu pak prohlubinu — hnízdo se dvěma bílými podlouhlými vejci zvící pěsti. Vlastní dutina hnízdová byla 75 cm. ve průměru a zhloubí asi 15 cm.

Vyšed si potom z táboru našeho jednou odpoledne a položiv se v rokli na horském sedle spozoroval jsem zajímavý úkaz, jejž poznal jsem už na druhé své cestě, že totiž, když zvěř vyhledává napojiště, gazelly skákavé chodí v předvoji, ani pakoni a gazelly ploskaté teprva potom se přibližují, jestliže harcovníci nenalezli žádného nebezpečenství.

Dne 23. m. března opustili jsme pánev, nazvanou ode mne solným jezerem Moffatovým, na jejíž břehách výborné má skrýše šakal jihoafrický (Canis mesomelas), a brali se podlé několika hlubokých rybníků, které hemžily se lyskami a potápkami. Na blízké křovinaté výšině zastihli jsme Makalahary, kteří právě řezali z masa zabité antilopy ploskaté úzké pruhy; také přijeli jsme tu k řadě jam na zvěř. Byly 1—$1^1/_2$ metru široky a 8—15 metrů dlouhy, tehdá však vyplňoval je s největší díl původní jejich hloubky písek. Večer minuli jsme háj, v němž tábořila lovecká společnosť batlapinská (pod-

daní Mankuruanovi), která hned prosebně, hned velitelsky žádala nás za kořalku.

Dne 25. t. m. křoviny houstly a zvěři, které dne předešlého počtem ubylo, bylo zase více. Před námi páslo se stádo asi 400 gazell skákavých na příč přes jednokolejnou cestu, zarostlou travou, rozprchlo se však, když jsme se přiblížili; nicméně podařilo se

Směnný obchod u Konany.

Theunissenovi zastřeliti zrostlou kozu. Potom přišli jsme na husté křovinaté „Pole", které sklánělo se značně na severozápad; dospělit jsme pořící říčky Marecane. Dále minuli jsme několik dešťových strží a mělkých, dosti širokých dolin, zarostlých bujnými křovisky, z nichž jednu nazval jsem Údolím antilop lanních. Odpoledne dorazili jsme do hlubokého údolí řeky Marecane; na pravém úbočí jeho

Lov divokých husí na solném jezeře Moffatově.

vystavěna byla vesnice barolonžských Makalaharů, kteří pásli stáda z města Molemova. Údolí samo bylo místy hustě keři porostlo a bohato, jak se mi zdálo, rozličnými druhy malé zvěři. V korytu řeky pak, která se zde více podobá bystřině, přebývají v tůňkách, $^1/_2$ m. až $2^1/_2$ metru hlubokých, ryby oraňské, leguani, krabi a dva druhy kachen.

Líče zastávku svou v této krajině za druhé cesty zmínil jsem se o lvech, kteří zdržují se na dolním toku říček Konany, Marecane a Setlagole. Nyní přicházejí toliko v zimách velmi suchých, ve kterých zvěř opouští chudovodé končiny křovinatých krajů Kalaharských, do horních údolí těchto bystřin. Tím hojněji bylo jich však před několika léty, dokud se zde zvěř pásla ještě u velikých tlupách a dokud na Rovinách kvag (Quaggaflats) stáda pštrosů rovněž tak často se vyskytovala jako nyní pakoňův.

Lovec jménem Vilém Taylor, se kterým jsem se poprvé setkal několik dní po svém odjezdu z města Molemova a později ještě dvakrát u solných jezer a u pramenů Klama-Kleňanských v severních končinách země Bamankvatské, vypravoval mi následující zajímavé dobrodružství, které se mu přihodilo.

Roku 1863 bylo ještě na říčkách Konaně, Marecani a Setlagoli tolik vzácných pštrosů, že zmíněné krajiny mezi Hart-riverem a Molapem často vyhledávaly společnosti až dvaceti lovců. Taylor lovil toho léta vždy ve spolku Hollanďana, který teď sídlí na Malmanispruitu. Lovci přišli od východu a zastavili se na vrchovišti Marecane hlavně, aby rozřezali maso zastřelené zebry a pak je usušili. Ačkoli za posledních dnů nespatřili žádného lva, učinili přece nutná opatření na ochranu proti šelmám. Postavili kolem vozu ze suchých větví slabou ohradu a přivázali tahouny ke kolům vozovým. Kouříce obvyklou dýmčičku Taylor a druh jeho položili se večer pod vůz, an hottentottský jejich sluha sedě na kozlíku byl na stráži. Pojednou sluha se znepokojil ohlížeje se bedlivě kolem vozu, tak že Taylor všimnuv si toho otázal se ho, co jej pobouřilo. Hottentott učinil po-

tom pána svého pozorna na předmět, který už déle několik kroků před táhlem se plížil. Sluha domníval se, že je to hyéna, Taylor však rozhlednuv se bystře upokojil ho, že je to pouze keř, kterým pohyboval vítr. Sotva však vrátil se ku svému odpočivadlu pod vozem, již zaslechl volati Hottentotta: „Pane, není to žádný keř, nikoliv pane, mýlíš se.“ Taylor vstal podruhé, pozoroval předmět, který se

Kouřící Bečuana.

mu přiblížil, trochu zevrubněji a poznal — lva, jenž přilákán byv nejspíše rozvěšeným zebřím masem prohlížel, jak se zdálo, do podrobna vůz a lidi u něho. Lovec vyzval tedy sluhu, aby mu podal z vozu pušku, avšak už při prvém pohybu vozky povstal lev a šel přímo k vozu, tu pak skrčil se asi devět kroků před ohněm mezi dvěma keři. V témž okamžiku však, když Taylor poněkud ustoupil na stranu, aby vyhnul se oslňující záři ohně, neprozřetelný druh jeho vytrhl

Skaliska u města Molemova.

Hottentottovi pušku z ruky, namířil na lva, střelil a chybil se. Hned vztýčila se šelma a zamířila rychle, zatím co běloši utíkali, k ohni. Již domnívali se lovci, že skokem ocitne se za ohradou, an tu pes, poraněný téhož dne střelnou ranou, leže dotud pod vozem povstal a skočiv stranou přes hranici vrhl se proti lvu. Lev byv postrašen skočil zpět a zmizel ve tmě, než toliko proto, aby vrátě se za několik hodin ve průvodu několika údů své rodiny oblehl takořka lovce. Taylor nechtěje zabiti ani raniti žádného z nich, aby ostatních nepodrážděl ku bezprostřednímu útoku, obmezil se pouze tím, že pozoroval ostře šelmy, jakož i udržoval stále mocný oheň.

K ránu lvi odtáhli a lovci shledali trávu skorem rozšlapánu. „Kdybyste býval na dva yardy (skoro dva metry) vystoupil před ohradu, byl byste všude vůkol našel šlépěje lví," pravil Taylor.

Jedouce příští den citlivkovým lesem potkali jsme dva Barolongy, kteří učinili mne pozorna na blízkosť města Molemova a sdělili se mnou, že král Moncua je tam návštěvou předsedaje soudu jakéhosi traviče. Upustiv tedy od původního svého záměru ustanovil jsem po té zprávě, že podívám se zase do města Molemova a pozdravím krále a bratra jeho Molemu.

Dne 28. měsíce března dospěl jsem jeda dolů údolím říčky Lotlakane, ve kterém si král Moncua chtěl založiti nové sídlo, sídla Molemova. Molapo tekl proudem trochu větším než za prvého mého pobytu; přešed ho kamenitým brodem rozložil jsem se táborem na témž místě jako roku 1873. Nejprve navštívil jsem pana Webba, jehož obydlí bylo ještě chatrnějším tak, že v něm už skoro nemohl bydleti. Přítel můj sdělil se mnou, že král s nižším náčelníkem vede zmíněný soud travičův.

Dne 29. t. m. odebral jsem se po skončeném zasedání soudním k Molemovi pozdravit výtečníků barolonžských. Nalezl jsem krále Molemu a nižší náčelníky, jak sedíce na zemi nebo na malých dřevěných stoličkách jedí. Král nelíčenou měl radosť z mého příchodu, rovněž Molema, i bylo mi podávati jim opět a opět pravici.

Moncua jal se hned mluviti o mých léčencích v Mošanengu a žádal mne, abych pobyl zde jeden anebo dva dny. Po krátkém pobytu ve dvorku Molemově odebrali jsme se do domku jeho syna, vystavěného evropským slohem, pit kávy, kterou podávali v plechových číších. Molema pořád ještě trpěl záduchem, avšak běhal statečně a prosil mne, abych mu zase týž dal lék jako roku 1873. Za mou lékařskou radu byl mi tak vděčen, že mi dopomohl dvou silných tahounů, ze kterých postoupil mně jednoho za anglické sedlo syn jeho Matjes.

Molema, muž prostřední postavy, hubený, vyznačuje se orličím nosem a dvěma pronikavýma. trochu těkavýma očima, čímž obličej jeho vypadá ostře. Je přísný, avšak ku mnohým svým poddaným, kteří slepě plní jeho vůli, velmi shovívav, o čemž přesvědčil mne také rozsudek zmíněné pře. Ačkoliv stále jest churav, je přece věrný pomocník své nemocné ženy a přese své stáří velmi čilý. Kdežto několik synů jeho jakož i zámožnější obyvatelé městští přebývají v evropských domcích, Molema zůstává svému obvyklému příbytku věren.

Téhož dne 29. t. m. bylo panu Webbovi vykonati zajímavý obřad, totiž oddati tři párky. Jeden z nových manželů měl podivné jméno: „Leží v posteli“. Taková jména dostávají děti bečuanské v útlém věku po vlastnostech, jež jsou jejich příbuzným zvláště nápadny. Procházeje se na večer městem uslyšel jsem z jednoho dvorce, upraveného nad jiné čistěji, příjemný mnohohlasý zpěv hymen řečí sečuanskou, které pěli čtyři muži a deset žen končíce tak jednu ze tří svateb.

Při svých častých procházkách městem pozoroval jsem, že kromě evropského šatstva obyvatelé nosili hlavně haleny z kožíšcdé kočky divoké, šedé lišky, antilopy schovávavé a kozích. Chlapci přehazovali si z pravidla přes ramena rouno ovčí nebo kůži kozí. Děvčata měla podobný oblek, většinou však z kůže gazellí a mimo to zástěry ze stočených kousků kůže; několik hochů pyšnilo se i kůžemi mladých lvův.

Spory mezi vládou republiky Transvaalské a Barolongy, jak se zdálo, utuchly poněkud a to po vyhrůžce Moncuově, že vztyčí ve svých vsech prapor anglický, dopustí-li se boerové nějakých přehmatův.

Po dvou dnech druh můj Theunissen roznemohl se těžce úplavicí, nejspíše následkem deštivého počasí, trvajícího déle dvou neděl, avšak podařilo se mi, že jsem jej brzo zase vyléčil; druhý den potom přišli též nemocní Barolongové z okolí k vozu dovolávajíce

Skaliska paviani.

se mojí lékařské pomoci. Poněvadž se toho dne konečně trochu rozjasnilo, oživlo okolí města; údolí Molapské ozývalo se křikem a zpěvem tmavých žen a chlapců, kteří vyšli z města rozplašit hejna dlouhoocasých vdov kapských, snovačův ohnivých a obecných, kteří činili vpády do polí kukuřičných a kaferského žita. Plodinám těmto dařilo se v údolí Molapském výborně, neboť pan Webb seznámiv Barolongy také s evropskými druhy obilí naučil je zavodňovati pole.

Na skalnatém návrší uprostřed města vypínaly se ze všech rozpuklin olivy a stromy karé, které vesměs, byť i nízky byly, větve své rozkládaly v širokou korunu, opravdu nádhernou. Tím nabývalo údolí, omezené na sever lesnatou vypnulinou, okrásy, velmi oku lahodící.

Ve městě Molemově dověděl jsem se také, že Barolongové praží sušené listy jisté byliny na hnědý prášek užívajíce ho nejen za jed, nýbrž i jako zařikadla; tak olepují tímto práškem rozmíchavše ho na kaši ku př. nejvyšší klasy žitiště. Kdyby se prý tohoto kouzla dotekl zloděj, okamžitě by zemřel. Podobně spatřujeme, že Barolongové tímto kouzelným prostředkem kreslí na vnitřních stranách ohrad kol svých dvorců přímé čárky, vlnité čáry a p., aby odvrátili „nepřátely své domácnosti". Když se několik dní před mým příchodem do města jednomu křesťanu co noc ztrácel z jeho zahrádky tabák, pan Webb radil okrádanému, aby kůl postavený v tabákovém záhoně pomazal kolomazí, a hle, zloděj už nepřišel. Obávalť se, že tento černý nátěr jest ono kouzlo, jež by mohlo zločin jeho vyjeviti.

Než jsem ještě dne 2. m. dubna odejel, pověděli mi rozsudek, který král Moncua vynesl nad zmíněným už travičem. Dovolím si vylíčiti tuto příhodu, abych zevrubněji seznámil čtenáře se soudnictvím bečuanským.

Obstárlý Barolong zahleděl se ve městě Molemově do pěkné tváři 15leté panny barolonžské, které zemřel otec; poněvadž však nechtěla jíti s ním za ženu do jeho chýže, on pak ani nebyl s to, aby ji koupil, přemýšlel, kterak by jinak provedl své přání. Nabídl tedy matce děvčete svou ruku, jež jí skutečně neodmítla. Přebývaje tak s milou mu dívkou v témže dvorci doufal, že získá si její přízeň; protože však ani jeho zevnějšek, ani jeho rozprávky, mající za předmět nejvíce khomo (dobytek) a mabele (žito), nepůsobily příjemně na děvče, utekl se ku kouzelníkovi. Dívka dobře poznala pohnutku této svadby a vystříhala se tudíž všeho, co by se jejímu otčímu mohlo zdáti i pranepatrným znamením milosti. Když pak jednoho

dne šla časně z rána jak obyčejně pracovat na pole, dostihl jí otčím, i rozpředl se mezi nimi, jak se sama jiným ženám vyznala, následující hovor: „Vím, že mne tvé srdce nenávidí.“ „E-hē,“ odvětilo děvče, a to poučilo jej, že se nemýlí. Třesa se zlostí stařec vrazil svou dlouhou hůl prudce do země a pravil: „Vím to, budiž tak i dále, ale pak slíbíš mi hned, že si nevezmeš nikoho za muže.“ Děvče nemohlo se zdržeti hlasitého smíchu a dalo mu bez obalu slovem *na-ja* odpověď rovněž tak určitě zápornou, jako dříve kladnou zvolavši „e-hē“. Se tváří vztekem zrůzněnou odběhl stařec volaje: „Tož neslíbíš? tedy tě otrávím!“, kdežto děvče pospíšivši k zahradám na řece, povědělo vzlykajíc matce a sousedce, které tam pracovaly, co se stalo. Ženy vymlouvaly to uraženému děvčeti pravíce, že to všecko jest toliko žert, jejž otčím si dovolil. Téhož dne, na večer, když dívka jedla prostou večeři z melounů vodnatých, zavolal ji otec do domku a poslal ji za jakousi záminkou k sousedce; když pak se vrátila, dojedla večeři. Brzy potom jala se stěžovati si, že je jí špatně. Chytily ji žaludeční křeče, jež se tak staly prudkými, že se ubožák hlasitě křičíc svíjela po zemi. Obklopena jsouc sousedy, přiběhlými na pomoc, obviňovala připomínajíc matce známou rozmluvu veřejně otčíma, že ji otrávil. K půlnoci byla mrtvolou, otčím pak její všeobecně prohlašován byl travičem. Muži a ženy, kteří viděli jej odpoledne sbírati na řece byliny, a jiní, většinou sousedi, kteří pozorovali, jak na dvorku vařil listy a cibule, přihlašovali se dobrovolně za svědky.

Obviněný stařec byl Molemův parob, jenž půl století věrně sloužil svému pánu. Ačkoliv už napřed snesl se na tom, že jej zachrání, přece Molema vyslal hned posly do Mošanengu ku svému bratru, králi Moncuovi, aby mu oznámili zločin. Moncua přislíbil, že sám vyšetří tuto vraždu. Tak stalo se, že přišel jenom několik dní před mým příchodem do města Molemova a že hned počal soudní řízení. Zatím vyšetřovanec zůstal na svobodě a konal obvyklé procházky, na nichž všecko se mu plaše vyhýbalo. Byl přesvědčen o měkkém srdci Molemově a domníval se, že se snadno vykoupí několika voly

nebo kravami. Po příchodu krále do města počal se soud a zabavoval celé dva dny nejvýtečnější pohlaváry severních svobodných Barolongů. Dvakráte za den, po každém sedění, pohostil Molema přísedící *bochobi* (moučnou kaší.)

Zločinci, jehož vina byla zřejma a jejž všickni přítomní uznali vinným, dostalo se, jak očekával, náčelníkem Molemou velevřelého

Bootfontein mezi Oliv-wood-dryem a Bystřinou Burgersovou.

zástupce. Uznávaje vinu sluhovu, aby nepodráždil svého královského bratra k odporu, Molema dovedl nicméně vypočísti tolik polehčovacích okolností, až král hledě k tomu, že se k Molemovi přidali nižší náčelníci z města a z jeho okolí, nechal se obměkčiti svoliv, aby vinník nebyl trestán na hrdle. Moncua, kterého mimo to dvoudenní soud už příliš namohl a jenž, jak se zdálo, dobře pochopil, že bratr jeho si přeje, aby mu učinil něco k libosti, přenechal to Molemovi, aby sám

ustanovil trest. Molema tedy poručil odsouzenci, aby se hned vzdálil, tak aby král co nejrychleji zapomněl na soud, a když potom Moncua vyšel si do města procházkou, rozkázal Molema přivésti vinníka a vynesl rozsudek. Byl to nejmírnější trest za podobné přečiny: vinníku bylo nejbližším příbuzným zabité dívky, kterými v tomto případě byl on se svou ženou, na usmířenou dáti vola.

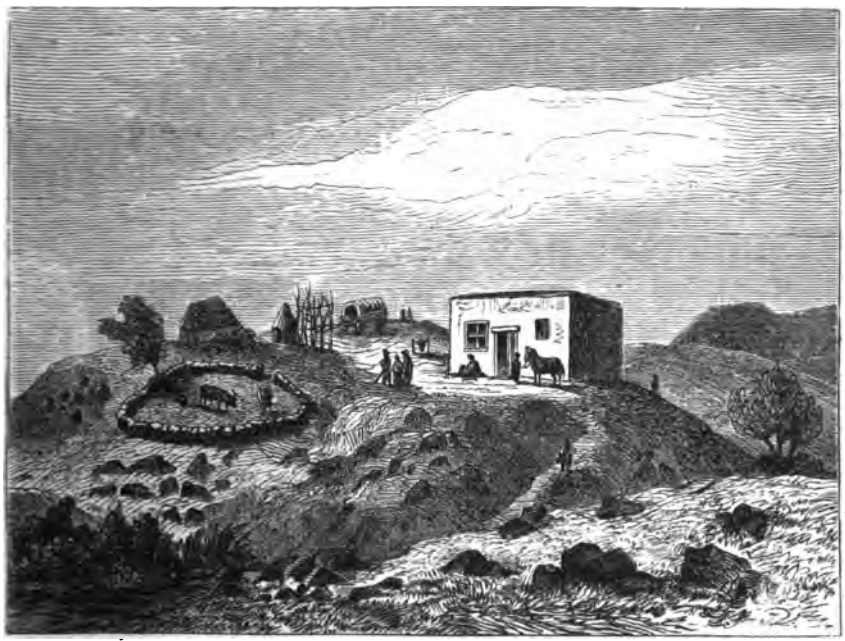

Farma Newportská na Malmanispruitu.

Když jsem se dne 2. měsíce dubna chystal k odjezdu a před tím ještě jednou navštívil pana Webba, objevila se náhle v úzkých dveřích jeho příbytku tmavá postava. Byl to Moncua. S úsměvem přikročil ke mně a chopiv se mé pravice tiskl mi pět anglických šillinků do levice prose, abych mu připravil do zásoby týž lék, o němž se již za prvého mého pobytu v Mošanengu přesvědčil, kterak příznivý měl účinek na jeho ženu.

Odpoledne dne 2. m. dubna vyjel jsem konečně z města horních Barolongův a táhl vzhůru údolím Molapským. Nazejtří minuli jsme poslední v tuto stranu kraal, jemuž vládne jsa nižším náčelníkem Linku (ovce), bratr Molemův. Ráno dne 3. m. dubna byla citelná zima, ledový jihovýchodní vítr donutil nás, že jsme oblekli „*zimní*“ kabáty. Na nejzápadnější z farem, zvaných Molapskými a náležejících do Jakobsdalského okresu, jménem Riet-Vley, jejíž majitelem jest boer P. C. van Zyl,*) zastavili jsme k odpočinku.

Odtud táhnou se statky ležíce blízko sebe až k vrchovisku Molapskému. Údolí Molapské prostírá se ještě asi 22 anglických mil na východ jsouc sice pořád ještě i proti proudu bařinato, avšak ponenáhlu se úžíc; břehy jeho jsou pahorkaty, příkry a lesnaty. Tyto končiny sluší vůbec počítati k nejpůvabnějším částem západní hranice Transvaalské, ano kraj tento poroučí se zvláště v každé příčině i badateli, ať ornithologu, entomologu, botaniku či mineralogu. Lituji, že chtěje dojeti k řece Zambesi v pravý čas, totiž dokud tam zdrávo, nemohl jsem zdržeti se na horním Molapu aspoň týden; snad podaří se mi později nahraditi to, jakož i leccos jiného.

Vozová cesta, po níž jeli jsme až posavad, vedla vedlé jednoho z posledních statků přímo do města Baharuců Linokany, ale tam chtěl jsem zajeti teprva přes Jakobsdal a Zeerust. Nicméně jel jsem podlé stráně počatým směrem tak daleko, až mne husté stromoví na příkrých úbočích přinutilo u farmy Mr. Taylora, zvané Oliv-wood-dry, již uvedl jsem mluvě o řece Marecani, vyjeti z údolí a zamířiti zase na planinu. Oliv-wood-dry náleží bez odporu k nejpěknějším statkům na horním Molapu, má dobrou zahradu a jeden z nejvydatnějších pramenů, kterými Molapo se napájí; rostlinstvo dole v údolí chráněno jsouc studených větrů činí oasu na západní planině Transvaalské. Tím nuznější a jednotvárnější zdála se mi farma Bootfontein, kdež obyvatelé více živořili než pracovali.

*) Bratr vystěhovalce damarského, o němž jsem se už zmínil zevrubněji.

Večer přijeli jsme na travnatou rovinu, kdež spatřil jsem zajímavá skaliska, podobná hlavám pavianův, a překročili zde předěl mezi řekou Oraní a Limpopem. Noclehem rozložili jsme se na vrchovisku malé bystřiny, levé to pobočky Malmani-spruitu, kterou nazval jsem Bystřinou Burgersovou. Nazejtří dojeli jsme do půvabného údolí Bystřiny Malmanijské, po jehož stráních, pokrytých bujným rostlinstvem, rozkládají se početné farmy.

Opustivše ráno dne 5. t. m. údolí Malmanijské jeli jsme dále na východ mimo farmu Newportskou přes planinu, jež porostla jest nízkými kyselými travinami. Před sebou viděli jsme na východ a severovýchod četné pahorky, výběžky horské skupiny Marické a sice ty, jež jdouce podlé údolí Khamova čili Jeronymova činí s ním nejkrásnější část zmíněného jihoafrického uzlu horského. Úpad do pobočního údolí, do něhož bylo nám sjeti, abychom mohli do údolí hlavního, význačen jest dvojitým skalnatým vrchem, jejž nazval jsem horou Rohlfsovou; dále vyniká tu sedlovitý pahorek, kterému dal jsem jméno *Žižkovo sedlo.* Dostati se do údolí bylo dosti obtížno, neboť sjížděli jsme po příkrých skalních plochách. Nedovedl jsem si představiti, jak možná vyjeti zde vozu s těžkým nákladem; ostatně zdálo mi se, že se cestou touto málo kdo béře. Obtížnou jízdu bohatě nahradil nám rozhled po údolí Jeronymově. Dole v údolí, sůženém lesnatými pahorky a roklemi, pokrýval půdu vysoko bujný a pestrý koberec květinový. A květnatá tato půda posavad byla panenská, neboť nikdy ještě nedotekla se jí kosa. Myriady hmyzů bzučely nad křižatými rostlinami (Cruciferae). Obraz tento lákal mne velmi, ale jako v údolí Molapském tak i tu odvrátil jsem se od něho a putoval dále na východ úzkou jednokolejnou cestou. Nejkrásnější bez odporu rozhled naskýtá se pozorovateli u farmy „Bůvolí hřbet" (Huck), za níž se malebně odrážejí od obzoru Vrchy Špačkové. Večer dospěli jsme místa, kde se údolí Jeronymovo končí do údolí Malého Marica, potom pak došli jsme farmy Weltufrede. Tento statek patřil nejzámožnějšímu boerovi okresu Marického mynheeru van Groonen

(vyslov Chrunen), jehož synové delší dobu byli lovci slonův a jimž vymínkou povedlo se, že takto nabyli jmění. V zahradě u farmy viděl jsem mladou žirafu, kterou ještě s jinou kořistí přivedli z jedné lovecké výpravy. Van Groonen zatím se rozžehnal se světem. Bohatství jeho vzniklo podporováno jsouc jeho spořivostí a zálibou v orbě tím, že vzal si za manželku barevnou dívku, která přinesla mu věnem četná stáda.

II.

Z Jakobsdalu do Šošongu.

Jakobsdal. — Zeerust. — Příchod do Linokany. — Missionář pan T. Jensen. — Ložiska břidlice. — Výtěžek žní. — Vycházky z Linokany do údolí dolního toku řeky Matebe a horního toku Notuanyho. — Roklina Buysportská a farmy v Bushveldtu. — Krokodilové v Limpopu a jeho pobočkách. — Ložiska rudy v Bushveldtu. — Vystěhovalci damarští. — Lví brod Maricem. — Lov sumců v Maricu. — V nebezpečenství života. — Údolí užovek bůvolích. — Příchod do Šošongu.

Lov sumců v Maricu.

Z farmy Weltufrede (Welttoofreden) bylo viděti již Jakobsdal. Toto vznikající městečko západního území Transvaalského skládalo se všeho všudy z několika jenom stavení na březích potoku a z úhledného kostelíčku.

Z Jakobsdalu změnili jsme směr své cesty v severní a v severovýchodní, abychom přišli do Zeerustu, nejdůležitějšího městyse okresu Marického. Na své dráze minuli jsme jeden z nejvýnosnějších statků tohoto okresu, totiž farmu Daniele Boothy, u níž Malmani proráží nízké pásmo skalnatých pahorkův obraceje se potom k Maricu. Stat-

kář Bootha nepustil se rovněž jako mynheer van Groonen v hon slonův, jímž se tolik jeho sousedů, hollandských sedláků okresu Marického, přivedlo na mizinu, nýbrž oddal se s veškerým úsilím polnímu hospodářstvu, které v této krajině velmi jest výnosno, ježto v údolí jest žirná půda, na pahorcích pak dobrá jsou pastviska.

Nazejtří dojeli jsme do Zeerustu pobyvše před tím na návrších, vypínajících se vůkol něho. Zeerust má větší rozlohu než Jakobsdal a delší pobyt v okolí jeho velmi prospěje entomologu, botaniku a geologu.*) Městečko toto, o němž jsem se už zmínil, že jest pro obchod se zeměmi Bečuanskými dosti důležito, nezměnilo se valně od té doby, co jsem v něm naposled meškal.

Než jsme příštího dne dojeli přívětivé Linokany, potkali jsme rev. Jensena, který právě dopravoval vnitrozemskou poštu do města. Přivítali jsme se velmi srdečně a vděčně přijal jsem jeho pozvání, abych na 14 dní byl jeho hostem. Zotavená tato byla mi dvojnásob vítána, jednak byl jsem s to, abych okolí prozkoumal po stránce přírodozpytné, jednak bylo jí potřebí druhům mým.

Pěkných a velikých ložišť břidlice železité, která nalézají se u Zeerustu a Linokany, dovedli by v evropském městě velmi dobře užiti, avšak i obyvatelé okresu Marického berou ji ku stavbám, stavějíce z ní zejména ploty a dláždíce jí. Také z říše rostlinstva dala zde příroda průmyslu lidskému pomůcku. Výšiny Zeerustské byly totiž porostly stromem waggonovým, jehož kůrou vydělávají kůže.

Roku 1875 Baharucové linokanští vymlátili 800 pytlů pšenice po 200 librách, a budou příští léta míti ještě víc obilí, poněvadž neustále vzdělávají větší kusy země. Vysušují bařiny a rok co rok činí větší pokroky v rolnictvu a zahradnictvu. Sázejí a sejí kukuřici, sorghum, melouny, tabák a j. a vyvážejí přebytek svých polních plodin na trh do Zeerustu, Praetorie, Potšefštromu, ano i do Polí diamantových, anebo prodávají je Bečuanům (Batlapinům) a kupcům

*) Viz přídavek 1.

i missionářům kurumanským, Bakvenům molopololským a Bamankvatům šošonžským, tak že jest nám chváliti nejen jejich pracovitost, nýbrž i energii stále vzrůstající, kterou pěkně se liší od většiny ostatních ztupělých kmenů bečuanských. Dvorce jejich nejsou sice tak pevně a hezky vystavěny jako příbytky barolonžské, avšak právem lze očekávati, že brzy postaví si po evropsku domky cihelné. Baharucové linokanští postoupili, jak jsem už pověděl, krajinku svou republice Transvaalské nechavše si jenom území několika farem.

Z Linokany poslal jsem o vykonané cestě zprávu do časopisu „Diamond News“, potom proslulému zeměpisci Dr. Petermannovi a domů umíniv si, že učiním podobně, kdykoli budu moci, i na další své cestě.

Dne 9. m. dubna vyšel jsem si na vrchovisko říčky Matebe a na rudnaté okolní výšiny. Příští dny pracoval jsem jednak o záznamu svých cest, jednak prošel jsem zahrady a pole a prohledl si missijní chrám. Služby boží v kostele počaly se zpěvem hymny, potom přečetlo se evangelium, pak opět se zpívalo, načež missionář jal se kázati. Bylo patrno, že tato bohoslužba velmi dobře působila na nové křesťany, sedící na svých malých stoličkách dřevěných. Povznášelyť prosté tyto služby boží více než mnohé nádherné slavnosti u velkoměstských kathedrálách.

Pozdě na večer dne 15. přišel domorodý poštovní posel z Molopolole. Potřeboval tří dnův, aby cestu tuto urazil. Druhý den ráno již odešel maje odnésti ze Zeerustu evropskou poštu, přibylou tam z Klerksdorpu, zase dále do vnitrozemí a to do Molopolole. Mezi evropskými zásylkami překvapil mne přátelský list slavného A. Petermanna z Gothy.

Tolikéž přibyl do Linokany ze země Bankvakecké anglický major, pátrající po vzácných kovech. Byl na cestě do Kolobengu a Molopolole; za pobytu svého v Linokaně pak vypravoval mně a rev. Jensenovi zajímavý příběh, který přihodil se jemu a kapitanu Finlasonovi a přiměl jej, aby odebral se do severovýchodních kon-

čin Transvaalu. Několik domorodých sluhů v Polích diamantových, přišlých ze severovýchodního Transvaalu, svedlo jej, aby vydal se do jejich vlasti a prozkoumal tamější „zlatá“ pole. Chtějíce se totiž lacino a pohodlně dostati domů přinesli mu kousek zlaté tyčky, se-

V bařině u říčky Matebe.

brané kdesi u Leydenburku, a slibovali oběma důstojníkům učiněné zlaté hory. Ti tedy založivše ještě „companii“ vypravili se do „zlatonosné“ krajiny, ale nenalezli toho, co chtěli. Zdálo se sice, že je tam zlato, ale jim ukázali pouze měď a železo.

Deštivé dny, kterých za té doby bylo v Linokaně hojně, strávil jsem v hostinném bytě rev. Jensena. Missionář užil těchto dní tak, že sdělil se mnou rozličné prospěšné a zajímavé věci a že vypravoval mi, co zažil na svých missijních cestách. Potvrdil mi také svou zkušeností, kterak krokodilové z Limpopa plují daleko do jeho poboček, že bych nevěřil, uváděje za doklad, že sám nedávno napadl

Lví brod Maricem.

v říčce Taungu krokodily, kteří by mu byli málem pohltili psa. Pes ten totiž chtěje se ochladiti v kaluži říční plul přes ni, ale v tom uchvátil ho krokodil. Pan Jensen vypálil naň hned svou brokovnici, čímž nejspíše polekal ještěra tak, že pustil psa, ten pak kňuče plul zpět ku svému pánu. Místo ono na břehu Taungu, který jest pobočkou Notuanyho a tudíž levým přítokem Limpopa, vzdáleno jest od této hlavní řeky dva dny dobré cesty. Když ještě pan Wehrmann, rovněž člen missijní společnosti Hermannoburské, bydlel u Makhosů,

rozkládala se blízko jeho příbytku malá tůně na břehu Kolobengspruitu. Tam, když se dobytek v bystřině napájel, utopil krokodil krávu.

Pobyt náš v Linokaně byl vůbec velmi příjemný. Každou noc slyšeli jsme zpívati děvčata a muže baharucké z okolních čtvrtí městských, neboť milují tanec, doprovázený zpěvem. Překrásné místo u Linokany, v němž jest krásná podívaná, jest údolí Notuanyho, asi tři míle pod stokem jeho se říčkou Matebí. Údolí to sužují skalnaté boky horské, pokryté tu a tam bujnými pastvinami a hustými lesy, na kterých hojnost přebývá pernaté zvěři, v četných pak rákosinách Matebských vycházejí z velepříhodných skrýší na bohatou kořist divoké kočky, veliké mnohdy jako levhart. Vyšli jsme si sem s panem Jensenem a jeho rodinou. Vycházka tato velice nás bavila, neboť viděli jsme tu nesmírné množství ptactva a čtvernožců, že se až srdce smálo radostí a žádostivostí. Avšak i zde viděl jsem všude velikými pláti písmeny své „mene tekel“ totiž Zambesi a tak nesměl jsem otáleti, nýbrž opustili jsme se svým hostitelem ještě téhož dne malý tento ráj.

Vyjev dne 23. měsíce dubna z Linokany překročil jsem řeku Notuany. Přechod ten trval přes dvě hodiny, byltť zpola spadlý most ještě chatrnější než za druhé mé cesty.

V roklině Buysportské, kde jsme tehdáž v tůních říčky Marupy vydatný provedli rybolov a ne horší nabyli kořisti lovecké po lese, strávili jsme příjemný den. V tůních říčních, výše položených, jest více ryb a leguanů než v kalužích na kraji rokle, neboť jsou hlubší a více zastíněny, tak že tak snadno nevysýchají. Mnohé stromy, zastiňující řeku, jsou ve průměru 120 cm. a zvýší až 20 metrů; jsou to nejvíce vrby a citlivky.

Příští den, 25. t. m., jeli jsme mimo farmy Witfontein a Sandfontein, ležící v Bushveldtu. Obyvatelé prvé chystali se právě na velikou loveckou výpravu do vnitrozemí a doufali, že se tam spolu opět setkáme. Byli to, jako všickni statkáři Bushveldtští, výteční

lovci slonů, kteří tři čtvrtiny roku strávili v nehostinných končinách severních zemí Bečuanských v říši Matabelské a Mašonské. Sandfontein, statek Zwartův, byl prázden; majitel jeho odebral se před osmi dny do týchž krajin. Zlákal jej tam výsledek předešlého roku, ježto na výpravě své ukořistil tehdy několik pštrosův a antilop losích. Kolem jedoucí boerové pověděli mi, že van Zyla, vystěhovalce damarského, neustále následují noví přistěhovalci z území Transvaalského na řeku Krokodilí a že budou tito vystěhovalci brzy dosti mocni, aby pokračovali pochodem na severozápad. Shromaždištěm jejich byl levý břeh středního toku řeky Krokodilí mezi Notuanym a Sirorumí.

Odpoledne téhož dne dojel jsem známé již farmy Fourierovy, Brackfonteinu. Tu potkal jsem dva boery, přicházející z okresu Jakobsdalského, kteří vyšli si s chatrnými vozy, jež táhl bídný potah, krávy a mladí voli, na hony „do vnitra“. Nechtělo se jim pracovati a proto si raději dopřáli drahé zábavy lovem slonův, aby probili to, co ještě měli, a s nemocí a nouzí vrátili se domů. Fourier okazoval mi křemen s hojně vtroušeným kyzem železným a pravil mi, že zná místo, kde lze nalézti veliké množstvo tohoto nerostu a jiného kovu, méně lesklého a více okrožlutého; nechtěl však nikterak dovésti mne na dotčené naleziště. Fourier sdělil se mnou také, že Batlokové Čunečunští skolili čtyři neděle před mým příchodem na úpatí hor Dvarských lva.

Vybrav se ráno dne 28. t. m. z farmy položil jsem se ve průsmyku Schweinfurthově na horách Dvarských. Na večer dojeli jsme ku studánkám, vykopaným ve skalách na výběžcích hor Čunečunských, objeli druhý den město Batlokův Čune-Čune, známé už z poslední cesty, a rozložili se, projevše kotlinou na Bečuanaspruitu, táborem na severním boku výběžků hor Bertiných. Na břehu Bystřiny bečuanské uzřeli jsme opuštěnou ves Barvův o 15 chýžích, které stojíce na lučině vystavěny byly jako noční čepice ze čtyř kolů, 120 centimetrů vysokých a svázaných nahoře dohromady, na něž polo-

ženo bylo několik travěných došků. Byly to nejspíše salaše Barvů, kteří pásli zde stáda Batlokův.

Dojevše odpoledne dne 30. dubna Velikého Marica zastavili jsme na místě, kde v řece byl peřej a dva skalní ostrůvky. Bylo zde tedy přejíti snáze než jinde, kde přechod dosti byl nebezpečen, ježto tam v řece krokodilové číhali na kořisť. Zastávka naše velmi byla pěkna a protější břeh zvěří bohat, a proto ustanovil jsem, že pobudeme u brodu dva tři dny. Asi sto kroků pod ním vybral jsem si v lesíku na protějším břehu místečko chtěje tu položiti se na čekanou a nezměnil jsem svého úmyslu přes výstrahy Pitovy, který našel u brodu čerstvé stopy lví. Ohradiv si na větší bezpečí stanoviště své nízkým plotem postavil jsem se naň po západu slunce. S těží a namáhavě přebrodil jsem za nastalého soumraku řeku, dosti prudkou. Uplynulý den byl jasný i zdálo se s počátku, že noc bude hvězdnata, než čím více večer snoubil se s nocí, tím hojnější vystupovaly obláčky na jižním obzoru.

Znenáhla stanovisko mé bylo mi za vzrůstající temnoty víc a více nepříjemnější a pořád mocněji loudila se do mé mysli touha po domově a zvláště po matce, tak vřelá, že dávno před tím nepocítil jsem podobné. Myšlenky mé zalétaly do vzdálené vlasti vždycky, kdykoliv jsem se jim o samotě mohl oddati nejsa vyrušován žádným předmětem. Býval-li jsem sám, tu bezděky dojmy z nového okolí vybavovaly události podobné, které zažil jsem doma, a rozněcovaly tak touhu mou po vlasti. Viděl jsem před sebou obraz své drahé matičky tak věrný, jako kdyby stála po mém boku. Tyto myšlenky a představy maně vznikající naplňovaly mne jakousi úzkostlivostí. Nebylo by lépe, abych nechaje čekání vrátil se k vozu? Nikoliv, bylo mi dáti sobě v odpověď, neboť v tu dobu krokodilové obcházejíce peřeje počali už své procházky po břehu. Tmy zatím stále přibývalo a husté spousty mraků visely s oblohy. Poznal jsem, že se zde marně zdržuji a že netřeba mi stanoviště mé záviděti. Ježto nebylo lze rozeznati předmětův ani na deset kroků, nechránila mne puška žádného útoku; byl tedy dlouhý lovecký tesák jediná zbraň, na niž

jsem se mohl v nouzi spolehnouti. Chopiv se křečovitě pravicí této své zbraně, skrčil jsem se a snažil proniknouti zrakem tmu. Než ač namáhal jsem oči na nejvýš, neviděl jsem přece kolem sebe ničeho. Najednou dělaly se mi před očima mžitky a modravé hvězdičky, i zdálo se mi zase, jakoby před očima mýma tanul obraz matčin. Tento opětný zjev velice mne rozčilil i nemohl jsem zbýti se pocitu, že mi tu hrozí nebezpečenství. Proto odvážil jsem se konečně, že se vrátím v této tmě k vozu. Šlápl jsem však na suchou větvičku, a ta zlomila se s hlučným praskotem. Naslouchaje pak chvíli, zdali se nic vůkol mne nehýbá, vstal jsem, chopil pušku jednou rukou a nůž druhou a chystal se k odchodu. K čemu však byla mi puška ve křoví a temnotě — odhodil jsem ji. V tom zaslechl jsem, že něco škrabe a hrabe; snad byl to puchol, ačkoliv přece zvíře to poněkud jinak si vede. Stanul jsem, ale šramot nepřestal, a zdálo se, že se s ním ozývá bručení. Byla to šelma a byla tak blízko? Což byly v skutku rezavé předměty, které viděl jsem šerem za křovinami, lvi? Překročiv ohradu svou cítil jsem, jak mi srdce prudčeji tluče. Nicméně kráčel jsem v před pátraje před sebou loveckým svým tesákem a hledě vyhnouti se svislým větvím a kmenům. Po každém kroku zastavil jsem se na chvilku, abych každý hřmot, kdyby se ozval, pokud možná zřetelně a hned zaslechl a rozeznal. Přes největší pozor nemohl jsem se přece vystříci toho, abych nenarážel na větve; s tlukoucím srdcem čekal jsem potom vždy přes dvě minuty, neohlašuje-li se nějakým hřmotem plížící šelma.

Bylo mi sic ujíti krátkou cestu pouze sto krokův, ale cesta ta zabrala mi tolik času, že zdál se mi věčností. Konečně došel jsem veden jsa šumem vody místa, odkud bylo lze nízkým výmolem dešťovým sejíti k řece. Sjev skrze něj dolů byl jsem po minutě na břehu řeky. S pozorem na nejvýš napjatým kladl jsem nohu před nohu snaže se, abych po silnějším nebo slabším šumotu vody rozeznal brod. Ačkoli pak jsem často sklouzl, ba jak dlouhý do vody padl, přece jsem vždy zase rychle povstal neodchyluje se od pravého směru. Tak dospěl jsem po nevýslovné námaze prvého z obou malých

ostrůvků, spustil se opět do vody, přešel úzké střední rámě, jímž tekl hlavní proud, vyšvihl se na nejbližší ostrov a dopřál si zde několik minut odpočinku dříve, než jsem dokonal přechod. Všecek jsa zpocen sestoupil jsem po třetí do šumného proudu a sotva se udržuje na skluzkých kamenech v rovnováze došel jsem konečně šťastně druhého břehu, aniž bylo mi třeba, abych ucítil čelisti nestvůr krokodilích. Přes to, že nepřešlo posavad všecko nebezpečí, ulehčilo se mi valně, když jsem vetkl nohu do pevné půdy. Byl jsem tak zemdlen, že bych se byl na pokraji říčním usadil, kdyby nebylo mne odstrašilo pomyšlení, že právě na břehu u samých peřejů krokodilové za noci pobývají nejraději číhajíce zde na zvěř, přicházející se napojit. Vylézaje právě po křovinách na vysoký břeh zaslechl jsem nad hlavou veliký šramot; ustav vystupovati rozeznal jsem, že se hluk ten blíží řece. Kleče zadržel jsem se pevně keře, abych tím tišeji mohl naslouchati. Za několik minut ukázala se příčina hlomozu; bylo to stádo krásnorohých pallahů, kteří ve vlnách, pode mnou proudících, chtěli uhasiti svou žízeň. Poznal jsem je po tom, kterak rohy svými vráželi do křovin, a po zvláštním bručení jejich. Nehrozilo mi tedy žádné nebezpečenství a proto napjav veškeru sílu vytáhl jsem se po převislých větvích stromových na vysoké pobřeží. Teprva tam oddechl jsem si volně, neboť cesta k vozu šla mýtinou. Když jsem vstoupil na paseku, dorazil k uším mým štěkot psů, kteří zvětřili pallahy. Písknuv přivolal jsem za malou chvíli k sobě Nigera a brzo dostali jsme se k vozu, kol něhož jasné hořely ohně.

Nazejtří šel jsem s Pitem na stanoviště, kde jsem včera byl na čekané. Shledali jsme, že prostor, na němž jsem ležel, a nejbližší jeho okolí pokryty jsou šlépějemi lvími, od nichž nízký plot ze suchých větví docela byl rozšlapán. Pobyt náš na tomto nebezpečném místě zaplatil jeden můj pes životem. Štípla jej moucha, která v hejnech přepadá zvířata přissávajíc se jim pevně na oči, nos a uši. Kromě toho onemocněli z téže příčiny tři jiní moji hafani a dva brzy potom pošli.

Dne 1. m. května podnikli jsme s Pitem větší vycházku do krajiny. Již dříve slyšel jsem, že se tu tam osadníci Kolonie odvažují a vlézají do prostorných podzemních doupat hyén chtějíce přesvědčiti se, zdali v nich je šelma. Je-li šelma doma, tož zapalují na nejzazším konci jejího brlohu z některých křovin oheň, aby ji vykouřili. Když pak prchá, střílejí ji neb ubíjejí kyji. Pokusil jsem se také s Pitem o podobnou honbu a když přišli jsme ke skrýši hyény, vyzval jsem ho, aby tam vlezl. Ačkoli Pit také dobře znal takový lov a kolikrát už doma šťastně ho provedl, přece nepodařil se nám tentokráte, protože nám podpalky naše dobře nečoudily.

Týž den vydali jsme se na další cestu po řece. Několik mil dále potkal jsem obchodníka se slonovinou ze země Matabelské, který měl z rozkazu krále matabelského sděliti s anglickým gouvernerem země Griquů v Kimberleyi, že byl zabit na východní hranici jeho říše v kraji Mašonů bílý jeden cestovatel. Ačkoli jsem pátral, kdo by to byl, tož přece nikdy jsem se ničeho nedověděl o této nešťastné příhodě.

Nabyv toho dne hojných kožek ptačích, plazů, hmyzů, bylin a nerostů chtěl jsem také zkusiti svého štěstí rybolovem. Již dávno jsem si totiž přál, abych sám přesvědčil se o tom, jaké ryby žijí v souřičí Limpopském, neboť nesnášel jsem se s obecným soudem, že tato řeka Indického oceanu a přítoky její hostí tyže druhy ryb jako Oraň, tekoucí do Atlantického moře. V Orani a pobočkách jeho přebývá vůbec jen patero ryb, z nichž sumec jest největší a nejobecnější. A hle, již nedaleko vrchoviska řeky Notuanyho lapil jsem zástupce dvou druhů, nevyskytujících se v Orani, a dne 2. t. m. nalezl jsem mezi četnými rybami, jež chytili jsme v Maricu na udici, opět dva jiné, velmi pěkné druhy, z nichž jeden kladu ke skoljuškám (Gasterosteus), druhý pak příbuzen jest mníkům. Za to parmy a sumci bydlejí zde tolikéž jako v Orani.

Chtěje tedy seznati ryby marické zevrubně, opatřil jsem se potřebným náčiním a stanul brzy na vysokém břehu říčním. Marico má zde břehy hustě stromy porostlé, zvláštní však okrasou jejich

jsou trnité keře „wartebichi“. V kalné vodě mohl jsem dobře loviti, ačkoliv jinak zase nebylo v ní viděti krokodilů, kteří mne tudíž snadno mohli překvapiti. Pit mne proto také varoval, abych bez rýče nechodil k řece; on prý jda pro vodu sklouzl se s příkrého břehu, tak že by se byl skoro již proti své vůli vykoupal, šramot pak, jejž způsobil, vzrušil prý nedaleko od něho nějaké tmavé, dlouhé zvíře, jež několikráte se potopilo. A přece bylo místo, kudy Pit slízal, mnohem schůdnější než jiná. Pozorně slezl jsem tedy asi do půli svahu, ale tu zapletl jsem se již do trnů wartebichi. Trny ty zabodávaly se do mých šatů, když pak jsem se jich chtěl sprostiti v pravo, chytily mne tím pevněji v levo. Čím dále, tím bylo hůře. Rázem byl jsem také lapen za límec, pak za rukávy, pás a nohavice, tak že jsem se mžikem všecek ocitl v přátelském objetí pekelného toho keře. Dvacet minut bylo se mi vybavovati z laokoonského toho stavu, potom pak teprva propíchán jsa notně trny dostal jsem se k samé řece.

Nemajíce kdy hledati červy užívali jsme k rybolovu z pravidla střívek ptačích. Ryby „braly“ velmi hojně, byl' jsem tu asi první, kdo je chytal na udici. Kromě menších ryb podařilo se mi chytiti také několik sumcův, ale tří velikých kusů, asi tři kilogramy těžkých, nemohl jsem vytáhnouti na břeh, proto všickni tři vymknuvše se z udice padli zpět do vody. Namáhaje se, abych čtvrtého dostal na sucho, sklouzl jsem a spadl po hlavě se břehu, na štěstí však uvízl jsem na trnech keře wartebichi. Jest mi vyznati se, že děkuji tomuto wartebichi ze svého života, neboť není právě příjemno padnouti do vln Marických mezi četné krokodily, zvláště zvrátíš-li se do nich střemhlav.

Nehoda ta mne však nikterak neodstrašila; nýbrž zanechav udici a pušku u vody, vrátil jsem se k vozu a posnídav poručil jsem, aby se s vozem zajelo až k samé řece. Chtěl jsem pobyti tu ještě příští neděli. Brzo pak vyhledav příhodnější místo, vylovil jsem s Theunissenem za půldruhé hodiny deset ryb, z nichž největší byl tříkilogramový sumec. Potom vyhledali jsme ještě několik příhodných

stanovišť, několik mil dále na sever, než ani jediná ryba nezavadila už o naše vnadidla.

U Marica pozoroval jsem také, že perličky vyskytovaly se hojněji všude tam, kde keře rostly u samé řeky, a že stromů, na kterých sedí, neopouštějí dříve, dokud neoschne těžká ranní rosa. Též mohli jsme dívati se zde báječně rychlému běhu těchto ptáků.

Na večer jeli jsme dál a potkali větší počet bečuanských rodin ze kmene Makhosiského, které bydlely na území Sešelově blízko rozvalin Kolobenžských. Makhosové ti vystěhovali se z dosavadních svých bydlišť a chtěli usaditi se na hranici Transvaalské při úpatí hor Dwarských, protože je Sešele nad míru týral. Král ten chystal se též, že přepadne válečně Makhosy a Bakhatly, ale záměr ten byl Bakhatlům vyzrazen, načež ti hned připravili se, že jej, jak se sluší, uvítají, na kteroužto zprávu Sešele upustil od zamýšleného přepadu. Cestovatelům a kupcům jakož i sousedním osadám bude v každé příčině prospěšno, bude-li zachována jednota nynějších šesti říší Bečuanských. Kdyby roztříštily se na menší státy, mělo by to tyže škodlivé následky, jimiž trpěli evropské osady a cestovatelé na východním břehu africkém severně od zátoky Delagojské.

Dne 4. měsíce května spozorovali jsme kozu kobusí ve vysoké trávě údolí Marického, které jest směrem k ústí řeky zarostlo řídkým lesem. Theunissen obešel zvíře velmi dobře, ale na neštěstí selhala mu patrona a než mu Pit mohl podati druhou, antilopa dala se již na útěk. Ráno bylo pěkně, jako zřídka kdy; od druhého dne t. m. byly však co den mrazy. Protáhl jsem zatím lesnatý trojhran mezi dolním Maricem a Limpopem, tak že jsem se vzdaloval prvé řeky chtěje přiblížiti se k ní opět u jejího ústí. Tu potkali jsme tlupu mužů Makalackých, přicházejících z dálky přes 500 anglických mil ze Západní země Matabelské, kteří vyschli jsouce až na kosti putovali do Polí diamantových, aby se tam dali na šest měsíců do služby a vysloužili si pušku a střelivo; žel, že nemohli jsme vyhověti prosbám jejich za kus masa, neboť jsme za posledních dnů nezastřelili žádné

vysoké zvěři. Domorodci tito, když přijdou do Transvaalu, pronajímají se zde na 5—8 dní u některého farmáře na práci a to pouze za stravu. Jiné mzdy jim boerové nedávají, neboť jeden statkář mi vypravoval, že bych neuvěřil, co toho takoví hladovci denně pohltí.

Nazejtří dojeli jsme břehu Limpopského, a sice při ústí Marickém. Ústí to je tím zajímavo, že se tu Marico, je-li rozvodněn, rozvětvuje po obou stranách na několik pobočních ramen, která však při nízké vodě s hlubším hlavním řečištěm nesouvisí, nýbrž spojují se teprva s rozvodněným hlavním proudem. Poněvadž mínil jsem zde pobyti několik dní, tož jali jsme se hned ohrazovati tábořiště své vysokým plotem z větví citlivkových a ukrývati tahouny své. Odpoledne vyšel jsem si s Theunissenem vzhůru po břehu Marickém a zastřelil dvě mořské kočky a čtyři malé uchoše (Otolicnus Galago), vyznačující se srstí velmi jemnou jako hedvábí a krásnýma velikýma očima. Opice ty .z pravidla den prospí a teprva v noci jmou se jako praví skokani prohánětí se po větvích stromů lovíce na nich larvy a hmyzy, hledajíce jahody a lízajíce pryskyřičnou šťávu citlivek. Patří k nejroztomilejším členům řádu opičího i můžeš po léta chovati je ochočené ve svém pokoji volně, bez všelijakých klecí. Za dne spí v některém tmavém koutě a teprva v noci spozoruješ je, když dlouhými skoky skáčou po nábytku.

S krokodily, po nichž se Limpopo také jinak jmenuje řekou Krokodilí, sluha náš seznámil se příštího dne. Když pral na břehu naše prádlo, vynořil se náhle před ním z vln tmavý předmět — krokodil. Sluha spatřiv jej pustil šat do vody a dobyl ho teprva hodiv s hlasitým křikem ještěru, ženoucímu se za spadlým šatem, na hlavu kámen. Ježto byl Limpopo trochu níže od stoku s Maricem jenom asi metr zhloubí, pokusil jsem se, přejdu-li na tomto místě přes řeku. Porazili jsme tedy několik velikých kmenů citlivkových a udělali z nich vor, ale čerstvé dříví citlivkové bylo tak těžké, že se pode mnou přes půl metru ponořilo, když pak jsem nechav voru chtěl skočiti na břeh, zavěsil se na druhém konci jeho krokodil. Tento

nevítaný společník přiměl mne nejvíc, abych prozatím nevydával se na druhý břeh.

Vybravše se dne 7. t. m. ze svého tábořiště jeli jsme po řece dále, na kteréžto cestě bylo nám překročiti hned z počátku 15 úzkých a hlubokých strží dešťových. Vůkolní krajina porostla byla nepřetržitým lesem, v němž bylo nám zvláště nápadno několik velmi krásných a mohutných stromů „hardekoole“. Země po levé straně náležela králi bakvenskému Sešelovi, kraj za řekou republice Transvaalské.

Pokračujíce příští dny v cestě dojeli jsme ústí Notuanyho. Daleko jsme však za den neujeli, neboť údolí Limpopské a bařinaté louže na jeho břehu, o nichž jsme se nahoře zmínili, často nám poskytovaly příležitosti, abychom si polovili a rozmnožili své sbírky. Než dojeli jsme ještě Notuanyho, minuli jsme prvý z obou táborů, zřízených od vystěhovalců damarských, kteří sbírali se k výpravě na severozápad. Tábor tento skládal se asi ze 30 vozův a tolikéž stanů. Veliká stáda skotu a bravu pásla se kol něho pod ochranou ozbrojenců. Vystěhovalci seděli ve skupinách, jedni pili kávu, bez níž nemohli žíti, ani druzí horlivě upravovali cestovní potřeby. Také bylo mi nápadno, že ženy většinou oděny byly černým šatem. Muži vyptávali se nás, zdali nepotkali jsme nějakých vozů boerských, a když jsme přisvědčili, že jsme předstihli četné vystěhovalce damarské, tu všickni projevovali netajenou radost. Doufalit, že blízko jest čas, kdy budou s to, aby v dostatečném počtu nastoupili svou výpravu do země Damarské, podotýkajíce, že vybojují si průchod zeměmi východních a západních Bamankvatů, kdyby jim ho králové těch říší odpírali. Učinil jsem však vystěhovalce pozorny, že nebude jim možná, aby se svými hojnými stády protáhli suchopárné, ba skorem úplně bezvodé končiny západního dílu říše Bamankvatské, nejblíže položené, anebo že při tom pozbudou nejméně polovice svého dobytka. Než nejen tu nýbrž i ve druhém táboře v Šošongu a na zpáteční cestě, na níž setkal jsem se s vystěhovalci, jakobych sázel slova svá na vítr, nechtěli slyšeti o návratu, jakoby nerozuměli mým výstrahám; tak byli vědomi sebe, zvlášť ukázal-li jim kdo na to,

že se jim východní Bamankvatové dovedou postaviti na odpor. Když jsem se jich tázal, proč se stěhují z vlasti, žalovali na vládu a presidenta, který prý si docela zvráceně představuje, jak vykládati některá biblická místa, kdežto vláda mimo jiné snaží se zavésti novoty, jež nejsou ani vhodny ani prospěšny. Předkové jejich, usedlí jižně od řeky Oraně, sešedivěli prý a nebyli trápeni takovými a jinými nákladnými novotami; proto jich není potřebí ani teď, ba tím méně sluší je uvozovati do země, ježto přivabují se jimi cizinci, zejména Angličané. Tyto novoty týkaly se hlavně oprav, které se president Burgers snažil způsobiti ve státě, ačkoli sotva byly s to, aby se jimi odstranily aspoň některé hlavní vady, jimiž republika stonala. Za nejohyzdnější ze všech těchto novotných záměrů presidenta Burgersa boerové prohlásili přede mnou návrh, aby vystavěla se ze zátoky Delagojské do republiky Transvaalské železná dráha.

Je to opravdu s podivem a k víře nepodobno, že lidé, jimž bylo s velikou námahou vybojovati si majetek, opustivše po zmíněných důvodech svou domovinu a věříce prázdným slibům krajanovým vydali se na bludnou cestu do vnitrozemí. Celkem počítalo se v prvém oddílu krom opozdilých asi 70 vozů. Boerové ti chtěli se zmocniti pěkných pastvin Damarských, a kdyby se jim Damarové postavili na odpor, pravili, že vyženou je z jejich území. Již na cestě od řeky Krokodilí do Šošongu velmi trpěli nedostatkem vody a takové měli potíže, aby se svými stády pokročili, že přišedše do Šošongu snesli se na tom, vrátiti se k Limpopu a čekati tam tak dlouho, až by si hojně popršelo mezi Šošongem a zemí Damarskou. Domnívaje se, že si vystěhovalci potřebné pozemky od Damarů koupí, svolil Khama, král východních Bamankvatů, s králem západních Bamankvatův, aby volně prošli jejich územím. Když se však prvého donesla zpráva, že boerové v nouzi sáhnou také po zbrani, odepřel jim, co slíbil, obávaje se vpádu do své vlastní říše. Na to vystěhovalci prohlásili zřejmě, že potrvá-li sucho déle, dobudou království Zulumatabelského, ne-li, že zbraní prorazí si průchod zemí východních Bamankvatův.

Navrátiv se tehdy (1877) do Polí diamantových dovolil jsem si ujati se veřejně té záležitosti, abych Bamankvaty a šlechetného jejich vládce ušetřil boje o život, Hollanďany pak těžkých půtek. Příslušný svůj článek v časopise „Diamond News“ ze dne 24. m. března skončil jsem slovy: „Bylo by nesmyslno, kdyby lidé jako tito boerové,

Krokodilové v Limpopu.

kteří nejsou s to, ani aby pokroku ve své vlasti pochopili, ani aby ho sledovali, ba kteří spíše opovržlivě dívají se na každou novotu, byť sebe byla užitečnější, chtěli zakládati nový stát.“ *)

Dva měsíce potom, co jsem napsal tento článek, dověděl jsem se, kterak boerové hledí pojistiti si přátelství Khamana, bydlícího

*) Tyto boery nesmíme nikterakž míchati se vzdělanými jich kmenovci v jižní Africe.

u Sešela a znepřáteleného s Khamou, tím, že chtějí ho prohlásiti za krále bamankvatského. Když se jim to nepovedlo, snažili se získati podobně, avšak marně, Mačenga, strýce Khamova, aby spojil se s nimi proti vladaři bamankvatskému.

Roku 1876, zejména pak 1877 zhoršil se značně stav vystěhovalců damarských, čekajících na Limpopu, jak se věc rozhodne. Lidé ti nemluvili již o tom, že násilou vynutí si průchod, nýbrž naopak chtěli se vyhnouti každému boji, neboť mnozí z nich roznemohli se zimnicí. Když pak zimnice zuřila mezi nimi pořád víc a více, snesli se na tom, že vydají se na cestu. Požádali tedy ještě jednou Khamu, nechť dovolí jim volně zemí svou projíti, a táhli zatím místo do Šošongu k řece Mahalapsi, aby krále spletli. Khama se však už připravil, seč byl, k nastávajícímu boji s boery. Poddaným jeho bylo se co den na volném prostoře před městem cvičiti ve zbrani, on pak sám obklíčil vystěhovalce, táhnoucí od Limpopa, četnými zvědy, aby podali mu zvěst o každém jejich hnutí. Zprávy, které mu vyzvědači donášeli, utvrzovaly ho čím dále tím více ve přesvědčení, že s něj běloši nikterak nejsou. Leckterý jiný domorodý kníže jihoafrický byl by užil jejich nesnází a byl by se vrhl na majitele stád, zmalátnělé sice nemocmi a strastmi, avšak pořád ještě zámožné. Ale Khama vyslal pouze missionáře rev. Hephruna na řeku Mahalapsi, aby přesvědčil se o smutném jejich stavu, a když mu kazatel navrátiv se vylíčil jejich bídu, povolil jim hned volný průchod. Vystěhovalci byli od roku 1875 tak zubožení, že sotva mohli pomysliti na nějaký boj s Bamankvaty, ba Khama obával se sám, že nebudou ani s to, aby tak, jak jsou zbědováni, dojeli Zuga-riveru. Brzy potom, když opustivše Šošong obrátili se na severozápad, množily se den co den, ba hodinu co hodinu jejich strasti. Prvý totiž díl cesty ze Šošongu k Zuga-riveru jest jeden jediný les rostoucí ve hlubokém písku, jemuž hollandští lovci obyčejně říkají Žíznivá země a v němž jest pouze na pěti místech voda, jako Letlocespruit, vodní prohlubně Kannenské, Lotlakane, Nehokoca a t. d., u kterých lze napájeti dobytek. Místa tato jsou většinou jámy, vykopané v písku nebo ve vy-

schlých řečištích, a to tak malé, že nelze skorem napojiti najednou ani spřežení volů. Vykopají-li se na večer, je z nich druhý den několik věder vody. Odkud tedy měli vystěhovalci bráti potřebnou vodu pro tisíce svého skotu a bravu? Tak stalo se, že dobytek žízní jsa takořka bez sebe houfně boerům utíkal a vystěhovalci sami přebídně přijeli k Zuga-riveru.

Vystěhovalým boerům velmi se také nedostávalo sluhů; viděl jsem často, kterak děti vodí prvého vola a ženy, tu manželka tam dcera, mávají obrovským bičem. Zdecimováni jsouce znenáhla nemocí a ztrativše asi polovičku majetku vystěhovalci dospěli konečně jezera N'gamijského. Odtud počala se nová obtížná výprava zemí západních Bamankvatů. Málo rodin, jejichž údové rozstonali se zimnicí, a četní sirotkové dojeli země Damarské. Za svého pobytu v Londýně roku 1880 dověděl jsem se, že ti, kdo z těchto ubohých lidí zůstali na živu, s takovou přišli bídou do země damarské, že jim anglická vláda podporována jsouc dobrovolnými dary obětivého anglického a hollandského obyvatelstva z Města Kapského a jiných jihoafrických měst, poslala na úlevu po parníku přes zátoku Velrybí několik zásylek šatstva, potravin a t. d. Tak skončil se pokus těchto tvrdohlavých lidí, kteří protivujíce se všelikému pokroku z národního záští a z nevědomosti uvrhli se s otevřenýma očima do zkázy.

Na cestě k řece Notuany pozoroval jsem, že zvěři, kterou se za mé druhé cesty břeh Limpopa jenjen hemžil, valně ubylo, protože zde vystěhovalci neustálé pořádali honby. Našel jsem tu pouze stopy hrochův a v hustém křoví několik šlépějí žirafích, které vedly mne úzkou pěšinkou k řece; nemaje kdy, abych žirafy sám sledoval, nechtěl jsem jich boerům prozraditi.

Vybrav se vycházkou podlé břehu ocitl jsem se v nebezpečenství života. Pustili jsme se totiž za dosti velikým hejnem perlinek. Ptáci běželi před námi, jenom ob čas vznesl se některý, aby se po nás ohledl. Tak přišli jsme k dešťové strži, asi čtyři metry hluboké a trochu širší, jež ležíc na příč přes naši cestu zarostla byla bujnou travou.

Učiniv Theunissena, hned za mnou jdoucího, na tento výmol pozorna slezl jsem do něho chtěje ho projíti. Ale druh můj neslyšel mé výstrahy, nýbrž obraceje zraky své cele na perlinky, před námi prchající, držel taženou sniderku tak, aby rázem mohl střeliti. Spad tedy do hluboké strže, padl ku předu, při čemž nejspíše prstem mně dotekl se spouště, neboť ručnice spustila a koule přejela mi po zádech; kdyby puška o dva centimetry více byla skloněna v před, byl bych se rozžehnal se světem.

Na Notuanym mínil jsem pobyti několik dní, abych prozkoumal nejbližší jeho okolí. Nejprve vyšel jsem si do jižního kouta při ústí této řeky do Limpopa. Tu ve stínu obrovských citlivek byla za mé druhé cesty hojnost vysoké a nízké zvěři; tentokráte však dlouho marně jsem slídil po kořisti, až konečně vyskočila přede mnou z vysoké pobřežní trávy gazella. Dobře mířená rána z pušky, nabité pouze zaječími broky, zastavila na vždy svižné její skoky. Několik Masarvů, lenníků Sešelových, v lese sídlících, přineslo nám na prodej kůže pallahů, které jsme také koupili.

Břehy dolního Marica a Limpopa skládají se ze žuly, ruly, šedého a červeného pískovce, ve kterém jsou často početné oblázky. Pískovec vypíná se tu mnohdy pahorky velmi podivné podoby jako ku př. na břehu Limpopském „Kardinálovým kloboukem“; místy vyskytuje se také ještě zelenokámen a železitá vápenná břidlice. Prvou bystřinu, která vlévá se do Notuanyho nad ústím jeho do Limpopa, nazval jsem *Bystřinou Purkyňovou.* Nejsilnější ze stromů citlivkových, na nichž jsem zde onde pozoroval hnízda supí a které vůbec byly bydlištěm četných ptáků (Bubo Vereauxii a maculosus, Psittacus, Coracias caudata nuchalis a t. d.), byly v objemu až tři metry.

Proti svému dřívějšímu zámyslu opustil jsem Notuanyho již dne 12. t. m. a táhl dál údolím Limpopským po proudu řeky. Doufaje však, že rozmnožím v této krajině sbírky své mnohými a pěknými přírůstky, zastavil jsem už po čtyřech mílích. A vskutku nabyl jsem na vycházce dne 14. t. m. dvou mořských koček (Cercopithecus)

jedné veverky, dvou perlinek a dvou kožek frankolinových. Perlinky a frankolín holokrký byli na Limpopu a Maricu zvěřinou, kterou jsme co den zásobovali svou kuchyň. Zastřelili jsme vždy jenom tolik ptáků,

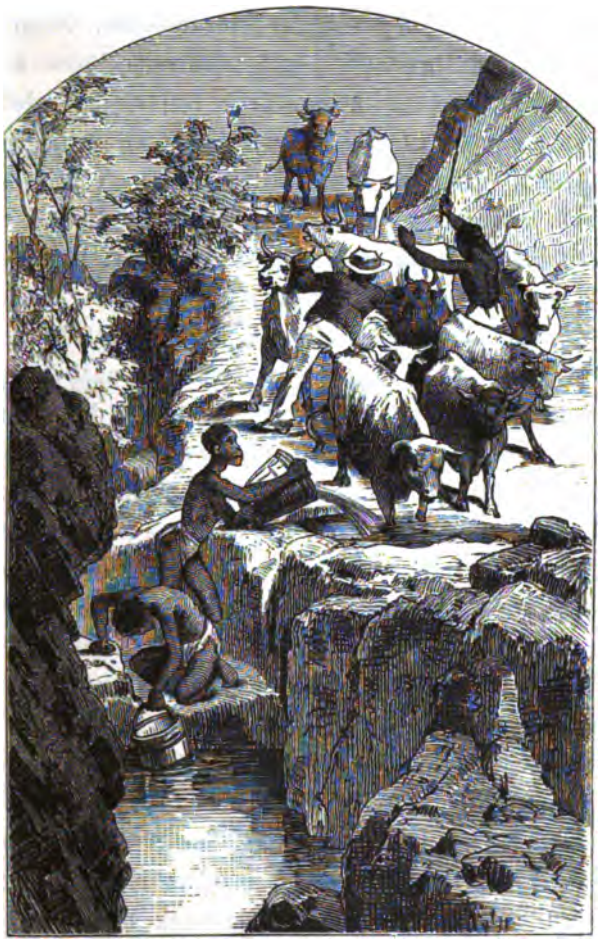

Skalní cisterny u jezera Khamova.

kolik jsme jich potřebovali, jinak bychom jich bývali mohli míti desetkrát tolik. Zastřelená jedna opice, vzrostlý sameček, měla na těle chorobné výrůstky jako veliké hlízy, které asi zajisté ztrpčovaly

zvířeti velice život. Z vln limpopských vynořovali se téměř každých sto kroků velicí krokodilové, avšak rychle se opět potápěli.

Nazejtří odtáhli jsme od Limpopa, abychom překročíce lesnaté pahorky, pokryté na jižním svahu hlubokým pískem, na severním pak úbočí skalnaté, dojeli do údolí Sirorumského. Niger se pustil za dvěma skvrnitými hyénami, které běžely na levou stranu přes cestu, ale nedostihl šelem, ač neobratných. Dojevše ku poledni kaluže, rozlévající se na vrcholku výšiny, měli jsme odpoledne před sebou cestu odtud dolů k řece Sirorumi. I tentokráte osvědčilo se, že jsem na druhé své cestě krajinu tuto případně nazval krajem užovek bůvolích, našlič jsme u samé cesty dva stočené hady, které jsme zabili. Pátraje pak po pitelné vodě přišel jsem pěšinkou Masarvův, mně už známou, k malé prohlubni, zhloubí asi tří metrů, z níž blyštila se voda. Přivázal jsem si klobouk na řemen od pušky, abych nabral žádoucí tekutiny; když však „konev" má téměř dotekla se hladiny vodní, spatřil jsem, kterak se leskne blýskavý předmět dílem na vodě, dílem pod hladinou její. Prohlednuv věc tu poznal jsem užovku bůvolí, která marně se namáhala, aby vyklouzla z tohoto vězení. V údolí Sirorumském vyskytovaly se vedlé četných užovek také stopy levhartí. Šelma tato má tu po stráních v hustém trnitém křoví a v rozsochatých skalinách, plných jeskyň, přemnoho vítaných skrýší. Když jsme večer rozdělávali oheň, utekli nám tahouni, trápení nesmírnou žízní, tak že jsme jich mohli v hustém lese dostihnouti teprva o půlnoci. Než ani to by se nám nebývalo podařilo, kdyby nám nebylo pomohlo několik Bamankvatů, pasoucích zde stáda.

Za jízdy příštího jitra přijeli jsme na Sirorumi k lovecké stanici bamankvatské. Dřívější král Bamankvatův, Sekhomo, nemíval zde žádných lovců nemaje k tomu s dostatek lidí; proto také pokládal Sešele za onoho času tento kraj za své loviště. Byla tu hojnosť žiraf, antilop kudu, lanních a losích, gazell a divokých kancův, ale též mnoho hyén a šakalův.

Dne 17. t. m. dojel jsem solného jezera Khamova, u něhož jsem poručil dovésti žíznivé tahouny ke skalním cisternám a tam na-

pojiti. Od několika Bamankvatův a Makalaharů, kteří přiběhli do našeho táboru, koupil jsem několik zvláštností, mezi nimi také válečnou sekeru. Na cestě našel jsem jedovatou zmiji rohatou, která však mi neuškodila, neboť hadi ti jsou tak laskavi, že nevědomého pocestného varují hlasitým sykotem. Na večer přišlo k vozu pět Makalaků, postavou pravých olbřimův, a nabízeli se mně za sluhy; znaje však dobře povahu tohoto kmene nepřijal jsem jejich nabídky.

Vyjev dne 19. t. m. od jezera Khamova přijel jsem pozdě v noci do Šošongu. Od posledního mého pobytu město velice se změnilo. Khama je totiž po svém vítězství zapálil a postavil dvorce trochu těsněji vedlé sebe a blíže východu z údolí Šošonského do údolí Františko-Josefského, čímž dvorce bělošské ocitly se na samotě. S rev. Mackenziem přivítali jsme se velmi srdečně; přítel můj pozval mne, abych čtrnácte dní, co jsem tu chtěl pobyti, byl jeho hostem.

III.

Ze Šošongu k Velikým jezerům solným.

Dějiny posledních bojů mezi Sekhomem a Khamou. — Výmoly v řečišti Lualy — Rovina Makveská. — Mráz. — Divocí pštrosi u vozu. — Zákaz honby, vydaný králem Khamou. — Antilopy losí. — Prvé palmy. — Stezky zvířecí a pastě asagajové na vrchovisku řeky Nokane. — V území Velikých jezer solných. — Pánev Citaniská a Karri-Karriská. — Na řece Čanengu. — Matabelové u vozu. — Ložiska solná na bystřině Natě. — Lov zuluských antilop lanních. — Čekaná na lvy. — Život zvířat na Naté.

Změny, které se od prvého mého pobytu v Šošongu staly u veřejném životě a ve společenských poměrech Bamankvatů, hned mně byly nyní nápadny. Tehdáž byl při vládě Sekhomo, zosobnělá překážka všelikých novot, které lze pokládati dobrodiním civilisace, neunavný kněz a pěstitel pohanských zvyků a orgií; nyní panoval Khama, jeho nejstarší syn a přímá protiva otcova. Poněvadž se s Khamou navrátila valná většina těch, kteří šli s ním dobrovolně do výhosti, a ježto podrobili se mu téměř všickni Bamankvatové, žijící v Šošongu za vlády Sekhomovy, tož mělo město třikráte tolik obyvatelů, než za prvého mého pobytu. Všude mohl jsi pozorovati větší pořádek a bezpečí; odstranilť Khama, zakázav prodávati kořalku, nejdůležitější podporu zahálky a nepokoje, i snažil se též, aby ponenáhlu zamezil pohanské zvyky, škodlivé mravům a zatemňující ducha jeho poddaných.

Dne 21. měsíce května navštívil jsem ve městě několik nemocných domorodců, mezi nimi jednoho bojovníka Khamova, jemuž koule roztříštila holeň.*) U Khamy samého pobyl jsem s panem Mackenziem několikráte maje takto příležitosť, abych čím dále tím zevrubněji poznal chvalitebnou povahu tohoto muže. Lhůtu čtrnácti

*) Viz přídavek 2.

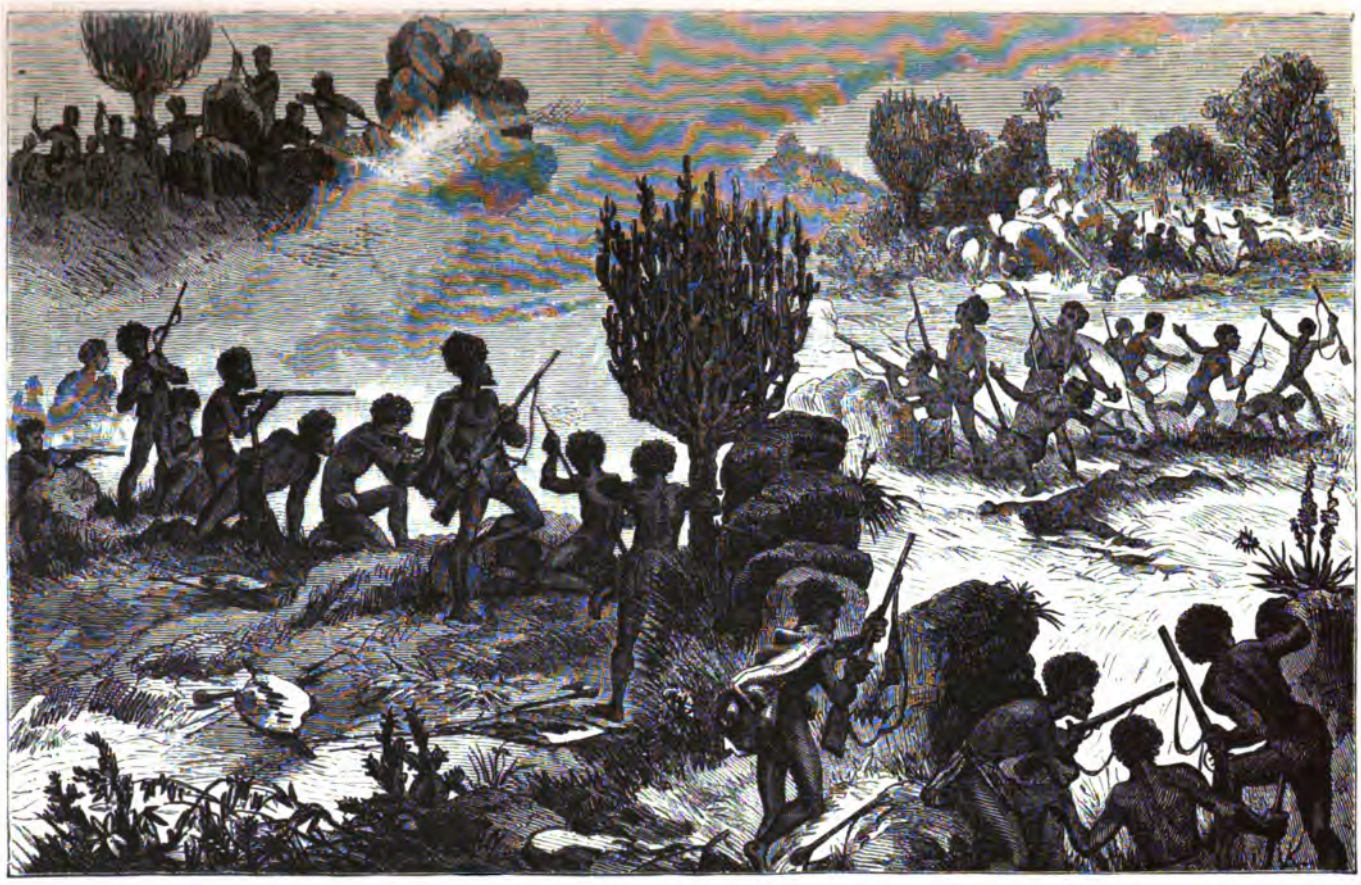

Výjev z bojů na horách Bamankvatských.

dnů strávil jsem vycházkami do nejbližšího okolí městského, záznamy svých denních pochodů z Linokany do Šošongu a lékařskou praxí, při které pomáhali mně pánové Mackenzie a Hephrun ošetřujíce nemocné černochy. Král Khama slíbil mi laskavě, že mi dá ze zástupu svého služebnictva sluhu, který by mne doprovodil až k řece Zambesi. Tento domorodec měl také, kdybych chtěl táhnouti k západnímu břehu nebo na sever, přijeti s vozem mým a s předměty, nasbíranými cestou k Zambesi, zpátky do Šošongu; za mzdu měl jsem mu dáti mušketu. Přítel Mackenzie daroval mi dva pěkné dřevěné hrnce, zhotovené od Mašonův, rev. Hephrun pak dvě unce chininu.

Dne 27. t. m. přivedl mi Khama slíbeného sluhu a promluvil k němu přede mnou řeč, kterou končil slovy: „Tvůj nový pán jest muž a že jest ňaka, to jsem ti už vysvětlil.“

Na vycházkách mých s rev. Mackenziem ukázal mi přítel můj všecka ta místa, která stala se za posledních bojů mezi Khamou a Sekhomem znamenitými. Následující řádky buďtež doplňkem těch zpráv, jež podal jsem líče prvý svůj pobyt v Šošongu. Zmínil jsem se na konci jejich, že Khama opustil Šošong a že ho valná většina Bamankvatů následovala do dobrovolné výhosti na Zuga-river. Vida však králevic, kterak zimnice poddané jeho v bařinaté krajině decimuje, snesl se na tom, že vrátí se do Šošongu a dopomůže si svého práva, nikoli však tak, aby otce a bratra přepadl, nýbrž zřejmě mu ohlásil svůj příchod. To také vskutku učinil oznámiv jim den svého návratu. Přitáhl od severozápadu přes hory Bamankvatské chtěje dobyti skalnatých strání kol města, jež činí úžlabinu Šošonskou. Sekhomo rozdělil své vojsko: slabší oddíl měl hájiti města, silnější pak postavil se na výšinách, aby zmařil záměr Khamův; otec měl stejný počet bojovníků jako syn, neboť sesílili je obyvatelé vsí Makalackých, položených v hořejším údolí Šošonském. Jako v předešlých bojích tak i v této válce objevili se tito Makalakové, kteří druhdy utekli sem ze země Matabelské, velmi nespolehlivými a zrádnými. Byliť tentokráte vlastně spojenci Sekhomovými, než ujistili také přátelstvím a pomocí svou blížícího se syna králova Khamu a poslali

mu zvěst, že budou ho očekávati v úžlabině Šošonské. Khama porazil bojovníky Sekhomovy, postavené proti němu, tak rychle, že jsouce rozprášeni nemohli už ustoupiti do města. Poněvadž pak vojevůdce, kořistící co nejrychleji ze svého vítězství, objevil se s předním vojem na planině, na níž rozložili se Makalakové, tož domnívali se tito chytráci, že Khama špatně pochodil byv přemožen a že jen proto zamířil v tuto stranu chtěje pokusiti se, aby sebral stáda skotu, skrytá v úžlabině Šošonské. Ani se tedy bojovníci Khamovi s důvěrou blížili Makalakům, spustili na ně tito zrádní jejich spojenci prudkou palbu. Z toho rozzuřili se Bamankvatové tak, že hlavní voj, rychle postupující za přední stráží, jenom jednou vypálil proti nim své muškety, potom však na ně se obořil a většinu jich skolil hlavněmi svých pušek. Prohledl jsem si jeviště tohoto boje a pátraje tam též po lebkách nalezl jsem některé, avšak všecky byly od hyén velice pochroumány. Bamankvatové z obou táborů, padlí v této půtce, pohřbeni jsou od svých druhův.

Lhůta mého pobytu v Šošongu končila se již, bylo se mi tedy chystati k odjezdu. Abych si další cestu usnadnil, nechal jsem u pana Mackenzie bednu s nasbíranými předměty a listy, které tento vzácný můj přítel slíbil poslati panu Jensenovi do Linokany. Pan Mackenzie uvolil se také ochotně, že dojdou-li ho kaferskou poštou nějaké dopisy pro mne, pošle je za mnou po domorodcích nebo po obchodnících se slonovinou, cestujících do končin Zambesijských. Když jsem ještě v Šošongu prodléval, přijelo tam vyslanectvo vedené Kosi Linčim, pravým bakvenským následníkem trůnu. Přišel sem jménem Sekhoma, jenž utekl k Seščlovi, žádat od Khamy matky Sekhomovy; v týž čas přišla ze země Matabelské zvěst, že Matabelové-Zulové provedli vítězný útok na Mašony. Při vpádu tom odvedeno jest od vítěze mnoho dobytka i žen a chlapců. Muži, starci, stařeny a kojenci byli barbarskou touto hordou povražděni, dvorce Mašonské pak zapáleny.

Pan Mackenzie měl v budově, od něho samého vystavěné, vedlé svého bytu také školu. Žáci jeho byli již muži, „seminaristé“ z roz-

ličných kmenů bečuanských. Několik těchto jeho učedníků zřídilo po dvou létech vedeno jsouc rev. Hebernem po přání domorodého obyvatelstva na jezeře N'gamijském missijní stanici.

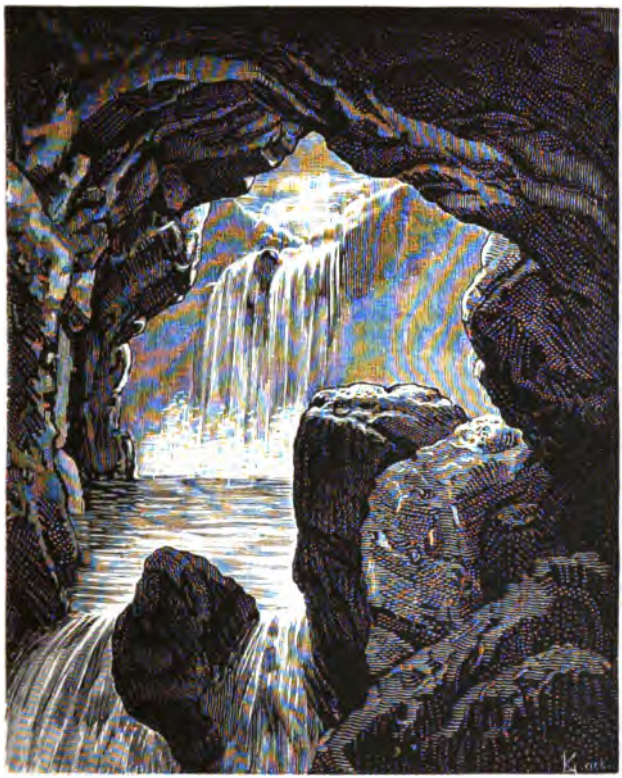

Řečiště Lualské.

Kdežto jsme za prvého svého pobytu v Šošongu naříkali na neustálý déšť, tož stěžovali jsme si tentokráte do ustavičného sucha, pro něž se též naši tahouni trochu zhubli. Bylo‘ je i v samém Šošongu obtížno napájeti, ježto obyvatelé brali potřebnou vodu toliko z jediného pramene, zpola vyschlého, v hořejší části úžlabiny Šošonské.

Dne 4. m. června vyjel jsem ze Šošongu bera se cestou k řece Zambesi. Jedouce údolím Františko-Josefským vzhůru zamířili jsme druhý den na sever, překročili průsmyk Unicornský a projevše údolím Unicornským dospěli jsme planiny. Údol tento velmi jest půvaben; porůzné skalnaté pahorky, ozdobené hustými podrosty stromovité euphorbiaceae, rozvětvující se jako ramenný svícen, sužují zde onde tuto dolinu. Před několika dny ukradli tu okolní Bamankvatové lovci slonů z osady Kapské, Meyerovi, tahouna. Lovec však, navrátivší se do Šošongu, jda po stopě vypátral bydliště zlodějů, jež udal králi. Khama poručil je přivésti a rozkázal jim, aby nejen ihned nahradili škodu, nýbrž i dali okradenému za to, že se zdržel, dvě kozy. Tento rozsudek jest zajisté Khamovi k nemalé cti.

Cesta dne 6. m. června byla hlubokým pískem po lesnaté planině. Pozdě na večer dojeli jsme k bystřině Letloci a rozložili se u slapu tohoto spruitu, který však jest znalý pouze po prudkém dešti, ježto pak řítí se voda po žulových balvanech. Okolní výšiny, oživené hojně nízkou zvěří, složeny jsou ve svých nejhořejších vrstvách z červené břidlice pískovcové, mezi kterými rozkládá se křemenec a černý buližník, nejdolejší pak vrstvy činí žula. Blízko odtud nalézá se salaš krále Khamy, kde rodiny Makalaharské pasou pod dohledem několika Bamankvatů značný počet skotu. Nad slapem Letlockým rozkládá se široké údolí, omezené nízkým podrostem; veškerá krajina tato sklání se vůbec na severovýchod a východ.

Vodní prohlubně Kanneské byly cílem pochodu našeho příští den. Po pravici naší rozkládalo se polokruhem přes třicet kuželovitých kup horských, které spojují výšiny Bamankvatské a Serotleské. Takovéto kuželovité kupy, polokruhem rozestavené, viděl jsem na několika stranách Jižní Afriky. Naděje naše, že napojíme řádně přípřež svou, byla marna, neboť blízko prohlubní Kanneských stála salaš, jejíž obyvatelé, když jsme se blížili, hnali rychle dobytek svůj k nim napojit ho, čímž je vyprázdnili a nám znova je bylo kopati. Tyto studánky, vykopané v písku do hloubky dvou metrů, vyhledá-

vají často ráno a na večer tisíce jeřábků a stepokurů, tak že si cestovatel u nich jednou ranou opatřuje chutnou večeři.

Dne 8. t. m. dojeli jsme až do údolí bystřiny Lualy, jehož vegetace a nejbližší okolí půvabným jest krajinným obrazem. Zvláště zajímavy jsou útvar horský a výmoly v řečišti. Tu jsou jeskyně a pecery, tam výklenky, nádržky nebo gothická klenutí, a to všecko vymlela v řečišti Lualském voda, ačkoliv bystřina tato teče v roce jenom krátkou dobu. U brodu velmi hlubokého a těžko přestupného stihl jsem dva obchodníky se slonovinou, z nichž jeden, pan Anderson, byl mi dle jména znám jako bývalý zlatokop, který marně zkoušel štěstí svého hledaje zlato na řece Tati. Anderson opustil se šedesáti Skoty vlasť svou domnívaje se, že nalezne zlato na Tati v naplavenině, nikoli pak ve křemeni. Oba muži byli tu od několika dní, aby svými sluhy propátrali krajinu až k rovině Makveské, v níž jak jim bylo pověděno, nebylo vody. Luala a pobočky její byly vesměs vyschly a bylo tedy kupcům vykopati znenáhla v prstnatém korytě prohlubeň, aby nabyli nápoje. Podlé zpráv poslů, vyslaných od pana Andersona, bylo k nejbližší studánce dva dny a dvě noci cesty. Proto poručil jsem, ať se pro příští dva dny pokrmy připraví u Lualy, abychom uspořili vody. Poněvadž se pak pan Anderson nabídl, že půjde se mnou, tož snesli jsme se na tom, abychom cestovali spolu až k solným jezerům.

Vydav se dne 10. t. m. hlavním údolím Lualským vzhůru pozoroval jsem, že také tato část hornatiny Bamankvatské neméně jest zajímava jako celá tato horská skupina. Večer téhož dne dojeli jsme na lesnatou planinu, hlubokým pískem pokrytou, jež jsouc asi 30 anglických mil zdélí činí část jižní „Žíznivé země“. Jelikož jsme měli táhnouti bezvodou krajinou, poroučelo se, abychom pokud možná rychle postupovali, pročež pokračovali jsme cestou až do tmavé noci, odpočívali jenom několik hodin, a jakmile svítalo, jeli jsme dál až do pozdních hodin předpoledních. Po pětihodinné až šestihodinné zastávce za nejparnější doby denní vydali jsme se znova na cestu. Takto nutno jest cestovati hlubokým pískem v lesnatých

bezvodých krajinách, neboť úzké koleje, klikatá cesta a nedostatek vody zmoří tahouny tak, že naprosto nemožno, abys dále se bral za vedra poledního.

Příštího dne na večer dospěli jsme, vyjevše z lesa na písečnaté planině, nižiny Makveské, porostlé stromy mapaniovými. Tu všude hojnost byla stop pakoňů žíhaných, zeber, žiraf, ano v samých kolejích velmi četné byly šlépěje lví. Zde setkali jsme se také s několika Masarvy; ti však zpěčovali se ukázati nám kaluž, ležící několik mil po pravé straně od cesty, ježto se obávali, že je za to Bamankvatové potrestají. Veškerá nižina Makveská, omezená na západ stolovými horami a mající sklon na sever k solným jezerům, jest až na některá solnatá místa pokryta veskrze prstí, jež za deštivé roční doby docela jest rozmokla, za suchoty pak náramně vyschla, čímž se cestování nesmírně stěžuje. V kraji tomto přebývá hojně zvěři, tak že jej proto Bamankvatové kladou ku svým nejlepším lovištím. Z přerozmanité zvěři vynikají zvláště pštrosi. Kdyby evropský rolník ujal se této půdy, tož by z lovišť bamankvatských brzy stala se úrodná pole pšeničná a pěstovala by se na nich bavlna.

S potahem úplně zemdlelým dojeli jsme konečně příští večer hledaných prohlubin vodních, kterých obchodníci došli už přede mnou. Nazejtří dohonil nás posel krále Khamy, mající rozkaz, aby projda v této straně obchůzkou dvorce bamankvatské ohlásil obyvatelům zákaz krále, že nesmějí žádnému lovci za žádnou záminkou dovoliti, aby u kterékoli vody pobyl déle tří dnů. Tento zákaz vydán byl proto, že hollandští lovci střílelí svévolně všecku zvěř, co jen mohli, pro kůži, nechávajíce maso supům na pospasy. Ačkoli jsme nebyli lovci, přece nám tento rozkaz pramálo byl vhod, poněvadž nás domorodci pokládali za myslivce a měli se k nám tudíž dosti nepřívětivě. Místo, na němž jsme se položili, opustili teprva přede dvěma měsíci boerové; byl tu ještě vidlicovitý svlak, na kterém vláčeli zastřelenou zvěř ku svým vozům.

Severně od roviny Makveské vyskytují se také dosti hojně boy, kdežto v Natalu jsou vzácny, na horách pak jižních zemí Bečuan-

Stádo pštrosův u vozu.

ských jenom místy a jednotlivě přebývají. Vedlé stromu mapaniového, jehož listy vyznačují se olejnatostí, kmen pak porovatým a křehkým dřevem, rostou tu i jiné druhy rostlin, podobné tropickým. Je zde však také citelná zima, byť i nebyla taková jako na Vaalu a Orani, a to proto, že Makveská nižina leží asi o 400 metrů níže než planina na těchto řekách. Ráno dne 14. m. června byly vodní prohlubně pokryty ledem ztloušťí centimetru. Následující jakož i předešlé poledne bylo však naopak tak parno, že jsem mohl vycházeti z tábora našeho pouze bez kazajky.

Odpoledne dne 13. t. m., když jsem právě ve vzdálí několika set krokův od vozu v hustém křoví pronásledoval bou, strhl se v táboře křik, který přiměl mne k návratu. Tu spatřil jsem, kterak Anderson nemálo jest rozčilen. Zeptav se po příčině toho ruchu, dověděl jsem se od lovce, že zrovna tu chvíli úprkem přiběhlo ke kalužím stádo divokých pštrosův, aby se napilo, v tom však že zaleklo se vozu a zatočilo do blízkého citlivkového lesa, za ním pak že pustili se vozotaji s ostatními sluhy. Za půl hodiny všickni vrátili se uštváni a zemdleni, aniž přiblížili se aspoň na dostřel některému pštrosu.

Za vrátivšími se sluhy přišla brzo tlupa domorodcův a pustila se s námi do hlučné hádky. Prohlašovali, že nejsme pokojní cestovatelé, nýbrž lovci jako boerové, kteří nešetří žádné zvěři, neboť jakmile prý jsme spatřili pštrosy, hned jsme se za nimi dali v hon. Konečně naléhali na nás, abychom co nejbrž odjeli nechtějíce dopřáti nám delší lhůty.

U těchto prohlubin Makveských sběhlo se za posledních let před mým příchodem několik zajímavých dobrodružství se lvy, z nichž o jednom zmíním se ještě v dalším svém cestopisu. Opustivše nazejtří prohlubiny táhli jsme ve spolku s Andersonem na sever, kdež podlé zpráv našich tekl prý ve vzdálí 65 až 75 mil pramen, zvaný od boerů „Bergfonteinem“. Mýtiny vysokou travou porostlé a křovinaté střídaly se v tomto bezvodém kraji se řídkými lesy mapanio-

vými; četné stopy jdoucí přes cestu byly důkazem, že by tu lovec dobře pochodil.

V pochodu našem dostihli nás četní domorodci, Makalaharové a Masarvové, kteří ozbrojeni jsouce četnými asagaji vybrali se na honbu antilop losích.

Ze všech antilop jest antilopa losí nejtučnější, zvláště tučni jsou samci, jejichž srdce uloženo jest v tukovém vaku až 15 kilogramů těžkém, pro nějž těžko jest jim utíkati. Zvířatům těmto tak se krátí dech, že je hbití Masarvové v jejich nejrychlejším běhu dostihují a probodávají oštěpy. Následující lovci vrážejí jim asagaje z levé a pravé strany do prsou, aby propíchli jim plíce nebo srdce. Jízdní honci angličtí a hollandští honí antilopy losí a žirafy až ku svým vozům a tam teprva je střílejí, aby nebylo jim třeba dopravovati maso a kůži do svého tábora. Soudě podlé zpráv domorodcův a lovců domnívám se, že se antilopa losí lehko dá zkrotiti, aby nosila a tahala malá břemena; v nejjižnějších zemích Bečuanských vyhladili však už tento druh antilop.

Téhož dne potkali jsme dva Bamankvaty, ozbrojené mušketami, s pěti Masarvy, kteří hnali dva voly s nákladem masa; každý Masarva nesl asi 25—30 kilogramů masa. Muži tito šli do Šošongu poradit se s Khamou, ježto část Makalaků, vypuzená z říše jeho pro zrádné své pikle, potloukala se v severní zemi Bamankvatské dávajíc sobě přisluhovati Masarvy a bráníc jim, aby nesloužili svým bamankvatským pánům.

Z rána dne 17. t. m. dojeli jsme Bergfonteinu, pramene to ležícího na lesnaté stráni, jejž domorodci pokládají za vrchovisko říčky Nokane, tekoucí v době deštivé na sever. Nikdo nepodiví se, že jsme radostně pozdravili čerstvé zřídlo, zastíněné vůkol rozložitými stromy. S námi ukojilo zde také svou žízeň asi 20 Masarvův. Odtud měnila se rovina Makveská v roklinatou pahorkatinu, porostlou hustým křovím a jiným bujným rostlinstvem, a skláněla se dále ke kalužím velikých jezer solných. Poněkud opodál od břehu bystřiny

Masarvové loví antilopy losí.

přibývalo, ano ukazovala se větší stáda antilop skákavých, kterých jsem se tu tak daleko na severu nenadál, i bylo též viděti několik tlup zuluských antilop lanních, žíhaných pakoňů, pštrosův a zeber. Meriko, který opět vesele běžel s Nigrem podlé vozu, vyskočil několikrát na prkno vozové, aby přesvědčil se, že se Matabelové vzdalují; při jedné takové přehlídce prosil mne, abych zastavil vůz. Šel jsem naznačeným směrem, kdež asi 600 krokův od vozu a na pravo v trávě Meriko ukazoval na stádo velikých „polocholo“ (divoké zvěři) „sesephy“ (zuluské antilopy lanní). Ač jsem se všelijak namáhal, neviděl jsem ničeho, naopak Pit a Theunissen napočítali oba několik kusů. Sestoupivše se tedy rychle v poradu snesli jsme se, že budeme antilopy pronásledovati takto: Měl jsem býti pohotově k ráně, vůz pak jeti dále; až bychom se přiblížili asi na 300 kroků, měl jsem se spustiti s vozu na straně odvrácené od zvířat, která byla asi 200 krokův od cesty, potom doplížiti se k nim až na 150 krokův, odkud byl jsem již s to, abych kryt jsa stromem hardekoole vypálil z pušky.

Nebylo nesnadno vykonati tento úkol; brzo byl jsem v trávě a plížil se pomalu ku předu, kdežto vůz jel dále. Než jsem však dospěl ochranného stromu, Theunissen zahvizdnuv učinil mne pozorna, že antilopy vyplašeny byvše vozem daly se právě na útěk. Tím rychleji jsem se tedy plížil k vozu, natáhl kohoutek, a když jsem právě vyhledl, objevilo se čelní zvíře a za ním druhá antilopa v největším běhu asi 150 krokův ode mne. Namířiv na prvé z nich střelil jsem. Moji druzi vykřikli hlasitě a spěchali nestarajíce se už o vůz a přípřež a následováni jsouce psy všickni na místo, kde padla má rána. Viděl jsem, že utíkají čtyři antilopy, poněvadž jsem však nevěděl, že jich bylo pět, a ježto dým zahalil mým zrakům čelné zvíře, divil jsem se velmi svým druhům. Myslil jsem nejdříve na tahouny, opuštěné od mých společníkův, ale cesta byla zarostlá bujnou travou a proto se potah zastavil a pásl, pokud mu jho dopouštělo. Pustiv se tedy za ostatními užasl jsem spatřiv krásného „sesephy“ mrtva ležeti na zemi. Svatý Hubert přál mi tentokráte neobyčejně a dopomohl mým sbírkám krásného a důležitého přírůstku.

Když jsme dojeli bystřiny Naty, bylo mně dopřáti unaveným tahounům několikadenního odpočinku, což jsem rád učinil i proto, že jsem tu mohl znamenitě obohatiti své sbírky. Nejprve starali jsme se o to, abychom vypátrali pitelnou vodu. V řečišti samém všecky kaluže byly solnaty; ježto však nám dva dny před tím jeden Masarva

Lov zuluských antilop lanních.

pověděl, že možná v korytě řeky Naty nalézti čerstvou vodu, tož šli jsme dva řekou nahoru. Řečiště bylo asi 100—150 kroků zšíří a zhloubí asi $6^1/_2$ metru, i zdálo se, že je po lijavcích naplňuje voda až ku hořejšímu kraji, porostlému travou. Radostný výkřik Theunissenův zvěstoval mi, že jsme nehledali marně: byl to šťastný objev, neboť už v nejbližší kaluži zase byla solnatá voda.

Nokanské vítají hojné palmy vějířovité cestovatele, přicházejícího od jihu. Jsouce harcovníky báječného tropického rostlinstva, jež posud mu bylo neznámo, a vynikajíce vysoko nad vůkolními křovinami a stromy jsou snad nejjižnějšími zástupci královny palem ve střední Africe Jižní. Poněvadž právě osypány byly plody, sestřelil jsem jich několik, abych vřadil je do své sbírky. Kolem čtyř štíhlých kmenů, které pyšnily se nejkrásnějšími korunami, bujelo mocně palmové křoví, jež vyklíčilo ze spadlých plodův. Už i toto křoví mělo obrovské listy, vějířovitě se rozkládající. V lysém a mělkém, ale širokém korytě bystřiny, jež vrývalo se tu do skalnatého lázu, nalezl jsem keř, který byl podoben bahobabu. Dolejší část keře, asi 125 až 150 centimetrů vysokého, byla nestvůrně tlusta — až jeden metr — a dužnata pokryta jsouc žlutavou korou; asi $^1/_3$—$^1/_2$ metru nad zemí tenčil se kmen do větviček ztloušťí 5—8 centimetrů, které jako výhonky vyrůstaly z dužnatého vystouplého kořene. Mnohé z těchto keřů byly několik set kilogramů těžky; doufám, že příště budu s to, abych jeden nebo dva z nich odvezl domů.

Od Makalaharův a Masarvův, usedlých na nížině Makveské a v tomto kraji, koupil jsem několik dřevěných a kostěných šperkův a nářadí, kterých jsem však později nehodou pozbyl. Jednotlivé pahorky zdejší pokrývá hustý les, kterým vede jenom málo cest a to většinou stezek zvěři, směřující k vrchovisku Nokane. Těchto několik pěšinek užívá v noci zvěř, avšak také domorodci, sídlící vůkol, těží z nich zavěšujíce nad nimi jedem napuštěné pasti asagajové. Na pravo a na levo od příhodného stromu udělají z roští záseku, aby přinutili kudu, jdoucí po pěšince nebo vedlé ní, by neodbočovala ze stezky. Asi 30 centimetrů nad zemí natáhnou přes pěšinku travěný provaz, připevněný na kolíčku, ale tak volně, aby se již odvázal, jestliže se jím jen málo škubne. Na druhé straně pěšiny stojí dvě hůlky, spojené na příč třetí. Provaz jde pod touto příčkou a tak udržuje se vodorovně; odtud vedou jej vzhůru na prvou převislou větev nad cestou a tam zavěsí naň asagaj, který visí tudíž nad stezkou a svismo nad provazem, taženým přes pěšinku. Asagaj padací jest

vůbec velmi hrubě uroben; je to těžká tyčka ztloušťí ruky, drsná, zdélí 1 až $^4/_3$ metru, do níž jest zapuštěno tupé a rezavé želízko, asi 30 centimetrů dlouhé a napuštěné jedem. Zbraň tato raní zvíře jenom lehce na zádech, avšak jed působí rychle. Nicméně domorodci požívají masa zvěři takto zabité vyřezávajíce pouze část jedem proniklou. Stezky tyto lovci vyhledávají v určitých dobách, kdy se zvěř za zimních měsíců častěji shání po vodě, aby se rychle zmocnili kořisti, jakmile se spustí otrávená zbraň. Druh Andersonův pronásleduje několik antilop kudu ocitl se na takové pěšině a hnal se po ní dále, až jej sluha, hned za ním běžící, učinil ještě v čas pozorna na hrozící nebezpečenství. Sám nalezl jsem blízko vody několik cest, že byly takto zahrazeny.

Odpoledne vybrali jsme se s oběma obchodníky na sever a překročili několikrát Nokane a později dvě jiné vyschlé bystřiny. V husté trávě po údolích pozoroval jsem vysoká aloe, neobyčejně rozvinutá, a početné slimáky zvláštního druhu.

Ráno dne 18. dojeli jsme jihovýchodního břehu solného jezera, které na naší cestě bylo mezi nesčetnými menšími jezery nejjižnější a ze tří obrovských jezer solných nejmenší. Toto solné jezero, rozlévající se na západ do nedozírné dálky, překročil jsem v největší jeho šířce od jihu k severu u jeho východního břehu za dvě hodiny. Byla to nádržka všude stejně mělká, zhloubí sotva 60 centimetrů, bělošedá, lemovaná neohebnou slanou travou a hustým lesním křovím obrostlá, jež se mnohdy ani jednou do roka nenaplnila vodou. Kolem jezera, zvláště pak pokud tráva roste, jsou nesčetné menší a tolikéž mělké kaluže solné. Po prudkých lijavcích tekou sem proudem se všech stran dešťové řeky, které se však z pravidla nevlévají do solného jezera, nýbrž blízko u břehu jeho zastavují se v řečišti, o jeden až dva metry hlubšími než dno jezerní. Voda říční rozlévá se potom ze břehův a vtéká teprva takto do jezera. Toto nejjižnější jezero solné sluje Citani rovněž jako nejznačnější řeka na jeho východním břehu a pahorek po naší levici, kterýmž se náklon planiny ku pánvi jezer solných zřejmě vy-

značoval jako ostrožnou. Dno jezer solných z veliké části je skalní plocha, která na díle pokryta jest zemí, naplavenou od dešťových přítoků, na díle však vyniká prosta a hola. Měře šířku jezera ve východní jeho části zastihl jsem tu stádo pakoňů žíhaných, avšak nemohl jsem žádného z nich dostati. Na solnaté hladině řeky Citani, z níž zbylo u jejího ústí ještě několik kalužin, spatřil jsem slušný počet kolpíkův a kachen; z ostatní pernaté zvěři setkal jsem se zde opět po delší době s dropy vrčivými.

Nazejtří dokončil jsem náčrtek mapy pánve Citaniské a zastřelil na stromě pobřežním velikého výra. Půda kolem malých pánví solných jest zejména ve všech nepatrných úvalech velmi solnata. Zůstane-li tu jen na krátko dešťová voda, hned působí to záhubně ve vzrůst rostlinstva. Ježto se totiž voda rychle a mocně vypařuje, vzniká zde na širých prostorách kůra ztlouštĺ 125—250 mm., odstávající 5—15 cm. od půdy tak, že šlápneš-li na ni, každý krok se boří. Břeh jezerní pokrývají malé chalcedony a mléčné křemeny, splavené sem dešťovou vodou. Prudké větry zdvihají vysokými bělošedými mraky pobřežní sůl a jemnou solnatou zemi suchého svrchního drnu.

Opustivše dne 21 t. m. spolu s obchodníky břeh pánve Citaniské rozloučili jsme se brzy potom, poněvadž mne domorodci zpravili, že možná dále nalézti vodu, i nezdálo se mi býti nutno, abych oba kupce zdržoval v jejich cestě. Když projížděli jednou zátočinou Citaniskou, zabořil se jim jeden jejich vůz, a když pak tahouni silně „vzali“, aby ho vytáhli, zlomila se oj. Přidělali novou, ale ta opět se zlomila, a vyjeli teprva, když třetí ovinuli řetězem. S obchodníky těmi setkali jsme se opět po dvou nedělích u nejbližšího napojiště v údolí říčky Panda ma Tenky, podruhé pak asi za rok v Šošongu.

U solné pánve této pozoroval jsem také prvý bahobab, jeden z nejjižnějších exemplářů v tom směru, kterým jsme šli; měl objemu 17 metrův a byl 8 metrů vysoký. Dále na sever změřil jsem některé, které měly v objemu více než 30 metrů; jsou však ještě silnější než tyto. Je známo, že dva nejjižnější bahobaby ve střední Africe Jižní

nalezl Mauch v západním území Transvaalském na pravém břehu Limpopském. Cestou na sever bylo mi překročiti nejprve několik ze zmíněných menších pánví solných, ležících na východním břehu Citaniském jakož i řeku Citani samu; potom zamířil jsem pánví velikých jezer solných téměř přímo na sever. Hustý podrost, v němž byly stromy s velikou část zde víc onde méně zakrsaly, střídal se tu s lučinami, které byly zarostly šťavnatou sladkou travou a pestrými květinami. Na solnatých místech a na samém břehu pánví a mělkých říček a potoků rostly pichlavé rostliny. Gazelly skákavé a schovávavé, zuluské antilopy lanní a žíhaní pakoni a po stopách i lvi oživovali krajinu u jezera Citaniského a vůkolní lesy.

Cesta naše příští dny byla podlé obsáhlých úvalův, u prostřed nichž rozlévala se malá solná jezera; takových napočetl jsem až k noclehu, prvému po našem odjezdu od pánve Citaniské, zrovna 42. U jednoho z nich, malého Šoniského jezera solného, zastavili jsme ku poslednímu odpočinku. Kromě těchto solných jezer jeli jsme také kolem sladkovodých kalužin, které snadno lze poznati po rákosnatém okraji.

Ráno dne 22. t. m. stanul jsem na východním břehu solného jezera, mnohem rozlehlejšího než Citani, hlouběji položeného a nazvaného od domorodců Karri-Karri, jehož břehy zdobily četné bahobaby. Zvláště zajímavým zdál se mi geologický útvar na tomto břehu jezera, činícího rovněž jako Citani téměř stejnoramenný trojúhelník, jehož vrchol obrácen jest ku západu, kdežto plochou svou rozkládá se od východu na západ do nedozírné dálky. Na západě spojuje solná jezera Karri-Karri a Citani se severnějším jezerem Sojským známý nám už Zuga-river.

U jezera nabízeli nám Masarvové, jejichž holeně na přední straně měly dotčenou už rudou kůru, ke koupi plody bahobabu žádajíce za ně o trochu kukuřice a tabáku. Nastávající déšť pohánět nás ku pospěchu, tak že nebylo lze, abychom déle pobyli na břehu jezera, ačkoliv nám tu po stránce přírodozpytné kynula velmi bohatá kořist.

Na severovýchodním konci jezera překročil jsem u jedné ze hlavních zátočin jeho řeku Mokhoci, jež majíc spád na severovýchod odvádí, jak se zdá, tímto směrem přebytečnou vodu z mělkého jezera. Příští den vedla nás cesta hustým mapaniovým lesem a později vyschlým řečištěm, asi 20 metrů širokým a 3—5 metrů hlubokým, které mělo patrný spád na východ. Řeku tudy tekoucí nazývají Masarvové pro břehy, porostlé vysokými stromy, Čaneng. S ní rovnoběžně teče bystřina, nazvaná od hollandských lovců Mapanifonteinem, do níž vlévají se početné prameny, tak že ve hlubších jejích částech po celý rok jest voda, poněvadž i Čaneng, když se rozvodní, vylévá z části proudy své do ní. Domnívám se, že jest Čaneng rámě Zuga-riveru neb odtok největšího ze tří solných jezer, totiž jezera Sojského, a že vlévá se do Matlouce-riveru nebo některé jeho pobočky. Jeda k Čanengu zastřelil jsem velikého dravce (Buteo Jackal), lovícího ještěrky, jenž znám jest osadníkům pode jménem ptáka šakalího.

Na svých vycházkách po březích Čanengu podivoval jsem se mohutným stromům, které zastiňovaly pobřeží. Ano, kdyby takové stromy rostly po veškeré této krajině, byl by se záhy těmito tichými končinami ozýval hluk seker dřevoštěpských a Jižní Afrika by se zásobovala dřívím odtud místo z Norvežska. Dobře však se stalo, neboť nebylo by lze dostati odtud dříví laciněji než z Evropy, mimo to pak, kdyby zde lesy byly vyhubeny, nikdo by jich tu znova nevysazoval jako v Evropě, a krajina zdejší, většinou již holá, proměnila by se pak dokonce v poušť. — Opustiv Čaneng odpoledne dne 23. t. m. táhl jsem s Andersonem, který mne dohonil, několik mil na sever. Brali jsme se lesem nazvaným Khori a mimo opuštěnou ves Masarvů blízko brodu přes Čaneng, příští den pak z rána spatřili jsme hladinu třetího velikého jezera solného, zvaného Soa, u něhož potkali jsme hollandské lovce, vypravivší se v tyto končiny na lov pštrosův a slonův.

Poněvadž bylo sucho, mohli jsme bohudík překročiti několik dlouhých zátočin jezera Sojského, spojených vytékajícími a vtékají-

cími spruity, které se ovšem za deště velmi rozvodňovaly, potom pak přenocovali jsme v údolí bařinaté říčky Ciri, v němž pobyl jsem až do dne 27. t. m. Ve blízkém lese nalezli jsme nedaleko opuštěné vesnice Masarvů v několika děrách, vykopaných do koryta říčky Momocetlani, zvané tak od Masarvů podlé jistého stromu, výbornou pitelnou vodu. Za pobytu svého vyšel jsem si odtud několikrát do okolí a na jedné takové vycházce zastřelil jsem pět kachen, dvé perlinek, kterých tu byla četná hejna, a hnědého čápa, prvý to exemplář toho druhu, jehož jsem až po tu dobu v jižní Africe nespatřil.

Soa jest největší z jezer, ležících u veliké pánvi, rozprostřené na západ až za jezero N'Gamijské, ~~které souvisí Čanengem se souřičím Limpopským;~~ jako Citani a Karri-Karri je také Soa mělká, bělošedá pánev, zhloubí 30—120 cm. (½ až ¼ yardu) jež naplňuje se pouze na krátko jednou do roka vodou a to z pravidla jenom z části, zřídka docela. Na vždy utkví diváku v paměti obraz, který rozvine se před ním, když postavě se na východním břehu jezerním pohledne při západu slunce ku straně západní. Do nedozírné dálky rozkládá se mělké vyschlé jezero, pokryté pouze na některých místech, sotva o 30 cm. hlubších, bělavou tekutinou, i nelze odtud dohlednouti západního jeho břehu. Zlatá koule sluneční ponořila se už s polovici do jezera, z půle však stele paprsky své mezi pozorovatelem a sebou po bělošedé ploše, vysýlajíc je přes východní břeh na rovinu, omezenou za samým divákem lesní zelení, a rozlévajíc je po solnatých ostrovech a po tůních, ještě vodou naplněných, tak že třpytí se zářivým drahokamenem. Mžikem však pobledají zář a lesk tento, noc se blíží a valí na jezero od východu přes nás. Nastal večer i vracíme se k vozu, ale často ještě obrací se zrak po mizejícím nádherném obrazu tropických krajin.

Bylo by s nemalou důležitostí, kdyby někdo po celý rok za doby suchoty i dešťů pozoroval tuto pánev solných jezer, aby vyzkoumal, jak souvisí s Zugou a s jezerem N'Gamijským; jestliže se

Solná pánev Sojská.

tak nestalo až posavad, tož opomenuli toho badatelé nejspíše proto, že cestovati touto krajinou je za doby dešťové velmi obtížno a mimo to zdraví velice nebezpečno. Proč Zuga druhdy teče na západ a druhdy na východ, lze vysvětliti téměř stejnou výškou této veliké středojihoafrické pánve. Naplní-li mělké jezero N'Gamijské jeho početné západní a severní přítoky, odteče přebytečná voda z něho na východ řekou Zugou do solných pánví, z nichž zase přebytek vytéká Čanengem, přirozeným jich odtokem. Má-li jezero N'Gamijské málo vody, tož Zuga vylévá přebytek svůj z hlubokého koryta do něho, poněvadž se v ní pro husté rákosiny voda drží déle, mimo to pak přibírá tato řeka početné prameny a také snad ji napájejí ze svého přebytku jezera, ležící na západu solné pánve jezerní.

Vybrav se dne 27. ráno z údolí Ciriského táhl jsem tři hodiny s volskou svou přípřeží nesčetnými zátočinami a malými jezírky stále po břehu velikého jezera. Teprva ku poledni ubylo těchto překážek i vjeli jsme na travnatou rovinu, nedohlednou k severu, na západ pak omezenou jezerem a na východ hvozdem mapaniovým, na níž všude hojná zvěř prohánělа se v malých stádech. Tu tam bylo viděti husté rákosiny, dle nichž bylo lze souditi, že kryjí sladkou vodu. Neklamali jsme se soudíce takto a brzy rozložili jsme se táborem u takové kalužiny.

Navrátiv se z malé výpravy a chystaje se právě, abych spořádal přírodopisné předměty, naposled nasbírané, zaslechl jsem najednou po levici svého sluhu Merika volati o pomoc. Vztyčiv se rychle na vozovém prkně a rozhlednuv se spatřil jsem zvláštní výjev, jakého jsem nikdy před tím neviděl. Vysokou travou hnal se Meriko k vozu a křičel sečuansky: „Zabíjejí mne, jsem mrtev, zabíjejí mne.“ Skákal ~~prchavou zvěří~~ přes zakrslé keře, stojící mu v cestě, a ztratil v běhu klobouček, pletený z trávy, a svou khamskou halenu. Za ním pádili domorodci, z nich nejbližší dohnali ho asi na padesát kroků, nejzazší pak byli asi 500 kroků vzdáleni, a ti všichni běželi jednak hlasitě pokřikujíce, jednak vysoko točíce svými kiri. V tom Meriko

dopachtiv se konečně vozu objal má kolena ukazuje prosebným a zoufalým zrakem na tlupu, za ním běžící. Prvá jeho slova, která mohl vykoktati, poučila mne, jaký to výjev. „Matabelové, pane, Matabelové-Zulové chtějí mne zabiti.“

Nebyl jsem s to, abych si vysvětlil, kterak Matabelové přišli sem na území Khamovo, i domníval jsem se už, že snad vypukla válka mezi oběma sousedními říšemi. Co zamýšlejí tito muži? Byl-li to snad útok na vůz a nás? Zdálo se mně, když se ječíce přiřítili k vozu, že jsou to praví vlci v postavě lidské. Proto nepodobalo se mi ani, abych užil zbraní, byť by to nebezpečný podnik, mimo to pak neznal jsem vlastních jejich úmyslů. Bylo mi tedy vyčkati toho, co se stane dále; pouze Meriko nečekal jejich příchodu, nýbrž přeskočil oj a utíkal opačnou stranou odtud. Už však nekřičel, neboť chtěl se nejspíše, až by uznamenal příhodný okamžik, schovati ve vysoké trávě. Volal jsem za ním, aby zůstal u vozu, že jsou lvi v trávě čtyři stopy vysoké nebezpečnější než Zulové. Meriko však nedbal mojí výstrahy, zdálo se mu, že jsou pronásledující ho Matabelové jeho jistou smrtí a té chtěl uniknouti.

Konečně doběhli nás pověstní bojovníci zuluští. Obklíčivše vůz křičeli a mávali svými kiri. Nebyli to příslušníci jednoho kmene, nýbrž směsenina rozličných kmenů: chlapci ukradení ze kmenů, povražděných a vyloupených za Moselikace, kteří vychováni jsouce za bojovníky rovněž tak zesurověli jak oba jejich vlastní vůdcové zuluští. Nazi jsouce až na malý kus kůže a třepení vlněné — někteří měli jen dyňovou slupku nebo válcovitou pleteninu — byli skoro vesměs na hlavě ozdobeni okrasou z černých per pštrosích anebo z peří jiné pernaté zvěři, která byla jako balon posazena na čelo. Divoké oko a neobyčejně surové rysy obličeje byly patrnými doklady, že bojovníci tito náležejí k válečnému kmeni domorodců, jemuž nebylo potřebí pracovati, než který chtěl a mohl pouze rozkazovati. Převalná většina jich zajisté již vraždila lidi a to jediné pro loupež. Jeden z obou nejčernějších Zulů, kteří snažili se ukázati, že jsou vůdcové tlupy, vyšvihl se na podepřenou oj, a vysvětloval mně lámanou hollandštinou,

že jsou bojovníci „La Bengulovy“, zvyklí pobiti na svých válečných výpravách všecky sluhy bělochů, kdyby jich pán nevykoupil; proto prý přišli, aby zabili též onoho psa, který ke mně přiběhl, jestliže zaň hned nezaplatím. „Nezaplatím ničeho,“ odpověděl jsem, jako bych neznamenal žádného zlého úmyslu, „ale daruji něco bojovníkům ma-

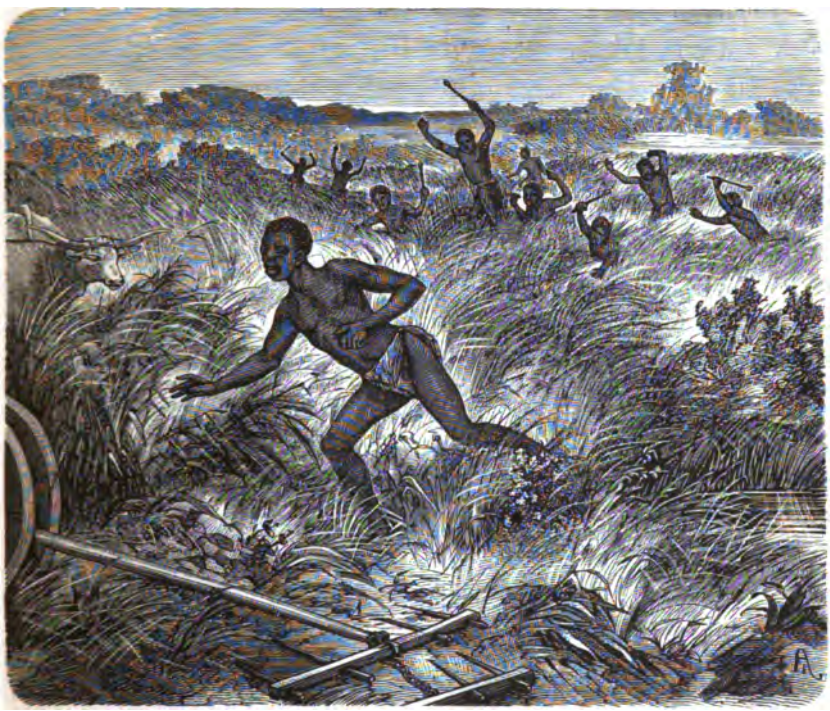

Matabelové pronásledují Merika.

tabelským, odejdou-li potom od vozu.“ Doufal jsem, že se vyhnu tím všem možným hádkám a nebezpečným sporům a že uchráním se zlodějských choutek, pro které Matabelové vůbec jsou známi. Než ačkoli Theunissen a Pit střehli nástroje naše zraky Argovými, přece nemohli zabrániti, aby se jednomu Matabelovi zvláště nezalíbilo v noži, vedlé mne ležícím, který však zase položil, když jsem ho přistihl při samém skutku.

Vůdce zuluský zavolav svého druha oznámil mu, jak se rozhodl, a ten jsa spokojen svolal hlasitě zaječev veškeru rotu, aby sdělil s ní můj návrh. Na zprávu tuto odpověděli nemenším křikem a radostně se šklebíce. Tu vyzval jsem je, aby přistoupili k oji. Nespouštěje nezvaných svých hostí z očí, sáhl jsem do vozu a vytáhl mírku střelného prachu a kus olova, asi dvouliberní, čímž podaroval jsem oba vůdce. „Lapiana" zvolal jeden náčelník ukazuje na můj kapesní šátek a dělaje, jakoby něco roztrhával. Při tom hleděl mi naznačiti, že se takové lapiany užívá za pás kolem těla nebo za okrasu čela, jako nosívá se ozdoba z ptačích per, připevněná na hlavě řemínky. Pochopiv jeho přání vyndal jsem z vozu dva metry kalika a roztrhav je na úzké pruhy, rozdal jsem je všem bojovníkům, a ti hned užili jich, jak vůdce vysvětloval. Dar ten líbil se jim tak, že prosili ještě za dva kusy pro své vůdce; vyhověv i tomuto jejich přání skočil jsem potom s vozu a zamířiv ku svým druhům obrátil jsem se zády ke hlučící rotě. Jdouc za vůdci, kteří pomalu nastoupili ústup mávajíce dary svými ve vzduchu, tlupa vskutku se vzdálila; nám pak nebylo již tak úzko, jako před hodinou, kdy zpocený Meriko ohlašoval, jací slavní hosté poctí nás svou návštěvou. Mnozí Matabelové vyměnili si ještě před svým odchodem od Theunissena za sůl tabák.

Od Merika dověděl jsem se, že jsme už na břehu Naty, nejdůležitějšího přítoku jezera Sojského, v jejímž řečišti snadno lze dobývati soli, a že sem Matabely co rok posýlají jejich králové nebo náčelníci, aby jí odtud přinesli; naši matabelští hosté byli právě na takové výpravě. Král bamankvatský ví dobře o těchto loupežných výpravách, ale nepřekáží v nich Matabelům, kteří tudíž odnímají často Bamankvatům, s nimiž se potkají, zbraně a přerážejí Masarvům holenní kosti. *)

Statečný náš sluha bamankvatský velice se upokojil, když jsme ještě týž den vyrazili dále na sever ku břehům řeky Naty. Zvěři

*) Činím na tento zlořád pozorny zvláště cestovatele, kteří majíce domorodé sluhy chtěli by projeti těmito krajinami. Těm poroučí se nejlépe, aby vyšlíce zvědy ujistili se dříve, zdali lze bez nebezpečenství cestovati po březích Naty.

Když jsme dojeli bystřiny Naty, bylo mně dopřáti unaveným tahounům na několik dní odpočinku, což jsem rád učinil i proto, že jsem tu mohl znamenitě obohatiti své sbírky. Nejprve starali jsme se o to, abychom vypátrali pitelnou vodu. V řečišti samém všecky kaluže byly solnaty; ježto však nám dva dny před tím jeden Masarva pověděl, že možná v korytě řeky Naty nalézti čerstvou vodu, tož šli jsme dva řekou nahoru. Řečiště bylo asi 100—150 kroků zšíří a zhloubí asi $6^1/_2$ metru, i zdálo se, že je po lijavcích naplňuje voda až ku hořejšímu kraji, porostlému travou. Radostný výkřik Theunissenův zvěstoval mi, že jsme nehledali marně; byl to šťastný objev, neboť už v nejbližší kaluži zase byla solnatá voda.

Přes naši cestu řečištěm křížily se nesčetné stopy zvěři, mezi níž soudě po těchto šlepějích nejčastější byly druhy, o kterých se už stala zmínka při popisu jezera Sojského; také však byly nám nápadny zvláště velmi hojné čerstvé stopy lví. Pit navrhl, abychom se tu položili táborem, což jsem s Theunissenem schvaloval, kdežto Meriko nedůvěřivě se rozhlížel po tábořišti proto, že Matabelové rozložili se od nás pouze ve vzdálí dvou hodin. Pro četné a čerstvé stopy lví pokládal jsem za nutno, aby tahouni drželi se u samého tábora, a poručil jsem tedy Merikovi, ozbrojenému zadovkou, ať jest na stráži. Brzy také dokonali jsme ohradu tábora svého, a to tentokráte hodně vysokou a širokou. Kromě toho rozdělavše čtyři hranice přikládali jsme na ně až do úplné temnoty, tak že hořely vesměs stejně mocně až do jedné ba až do dvou hodin s půlnoci.

Ubohý Niger měl co dělati, ale osvědčil se znamenitě. Králové zvířat navštívili nás několikráte, ještě častěji však přišli pobyt šakalové obou zdejších druhů, totiž čabrakový a šedý, i hyény skvrnitá a hnědá, jakož i mnoho jiných milých zvířátek ozývalo se, tak že usnuv konečně snil jsem jenom o krásných kožích lvích a hyénich, které vycpány jsouce u veselém reji křepčily přede mnou. K tomuto zvířecímu koncertu byl předehrou štěkot šakalí ve dvou modulacích, řev lvů pak činil dramatickou část představení, které ukončilo se teprva k ránu neharmonickým vytím hyén.

Dne 28. měsíce června učinil jsem s Pitem několik vycházek po obou březích Naty. Poněvadž pak místa ona byla na mnoze porostla hustým křovím a nám častěji bylo kráčeti řekou a dešťovými výmoly, do ní se otvírajícími, tož kryli jsme se vespolek proti neočekávaným útokům. Početné lví stopy, slušně veliké, byly příčinou, že jsme opatrně postupovali a bystře se rozhlíželi. Stezky zvěři vedoucí vedlé řeky a vysoko po břehu, s nichž šelma dobře přehlednouti mohla široké řečiště, kam často přicházely antilopy napit se solnaté vody, byly pokryty nesčetnými šlepějemi lvů. Jdouce podlé takové stezky přišli jsme u kraje malého dešťového výmolu ke stromu, asi sedm metrů vysokému, na němž patrny byly známky lvích spárů. Tu ostřívaly šelmy, sídlící v okolí, drápy své tak, že sedíce na zadních nohou škrábaly předními tlapama do kůry. Strom tento, jehož větve rozkládaly se poněkud ramenným svícnem, zdál se mi vůbec velepříhodný ku čekané. Již před slunce západem byl jsem tedy provázen jsa Pitem a psem u stromu, abych vyhledal si na něm místo co možná nejpohodlnější, ježto bylo mi tu stráviti 10—14 hodin. Potom pobídl jsem Pita, ať se rychle vrátí, tak aby ještě za světla došel vozu. Osaměv rozhledl jsem se vůkol; po pravici mé stály ve vzdálí 7—10 metrů stromy vyšší toho, na kterém jsem se usadil. Půda byla místy vysokou, avšak řídkou travou porostla tak, že všude prosvítal světlý písek, který u solných jezer pokrývá zajímavý miskový vápenec. Pode mnou bylo kolo, na němž vedlé šlepějí mých a mého sluhy patrny byly pouze stopy lví. Po mé levici rozkládal se zhloubí dvou a zšíří sedmi metrů dešťový výmol, hustou a vysokou travou zarostlý, jenž otvíral se do blízké Naty, ani ne 20 kroků vzdálené. Na protějším břehu byl hustý hvozd, kterým vedla jedna ze stezek lvích, od té pak odbočovala vedlejší pěšinka k mému stromu. Poněvadž noci byly velmi chladny a nízká tato teplota po značném denním vedru tím byla citelnější, proto uznal jsem za vhodno, abych uvázal se k některé silné větvi, neboť snadno mne mohl přemoci spánek tak, že bych se ocitl v nemilém styku se lvy

pode mnou. Sedadlo mé ostatně bylo dosti pohodlno, protože jsem seděl v trojnásobné vidlici větvové.

Mezi tím zašlo ponenáhlu zlaté slunko za západní obzor; jen tu tam prosvítal žhavý rudý pruh řídkými větvemi vyšších korun stromových. Aniž jsem toho tušil, naskytla se mi tuto noc příležitost, abych pozoroval mnohý výjev ze života zvířat. Již při západu slunce slyšeti bylo z travnatých rovin zebří hřebce, kteří zvučným quag-ga, quag-ga dávali na jevo, že bdí nad stády, jež vedli. Z blízka a to se všech stran zaznívalo ke mně po chvíli žalostný štěkot šakalů čabrakových, v němž dobře bylo rozeznati nelibě znějící jednotlivé vytí jejich šedého bratra. Předvídali jsme, že lákáni jsouce vyvěšenou zvěřinou šakali přiženou se k vozu, což se také stalo, neboť štěkot, s počátku nejasný, byl pořád zřetelnější a zřetelnější, tak že mi ku půlnoci připadalo, že bych mohl počet koncertistů zcela dobře určiti. S nastalou nocí upoutal pozornost mou zvláštní šramot, podobný škrabotu a hrabotu; byly to surikaty, které v písečné půdě slídily po červech a larvách. Malé tyto šelmy hrabaly po celou noc; jakmile však něco blízko nich zašramotilo, ustaly hned pracovati.

Trochu později k 10. hodině opustily antilopy svá pastviska, aby dříve ještě, než veliké šelmy vycházejí na lup, nalízaly se solnatého kalu v řečišti Naty a pak se vrátiti mohly na volnější prostory, prosté křoví, odkud vyšly na pastvu. Půvabná gazella kozorohovitá, jedna z nejpěknějších jihoafrických antilop, přicházela ke mně obezřele po lví stezce. Kdybych se tam byl náhodou nebyl podíval, nebyl bych ani pozoroval, že se blíží. Celkem spatřil jsem ze svého stanoviska tři zvířata. Kvapný, avšak tichý krok, po němž nastala chvilková zastávka, napjal znova na nejvýš můj zrak, nicméně nerozeznal jsem zvířete, jež tudy běželo. Opět slyšeti bylo několik rychlých skoků, načež se zvíře, zajisté větší antilopa, stišilo a dadouc se ještě třikrát do skoku naslouchalo v přestávkách, není-li nebezpečno jíti dále.

Bylo asi 10 hodin, když veliká tlupa zvířat sestoupila beze strachu sic a nevětříc po okolí, ale pomalu, podlé protějšího břehu

dešťového výmolu k řece. Ústím této strže mohla zvěř pohodlně k malému solnatému řečišti, v němž rozlévala se nepatrná sladkovodá tůň. Toto stádo zvěři bylo velmi snadno poznati po zvláštním šramotu, který podobal se nárazům kyjův o kmeny. Byly to antilopy kudu, význačné svými stkvostnými parohy. Kdežto se antilopy ještě později v řečišti prohánëly, ozýval se po proudu řeky drobný, po-

Na stromě.

někud těžký krok blíže se pěšince, jdoucí podlé břehu a přes dešťový výmol, a brzy na to spatřil jsem černé zvíře zvící asi telete, ve kterém poznal jsem hnědou hyénu. Šla pomalu roklí a čenichala téměř při každém svém kroku, potom zastavovala se na několik vteřin, až dospěvši druhého boku strže dala se do klusu.

Připadalo mně již, že této noci marně čekám na krále zvířat. Tu konečně, když měl jsem za jisto, že obava má se splní, ozval se ve vzdálí asi tisíc kroků veleznámý hluboký řev. Byl jsem tudíž

přesvědčen, že šelma po svém zvyku přijde stezkou dolů ku svým oblíbeným stromům. Hleděl jsem tedy, abych odvrátil pozor svůj od jiných věcí, zejména od hlasitého štěkotu obou svých psů, kteří doráželi na šakaly, deroucí se k našemu vozu. Uplynulo přes půl hodiny, než lev znova zařval; tentokráte však bylo to již na blízku. Asi za 15 minut zaslechl jsem první krok klusající šelmy, jež kráčela blíž a blíže, přesvědčil jsem se však také, že nejde obvyklou cestou na protějším břehu strže, nýbrž prostřed samého výmolu zarostlého vysokou travou.

Po několika rychlých krocích lev se zastavil, naslouchal okamžik, načež se opět blížil. Tak přišel as na 15 kroků ke mně, neviděl jsem ho však dosavad pro úplnou tmu ve strži a vysokou trávu. Vystřeliti na zdařbůh do trávy nevidělo se mi, poněvadž jsem se obával, že bych tím lva zahnal. Šelma přiblížila se již asi zajisté k vedlejší stezce, která šla k mému stromu, zůstala však celou čtvrť hodiny nepohnutě dole ve strži. Lev mne totiž nejspíše zvětřil a rozmýšlel se, má-li hnáti útokem, či utéci. Tu zašramotil opět krok, potom bylo ticho, v nejbližším však okamžiku zaslechl jsem, kterak se lev skokem vrhl do protějšího křoví a tam zmizel. Brzy poučil mne zuřivý štěkot Nigrův, kudy se asi šelma dala, i litoval jsem toho, že jsem nestřelil. Ač jsem byl všecek ztuhlý, bylo mi přece zůstati na stromě, až přišel pro mne, když svítalo, Pit s Nigrem.

IV.

Od bystřiny Naty do Tamasece.

Ložiska soli v bystřině Natě. — Mistrovský výstřel. — Jak nás poplašili lvi. — Písečná planina kalužin. — Pštrosi u vozu. — Noční jízda při pochodních. — Dobrodružství se lvy. — Prameny Klamakleňanské. — Zmařený lov slonů. — Setkání s lovci slonů. — Madenasanové. — Zvyky a mravy jejich. — Rybník Yoruha a prameny Tamafopaské. — Noční život zvířat v lese. — Nepodařená honba na lvy. — Pit usnul na čekané.

Noční jízda při pochodních.

Dne 29. m. června dopoledne po té příjemné a kratochvilné noci, kterou zažil jsem čekaje na lva, učinil jsem vycházku za tím účelem, abych prozkoumal útvar na břehách Naty. Vyšed spatřil jsem, kterak dva obrovští čápi sedlozobí (Mycteria senegalensis) letěli širokými kruhy přes řeku; skrčil jsem se rychle, abych jich nesplašil, když se snášeli, potom přiblíživ se k nim ukořistil jsem šťastně jednoho pro své sbírky. Čápi tito pronásledovali hojné ryby, které hleděly se ukryti pod

kamením v mělké solné kaluži. Odpoledne vydal jsem se na delší vycházku do jižní roviny, abych ohledl se po tlupě Matabelův a prohledl zevrubněji místo, na kterém tito domorodci dobývají soli. Již 1200 krokův od vozu vyplašili jsme stádo zeber tmavější barvy, jež utíkalo divým úprkem k řece tak rychle a v takovém zmatku, že viděl jsem už, jak se celé stádo střemhlav valí s příkrého břehu, any se tu zebry rovněž náhle zastavily a zahnuvše v pravo seběhly úzkou struhou dolů k řece. Hřmotně to dunělo a hustý oblak prachu zdvíhal se do vzduchu, když se zebry hnaly vyschlým řečištěm a pak v něm několik set kroků běžely vzhůru, aby se dostaly na povlovnějším místě nedaleko mého vozu na protější břeh. Ze vzdálí zvířata tato zdají se většími, než skutečně jsou, největší pak sílu mají v mohutné hlavě a v krku; ježto pak velmi dobře jsou vykrmena, není nesnadno dohoniti jich koněm. Masarvové a Makalaharové nazývají je quaggami po tom, jak řičí, což přesně možná naznačiti slovem „quag-ga“, jehož prvá slabika mnohem kratčeji zní než druhá. Čím více blížil jsem se táboru matabelskému, tím větší bylo mně míti pozor; jsa však na rovině málo kryt zraků nepřátel zamířil jsem na západ a došel říčního koryta, které šlo k Natě. Soudil jsem podlé toho, že je to rámě dolního toku této bystřiny, směřující k jezeru Sojskému, sleduje pak ho delší dobu shledal jsem, že má v skutku týž ráz jako Nata. Potom odhodlal jsem se, že přiblížím se vysokou travou k domnělému táboru asi na anglickou míli. Než jak jsem se podivil, když po hodině cesty, na níž jsme po pravé i po levé straně spatřovali stáda zuluských antilop lanních, rámě říční zahnulo se na východ směrem, kterým jsem se chtěl bráti, a když jdouce po něm uzřeli jsme před sebou tábor matabelský, ale pustý. Zuluské antilopy lanní pásly se tu v tlupách po šesti až osmi, při čemž se vždy jedna z nich bystře rozhlížela po okolí. Zkusili jsme několikrát, abychom některou z nich dostali, ale nepodařilo se nám to.

Zastavili jsme u několika dosti rozsáhlých louží uprostřed řečiště, naplněných buď růžovou nebo tmavočervenou a velmi solnatou

tekutinou; půda kolem nich pokryta byla bílou sraženinou solnou, a roztroušené kusy soli, krásné to hráně, usazené na tvrdé hlinité vrstvě ztlouštĺ 3—5 cm., ležely vůkol. Také nalezli jsme zde koly, kterými nejspíše sůl vylamována byla z kaluží. Matabelové už tedy opustili toto místo, nebylo mi tudíž báti se více výtržníků, pročež mohl jsem si prohlednouti solné louže důkladně. Při obyčejné výšce vodní v zimě jsou asi $^1/_3$—$^1/_2$ metru hluboky, 10—15 metrů široky a 10—300 metrů dlouhy. Sraženina na dně je ztlouštĺ asi $2^1/_2$—8 cm. a spojuje břehy asi 15—25 cm. pod hladinou tekutiny jako silná kůra ledová; prorazíme-li ji, ukáže se několik centimetrů ba až teprva jeden metr hlouběji pravé dno kaluže. Jestliže vstoupneme do ní, připadá nám, že stojíme na jehlových hráních a nohy pokryjí se patrnou sraženinou. Těchto kaluží, velmi solnatých, nemilují ani ptáci ani jiná zvěř.

Krásné růžové hráně, jimiž brzo potáhne se každý předmět, hozený do kaluže, tak že pevně utkví v solné pokryvce, vybledají bohužel hned, jakmile je vytáhneme z louže. Nabrali jsme jich, co jsme jen mohli, příští den pak poslal jsem Pita s Merikem na tože místo, aby přinesli soli pro naši kuchyň do zásoby. Sůl tato zbaví se vápenité přísady tím, že se vyvaří a pak roztluče. Užil jsem jí nasoluje zvěřinu. Od těchto kalužin vrátil jsem se jda řečištěm, v němž leží, až k Natě do našeho tábora a poznal jsem tudíž, že jest to rámě této bystřiny od ní odbočující a zase s ní se spojující. Na zpáteční této cestě pozoroval jsem stáda gazell skákavých, poslední v těchto severních končinách, a tlupy pakoňů žíhaných, kteří zastupují zde pakoně černé, neboť neviděl jsem jich severně od Šošongu.

Na travnaté rovině po levém břehu Naty viděli jsme několik mělkých tůní deštových, obroubených rákosím, u nichž byly hojné stopy lví. Stopy tyto valnou většinou pocházely z předešlé noci, po čemž bylo lze souditi, že se na dolním toku Naty skrývá množstvo lvů, kteří pravidelně za noci vyhledávají tyto tůně, aby uhasili žízeň a počíhali si na zvěř.

Dne 29. m. června spatřili jsme na travnaté rovině, jež se od nás rozkládala k východu po pravém břehu Naty, gazellu kozorohovitou. Theunissen vylez několik kroků před ohradu do trávy odvážil se výstřelu, a v skutku také gazellu zastřelil. Byla to mistrovská rána na 250 metrů. Téhož dne v noci nalíčil jsem na několika místech kusy masa, otrávené strychninem, chtěje nabyti několika koží šakalích, a již ráno našel jsem čtyři mrchy těchto zvířat; maso stažených šakalů požírají již příští noci jejich druzi, ale potom nalezneme ty, kteří požili otráveného masa, následující dny zdechlé po křovinách. Okolí dolního toku Naty vyznačeno jest hustým palmovým křovím a početnými bahobaby, jimž se v solnaté půdě daří tak dobře jako v úrodné prsti.

Sbírky mé až dosud takového už nabyly rozsahu, že jsem se rozhodl sebrané dosud věci poslati rev. Mackenziovi do Šošongu buď po obchodníku se slonovinou nebo po lovcích, kteří vracejíce se k jihu se mnou nejprve se potkají. Proto zhotovil jsem také z rovných větví dva rámy a povlekl je koží ze zuluských antilop lanních, a tak pořídil jsem si nemaje beden dřevěných kožené.

Pobyt u řeky Naty budu si vždycky pamatovati, neboť byla to pěkná episoda z celé doby, co jsem zdržoval se v Jižní Africe. Líbilo se mi zde zejména také proto, že nás tady nevyrušovali téměř žádní domorodci; navštíviloť nás tu pouze několik Masarvů, vyslaných králem bamankvatským, aby pilně střehli Matabelů, kteří zde kolem Naty dobývali soli. Lituji pouze toho, že neměl jsem koně, abych mohl důkladněji prozkoumati tuto krajinu.

Dne 3. m. července opustil jsem tábořiště v citlivkovém lesíku, jenž se mi přes časté noční návštěvy lví stal milým, a dal jsem se proti vodě po levém břehu Naty. Cesta byla po kraji východní roviny pokryta jsouc místy hlubokým pískem. Tu viděli jsme stádo zeber pásti se od nás asi 500 kroků. Theunissen chtěje zkusiti své střelecké zručnosti na této zvěři, připlížil se až na padesát kroků v a vystřelil z vysoké trávy po jedné zebře. Rána zasáhla

zvíře; to hned se svalilo, vyskočilo však zase, běželo ještě asi deset metrů, kleslo opět k zemi a pošlo za čtvrt hodiny. Všickni pospíšili jsme k němu a Pit uchopil je neprozřetelně za hlavu; ačkoli pak zebra dokonávala, chňapla přece po něm, aby ho kousla, ale na štěstí ho nezasáhla; jinak by byl neopatrný sluha utržil hlubokou ránu. Dali jsme se hned do práce, abychom zvíře stáhli, a vzali jsme s sebou všecko maso vyjma z krku a prsou chtějíce připraviti z něho beltong. Asi $2^1/_2$ anglické míle dále nalezl jsem v hustém háji vhodné místo pro nové tábořiště, kde jsem kůži na čisto praeparoval.

Kdežto Pit a Theunissen byli zaměstnáni rozřezávajíce maso kobyly zebří na kusy, aby se mohlo pověsiti, praeparoval jsem kůži a lebku. Meriko hlídal ozbrojen jsa mušketou pasoucí se tahouny. Odpoledne rozhledl jsem se po okolí a shledal, že je tu křoví hustší a stromů pořídku, místy však že rostou pěkné bahobaby. Břeh bystřiny Naty, v níž tu tam prostíraly se pěkné lesnaté ostrovy, byl zde vysoký a příkrý, v řečišti pak rozlévala se dosti hluboká kaluž zdélí několika set metrů, ve které hemžily se vodní želvy a ryby. Neměli jsme však kdy, abychom z ní kořistili, neboť zdálo se mně býti nutno, bych možná-li koncem tohoto měsíce překročil Zambesi a do prosince došel zdravější vysočiny u severního předělu této řeky.

Nezpozorovavše žádných lvích stop zřídili jsme jenom nízkou ohradu kolem vozu — nevěděliť jsme posud, že lvi vycházejí ze svých obvyklých doupat na lup často až den cesty. Noc byla chladna, ostrý jihozápadní vítr přiměl nás držeti se ohně, a ježto poznával jsem nyní, že bude notná tma, přál jsem si, abychom byli zřídili vyšší ohradu, utěšoval jsem se však tím, že kůže zebří nazejtří bude sucha a že budu moci odtud odjeti. Už k 8. hodině setmělo se dočista, chvilkami poprchávalo a vítr vál skrze vrcholky nižších stromův, tím pak vším ohlašovala se noc velmi nepříjemná.

Z nenadání, tak náhle, že jsme všickni lekem vyskočili, vystrašily nás prudký nepokoj a bučení volů v ohradě. Slyšeli jsme zcela

zřetelně, kterak se několik z nich splašilo a jak skákajíce přes ohradu, většinou ze suchých větví urobenou, probořili se do ní. Překvap náš dovršil ještě Niger vyskočiv a prudce štěkaje proti křovinám, an menší pes kňuče zalezl pod vůz tam se schovávaje. My tři při ohni nesoudili jsme jinak, než že jeden či několik lvů vrazilo přes nízký plot do ohrady, a to tím spíše, když jsme spatřili, kterak tahouni, zbylí v ohradě, v jeden chumáč k sobě se choulí a tlačí, při čemž znepokojovalo nás nepřetržité temné bučení.

Po Theunissenovi, který několik okamžiků před tím vyšel k tahounům, aby je kratčeji uvázal, nebylo, pokud jsme při záři ohně mohli ve tmě dohlednouti, ani památky. Kdežto se Meriko a Pit ozbrojili každý podpalkem, vyskočil jsem na kozlík pro zadovku a poručil sluhům, ať drží své pochodně vysoko tak, aby kraal dostatečně byl osvětlen. Nebyl jsem však s to, abych v něm vypátral nějakého lva. „Theunissene, vidíte lva?“ zvolal jsem, avšak místo potakující odpovědi ozvalo se úpěnlivě: „Pomozte, pomozte!“ z motanice tahounů, z jejichž středu ozývalo se zároveň úzkostlivé bečení. Přiskočivše shledali jsme, že tahouni pobouřeni jsouce několika lvy, kteří až k nim se přiblížili, vytrhli tažné lano a v nastalém zmatku do něho se zapletli tak, že Theunissen a dva tahouni byli poraženi a jiní dva přeskočili ohradu.

Pouze ostražitosti Nigrově bylo nám děkovati, že se lvi vzdálili. Theunissena, kterému se na štěstí nic nestalo, vyprostili jsme z nemilého stavu, v němž se ocitl, a zatím vrátili se též oba uprchlí voli k ohradě. Když jsme tahouny důkladně přivázali k vozu, dal jsem rychle zapáliti pět hranic kolem něho a košáru, jimi pak jsouce chráněni porazili jsme několik mapaniových stromků, kterými zvýšili jsme ohradu.

Teprva dne 5. t. m. mohli jsme jeti dál a to ještě při lijavci, jenž mi však tentokráte byl milý, protože jím hluboký písek poněkud utuhl, tak že přípřež snáze táhla. Tak projeli jsme brod přes bystřinu Natu, který nesnadno možná překročiti pro veliké spousty

písku v něm, na druhé pak straně nalezl jsem na opuštěném lovišti zbytky boerského vozu. Ze zvěři pozorovali jsme pouze gazelly schovávavé, dva žíhané pakoně, několik zeber a perlinky, z nichž jsem jednu zastřelil. Vyšedše odpoledne z lesnatého kraje jeli jsme po rovině, porostlé vysokou travou a místy buď jednotlivými stromy mapaniovými buď malými hájky mapaniovými a citlivkovitými. Ačkoli se mi to velice příčilo, abych večer nebo v noci nechal tahouny pásti se ve krajinách, kde byli lvi, nebylo lze tentokráte tomu se vyhnouti; pustili jsme tedy přípřež a hleděli si toho, aby zůstala u vozu. Sotva však se tahouni vzdálili asi 150 kroků, poplašilo je najednou jakési zvíře tak, že divým úprkem pádili na pravo po rovině. Pomocí statečného Nigra, který brzo vypátral onoho výtržníka, hyénu, a za ní se pustil, povedlo se Theunissenovi a Pitovi uprchlé tahouny za chvíli opět chytiti. To by se nám však nebylo bývalo podařilo, kdyby byl Niger tahounů neobrátil, tak že k nám nazpět běželi. Ve příčině té Niger byl opravdu veliké ceny, několikrát už zachránil mi ostražitostí svou buď některého tahouna buď několik jich, tak že nejen nebylo mi potřebí, abych zdržoval se na cestě, nýbrž i chytrý pes ten zamezil nenahraditelnou škodu, kterou bych byl ztrátou zvířat utrpěl. Byl-li mně Niger už proto milý, že sám zbyl ze psů z prvé a druhé mé cesty, tož stal se mi na třetí výpravě jsa výborným hlídačem náramně užitečným.

Útěk tahounů nebyl jedinou nehodou toho dne, neboť šelma, která poplašila naši přípřež, měla mnoho společníkův, a tak bylo nám po celou noc zvláštním potěšením naslouchati koncertu hyén skvrnitých.

Dne 6. m. července dopoledne projeli jsme krajinou velmi podobnou té, kterou jsme se brali předešlého dne, odpoledne pak prošli jsme rozsáhlou lučnatou mýtinou, vroubenou kol kolem podrostem, na níž hemžila se hojná zvěř. Prudký lijavec poskytl nám hojně žádoucí pitelné vody, jíž jsme nikde nalézti nemohli. Na rovině té viděli jsme pštrosy, antilopy schovávavé, pakoně žíhané a lvy, plížící se za

zebrami. Večer dojeli jsme hájku, v němž ustanovil jsem, že budeme přenocovati.

Na večer dne 8. t. m. přijeli jsme do lesa, který byl částí „písečné planiny kalužin“ a prostíral se asi 100 anglických mil na sever. Půda zde jest pokryta hlubokým pískem vynímaje toliko místa, kde jsou kaluže; je to západní díl území, jež Mohr nazval krajem

Tahouni poplašení lvy.

„tisíce rybníků“. Já jmenuji takto pouze tu končinu, která nemá žádného patrného svahu, tak že dešťová voda nemůže odtud odtékati do řek. Kaluže tyto jsou význakem této krajiny naplňovány jsouce valnou většinou (s 95 percent) jenom deštěm. Jsouce maly a hustou travou zarostly drží po dva až osm měsíců hojně dešťové vody. Jenom pramálo jich napájí se prameny, takovéto pak tůně, jež po

celý rok drží vodu, pojmenovány jsou zvlášť od Madenasanů, kteří zde přebývají v lučnatém podrostu. Jiným, v nichž jen některou dobu v roce jest voda, dali nahodilá jména buď angličtí a hollandští lovci, buď obchodníci se slonovinou. Kraj kalužin leží k jihu mezi jezerem Sojským a Natou, přítoky Zambesiskými na sever, Polem Mababijským na západ a Uguaj-riverem a Natou na východ. Je to ve vnitru Jižní Afriky země, ve které žije ještě hojnosť obrovských ssavcův, a to slonů, nosorožcův a žiraf, odkudž vycházejí na východ a západ i na sever přes řeku Zambesi. Pro veliký nedostatek vody za doby suchoty možná krajem tímto cestovati jenom s velikými obětmi, nemenší pak závadou je také někdy na počátku léta od října do prosince zvláštní jedovatá bylina, která přerůstajíc trávu velmi škodí volům. Proto obchodníci se slonovinou, kteří chtějí vésti obchod se kmeny u Zambesi, volí často cestu zvanou východní, t. j. zemí západních Matabelův a územím Makalaků. Než i tato cesta má početné vady a svízele a to jsou zejména nespolehlivosť a zlodějství domorodců; také jest delší a kamenitější, mimo to pak potřebuješ, abys tudy mohl jeti, zvláštního dovolení krále Matabelského La Benguly, kterého dosáhneš pouze za dar.

Za cesty dne 7. odpoledne, než jsme ještě vjeli do hustého lesa minuvše právě poslední mýtinu, Meriko jda před voly vykřikl ukazuje rukou na levo a volaje slovo, jemuž jsem nerozuměl. Seděl jsem vedlé Theunissena na kozlíku a byl jsem ovšem velmi dychtiv, abych zvěděl, proč rozčiluje se bamankvatský můj sluha, v každé příčině dokonalý. Byli to dva pštrosi, kteří jsouce asi 250 krokův od cesty vzdáleni upoutali jeho pozornosť. Viděl jsem pouze jednoho, an stál blízko křoví; seskočil jsem s kozlíku ne pro kořisť, jež náležela králi bamankvatskému, nýbrž toliko pro zábavu loveckou, abych vysokou travou připlížil se ku pštrosu. Druhý pštros, kterého jsem dosud nezpozoroval, vyhlížel sedě na zemi a vystrkuje pouze hlavu nad trávu, i dal se hned na útěk, jakmile jsem se přiblížil; několik křovin zabránilo mi, abych po něm střelil. Dostav se opět

na volný prostor spatřil jsem, kterak se oba ptáci právě chystali vniknouti do podrostu zamířivše rychlým během skoro k témuž stromu. Vystřeliv na dálku asi 450 kroků slyšel jsem, jak koule zarazila se do kmene stromu. Největší radost z loveckého mého nezdaru měl Meriko, ježto neztenčil se majetek jeho vládce krále Khamy, a sliboval, že sám to, až se navrátí do Šošongu, oznámí svému panovníkovi. Večer téhož dne minuli jsme místo, na němž leželo několik lebek sloních jsouce zřejmým svědectvím, že tu pobývali a velmi dobře pochodili lovci slonů. Ježto chtěl jsem buď jak buď ještě téhož dne dojíti prvého pramene na zmíněné vysočině, neboť neměli jsme už den žádného nápoje pro tahouny, nezbývalo mně nic, než abych pokračoval v cestě za noci přes všelijaké potíže a rozpaky. Niger běžel napřed, aniž jsme ho k tomu pobízeli, za ním kráčel Pit ozbrojen jsa zadovkou, potom Meriko maje v ruce veliký podpalek a veda čelní voly na řemeně. Theunissen poháněl přípřež, já pak seděl na kozlíku s ručnicí k ráně připravenou, ana druhá ležela za mnou, abych mohl ji, kdyby třeba bylo, podati Theunissenovi, kráčejícímu vedlé mne. Kolikrát se přihodilo, že se pes byv něčím znepokojen zarazil a prudce zaštěkal; tu pak zastavili jsme vždycky naslouchajíce několik minut a teprva potom brali jsme se dále. Když jsem nazejtří lovci, jejž jsem zastihl u nejbližších pramenů, vypravoval, jak jsme prošli v noci docela bez překážky krajem tak bohatým šelmami, vysvětlil nám věc takto: Předešlou noc jel týmže lesem obchodník se slonovinou Anderson, jehož vozka boje se lvího přepadu vystřelil několikrát po sobě, čímž však velmi rozzlobil lovce slonů, tábořící u různých pramenů Klamakleňanských, neboť zaplašil jim výstřely svými všecku vysokou zvěř, zejména slony a bůvoly. K 11. hodině noční dojeli jsme zmíněného pramene, který znám jest Madenasanům, bydlícím vůkol po lesích, jménem nejjižnějšího pramene Klamakleňanského. Tu setkal jsem se s několika lovci slonů, z nichž s některými seznámil jsem se před několika nedělemi, jiné pak viděl jsem u solné pánve Sojské. Všickni bědovali, že se jim lov nezdařil.

Druhý den potom, když jsem přišel ku pramenům, vypravovali mi zajímavé dobrodružství se lvy, jež sběhlo se několik dní před tím, než přijel jsem na to místo, kde tyto šelmy, jak se už stala zmínka, poplašily moje tahouny. Účastníky lovecké této episody byli boerský lovec Daniel Jakobs, Angličan Frank, který se vydal pro lov do těchto končin, a obchodník se slonovinou Kurtin. Vypřáhli právě, a tu zvěstovali jim sluhové, že několik mil od cesty ukázalo se stádo žiraf. Poněvadž pan Frank neviděl posud zvířat těchto na svobodě, lovci snesli se na tom, že mu dopřejí první rány. Rychle osedlali koně a spěchali proti zvěři. Ačkoliv pak žirafy daly se hned na útěk, naši lovci dohonili je přece po krátkém běhu a pan Jakobs neleně zastřelil s koně jednu z nich. Společnosť sesedla s koní a jala se právě rozsekávati zvíře, když tu najednou jeden ze sluhů, kteří za nimi přiběhli, učinil lovce pozorny na jinou žirafu, pasoucí se asi 2000 krokův odtud. Vyhledali tedy také tuto a pan Frank vystřelil hned po ní dvakrát, aniž jí však ublížil, potom vypálil Kurtin a rovněž chybil. Jakobs pak, jsa v řadě třetí, nepochodil tolikéž, ačkoliv žirafu koněm svým takořka porazil a obě rány ze své dvojky po ní vystřelil, tak že, ač téměř byla uštvána, vyvázla zcela bez pohromy. Poněvadž Jakobs viděl, že oba jeho druzi honby nechali, chtěl už zvířeti dopřáti svobody a nepronásledovati ho dále, v tom však mu připadlo, aby žirafu předstihna ji koněm obrátil a tak znova panu Frankovi učinil možným, aby si ještě jednou vystřelil. Rozehnal se tedy opět za ní a málem už ji dohonil; ale tu spatřil náhle zrovna před sebou ležeti poněkud na levo v trávě lvici, uchystanou na skok. Obrátiv se po svých průvodčích, aby je přivolal, shledal, že jel už mimo jinou lvici a lva, aniž šelem těch před tím zpozoroval. Z tohoto neblahého stavu hleděl vyváznouti tak, že zabočiv rychle na pravo uháněl tryskem tímto směrem asi 30 kroků, potom zaměřil na lva, sledujícího jej zraky svými, a spustil. Střeliv však příliš vysoko chybil se lva a zasáhl lvici do lopatky. Potom Kurtin přicválav vypálil dvakrát, ale chybil se; nicméně nevyrušili tím střelci lvů z jejich klidu. Jakobs střelil tudíž podruhé a zranil lva těžce tak, že ukryl se v blíz-

kém křoví. „Domnívaje se," vypravoval mně Daniel Jakobs, „že si obě lvice, které zalezly do trávy tak daleko, že jsme jich už neviděli, na nás počíhají, totiž připraví se k náhlému skoku, byl jsem tou radou, zajisté upřímnou, abychom raději co nejrychleji ustoupili a nepodstupovali boje se lvy. Při svém ústupu pozorovali jsme, kterak obě šelmy, z nichž jedna silně kulhala, tolikéž dávaly se na útěk." Všickni tito lvové patří do obvodu řeky Naty majíce zejména výborné skrýše v trávě, místy 2—2⅛ metru vysoké.

Prameny Klamakleňanské, co leží blízko cesty, jsou čtyři močály, od sebe oddělené, odkud také jmenují se „čtyřikrát za sebou"; mezi nimi a na pravo i na levo v lese prostírá se nesčetné množstvo dešťových kaluží, které naplňuje co rok po delší či kratší dobu voda. Nedaleko prvého pramene, k němuž dojeli jsme na večer dne 7. m. července, odbočuje se cesta, kterou hollandští lovci jezdí na Pole Mababijské. Tu potkal jsem sluhu Andersonova, jemuž říkali Saul, s Makalaharim, který vedl s sebou čtyři dítky. Saul sešel se s ním u bystřiny Naty a vyzval ho, aby se k němu přidal; byltť jist tím, že pán jeho nebude nic proti tomu namítati, zvláště také proto, že ho mohl užiti při pštrosím lovu. „Vím však, že nejsi střelcem, kterak pak zastřelíš pštrosa?" tázal jsem se Saula. „Však já toho přece dokáži," odpověděl. „Chtěje stříleti pštrosy, vyjdu si na ně s několika Makalahary, potom vyhledáme stopu jejich a pustíme se zvláště za takovými, kteří jsou z jednoho párku. Při tom jde mi hlavně o to, abych vypátral hnízdo jejich. Podaří-li se mi to, vykopu díru do země, kde se schovám, abych si počíhal na ptáky, sedící na vejcích. Prvého pštrosa, co běží ke hnízdu, skolím velmi snadno z nepatrné vzdálenosti, druhého pak dostanu tím, že kůži prvého nastrčím na kůl a ten pak postavím přede hnízdo, ač se též druhdy stává, že překvapí mne zbylý pštros zrovna, jak na něj líčím; potom mně ovšem uteče, tak že se již spolu neuvidíme. To však přihodí se velmi zřídka, naopak poštěstilo se mně, že jsem tímto spůsobem ukořistil už mnoho pštrosův i s vejci."

U nejjižnějšího pramene Klamakleňanského dověděl jsem se, co značí některá zeměpisná jména, jichž tu tam užívají Masarvové a Bamankvatové. Tak ku př. jméno krajiny *Khori* na malé pobočce Čanengu znamená „dropa“, *Mokhoci* pak „silný proud“.

Dne 9. t. m. vrátil se druh Andersonův od nejbližších pramenů Klamakleňanských a vypravoval, kterak jistý boer zastřelil ve blízkém lese slonici. Tato zpráva velmi rozčilila lovce, táborící u pramenů, ještě více pak pobouřilo je, když Theunissen vrátiv se z vycházky do lesa, na východ položeného, zvěstoval, že viděl pět utíkajících slonů. Zavolal prý na Merika, který kráčel za ním, ať mu rychle podá náboj; i měl prý také dosti času, aby vypálil aspoň mandel ran, kdyby nebyl Meriko chtěje zachovati slib daný králi, že nebude střílet žádných slonů, pokazil lovu tím, že dav se na útěk, jakmile uzřel prchající velikány, nechal Theunissena beze střeliva.

Vyšed si také odtud dvakráte hlouběji do lesa našel jsem stopy žiraf, antilop Harrisových čili vraných a kudu, slonův a bůvolů. Ten den, než jsme přišli, pozorovali zde u vody stádo bůvolův, ale to vzdálilo se tak brzy po půl noci, že ho lovci ráno už nemohli dohoniti. Než jsem ještě odjel od pramenů, setkal jsem se tu s panem Taylorem, který stěžoval si též do nezdařeného lovu. Také jeden z ostatních lovců naříkal na špatnou honbu. Chodil rok co rok na určité místo ve zdejším okolí, kde vždycky jist byl bohatou kořistí, při čemž velmi vydatně pomáhalo mu několik Madenasanů, bydlících v lese. To dověděli se jiní dva lovci slonův a chtěli na témže místě zkusiti svého štěstí; tím pak ovšem neutužilo se valně obapolné jejich přátelství.

Vybrav se dne 10. m. července z našeho tábořiště dojel jsem za dvě hodiny hlubokým pískem a nízkým podrostem nejbližšího pramene Klamakleňanského. Zastal jsem zde lovce slonů Mayera a Hollanďana, mynheera Herbsta, trochu pak dále stranou, u jiného močálu, druhého Hollanďana Jakobsa a pana Kurtina, obchodníka se slonovinou, o němž zmínil jsem se naposled líče lví lov. Pan Kurtin

sdělil se mnou, kterak pozbyl, když se po několikáté vypravil do těchto končin, 66 volů tím, že požili zmíněné už jedovaté byliny, rostoucí tady v písečnatém podrostu od října do prosince. Jakobs opět vypravoval mně jak některá svá zajímavá dobrodružství se lvy, tak nejznamenitější takové honby Pita Jakobsa, jenž slávou byl druhý jihoafrický lovec slonů. Mayer a Herbst lovili společně; Herbst zastřelil zde slonici a byl tím dosud všecek nadšen. Pan Mayer najal si několik Makalaků, kteří se nedávno před tím nabízeli službami svými také mně; ježto však jsem nevěřil tomuto kmeni banthskému, usedlému mezi Matabely, nad to pak tito chlapíci zrovna šibenečníkům se podobali, radil jsem panu Mayerovi, aby je propustil ze služby. Nechtěl však toho učiniti a žel, že bylo mu toho později pykati. Když jsem se s ním totiž po sedmi měsících opět setkal, tu si ubohý dobrák, jemuž jsem přál z té duše, stěžoval, kterak nesčíslněkrát okradli jej makalakští sluhové a konečně mu utekli.

U pramenů Klamakleňanských spatřil jsem poprvé Madenasany, poddané Bamankvatům. Jsou to lidé pěkného rázu, toliko výraz jejich obličeje jest poněkud odporný. Majíce pleť skoro tmavočernou, jsou většinou vysokorostlí a kostnatí. Takové postavy jsou pouze muži, ženy však jsou někdy velmi útlá stvořeníčka, čemuž jsem se velice podivil. Madenasanové mají též hustší a delší vlnité vlasy než jejich sousedi, a ty visí jim často zvláště po spáncích a čele až na tři centimetry dolů; lebka pak je obyčejně porostla krátkými vlasy.

Přijde-li Bamankvato na „písčitou rovinu kalužin“, tu hledá nejprve Madenasany, kteří mu jsou pomocníky při jeho honbách, aby nabyl pro svého krále a pro sebe slonoviny. Madenasanové však bydlí z pravidla tak skrytě v houštinách lesních, že lovci nenajdou snadno jich obydlí leda, vede-li je k nim některý Madenasana sám. Starosta takové malé osady je zároveň nižším náčelníkem svého kmene, a chce-li běloch najati si sluhy mezi Madenasany, pochodí nejlépe, vyjedná-li si to přímo s tímto starostou vesničky. Najme-li je někdo na několik měsíců, zaplatí jim jedním až dvěma kilogramy

skleněných perel, nebo dá jim několik vlněných přikryvek; někdy žádají též za střelný prach neb olovo; chceš-li, aby ti sloužili šest až deset měsíců, chtějí od tebe za mzdu mušketu.

Madenasanové ctí manželství, jež posvěcují prostými obřady, naopak mnoha jiných kmenů banthských a dosti si také váží manželské věrnosti. Ani mnozí kmenové žárlivosti buď vůbec neznají, anebo ji jen slabě pociťují, u Madenasanů vášeň tato, jak jsem se dověděl od svých zpravodajů, bývá i příčinou velikých zločinů. Líčili mi také, že jest tento kmen skromný. Madenasana je též lepším sluhou než Masarva a Makalahari. Bydlíce v severozápadním koutě východní země Bamankvatské tak, že sídla jejich daleko jsou od Šošongu, a nejsouce ani tak roztroušeni po zemi, jako Masarvové, nevězí v tak kruté porobě bamankvatské jako druhý tento kmen. Mají své vlastní pušky, a jen jednou do roka přichází k nim několik Bamankvatů, vyslaných králem ze Šošongu, aby přijali od nich poplatek, aneb užili jich k lovům. Roku 1874 zastihli tři Bamankvati malý hlouček Madenasanů, že sloužili lovci slonů Zwartovi, a vyzvali je, ať hned opustí bělocha a připojí se k nim; ti však toho odepřeli. Tu Bamankvati chopili se ženy nejstaršího z nich, jenž byl vůdcem, a jali se ji tlouci, aby tímto trestem obrátili mysl svých lenníkův. Ale muž trýzněné ženy popadl asagaj, který mu ležel nejblíže, vrhl se na Bamankvaty, a byl by zajisté nejprvnějšího z nich probodl, kdyby se ti nebyli chopili pušek a nenamířili jich na Madenasany.

Makalakové, o nichž jsem se nedávno zmínil a kterých pramálo si vážím, potloukali se roku 1875 a 1876 velmi četně mezi řekami Natou a Zambesi. Byli to nejvíce uprchlíci ze Šošongu, kterým utéci bylo pro zrádné skutky ze samého sousedstva rozlícených Bamankvatův.

Prošed odpoledne téhož dne (11. t. m.) provázen jsa Pitem hustý les na severovýchodu, spatřil jsem párek antilop kudu, které však přes to, že mají ohromné parohy, zmizely tak rychle ve křovinách, že nebylo nám možno vystřeliti. Tato antilopa zdržuje se nejraději

na křovinatých pahorkatinách nebo zalesněných vrchovinách, čímž jediné si vysvětluji, že nestává se tak často jako mnoho družek jejích kořistí lvů, kteří v Jižní Africe zvláště si oblíbili okraje mýtin.

Vybrav se dne 12. t. m. ode druhých, prostředních, pramenů Klamakleňanských jel jsem ku třetím, kam se už přede mnou pře-

Pite, spíš?

sídlili lovec Jakobs a obchodník Kurtin. Toho dne dorazil sem X., obchodník se slonovinou, který navštívil krále Sepopa, vládce říše Marucké, do níž jsem měl namířeno. Ten odporučil mne svému příteli Z., jejž prý zastihnu na severu na říčce Panda ma Tenka. Požádal jsem obchodníka toho, aby mi vzal s sebou do Šošongu dvě bedny nasbíraných předmětů, což také přislíbil; ale nespatřil jsem z nich potom ani hřebíku. Zdá mi se, že vyhodil mé kožené bedny s vozu

jsa v nepříčetném stavu. Byl ť veliký milovník lihovin tak, že velice se zaradoval, když mu Kurtin nabídl ke koupi kořalku, ba koupil si hned několik tuctů láhví, ačkoli platil za půl litru sedm zlatých. Mr. Kurtin prodal mu také za 400 kilogramů slonoviny dva koně plaváky, z nichž jsem jednoho roku 1874 vyhojil v Šošongu z jaukovitosti. Na obou vozech kupcových bylo naloženo asi 3500 kilogramů slonoviny, z čehož bylo 2500 kilogramů vyměněno od krále Sepopa, zbytek pak ukořistili sluhové obchodníkovi na svých loveckých výpravách po jižním břehu řeky Zambesi, mezi vodopády Viktoriinými a vtokem Čoby. X. vyprávěl také, že zimnice u Zambesi je velmi nebezpečna, a že v krajině, kterou mi bylo projíti, velice trpí nedostatkem vody, a poslal mi též laskavě šestinu krávy, kterou porazil, já pak jsem ho za to opatřil léky.

Vybrav se odpoledne na delší cestu, táhl jsem na západoseverozápad k nejsevernějšímu prameni Klamakleňanskému. Lesnatá krajina, kterou jsme jeli, bohata byla krásnými trnovníky velbloudími, citlivkami, stromy javorovitými a mochononovými, jakož i keři vějířovitých palem; podobným krajem byla cesta dne 13. t. m., ku poledni pak téhož dne rozložili jsme se táborem při zmíněných pramenech. Od nejjižnějších k nejsevernějším pramenům napočítal jsem 25 prohlubin, jež se po prudkých deštích naplňují vodou.

Když jsme jeli lesem, odbočil jsem několikráte z cesty a tu spatřil jsem dráhy bůvolů, pakoňů žíhaných, zuluských antilop lanních a zeber, jakož i početné stopy lví. U nejsevernějších pramenů Klamakleňanských končí se cesta, kterou obchodníci se slonovinou nejraději jezdí ze Západní země Matabelské. Zde potkal jsem se též se třemi lovci slonů, pány Barberem, Frankem a Wilkinsonem, z nichž první byl proslulým lovcem, rovněž jako velectěná jeho matka nejen výtečnou jest umělkyní, nýbrž i důkladnou pozorovatelkou života zvířat, vydavši o tom, čeho se v té příčině dobádala, již několik menších spisů. Mr. Barber ukázal mi knihu svých náčrtků, ve které umělecky provedl svá lovecká dobrodružství.

Přenocoval jsem několik mil dále na sever v lese. Tam, kudy jsme nazejtří jeli, byly stromy mnohem větší, neboť některé kmeny byly až dvacet metrů vysoky; patřily jednak ke druhu, jejž Holland'ané jmenují divokým šeříkem, Bamankvatové pak „moča", jednak ke druhu „monati", které se tu tolikéž často vyskytovaly. Na mnohých křovinách spozoroval jsem zde početné rudokvěté rostliny vstavačovité (Orchideae). Když jsme jeli touto cestou, sledovali nás hustými křovinami od devíti do desíti hodin dva lvi hlasitě řvouce, nebylo však pro houštiny lze, abychom je zapudili.

V poledne dojel jsem rybníka zvaného Yoruha (t. j. skok), který leží v nepatrném úvalu, a tu sešel jsem se zase s lovci, jež potkal jsem u posledních pramenův. Obchodník X. poradil jim, aby se u rybníka na stálo usadili, poněvadž sluhové jeho skolili v lesích Yorubských velmi mnoho slonů. Ježto pak bylo lze po stopách souditi, že se přede dvěma dny napájelo z rybníka stádo těchto obrů, tož očekávali lovci, že přijdou také dnes. Abych jim se svými psy nezkazil honby, pokračoval jsem v cestě a dospěl dne 15 t. m. pramenů zvaných Tamafopa, t. j. kostra. Asi sedm set kroků na západ od nich zajel jsem s vozem hlouběji do lesa hodlaje zde pobyti dva až tři dny zvláště proto, abych nabyl, bylo-li by možná, kůže antilopy šavlorohé, nejkrásnější ze všech antilop jihoafrických.*)

Vyšed si na západ uzřel jsem gazelly kozorohovité a zebry a přešel několikráte stopy z předešlé noci, pochodící od gazell schovávavých, antilop kudu, žiraf, bůvolův a slonů jakož i šakalů, hyén, levhartův a lvův. U větší ze dvou kaluží dešťových, které se tu rozkládaly, našel jsem početné stopy, z čehož bylo možná poznati, že sem každou noc přichází mnoho zvěři, zejména zeber, bůvolův a antilop šavlorohých; ustanovil jsem tudíž, že se tu jednou v noci položím na čekanou. Vzal jsem tehdáž s sebou Pita, který mne sice po celou noc velmi dobře bavil, avšak docela zmařil záměr, za kterým jsme sem vyšli.

*) Nazývám šavlorohou tu antilopu, již Angličané jmenují Harrisovou, Brehm antilopou vranou Hippotragus niger), Holland'ané pak zwartwitpensbockem.

Než jsme se vypravili, obehnali jsme náležitou ohradou vůz, Theunissen pak přislíbil, že bude toho pilně dbáti, aby odrazil lvy, kdyby snad pustili se útokem na vůz. Hodinu před slunce západem dali jsme se na cestu obsadit místa, která jsem si vyhlídl. Čtenář představiž si mýtinu asi 400 metrů do kola, jež porostla jsouc místy obrovskou travou až dva metry vysokou ponižovala se o více než tři metry pod okolní les, zarostlý tolikéž vysokými travinami. Uprostřed této mýtiny byla malá kaluž dešťová, travou porostlá, zbytek to asi jezírka, které před několika měsíci plnilo veškeru proláklinu. Na západním kraji jejím stál mohutný strom hardekoolový a na pasece samé asi patnáct krokův od něho kapinice (Acacia detinens) skoro deset metrů vysoká, pod níž vypínalo se obrovské mraveniště opírajíc se z části o její peň. Poněvadž se větve tohoto stromu hluboko skláněly, zdálo se mi, že jsem nalezl příhodné stanoviště. Sebrali jsme tedy několik haluzí spadlých ze stromu hardekoolového, abychom si zřídili malou předprseň, zvýší asi 60 cm. Mezi námi a travou kolkolem byl holý prostor asi $2^1/_2$ metru, který se nám oběma velmi zdál výhodným.

Ježto Pit nebyl dosud nikdy na čekané v noci, ptal jsem se ho, zdali se tak přemůže, aby probděl celou noc. Když mne tím nerozpakuje se ujistil, připravili jsme pušky k ráně. Ukončili jsme právě svoje přípravy, ano se slunko doteklo západního obzoru. Několik pěkných žvatlavých špačků stkvělých, vrátivších se ze svých dalekých výletů, šveholilo ještě chvíli v ratolestech hardekoolu a pak vklouzlo do hnízd, v nichž přebývají rok co rok. Než se ještě setmělo, opustil jsem s Pitem na okamžik své stanoviště, abychom po jeho radě odřízli z trnovníku několik slabých a dlouhých větví, kterými chtěli jsme pokryti ohradu. Šakali, jichž štěkot ze vzdálí k nám zazněl, ohlásili nám, že nastala doba, kdy zvěř z denní pastvy jde se napojit a kdy šelmy vracejíce se ze svých nočních potulek chystají se na obvyklé loupežné výpravy.

Zaujali jsme předešlé svoje stanovisko. Pit jako obyčejně zpola se položil a zpola posadil, já pak sedl jsem si na bobek, ježto

zdálo se mi, že tak nejpohodlněji vydržím; chvíli hovořili jsme potichu, později však uznal jsem, že bude lépe, budeme-li mlčeti. Naslouchali jsme asi půl hodiny, tu pak opatrně vstav vyhledl jsem z ohrady, ale nespatřil jsem ničeho, ano z počátku nemohl jsem uhodnouti ani směru, odkud donášel se ke mně zvláštní přidušený zvuk. Brzo však jsa sklamán a rozhořčen poznal jsem, že je to chrapot, jenž dral se z úst do kořán otevřených mého sluhy, který zcela bezstarostně usnul. Když zbudiv jej poněkud zhurta činil jsem mu proto výčitky, Pit velice byl uražen a sliboval, že bude vzdorovati nástrahám Morpheovým — než všemocný bůh spánku přemohl rychleji, než jsem očekával, slabou vůli černocha, jemuž spánek nejblaženějším byl požitkem.

K 10. hodině, když se slabé světlo měsíční rozlilo po mýtině, vmísil se v melodický chrapot Pitův temný šramot, jakoby se od západu blížila k vodě tlupa koní. Uchopiv pušku a podepřev se o peň citlivky, vyhledl jsem ven mezerou mezi ní a všekazištěm, asi tři metry vysokým. Hluk, který se každou minutou sesiloval, spůsobovaly bezpochyby zebry. Brzo jsem se také přesvědčil, že tomu jest tak, neboť asi čtvrť hodiny potom, co zaslechl jsem poprvé onen šramot, objevily se na zmíněném prostoru, ozářeném jasně světlem měsíčním, dvě zebry, jež ohlížejíce se opatrně kol do kola zastavovaly se téměř po každém druhém kroku, aby naslouchaly, což znamenati bylo po tom, kterak střídaly ušima. Za několik okamžiků přišlo stádo asi dvaceti zeber. Byl jsem na vahách, mám-li vystřeliti hned, či snad dříve vzbuditi Pita, aby si také mohl vypáliti. Celé stádo stanulo v tom na mýtině ani se nehýbajíc, jako skupení vytesané z kamene. Pěkný tento obraz mohl jsem pozorovati pouze dvě minuty, neboť ze hloubi pode mnou ozvaly se tichou nocí dva protivné zvuky, pronikající sluch i duši mou. Jak snadno mohly je zaslechnouti zebry, jež byly sotva sedm krokův od nás. Abych jich docela nezaplašil, vzbudil jsem nenapravitelného spáče. Pit vstal tentokráte hned, chytl se však jsa rozespalý nízké ohrady, jež jsouc kromě hořejší vrstvy ze suchých haluzí pod ním se probořila. Když jsem rychle

po něm hmátl chtěje ho zadržeti v pádu, aby stáda úplně nezahnal, zebry bleskem se obrátily a zmizely, že jsem nemohl ani pomysliti na to, abych vystřelil.

Brzy potom Pit chrápal vesele dále. Půlnoc minula a nic nebylo slyšeti; konečně k jedné hodině, když měsíc opět zašel za mraky, zaslechl jsem od severozápadu bučení, které jakoby se blížilo k mýtině. Bylo to stádo bůvolů; ti však nás zvětřili, přeběhli kol naší mýtiny a zastavili se teprva na jiné, jež byla od nás asi 500 kroků na východ. Chtěl jsem zvědochtivého Pita učiniti pozorna též na tuto zvěř a proto vyzval jsem ho, aby si všiml, jak řvou a bučí. „Krávy, krávy a telata," zvolal, „Theunissen je špatně uvázal." Potom položil se znaveným trupem opět na zemi a než jsem se ještě přestal smáti jeho odpovědi, usnul zase. Než i mne zmáhala již veliká únava, tak že přišla na mne dřímota, z níž probudil mne teprva hřmot, velmi podobný blížící se vichřici.

Více než dvacet minut nebyl jsem s to, abych uhádl příčinu hluku toho a zvěděl jsem ji teprva potom, když jsem poznal, že hřmot ten jde od jedné z obou kaluží, ležících od nás na východ, a když donesl se sluchu mého vrčivý zvuk, jakoby troubil na polnici. Bylo to veliké stádo slonů, jež hovělo si ve větší louži, hojně travou porostlé. Zřetelně bylo rozeznati vedlé vrčení slonů, jak šplouchají se ti obři ve vodě. Povzbuzen jsa tím uchopil jsem Pita za ruku a vyburcovav jej učinil jsem jej pozorna na ten hluk. „Ano," blábolil, „přikryjte se jen dobře, vítr věje dnes nehorázně." Teprva, když jsem jím opět zalomcoval, podařilo se mi konečně, že tupý spáč pochopil, oč běží.

„Pamatuji se," pravím, „že viděl jsem na dvou místech suchou trávu, zapálíme ji, což zalekne slony tak, že uzříme, co by se nám třebas nenaskytlo ani po dlouholetých poutech vnitrem Jižní Afriky." Hrdinný jinoch nebyl však s tím spokojen. „Což jste, doktore, neviděl dnes ráno početné lví stopy, a chcete, abychom tam šli? Z vysoké trávy skočí nám lvi na záda, než se obrátíme." Měsíc zacházel a setmělo se docela, tak že uváživ vše velmi bedlivě ustanovil jsem se na tom, abych pro tentokráte poslechl rady svého sluhy. Naslouchali

jsme ještě chvíli a pak Pit usnul; za nedlouho spal jsem následuje jeho příkladu.

Oddali jsme se asi půl hodiny spánku, když tu náhle probudilo mne zrovna před námi řvaní, jež přinutilo mne, abych se nerozmýšlel a nedbal nočního chladu. Byl to řev lva, za nímž ozývalo se bručení lvice. Řev ten opakoval se potom asi třicet kroků před naším stanovištěm a pak připadalo mi, že se blíží. Kleknuv připravil jsem se k ráně, ač jsem ničeho neviděl. Bylo mi proto trochu nevolno, ježto byl jsem přesvědčen, že nás šelmy již déle pozorovaly, zvláště pak také poněvadž mi ztuhly vlhkem značně ruce. „Tu však leží Pit," pomyslil jsem si, jenž zajisté mne vysvobodí," ačkoliv byl jsem poněkud na pochybách, mohu-li se naň spolehnouti.

Přiznávám se, že jsem ho dosti prudce strčil do žeber, neboť vyskočil rychle a protože se lví řev právě v tu chvíli opakoval, nebylo třeba, abych Pitovi vysvětloval, co se děje. Vzpřímil se takořka jako svíčka a zachytil se rukou větve citlivkové, která nad ním visela. Šramot, který tím způsobil, zaslechly též nejspíše šelmy, blížily se k nám, a proto uznal jsem i podruhé, že jest pokyn sluhy mého vhodným, totiž abych vyleza na strom zachránil se v jeho koruně. Než jak dostati se nahoru? Měl jsem u mraveniště plochou skotskou čepici, vysoké boty, dole pak u všekaziště položil jsem si svrchník, sáhající až po kolena, abych opatřil se proti rannímu chladu a rose, jež jsou v těchto krajinách obyčejné. Doufal jsem, že si s takovým obalem proklestím snad cestu na strom, ač haluze jeho hustě byly propleteny a na nich kromě toho trčely dvojité ostny. Přetáhnuv si kabát ještě přes hlavu dal jsem se Pitem vysaditi nahoru, abych tím snáze překonal všecky překážky. Zatknuv pak patu na prvou silnější větev vytáhl jsem k sobě Pita, který podal mně zároveň pušky. Ačkoli pak jsme konečně zasedli asi tři metry nad zemí, nebyli jsme přece s to, abychom pro neproniknutelnou tmu a vysokou trávu vypátrali lvy, a proto také nemohli jsme na ně vystřeliti. Ti zůstali řvouce a pobíhajíce vysokou travou na mýtině až do rána, ale pak odběhli tou stranou, odkud přišli bůvolové. Když se přátelsky vzdá-

lili, dali jsme se též na cestu prohledše si dříve kaluž; bůvolové však a sloni zmizeli již odtud. Tu jsme se přesvědčili, že zde pobývalo nejméně 30 slonův a mezi nimi také jejich mláďata.

Ježto chtěl jsem obry tyto zevrubněji pozorovati, šel jsem s Pitem za nimi; ovšem že jsme se dříve u vozu nasnídali, při čemž Theunissen nám vypravoval, že lví párek řval také na volné písčině, co by od našeho tábořiště dohodil kamenem. Brzo však ustal jsem pronásledovati slony, poněvadž byli před námi několik mil, jak bylo lze souditi po stopách jejich. Ačkoli hodlal jsem ještě téhož dne opustiti Tamafopu, rozjařili mne sloni za předešlé noci tak, že jsem sám ještě jednou vydal se na čekanou ke kaluži, kde se minule prohánĕli. Prohledl jsem si dobře to místo a zvolil si potom tlustý, pěkný strom hardekoolový zvýší asi 16 metrů doufaje, že odtud nejlepší bude rozhlídka po okolí, ačkoliv nejnižší jeho větve byly tak vysoko, že jsem byl na rozpacích, jak vylezu nahoru. Konečně jsem si přece pomohl svázav osm volských řemenův a vzav s sebou Pita s Merikem, kteří mne vytáhli na strom. Nahoře usadil jsem se tak, abych mohl co možná nejlépe pozorovati noční reje u rybníka. Nastala noc, v těchto končinách jihoafrických krajin tropických zvláště mrazivá a krásná, tak že bylo mně náramně zima, žel však, že čekal jsem marně. K půlnoci jsem sice zaslechl, že blíží se stádo slonův, ale zároveň zapráskal veleznámý obrovský bič africký. Netrvalo ovšem dlouho a praskot sloního stáda, beroucího se křovinami, přestával víc a víc, až konečně, když vůz dojížděl ke mně, zanikl docela. Jak jsem se později dověděl, byl to obchodník se slonovinou Kurtin, který jel do údolí Panda ma Tenky, setkat se tam se svým bratrem, jejž vyslal s jedním vozem napřed.

Dne 17. měsíce července pokusil jsem se o to, abych vykopal takarú, které hubí všekazy. V noci na 18. den t. m. zabili jsme dva plavé šakaly a brali se hlubokým pískem k rybníkům Tamaseckým,*) u nichž zůstali jsme až do příštího rána. Poněvadž vál silný vítr

*) Tamasece = písčina

přes mýtinu, v níž rozkládají se rybníky, zatáhli jsme vůz do lesíka, abychom měli pokojný nocleh; zamýšleli jsem pobyti tu až do 20. t. m. chtěje nabyti konečně antilopy šavlorohé. Než místo žádoucí antilopy viděl jsem zde jenom párek kudu, který se ustavičně točil kolem jednoho stromu, čemuž jsem se velmi podivoval. Vyšed si potom procházkou do lesa a vrátiv se zpět byl jsem neobyčejné unaven, tak že jsem brzo ulehl. V noci probudil nás náhle Meriko dav se do hrozného křiku. Usadil se mu na břiše had. Škoda, že Meriko jsa návštěvou hada rozhořčen těžce ho pošramotil, když se dal na útěk, i nemohl jsem ho tudíž uložiti do svých sbírek.

Jsa námahou posledních dní a probdělých nocí velice uondán byl jsem tomu náramně rád, že jsem se mohl zase jednou ohřáti při ohni, jejž rozdělali jsme ve svém táboře. Než i tu nebylo mi dopřáno klidu. Prohlížel jsem právě svůj zápisník, an Theunissen vykřiknuv přiměl mne, abych se ohledl. Sedl jsem si totiž, netuše nebezpečenství, vedlé užovky bůvolí, jež přilákána byla nejspíše teplem ohně. Za několik vteřin byl už had tento v mých sbírkách.

V.

Z Tamasece k řece Čobě.

Henrys-Pan. — Jaké mají lovci slonů slasti a strasti. — Mladý Schmitt střílí lvy. — Makalakové. — Zmužilá žena. — Noční útok lva. — Jihoafrické odrůdy lví. — Život a zvyky jejich. — Jak činí výpady. — Příchod do Panda ma Tenky. — Bockley. — Obchod Sepopův se slonovinou. — Samci antilop losích. — Lékařská praxe u Henrys-Panu. — Zvířectvo a rostlinstvo v údolí Panda ma Tenky. — Roje včel. — Obchodní stanice Westbeechova. — Saddler's Pan. — Obchodník Y. — V údolí Lešumském. — Podrážděni sloni utíkají lesem. — Na břehu Čoby.

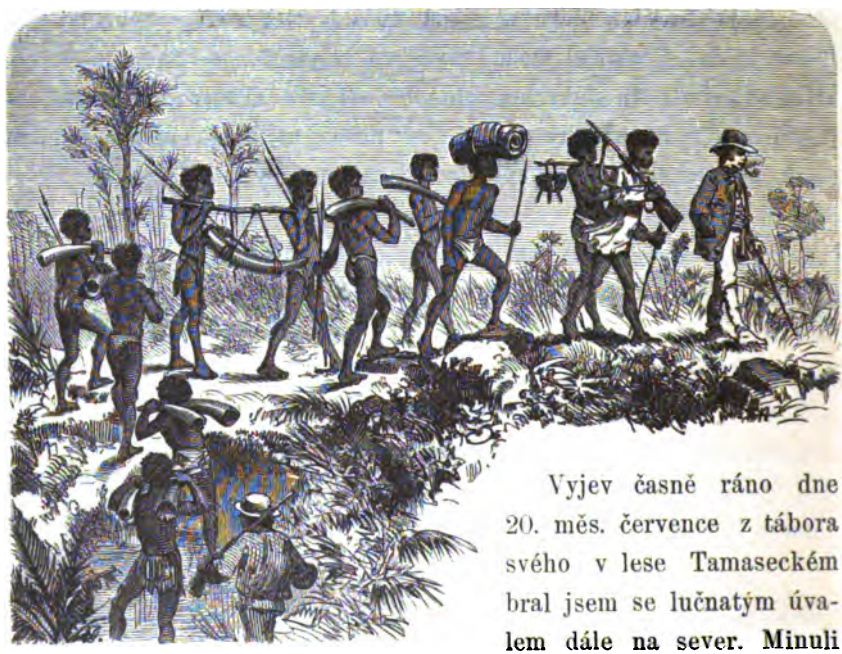

Lovci slonů vracejí se z honby.

Vyjev časně ráno dne 20. měs. července z tábora svého v lese Tamaseckém bral jsem se lučnatým úvalem dále na sever. Minuli jsme tu místo, kam často přicházela, jak se mnou později sdělili lovci slonův a obchodníci se slonovinou, smečka psů hyénových. Dr. Bradshawe byl zde kdysi zastaven těmito šelmami, které hnaly se po stopách antilop losích.

Bylo pozdě odpoledne, když dostihl nás koňmo nuzně oblečený hollandský chlapec, věkem asi 14 let. Divil jsem se velice, kam ten hoch jede, a když jsem se ho zeptal, proč se vydal na cestu, vypravoval mi, že rodiče jeho bydlí v chýži u nejbližšího rybníka, otec jeho pak že poslal jej toliko ještě se dvěma černochy, s vozem a se spřežením volů do vzdálené země Makalacké vyměnit kaferského žita za skleněné perly a kartoun.

Nazejtří dojel jsem tohoto rybníka nazvaného Henrys-Pan po sluhovi jakéhos lovce, Henrym, který zastřelil zde žirafu. Zastal jsem tu tři boerské rodiny a tři hollandské lovce, Schmitta a bratry Lotriety. Schmitt bydlel tady už měsíc ve prostorné travěné chýži a zabil den před tím, než jsme přijeli, antilopu šavlorohou. Jsa velmi zkušeným lovcem obohatil znamenitě lovecké mé zápisky sděliv se mnou několik velezajímavých dobrodružství se lvy a příhod na lovech slonů, ze kterých uvedu zde jen dvě, jež nejvíce jsou hodny podivu.

Toho roku, když jsem se s ním setkal, zastřelil devět slonův, ačkoliv uplynula teprva polovice doby roční, kdy se loví, a za necelých dvacet let, co byl lovcem, zabil přes 300 slonů. Před nedávnem dal se oddati missionáři v zemi Matabelské se vdovou lovce, který tam zemřel. Nejstarší jeho pastorek jest hrdinou obou následujících příběhů. Přede dvěma roky byl Schmitt u nejjižnějšího pramene Klamakleňanského za tím úmyslem, aby pastorku svému ukázal slony a poučil jej o tom, jak se střílejí. Dověděvše se kdysi ráno, že množstvo slonů pobývalo v noci u jednoho pramene, vypravili se ku poledni se synem a malým jeho sluhou Masarvou na cestu sledovat stop sloních. Odbočiv asi na hodinu od cesty spatřil Schmitt s koně mohutného slona samce, jak si odpočívá. Zvíře to jsouc nejspíše nemocno zůstalo za svými druhy. Schmitt nechtěl ukázati slona chlapcům dříve, až by přišli k němu na 50 kroků, potom blížili se mu všickni opatrně kryjíce se křovím. Tu Schmitt vyzval chlapce, aby zvíře „obrátili“ obyčejným spůsobem; měli totiž slona předběhnouti, pokřikem jej vzbuditi a pak přiměti ho k tomu, aby dal se na útěk buď tudy, odkud přišli, buď jinudy.

O tom, kam se má proti prchajícímu slonu lovec postaviti, rozhodne se podlé toho, kam vítr vane. Všecko se dařilo; když však učňové Nimrodovi spatřili obrovského slona, obrátili se sami a poradili se s Vaňkem. Ale Schmitt zatočil se s koněm a rozehnav se za nimi odvázal od sedla bič ze hroší kůže a zmrskav oba hochy přihnal je

Zmužilá žena.

ke slonu a poručil jim, ať vystřelí naň ze vzdálí 30 kroků. Obě koule zaryly se do masité spousty na stehnách. Lovec nařídil potom svým pomocníkům, aby nabili znova, a pak úprkem přicválal se před slona, jenž vyskočiv čenichal rypákem chtěje zvětřiti, kde stojí lovci. Schmitt chtěl ho hlučným křikem zahnati před oba střelce, ale raněný slon zhatil mu počty, neboť uzřev jezdce obrátil se na něj a rozběhl se za ním zdvíhaje rypák a strašně řva. Starý lovec

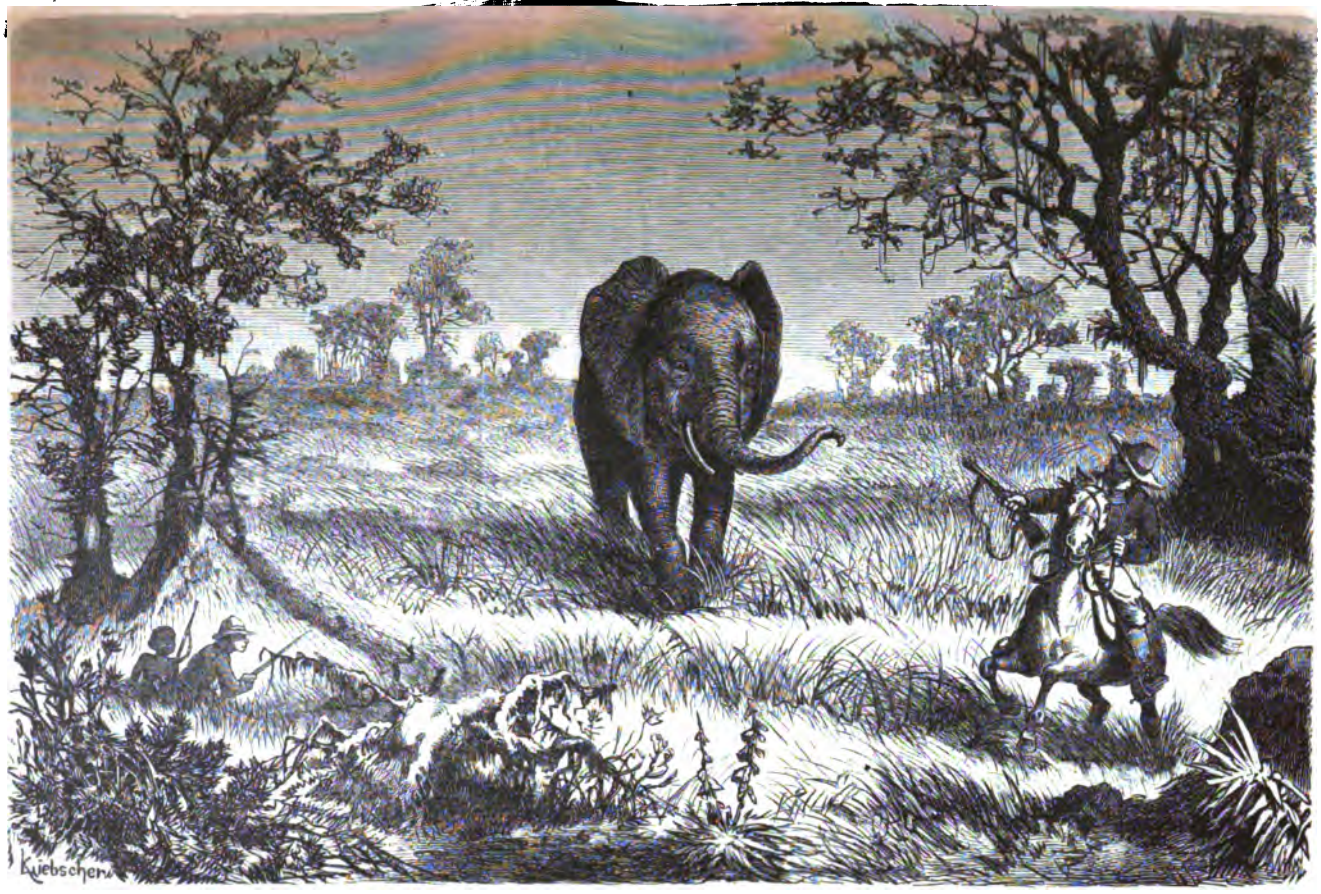

Lovec slonův učí syna střílet slony.

však utíkaje použil toho, jak chtěl, zabočiltí úprkem k jednomu ze svých malých druhův, aby učinil slona pozorna, že stojí proti němu ještě jiní protivníci. Ačkoli šel tehdáž ze slona jinší strach, než když dřímal, oba malí střelci přece neustoupili ani na krok ze svých stanovisk, ježto nejspíše posud nemile je pálil nedávný výprask, a vehnali obě své osmidekagramové koule slonu, kolem nich pádícímu, do ucha tak, že za dvě minuty byl mrtev. Tolikéž zajímava byla lovecká příhoda malého Pita, pastorka Schmittova, když chtěl si odpočinouti ve stínu těžce raněného slona, podepřeného na obrovské své kly, o němž domníval se, že už nežije.

Rok před tím Pit zastřelil se svým malým sluhou na svůj vrub slonici, lva, dvanácte žiraf, šest pštrosův a šavlorohou antilopu; nesčetné pak byly zebry, antilopy losí a kudu, které oba malí střelci skolili. Přede třemi roky, když Pit byl 11letý hošík, otčím jeho lovil v zemi Matabelské a Mašonské. Na zpáteční cestě dospěl až řeky Ramakhobanské chtěje si tu několik dní odpočinouti. Tu vyjel si se svým synem Pitem, aby získal čerstvé maso pro svou rodinu. Když byli asi míli od vozu, vyrušilo lovce hluboké bručení, jež po jejich zdání vycházelo ze křoví, před nimi rostoucího. Dříve však, než se mohli zevrubně přesvědčiti, ve kterém asi křoví leží šelma, po hlase dobře jim známá, vyrazila vzrostlá lvice zuby ceníc na lovce. „Otče," zvolal Pit, „mám vystřeliti já, či chceš míti první ránu ty?"

Starý lovec vida, kterak šelma vede si jaksi podivně a velmi jest rozlícena, soudil, že jest raněna, a proto zůstavil si poslední, rozhodný výstřel. Pit vypálil tedy obě rány z malé své dvojky po lvici, jež se právě položila, aby skočila na jeho otce; obě koule zasáhly šelmu a vnikly jí nad levým uchem do lebky, tak že se rázem svalila. Jak mu otčím přikázal, Pit sestoupil s koně a přehodiv si uzdu přes levé rámě vystřelil stoje. Když zvíře prohledli, shledali, že lvice prošla kdesi pod otráveným asagajem padacím, ana poraněna byla na hřbetě. Kojím se nadějí, že přemluvím Pita, až opět vydám se na cestu, aby provázeje naši výpravu zásoboval nás zvěřinou.

Mimo Schmitta byl v Henrys-Panu ještě jiný muž z osady Kapské, jenž sem rovněž přišel za lovem, ačkoli trpěl poslizkovým rakem spodní čelisti. Rodiny obou Lotrietů, ze kterých v jedné bylo devět údů, ve druhé pak tři, byly tolikéž nemocny, a to vesměs zimnicí. A nebylo divu, neboť obydlím ubožáků těchto byly dvě chýže, chatrně urobené z klestí a trávy, do nichž volně pronikaly jak déšť tak sálavé paprsky sluneční. Tam nemocní leželi na zemi mrouce hladem a jsouce beze všeliké pomoci, tak že žalostno se bylo podívati. Vinili jakéhos obchodníka, že vylákav je v tyto kraje, ano až k řece Zambesi potom hanebně je opustil. Když jsem se později ptal po této věci šesti jiných obchodníků se slonovinou, tu nejen potvrdili dobrovolně výpovědi obou Lotrietů, nýbrž i vypravovali mně tolik nechvalných činů tohoto dobrodruha, že odhodlal jsem se z rozličných důvodů, zejména však proto, aby se podobný případ neopakoval, veřejně oznámiti, jaký krutý osud stihl oba Lotriety. Dal jsem o tom obecenstvu zprávu v časopisu „Diamond News" nadepsav ji „Dark Deeds" (Temné skutky) a promluvím v té příčině veřejně ještě několikráte. Tyto články moje a zajisté i jiné, jež jsem napsal do časopisů, nelíbily se však všem lovcům slonů. Neodvážili se sice namítnouti proti mým zprávám něčeho, dokud jsem pobýval v Jižní Africe, jakmile však doslechli, že jsem v Evropě, tu myslíce, že se již nevrátím do Afriky, snažili se prasprostě mne osočujíce, aby se mně za to pomstili.

Rodiny Lotrietů byly většinou nemocny na smrť, mělť všichni údové jejich zjevné známky zimnice po celém těle, které tím byly zřetelnější, že ubožáci postrádali nejen šatstva než i potřebných léků. Dav jim užívati, čeho potřebovali, dostal jsem za to od jednoho Lotrieta sloní kel čtyři kilogramy těžký, který byl asi téže ceny jako chinin, jejž využívali. Přede třemi dny bylo nebohým těm lidem zaplatiti asi za šest uncí ricinového oleje (Castor oil) tolikéž sloním klem obchodníku, kterého milí čtenáři znají už od pramenů Klamakleňanských.

Když jsem si vyšel procházkou do okolí, podařilo se mi, že jsem mohl pozorovati antilopy kudu z blízka; vraceje se však za-

bloudil jsem v nesmírném lese a dostal se jda za sluncem do tábořiště našeho teprva pozdě odpoledne. Na druhé vycházce přišel jsem ku početným děrám, jež stádo slonů vyrýpalo. Prohlubiny ty byly většinou okrouhly, ve průměru $1^1/_3$—2 metry, zhloubí pak asi $^1/_3$—$^1/_2$ metru. Vyslídí-li slon rypákem kořínky a bobule, jež rád požírá, klekne si a vyhrabe oblíbenou potravu svými kly. Ježto však takové rostliny, jež sloni nejvíce milují, zvláště rostou na stráních skalnatých pahorků po kamení a mezi ním, tož mají všickni sloni, přebývající v těchto krajinách, tesáky na špičkách silně obroušené; odtud pochází také nestejná váha sloních zubů, tak že jedny z nich váží častokrát o dva kilogramy méně než druhé.

Soud můj, který pronesl jsem nahoře o Makalacích, potvrdil se též u Henrys-Panu zase několika zprávami. Vzpomenu zatím jedné z nich. Když pan Schmitt nebyl doma, Makalakové pokusili se dvakrát ukrásti choti jeho pušky z vozu. Poprvé žena lovcova překazila krádež, ale podruhé dopadla zloděje pozdě a viděla jen, kterak utíkají. Chtějíc však buď jak buď dostati zas obě ukradené pušky uchopila se zadovky, kterou muž její uschoval ve voze, a spustila s kozlíku po utíkajících lupičích palbu. Makalakové střelili sice tolikéž několikráte ze svých mušket po paní Schmittové, ale neranili jí.

Dříve než vybereme se z Henrys-Panu, budiž mně dovoleno, abych uvedl ještě jednu vzpomínku ze života této prosté Hollandanky. Před čtyřmi roky, dokud žil její prvý manžel, mynheer van de Berg, přebývala s ním v zemi Mašonské, která sice bohata byla zvěří, avšak i velmi nezdrava, tak že muž její, jenž přišel sem lovit slonů, roznemohl se touže zimnicí jako ti, s nimiž potkal jsem se u Henrys-Panu. Ležel už tři měsíce; když pak nebylo naděje, že nemoc povolí, choť jeho naložila jej na vůz, ujala se biče a poháněla kolikonásobný volský potah dalekou cestou do kraalu matabelského, v němž byl právě missionář Thompson, chtějíc poprositi ho, aby pomohl jejímu manželu. Než už třetího dne van de Berg zemřel; přišlit s pomocí pozdě. Týž rok vdova provdala se za Schmitta, jehož

prvou manželku táže nemoc zachvátila před sedmi lety u Ramakhoban-riveru. —

Dne 23. m. července Schmitt zastřeliv v lese antilopu losí, kozla, ukázal mi tukový vak, v němž bylo srdce; tento kus tuku vážil asi 15 kilogramů. Když jsem se tomu divil, tvrdil, že vak tento není nejtěžší, podotknuv také, že jakostí tuk antilop losích je mezi sádlem a hovězím lojem. Oba Lotrietové pustili se též do lesa na hon, ačkoli měli zimnici. Snažil jsem se proto, abych je od toho zdržel, ale oba odpověděli mně, bohužel důvodně: „Pane, nelze nám přece nechati svých rodin, aby zhynuly hladem.“ Lovci tito rozmnožili také zápisky mé o lvích lovech některými zajímavými příhodami, které zažili lovíce mnoho let v zemi Bamankvatské a Matabelské.

Dne 25. potěšil jsem se velice spozorovav, že se stav všech nemocných lepší, vyjímajíc pouze toho, který stonal rakovinou; zvláště pak těšilo mne, že ti značně ozdravěli, co již měli na mále; vyvázlť vesměs. Jeden Lotriet popsal mně místo, kde se téměř každý den zdržovali čtyři pštrosi, dvě samice a dva kohouti. On a bratr jeho neměli dosti síly, aby si mohli na ně po několik hodin počíhati; ježto pak mu bylo přičiněním mým lépe, hodlal mi vděčnosť svou prokázati tím, že chtěl mně opatřiti loveckou tuto kořisť; kteréžto nabídky jsem ovšem nepřijal.

Lotrietové měli asi hodinu cesty od svých chatrčí ohradu, do níž zavírali své tahouny. V noci ze dne 24. na 25. t. m. obcházel ohradu tuto lev, ale sluha vzbudiv se vyskočil s hořící hlavní z travěné chýže a zahnal šelmu na útěk.

S ubohými bratry Lotriety setkal jsem se ještě za několik měsíců potom v obchodní stanici na řece Tati, jeda zemí Matabelskou nazpět ze své výpravy.

Vybrav se dne 26. m. července odpoledne z Henrys-Panu, dal jsem se na sever zostřiv po několik dní pochod, tak abych prošel co možná nejbrž bezvodým krajem. V jednotvárné krajině — bylať cesta téměř ustavičně hlubokým pískem v lese — zdál se nám po-

divným bahobab, jenž měl hned nad zemí v objemu 31¼ metru. Pustý tento kraj oživovalo poněkud ptactvo dosti četné a rozmanité. Mezi dravci spatřil jsem zejména slušný počet kání, z nočních dravců pozoroval jsem sýce nejmenší, ze ptáků zpěvavých pak byly hodny pozoru dva druhy hejlů; samečkové těchto vyznačují se dlouhým ocasem. Podivil jsem se také velikému množstvu menších pěvců, neboť bylo jich zde více než v jiných končinách, kde jest rozmanitější a bujnější rostlinstvo. Nejhojněji však vyskytovali se tuhýci, zejména pak byl nápadným veliký druh krásně červeným břichem a hrdlem, jenž nejraději pobýval v nižších a velmi hustých křovinách. Nezřídka bylo také viděti žlutozobé tokany, velmi hojně pak poletovali tu menší dlouhoocasé vdovy, jakož i ptáci dudkovití a vlhy. Sbírky své rozmnožil jsem kromě ptactva též početnými rostlinami, zvláště rozličnými druhy semen a plodův.

Dostavše se obtížnou cestou na lesnatou pláň vyjeli jsme dne 30. t. m. na rovinu, již zarůstala vysoká tráva a vroubily se dvou stran lesy. Tento sklon vysočiny vyznačuje se několika druhy zvířat a rostlin tropického rázu, jichž jsem dosud nikde nespatřil. Byly tu mnohé rostliny luštinaté (stromy), kterých všiml jsem si hlavně proto, že zvláštním spůsobem vysévají sémě. Jejich lusky totiž pukaly vedrem slunečním hlučně praskajíce, při čemž semena vůkol se roztrušovala. A ještě něco bylo tu znamenitého. Tisíce malých včelek bzučelo ve vzduchu, zaplétalo se nám do vlasů, zalézalo do šatův a vráželo do očí, uší a nosu.

Vybravše se od bystřiny Naty stoupali jsme neustále, ač pomalu, výš a výš, i podobalo se, že jsme dospěli nejvyššího dílu planiny. Odpoledne jeli jsme za delší dobu poprvé zase podél několika nepatrných, nízkých pahorků melafyrových a křemencových, na nichž rostl bahobab; jiné stromy a křoviny byly zakrsaly nejspíše proto, že nesvědčilo jim ve skalnaté půdě.

Na večer dorazil jsem konečně ku prvému přítoku řeky Zambesi, po němž jsem už dlouho toužil. Byl to sice jenom potůček, který prýštil se blízko našeho tábořiště, místy však byly v něm hluboké

tůně, které nás velice vábily, abychom se v nich vykoupali, ovšem marně, ježto věděli jsme, že v takových prohlubních často se krokodilové skrývají. Tráva po vůkolních mýtinách a v údolích byla spálena, semo tam hořely ještě křoviny, které zapálili nejspíše lovci pštrosův, aby čerstvá tráva rychle vypučela a tím se pštrosi sem přilákali.

Překročiv dne 31. t. m. od říčky Deikhy několik údolí, z nichž po dešti voda proudí do tohoto přítoku řeky Zambesi, a přešed lesnaté, pískové a skalnaté pahorky dojel jsem na večer do horního údolí říčky Panda ma Tenky. Tato pobočka řeky Zambesi tekouc nejprve na sever a potom na severozápad a přijímajíc po dešti četné přítoky jakož i spruity a horské bystřiny, stále tekoucí, vlévá se do hlavní řeky pod slapy Viktoriinými. Na levé stráni údolí stálo několik vozů, neboť angličtí obchodníci scházejí se na tomto místě od té doby, co se pustili v obchod s národy podlé Zambesi, vespolek a s lovci slonů. Tu obchodník zambesijský Westbeech zřídil kupeckou stanici, ohrazený to dvorec a v něm chýže a malé čtverhranné skladiště. Některou dobu v roce pobýval tam obchodník sám, a když tu nebyl, jednatelé jeho Blockley a Bradshaw obstarávali obchody za něj. Westbeech odvážel slonovinu do Polí diamantových, potom přijížděl s novým zbožím od jihu a nastupoval obchodní své cesty do Šešeke a po proudu řeky Zambesi.

Setkal jsem se v obchodní stanici s panem Blockleyem, u vozu pak s panem Andersonem, čtenáři už známým, který se měl ke mně i tehdáž velmi přátelsky. Když jsem se tomu podivoval, že dělají zde tak vysoké ohrady kolem vozů, odpověděli mně: „Však tu také lvi pobíhají jako psi.“ A vskutku cesta byla pokryta čerstvými stopami lvími. Příhody se lvy, které sběhly se za poslední doby u samé stanice, jsou z nejzajímavějších, jež jsem vůbec kdy zapsal do svých denníků. Sdělím se čtenáři takovou příhodu, při níž velikou škodu utrpěl chudší z obou bratří Lotrietův a početná jeho rodina.

Na levém břehu říčky, totiž na lesnaté stráni, sklánějící se do lučnatého údolí, stálo v květnu 1875 několik set kroků nad obchodní

stanicí pět vozův a dvoukolá kára. Všickni majitelé vozů byli ve svém táboře, vyjímaje Arnolda Lotrieta, který vydal se na honbu slonův. Ačkoli bylo denně slyšeti lvy, jak řvou buď u samého tábořiště, buď poněkud opodál, přece až dosud ani jediná šelma neodvážila se přepadnouti člověka nebo dobytek, tak že lovci nemajíce ze šelem strachu zřídili kolem vozů jenom ohradu velmi nepatrnou.

Noční výpad lva.

Až do 15. května měli vskutku pokoj. Také příští noc, jak se jim zdálo, nehrozilo obyvatelům údolí žádné nebezpečenství, vždyť měsíc ozařoval stříbrným svým světlem tak jasně vrch i dolinu, že bylo zřetelně viděti i předměty sebe vzdálenější. Nicméně matabelští sluhové neobmeškali ani tuto noc zapáliti dvě veliké hranice na obou stranách svých chýží tak, jak byli zvykli činiti za temných nocí. Běloši měli ve vozech jenom své potřeby, sami však, vyjímajíc ob-

chodníka Y., spali vedlé nich ve travěných chatrčích. V chýži Lotrietově menší děti již usnuly, pouze matka a nejstarší dcera bděly ještě sedíce u nízkého vchodu a pohlížejíce odtud ven, jak měsíc krásně svítí. Tu zdálo se ženě, že pohybuje se na volném prostoru před chýží nějaký tmavý předmět. Aby se lépe mohla rozhlednouti, paní Lotrietová vylezla z chýže a dívala se bystřeji, co by to bylo. Také dcera její vyhledla ven, obě však nebyly s to, aby rozeznaly, co se to blíží; až teprva, když neznalé zvíře vystoupilo na větší světlý prostor, ostře ozářený, obě poznaly lva. Vykřiknouc pádila žena k vozu, aby se tam schovala, kdežto dcera zandala vchod do chýže rohožkou. Sevřena jsouc úzkostí paní Lotrietová zapomněla potřebných opatření, opominula přivolati sluhy matabelské, kteří by byli snadno mohli hořícími hlavněmi zapuditi lva a zachrániti koně, přivázaného u vozu. Jakmile se paní ve voze ukryla, ucítila, že jím prudce bylo trženo, potom zaslechla hlasité frkání a zase to škublo. Soudíc po dusotu poznala, že se kůň utrhl od vozu; podívala se tudíž ven a spatřila, kterak se ubohé zvíře majíc lva na zádech vleče dále. Tu vzkřikla paní Lotrietová o pomoc, ale než stateční Matabelové vyřítivše se ze své chýže popadli podpalky, kůň už klesl. Lev kousnuv jej několikráte do týla usmrtil jej. Když paní strhla křik, všecky děti a Mr. Y. ukryli se ve vozech, aby se tam zachránili. Pan Y. byl by se pramálo býval namohl, kdyby byl ze svého vozu vypálil po šelmě zadovky, jež tam měl po ruce, nebyl však s to, aby zmužil se k takovému hrdinskému skutku, a zůstavil bezbranným Matabelům, aby se sami zbyli šelmy. Statečným domorodcům přálo štěstí, několik jejich hořících střel zasáhlo šelmu tak, že dala se na útěk.

Nemohl jsem dlouho vyzpytovati, proč „táborité“ neodstranili druhý den mrtvého koně; nechali ho ležeti, a příští večer lev přišel opět do tábora jejich pochutnat sobě na svém lupu. Ale tehdáž ohlásil se již napřed obyvatelům tří vozů dlouhým řvaním, tu pak opatrný Mr. Y. prvý pomyslil, jak by se zachránil. Jsa přesvědčen, že není ani ve voze ani ve travěné chýži jist před drápy lvími, po-

ručil matabelským sluhům svým, aby podali mu asagaj, a vylezl na blízký strom mapaniový, který rozkládal se nad chatrčemi jeho služebníkův. Ostatní běloši hleděli se poschovati po vozích, kdežto sluhové chtěli zase zahnati lva hořícími hlavněmi Tentokráte se jim to však nepodařilo, nýbrž šelma neuprchla nelekajíc se už známých „střel", ba skočila po nich, tak že černoši nemajíce kdy, aby doběhli do chýží pro asagaje, horempádem utekli za vozy svých pánů. Jda za nimi lev minul strom mapaniový, na němž Y. trůnil blaže se myšlenkou, že šelma neví o jeho skrýši, a seděl ani nedutaje. Tu paní Lotrietová vypálila pušku, kterou si ve voze připravila a na slepo nabila chtějíc postrašiti šelmu tak, aby nechala již s pokojem chýže i vozův. Ohlížeje se po svých nepřátelích a vrče lev ustoupil z tábora, což přimělo opět Matabely, že vyběhše ze svého úkrytu ke hranicím chopili se zase podpalkův.

Hulákajíce Matabelové rozehnali se za lvem a zasáhli jej několika hořícími střelami tak obratně, že vyskočiv zmizel. Arnold Lotriet navrátiv se z lovu a zpraven byv o ztrátě velice byl sklíčen, neboť kůň, který přestál již endemický zánět plic, jest ve všech krajinách, kde není moucha tsetse, pravý poklad.

Jihoafrických lvů rozeznávám tři odrůdy: obyčejného, plnohřivého lva, který žije v Berbersku, bezehřivého a třetího, nazvaného od Hollanďanů krachtmanetje, jenž vyznačuje se krátkou světlou srstí, zvláště však malou hřivou, která mu nikdy nesahá přes ramena. Lva, jemuž Hollanďané říkají bondpoote, nemám za zvláštní odrůdu, ježto se ukázalo, že lvi plnohřiví jsou v mládí tolikéž hnědi a černavě strakati. Pozoroval jsem to na jednom lvu, jejž jsem živil; že totiž černé skvrny, jak se ve dvou prvých letech množí, tak mizejí, čím více zvíře dospívá.

Obecní plnohřiví lvi, kteří žijí v Africe severní, jsou na jihu této pevniny velmi vzácni, objeviť se semo tam jenom pořídku. Bezehřivých lvů bylo kdysi hojně na Molapu, a nyní jest jich ještě trochu v údolí středního toku Zambesi a na dolní Čobě. Seznal jsem, že

srst jejich jest nápadně světlé barvy. Nejobyčejnější jest odrůda třetí se hřivou až na ramena. V některých krajinách zdržuje se jen lev tohoto druhu. Vyskytuje se v Jižní Africe nejčastěji a pobývá hlavně v údolí Limpopa od vtoku Notuanyho dále na východ; příslušníci této odrůdy jsou ode dvou do čtyř let svého věku zvlášť odvážlivi a nebezpečni.

Jihoafrický lev jest vůbec zvíře velmi chytré a vypočítavé, „rozvažuje" velmi mnoho. Stojí-li proti němu nepřítel, lev ať už jej napadá či sám jest napaden, hledí ho „posouditi" a tam, kde shledá, že není s něj, nepřinutí ho nic, byť i kolikráte byl poraněn, aby se pustil do něho. Vůbec jde mu o to, aby imponoval protivníku a postrašil jej, chtěje se tím snáze ujistiti kořistí. Jednou provede to řva, po druhé tím, že vznese hlavu a pomalu kráčeje cení zuby, po třetí, že dlouhými skoky přiskočí anebo také, že spěšným klusem se blíží bruče při tom pokojně.

Maje protivníka svého, ať jej zastrašuje podlé kterékoli své methody, ostře na mušce, postřehne každý jeho pohyb i sebe nepatrnější; tu pak nejlépe pochodíš, když se ani nepohneš. Ač lev zpravidla nedbá toho, hneme-li rukou či jiným údem, přece stává se, že mladí lvi podrážděni jsouce takovým pohybem oboří se na člověka. Přihází se však, ovšem zřídka, že staří a zkušení lvi, poznají-li, že soupeř jest jim roveň, bez okolků se naň rozeženou. Ale takovému útoku může se snadno vyhnouti, ježto z pravidla šelmy neprovedou ho tak obezřele a rozvážně, jako jindy. Takto pouštějí se v útok lvice, jež střehou svá mláďata, šelmy, které dlouho hladověly, a konečně lvi, kteří štvanicí nebo mnoho lidmi jsou stíháni.

Vždy jest velmi důležito, aby člověk spatřiv sám prvý lva bedlivě jej pozoroval; nováčku zejména se poroučí, aby zvykl si pohlížeti naň, i kdyby měl pokdy jenom několik minut, než počne boj aneb obapolné představování. I zkušenému lovci bývá často nevolno, spatří-li lva a šelma zároveň jej, neboť tu potom nezřídka má potíž, aby překazil lvu jeho kličky, totiž aby mu v témže a následujícím okamžiku

imponoval. Jiná ovšem jest, byl-li lovec s to, aby vypálil, když nejlépe se hodilo, na lva smrtonosnou kouli. Nejhůře však bývá, když se ubohý broukomil nebo ctitel krásnokvětých liliaceí horlivě zabere do svého zamilovaného studia, tak že šelma déle ho pozorujíc náhle za ním zařve a v tu chvíli třeba chystá se již skočiti naň. Kdežto, byť i zřídka, domorodci byvše překvapeni lvem buď u ohně nebo jinak vyvázli bez úrazu, není známo, že by jednotlivec, který dal se přede lvem na útěk, nebýval od něho poražen.

Takoví lvi, kteří jsou zvykli blesku a třesku střelné rány, kteří často byli pronásledováni a v jejichž okolí buď málo jest zvěři, buď jen ta, se kterou nejsou, jsou vesměs odvážnější a nebezpečnější než ti, kteří pobývají ve zvěrnatých krajinách a zřídka kdy spatřují člověka. Proto prosluli v Jižní Africe lvi na řece Marecani a Setlagoli, tolikéž pak jsou králové zvířat odvážlivi v zemi Matabelské. Žádná šelma, vyjímajíc lišku, nevede si tak lstivě jako lev, chce-li zmocniti se kořisti, které nesnadno lze dosíci; ba čím více lvů jde na lov, tím chytřeji postupují. Královští lovci pořádají také nadháňky, při nichž se často rozdělí tak, že dílem plíží se za zvěří, kterou si vybrali, a když se k ní doplížili, postaví se před ní, aby zahnali ji nazpátky, kde druhá část stojí v záloze na čekané. Takto lvi stíhají zvláště zvířata, která snadno mohou rychlým útěkem uniknouti hrozící zkáze, potom taková, jež mohouce se vysoko rozhlednouti přes trávu jsou s to, aby lupiče pozorovala, když se blíží, a konečně taková, jejichž maso jim lépe chutná, tak že se po něm zvláště pídí. K této zvěři náležejí zejména koně, zebry, vůbec jednokopytníci, a žirafy.

Nedlouho potom, když jsem poprvé přijel do Panda ma Tenky, dvě zebry zadáveny byly takovou lví nadháňkou v malém pobočním údolí, o němž zmíním se, až budu popisovati, jak jsem jel na rovinu Gašumskou. Tlupa zeber pásla se v údolí, do něhož přiběhlo několik lvů. Když si po chvíli prohledli svou kořist, dva jejich druzi rozběhli se po levé lesnaté stráni podlé údolí dolů. Ostatní posadili

se tam, kde poprvé spatřili zebry; dva první „náhončí“ předstihli tlupu, pasoucí se po údolině, a když ji předběhli as 200 kroků, plížili se ze stráně dolů. Tím však ocitli se k zebrám po větru, tak že ty je spozorovaly, než se lvi ještě k nim přiblížili. Proto obrátily se ohlížejíce se častěji po údolí dolů krokem vzhůru ku jeho počátku. Oba lvi, kteří je sledovali, zdvíhali ob čas hlavu nad trávu, když pak několikráte vyhledli, zebry pozorujíce to spěšně daly se na útěk. Tak prchala zvěř ničeho netušíc a domnívajíc se, že jí z lesnatých strání na pravo a na levo hrozí nebezpečí, lučnatou dolinou lvům tak říkajíc do chřtánu. A ti přitisknuvše se k samé zemi rozběhli se smrtonosným skokem právě, any zebry kolem nich klusaly. Dvě z nich padly v oběť lupičům, t. j. dva lvi usedli si na ně; kdežto pak se ostatní zebry v levo, v pravo rozprášily a teprva dále v údolí se spojily prchajíce odtud, veškerá dolina ozývala se řvaním vítězných králů zvířat.

Dokud ještě na rovinách mezi Hart-riverem a Molapem bylo hojně pštrosů, lovci, honící tam na četných koních tyto ptáky, pozbyli často některého, aniž mohli strestati lupičův. Ano pak drželi koně u vozu, lvi přece vyčíhali k útoku svému příhodný okamžik, kdy totiž bylo vůkol nich všecko klidno a ticho. Ano se několik lvů v obvodu dvou až tří anglických mil skrčilo do trávy, jeden jich druh vyšel, aby přihnal koně svým společníkům; málo kdy pak stávalo se, že ho při tom zvětřili u vozu psi, tak že zaplatil výpravu takovou životem, obyčejně však ušel se svou kořistí bez pohromy. Šelma připlížila se lezouc jako plaz po samé zemi až k vozu mezi koně, aby náhle se vztyčíc poděsila jednoho z nich. Splašený kůň utíkal nejčastěji v opačnou stranu, a to právě tím směrem, kde ostatní lupiči byli na čekané. Takovým spůsobem lvi činí obyčejně útok tam, kde je rovina porostla travou zvýší $^2/_3$—1 metru. Končím prozatím tento náčrtek o povaze lvů, ježto později ještě naskytne se mi, abych vylíčil, jak šelma tato činí výpady na jednotlivé druhy zvěři.

Nazejtří večer po příchodu svém do údolí Panda ma Tenky byl jsem s Andersonem pozván ku Blockleyovi na večeři; jedli jsme

polévku z masa bůvolího a marinované tresky, připravované Mortonem a spol. v Londýně. Blockley sdělil se mnou, že pan Westbeech již před devíti měsíci oznámil králi Sepopovi zprávu o mém příchodu, kterou poslal mu rev. Mackenzie, a kterak Sepopo ochotně dovolil mně, abych jej navštívil; k tomu prý král připojil, kterak rád doslýchá, že nechci na této cestě nikterak ubližovati jeho slonům, ano dodal prý, že mu budu vítán, i kdyby toho nebylo, tolikéž jako Monari. V říši Marucké říkají totiž Monari Livingstonovi. Blockley sám dobře znal Sepopa, neboť nejen že pobyl kolik měsíců v sídle tohoto krále, nýbrž i navštívil jej jako Westbeech, pozván jsa od něho, v jeho vlasti, v zemi Barocův, a dopravil mu při tom s náramnou obtíží až do této země vůz.

Když jsem se později vybral s Blockleyem do města Šešeke, strávě kromě toho delší čas u něho, choval se ke mně napořád tak přátelsky, že mu nikdy toho nezapomenu, anobrž stále jemu díky budu povinen. V údolí Panda ma Tenky setkal jsem se také s královským princem bakvenským a jeho družinou, kteří jdouce navštívit Sepopa vedli mu od Sešele darem starou kobylu. Sepopo výborně je pohostil a dal jim za dar několik velikých klů sloních. Vyslanci Sešelovi hned se ke mně hlásili, já však jsem jich nepoznal.

Ježto pan Blockley chtěl už dne 2. m. srpna odcestovati k Sepopovi, rozhodl jsem se, že půjdu s ním. Svůj vůz chtěl jsem nechati pod ochranou Theunissenovou v Panda ma Tence, Meriko pak měl hlídati voly, až bych se navrátil. Za jediného sluhu hodlal jsem s sebou vzíti Pita. Poněvadž zde tahouny dobře platili, prodal jsem tři, abych opatřil si slonoviny místo hotových peněz, které mi došly; ostatní voly hodlal jsem prodati teprva tehdáž, kdyby mi Sepopo dovolil, abych prozkoumal severní končiny Zambesijské. Také prodal jsem jednu zadovku panu Blockleyovi a tím utržil jsem dosti značnou sumu, za niž jsem nakoupil čaje, kávy, cukru a t. d. *)

*) Libra čaje byla zde za dvanáct, libra kávy za čtyři a libra cukru tolikéž za čtyři šilinky.

Westbeech pustil se do obchodu se Sepopem už před čtyřmi lety, jestliže pak všickni ostatní obchodníci směli dojížděti do říše Marucké, bylo jim z toho děkovati jedině jeho přímluvě u krále. Jemu samému prospělo především to, že dokonale mluvil třemi řečmi domorodcův a to sesutem, setebelí a sečuanou.

Když jsme se dne 2. m. srpna chystali vyjeti z Panda ma Tenky, abychom s Blockleyem dojeli k řece Čobě a k Sepopovi, dva Manansové, o nichž se ještě zmíním, až budu popisovati slapy Viktoriiny, přišli zvěstujíce, že tlupa jejich soukmenovců přichází se slonovinou. Slyše tu zprávu Blockley odložil svůj odjezd. Opatřiltě druhdy Manansy puškami, ti pak odvedli mu teď po svých honbách část lovecké kořisti tak totiž, že každý domorodec podržel si ze všech zabitých tlustokožců po jednom zubu. Tak dělili se o kořisť dotud, pokud Manansa nezískal tolik, aby mohl si koupiti pušku a střelný prach; potom náležel mu veškerý výtěžek honby a za ten opatřoval si oděv, mosazný drát, pokryvky a t. d. Takovým řádem i smíšenci kolonie, kteří přišli s obchodníky do zemí Zambesijských pronajavše se jim za vozataje, vytěžili tolik, že si koupili vůz a voly.

Ačkoliv obchod se slonovinou velmi byl rozšířen, a přes to, že při tom tisíce a tisíce sloních klů po dlouhá léta procházelo rukama bílých obchodníků, neměli z toho přece žádného zisku. Před 20 lety, když ještě jižně od řeky Zambesi veliká byla hojnosť slonův a pštrosů, bylo tu pouze málo lovců, kterým ovšem dařilo se výborně. Jich zisk vábil sem však rok co rok neustále jiné lovce, až se počtem rozmnožili téměř čtyřicetkráte tak, že výtěžek jejich tak rychle se menšil, jak ubývalo drahocenných zvířat. Bylo strach, že obchod se slonovinou zajde tu, jako v severních evropských mořích lov velryb, který také nenáhle ochabl. Místo lovu bude v těchto končinách pěstovati pšenici, cukr, bavlnu a rýži, obchod pak pokvete také pořád víc a více, budou-li se prodávati plodiny polního hospodářství. Ozval jsem se jak v Jižní Africe spisy i rozpravami tak v Anglicku proti tomu, aby sloni ve vnitru Jižní Afriky byli vyhlazeni, zastávaje se toho, že sluší je spíše krotiti, ježto by potom kolikonásobný vydali užitek. Tím

Prchající stádo slonův.

však rozhořčil jsem ještě více zmíněné již obchodníky se slonovinou ve vnitru Jižní Afriky. Ale proměna tato zajisté se v těchto končinách provede, byť i nenáhle, přese všechen hněv mých protivníků, poněvadž králové bečuanští zakázali honiti slony ve svých říších a král matabelský La Bengula také vydal podobné zákony, zvláště pak, protože vyšla zápověď vyvážeti zbraně z jihoafrických kolonií na sever.

Konečně dne 3. srpna vybrali jsme se na cestu. Blockley vzal s sebou vůz, na kterém naloženo bylo zboží pro Sepopa. Snesli jsme se na tom, že necháme vůz devět mil na jih u vtoku Čoby do Zambesi, odtud pak že nosiči donesou zboží na tyto řeky, a konečně že dopravíme je po člunech proti proudu řeky Zambesi do nového sídelního města krále Marucko-Mambundského.

Jedouce několik mil projeli jsme zajímavou pahorkatinou, kterou protékala hojnosť potokův a bystřin, vlévajících se jednak od jihozápadu, jednak od západu do říčky Panda ma Tenky. Pahorky, jež oddělovaly jednotlivá údolí těchto bystřin, byly kamenity a většinou tu onde hustým stromovím porostly. Zvláště vynikal tam mohutný bahobab, jenž pjal se nad jednou ze zmíněných říček jsa pověstný také tím, že v okolí jeho zdržoval se statný tmavohřivý lev, který mnoho škody už spůsobil lovcům i obchodníkům.

Večer zastavili jsme proto, ježto se před námi zdvíhala od západu na východ lesnatá vypnulina, po jejíchž houštinách se mouchy tsetse prohánějy tak, že mohli jsme tudy přejeti s tahouny svými pouze v noci. U svého tábořiště zastali jsme lovce smíšence, který honil asi 20 mil odtud pštrosy; chystal se právě, aby se vrátil do Panda ma Tenky koupit tam od Blockleye trochu zboží. Smíšenec, jemuž říkali „Afrika“, opustil mne tu s Blockleyem; jednatel obchodní však poručil svým sluhům, aby jeli s vozem ještě třicet mil dál a potom naň počkali; chtěltě nás zase rychle dohoniti a se mnou opět cestovati. „Afrika“ setkal se na jižním břehu Čobském s několika poddanými Sepopovými a ti vypravovali mu, že král Sepopo

velice se rozzlobil proto, jak špatně si bakvenský princ vedl na jeho dvoře.

Už když jsme jeli, lev provázel nás řva, jakmile pak jsme zastavili k odpočinku, přiblížil se tak, že bylo nám připraviti pušky k výstřelu a zapáliti veliké hranice. V noci bylo velice tma, nevidělit jsme ani na deset kroků. Za dvě hodiny přejeli jsme les muší a příštího rána dospěli jsme travnaté stepi vůkol lesem ohrazené. To byla rovina Gašumská, o níž jsem se nedávno zmínil. Bylo na ní množstvo kalužin dosti hlubokých, na nichž prohánělo se vodní ptactvo. Jel jsem tudy potom ještě třikrát a vždy byla tu hojnosť zvěři. Tehdáž byly tady zebry, zuluské antilopy lanní a Harrisovy; poprvé pak pozoroval jsem zde též gazellu orbecki.

Ráno jeli jsme dál a přes druhou rovinu. Jak na stepi Gašumské tak i tu nejtučnější byla prsť, jaké by snadno jinde nenašel. Proto ovšem nebylo nikterak možná, aby tudy kdo jel za deštivé doby. Zastavili jsme se opět u lesíka a dešťové kaluže, kterou nazvali Saddlerspan.

Nazejtří odchýlili jsme se od severního směru na severozápad a přišli k vyschlé louži, jejíž břehy zdobilo několik palem vějířovitých. A takové krásné stromy, znamenité zvláště neobyčejnou výškou, porazil ze svévole, jak pan Westbeech později se mnou sdělil, na rovině Gašumské nerozvážlivý jakýs lovec!

Na večer dorazili jsme k jiné kaluži, kterou jmenovali pánví Sněhulákovou. Tam měli jsme čekati na Blockleye, pročež užil jsem prázdně své, abych se od Manansův, kteří jeli s námi, dozvěděl něčeho o jejich mravech a zvycích, jakož i o jejich řeči. Zevrubnější tyto zprávy vypravoval mi Masarva, jenž jsa dítětem odebral se s jakýmsi obchodníkem na jih a tam dal se do služby hollandského statkáře, při čemž naučil se hollandsky. Zaznamenal jsem si 305 slov a rčení z řeči mananské čili mananžské anebo, jak jí lovci přezdívali, mašapatanské.

U rybníku Sněhulákova nemálo mne překvapil obchodník Y., o němž vypravoval jsem líče pobyt svůj u Henrys-Panu. Nedalo mně

to, abych nevyčetl mu, že se nekale zachoval k Lotrietům. Y. roznemohl se právě na smrť zimnicí, a proto radil jsem mu, aby vrátil se co možná nejrychleji do Panda ma Tenky, a dal jsem mu list k Theunissenovi s náležitými lékařskými předpisy. Y. však myslil, že výstrahou svou zbytečně přeháním, váhal tudíž odjeti a zemřel dříve, než dojel Panda ma Tenky.

Kdežto Blockley do nebes vychvaloval Maruce, kterak jsou poctivi, Y. tvrdil opak toho. Pátraje později, odkud asi tento rozdílný soud, dověděl jsem se, že Marucové a Masupiové šešečtí byli zprvu poctivi a teprva potom stali se zloději, když k nim nešťastný Y. zavítal. Poručil totiž všem svým sluhům, aby na jižním břehu řeky Čoby honili slony, v Šešeke pak, kam ho král Sepopo kázal dopraviti po svých člunech, zůstal bez posluhy. Doufaltě, že nabude tak slonoviny dvojnásob: tu sám, tam jeho sluhové. Ale v tom uchvátila jej zimnice tak, že nemohl ani z lůžka povstati ba ani promluviti. Chýže, v níž přebýval, byla rozdělena; v menším oddělení bylo jeho lůžko, ve větším pak, které mohl přehlednouti ze své postele, vystaveno bylo zboží jeho neopatrně na odiv. To dráždilo obyvatele šešecké, i nepřestali pouze na tom, aby prohledli si zboží zvenčí jako před rokem, když anglický obchodník přišel k nim z jihu, nýbrž vedrali se do chýže, ohmatávali věci Y-ovy a, jelikož jim nikdo nepřekážel, brali s sebou z počátku všelicos, později pak mnoho z vyloženého zboží. Když jsem sám přebýval v Šešeke, bylo mně často stěžovati si do zlodějských osadníků jeho.

Dne 7. m. srpna, kdy Blockley měl přijeti, ochuravěl jsem kolikou poživ okrouhlé boby s červenou slupkou. Přesvědčil jsem se, že barvivo slupky je škodlivo a proto je třeba, když boby se vaří, aby se prvý odvar, fialově zbarvený, odlil a čerstvá voda dolila; seznal jsem později, že domorodci připravujíce tyto boby vedou si podobně. Odpoledne přišlo k nám několik Manansů nabízejíce mně na výměnu tuk. Zabijí-li Manansové vypasenou antilopu losí, vyškvaří tuk její ve hliněné pánvi a nalejí ho potom do váčků, zhotovených z platoïdes tohoto zvířete. Naši sluhové přinesli mně

též něco a to zelenavohnědý med, jejž snášejí malinké včelky. Med ten chutná nakysle a požiješ-li ho mnoho, omamuje smysly; také působí jako projimadlo, ale nespůsobuje bolestí kolikových. Výrobci tohoto medu nemají žihadla, dle toho pak, co pověděli mně o nich sluhové a Massarvové, myslím, že jsou to tyže včely, které přepadly nás v severních končinách lesnaté pláně písečné.

Dne 8. t. m. dosti časně z rána Blockley přišel provázen jsa dvěma sluhy z Panda ma Tenky. Dali jsme se hned na cestu, abychom za noci dospěli zastávky Lešumské ve druhém území mouchy tsetse, jež sahá až k řece Zambesi. O půlnoci dorazili jsme do horního údolí Lešumského, úzké to lučiny sevřené s obou stran nevysokou vypnulinou, na níž ve hlubokém písku roste les. Tam jsme nechali vůz, tahouny pak dohnali jsme hned zpátky ku pánvi Sněhulákově, aby za svítání byli pryč z oblasti svého nepřítele.

Dne 9. m. srpna pan Blockley vypravil posla k Makumbovi, náčelníku Masupiův, kteryžto kmen jsa poddán Marucům sídlí u vtoku Čoby do Zambesi, vyžádat si na něm nosičův, aby pomocí nich dopravil zboží až ku Čobě. Pohlavár ten bydlel ve vesnici Impaleře na protějším břehu Čobském.

Jeli jsme krátkou dobu údolím Lešumským dolů. Cesta byla močálovita a kamenita; z husté a vysoké trávy po břehách říčky Lešuma vyskakovaly tu tam gazely rákosné, schovávajíce se brzy opět před námi do trávy. Za hodinu vyjeli jsme z údolí a dali se cestou na severozápad do hustého lesa, jímž porostla byla písečná vysočina. Na svahu této vypnuliny (Sandbultes) zastihli jsme velikou hojnosť bůvolův a stopy sloní, ještě četnější. Obři tito šli tudy zajisté teprva předešlé noci. Šlepěje jejich vtlačeny byly do písku sotva tři centimetry hluboko a prostíraly se zšíří dvaceti kroků. Stádo patrně pospíchalo, neboť dráha, kudy se bralo, pokryta byla přelámanými kmeny a větvemi a rozšlapanými keři. Nejvíce bylo z kořen vyvráceno kmínků ztloušťí ruky, jakož i přeraženo stromů jako noha tlustých a to tak, že ostatní kmen visel nad dolejší tře-

tinou buď pouze na kůře nebo na nedolomeném pni. Byly však i silnější stromy úplně zlomeny uprostřed svého kmene $1^1/_3$ až 2 metry nad zemí; pahejl, který zůstal státi, byl potom zvláště při stromech měkčího dřeva rozčísnut kolikrát až ke kořeni. Velmi často strženy byly větve jiných stromů, trčící přes cestu, k čemuž bylo potřebí obrovské síly. Poznali jsme to potom, že kolikráte veliký kus kůry zároveň visel se kmene neb urván byl i s větví. *)

Putujíce dále přijeli jsme na nehlubokou nížinu, souvisící s údolím Lešumským a porostlou krásnými stromy citlivkovitými, jejichž koruny zemdlenému poutníku přelíbezný skýtaly stín, tak že jen tu tam paprsek sluneční pronikal hustým listím. Z úvalu toho vyjeli jsme zase vzhůru do lesa, jehož písečná půda rozkládala se na severozápad poněkud rovinou sklánějíc se odtud náhle k údolí Čobskému a Zambesijskému. Z paměti mé nevymizí nikdy rozhlídka, která rozestřela se před zraky mými, když jsem vystoupiv najednou z lesa shlížel do údolí obou řek.

Tož jsem přece došel veletoku, o němž jsem jsa chlapcem tolik se načetl a nasnil! Přede mnou prostíralo se širé údolí jsouc na pravo zšíří asi tří mil, na levo pak nížíc se největším svým rozměrem v nedozírnou rovinu. Tam, kde jsem stanul, vypínal se nad ním z lesa skalnatý svah písčité planiny. U prostřed tohoto údolí leží dva ostrovy, které dělí Zambesi a Čobu tam, kde částečně a kde docela se spojují. Východní ostrov, „Pražský“, jest několik set kroků dlouhý a poněkud užší, druhý dvě hodiny cesty zdélí a zšíří 1 až $1^1/_2$ hodiny. Prvý jest rovný, druhý má lesnaté skalné vrchy, z nichž se ve východní polovici vypíná toliko jeden, kdežto v západní části hojnosť jest kopců, většinou souvislých. Na úpatí východního vrchu prostírá se Impalera, město Makumbovo a za pobytu mého jižní „zemská brána“ říše Marucké. Před touto osadou Masupijskou blyští se hluboko pod divákem asi hodinu od něho řečiště Čoby, jež jsouc asi 300 kroků široko vroubeno jest rákosinami. Výšiny na velikém

*) Nemám místa, abych popsal zevrubněji, jak slonové afričtí žijí.

ostrově Impalerském patří ku hřbetu horskému, jenž prodlužuje se na západ až k Čobě zaráží řečiště její skalinami tak, že proudí tu peřeji, potom zdvíhá se vrchy Impalerskými, prostupuje zase na severovýchod koryto Zambesijské čině zde tolikéž ostrovy a peřeje, ještě větší než v Čobě, a spojuje se u slapů Viktoriiných na levém břehu Zambesijském se skalinami, sklánějícími se od severu s planiny k řece.

Údolí obou řek vroubil toliko na západ modravý obzor, jenž se tam, kde splýval se zemí, třpytil zarudlou září zapadajícího slunce. V nedozírné dálce za nesmírnými rákosinami byla země, kterou vlastně šel jsem zpytovat; tam chtěl jsem dosíci toho, po čem jsem toužil od svého dětství!

VI.

V údolí Čobském a Zambesijském.

Údolí Čobské a rostlinstvo v něm. — Jak jsem Impalerským ohlásil svůj příchod. — Prvi poslové z říše Marucké. — Krajina u peřejů Čobských. — Jak jsem se setkal s Masupiy. — Můj mulekau. — Dějiny vpádů matabelských do říše Sekelutuovy. — Hrob masupijský. — Život zvířat na Čobě. — Makumba. — Angličtí důstojníci v Impaleře. — Chýže masupijské. — Hadouš. — Prvá má plavba po Zambesi. — Rákosové lesy na břehách Zambesijských a život zvířat v nich. — Antilopy lečve a puku. — Krokodilové a hrochové. — Honba na hrochy. — Příchod do Starého Šešeke. — Blockleyův kraal.

Plavba po řece Zambesi.

Údolí řeky Čoby jest u vtoku jejího do Zambesi půl až tři anglické míle široko; rovně též údolí Zambesijské, pokud omezují je nad slapy Viktoriinými výšiny Čobsko-Viktorijské. Vyjímajíc místa, kde skalnaté stráně s výběžky svými jdou až k vodě, břehy obou řek jsou písčity jako pobřeží Zuga-riveru a většiny přítoků zmíněné už pánve na planině

střední Afriky Jižní. Skalnaté břehy, které počínají, jak už jsem pověděl, nad stokem obou řek, a to na pravém břehu Čobském několik mil dále proti proudu této řeky než na levém břehu Zambesijském, jsou po výtce koncem planiny, pokryté hlubokým pískem. V těchto končinách jakož i po řece spatřovali jsme bujné tropické rostlinstvo; jen proti proudu, pokud bylo nám lze proniknouti, ubývalo ho trochu. Vstoupíš-li do údolí, hned překvapí tě nevídané posud stromy a keře. Většina jich má plody, kterých domorodci dílem užívají všelijak v domácnosti, dílem jedí, vyjímajíce válcovité ovoce jedovatého stromu mošunkulu, jež jsouc ztloušťí ruky bývá až šedesát centimetrů zdélí. Kterak jinaké jest rostlinstvo v tomto údolí a na sousední planině, srovnáme-li je s vegetací krajin jižněji položených ve vnitru Afriky Jižní, snadno posoudíme z toho, že obyvatelé na středním Zambesi a ještě více na dolním a horním toku této řeky po celý rok mohou se živiti plodinami. Každý měsíc zraje tam některý plod nebo jedlá semena. Také zvířena jest rozmanitější a to zejména ptáci, hadi, ryby, hmyz a mezi ním zase zvláště motýlové. I člověk jest v těchto končinách sám sebou více vyvinut než obyvatelé krajin jižně od Zambesi.

Když jsme sjeli do údolí, poručil jsem sluhům, aby zbudovali na břehu u malé zátočiny a krásného stromu mošunkulu několik set kroků nad masupijskou osadou Impalerou, ležící na protějším levém břehu, travěnou chýži s ohradou, poněvadž bylo to obyčejné přistaviště domorodců, když se přeplavovali přes řeku. Zatím sestoupil jsem k řece a shledal, že jest Čoba místy 200 až 300 kroků široka a tak hluboka, až voda její zdála se mi tmavomodra. V hustých rákosinách pobřežních četní krokodilové měli vhodné skrýše, kde nejsouce pozorováni stále číhali na kořisť; nedaleko pak kolébaly se četné lekníny (Nympheaceae) drobnokvětého druhu, který měl v korunce jen několik lístků. Po radě sluhů, jež dal mně s sebou Blockley a kteří tu již několikráte pobývali se svým pánem, vypálil jsem několik střelných ran, abych obyvatelům impalerským ohlásil, že přicházíme. Brzy potom dva muži přijeli k našemu břehu ve člunu

asi tři metry dlouhém a 35 centimetrů širokém, který vyhlouben jsa z jediného kmene sekerou palahí ponořoval se do vody 25 centimetrův. Oba tito domorodci byli tmavohnědé pleti, velici a silni oděni jsouce primitivním šatem jihoafrických Banthů tak spůsobně, že jsem toho doposud nikde v Africe neviděl. Byli totiž opásáni kožený opaskem, kolem něho pak jeden ovinul si tři vydělané kůže menších zvířat, druhý kus kalika zdělí asi tří metrů tak, že měli napřed i vzadu zástěru a v prostřed nich také bedra zakryta. V tomto prostém obleku vypadali hezčeji než Zulové, Makalakové, Bečuanové, osadní Kafrové atd.

Dal jsem jim nůž, aby mne ohlásili u svého pohlavára Makumby, sluhové pak moji oznámili jim zároveň, že Džorosiana (Jiří) Maniniani (Jiřík t. j. Blockley, kdežto Westbeech nazván byl dle své velikosti Džorosiana Umutunja) čeká v údolí Lešumském na nosiče, kteří by zboží královo dopravili do Impalery. K tomu družina má dodala ještě, že nosičové ti mají do údolí Lešumského přinésti s sebou žito, za něž Džorosiana Maniniani dá jim směnou sipaga (malé skleněné perly), talama (veliké skleněné perly) a $2^1/_2$ metru sisipa (kartounu). Když jsme hovořili, oba muži seděli bobkem na zemi, a když služebný můj Manansa skončil, povstali řkouce: Autile intate (rozuměli jsme, příteli) a loučili se se mnou volajíce Camaja koši (už jdeme, pane)!

Ráno dne 11. t. m. vyšel jsem si proti proudu řeky, a tu byly nesčetné stopy bůvolův, antilop kudu, kobusů, pallahů, gazell schovávavých a orbecki, šakalů, levhartův a lvů; nechybělo zde také ani množstvo stop hyéních. Ze skalnatých pahorků neustále donášel se ke mně štěkot pavianův, a hojné opice v palmovém křoví nedaly mně, abych si po nich nevystřelil. Z pernaté zvěři pozoroval jsem dva druhy frankolinův a perlinku, ze ptáků bahenních a vodních kladivouše, tři druhy čejek ostruhatých (Hoplopterus), čápy sedlozobé (Mycteria Senegalensis, Shaw) několikero druhů kachen a husy ostruhaté (Plectropterus), jakož i druh hadouše (Plotus) a kormorana (Phalacrocorax).

Řeka Čoba zdá mi se nejvíce půvabna v peřejích, které jsou asi šest mil nad jejím vtokem do Zambesi a tři míle nad naším táborem, a tolikéž jest krásna za nimi. Nad těmito peřeji rozkládají se mezi bařinami v obrovských rákosinách, jako les vysokých, ramena Čoby, tekoucí zde do Zambesi; jsou to široké průtoky, po jejichž klidné hladině daleko můžeš dohlednouti. U peřejů jest velmi mnoho menších a větších skalních ostrovů, které na díle vynikají holou skalou, na díle pokryty jsou pískem, a z těch zase několik porostlo jest rákosím, jiné pak hustými křovinami a stromy. Tam, kde úzkou mezerou mezi dvěma skalními ostrovy protéká málo vody, nalezl jsem rybářské vrše, zhotovené velmi dovedně z rákosu a podobné těm, kterých rybáři ve střední Evropě užívají. Na ostrovech bylo také hojně ptactva, zejména ptáků brodivých, kteří uhnízdivše se na vyšších skalinách a písečném břehu prohánělí se po mokřinách. Zvláště však bylo v řece mnoho krokodilův, u peřejů pak, které pojmenoval jsem peřeji Blockleyovými, spozoroval jsem leguany vodní. Tolikéž bylo tu dosti jiných živočichův a rostlin, i doufám tudíž, že znamenitě rozmnožím své sbírky, až tady podruhé budu pobývati.

Když jsem se na večer vrátil do našeho tábora, bylo tam 17 Masupiů statné postavy, kteří měli vlnaté své vlasy na vrchu hlavy spleteny v malé rulíčky a mimo to zdobeny rozmanitými okrasami, jako chumáčky chlupů rozličných malých šelem a gazell, korály a krátkými šňůrkami skleněných perel. Za zvláštní okrasu nosili náramky, a to jedni ze zvířecí kůže, jiní, patrně zámožnější, ze slonoviny. Vyměnil jsem od svých hostí za skleněné perly a kartoun všecko, co s sebou přinesli: asagaje, nože, kaferské žito a boby. Ten, jemuž jsem předešlého dne daroval nůž, přinesl mi hrnec, urobený z hlíny rukama žen a naplněný bečualou (pivem z kaferského žita). Tím byl jsem ani toho netuše jeho *mulekau*, totiž mohl jsem po své chuti užívati všeho, co bylo jeho. Tento zvyk patří k nejzáhubnějším obyčejům v říši Marucké, neboť ničí se jím záhy manželská oddanosť, které sic jinak národové této říše šetří mnohem více než jiní kmenové jihoafričtí. Poněvadž můžeš v domě mulekauové žádati za vše,

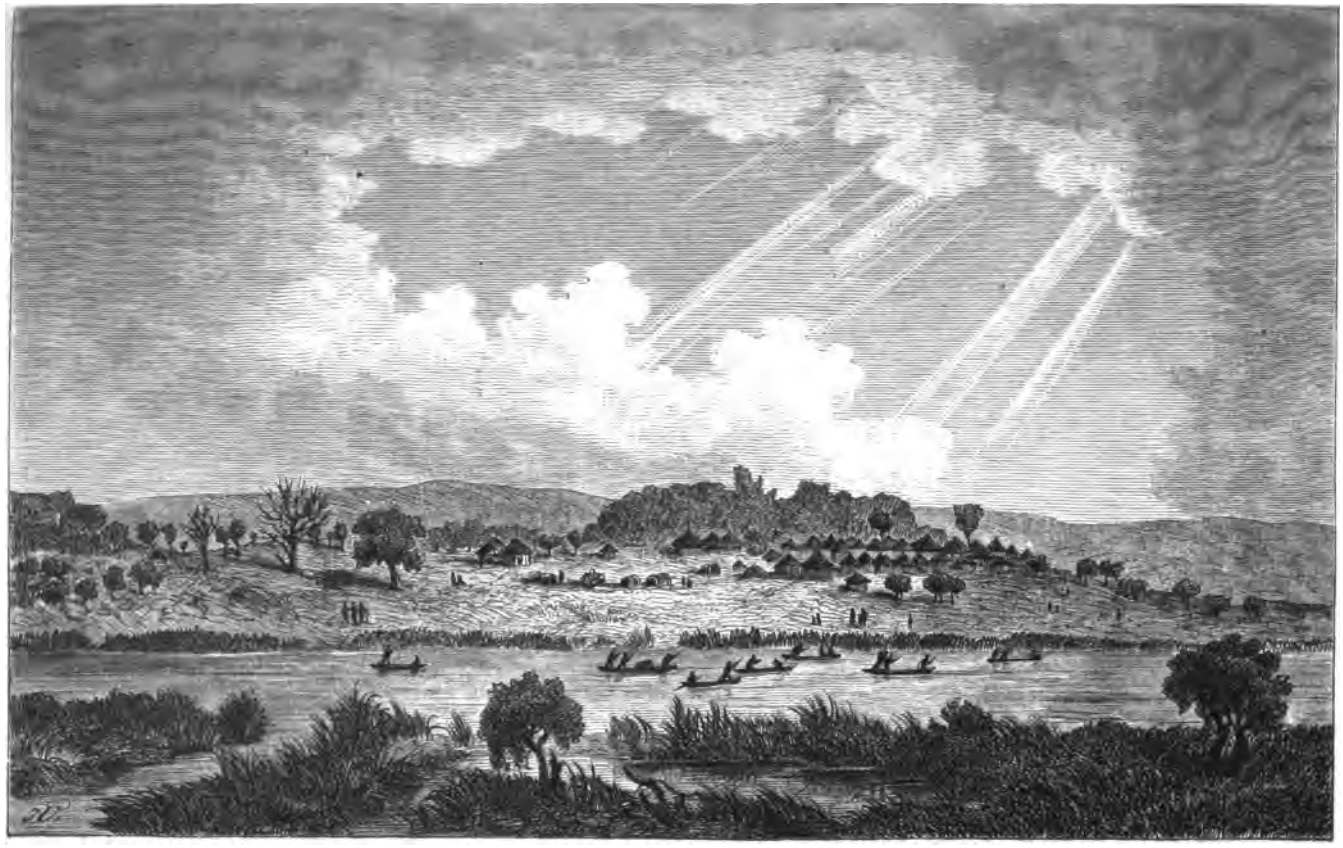

Impalera.

nejsou z toho ani ženy „pobratimovy“ vyňaty, tak že mulekau můj velice se podivoval, když jsem přišed po několika dnech do Impalery nechtěl přijati od něho ničeho kromě ryb, piva, žita a některých národopisných předmětův.

Moji hosté sdělili se mnou skrze služebného Manansu Augusta, že pohlavár jejich Makumba je na protějším břehu Zambesijském na honbě slonův a že nesmí mne dříve spatřiti a pozdraviti, dokud nedojde do Impalery odpověď krále Sepopa na mou žádost, abych směl se podívati do jeho říše. Proto také nepřijali žádného daru pro svého pohlavára. Domorodci mluvili pravdu, neboť donášely se k nám velmi často s lesnaté stráně na levém břehu Zambesijském za ostrovem Pražským a Impalerou výstřely, které patřným byly svědectvím, že Makumba se svou družinou horlivě střílí slony. Masupiům, usedlým jak v Impaleře tak u Čoby proti proudu řeky a po řece Zambesi, jest střící pobřeží, aby ani běloch ani černoch nepřekročil hranic říše bez vůle a vědomí králova. V jakém tito domorodci jsou poměru ke králi říše Marucké, Makumba později vysvětlil mně několika slovy. Také pozoroval jsem na nich, že nehrubě dbají rozdílu mezi „mým a tvým“, že však potlačí své choutky, nespustíme-li jich s očí, dokud pobývají v našem táboře.

Dne 12. přišlo mne navštivit velmi mnoho Masupiů z Impalery. Tázali se mých sluhů, z nichž Manansové dokonale hovořili řečí makololskou, kterou Masupiové mluví, zdali přítel a průvodčí můj Džorosiana Maniniani má s sebou v údolí Lešumském sluhy matabelské. Byloť jim rozkázáno, aby nepouštěli do říše žádného bělocha, ani kdyby mu sám král byl dovolil, aby se podíval do jeho království. Kdybych byl měl matabelské sluhy a přece stál na svém, že chci prohlednouti si říši Maruckou, tu bylo by mně bývalo užiti násilí rovněž tak jako Stanleyovi.

Národové říše Marucké i kmenové usedlí na sever od Zambesi, ano i Mašonové na východ bydlící, zanevřeli na Matabely krutým záštím tak jako obyvatelé negerských zemí Středoafrických nenávi-

dějí mohamedánských černých zajimačů, kteří činí loupežné výpravy na otroky od východního pobřeží mořského až k velikým jezerům Středoafrickým. Kdybych si je byl vzal za průvodčí, byl bych mohl projíti africkou pevninou od jihu až na sever, ale běloši, kteří by šli za mnou, byli by zajisté pykali takového mého odvážného podniku. Matabelové pokusili se za vlády krále Sekeletua, panujícího na středním toku Zambesijském, dvakráte proniknouti na svých loupežných výpravách až do krajin severně od Zambesi, ale nepovedlo se jim to ani jednou.

Poprvé dostali se přes peřeje na ostrov nad slapy Viktoriinými, jejž Batokové, poplatní Sekeletuovi, posázeli plodinou manzou. Za několik dní přišla veliká voda a tu nemohli zpátky; nemajíce pak potravy vykopali kořeny manzové ze země a požívše jich pomřeli všickni, poněvadž lze je jísti toliko sušené, any syrové mají v sobě jedovatinu. Při druhé výpravě přepravil tlupu Matabelů Masupia na ostrov proti proudu řeky. Tu však vymlouval se domorodec, že ho práce velmi zemdlila a že jest mu přivolati několik krajanův, aby je mohl dále převézti. Ačkoli vůbec velmi bývají opatrni, Matabelové uvěřili docela řeči mužově a nechali ho odejíti. Masupia se však už nevrátil a vylákav škůdce vlasti své do pasti nestaral se o ně. Zulové, lapení na ostrově, neměli tam příjemného pobytu. Poněvadž neuměli chytati ryb oštěpem a neodvážili se přeplouti řeku skrze četné krokodily, na ostrově pak nebylo co jísti kromě několika málo plodů palmy vějířovité, bylo jim velmi zle, a hlad mořil je tak, že rozmočivše ve vodě sandály své a štíty z volské kůže rozřezali je svými oštěpy a snědli. Hladem pomřelo jich mnoho; ostatek pak král Sekeletu, který zatím s četným mužstvem přijel z Linyanti po člunech, snadno přemohl, zajal a usadil je v zemi Barocké, prvotní vlasti Marucův, kteří tehdáž byli jeho poddanými.

Pobývaje dvakrát u dvora krále maruckého poznal jsem několik těchto Matabelův, odvádějících do Šešeke poplatek. Nosili sice posavad na hlavě známé okrasy z peří, ale nebyli to již bojovní Zulové, nýbrž, jak král Sepopo mi vypravoval, výborní rolníci.

Mezi Masupiy, kteří mne dne 12. navštívili, byl šedivý mužík, a ten velice byl hrd tím, že posluhoval zemřelému králi Sekeletuovi, jenž vyvrátil říši Makololskou. Téhož dne koupil jsem za půl čtvrta metru obyčejného kartounu kozla, jejž přivezli do našeho tábora z Impalery. Bylo to zvíře nápadně malé, jež zakrnělo proto, že ho píchla moucha tsetse. Když kozel byl zabit, mulekau můj posadil se vedlé něho očekávaje dar, totiž dovolával se „pobratimských" svých

Hrob pohlavára masupijského.

práv, k nimž náleželo také to, že mohl žádati ode mne, abych ho pohostil, kdykoliv by mne navštívil při obědě. Ten den a druhý potom Masupiové, celkem čtyřicet mužův, odtáhli po tlupách ku Blockleyovi do údolí Lešumského nesouce mu po žádosti naší na prodej žito v nádobách tykvových, asi tří- až čtyřlitrových, které si připevnili na tyčky. Baňky tyto byly velmi pěkně opleteny a přivázány na tyčkách lýčím.

Těchto tykvových nádob všickni jihoafričtí kmenové užívají v přerozmanitých potřebách. Nejčastěji však spatříš je v říši Marucké,

kde Mambundové ozdobují je vpalujíce do nich kresby postav lidských a zvířecích. Nejvíce mívají v nich vodu, tu pak oplétají je sítí z řemínků. Kmenové podrobení Bečuanům, totiž Makalaharové, Barvové, Masarvové a Madenasanové, kteří neprovozují orby, užívají k témuž účelu pštrosích vajec. Ve prázdných dýních prostřední velikosti kmenové banthuští po veliké většině uschovávají tučné látky. Nejmenší tykve vybírají si domorodci a zejména kmenové, usedlí jižně od Zambesi, za tabatěrky, ze sploštělých pak, všude stejně širokých a válcovitých, dělají hudební nástroje.

V noci na den 13. t. m. uslyšeli jsme poprvé temné řvaní hrochů. Téhož dne přišel k nám Basuto, jménem April, který provázel Blockleye chtěje vyžádati si od Sepopa, aby mu dovolil honiti slony ve své říši. S Basutem tím přibylo 18 Masupiů, kteří přinesše do údolí Lešumského žito zpátky si naložili Blockleyovo zboží, každý po 25—30 kilogramech. Pan Blockley sám doufal, že ještě téhož dne večer dojde údolí Čobského. .

Ráno dne 14. t. m. vyšel jsem si už záhy po proudu řeky a dostal se až k opuštěným dvorcům Masupiů, kteří utekli se na tento břeh Čobský a Zambesijský, když Matabelové rozkotali říši Manansův, dotýkající se od jihu slapů Viktoriiných. Kromě těchto chýží prohledl jsem si v údolí řeky též několik hrobek pohlavárů masupijských. Jsou to buď lysé, vejčité plochy, buď malé mohyly, do nichž zasazeny jsou lebky antilopí a kly sloní, někdy pouze kly, které tak jsou zastrčeny, že vynikají konci svými ven a dolů. Na těch, které déle vsazeny jsou do hrobu, bylo patrno, že větrají; byly vybíleny, děrkovaty a rozprýskány. Blíže středu hrobu, ale nedaleko od ostatních bylo několik klů, které nebyly tak zvětraly, ačkoli byly menší jsouce 10—15 kilogramů těžky; než i některým z těchto uškodil už vzduch: Také byly nedávno zasazeny do mohyly mléčné zuby sloní, jež neměly docela žádné ceny. Dali je sem Marucové, málo předtím, než jsem přišel, když poznali, jak slonovina platí, poněvadž se vladař obával, aby se mu příjmy úctou k zemřelým nezmenšily.

Vraceje se spatřil jsem podlé řeky sykomory, ze kterých jedna zvláště se vyznačovala tím, že její kmen i větve osypány byly neobyčejně hustě fíky, žel že nezralými. Odpoledne přišel Blockley z údolí Lešumského a zaplatil Masupiům mzdou po $^1/_4$ libře skleněných perel. Masupiové nechtěli při výplatě přijati bledomodrých perel; žádali za perly zbarvené temnomodře pravíce, že si chtějí za ty peníze koupiti asagaje a že se kmenu, od něhož obyčejně kupují tyto zbraně, na ten čas zalíbily perly této barvy.

Zajímavo bylo pohlednouti, jak převážejí se prodavači žita, vracející se s Blockleyem. Pozdě odpoledne vstoupili do svých člunů, kterých asi dvacet leželo blízko nás v malé zátoce, a veslovali ku protějšímu břehu. Podlé toho, jak loďka byla velika, osadili ji jeden až čtyři tmaví domorodci. Úzké čluny, 2—5 metrů dlouhé, naplněny byly většinou prázdnými nádobami na žito, některé také dřívím ku topení, tu tam bylo viděti též kusy masa ze zabité krávy bůvolí. Naposledy v zástupu plulo pět našich hostů, mezi nimi také můj mulekau v jedné z nejmenších loděk, kdežto druzi jeho pluli na větším člunu. Chtěje ukázati, jak zručně umí veslovati, snažil se, aby dostihl druhého břehu dříve než čtyři jeho společníci. Poněvadž ostatní nechtěli také zůstati pozadu, naskytla se mi tu zvláštní podívaná na neobyčejnou jízdu o závod. Mému mulekauovi se sice povedlo, že předstihl druhy o značný kus, ale v prostřed proudu opřel se vítr do záhybů jeho kubu (pláště) a zahnal ho s loďkou zpět, ani společníci jeho snadno ho předjeli. Tak marnivosť jeho připravila jej o vítězství. Dal si totiž ze šesti metrů kalika, jež vyměnil si ode mne za dvě válečné sekery, přistřihnouti od Pita kubu, který mu spůsobil neblahou porážku.

Dne 15. t. m. Blockley odjel po loďkách, mně pak bylo zde čekati ještě odpovědi královy. Toho času užil jsem k několika vycházkám. Našel jsem dva teplé solnaté prameny a rozmnožil svou sbírku ryb několika druhy, zabitými od Masupiův oštěpem v zátoce a rákosinách říčních. Také tam viděl jsem jako na Limpopu často, že kroko-

dilové chňapali po ptácích brodivých a po lednáčkách, kteří seděli na křovích a rákosinách, visících nad vodou, a že se při tom zdvíhali svrchní částí těla až na $^2/_3$ metru z vody.

Noc ze dne 15. na 16. t. m. strávil jsem u řeky chtěje pozorovati noční život zvířat u samé vody. Zvolil jsem si k tomu písčinu trochu lysou, na níž kryt jsa směrem k řece malou sítinou, mohl jsem za světla měsíčního dosti zřetelně viděti vše kolem sebe, zejména ve vodě laguny. K 11. hodině přišlo na hořejší konec laguny stádo pallahů, jehož čelní zvíře z hluboka bučíc ohlašovalo svým svěřencům, že netřeba jim báti se nebezpečenství. Ze všech zvířat, která jsem tam spatřil, nejvíce mne zajímaly dvě veliké vydry, jež vyšedše z hustého rákosí na protějším břehu malé zátoky lovily na mělkém jejím pokraji a mnohem obratněji chytaly ryby než krokodilové, kterých se hojnost vymršťovala z vody.

Vydry postavily se na chvilku asi půl metru od vody, potom skočily ku předu a probíhaly rychle okolní sítiny, slídíce tam tlamou kolem kořenů; pak vrátily se opět na břeh, aby pozřely kořist, jak se mi zdálo, pouze malé rybičky.

Nazejtří pustil jsem se delší vycházkou proti proudu řeky, ale nebyl jsem s to, ačkoli jsme spořádali zábavnou štvanici, ani abych zmocnil se některé antilopy roenní nebo pallaha, ani některého z četných pavianů; za to se mi povedlo, že jsem mohl pozorovati mnohé pěkné ptáky, zvláště krásné veliké lednáčky (Ceryle maxima), vlhy a kukačky.

Odpoledne zahřmělo z protějšího břehu rychle po sobě několik výstřelů; byla to rumela (pozdrav) pohlavára Makumby, který mně tím ohlašoval, že vrátili se poslové, vyslaní ku králi Sepopovi, nesouce mně ze Šešeke příznivou odpověď. Po tamějším zvyku měl jsem odpověděti stejným spůsobem a použil jsem té příležitosti tak, že jsem vystřelil do plodů stromu mošunkulu. Ježto pak se mi podařilo, že jsem několik z nich roztříštil a několik prostřelil, přítomní Masupiové si mne proto od té chvíle velice vážili. Brzy potom dva

malé čluny připluly od protějšího břehu, aby mne tam převezly. Dolní Čoba a střední tok Zambesi jsou velmi hluboky (páčím hloubku jejich na 10—13 metrů), tak že i větší parníky mohly by volně po nich plouti. Žel však, že splavný tok těchto řek po 50—100 anglických mílích přetržen bývá úskalími, kterými vznikají peřeje.

Když jsme přistáli u protějšího břehu, Makumba opět uvítal mne výstřely, na něž jsem po zvyku znova odpověděl. Vkročiv do

Na břehu Čobském.

vsi Masupijské hned jsem si všiml chýží a dvorců, zbudovaných z rákosu. Byly po většině zřízeny spůsobem dvojitých staveb, jako jsem to shledal v rozvalinách města Mosililova. Vnitřní místnost byla v průměru tři metry, zevnější pak zeď kolem ní měla průměr osm metrů jsouc čtyři metry vysoka. Nikdy předtím ani potom neviděl jsem tak vysokých ohrad rákosových jako v Impaleře a mimo to později u jednoho pobočního kmene maruckého. Stavějíce své chatrče Impalerští nechali rákos tak dlouhý, jak vyrostl, jednak aby chránili příbytkův od větru, jednak aby zadrželi příval vody po letních lijav-

cích. Některé chýže byly podobny pecem skládajíce se z otevřené předsíně a dvou komor a jsouce zřízeny z rákosí a trávy.

U prostřed osady stála na trávníku radnice, totiž taková kuželovitá došková střecha na několika tenkých sloupkách, o jaké jsem se zmínil už několikráte. V této pak byl mně zvláště nápaden podlouhlý, dutý předmět morupa, t. j. buben, který mají, jak jsem se později dověděl, po většině vsí v říši Marucké a Masupijské. Kůže na bubnu jest provrtána a tímto otvorem prostrčena jest hůlka, do které jest nahoře zastrčena na příč druhá. Z tohoto bubnu vyluzují zvuk, jako když nové boty vrzají, a to tak, že ovinuvše si ruku navlhčeným lýčím bahobabovým a strčivše ji do válcovitého bubnu, půl metru dlouhého, rychle otáčejí řečenou hůlkou. Toho bubnu však užívají jen tehdá, když obyvatelé vesničtí vycházejí vstříc sousedům, kteří vracejí se vítězně z honby na lvy nebo levharty, a vítají je zpěvem a tancem.

Makumba, asi čtyřicetiletý Masupia temné pleti, uvítal mne přátelsky. Týž den setkal jsem se v Impaleře se dvěma anglickými důstojníky, kapitánem Mac Loudem a Fairlym, a s panem Cowleyem, kteří se pro honbu vybrali z Natalu k řece Zambesi a požádali též proto Sepopa, aby dovolil jim vejíti do své říše. Sepopo neodepřel jim toho, a lovci odevzdavše mu své dary chystali se právě, že vrátí se ku svým vozům do Panda ma Tenky, aby se připravili k velikým honům v říši Marucké. Bohužel, že trpce byli sklamáni a že Sepopo zachoval se k nim přese všecku jejich obětovnosť velmi nehezky.

Kapitán Mac Loud vypravoval mně, že zastřelil slona, jehož kly byly po padesáti kilogramech těžky. Král Sepopo je vzal a slíbil, že mu dá náhradou, až se vrátí do Šešeke, dva jiné zuby, které sám ukořistil. Makumba vyčastoval nás v jednom ze svých příbytků bučualou (pivem z kaferského žita). Podávali nám ho ve velikých dřevěných hrncích, my pak pili jsme ze sběraček, zhotovených z dýní. Rozmlouvaje se mnou Makumba, který svému králi věrně byl oddán a potom i život za něj položil, učinil mne pozorna na zvlášt-

nosti královy, abych se tím, jednaje s ním, řídil. Než opustil jsem Impaleru, prošel jsem několikrát vesnici a shledal, že lze osadu tuto rozděliti do tří skupin. Ve skupině pořící bylo 135, ve druhé u pahorku, který vypínal se na sever několik set krokův od řeky a na nějž obyvatelé Impalerští prchali, když byla veliká voda, 25 a v západní „čtvrti" 32 obydlí. Ženy Impalerské neměly žádných zástěr, jako v přerozmanité podobě Bečuanky nosívají, nýbrž sukničky z vydělané kůže, sahající až na kolena. Vůbec tamější lidé vypadají mnohem lépe než Bečuanové.

Makumba téhož dne odešel z Impalery odebrav se do svého sídla, které leží na levém břehu Zambesijském. V Impaleře bydlela pouze jedna z jeho žen se svými služkami vzdělávajíc pohlavárovo pole, přijímajíc a pohostujíc jej, kdykoli poctil ves tuto svým pobytem. Tentokráte přišel, aby počastoval mne jménem královým. Když jsem mu děkuje za jeho vlídnosť nabídl dar, odmítl ho pravě: „Kdybych jej přijal, zaplatil bych to životem; nesmímeť od žádného cizince, ať bělocha, ať černocha, přijímati darů, dokud nebyl králi nějaký podán."

Na večer dne 17. t. m. vybrali jsme se ze vsi ku přístavišti Zambesijskému, které ležíc u velikého bahobabu sluje přístavem Makumbovým. Veslaři zřídili pro mne a Blockleye ohradu (skerm); tam ztrávil jsem na břehu veletoku, po němž jsem dlouhá léta toužil, prvou noc. Přístaviště Makumbovo leží u samých peřejů Zambesijských, o kterých se už stala zmínka, sotva čtyři anglické míle nade stokem jeho s Čobou. Před námi v řece rozkládaly se četné ostrovy, dílem lesnaté, dílem rákosnaté. Na několika holých větvích, skláněících se nad peřeji, seděli hadouši, a na vyčouhlých hnědých úskalích postavili se kormorani. Ponořovali se do vln nechávajíce se nésti proudem a chytali ryby, ale vyhýbali se hlubinám, kde se krokodilové skrývali. Potom vyletnuvše usedli zase na skalní balvany a rozpínali křídla, aby jim oschla. Zastřelili jsme sice několik těchto ptákův, ale dostali jsme jenom dva; ostatní odnesla voda

i s říčním orlem (Haliaëtus vocifer), kterého jsem kromě nich zasáhl kulkou, a krokodilové je polapali. V noci slyšeti bylo takořka každých deset minut hrochy; rozdělavše však u řeky mohutný oheň zbavili jsme se návštěvy nemilých hostí.

Dne 18. pustil jsem se, jakmile slunce vyšlo, poprvé ve člunu na Zambesi. V křehké lodičce sotva 45—50 centimetrů široké a vyhloubené z jediného kmene, jejíž kraj vyniká pouze 6 centimetrů nad vodu, cestující houpá se po jasných vlnách, které se pod ním kalí do černavomodra prozrazujíce, že velikou kryjí hloubku, kdežto se před ním a za ním vinou tmavomodrou stužkou otáčejíce krásné ostrovy, jež bujely zelení všelikých odstínů. Po naší pravici pne se asi dva metry nad vodou stěna hustého, obrovského rákosu, který místy pokrývá krajinu až do dáli několika mil. Zde onde viděti jest tak říkajíc sluje skrze rákos po celé jeho šíři a k těm jdou chodby — stezky hrochů, jimiž obrovští tito tlustokožci chodí berouce se z řeky na pastvu. Početné krásné úponkovité rostliny rudokvěté vinou se po třtinách vzhůru krášlíce půvabně tmavou stěnu šumného rákosového lesa. Dále na pravo rozkládá se bařinatý a rákosnatý ostrov lemován jsa divotvárnými trsy papyrovými jako špičatým límcem. Nejkrajnější trsy, jejichž stonky z části voda omývá, kývají svými pernatými korunami a chvějí se, jiné u silnějšího proudu kolébají se semo tam. Na malých, volných prostorách v podivném houští papyrovém zakmitne se tu tam před naším zrakem náhle cosi bílého, rudého, šedého nebo černého, a než ještě přihledneme, co by to bylo, vzlétne volavka stříbřitá, nachová nebo šedá. Jinde zase vidíme četné menší druhy volavek, bukačův a jiných ptáků brodivých, kteří sedíce na stéblech papyrových, poněkud ohnutých, číhají na rybky.

Zabočíme-li do ramene říčního, kam domorodci zřídka veslují, brzy nás obklopí hejna divokých hus a kachen a na písčinách hemží se zejzobi (Anastomus lamelligerus), jespáci a rackové tří druhů. Tolikéž upoutají pozor cestovatelův orlové říční svým táhlým křikem sedíce po dvou na stromech nebo na pobřeží tam, kde je vyšší; vůbec zjevují se

Zvěř na rovině, zvané kraalem Blockleyovým.

na břehách veletoku neustále noví a půvabní živočichové. Vedlé zajímavé scenerie pobřežní, rákosové stěny, oživené pestrým mnohohlasým ptactvem, po naší pravici a papyrových houštin po naší levici stejně líbí se nám plavba ve člunu. Nic však není malebnějšího nad obraz, jehož poskytuje nám mužstvo na člunech. Tmavé postavy Maruců rozrážejí i s těžkým nákladem na loďkách rychle vlny dlouhými svými vesly, při čemž zástěry jejich z vydělávané kůže ovinuty jsouce bílým a červeným kalikem vlají ve větru. Muž, stojící na předku loďky, řídí člun. Ráz na ráz veslaři ponořují vesla do vody provázejíce druhdy pohyby tyto zpěvem. Zrovna za nejpřednějším veslařem stojí cestovatel a za ním bývají z pravidla tři až čtyři, někdy pak až jedenáct veslařů, kteří veslují stojíce. Nejdelší loďky jsou sedm metrů dlouhy.

Počítám, že řeka je 300 metrů široka, rozlévajíc se tam, kde četné ostrovy tok její zarážejí, až na 1000 metrů. Na mnohých místech břeh jest podemlet a sklání se bezprostředně do hloubky říční. U rákosin jest řeka, jde-li se na tři metry od kraje, dva metry hluboka, kdežto tam, kde u pobřeží roste sítí, zajíti jest do ní až sedm metrův, aby našel takovou hloubku.

Když jsme tři hodiny pluli ve člunu, ocitli jsme se u místa, kde pravý břeh prost jsa rákosin a lesu dopouštěl rozhlednouti se po široké travnaté rovině, omezené v dáli hvozdem a oživené nesčetnou zvěří, kterou Masupiové a Marucové ku cti mého průvodce nazvali kraalem Blockleyovým. Tam vystoupil jsem ze člunu a šel podlé břehu dále. U rákosiny a ještě více na pokraji listnatého lesa prohánělo se stáda buvolí. Poprvé spatřil jsem tam antilopy lečve a puku, které se pásly po stech ve stádech na travnaté rovině. Prvá z nich jest větší, druhá pak menší než antilopa ploskatá, a vyznačují se žlutavohnědou, hustě chundelatou srstí jako všecky antilopy kobusí, jakož i rohy ohnutými ku předu. Mimo to viděl jsem tlupy gazell rákosných v husté trávě za rákosím. Pohleděv ke hvozdu uzřel jsem tam nesčetná stáda zeber a menší tlupy pakoňů žíhaných po 10 až 20 kusech.

Až posavad jeli jsme stále blízko břehu a to zejména, abychom se vyhnuli hrochům, kteří ve dne pobývají uprostřed řeky a jenom někdy vynořují se nad povrch její. Bylo-li nám na mnohých místech proudu k vůli přejeti řeku, tož veslaři tužili se, abychom přejeli jak možná nejrychleji. Když jsme jednou spustivše se rychle po proudu jeli od levého břehu ku pravému, u něhož byl ostrov, porostlý papyrem, všiml jsem si, že domorodci náhle zastavili a veslař, nejblíže mne stojící, pošeptal mi slovo *kubu*. Nebyl jsem dlouho na rozpacích, co to slovo znamená, neboť vlídný můj soused ukázal na místo v řece asi 200 kroků před námi, kde vynořil se malý, krátký pařez, z něhož stříkal nízko dvojnásobný vodní proud, a brzy za ním objevil se druhý. Byly to hlavy hrochů. Jakmile tmavá hmota zmizela pod vodou, veslovali jsme velmi tiše a pomalu ku předu, a když jsme se ocitli zároveň s místem, kde se zvířata zdvihla poprvé, tu ustali jsme plouti. Blockley a já připravili jsme se k výstřelu; tentokráte vynořily se nejprve hlavy dvou mláďat, potom veliká hlava samcova, a hned za ním vystrčila tlamu samice. Z osmi ran, které jsme po těchto dvou vypálili, zasáhly dvě starého hrocha za ucho. Veslaři tvrdili, že zvíře jest smrtelně raněno. A bylo tomu tak, neboť přes to, že zůstali jsme déle než hodinu na témže místě proti vůli domorodců, kteří nemajíce nejmenších svých loděk a nejsouce ozbrojeni oštěpy, zvláště k tomu zhotovenými, jak mohou nejvíce vyhýbají se těmto zvířatům, vynořovaly se pořád jenom tři hlavy, nikoliv pak starý hroch.

Trvám, že ze všech větších ssavců jihoafrických hroch bezbrannému člověku nejvíce jest nebezpečen. Ve volné přírodě zná a trpí jenom ty předměty na blízku, které vidí kolem sebe stále. Se vším, co zdá mu se býti cizí, nakládá jako s nepřítelem, jenž vyrušuje ho z klidu; zastane-li, když jde k vodě neb od řeky v chodbách rákosových něco takového, tu ať je to vůl, kůň, dikobraz, či bedna, natřený pařez, vlněná pokryvka, na příč pověšená, či dokonce lidská bytost, vrhá se hned na ně, aby očistil si cestu. Odstraní-li se však dotčený předmět anebo ukryje-li se živá bytost do křoví, tož hroch

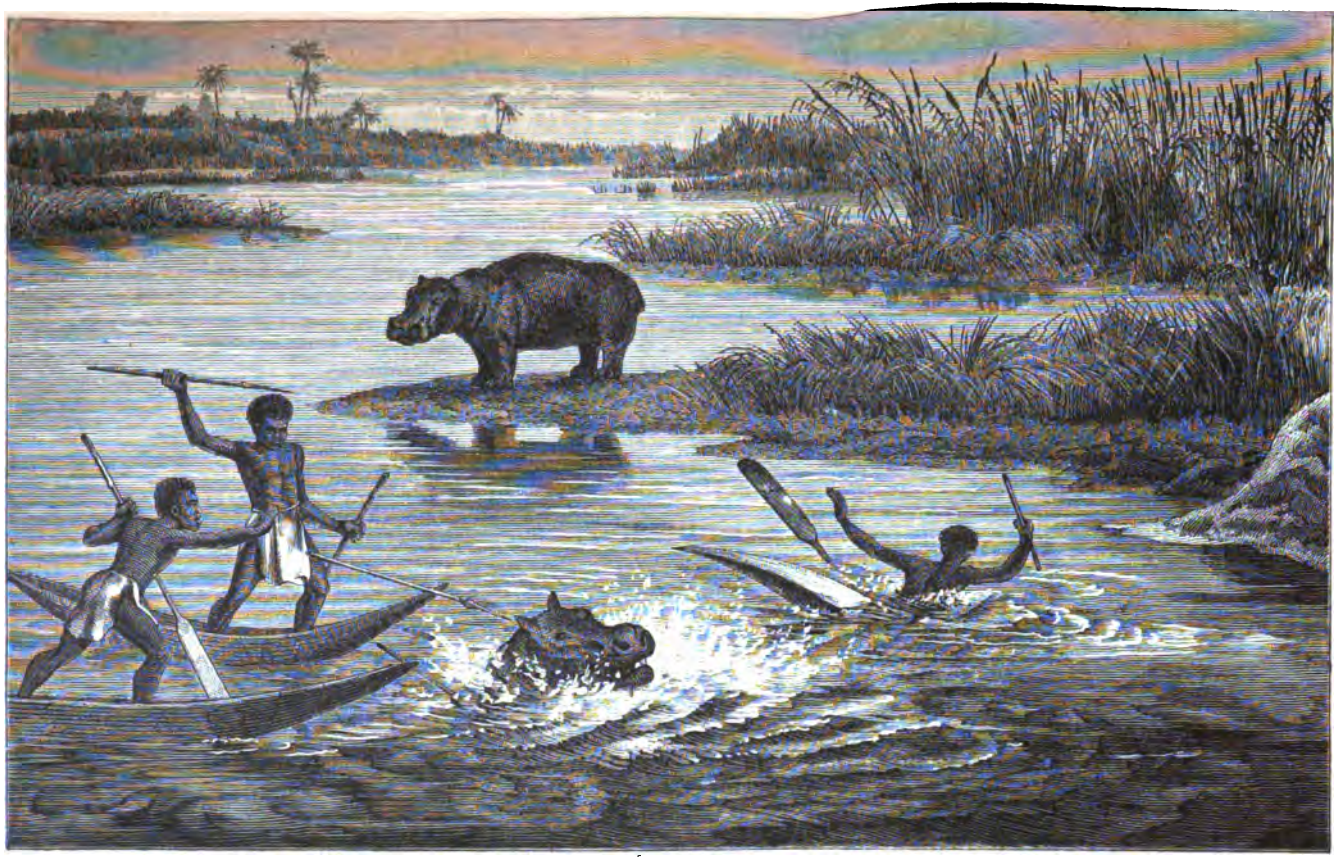

Honba na hrochy.

pokojně jde svou cestou zapomněv věci, která na okamžik rozčilila tupou jeho mysl.*) Hroch neušetří bezbranného člověka, kdežto se lidé velmi často bez úrazu mohou potkati se lvem, s bůvolem, ano i dosti zhusta s levhartem, jestliže těchto zvířat nepodráždili.

Poraníme-li z několika hrochů, kteří se na témže místě vynořili z řeky, jednoho, tož ostatní řídčeji objeví se nad povrchem; byla-li pak rána jeho smrtelná, zabitý tlustokožec vypluje hodinu po smrti nad hladinu a vlny ženou jej s sebou dále. Stane-li se to, kmenové říše Marucké snadno dovedou zmocniti se mrtvoly. Házejí totiž kámen, upevněný na travěném provazu přes mrtvého hrocha tak, že druhý konec lana podrží v ruce a potom zvolna táhnouce dostanou obra ke břehu. Obyvatelé říše Marucké jsou náruživí lovci hrochů; zejména však libují si v honbách na ně kmenové, sídlící na pobřeží Zambesijském: Marucové, Masupiové, Batokové a Mamboëové. Zvláště však poslední kmen vyniká neobyčejnou zručností při těchto lovech, a proto králové maručtí usídlili jej podlé řeky v malých vsích, přesadivše ho tam z bydlišť na horním toku Zambesijském, aby zásoboval jak královský dvůr tak i pohlaváry okresů, mezujících s řekou, čerstvými a sušenými rybami a hroším masem.

Tito kmenové nazvali nejmenší své loďky, které sotva snesou jednu osobu a velmi nesnadno se řídí, avšak bleskem mohou se pohybovati, mokoro či kubu (člunek hroší). Lovíce hrochy užívají neobyčejně velikých asagajů s dlouhou násadou a jednoduchou kotvičkou, které však nejsou těžší obyčejných, menších oštěpů, ježto násada tato jest z měkkého dřeva. Když jsem potom přišel do Šešeke, vypravovali mně o velmi kormutlivé příhodě, která stala se minulého roku (1874) na písčině nedaleko tohoto města. Masupia jakýs jeda po řece spatřil na této písčině spícího hrocha. Domnívaje se, že snadno jej zabije, přivesloval k samému tlustokožci, pokud mohl, beze šramotu. Vystoupil ze člunu, šel ke hrochu a vrazil mu oštěp

*) Vysvětlujeme si úkaz tento tím, že hroch málo má mozku hledíc k velikosti jeho.

za lopatku. Ale hrot poranil obra jen nepatrně, ježto svezl se po žebře. Probuzen byv ranou hroch povstal a obrátil se tak rychle, že muž nebyl s to, aby skoče na stranu, ušel mu s očí. Hroch tudíž obořil se naň a tu Masupia zvrátil se na zem chtěje uniknouti zrakům nepřítelovým. Neprovedl však nejspíše tohoto pohybu dosti rychle, tak že ani blbého toho tvora neoklamal, neboť hroch vrhl se naň a chtěl ho rozšlapati. Když Masupia na obranu napřahl pravou ruku, rozlícený obr chopil se jí svými ostrými tesáky a překousl mu ji tak, že visela jen na kousku kůže. Bezděky domorodec vystrčil i levou ruku, aby se bránil, ale hroch ukousl mu též tu docela. Rybáři jedouce kolem, nalezli zohaveného rodáka, an umíral.

Jedl jsem několikráte hroší maso, ale nechutnalo mi valně. Za lahůdku pokládají pečenou rosolovatou jeho tlustou kůži. Bývši za syrova přiříznuta jest dobrou rukojetí k nožům a menším nástrojům, ježto uschnuvši scvrkne a pevně sevře železo. Zabijí-li Masupiové nebo Marucové proti proudu nebo po proudu řeky až do vzdálí desíti zeměpisných mil od Šešeke nějakého hrocha, tož skorem vždy donesou polovici do hlavního města králi, při čemž se plece pokládají za podíl královský.

Z pravidla hroch opouští vodu na večer a jde po pastvě. Tu pak často si vybírá a pasa se zabloudí až devět anglických mil proti proudu řeky; za svítání vrátí se opět k ní, totiž vyhledá si místo, kde pobýval za dne buď v samé řece buď v laguně, a tam oznamuje příchod svůj tak, že několikráte se ponoří „dělaje bubliny“. Někdy nalezli hrochy v lese devět až deset anglických mil od veletoku a to nejčastěji, jak spali.

Méně obtížno jest loviti tyto tlustokožce ve východní a jižní zemi Matabelské a v krajině Mašonské, kdež na jih od řeky Limpopa a na sever od Zambesi jdou proti pobočkám jejich zdržujíce se jim poblízku. Obchodníci matabelští vypravovali mně, že viděli, kterak Mašonové širokými dýkami přepadli hrochy ve vodě a také je zmohli.

Hrochové byli za dřívějších let rozšířeni po veškeré Jižní Africe. Jak dosvědčují kresby Křováků po skalinách, tlustokožci tito přebývali druhdy nejen v řekách, nýbrž i v solnatých pánvích dešťových. Posavad jsou ještě v řekách Natalských; v osadě pak Kapské přátelé moji sdělili se mnou, že hrochové vyskytují se ještě v dolním toku několika řek Kaffrarijských. Ve střední Africe Jižní zastihneš je, cestuješ-li od jihu, poprvé v Limpopu.

Ačkoli se v Zambesi krokodilové ažaž hemží, a ti hlavní byli příčinou, proč se veslaři tak úzkostlivě varovali hrochů, nespatřili jsme přece žádného. Břehy skládaly se střídavě z vrstev hlíny a prsti ztlouštĕ 5—45 centimetrů; prst tato jest podobna rašelině a vznikla z naplavených a zetlelých zbytků rostlinných. Semo tam, kde se mělká proláklina končila u řeky prohlubujíc se z travnaté roviny po naší pravici, rybáři masupijští zahradili ji rákosovou oplotní zvýší třiceti centimetrův až tří metrův.

Ujeli jsme 3—3½ anglické míle za hodinu a prvý den přejeli jsme desetkráte řeku, jednak abychom vyhnuli se prudkým zatáčkám, jednak abychom nebyli strženi silným proudem. Kdežto se nám po pravici otvíral pohled po travnaté rovině (Blockleyově kraalu) a na bohatou zvěř, až tam, kde les obmezoval obzor, vysoká rákosina zabraňovala nám docela rozhlednouti se na jih a na západ. Tyto lagunovité houštiny mezi dolním tokem Čoby a Zambesim jsou nejmilejším bydlištěm slonův a hrochův. Rozložili jsme se noclehem na písečném ostrově, na němž nalezli jsme opuštěnou chýži. Ani jedni asagaji a noži řezali rákos a vázali jej do otýpek, druzí vykopali takovýmiže nástroji díry do písku, do nichž zastrkali rákosové otýpky, přivázané ke kolům. Zatím tři loďky odrazily od našeho ostrova, aby přivezly z protějšího břehu suchou trávu, a tou pokryli rákosové otepi, spojené ve vrcholcích. A tak postavili domorodci chýži, asi 1½—2 metry vysokou a 60—75 centimetrů širokou, v podobě noční čepice s takovou rychlostí, že bys neuvěřil.

Příští odpoledne přešli jsme na levém břehu řeku, při ústí asi 50 metrů širokou a krokodily bohatou, kterou nazývali Kaša čili

Kašteja. Livingstone jmenuje tuto řeku Madžila, jak jí nejspíše Makololové říkali. Již několik set kroků nad ústím řeka zúžovala se místy až na 15 metrův; ačkoli pak někde málo jest hluboka (metr), bylo by přece odvážno přebroditi ji, neboť ze zkaleného proudu lze poznati velmi zřetelně potměšilé obyvatele její. Plujíce dále potkali jsme několik člunův s osadníky z města Makumbova, kteří dovezše slonovinu do Šešeke ku Sepopovi vraceli se právě se střelivem a dvěma vlněnými pokryvkami, které dostali odsluhou. Po občerstvující koupeli na mělkém a bezpečném místě veslovali jsme statečně dál, abychom na večer dospěli nového sídelního města. Že jsme blízko této osady Masupijské, která je prosta mouchy tsetse, bylo znáti po malých stádech skotu, jež pásla se podlé řeky bedlivě jsouce střežena.

Staré Šešeke leží asi $1^1/_2$ míle na západ odtamtud, kde se veletok Zambesi náhle od jihu obrací na východ, u laguny Zambesijské. Dvůr marucký bydlel ode dávna v úrodné vlasti Barocké, jež velepříhodna byla chovu skotu. Sepopo, král říše Marucké, se však za pobytu mého provinil mnohými ukrutnými skutky na svém kmeni, tak že Barocové velice naň zanevřeli. Proto opustil své sídlo a přestěhoval se do provincie Masupijské, po většině týrané mouchou tsetse. Sepopo přesídlil se také z toho důvodu, že byl nespokojen s portugalskými obchodníky se slonovinou od břehu moře Atlantského. Zdálo se mu totiž, že směnné zboží jejich srovnáno jsouc s Westbeechovým jest bez ceny, a proto chtěl, aby nové jeho sídlo bylo blíže obchodníkům, přicházejícím od jihu.

Když jsme blížili se k sídelnímu městu, Blockley radil nám, abychom příchod svůj ohlásili rumelou. Jakmile pozdravné výstřely dozněly, tlupy lidí objevily se pod stromy a na odvet následovalo hned asi dvacet ran. To byl důkaz, že král byl mezi lidem a že sám řídil stavbu nového města. Křik Šešeckých, který se vstříc nám ozýval, pobídl naše veslaře, tak že dospěli jsme za čtvrť hodiny břehu a přistáli na místě, kde blízko skupení stromů vytaženo bylo ně-

kolik člunů na sucho. K audienci u vládce středního Zambesi bylo nám přijíti ve slavnostním oděvu; byl jsem tedy nemálo polekán, když mně k obleku chyběl klobouk. Blockley nepopřál mi ani času, abych prohledal své vaky, neboť už zazněly od stromů zvuky myrimby.

Zmínil jsem se už dříve, kterak král již několik měsíců věděl o tom, že přijdu; poptával se několikráte Westbeecha a Blockleye na mne a pravil: „Kéž by už přece přišel ňaka, který chce cestovati říší mou jako monari“ (Livingstone). Proto měl jsem býti přivítán slavněji než 15 bělochů, kteří přede mnou od dob Livingstonových spatřili královský obličej Sepopův.

ustupujíce sehnutému mladému muži, který nesl velikou dřevěnou mísu. Hlasatel oznámil nám, jaký jest jeho úřad; vůně pečených ryb, která se rozšířila, jakmile mladík tento přišed do kola nás pozdravil, byla mně poněkud náhradou za to, že jsem nerozuměl hovoru. Muž postavil mísu na prázdné místo mezi králem a námi. Sepopo sáhl hned do ní a podal pohlavárům Kapellovi a Mašokuovi po rybě. Pak teprva, když tito již půl ryby snědli a král byl jist, že pokrm ten není otráven, nabídl mně a Blockleyovi též po rybě a dal se sám do jídla. Prsty naše byly nám nožem i vidličkou, v čemž nás vládce říše, větší než pět království českých (5000 čtverečních mil), dobrým příkladem a nemalou zručností předcházel. Přes to, že jsme od rána nejedli a tudíž měli veliký hlad, směli jsme, abychom se neprohřešili proti tamějšímu mravu, sníst toliko půl ryby, ostatek však bylo nám podati pohlaváru, nejblíže nás sedícímu; ten požil také jen několik soust a zbytek podal svému sousedu. Tak se veškeré shromáždění nasytilo desíti rybami, ba i parobové království pochutnali si na hlavách rybích.

Obyvatelé říše Marucké umějí výborně připravovati ryby k jídlu, smažíce je buď v jejich vlastním tuku buď sušíce je na slunci a potom pekouce je na uhlí. Prvým spůsobem připravují zvláště druhy ryb, kterým národové zambesijští říkají či-mo, ci-gačinči, či-mašona atd. Ryb dravých nejídají, vyjímajíc rybu inquisi, silně na pyskách ozbrojenou. Tak viděl jsem zřídka, že jedli štítohlavého sumce, a to hlavně proto, že maso této ryby, v Africe velmi obecné, pokud zdržuje se v Zambesi, plno jest cizopasného červa, tři centimetry dlouhého, jenž stočen jest v závitcích jako trychiny. Veliké množstvo ryb domorodci suší na slunci, několik měsíců uschovávají, potom skládají do košův a posýlají na sever, kde s tím zbožím vedou obchod.

Když jsme skončili hostinu, několik sluhů přineslo dřevěné mísy s vodou, kterou si nejbližší sousedé králové, sedící kolem něho, omočili rty. Přepodivno však bylo druhé očisťovadlo, kterým zbavovali se mastnoty, pozůstalé po hostině. Sluha přinesl na malém dřevěném

tácu asi dvacet špinavozelených koulí, zvící vlaského ořechu. Král a družina jeho vzali si po jedné — a také k nám přistrčili misku — potřeli si ruce, mnuli je a potom umyli. Jsa zvědav poznati, z čeho tyto koule jsou, vzbudil jsem všeobecné veselí. Jan Mahura přeložil mně slova králova: „Přičichni, pane," já pak učiniv tak nepochyboval jsem už, že to jsou mýdlové koule. My běloši vytáhli jsme kapesní šátky, abychom utřeli si ruce, an Sepopo vzal libeko, totiž svou nosní lžíci, a tou oškraboval si mokré prsty, až oschly. Totéž učinili pohlaváři a nejbližší jejich sousedé, ale byli také někteří v zadních řadách, kteří chtějíce ušetřiti libeka otírali si ruce do sucha pouze na čistém křemenitém písku.

Tento libeko jest plochá železná lopatička zšíří 1 až 4 centimetrův a zdélí 4 až 35 centimetrů, přivázaná na travěném pletenci nebo šňůrce skleněných perel anebo na řemínku, jíž kmenové banthuští užívají za kapesní šátek, čímž se ovšem rozšiřují chřípě a znetvořuje obličej.

Poněvadž se již slunce chýlilo k západu, král povstal následován jsa námi a hrajícími a zpívajícími hudebníky. Zamířil k našemu přistavišti, kde se svou družinou vstoupil na tři čluny, aby se pro zábavu projel po vodě. Za plavby dal silně střílеti, načež dvořanům, za ním jedoucím, náležitě bylo odpovídati. Asi po pěti minutách vyjeli jsme z řeky, zabočili do laguny a zamířivše do pobočni laguny, na západ, přistáli jsme po dobré čtvrť hodině ve přistavišti Staro-šešeckém. Sotva 7 metrů nad vlastním údolím říčním prostíralo se na kraji hvozdu, rostoucího ve hlubokém písku, Šešeke, přistavěné ku staré vsi Masupijské, odkud se král chtěl vystěhovati do nově založeného sídla. U přistaviště stál dvorec obchodníka Westbeecha, zbudovaný ze dříví a rákosí, kde zboží jeho složeno bylo dotud, dokavad Sepopo nesměnil je za slonovinu. Na dvoře obchodní stanice Westbeechovy byly tři chýže; v jedné bydlel kuchař obchodníkův, ve druhé byla kuchyně a ve třetí přebývali sluhové. Za domkem obchodníkovým mezi ním a plotem stála čtvrtá chýže, zvýší asi

$1^2/_3$ metru a v průměru dvou metrů, podobná bochníkovitým chatrčím korannským, se vchodem tak nízkým, že bylo lze vlézti tam pouze po čtyřech. To byl můj palác, můj příbytek, když jsem poprvé pobýval v sídle mocného krále.

Než jsem se tam ubytoval, zavolali mne s Blockleyem ku králi na večeři. Sepopo seděl na rohožce ve dvorku, dlaženém cementem. Usadili jsme se po jeho levici na podobném koberci, kdežto se někteří posadili vedlé králové po jeho pravici. Podali nám na talířích vařeného masa antilop losích. Nechyběly ani nože ani vidličky, jichž užívati naučili královský dvůr marucký obchodníci, přicházející do této říše od západního břehu mořského. Za příkrm k masu dali nám manzy, průhledné to moučné kaše, která jak jsem později seznal, velmi jest živna. *) Po jídle přinesli baňatou nádobu tykvovou, končící dlouhým ohnutým hrdlem, z níž nalévali nám medoviny do plechových pohárův a do sklenic, Westbeechem králi darovaných. Číšník zatleskav posadil se na prázdné místo mezi krále a lid a vypil sám prvý pohár, potom král přihnul si z nejbližšího a dal ostatek nejmilejší králové po své pravici, pak mně a Blockleyovi. Také některým pohlavárům bylo uštědřeno medoviny, ale toliko nám byla prokázána čest, že jsme si směli zavdati s králem. Jakmile jsme se napili národního nápoje, král povstal, zul si boty, podal je služce, která přinesla pokrm, a odešel do svého bytu, když jsem mu slíbil, že ho tam ráno navštívím a přijdu ke snídaní.

Spal jsem už dvě hodiny na svém lůžku z beden. Tu probudila mne záře světla a šramot v malé přední komoře obchodního skladiště. Pohlednuv tam spatřil jsem Sepopa s jeho družinou, kterak přehrabává zboží Blockleyem přivezené, konečně chápe se vozové svítilny, za niž už ve dne marně žádal obchodního jednatele, a potom rychle se vzdaluje. Toť byl ovšem zvláštní spůsob, jakým se panovník marucký domáhal věcí, které se mu líbily.

*) Doufám, že provedu, aby kořen manzový vyvážel se z říše Marucké.

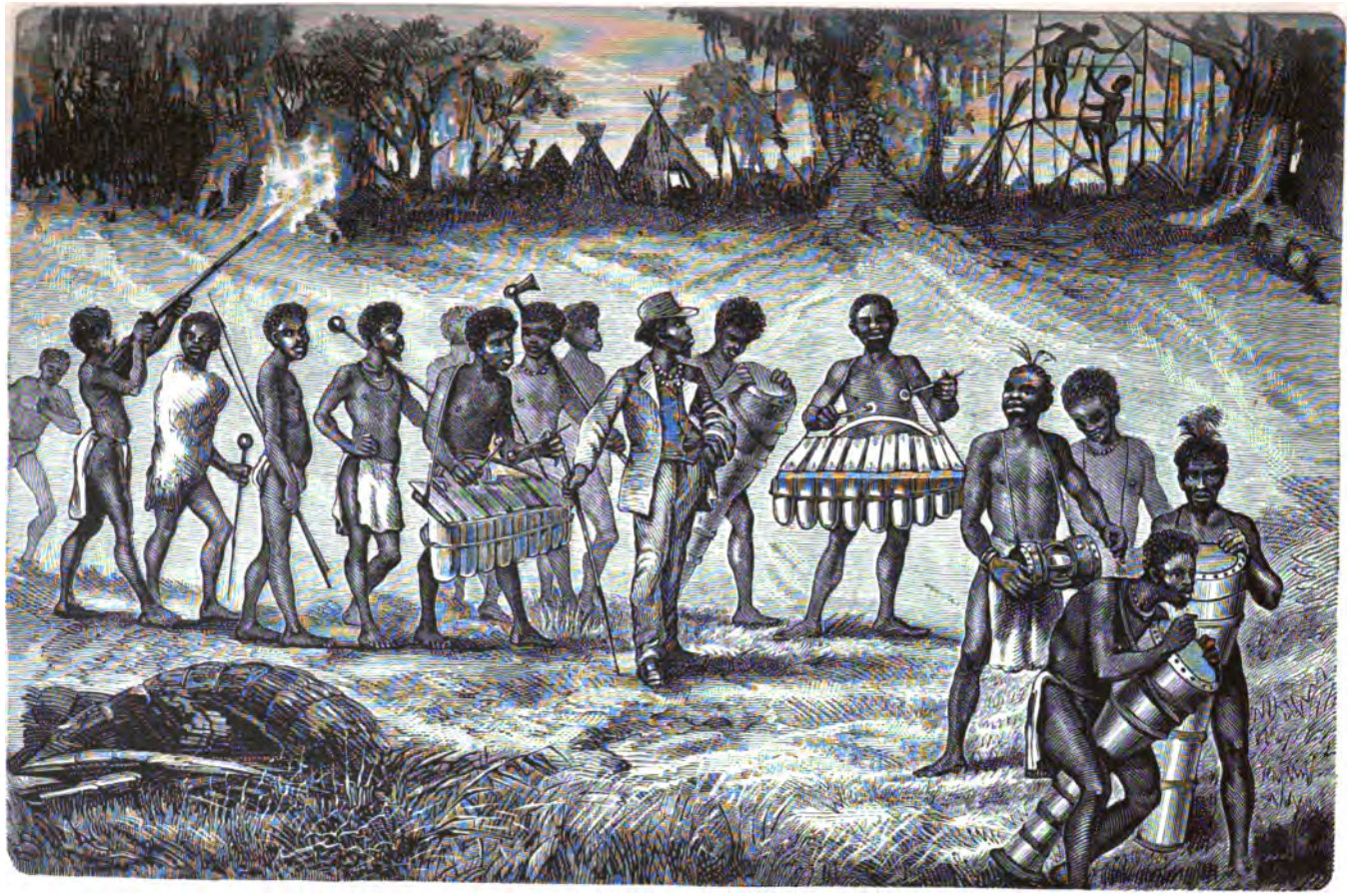

Jak mne Sepopo přivítal.

Abych dopověděl, co jsem zažil za prvého dne svého pobytu v Šešeke, zmíním se ještě o příhodě, která se udála, když jsme pili medovinu. Přišli totiž čtyři muži nesouce slonovinu, složili břímě své na hromadu slonových klův uprostřed ohrady, poklekli a zatleskali rukama dotýkajíce se pětkrát čelem země a provolávajíce „šangve, šangve". Potom povstavše posadili se do nejzadnější řady a seděli tam, až král povečeřel. Pak přilezli byvše k tomu vyzváni trochu blíže, tleskali tiše jak za královy řeči tak po ní a vypravovali nekonečným žvástem o honbě, na níž ukořistili slonovinu. Král nařídil jim, aby si nazejtří přišli zase pro střelivo a malou odměnu za svou kořist. Slonovina byla jsouc korunním statkem králův majetek a pušky, vydané poddaným, byly jim jenom půjčeny, totiž král pokládal je stále za své a mohl je kdykoli žádati zpět.

Jestliže jiní běloši chtěli krále navštíviti, bylo spůsobem, aby mu dar, za který jim dovolil vejíti do své říše, poslali už z pravého břehu Čobského, než vkročili do Impalery. Ode mne toho král nežádal; odevzdalť jsem mu svůj dar, zadovku Sniderovu a 200 nábojů, teprva po svém příchodu.

Kdežto jsme předešlý večer večeřeli před chýží, snídali jsme druhý den v bytu králově. Podlouhlá travěná chýže, podobající se velmi sedlové střeše zvýší tří metrů, rozdělena byla v polovici příčkou. V přední komoře, kde jsme snídali, ozdobeny byly stěny maruckými zbraněmi, ohromnými puškami a podivnými obleky, mezi nimi zejména stejnokrojem portugalského dragouna, jakož i ohromnými sloními kly. Užil jsem dobré mysli královy, abych vyptal se ho na dějiny Marucův a jeho říše, a podávám tyto zprávy, pokud mně je pohlaváři později potvrdili.

Veden jsa Sebituanim pobočný kmen Basutův, sídlící mezi horním tokem Oraně a hořejším Vaalem, vystěhoval se na sever. Dobyvše si násilím průchodu říšemi Bečuanskými a podmanivše si mnohé kmeny na středním Zambesi a dolní Čobě, zejména pak východní Bamašie a Maruce Basutové založili říši, objímající téměř

2000 čtverečních mil, totiž království Makololské, učinivše kromě toho poplatnými početné národy východní až k řece Kafui. Když však již za druhého panovníka, Sekeletua, vznikly mezi Makololy rozbroje a roznítily se až ve zjevnou občanskou válku, podrobení Marucové chopili se zbraní, obořili se na Makololy, usedlé mezi Čobou a Zambesim, a porazili kmen tento, decimovaný nad to zimnicí, v několika bitvách, při čemž vyhubeno bylo veškeré mužské obyvatelstvo až na chlapce a dva muže. Z Makololů, přebývajících jižně od Čoby, zastihl týž osud veškeré muže počtem asi 2000. Kdyby byli zůstali na pravém břehu Čobském, říše Makololská trvala by do dnes, avšak překročivše Čobu báli se Maruců, sesílených Mabundy a jinými podrobenými kmeny, a tudíž opustili pořící této řeky utekše se k západním Bamankvatům u jezera N'gamijského. Panovník tohoto kmene, Lečuatebele, přijal je na pohled přátelsky, ale již napřed bylo ustanoveno, že budou zahubeni. Vyslanec králův pozdravil je řka: „Jste-li přátely Batovanův, nechte svých oštěpův a válečných seker u svých žen a vejděte jako přátelé do našeho města.“ Makololové učinili tak. Jakmile však vstoupili do radnice, totiž do kotly, Batovanové zahradili vchod větvemi a kmeny a porubali vesměs Makololy, zavřené v ohradě. Se ženami naložili tak jako Marucové: vítězové rozdělili je mezi sebou. Král vybral si nejlepší, potom podělili se pohlaváři a zbytek panovník rozdal. Odtud vyskytují se mezi temnobarvými Batovany a národy říše Marucké severně od Zambesi ženy hnědé pleti, na nichž tmaví kmenové nemálo si zakládají pokládajíce světlejší pleť za zušlechtění svého rodu. Sepopo zabral tudíž zemi Makololů vyjímajíc východní území Bamašiův a krajiny jejich jižně od Čoby, které se nezmocnil boje se Matabelův.

Na sever od říše Maruců rozkládalo se království Mabundské, nad nímž vládli králové z panovnické rodiny marucké. Před několika lety zemřela králová Mabundů, která na smrtelné posteli ustanovila dědičkou nejstarší dceru Sepopovu Moquai. Ta však bojíc se úkladův otcových odevzdala mu vládu své říše a proto zastihl jsem pobývaje severně od Zambesi spojenou říši Marucko-Mabundskou (Mambund-

skou), které vládl Sepopo, přímý potomek staré královské rodiny marucké.

Při snídani Sepopo dal zavolati nejpřednější zástupce 10 větších kmenů, dělících se na 83 pobočni kmeny, a představil mně je. Z 18 větších kmenů bylo v Šešeke po většině 10—500 příslušníků s jedním nebo několika pohlaváry. Nejdůležitější kmenové říše této jsou: Maruce, Mabunda (oba panující), Masupia, Matonga, Makalaka, Mankoë, Mamboë, Manansa, Mabimbi, Bajeci, Bakalomo, Bamata, Banjoka, Basuto, Batoka, Livanga a Manenga, kteří se dělí opět na tyto pobočni kmeny: Aimalio, Aitunga, Alumba, Alušanga, Ambolela, Ambume, Amoodë, Angoko, Aquanga, Babuiko, Bahumokume, Bajaoma, Bajeji, Bakabololule, Bakalomi, Balea, Bolioa, Balobule, Balomokmeci, Bamakoma, Bamalingo, Bamata, Bamomba, Bamosima, Banamo, Banoka, Baoë, Bapalesi, Baquanti, Basetuta, Basioma, Basimavotomo, Basuto, Batoka, Boemenda, Boo, Emafoa, Emunonoco, Jabia, Jamoë, Ieta, Kasabe, Katulama, Kombala, Liamba, Liamankua, Liato, Livanga, Linkamba, Loena, Lujana, Luketa, Luueku, Mabimbi, Mafumbe, Makalaka, východní Nolianga, západní Notulu, Malundasieeme, Mambalango, Mamboë, Mabunda, Mampakani, Manansa čili Manandža, Mankoja = Mankoë, Manengo, Maruce, Mašoša, Masupia, Matomo, Matonga čili Ma-beker, M'Banga, Milanka, M'Kanda = Makanda, M'Koma = Makoma, Moëna, Moëlopuma, Monojanda, Nambo, Nikalulunda, Ojukamonde, Salama, Sima, Vafi, Vasivanda. Kromě těchto kmenův, usedlých ode dávna v říši, jsou tu tam ještě porůznu usazeni: Matabelové, Menons-Makalakové a Masarvové; dva poslední kmenové přišli sem přes Zambesi uprchnuvše z poledních krajin. Bylit Masarvové dříve lenní kmen Bamankvatův a Menons-Makalakové poplatní Matabelům.

Marucové obývají úrodná údolí země Barocké obapol krásného veletoku Zambesijského od sekhose (jihu) vzhůru proti řece až na 150 anglických mil na jih od stoku Kapomba s Libou. Myslím, že krajina Barocká jest nejúrodnější kraj říše Marucké hodíc se výborně jak ku chovu dobytka tak k orbě. Oplývá zvěří a planě rostoucím

rostlinstvem, velmi člověku užitečným, z nichž jest asi kahuch (strom kaučukový, Siphonia) nejdůležitější. V zemi té mnoho jest znamenitých měst i byla dříve sídlem královské rodiny. Mabundové obývají kolem krajiny Marucké od severovýchodu a východu, hlavní však sídla jejich jsou na východ země Barocké na horním díle středního toku řek Njoky (Ňoky), Lombe a Loi.

Kmen Mankoë sídlí v kraji, jenž hraniče na sever s územím Mabundským v největší své rozloze sahá od západu na východ, ale nedotýká se západního břehu Zambesijského. Mamboëové přebývají severně od Mankojův na dolním Kapombu a Libě. Bamombové a Manengové žijí v okolí města Kavagoly na horním Zambesi. Masupiové osadili kraj jihovýchodně od země Barocké až na 30 anglických mil pod stokem Čoby se Zambesim, podlé Zambesi a na 50 anglických mil proti proudu Čoby. Batokové bydlejí východně od Masupiů na levém břehu Zambesijském až asi 30 anglických mil za slapy králové Viktorie. Matongové jsou sousedé Batokův a dílem (od severu) Masupiův; hlavní sídla jejich jsou na středním toku řeky Kašteje čili Livingstonovy Madžily. Západní Makalakové usadili se na dolní Kašteji mezi Matongy a Masupiy. Východní Makalakové jsou východními sousedy Batoků po řece Zambesi; největší jejich osada jest kraal Wankeův. Lujanové mají sídla na jižním břehu Zambesijském na západ od Masupiův. Sídla ostatních kmenů prostírají se od kraje Lujanů ku jižní hranici země Barocké, potom na sever od Matongův a Makalakův a na východ od kmene Mamboë a Mankoë. Kmenové tito sídlí však i v menších územích tam, kde hraničí dva ze zmíněných větších kmenův, anebo jsou po různu po veškeré říši v malých osadách mezi Makalaky, Mambundy, Maruci atd.

Řečení kmenové jsou převalnou většinou v skutku Sepopovi poddáni a pokládáni vyjímajíc Maruce za otroky; jenom asi čtvrtina platí poplatek, a to jsou po většině kmenové východní: Batokové, východní Makalakové, Mabimbiové a t. d. Ukrutnostmi svými Sepopo spůsobil, že mnozí domorodci uprchli z říše jeho do krajin jižních,

a ježto z toho hrůzovládci vznikly četné potíže i ve středu království jeho, uvolnil se tím též značně poměr poplatných kmenů, sídlících u hranic na severovýchodě a východě. Daně, ukládané vlastním poddaným, záležejí v dávkách obilních (žita, kaferského žita, kukuřice); mimo to odvádí se určité množstvo sušených plodů, melonů, tabáku, pružce, rohožek, člunů, vesel, zbraní, dřevěných výrobků (hrnců, mis, hudebních nástrojů), zvířecích koží, čerstvého a sušeného masa rybího a hrošího. Kromě toho jsou slonovina, med a živná manza korunním statkem, a každý poddaný, který je prodává nebo směňuje, tresce se na hrdle. Poplatní kmenové dávají co rok vládci marucko-mabundskému určitý počet sloních zubů (od samcův a samic) a koží velikých šedých a tmavohnědých mun s dlouhou srstí.

Obecnou řečí veškeré říše, kterou se jednotliví kmenové snadno vespolek smlouvají, a tak říkajíc pojítkem jejich jest řeč zahubených Makololů. Makololové provinili se často velikým bezprávím, a rámě spravedlivého osudu je zasáhlo; když však zmizeli z dějinného jeviště střední Afriky Jižní, vyrostla tam palma míru; řeč jejich sesuto zbyla po nich a vítězové ji zdědili. Podmanitelé užívali jí samoděk čím dále tím více, když říše jejich vzrostla spojivši se s královstvím Mabundským, a když kmenové její v častější vstupovali styk s národy usedlými na jihu od Zambesi, neboť měli potřebí společné mluvy, a to takové, které by snadno rozuměli i za jižními hranicemi jejich země.

Jaká byla by to výhoda pro badatele, kdyby se bez obtíží mohl na jihu naučiti řeči sesutské; neboť kdo umí hovořiti sesutsky, úplně jest bezpečen v říši Marucko-Mabundské. Nynější řeč makololská není již ryzí sesuto, nýbrž trochu pokažena přimíšenou serocí. Když jsem se krále tázal, jak velika jest jeho říše, odpověděl, že by poddaným jeho bylo jíti 15 až 20 dní, než by došli severní hranice. Podlé těchto jeho zpráv a vyprávek pohlavárů, vyslanců Mašukulumbů, na severu bydlících, a portugalských obchodníkův ustanovil jsem hranice říše Marucké proměniv vzdálenosti, udané dle denních

pochodů, v míle tak, jak viděti jest na mapě. Na sever a na východ sousedí s říší Maruckou Mašukulumbové, na jihozápad Bamašiové, na jih království Bamankvatská a země Matabelská.

Jméno Sepopovo znamená v řeči serocké *sen;* jeho matka slula Mangala. Seznámiv mne s pohlaváry a hodnostáři, právě v Šešeke pobývajícími, mezi nimiž byl také velitel vojska Kapella, král představil mně naposled ošklivého Mašoku, totiž kata, obrovského to Mabundu, a své dva zetě, kteří byli zároveň jeho tchány. Pojal totiž od každého z nich jednu dceru za ženu a zasnoubil jim za to dvě své nedospělé dcerky.

Když nás Sepopo vespolek seznámil, tři Marucové přiblížili se hlasitě provolávajíce *šangve* k jeho chýži a přinesli tři ocasy bůvolí; král byl je vyslal, aby mne a Blockleye zásobili masem. Při tomto obřadu pili jsme medovinu, v čemž Lunga, nejkrásnější ze žen basutských, neobyčejně se vyznamenala. Než jsem odešel, Sepopo ukázal mi oba své lékaře osobní, jichž povinností jest opatřovati ho kouzly, kdykoli jde na honbu. Ve dne užil jsem prázdné chvíle, abych si prohledl město, a na večer dostavil jsem se opět do královského dvorce. Téhož večera přišel také Makumba z Impalery přinášeje žalostnou zprávu, že obchodník Y., jejž potkal jsem u pánve Sněhulákovy a jemuž jsem radil, aby rychle odebral se k mému vozu do Panda ma Tenky, zemřel ani tam nedojev.

V noci ze dne 20. na 21. stala se příhoda, která poněkud pokazila soulad mezi mnou a králem. Štědrý přítel můj Blockley způsobil nám v našem dvorku zase takové veselí jako předešlé noci; bylo už o půlnoci, když černé dámy a pánové, znamenitě rozjařeni, vyprázdnili ohromné tři džbány medoviny. Když pak jsouce unaveni a hodně napilí podřimovali, tu tykvová piana vyrušovala je opět svými zvuky ze spánku. Konečně ukolébaly mne písně, stále se opakující, v žádoucí spánek; ale zanedlouho vzbudil mne zase štěkot psí. Když jsem otevřel oči, připadlo mi, že jest v chýži neobyčejně jasno, a přece byl jsem zavřel vchod bednou; v tom spozoroval jsem náhle tmavé

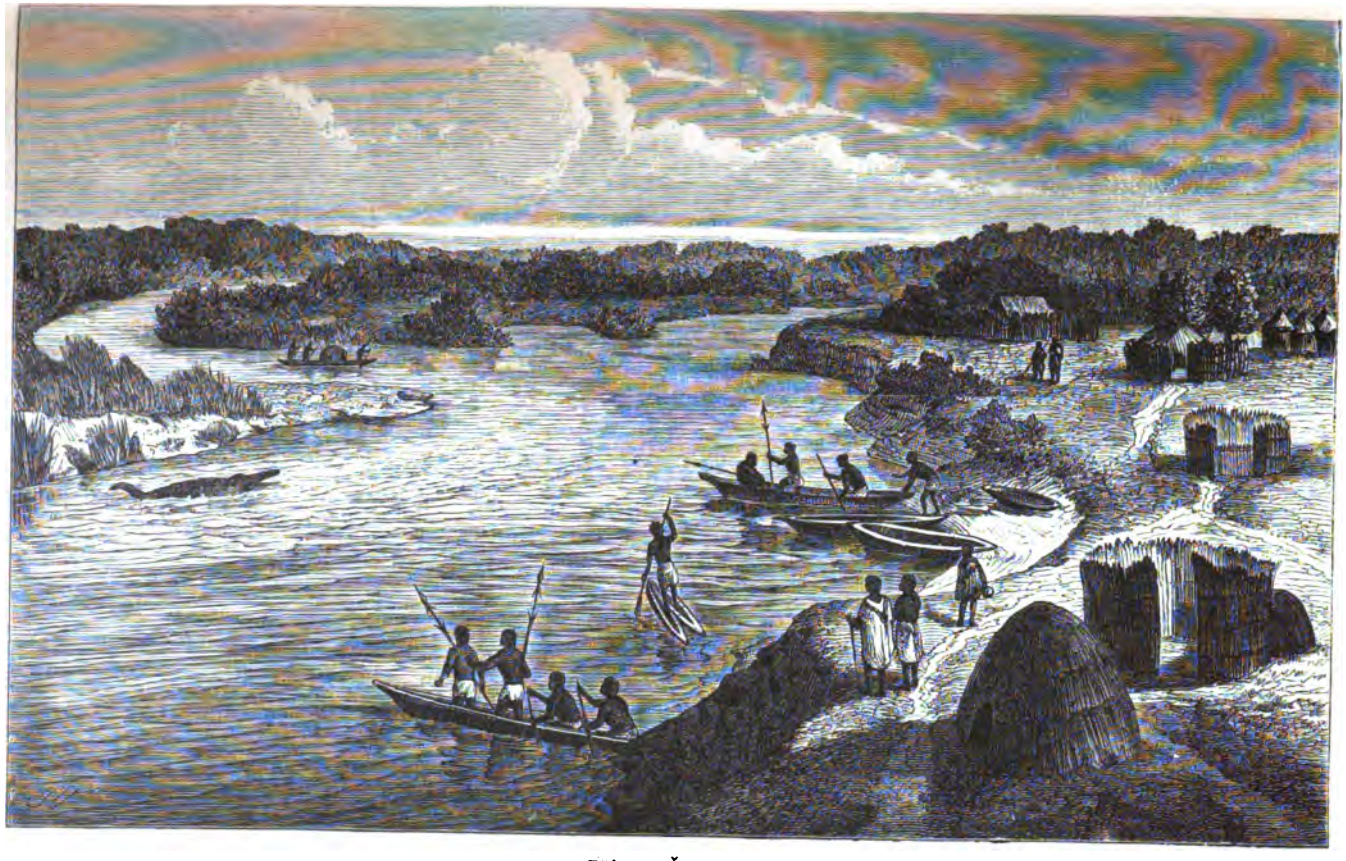

Přístav Šešecký.

tělo v nízkých dveřích, sotva $^3/_4$ metru vysokých. Jakýs domorodec měl se právě k tomu, aby uchvátil pravou rukou mé šaty, které ležely vedlé mne na bedně. Kromě asagajů, nade mnou visících, které jsem předešlý den koupil, neměl jsem žádné zbraně u sebe a než jsem se mohl rozpřahnouti k ráně, zloděj zmizel z otvoru. Vyřítil jsem se za ním, ale ten provázen jsa pomocníkem a zanechav před mým obydlím hůl a rybu ztratil se mezi chýžemi. Noční tato příhoda rozčilila mne tak, že jsem po ostatní noc nemohl ani oka zamhouřiti. Když jsem nazejtří zpravil o tom krále, odpověděl mně vyhýbavě, a bylo pozorovati, že se toho dne netěší valně z mé přítomnosti. Nenechal jsem však té věci a žádal, aby Sepopo poručil vyšetřiti krádež. Při tom užil jsem lsti a vyslal jednoho Blockleyova sluhu do města rozhlásit, že jsem nalezl u řeky hůl a že bych ji rád koupil od jejího vlastníka. Poručil jsem sluhovi, aby hůl popsal, jsa žádostiv, zdali skleněné perly, jež jsem směnou sliboval, pomohou vypátrati zloděje. Na večer přišel obstárlý muž, a když jsem mu ukázal hůl, chopil se jí a žádal, abych mu ji vydal, pravě, že jest jeho. Teprva, když i usušenou rybu uznal za svůj majetek, dovedl jsem ho ku králi, který právě seděl u večeře. Poněvadž však přítel provinilcův, který s ním přišel ke mně, odběhl rychle domů, aby skryl ukradené šaty, tož důvěrníci královi, poslaní do jeho chýže, nenalezli nic, a zloděj prohlášen byl za nevinna. Když jsem s tímto rozsudkem nebyl spokojen, král pravil, že potrestá vinníka k vůli mně. Na mou otázku, jaký trest stihl by provinilce, odpověděl, že potrestá jej na hrdle. S tím jsem se ovšem nikterak nemohl srovnati a prosil tedy krále, aby muže toho pustil na svobodu; ale podotkl jsem zároveň, že příště každého nočního vetřelce zastřelím. Sepopo snášel se v tom se mnou, že bude tak nejlépe spraveno, a prohlásil se také v ten rozum veřejně před četným shromážděním.

Večer přišli mužové ze země Barocké, mezi nimi také Matabele, zajatý Sekeletuem, přinášejíce žito za daň. Král ukázal příchozím vnitřní úpravu své chýže, kterou nemálo se pyšnil. Téhož dne učinil mne Masangu, hodnostář, jejž bychom nejspíše mohli nazvati správ-

cem zbrojnice, pozorna, že král jest ochoten odčiniti urážku, které jeho poddaný dopustil se proti mně svou krádeží. Uživ té příležitosti chtěl jsem krále přímo žádati za dovolení, abych směl cestovati po jeho říši.

Hned jakmile jsem vstoupil do dvorku, všiml jsem si mezi třiceti domorodci, tiše na bobku sedícími, muže, který nad jiné vedl si pokorně a ponížene. Z obličeje jeho bylo patrno, kterak velmi jest schytralý, a po tom jsem soudil, že to není žádný domorodec z říše Marucké; v skutku pak prohlednuv si ho zevrubněji shledal jsem, že jest to smíšenec. Uznamenav nejpříhodnější chvíli vytasil jsem se se svou žádostí tázaje se krále, zná-li prosbu mou, kterou jsem mu skrze Westbeecha přednesl, a když přisvědčil, vysvětlil jsem mu účel své cesty.

Král vyslyšev mne pomlčel několik minut a potom se otázal: „Hovoří bílý lékař serocí nebo sesutem?“ Odpověděl jsem, že nikoli. „Zdali pak hovoří bílý doktor řečí těchto dvou mužů,“ ptal se dál ukazuje na dva muže, ležící po jeho levici, z nichž jsem si jednoho všiml hned, jak jsem vkročil do dvorce králova, poněvadž jsa smíšencem lišil se pletí od ostatních a také podezřele si vedl. Když jsem se tázal, kdo by ti lidé byli, odpověděl mně muž právě zmíněný pokorným hlasem a smekaje klobouk: „Jsme portugalští obchodníci z Matimbundu a dobří křesťané.“ Toť byli tedy tak zvaní Mambariové, o kterých doslechl jsem už tolik nepěkných zpráv. Ten, jejž mi král představil jako „velikého muže“ a lékaře, slul Sykendu. Když chlapík tento ke mně vzhledl, utvrdil mne svým pokryteckým pohledem v tom, co jsem o něm dříve usoudil. Sepopo slyše, že nerozumím ani jejich řeči, pravil, že bude mně naučiti se jí v Šešeke, ježto mně tito muži budou moci výborně posloužiti za vůdce a tlumočníky. Tak dověděl jsem se, že jsou portugalským obchodníkům z Loandy, Massamedu a Benguely, z nichž jsem později ještě několik poznal, do podrobna známy kraje mezi západním pobřežím mořským a jezerem Bangveolským a na východ až k ústí řeky Kafue, jež po-

savad pokládáme za neznámé končiny; znajíť nejen rozličné říše domorodcův a jejich vladaře, nýbrž i podřízené náčelníky a jejich povahu. Také dobře věděli o všech pohořích a řekách, které jest jim překročiti, cestují-li těmito krajinami. A přece nepověděli ani tito lidé, ani bílí jejich druzi od západního břehu mořského nikomu o tom, co jim bylo známo, aby nepřilákali obchodníků z jiných národů do zemí bohatých slonovinou a pružcem. Žádal jsem Sepopa za dva průvodčí, ale než byl s to, aby mně odpověděl, Sykendu překvapil mne ujav se sám slova. Smekl totiž opět klobouk, sklonil hlavu k zemi a pokřižovav se latinským křížem přísahal matkou Spasitelovou, že on a bratr, vedlé něho ležící, jsou nejlepší křesťané z veškeré vnitřní Afriky a tudíž i nejspolehlivější průvodčí. To byla nejspíš odpověď na mé nedůvěřivé pohledy, neboť nedalo mně to, abych chlapíků těchto z ostra neprohlížel. Několik minut nastalo zase ticho, po čemž Sepopo pravil, že bych se s dobrou potázal, kdybych se snad naučil seroci nebo řeči makololské podotknuv, že bych pak vystřehl se toho, co stihlo Livingstona, když putoval severní zemí Mamboů. Monari (Livingstone) nemohl se totiž s obyvateli domluviti a proto náčelníci jejich domnívali se, že jest čaroděj, spadlý deštěm s oblak. Monarimu bylo potom darovati každému z nich po pušce, aby přesvědčil je, že tomu není tak. Potom Sykendu otázal se, zdali Angličan také ví, že se průvodčím za jejich služby dobře platí, načež Sepopo odpověděl mu, aby se v té příčině nikterak nestrachoval. Muž ten žádal mzdou, doprovodí-li mne, čtyři kly sloní po 40 kilogrammech, při čemž povstal a dotýkal se nohou několika největších tesáků sloních, které ležely blízko nás na hromadě. Sliboval jsem mu však čtyři tesáky toliko po 20 kilogrammech s tou podmínkou, že nechám je u Sepopa, a že král vydá je průvodčím teprv, až oba navrátí se z Matimbundu, kde společná naše cesta měla se skončiti. Když však jsem se za několik měsíců vybral ze Šešeke, abych pokračoval ve svojí výpravě, odejel jsem bez obou Mambariů; poznalť jsem zatím, že to jsou prodavači otrokův a nedůvěřoval jsem jim také ze všelijakých jiných důvodův.

Když jsem tehdá vyjednával s Mambary, Sepopo slíbil mně, že opatří mne čluny a veslaři, kteří dovezou nás až do země Barocké; tam pak měli je vystřídati Marucové a v každé provincii potom měli mne doprovoditi obyvatelé od osady k osadě až do země Mamboův. Mamboům byl by král přikázal, aby mne vyprovodili až k veliké vodě, totiž k moři, začež měl jsem jim dáti po mušketě, kdežto veslařům, kteří by mne vezli malý kus cesty, měl jsem dáti košile a kartoun. Mimo to král připověděl mi, že kmenům usedlým podlé řeky rozkáže, aby zásobili mne a mou družinu potravinami. Měl jsem také pobyti několik dnů v jednotlivých městech Barockých, ležících podlé řeky, jejichž obyvatelé by mne po rozkazu králově byli pohostili. Ano král ustanovil též, kolik mně každé město má propůjčiti hovězího dobytka. Sepopo radil mi sice, abych obrátil se k jezeru Bangveolskému, neboť mohl bych prý cestovati s nosiči nepotřebuje člunův, pravě, že by mu to bylo milejší a s menším nebezpečenstvím pro mne.

Později přečasto jsem litoval, že jsem neposlechl jeho rady. Zdálo se mi totiž, že prospěji vědě více, dám-li se proti proudu řeky Zambesi k jejímu vrchovisku a kojil jsem se také nadějí, že se jízdou ve člunech tak neunavím a že sil svých budu moci ušetřiti k další cestě po souši.

Rozhodl jsem se tedy, že vydám se co nejdříve do údolí Panda ma Tenky spořádat tam svých potřeb a potom že vrátím se do Šešeke, abych pokračoval ve výpravě své vzhůru po Zambesim. Předtím učinil jsem ještě několik vycházek.

Dne 22. m. srpna prohledl jsem si místo, na němž mělo býti vystavěno nové město, na východ od Starého Šešeke; cestou do Nového Šešeke a v nové osadě samé naskytl se mi velmi zajímavý a malebný obraz. Na všech stranách nového sídla královského tužili se právě dělníci stavějíce nové chýže, po řece pak hemžily se čluny, v nichž mužové přiváželi trávu, rákos a koly. Tu zrovna několik obtěžkaných loděk jelo přes řeku, aby složily své břímě na našem břehu, onde zase jiné odjížděly na druhou stranu, přečetné pak

člunky pluly řekou vzhůru a dolů. Na pobřeží muži a ženy nosili buď jednotlivě buď v řadě za sebou ohromné otepi trávy, tak že je v zadu téměř vláčeli po zemi. Jiné tlupy mužů přenášeli na bidlech obrovské hliněné nádoby z královských sýpek, aby je uložili v novém králově dvoru. Co chvíle potkali jsme „živou střechu“. Spatřil jsem kuželovité travěné střechy buď jak kráčely vysokou travou ke mně, buď zrovna před sebou, když náhle se objevivše vyrušily mne z mých snů. Teprva, když jsem zevrubněji prohledl tento podivný úkaz, poznal jsem hybnou sílu jeho: ve vysoké trávě ukázala se černá stehna nosičů, kteří po 10 až 30 plouhali se travnatou rovinou a to tak, že v předu udělali do střechy malý otvor, z něhož prvý nosič vyhlížel. Někteří dělníci chodili zpívajíce, jiní tancujíce a zase jiní běhali kolem mne čerstvým klusem. Ani ženy královy nezahálely; viděl jsem je, kterak si hrdě a vědomy jsouce svého důstojenství vykračovaly před tlupou služek, které nesly travěné otepi.

Jednou vytrhl mne z myšlenek pozdrav: „Moro“ (dobré jitro), moro! ňaka makoa (doktore bělochu), a když jsem se obrátil, spatřil jsem pohlavára masupijského Makumbu, an se zástupem svých poddaných kráčel kolem mne. Ve Starém Šešeke, jež ze tří stran (od severu, západu a východu) obklopovalo dvorec Blockleyův, četní obyvatelé bourali rákosové své chýže a domky a stěhovali se s majetkem svým do nového města. Také Blockley sebral svých pět švestek, aby zatím usadil se v Novém Šešeke ve travěné chýži, zbudované pro něj na rozkaz králův. Nové Šešeke Sepopo vystavěl za dva měsíce.

Vrátiv se do Starého města, obíral jsem se právě svým zápisníkem, any se tu ozvaly hlasy „molelo, molelo“ (hoří, hoří), tak že vyskočiv vyběhl jsem před chýži. Spatřil jsem sice, že hoří pouze jeden dvorec, ale ten stál uprostřed několika set jiných chýží, vystavěných ze suchého rákosu a vyprahlých vedrem slunečním, a tudíž se mžikem rozlilo po Šešeke plamenné moře. Prudký východní vítr rozdmychoval ještě více požár. Na stezky k řece vedoucí vyřítily se

vřeštící a křičící ženy a děti. Do křiku toho hřměly výstřely z pušek, jež zůstaly v chatrčích. Koule vrážely hned sem, hned tam ohrožujíce nemálo lidi, stojící kolem hořících domků. Když jsem si vynesl z chýže skrovný svůj majetek, Blockley přiběhl pro lopaty. Stálat na kraji lesa na straně proti ohni obrácené chýže, v níž Westbeech uložil střelný prach dílem svůj, dílem Sepopovi prodaný. Šlo o to, aby se zásoba tato rychle odstranila a zakopala do vlhké země, poněvadž bylo se obávati, že se les vzejme. Na západ asi 30 kroků od nás byla králova konírna, zřízená z kolů, na východ pak ve vzdálí sotva dvou metrů stála skupina chýží; ježto však byly od hlavní skupiny, kterou plameny před námi (směrem na sever) stravovaly, asi 15 kroků, tož nebezpečenství nehrozilo jim přímo. Požár blížil se k nám nejvíce od předu, kde dva rákosové dvorce vystupujíce ze hlavní skupiny stály od našeho rákosového plotu jenom pět metrů daleko. Ačkoli vítr, svištící skrze plameny tisíceronásobným praskotem, kterým nesčetné oddenky rákosové hořely, a žár pochodící od slunce a plamenův omamoval smysly, přece nejvíce zapudily hasiče od požáru vystřelující pušky, tak že bylo se mi obávati, abych nezůstal sám, až bude nejhůře. Měl jsem při sobě jenom sluhu Pita a jednoho služebníka Blockleyova, kteří několik málo hliněných a dýňových nádob, jež jsme měli po ruce, naplnili v řece vodou, při čemž ještě z horlivosti polovici jich rozbili. Jal jsem se nejprve trhati rákosový plot. Zástup domorodců, který křiče stál nedaleko mne, nevšímal si s počátku, co dělám, když však majetník dvorce viděl, že tím rákos jeho a dřevěné nádobí, složené ve dvorku, bude zachráněno, přiskočil mně na pomoc, a brzo činila se kolem mne tlupa pomocníků. Strhše plot jali jsme se rukama nabírati sypkou písečnou půdu a házeti ji na nejbližší hořící chýži tak, že jsme ji za nedlouho uhasili. Příkladem svým povzbudili jsme ještě více domorodcův, aby nás následovali, i povedlo se mně také zameziti, aby oheň dále se nešířil tím, že jsem strhl též rákosovou ohradu našeho dvorce.

Tímto požárem zničen byl větší díl Starého Šešeke. Když Sepopo spatřil z městiště Nového Šešeke oheň, pustil své nevoli uzdu

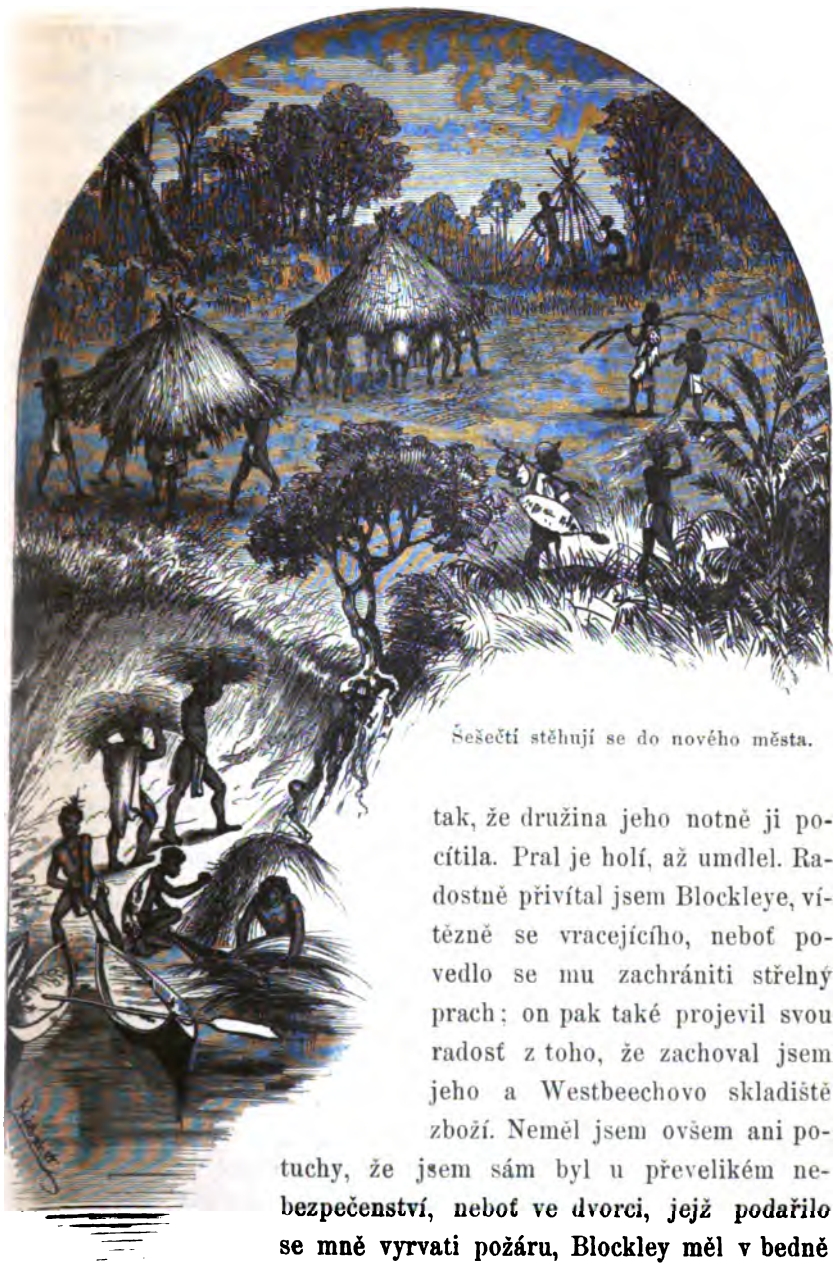

Šešečtí stěhují se do nového města.

tak, že družina jeho notně ji pocítila. Pral je holí, až umdlel. Radostně přivítal jsem Blockleye, vítězně se vracejícího, neboť povedlo se mu zachrániti střelný prach; on pak také projevil svou radost z toho, že zachoval jsem jeho a Westbeechovo skladiště zboží. Neměl jsem ovšem ani potuchy, že jsem sám byl u převelikém nebezpečenství, neboť ve dvorci, jejž podařilo se mně vyrvati požáru, Blockley měl v bedně

složeno 350 kilogrammů střelného prachu. Průvodčí můj dovedl mne do chýže a tam ukázav na velikou bednu v koutě prohodil: „Víte-li pak, co v ní je? Podívejte se!“ A když ji otevřel, spatřil jsem ji plničkou vlněných váčků, z nichž v každém bylo $2^1/_2$ kilogrammu hrubého prachu.

Nazejtří přijelo několik člunů ze země Barocké, jichž jsem po svolení Sepopově volně mohl užiti. Král radil mně, abych se rychle s vozem svým odebral do údolí Panda ma Tenky a brzy zase vrátil se do Šešeke. Zůstal jsem v Novém Šešeke, opustiv domek ve Starém městě a přesídliv se ku Blockleyovi, až do 30. dne měsíce srpna. Pobytu mého ve královském sídle užil jsem hlavně k tomu, abych rozmnožil své národopisné sbírky a seznal zvyky domorodých kmenů, kteří zde z veškeré říše četně byli shromážděni; mimo to učil jsem se řeči sesutské. Maje po slibu králově volnou cestu ku západnímu břehu mořskému, ujednal jsem s Blockleyem, že dopraví vůz můj se sbírkami do Šošongu, kde zatím měly býti uloženy. Za to prodal jsem mu, poněvadž ho velmi potřeboval, svůj potah za slonovinu a rozličné zboží, jako kaliko, skleněné perly atd.

Vylíčím několika rysy povahu kmenů, sídlících v říši Marucko-Mabundské a na konec budu vypravovati příhody své v Šešeke od 26. do 30. m. srpna, abych dolíčil prvý pobyt svůj u Sepopa.

Kromě Mašonů, bydlících na východ od Matabelů, žádný kmen v Jižní Africe není tak rázný jako několik národův, usedlých v říši Marucko-Mabundské, a poněvadž výrobky umělecké jejich tvorby hojně jsou rozšířeny po veškeré zemi, tož všimne si jich hned národopisec a srovnávaje je s jinými má v nich bezpečný doklad o slušně veliké vzdělanosti těchto kmenů. Kterak národové tito vynikají nad ostatní jihoafrické domorodce, o tom přesvědčíme se ještě důkladněji, pozorujeme-li, jak obratně si vedou jezdíce ve člunech, lovíce ryby a p. Podlé toho, že zručně umějí vyráběti různé předměty z kovu, kosti, rohu, kůže, dříví, a z jiných jejich výkonů lze souditi, kterak nemálo mají duševních schopností. Dychtí po všelikém výkladu a po-

učení a snadno je chápají. Jsem přesvědčen, že kmenové říše Marucko-Mabundské, kdyby v ně byli působili bílí sousedé (statkáři s anglickými osadními vládami), nebo kdyby bylo mezi nimi žilo tolik bělochů (missionářův a obchodníků) jako u převalné většiny jihoafrických domorodců, bezpochyby mnohem větší byli by nabyli vzdělanosti, než které se až dosavad dodělali Křováci, Hottentoti, Kafrové a Bečuanové. Abychom dokonale srovnali domorodce zambesijské se kmeny, přebývajícími na jih od Zambesi, podotýkám ještě, že mravy svými stojí níže než většina národů jihoafrických. Příčina toho však zakládá se v prvotním přirozeném stavu, v němž zůstávají divoši, pokud odloučeni jsou od ostatního světa, v ně dobročinně působícího; není to tedy neřest, které Hottentoti navykli si po příkladě cizím. Proto soudím hledě k duševním schopnostem Maruců, že bude lze odstraniti tuto vadu jejich povahy.

Druhou vadou, jež hluboce jest zakořeněna v povaze a v podání národním, jest záliba v pověře, kterou národové této říše vysoko předčí ostatní kmeny jihoafrické. Zlořádem tímto hyne velmi mnoho lidí, ze všech pak ostatních kmenů jihoafrických kromě Zulův a Matabelů žádný se mu neoddává tak všeobecně a strašně jako Marucové. Poněvadž pak na Zambesi dvůr královský jest ohniskem čarodějného klamu a mamu tak, že se králové dopouštějí často svých ukrutných skutků z pověry a vědomě ji tedy mezi poddanými svými podporují a šíří, a ježto poddaní tito bojí se a nenávidějí svého pohlavára zvláště pro kouzelnické a pověrečné jeho nauky, z nichž tolik pochodí hroznych skutků, jak krále tak jeho rádců, tož dodělal by se na středním toku Zambesijském spíše než kdekoli jinde v Jižní Africe zdaru ten, kdo by pověrečné zvyky, hlavní překážku vzdělanosti, oslabil a odstranil.

Král Marucký jest neobmezený vládce a držitel země a jejích obyvatelů. Nicméně vladař, vyjímajíc ovšem Sepopa, jenž vládne jako hrůzovládce, málo kdy sáhne po cizím majetku. Panovník nebo panovnice (vladařky jsou u severních kmenů Zambesijských víc obli-

beny, poněvadž nejsou tak ukrutny jako muži) ustanovují nástupce již za svého života a to obyčejně nedospělého, jednak aby stana se brzy zletilým nepřekážel jim, jednak aby mohli jej vychovati podlé svých zásad. Za dřívějších dob, dokud ještě nebylo spojené říše Marucko-Mabundské a dokud Marucové měli malé samostatné království, ba i potom, když podmanili je Makololové, domorodci tito řídili se určitými zákony o následnících panovnických, kterých však Sepopo svrchovanou svou zvůlí docela nedbal, ano dílem i zvrhl. Nástupcem panovníkovým může býti buď chlapec buď děvče, nutno však, aby pocházeli z matky marucké. U konservativních Bečuanů jest dědicem trůnu prvorozený mužský potomek prvé ženy královy; tento pak zákon má takovou moc, že i tehdá, když král ve mladém věku zemře, prvý syn, který se králové narodí, byť i to bylo dítě jiného muže, stane se zákonným vladařem říše. Tento obyčej Sepopo zachovával sice také, ale neustanovil starších svých dětí za nástupce obávaje se, že by dospějíce věkem překáželi mu ve vládě. Proto roku 1875 jmenoval svou šestiletou dcerku příští vladařkou říše Marucké. Po právu měla nastoupiti po něm na trůn jeho nejstarší dcera Moquai; poněvadž však jsouc panovnicí Mabundů požívala veliké přízně v říši, Sepopo bál se, aby stanouc se jeho dědičkou nebyla mu nebezpečna.

Z lesku, kterým stkví se prvá žena krále bečuanského, zbylo ještě dosti také u Maruců. Lid velice ctí prvou královou, ačkoli vladař málo kdy ji miluje, poněvadž bývá nejstarší, a nazývá ji vůbec „matkou vlasti“. Sepopova prvá manželka slula Mokena. Byla to šlechetná žena, jejíchž skutků těch několik bělochů, kteří ji znali, vděčně si připomíná; ale Sepopo velmi ji odstrkoval.

Krále pokládají též za největšího kouzelníka a lékaře. Zastíraje se tímto uměním, jehož národové tamější po většině vysoce si váží, Sepopo páchal přestrašné zločiny klamaje při tom po chuti své lstivě lid, neboť sám byl přesvědčen o tom, kterak mnohé pověrečné obyčeje jsou lichy.

Panovníci říše Marucké mají veliké a všelijaké příjmy. Mimo rozsáhlé vzdělané pozemky, jež spravují dílem osady poddaných k tomu

ustanovených, dílem početné jeho manželky s velikou družinou, má král náramné příjmy ze přímých daní a poplatků, dostávaje ohromné množství všelikerých plodin a výrobků značné ceny, že si marucké kníže ani jiných přáti nemůže. Poněvadž pružec a slonovina, které jest panovníku odváděti jako korunní majetek, jsou nejdůležitější předměty směnného obchodu, tož jest vladař vlastně prvým obchodníkem veškeré říše. Často koupí plné vozy zboží za 3—5000 lib. šterl. a rozdá větší díl jeho nejbližším poddaným anebo těm, kteří ho právě ze vzdálenějších končin říše navštíví; při tom však zůstávají rozdělené zbraně jako pušky a t. d. stále jeho majetkem. Přes to všechno zachce se často králi pěkného stáda skotu, jež náležejíc některému zámožnému poddanému patří po jeho soudu jemu. Aby se to však nezdálo násilím, nesebere stáda zhola, nýbrž zmocní se ho ku př. tak, že obviní majitele jeho z velezrády, z čarodějství nebo z vraždy, odsoudí ho a dá jej popraviti.

Panovník nakládá se životem svých poddaných, jak mu libo; může učiniti otrokem koho a kolik z nich chce; volno mu vzíti si ženu kohokoliv, jestliže se mu zalíbí, tak že pouze manžela jejího odstrčí a nabídne mu nebo dá mu jinou ženu. Má též toho vůli, vyrvati rodičům děti, jestliže potřebuje jich k tomu či onomu kouzlu. Vladařky mohou si po libosti vybrati manžela nešetříce toho, je-li muž ten už ženat čili nic. Panovník má vždy ty nejpěknější věci, které vyměnil si od sousedních národův aneb od bělochův a všecky umělecké výrobky, které v říši samé byly zhotoveny. Dopustil by se velezrády, kdo by měl něco krásnějšího a drahocennějšího než král. Často nabízel jsem domorodcům tamějším dary, ti však odmítli je, jestliže nebyly to věci obyčejné, pravíce: „Nesmíme toho přijati, neboť nevíme, má-li to Sepopo.“

Ve stavitelstvu národové říše Marucko-Mabundské vynikají nad kmeny domorodé, přebývající jižně od Zambesi, a rovnají se těm, kteří si v tomto oboru vedou nejzručněji. To týká se ovšem jenom kmenů, kteří mají stálá sídla, nikoli pak těch, již pouze ob čas

sklízejíce plodiny nebo lovíce ryby a zvěř pobývají na místě, které sami si zvolí nebo které vykáže jim buď král, buď místodržitel jeho. Taková dočasná sídla bývají zejména na březích velikých řek na východních a jižních lesnatých stráních a v houštinách lesních, kde prostřed nich rovné paseky vábí zvěř ku pobytu. Stálé osady jsou po veškeré říši, veliká pak města spatříš v zemi Barocké. Národové této říše stavějí úhledné, příjemné, bytelné chatrče a domy a to, čeho zvláště si sluší všimnouti, velmi rychle. Jest to sice příroda sama, v níž národové tito žijí, jež jim tolik dává stavebních látek činíc stavbu chýží tak snadnou, že málo se jim třeba namáhati, nicméně nelze popříti, že obyvatelé tamější stavějíce obydlí svá zvláštní projevují vtip a neobyčejnou zručnosť, které pohřešujeme u většiny kmenův, usedlých na jih od Zambesi, ačkoli je příroda v nejbližším jejich okolí tolikéž bohatě daří potřebným stavivem. Zmínil jsem se už, jak rychle Nové Šešeke bylo vystavěno. Nelze též ani tvrditi, že by chýže Bečuanův, Zulův a Hottentotův více chránily od ohně než příbytky na sever od Zambesi; ostatně nahrazují tam škodu, požárem způsobenou, tak snadno a rychle, že nehrubě pocítí takového neštěstí.

Rozvětvené řeky říše Marucké, rozsáhlé bařiny kolem nich vysoko a hustě porostlé a velmi úrodné hodí se výborně obyvatelům, aby se tam usadili, a rákos jako obrovský les vysoký jest jim výtečným stavivem. Dříví, z něhož dělají nejen lešení a lati, nýbrž i loupají lýčí na provazy a lana, které se pletou také z listí palmových, a robí též hřeby a skoby, potom hustá obrovská tráva, písek a hlína na cement jsou skorem všude a tam, kde jich není, snadno a brzo přivezou je rychlé člunky. Při stavbě, jak toho potřebí, pomáhá druh druhu. Města zakládají blízko řek, pokud toho roční povodně připouštějí, vůkol nich pak rozkládají se vesnice, obydlené po většině paroby, kteří pro městské své pány vzdělávají okolní pole, sejí obilí nebo pasou stáda. Města tato a též obyvatelé jejich jsou mnohem čistější než osady na jih od Zambesi, což vysvětluje se tím, že mají s dostatek vody.

Ježto jest v Zambesi a Čobě veliká hojnosť krokodilův a poněvadž kmenové jihozambesijští málo se znají ve plavectvu, není potřebí zakládati města tam, kde by ve válce byla důležita; kromě toho vojsko, mající 2—3000 pušek, jest dostatečnou záštitou proti sousedům západním, jihozápadním a východním. Učiní-li někdo na obyvatele měst útok, a to stává se pouze po suchu, tož prchají buď po marném odporu, buď ani nedočkavše nepřítele na čluny nebo nejbližší ostrov anebo na druhý břeh.

Dříve, než počnu líčiti, jak přední kmenové stavějí chýže své, zmíním se krátce o chatrčích, jež většina kmenů těchto buduje rychle, chce-li někde jen na čas pobyti, a to téměř naskrze stejným způsobem. Dostačí jim čtyři hodiny, aby vystavěli chýži pro čtyři osoby a jejich břemení, nepřístupnou dešti a větru, tak že, nerozboří-li jí náhodou živly, divá zvěř nebo svévolní lidé, bývá i rok dobrým útulkem. Stavějíce takovou chýži domorodci vedou si takto: Jeden naznačí motyčkou na zemi rovnoběžník, jehož delší strany obyčejně jsou rovnoběžny se břehem říčním, a v této půdici zšíří $1^1/_2$ až 2 metrův a zdělí 3 ač 5 metrů vykopává v odstávkách po 30 centimetrech díry zhloubí 30 až 35 centimetrů, což snadno provádí, ježto písečná půda trochu s hlinou smíšena jest sypka. Dva jeho druzi řežou rákos a čtvrtý smáčí svazek lýčí, jež s sebou přivezli, aby z nich mohl točiti provazy. Potom prvý dělník zasadí do každé díry asi 5 až 7 prutů rákosových, svázaných do otýpky. Každou otep otočí pak rychle dvakráte až třikráte lýčenými provázky nebo proužkem listu z palmy vějířovité a sváže dohromady konce otýpek po jedné i druhé delší straně chýže. Na svázané konce těchto rákosových otýpek položí nahoře větší došek, který jsa hřebenem střechy, veškeré to pletivo činí pevným a stlačuje postavené rákosové otýpky, jež jsouce k sobě ohnuty jsou kostrou chýže. Zatím druhý dělník plete z rákosu dvéře, třetí pak vyřízne do podélné stěny, obrácené k řece, v rákosovém pletivu otvor zvýší asi jednoho metru a zšíří $^1/_2$ až $^3/_4$ metru, kudy se do chýže vchází. Na tuto

kostru naházejí trávu ztloušťí 25 centimetrů, opletou všecko řídkou mříží lýčených provazů nebo palmových listův, a chýže jest hotova.

Tyto příbytky, jež zřizují pro dočasný pobyt zejména lodníci a to často pouze k noclehu, domorodci odcházejíce z nich nechávají státi nebo je zapalují. Přenocoval jsem sice rád v takových boudách, které zrovna přede mnou byly zbudovány, nerad však pobýval jsem v těch, jež stály už několik neděl nebo měsíců, poněvadž mne v nich jistě sužovala všelijaká havěť jako štírové, stonožky a hadi, kteří se tu líhnou a zdržují.

Z rozličných kmenů této říše Marucové po mém zdání vedou si stavějíce příbytky mnohem rozumněji než poplatní a poddaní jejich národové. Pozoroval jsem u nich tři způsoby stavby, podstatně od sebe se lišící, a to vysoké soustředné, válcovité a podlouhlé.

Půdice.

Kostra chýže.

Hotová chýže.

Soustředné budovy skládají se ze dvou domů, z nichž jeden menšího jsa objemu, ale vyšší, postaven jest do širšího a nižšího, obé pak pokryto jest obrovskou kuželovitou střechou. Vnitřní dům podobá se skomolenému kuželi, a má vlastní malou, nízce klenutou střechu; zevnější pak dům jest válcovité podoby. Společná střecha sahá od vrcholku vnitřní stavby dva metry přes zevnější zeď podporována jsouc na kraji svém koly do kruhu postavenými, tak že má takový příbytek ještě kol do kola stinnou besídku. Stavbu těchto domů podnikají ženy, domy královy stavějí královny, ale muži nebo sluhové neb poddaní, k tomu ustanovení, snesou jim potřebné stavivo, rovnají zdi a pak omítají „cementem“ z hlíny a písku. Prostor na kterém stavějí, jest obyčejně v průměru 2—4 metrův. Obvod jeho prohloubí brázdou zhloubí 30—40 centimetrův a zšíří 10—15 centimetrů, do ní pak zasadí volně otýpky silného rákosu, dlouhého přes čtyři metry, načež se brázda zahrne. Tuto válcovitou rákosovou stěnu

propletou na příč dvěma až čtyřmi provazy z palmových listův a sváží pevně rákosové pruty. Pozoroval jsem, že jsou tyto příčné provazy, jimiž se rákosové otepi a pruty proplétají, ovinují a svazují, nahoře kratší než dole, tak že z otepí nevzniká válcovitá stěna rákosová, nýbrž skomolený kužel, zvýší asi tří až čtyř metrů, což se ovšem vysvětluje ze staviva, ježto rákos jest dole tlustší a nahoře tenší.

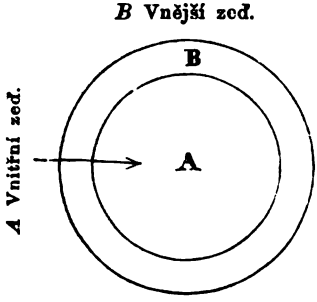

Půdorys soustředného domku.

Vnitřní stavba necementovaná.

Asi tři až čtyři metry nad cementovanou podlahou přistřihne se rovně rákos a potom omítne se vnější strana, někdy však také vnitřní plocha rákosové stěny. Když jest zeď dokonána, muži upletou nízkou kuželovitou střechu z rákosu a ženy posadí ji jako přiléhající čapku na zdi a pak ji vně omaží. Jakmile je stavení pod střechou, vyříznou v rákosové stěně obyčejně zrovna proti vchodu do dvorku polovejčité dvéře, jejichž venýře nahrazují umělou římsou cementovou. Tím stavba prvého, vnitřního domu jest hotova. Stavějíce vnější zeď vedou si podobně. Vykopají brázdu, vycementují podlahu a zasadí do země svazky rákosu, ale jen zvýší $2^2/_3$ až $3^1/_3$ metru, jež zakopávají asi 30 centimetrů zhloubí. Poněvadž na ohradě této spočívá veškerá tíže hlavní střechy, tož podpírají rákosovou stěnu početnými koly, buď stejně vysokými, buď o několik centimetrů delšími, jež zarážejí jeden vedlé druhého nebo nejvýše 50 centimetrův od sebe oloupavše s nich kůru. Vnější strana této budovy bývá vždy, vnitřní pak plocha někdy omítnuta, tak že nelze poznati slabého

jejího staviva. Právě naproti vchodu do vnitřní budovy jsou také u vnější stavby dvéře a to při všech větších domech zvýší muže $2^1/_2$ metru a zšíří 80 centimetrův až 1 metr. Když ženy dodělají vnější ohradu v objemu 12 až 24 metrů, muži upletou hlavní střechu a zarazí koly pro besídku ve vzdálí 1 až $1^1/_2$ metru od této zdi. Potom zvýší prostor mezi těmito koly a zdí, t. j. chodník besídky, o 10 až 20 centimetrův a upěchují jej. Jakmile jest obrovská kuželovitá střecha hotova, zdvihnou ji na vnější zeď, což jest nejtěžší práce při veškeré stavbě. Rázem pozdvihne 40 až 50 mužů střechu

Průřez soustředného domu.

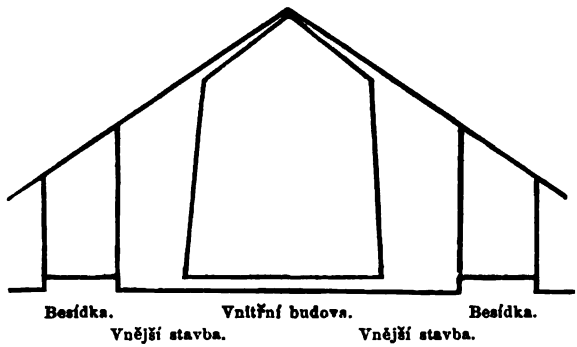

topory 3 až $4^1/_2$ metru dlouhými a pak oprou ji o kratší koly; potom nazdvihnou ji na několik a ponenáhlu na všecky delší koly a zase rázem do výše, až kraj její spočine na vrchu střechy vnitřní stavby, načež zdvíhají ji opatrně z protější strany, až zcela dolehne na příkrov vnitřního domku. Rákos, který přesahuje nerovně ze střechy besídku, se zarovná a mužové i ženy pokryjou ji loňskou suchou travou pobřežní. Nejdříve postelou střechu travou zvýší 15 až 30 centimetrů, tak aby nepromokala, a pak opletou ji provazy z palem vějířovitých a lany, aby jí vítr neškodil.

Marucové velmi pečlivě hladí omítku a tolikéž jemně provádějí na římsovitých venýřích vnitřních dveří tenké souměrné lišty. Král má ve svém dvoře tři takové domy, které stojí v úhlech rovnostranného trojúhelníku; dvě až tři ženy královy bydlejí v jednom; hodno-

stové přebývají obyčejně v jednom nebo ve dvou. Zvláště prý krásně a dovedně vystavěny jsou královské budovy v zemi Barucké. Vedlejší domy královen zbudovány jsou jako pecovité stavby masupijské, o nichž se ještě zmíníme zevrubněji. Královský dvůr skládá se z několika skupin domův, rozestavených do kola kolem obydlí vladařova.

Královské budovy ohrazeny jsou vejčitou zdí; vůkol nich pak rozkládá se dvojitým soustředným kruhem šest až osm dvorců, v nichž

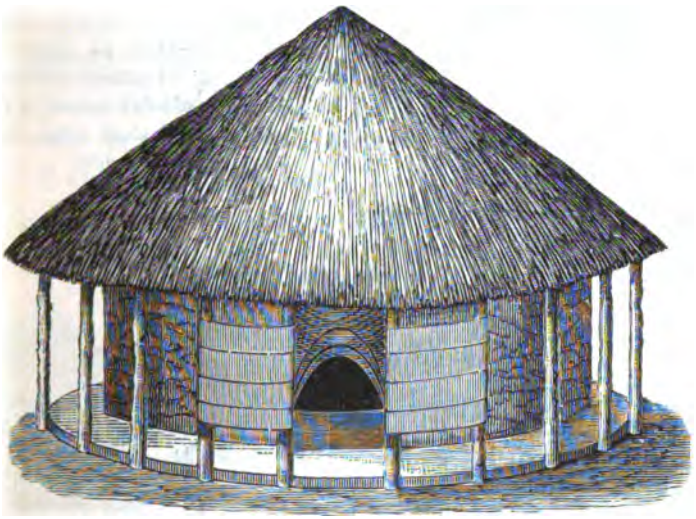

Hotový soustředný dům.

královny bydlejí, dále pak jest královská zásobárna, kuchyně a chýže krále hudebního sboru; ve čtvrtém nejdalším kruhu stojí poradní síň, vystavěná evropským slohem, a chýže služek a sluhův.

Pohlaváři bydlejí v širokém soustředném kruhu kolem královských bytův anebo v úseku kruhovém, jestliže se královo stavení dotýká řeky jako v Novém Šešeke; při tom se každému z nich podrobně vyměří místo, na němž jest mu v sídle královském vystavěti chýži. Vchod do dvora v noci zavírají vraty rákosovými, aby tam šelmy nemohly.

Královský dvůr v Novém Šešeke.

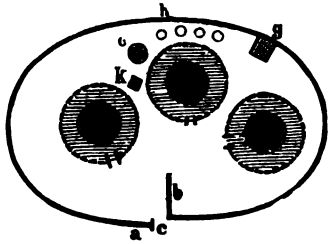

Ohrazený příbytek královen.

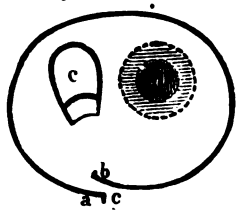

a, *b*, *c*, *d* jako u vedlejšího obrázku, *e* ložnice.

a) ohrada;
b) výstupek z plotu;
c) vchod do dvora;
d) byt a hostinný dům králův;
e) skladiště zboží;
f) ložnice;
g) kůl se stříškou, na němž visí a podepřeno jest stero sloních ocasů, královských asagajův a vesel;
h) rozličné nádobí na podstavcích, naplněné kouzly;
i) králova jedová chýže, lékárna a laboratoř;
k) kůl se stříškou, na němž visí prvé obratle šijové (atlasy) velikých slonův a dobyté válečné zbraně, u něho pak jsou složeny sloní zuby, znetvořené mrlinou a kostijedem.

Králův dvůr ve Starém Šešeke.*)

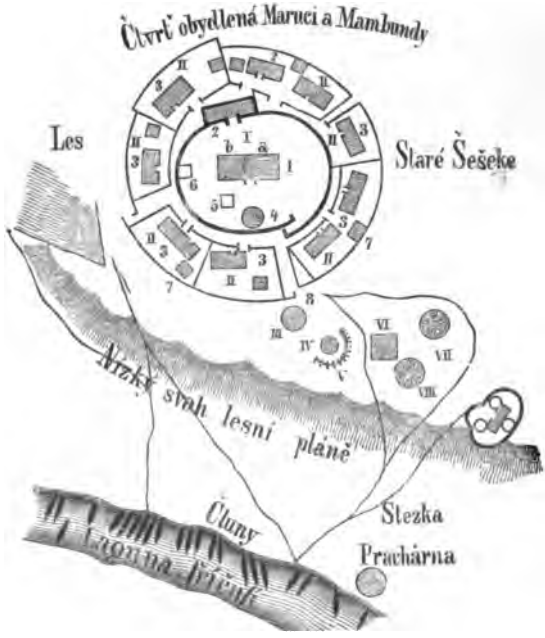

(Obchodní stanice Westbeechova, nejsevernější v Jižní Africe a jediná na sever od řeky Zambesi.)

*) Zničený požárem v srpnu 1875. Výkres jeho učinil jsem si dne 20. m. srpna t. r. Stavba tato byla jen prozatím, zbudována jsouc třetím slohem maruckým.

I. Dvůr králův.
II. Dvorec královych.
1. Hostinný dům králův:
a) uvítací síň,
b) ložnice.
2. Skladiště královo.
3. Byty královych.
4. Poradní prostor nižší rady, kde stále plál oheň.
5. Kůl s obratli sloními a vyžranými zuby.
6. Kůl, na němž ocasy s asagaji.
7. Byty služebnic královen.
8. Hlavní vchod.
III. Chýže královské kapely.
IV. Veliká chýže poradní (Soudní síň).
V. Obranný srub.
VI. Krytá stáj koňská.
VII. Stáj telecí, postavená z kolův.
VIII. Kravín, postavený z kolův.

Jiný spůsob jest stavěti chýže válcovité a v tom zalíbilo se zvláště jednomu pobočnímu kmeni Marucův. Chatrče tímto slohem vystavěné jsou válcovity, vysoky a zřídka bývají omítnuty, a to jen uvnitř. Jsouce ve průměru od 3 do 4 metrů pokryty jsou rákosovou střechou 1 až $1^1/_4$ metru vysokou, na jejíž vršku bývají rozličné okrasy ze dřeva a ze travěných a slaměných pletencův.

Okrouhlý domek.

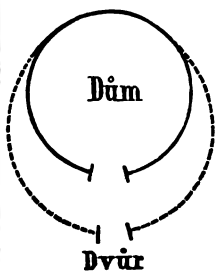

Jeho půdorys.

Jeho střecha.

Jinak ještě Marucové stavějí chýže se střechou sedlovou. Chalupy takové mají obyčejně uprostřed nízký vchod naproti vratům. U venýřů vchodu toho ohnou rákos nebo trávu, z nichž chatrč je vystavěna, ku předu, aby se tím zadržoval déšť a dvéře lépe zavíraly. Vidlicovité otýpky rákosové, zasahující nahoře do sebe obloukem, spojeny jsou na příč četnými „latěmi“ z tenšího rákosu. U větších staveb hřeben střechy bývá podepřen třemi až pěti koly, vnitřek

pak rozdělen jest rohožovým pažením na dva nestejné prostory; v menším domorodci pobývají za dne, ve větším pak spí. Ve větším dvorci bývá jedna nebo dvě takové budovy; zámožní domorodci mívají obyčejně ještě okrouhlou chýži za sýpku a pohlavár mimo to také radnici. Dvůr bývá podlouhle vejčitý a hlavní stavení obráceno jest průčelím ke vchodu.

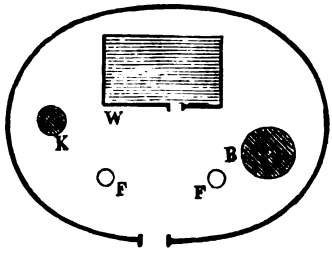

W obydlí,
K sýpka,
B radnice,
F dvě ohniště.

Půdorys dvorce pohlavárova.

Hlavní budova.

Výjimkou od těchto tvarů jsou tu tam okrouhlé chýže s kuželovitými střechami, nižší a vyšší. Z nich prvé mají po většině stěny pouze z kolů, druhé z rákosu, jejž omítají smíšeninou hlíny a písku. Jsou tedy takové domky podobny druhému tvaru, jejž jsme popsali a ještě víc obydlím bečuanským. V nižších staveních domorodci mívají porady, do vyšších pak skládají obilí.

Nejdůležitější odchylkou a zvláštním zjevem ve stavitelstvu maruckém jest veliká radnice šešecká u královského dvora. Vystavěna jest totiž slohem obyčejného evropského domu se sedlovou střechou. Zdá mi se však, že návrh ku stavbě pochází od Portugalcův. Koly, ze

kterých se stavení toto skládá, svázány jsou pevnými provazy travěnými dohromady a připevněny ku příčným bidlům a latím, všecko pak jest omazáno hlinou a pokryto travou, tak aby tam voda a vítr nevnikaly. V budově této není jako v žádné jiné radnici nábytku; pouze proslulé válečné bubny jsou tam uloženy. Král, je-li rada shromážděna, sedává na nízké dřevené stolici, kterou za ním přinášejí, radové pak jeho sedí kolem něho na bobku. Podobně vede si krajský místodržitel ve zmíněných už okrouhlých chýžích, které na venkově vystavěny jsou pro poradní schůze tak, jako královská radnice v sídelním městě.

Chýže takového slohu, kterým zbudovány jsou obyčejné příbytky marucké, jsou také po různu v krajinách jiných kmenů. Tak spatřil jsem „soustřednou stavbu" už na druhé své cestě do země Bečuanské u pobočního kmene Bakvenův. Byly to zříceniny na řece Masupijské, při úpatí výšin Náprstkových a v kotlině Molopololské. Budovy tyto však byly menších rozměrů jsouce z jílu, kdežto chalupy marucké vystavěny jsou z černavošedé mazanice, smíšené z hlíny a písku.

Masupiové stavějí příbytky své dvojím spůsobem. Prvý podobá se chýžím maruckým, jež nejprve jsme vylíčili Ale chatrče masupijské nejsou tak veliky, často pak vystavěny jsou dvě zrovna vedlé

Průřez domku masupijského.

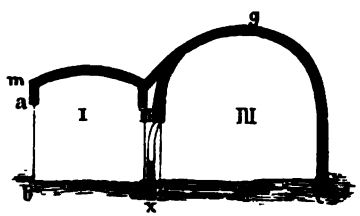

I. Předsíň.
II. Spojovací prostor.
III. Světnice a ložnice.
ab zavírá se pouze za nečasu rohožemi, jinak bývá předsíň otevřena a skládá se v ní hrubší domácí nářadí; *x* jsou zasouvací dvéře, kterými se III zavírá.

Výška předsíně *b m* 1·65 m.
Šířka její 1·5 m.
Výška vchodu *a b* 1·5 m.
Šířka jeho 1·4 m.
Délka předsíně *b c* 1·35 m.
Spojovací prostor *c d* 0·7 m.
Světnice *d e* 3·4 m.
Výška její *f g* 2·25 m.
Výška *x* 0·8 m.
Šířka *x* 1·15 m.

sebe jsouce spojeny jedněmi dveřmi. Také liší se od budov maruckých tím, že vnější zdi vždy bývají neomítnuty, mimo to pak nejsou nikdy tak úhledně a pěkně postaveny jako tyto. Dvorky kolem těchto chatrčí jsou obyčejně vejčity, maly, ohrazeny jsouce vysokým neořezaným rákosem, a obklopují chýži po většině asi tak, jak ohrady chalupy marucké druhého slohu. Jiné příbytky masupijské podobají se podlouhlým pecem. Maje za to, že obrázek dobře vysvětluje, jak tyto chýže vypadají, tak že by zevrubnější popis byl zbytečný, podotýkám ještě toliko, že veškera stavba zřízena jest pouze z rákosu a trávy a že rákos na střeše velmi dovedně jest spleten.

Příbytky královen, o kterých jsem se zmínil popisuje budovy krále maruckého a jež podobně jsou vystavěny jako pecovité chýže masupijské, předčí tyto své vzory tím, že jsou prostrannější a jak vně tak i vnitř úhlednější. Předsíň sice nebývá větší než v chalupách masupijských, ale hlavní světnice bývá zšíří $3^1/_2$—4 metrův a zvýší 3 metrů; nad to též ve staveních těchto není spojovacího prostoru. Stěna mezi předsíní a hlavní světnicí skládá se z obloukovitých venýřů dveřních, pěkně z cementu urobených, a rohoží síťových. Předsíň bývá zřídka, světnice však vždycky omítnuta. Veškerá stavba pokryta jest tak hustě travou, že zvenčí nelze rozeznati pažení mezi předsíní a světnicí. Po husté, dosti svislé travěné vrstvě může také voda stékati snáze než s chýží masupijských. Vůbec Masupiové stavějíce chýže užívají ještě více rákosu a trávy než Marucové, tak že jest na jejich budovách málo dříví a hlíny.

Mezi chýžemi masupijskými pozoroval jsem pouze dvě značnější odchylky od obyčejného slohu a to v rozvalinách vesnice tohoto kmene u Starého Šešeke. Po obakráte byla to vnitřní stavba, jež nepodobala se jiným. Poprvé tato část chalupy byla nápadně široka, tak že chýže byla o třetinu nižší než širší, hořejší pak její kraj byl trochu ven zahnut; podruhé byla to souvislá budova, totiž vnitřní zeď připojovala se ku vnější tak, jak jsem to vylíčil popisuje u chatrčí maruckých druhého spůsobu dvůr a dům.

Chýže masupijská.

U některých chýží vršek *a* končí se ostře.

Pohled ze zadu na rozvalinu masupijskou ve vsi u Starého Šešeke.

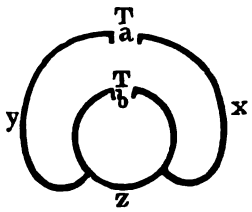

Půdorys této chýže.

x a y zvýší 4·2 m.
z zvýší 3 m.
Ta přední vchod zvýší 0·9 m.
Tb vnitřní vchod zvýší 0·6 m.
Tb-z šířka vnitřní stavby 3·3 m.

Mabundové stavějí podlouhlé chýže jako chalupy marucké třetího druhu; tuším, že Marucové naučili se tomuto slohu od nich. Hlavní rozdíl od chatrčí maruckých jest ten, že mabundské chalupy jsou kratší a širší a mají nižší střechu. V ohradě, obyčejně do čtverhranu postavené, jsou dva až čtyři byty, které nemívají vchodu prostřed podélné stěny, obrácené ku hlavním vratům. Plot ten Mabundové dělají z kolů zaražených od sebe jeden až dva metry a z příčných bidel, které oplétají rákosem, ale tak, že ani rákos ani koly nesmějí býti vyšší 1·7 až 2 metrův a že rákos v té výši rovně ořezávají. Poněvadž dvorce mabundské jsou poměrně větší než dvorce marucké

a masupijské, tož není jim oheň tak nebezpečen, jako těsným obydlím těchto dvou kmenův.

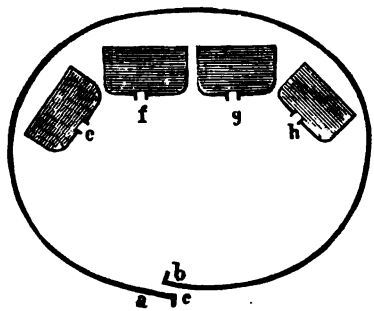

a ohrada;
b výstupek z plotu;
c vchod do dvora
e f g h chýže.

Dvorec mabundský.

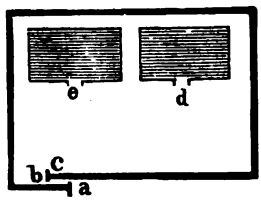

Obyčejný příbytek mabundský. *a b c* jako u předešlého obrázku, *d e* chýže.

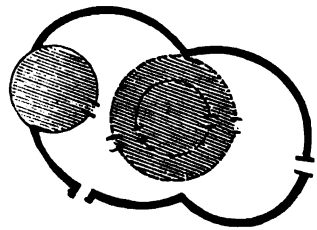

Dvorec mabundský neobyčejného slohu. (Obydlí Magnasovo v Impaleře v trojnásobném měřítku předešlých obrazcův.)

Kmen *Mamboë* buduje podlouhlé chýže jako Marucové, ale s tím rozdílem, že neohrazuje jich žádným plotem, nýbrž staví je zrovna na písčitém břehu říčním zejména tam, kde jest nepřístupen, na ploše 5 až 12 metrův o dvou až třech vchodech, zšíří a zvýší dvou metrů. V takových chatrčích Mamboë pobývá jenom na čas. Vchod se obyčejně nezahrazuje, ale v noci zapalují před ním pouze hranici. Před těmito chýžemi stává několik suchých nízkých stromův, o něž opírají vesla a dlouhé lehké asagaje na hrochy kladouce na ně také prvé obratle šijové těchto obrovských tlustokožcův a nastrkujíce na krátké jejich větve hlavy krokodilí. Podobně spatřujeme u Masupiů, Marucův a jiných kmenů, že lovci zasazují ve svém dvorku nízký větevnatý strom, na nějž věší rohaté lebky antilop,

pakoňů žíhaných a zeber, jakož i prvé obratle šijové větších ssavcův, aby dokázali, jak zruční jsou střelci.

Kromě těchto hlavních druhů vyskytují se ještě chýže jiným slohem stavěné, a to bečuanské: nízké válcovité s kuželovitou střechou stejně vysokou; zuluské: nízké široké a válcovité; potom bochníkovité, podobné papežské koruně, jako Korannové stavějí; konečně pak malé, podobné pecem na vysokých sloupech — to jsou boudy, v nichž domorodci hlídají dozrávající obilí.

Ve králově dvoře byly mimo tři domy, o nichž jsem se již zmínil, ještě tři chýže, zvláště nápadné; a to nejprve králova lékárna a jeho koupelna. Byla to slaměná střecha, jež podepřena jsouc tenkými sloupy měla ve průměru asi tři metry a prostřed kůl vysoký $1^2/_3$ metru. Na tomto kolu zavěšeny byly košíčky, dýně, váčky, rohy antilop, kosti, šňůry korálové a p. V dotčených nádobách uloženy byly hojivé byliny a jedy, jimiž odsouzenci byli otravováni, kromě toho však také všelijaká podvodná kouzla, kouzelné nástroje a prostředky ze dřeva, rákosu, ptačích a ssavčích kostí, slonoviny, zubů hroších, skořápek rostlinných, drápů zvířecích, z kostí na prach spálených, dále šupiny luskounì a krokodilí, hadí kůže, kloce soukenné a vlněné. I na podlaze chatrče ležely takové věci v rozličných nádobách a vnitř pověšena byla na střeše skřínka lékárnická, kterou kdysi portugalský obchodník daroval Sepopovi. Vedlé toho viselo v chýži několik hudebních nástrojů; každý pak večer přinášeli tam obrovskou dřevěnou vanu, ve které se král koupal. Před lékárnou Sepopovou stála malá chýže se čtverhrannou střechou, v níž složeny byly znetvořené zuby sloní, kterých lovci náhodou na honbě nabyli, a několik nádob se všelijakými kouzly, jichž král užíval při honech svých. Za hostinným domem královým byla tolikéž čtverhranná střecha, ale značně menší, podepřená na kmen stromu, kterou chráněno bylo od deště nesčetné množstvo sloních ocasů, pověšených tam na památku ze všech obrovských tlustokožců, zastřelených v okolí Šešeke; mimo to pak stála pod stříškou skupina asagajů, největších a nejpěknějších z veškeré říše. Mezi touto chýží a vysokou rákosovou

ohradou stálo na dřevěných podstavcích a hůlkách několik nádob dýňových a hliněných, ve kterých byla uschována kouzla, potřebná k lovům. Chodě městem, viděl jsem i tam v každém dvorku větev zasazenou do země nebo malý suchý stromek, na němž byly rozvěšeny lebky antilop a prvé obratle šijové největších ssavců na svědectví, že vlast-

Tanec kiši.

ník chýže statečným jest lovcem. Zemře-li majetník domku, složí mu tyto věci na hrob. A tak končím krátký popis příbytků maruckých.

Dne 26. m. srpna, když jsem právě šel po břehu říčním, vymrštil se krokodil z vody na muže, stojícího v loďce, ten však skočiv na písčitý břeh zachránil se ještě v čas.

Portugalci, král a pohlaváři jeho i Blockley pověděli mně, že řeka Madžila protéká právě takovou písčitou a lesnatou planinou,

jako jest mezi solnými jezery střední Afriky Jižní a pořícím Zambesijským. Když však jsem si později v tu stranu několikrát vyšel, seznal jsem, že jest v té krajině místy dosti rozsáhlá ornice, po které se ovšem až posud toliko nesčetná zvěř prohání.

Téhož dne král kázal spořádati mně na počest mabundský tanec. Základ tohoto tance jest ohavný, a není nezajímavo, že černoši

Oblek tanečníka při kiši.

z říše Marucké jsou si vědomi neslušnosti, které se tancujíce dopouštějí při něm; pročež účastní se ho jenom přestrojení muži.

Národové říše Marucko-Mabundské jsou také neobyčejně pokročilí v hudbě. Co se týče zručnosti, kterou hrají na své hudební nástroje, soupeří s nimi kmenové na východním pobřeží Jižní Afriky, kteří se častěji stýkají s Portugalci, ve zpěvu pak předčí je Matabele-Zulové. V říši Marucko-Mabundské spatřil jsem však poprvé

hudební sbor domácích umělců, jež král má pro svou oslavu a zábavu. Sbor ten skládá se z několika bubeníků, kteří tlukou dlaněmi a prsty na bubny buď jednoduché podlouhlé, dílem válcovité dílem kuželovité, buď dvojité, podobné sutkám; dvojité bubny zavěšují si řemenem na šíji, kdežto podlouhlé obkročí po jezdecku. Nejdůležitější nástroje tohoto sboru jsou myrimby, dýňová piana, která nosí podobně jako dvojité bubny. Hudební sbor činí dvacet mužů, z nichž však hraje najednou toliko šest až deset hudebníků, aby jich zbylo s dostatek pro noční službu a do zálohy. Tolikéž hrává obyčejně z obou královych znamenitých citeristů pouze jeden. Na hudebnících žádá se, aby byli také zpěváky, ježto mají v přestávkách nebo při tlumených zvucích nástrojů křikem zvěstovati chválu královu.

Těm, kterým se oznámí, že budou jednoho dne hráti, stále jest býti pohotově, aby zahráli tomu neb onomu, jejž jim král označí; dále jest jim vítati krále, když vrací se do města, provázeti ho na jeho vycházkách a postarati se o hudbu při veřejných tancích, svatbách a p., ale vždy toliko, rozkáže-li jim to král výslovně.

Kromě trojích bubnův a četných sylimb *) viděl jsem u královského hudebního sboru také smyčcové nástroje ze žeber listů palem vějířovitých, železné zvonečky a dvojitý zvon bez srdce, rolničky ze skořápek rostlinných a potom píšťalky ze slonoviny, dřeva a rákosu. Na smyčcové nástroje hude se při tanci sloním, na zvony zvoní se při kiši, rolničkami pak řehtá se při obřadech svatebních; ku prorockému tanci Masupiův král půjčuje dýně zvící pěsti jako láhev vyhloubené, dírkovaté a naplněné suchými semeny, které chřestí, zatřeseme-li jimi, jako rolničky. Lid má pouze rolničky skořápkové, několik zvonkův a krátké píšťalky, častěji ještě najdeš mezi ním nástroje podobné citerám, ovšem většinou malé. Největší a nejhezčí má král, jemuž vůbec všecky nástroje hudebního sboru náležejí. Nepodařilo se mně tudíž nabyti pro své sbírky těchto předmětů, které počítám k nejpěknějším výrobkům říše Marucké, ale

*) Nástroje podobné citerám.

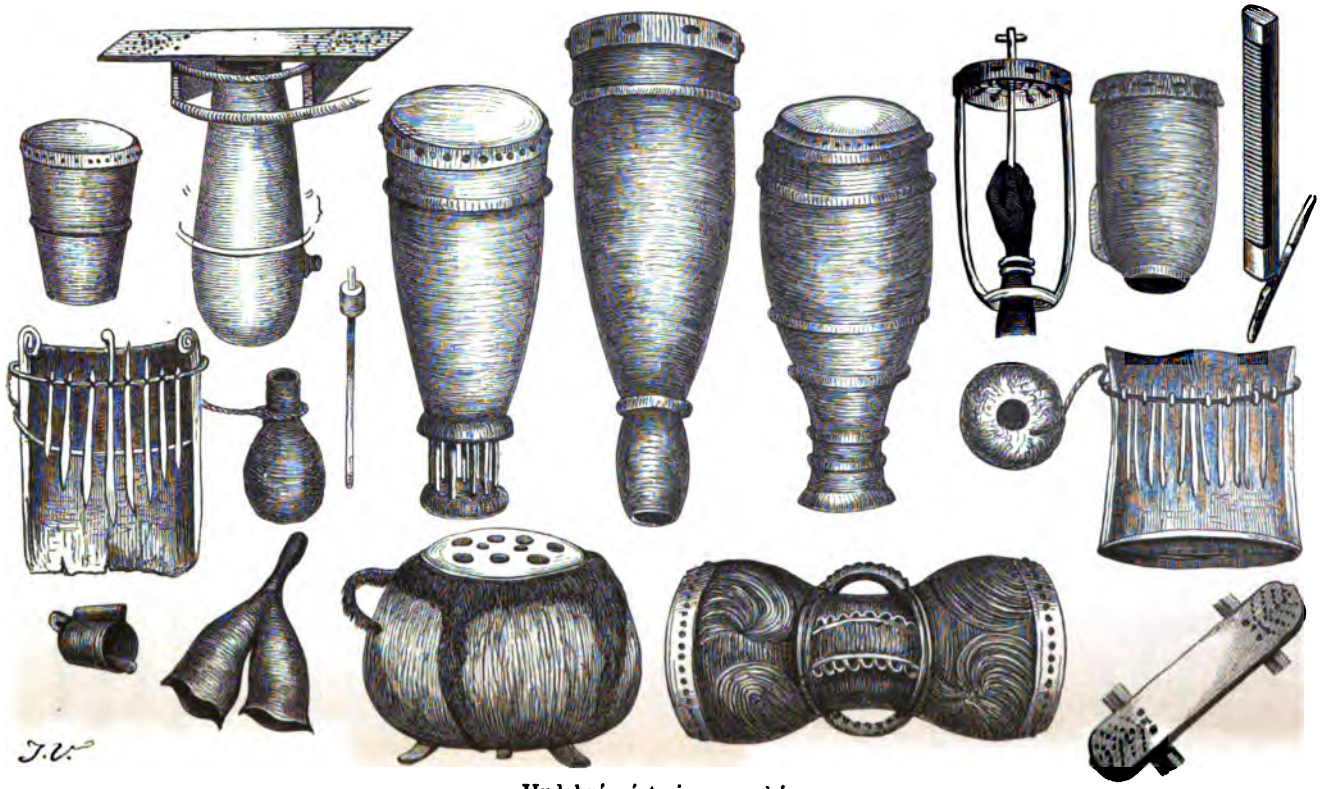

Hudební nástroje marucké.

přece koupil jsem několik malých sylimb. Většina kmenů má z pravidla po osadách svých v radnici neb obecním domě po podlouhlém malém bubnu, na který se bubnuje při zábavách a pohřbech nebo vydaří-li se zvláště honba.

Písně a nápěvy marucko-mabundské jsou vůbec jednotvárny, ale jest jich mnoho a patrno z nich, že by domorodci dosti slušně pokročili ve zpěvu, kdyby jen poněkud byli vyučováni. Samo sebou se rozumí, že kmenům těmto hudba jest tolik jako třískati a hudlařiti na jednotlivé nástroje; jenom citeristé činí v tom výjimku. Zejména byli to oba královští citeristé, oba starci, kteří vskutku hráli s citem. Zpívali ke hře, to jest bzučeli, ale přiměřovali docela hlas brzy k akordům volně plynoucím, brzy k melodii přitlumené ponenáhlu tak, že zticha ztichounka zpěv nesl se takořka šeptem, až opět pomalu spustili silně. Za hudby těchto dvou umělců nebylo na štěstí slyšeti skřehotavých zlozvuků, jimiž vyznačoval se zpěv vrchního bubeníka, který náhle a strašně zahřmotiv na buben, ještě k tomu po každé zakrákoral.

Líto mi, že jsem v zemi Marucké nalezl ještě jeden nástroj, o kterém se mně tedy jest zmíniti; jsou to čtyři válečné bubny, na nichž bubnuje se jenom za války, a které obyčejně leží v radnici. Šílená pověra učinila z nich strašné předměty: rudý jejich nátěr a rudé skvrny na kůži jsou znamení krvavá. V nich totiž uloženy jsou suché kusy masa a kosti, prsty od noh a ruk, uřezané za živa nevinným dětem vzácných rodičů. To jsou kouzelné amulety, které prý od Nového Šešeke odvrátí válku a požár, od říše pak loupežné vpády.

Zpívati umějí obyvatelé říše Marucko-Mabundské lépe než Bečuanové a mnohými písněmi vyrovnají se i Zulům, ale kmen tento a Matabelové předčí je svými velikolepými zpěvy, jež zpívá při boji a tryznách.

Tanec, který jsem dne 26. pozoroval, jest národní tanec Mabundů. Sluje kiši, a domorodci pořádají jej, vyzve-li je k tomu král.

Účelem jeho jest podráždíti se pohlavně. Při tanci tom tancují dva nebo čtyři muži, z nichž jeden představuje ženu; tanec doprovázejí velikým válcovitým bubnem. Tanečníky obklopuje tlupa mladých lidí, kteří zpívajíce při bubnování tleskají a z nichž nejprve po jednom, potom po dvou nových tanečnících vstupuje do kola a tam obracejíce se ku králi pustí se do vrtivého tance. Při tom se rozbíhají, jeden ustupuje, druhý se mu žene vstříc, a v tom jest podstata této zábavy. Obleky, kterých tanečníci užívají při kiši, jsou majetkem královým; nebyl jsem tudíž s to, abych je koupil.

Oblek tento skládá se ze škrabošky, síti a šatu kolem beder. Škraboška, kterou chlapci utváří z hlíny a kravích výmětů, omalována jest rudým okrem a vápnem, i jest to dosti znamenitý výrobek pilných Mabundů. Tato kukla jest mnohem větší než hlava, kterou docela pokrývá i s krkem podobajíc se helmici se spuštěným hledím. Pro oči, ústa a někdy také nos nechávají malé otvory. Vypouklé tvary její jsou podobny nestvůrám u okapů starožitných budov, na temeni pak jejím jsou tři hrboly; ve prostředním z nich připevněny jsou obyčejně k okrase ocasní žíně pakoně žíhaného a na ostatních chocholy z peří. Na škraboškové kápi nebo zrovna pod ní přišit je síťovaný oděv tak, že krk jest zahalen. Šat tento skládá se z dlouhé zapinací kazajky, upletené z lýčených provázků jako brk tlustých, s dlouhými rukávy, které zavřeny jsou síťovanými rukavicemi, a z takovýchže dlouhých punčoch. Od beder až ku kotníkům sahá vlněná pokryvka, složená v záhyby, nebo halena, kterou oděn jest ten, jenž představuje ženskou; na halenu přivazují si kromě toho ještě z předu a ze zadu zvířecí kůži. Ženská maska podobá se mužské až na slaměný vích, který má kolem krku, „muž“ má také nápadnější okrasy na kukle. Kol pasu jest na ocelovém kruhu v zadu připevněno několik zvonečků, které hned zvoní, jakmile se tanečníci pohnou. Kiši, jenž vábí nesčetné diváky a k němuž děti se nepouštějí, tancují v Šešeke obyčejně ve lhůtách čtrnáctidenních.

Dne 27. t. m. žádal jsem několikráte krále, aby mně dal čluny k návratu do Panda ma Tenky, ale Sepopo odbyl mne planými vý-

mluvami. Bylo mi tedy zůstati ještě v Šešeke. Téhož dne pozoroval jsem několik mužů ze kmene Alumbů, kteří vyznačovali se zvláštním účesem vlasů. Domorodci tito maží jednotlivé malé uzly svých vlnatých vlasů kaší z tuku a burelu tak tlustě, že tím vlasy docela zakryjí a že chumáče vlasové $2^1/_2$ až 6 centimetrů dlouhé na konci značně ztloustnou. Obyčejně natírají si takto jenom téměř a to asi ve čtyřech vrstvách nad sebou. Viděl jsem též některé Maruce, kteří měli na krku šupiny luskouní a kosti jakési želvy. Věcí těch užívají s dobrým výsledkem, aby utišili krev. Také ukázali mi dříví z jakéhosi křoví, jež dávají dětem, aby ssáli z něho, když je dusivý kašel trápí.

Kdykoli Sepopo přišel k nám pobyt, vždy přinesli četní jeho sluhové značné množstvo slonoviny, za něž pán jejich kupoval od Blockleye zvláště pušky a střelný prach. Za večeře přicházeli potom střelci, kterým bylo poručeno, aby se nazejtří dostavili ku honbě; král dal jim asi po litru střelného prachu a všiml si dobře každého lovce. Blockley stěžoval si mně do Sepopa, že mu předkládá všelijaké nemírné žádosti, zejména pak, že po každé koupi chce veliký dar. Takový prodej začal si Westbeech a zvykl krále způsobu tomu tak, že nebyl spokojen, nedostal-li nějakého nádavku. S počátku, dokud Westbeech sám jediný prodával své zboží na Zambesi a to na pravém břehu Čobském, mohl za ně žádati, co chtěl, a dostal to také; když však jiní obchodníci přilákáni byvše těmito jeho úspěchy přišli až do Šešeke, tu ocitli se úplně v moci králově, který jim potom dával za zboží jejich, co sám chtěl; ježto pak mimo to druh s druhem soutěžili, tož naříkali vesměs, že špatně pochodili.

Dne 28 t. m. navštívil jsem opět krále, abych s ním pohovořil o své cestě. Sepopo však pohádal se s Blockleyem a byl tudíž rozmrzelý. Abych ho obveselil, vypravoval jsem mu skrze Mahuru všelijaké zábavné příhody ze svých výprav. A král nabyv veselé mysli nakreslil mně v písku svojí hůlkou cestu, kterou se mi bylo brátí skrze jeho říši a naznačil horní tok řeky Zambesi a jeho poboček,

tak že mi srdce radostí v těle skákalo. Sepopo těšil se ze zájmu, kterým jsem sledoval jeho výkres a výklad, a dokončiv je přivolal dva mimojdoucí muže. Byli to dva Manengové od horního Zambesi, kteří kolikrát už cestovali tamtudy, kudy mně bylo se bráti. Na rozkaz králův domorodci tito měli sami popsati cestu, kterou mně král dříve vylíčil. A hle, výklad jejich shodoval se docela s udaji královými.

Uviděl-li Sepopo u mne nějaký nový předmět, který zdál se mu býti užitečným, tož loudil ho na mně, a pakli oň nestál, žádal aspoň, abych mu jej vysvětlil. Tak ptal se mne po mém kompasu; chtěje mu znázorniti, jak jest tento nástroj důležit, narýsoval jsem do písku východní půli zeměkoule, potom Afriku samotnu a konečně svou cestu s rozličnými neodvislými říšemi Bečuanů, jež leží na jih od Zambesi.

Odpoledne prohledl jsem si královskou kuchyni, k níž přikázáno jest několik osob pod dohledem jedné králové. Kolem kuchyně jsou zvláštní chýže z rohoží a rákosu, v nichž stojí na dřevěných podstavcích obrovské nádoby obilné. V této části královského paláce bylo vůbec všecko velmi čisto. Oheň rozdělávají vždy ve dvorku na nízkém ohništi. Zrovna, když jsem tam byl, sluha vařil v ohromném hrnci hroší maso. Právě bylo dosť uvařeno; sluha dal je na dřevěnou mísu, rozřezal ho na drobnější kusy, rozdělil na menší mísy a poslal králové.

Když jsem se večer opět zanášel tím, abych doplnil svůj zápisník, někdo pokoušel se vlézti nízkým vchodem do naší chýže. Byla to žena, hledající basutského sluhu Aprile. Muži jejímu, který požárem pozbyl veškerého svého jmění, April daroval trochu skleněných perel. Tím stal se jeho mulekauem a dostal ženu jeho, pokud by pobýval v Šešeke.

Pozdě večer přišel z údolí Panda ma Tenky posel zvěstuje, že Westbeech přibyl tam ze Šošongu s obchodníkem Francisem. Ježto jsem doufal, že dostanu nazejtří slíbené čluny, abych mohl odjeti, pracoval jsem až do rána na začatých výkresech.

Ráno dne 29. zavolali mne ke člunům. Ty měly mne dopraviti až ku přístavišti Makumbovu a tam počkati, až by došlo zboží Westbeechovo, aby je dovezli do Šešeke. Plavba po proudu Zambesijském

Na břehu Zambesijském.

byla tolikéž příjemna jako proti proudu ku Sepopovi. Vypluv ze Šešeke jal jsem se pozorovati četné ptactvo a brzy vypátral jsem mezi nimi některé pro zvláštní studium; byli to zejména černobíle kropenatí ptáci, příbuzní rackům (Rhynchopsinae) a vyznačující se

prodlouženou spodní čelistí, obrovský marabu a velicí lednáčkové. Poříční sítí pokryto bylo plži a břeh provrtán byl kraby. Díra byla vedle díry a nad dírou. Voda za několik dní, co jsem jel proti proudu vzhůru, opadla o 45 centimetrův.

Přespavše noc u jedné zátoky pluli jsme dále. Veslaři činili se, seč byli, tak že jsme rychle uháněli a to po mém soudu rychlostí čtyř až pěti anglických mil za hodinu. Dopluv Impalery zastal jsem tam obchodníka Westbeecha s pomocníkem a V. Francisa, kteří se právě chystali pozdravit Sepopa. Vozy své nechali v Panda ma Tence. Francisa provázela i tentokráte jako na všech jeho obchodních cestách manželka, které si rovně velice váží běloši a černoši. Obchodník ten přijel se dvěma vozy maje za pomocníka (clerka) vzdáleného svého příbuzného Oppenshawa. Westbeech, který se teprva před několika měsíci oženil s dcerou statkářovou ze západního území Transvaalského, přišel do Panda ma Tenky provázen jsa mladou svou paní a pomocníkem Baurenem. Kromě toho přišel s ním muž jménem Valsh, který býval vojákem a potom dozorcem věznů v Hope-Townu a velmi dobře uměl stahovati ptáky. Valsh chtěl se právě v krajinách Zambesijských obírati touto prací, o jejíž výtěžek hodlal se děliti s pánem svým. Westbeech a Francis obmýšleli vrátiti se od Sepopa do údolí Panda ma Tenky a potom vydati se ke slapům Viktoriiným ukázat ženám svým tento div přírody.

Oba obchodníci odevzdali mně dopisy, mezi kterými byly vítané listy z vlasti, z Polí diamantových v Západní zemi Griquův a ze Zlatých polí Transvaalských. Také dali mně 60 časopisů, jejichž čisté okraje později s velikým mně byly užitkem; bylo v nich také číslo časopisu „Diamond News“ s mou prvou rozpravou o třetí cestě.

V odjezdu z Impalery zdržel jsem se proto, že pohlavár Makumba nebyl přítomen. Zdálo mi se sice, že snadno přepluji Čobu, ale potřeboval jsem nosičů, kteří by mně do údolí Panda ma Tenky odnesli věci, nasbírané v Šešeke, a slonovinu za voly, jež prodal jsem Blockleyovi. Druhý převoz přes Čobu spůsobil muě mnoho starosti

a zlosti. Neměl jsem s dostatek nosičův a v loďce, na které jsem vezl své sbírky, byla díra jako pěst, tak že jsem se nemálo bál, abych se i s nákladem neponořil.

Přišed do údolí Lešumského setkal jsem se tam s anglickými důstojníky, o nichž jsem se už zmínil. Mac Loud a Fairly chtějíce navštíviti podruhé Sepopa dovolili mně, abych užil vozu jejich ku cestě do Panda ma Tenky. V noci na 3. m. září přivedli odtamtud potah a hned opustil jsem údolí Lešumské. Jeda k rovině Gašumské pozoroval jsem, že ubylo tam much tsetsí, poněvadž byla lesní tráva zapálena; někde však pučela již znova.

V poledne dne 4 t. m. dojeli jsme na rovinu Gašumskou, na níž opět tráva byla sežžena, ale jen místy; tam, kde zůstala, popásala se četná zvěř. U vozu byli také dva koně, náležející anglickým důstojníkům, kteří je však nešťastnou náhodou svěřili sluhovi, ze všech nejméně dbalému. Nevšímaje si mých výstrah sluha ten předejel nás druhý den ráno s oběma koni. Když jsme se přiblížili známému již bahobabu, poručil jsem Pitovi a vozataji, aby bystře se rozhlíželi, neboť byl jsem tím jist, že se lev, také nám už známý, obořil na vzdorovitého služebníka. Ježto se ještě dočista nerozednilo, neviděli jsme daleko, vozataj však přece spatřil druha, an stojí na stromě, a blízko něho pouze jediného koně kapitána Mac Louda. Hottentot poznal zároveň bystrým zrakem ve křovinách několik set kroků po naší pravici prchajícího lva. Vystoupiv na kozlík rozhledl jsem se pátravě a spatřil brzo i druhého koně, kterak několik kroků na levo od cesty s vytrženými vnitřnostmi leží na zemi. Dle malých ran na šíji bylo poznati, jak ho lev usmrtil. Příhoda tato sběhla se takto: Sluha přijev asi na tři sta kroků k bahobabu, byl napaden lvem a při útěku svržen s koně; lev pak nevšímaje si ho dále pustil se za koni. Bělouši pana Fairlyho svezla se, když utíkal, pokryvka se hřbetu a zapletla se mu mezi nohy, tak že ho šelma dohonila a srazila k zemi. Černoch hleděl zachrániti se na nejbližším stromu mapaniovém, na němž zůstal, až jsme se přiblížili, kdežto druhý kůň

pásl se, dokud jsme nepřišli, pokojně asi šedesát krokův od něho. Jal jsem se sice se sluhy pronásledovati lva, ale bez úspěchu. Černoši totiž, jakmile jsme sestoupili do skalnaté dešťové strže, obrovskou travou porostlé, utekli zpět k vozu, já pak sám nemohl jsem jíti dále, protože mně bylo často puškou raziti si teprva cestu.

VIII.

Vycházka ku slapům Viktoriiným.

Příchod do Panda ma Tenky. — Nové sklamání. — Theunissen mne opustil. — Odchod ku slapům. — Honba gazell orbecki. — Stádo žirafí. — Sladkovodé kalužiny v okolí slapů Viktoriiných. — Rostlinstvo a zvířectvo v nich. — Bolestná chůze. — Prvý pohled na slapy. — Naše ohrada. — Popis slapů. — Jak jsou velikolepy a nádherny. — Jak jsou vysoky a široky. — Ostrovy na hraně spádu. — Výška sloupů parních. — Slapy při východu a západu slunce. — Koryto Zambesijské pod nimi. — Utvary skalin. — Rostlinstvo a život zvířat u slapův. — Lov pavianův. — Zajímavé dobrodružství se lvem. — Manansové. — Osudy a povaha jejich. — Jejich obyčeje a zvyky. — Jak se zasnubují a žijí v manželství. — Pohřbívání mrtvých. — Návrat do Panda ma Tenky.

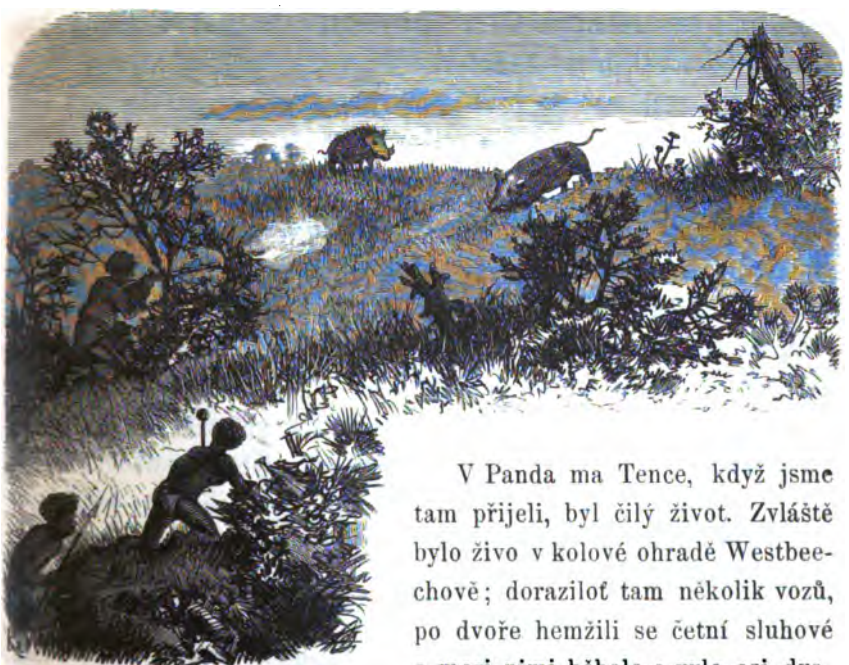

Honba křovních vepřův.

V Panda ma Tence, když jsme tam přijeli, byl čilý život. Zvláště bylo živo v kolové ohradě Westbeechově; doraziloť tam několik vozů, po dvoře hemžili se četní sluhové a mezi nimi běhalo a vylo asi dvacet psů. Žel, že mi vůz promokl a déšť porouchal bedny mé ze zvířecích koží tak, až většina hmyzů, rostlin a semen, v nich schovaných, docela se zkazila. Několik z těch

obchodníků, kteří zůstali v této obchodní stanici, když jsem odtud poprvé odjel, roznemohlo se povážlivě zimnicí. Co jsem byl v Šešeke, sluha Khamy, krále bamankvatského, kterého si od něho najal lovec Afrika, zabit byl od slona. Afrikovi bylo potom, když se navrátil do Šošongu, dáti králi odškodného padesát liber šterlinkův.

Westbeech chtěl, až bychom si prohledli slapy Viktoriiny, pobyti se svým pomocníkem Baurenem tři měsíce v Šešeke. Blockley měl zatím pokusiti se v obchodě s Vankem, knížetem Makalaků, sídlícím na východ od slapů Viktoriiných, Bradshawovi pak bylo uloženo, aby zůstal v Panda ma Tence, dohlížel na skladiště a směňoval od Madenasanův a Masarvů za zboží slonovinu. Druh můj Theunissen měl plné ruce práce, aby připravil léky potřebné obchodníkům se slonovinou, kteří roznemohli se střídavou zimnicí. Pobytu svého v Panda ma Tence užil jsem tak, že jsem za dne konal vycházky a přípravy ke druhé své cestě Zambesijské, v noci pak psal jsem dopisy a zaznamenával své příhody.

Dne 10. září vrátili se Westbeech a Francis od Sepopa a přinesli si každý sloní kel asi 25 kilogrammů, jež daroval jim král pro jejich ženy. Vracejíce se spatřili více než třicet krokodilův a pět hrochů, z nichž jeden se na ně obořil. Za druhého svého pobytu v Panda ma Tence mnoho jsem se nastaral a často sklamal, neboť marně snažil jsem se, abych najal sluhy a nosiče. Nejvíce jsem se však zarmoutil, když mne jeden obchodník zpravil, že druh můj Theunissen nechce se mnou dále cestovati, nýbrž hodlá vrátiti se na jih; spoléhalť jsem na něj a k vůli němu odmítl jsem jiné nabídky. Theunissen pomáhal mi až dosud vždy ochotně a věrně, nevěřil jsem tudíž, že by mne chtěl opustiti v této rozhodné chvíli, ano mi na další cestu bylo tak velice třeba přítele. Nebylo však nic naplat, ba zlý osud stihl mne ještě krutěji; bylo mi totiž propustiti také Pita, ježto vedl si velmi neslušně.

Byly to překážky, které vyskytují se zrovna, kdy jižjiž dovršiti se má záměr dávno v duši pojatý, tak jako příboj odráží plavce od

žádoucího břehu. Kde bylo mi nabrati sluhy, kteří by mne na další cestě k severozápadu doprovázeli nesouce mé břemení? Z tohoto nemilého stavu, když dosavadní průvodčí moji mne opustili, tak že jsem nebyl sám s to, abych odebral se do vesnic domorodců na východě a tam najal nové sluhy, vybavili mne Westbeech a Francis. Zvěděvše o mé nesnázi slíbili mně, že najmou pro mne nosiče mezi Manansy, usedlými na jih od slapů Viktoriiných, nebo mezi Batoky, sousedy Manansův, ale s tou podmínkou, doprovodím-li je tam; chtěliť se odebrati ku slapům, aby tam, jak jsem už pověděl, ukázali svým ženám „nádherné vodopády". Byl bych darmo se zdráhal a proto jsem učinil, jak si přáli. Zatím podařilo se mně získati Masupiu, který přišel od Zambesi hledat u některého domorodce nebo bílého lovce práci, a jejž nazval jsem „Slonem".

Neobmýšlel jsem sice dříve vyhledati slapů Viktoriiných, jež byly od mé cesty asi padesát anglických mil v pravo, než přinucen byv těmito zvláštními, netušenými okolnostmi, odhodlal jsem se podívati se na ně. Teď ovšem pokládám se šťastným, že jsem uposlechl pozvání obou obchodníků. Nechav vůz svůj pod dohledem sluhů Westbeechových vypravil jsem se s novými přátely na cestu. Jeli jsme ve dvou vozech až k rovině Gašumské. Krajina mezi dřívějším tržištěm na říčce Panda ma Tence a Gašumou velmi jest půvabna. O třetí hodině ranní dojeli jsme ku prvým rybníkům na rovině této. Jedouce k ní zamířili jsme na severo-severozápad, kdežto slapy Viktoriiny leží na severovýchod; bylo se nám tedy z roviny Gašumské obrátiti na východ a potom na východo-severovýchod.

Abychom projeli bez překážky krajem u slapů, který hemžil se mouchami tsetse, nechali jsme vozy s voly na rovině Gašumské a jeli jsme dále v káře, tažené šesti ušáky. Společnosť naši činili: Westbeech a jeho choť, Francis s manželkou, Bauren, Oppenshaw a Valsh, potom čtyři smíšenci kapští, masupijský můj sluha a dvacet Makalakův a Matabelův, kteří nesli nám potravu, kuchyňské nářadí a pokryvky.

Na rovině Gašumské, kterou zdobí husté keře a několik krásných stromů vějířovitých palem, zůstali jsme až do 15. září, abychom zřídili důkladnou ohradu kolem svých vozů, neboť početné stopy lví měly nás k největšímu pozoru. Tráva na rovině byla s větší část sežžena, jenom zde onde, kde byla hustší, zbyla neporušena. Místy nová tráva vyrážela, a tam pásly se ležíce plocho na zemi, tak že jsme jich téměř ani pozorovati nemohli, po dvou nebo po čtyřech pěkné, svižné gazelly orbecki, které náhle, jakmile jsme se přiblížili, vyskočily a skok na skok odtamtud pospíchaly ohlížejíce se po nás teprva ve vzdálí několika set kroků.

Pustil jsem se s Oppenshawem za několika gazellami, tak že jsme se ponenáhlu vzdálili od karavany, dále putující. Než marně se kořisti napronásledovavše obrátili jsme se po svých druzích a ušli jsme tím směrem již sto kroků, když v tom sotva třicet kroků před námi vyskočil bleskem párek orbecki. Oppenshaw vystřelil po jedné z nich, jež zastavila se asi padesát metrův od nás, a přerazil jí přední běh u kotníku; ale gazella po třech prchala velikými skoky dále. Šli jsme za ní, však už po dvou stech kroků vyskočila opět; střelili jsme tudíž zas a chybili se, až teprva třetí rána, kterou jsem vypálil, zasáhla zvíře, jež dlouhými skoky utíkalo, do ledví. Skleslo poskočivši, a když jsme k němu přišli, dokonalo. Poněvadž nebylo žádného sluhy na blízku, nesli jsme je střídajíce se, až jsme po dvouhodinném pochodu za úpalného vedra došli společníků, tábořících ve hlubokém lese.

Vyrazivše odpoledne opět ušli jsme šest, dohromady pak od Panda ma Tenky třináct anglických mil. Posud přejeli jsme rovinu Gašumskou a les ve hlubokém písku. Potom minuli jsme čtyři údolí; a v pátém, nejznamenitějším z nich, rozložili jsme se noclehem. Tato údolí byla mělka, bystřiny pak, jimi tekoucí, byly v prvých třech vyschly; všecka zarůstala vysokou travou a nížila se na jihovýchod, kam říčky tekly vlévajíce se do řeky Panda ma Tenky. Tráva, rostoucí po nich, byla husta a místy až dva metry zvýší, kdežto půda

Honba na žirafy.

pokryta byla velikou vrstvou prsti. Ve třetím údolu zastihli jsme stádo žiraf, jež minulo nás ve vzdálí šesti set kroků na jihovýchod. Na cestě od roviny Gašumské až k našemu noclehu spatřili jsme následující druhy zvěři: gazelly orbecki, schovávavé, rákosné, kozorohovité, kobusy, antilopy lanní, kudu, žirafy, bůvoly, slony a zebry. Mimo to bylo všude viděti čerstvé stopy všelijaké zvěři, jež nedávno asi přeběhla nám přes cestu.

Říčka, u níž jsme přenocovali, slula Čečeta. Tekla zde úzkým pramenem přes kamení, onde rákosnatou bařinou, jinde pak činila hlubokou a širokou čistou tůň. Tyto jasné tůně v hořejších pobočkách Panda ma Tenka-riveru náležejí s několika jinými, položenými vysoko tak, že tam krokodilové nemohou, k nejzajímavějším místům v pahorkatině kolem slapů Viktoriiných. Prosnil jsem mnoho hodin zabrán jsa v pozorování jejich. V jasné vodě viděti jest, že tůně prosta jest krokodilův, a proto s dobrou se potážeme, položíme-li se do trávy a podíváme-li se trochu na život a výjevy pod lesklou hladinou. Tam, kde vysoká tráva obrůstá tato jezírka, bylo by s nebezpečím, kdybychom se jim neprozřetelně přiblížili. Pobývají v poříční trávě rády jihoafrické šelmy kočkovité, a proto jest třeba hoditi do ní několik kamenů pro jistotu, že tam není žádného nepřítele. Učinivše tak blížíme se teprva k tůni.

U našeho tábořiště rozlévalo se jezírko zšíří čtyř, zhloubí dvou a zdélí desíti metrů, do něhož vtékal pramének sotva deset centimetrů široký, kdežto odtok do rákosnaté houštiny byl trochu širší. Voda byla tak jasna, že bylo lze pozorovati předměty až na dně tůně. Přes polovici křišťálového jezírka protkávaly jemné řasy, zde světle, tam tmavozelené přerozmanitých a přepodivných tvarů. Tu řásnaté tkanivo zdvihalo se ve vrstvách vedlé sebe a nad sebou položených, podobajíc se útlým z části neb zpola průhledným obláčkům na azurové výši, onde na levo blízko výtoku činilo tmavé bludiště jeskyň a slují, kdežto se po naší pravici kupilo v divotvárný obraz rozvaleného hradu. Zřetelně bylo viděti patu horskou a z jejích hustých

vrstev pjal se vysoký čtyřhranný hranol a válec ještě o několik centimetrů ho převyšující: hlídka hradská a věž; oba útvary mající v průměru asi třicet centimetrů, spojeny byly ve spodní třetině své výšky příčkou, která v dolejší své polovici byla jakoby prolomena — tato široká trhlina v jemném pletivu řas, skrze niž rybka projela, podobala se gothické bráně. Na hranolové hlídce oddělovalo se od rostlinného hradu několik krátkých, dílem končitých výrostků, které se na vlas podobaly cimbuří, velmi porouchanému.

Z pozadí ku středu jezírka sahá tmavozelené, husté sloupení, jež zdá se pod vodou mnohem objemnější; jsou to stébla rákosu, šelestícího nad vodou. Na volném prostoře ve vodě před námi mezi břehem, na němž jsme se položili do trávy, a mezi rozmanitými útvary řas vypínají se tři kotoučovitě zatočené stonky velikokvětého leknínu; dva z nich mají známé ploché listy, veliké a lesklé, třetí pak ozdoben jest krásným světlomodrým květem. Jako třpytivá hvězda leží na křišťálové hladině. A ještě jiné útvary řasní pnou se nad tmavým dnem jezírka, z nichž mnohé s listy střihanými a laločnatými podobají se rozličným druhům kapradin.

S počátku zdá se, jakoby rostliny tyto pokojně dřímaly, ale zvykne-li si oko obrazu, zpozoruje slabý proud, který vzniká v jasné vodě vlivem úzkého praménku na pravo. A následek toho? Rákosové sloupy chvějí se hned mocněji, pak pomalu a pomalu slaběji, až opět rychleji se pohybují. Což jeskyně, sluje a podivně utvářené zříceniny řasní? Ty na pravo, zvláště oba kolmo stojící tvary věžovité třesou se patrně po chvilkách, ony pak, které blízko jsou výtoku, kloní se hluboce k němu, jakoby rády chtěly s prchajícími kapkami odplouti do nejbližší tůňky. Několik žlutokvětých rostlin vodních a laločnaté kryptogamy na dně vzpřimují se; snad touží vypjati se do výše ku plnému květu leknínu, jenž uznáván jsa králem malé říše jezerní semo tam kolébá se po lesklé hladině, aby se na ní za dne zahřívati a líbati daly paprskům slunečním, ochladily stínem nočním a občerstvily ranní rosou.

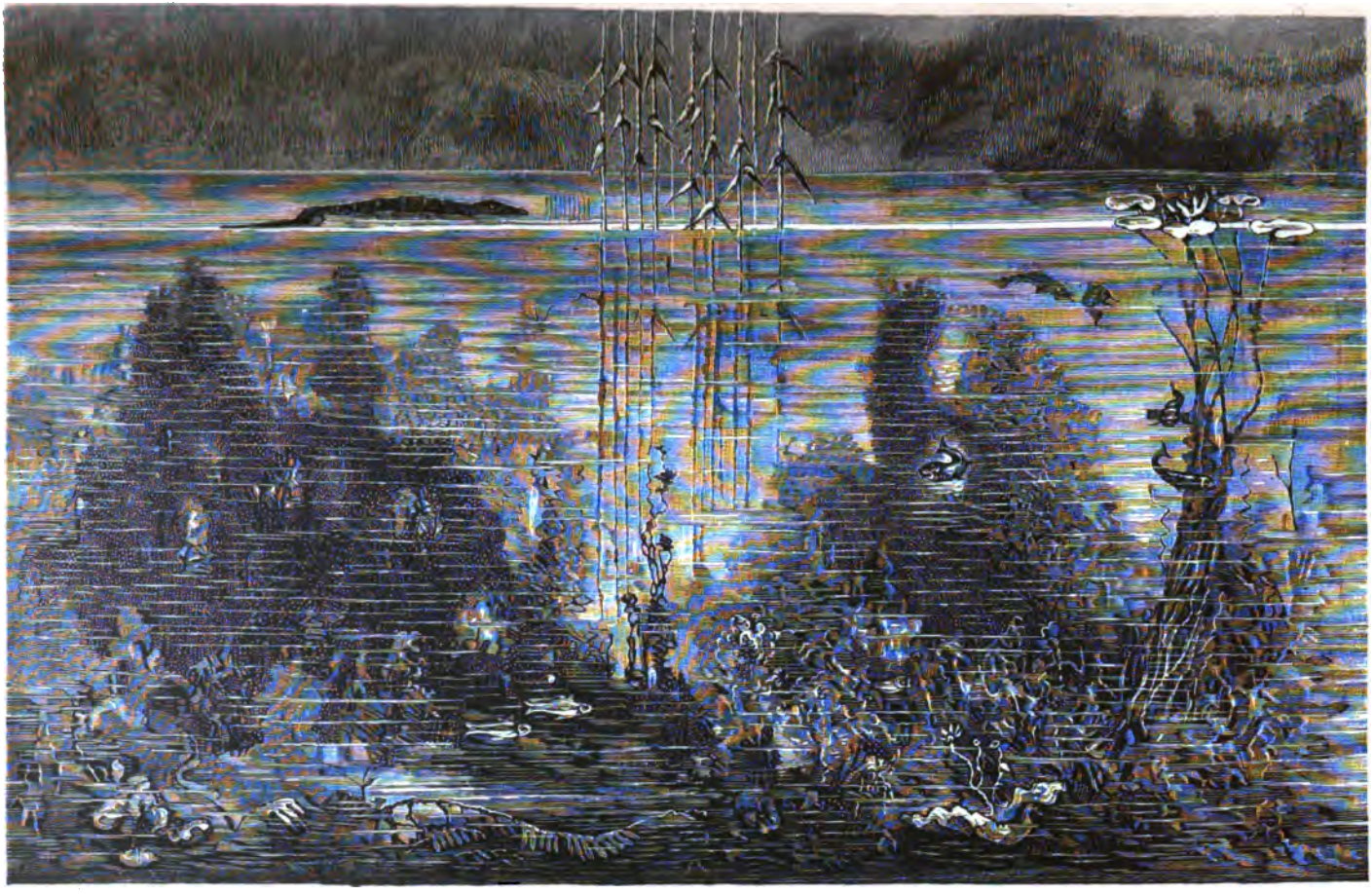

Život a ruch na dně sladkovodé tůně.

Jezírko připoutá pozorovatele ještě více, všimne-li si života zvířat, která se v něm na stálo usadila. Tam, kde nebylo žádných vodních rostlin, tak že na všecky strany byl volný rozhled, leželo několik tmavě pruhovaných okounovitých ryb pohybujíc pomalu a sotva znatelně pouze svými ocasními ploutvemi. Po chvilkách vynořují se z bludišť řasních jeskyň dlouhovousatí sumci, zdélí asi třetiny metru, kteří plujíce nejvíce po dvou buď vedlé sebe buď za sebou vespolek se škádlí a dovádějí. Ale což pak jest onen tmavý, žlutě žíhaný předmět tam u protějšího břehu v rákosině, který se na pohled ani nehýbá? Je to had? — Nikoliv, právě se pohnul, a špičatý konec jeho dotekl se hladiny vodní; teď poznáváme leguana, který číhá na ploutnaté obyvatele jezírka. A kromě toho, jaké tam čilé proháňky drobnějších zvířat! Menší a větší vodní brouci, potápníci a vodomilové i vodní pavouci hbitě plují vzhůru, kdežto druzí opatřivše se již jasně skvělou bublinkou vzduchovou spěchají zase dolů, aby skryli se pod listy vodních rostlin nebo ve tkanivu řas. Podobajíce se provazolezcům šplhají jejich larvy a kukly vážek po lodyhách leknínu dolů a nahoru, larvy pak much pobřežních namáhavě vlekou za sebou malá kuklovitá pouzdra.

Nazejtří jeli jsme dále; bylo nám překročiti mnoho říček a hluboká údolí, pokrytá černou prstí a porostlá vysokou travou. Říčky ty tekly na jihojihozápad, jih, jihovýchod a východ a vlévaly se, jak se mně zdá, vesměs do Panda ma Tenky-riveru. Údolí byla oddělena jednak skalnatými pahorky, jednak lesy, ve hlubokém písku rostoucími. Cestou spatřil jsem antilopy kudu, gazelly kozorohovité a kobusy, vepře křovní a hojné stopy sloní. Odpoledne přišli jsme hlubokým pískem vysokého lesa do většího a širšího údolí, do něhož s obou stran otvíralo se několik pobočních dolin. Noclehem rozložili jsme se u vody, stále tekoucí, jež sbírá také všecky potoky, které z pobočních dolin tekou do hlavního údolí; Manansové, dříve zde bydlící, nazvali ji Matopou. Dvěma třetinami svého toku rovná se tato řeka, dva až sedm metrů široká a místy až $^4/_3$ metru hlu-

boká, horské bystřině, jejíž koryto šíří se teprv u vtoku do Zambesi pod slapy Viktoriinými.

Příští jitro, 17. dne měsíce září roku 1875, vyšli jsme záhy ze svého táboru, abychom ještě téhož dne dospěli slapů Viktoriiných. Tento den a všecky ostatní na této cestě až po návrat můj do Panda ma Tenky byly pro mne velmi bolestny. Chtěje ušetřiti obuvi své k budoucí dlouhé výpravě koupil jsem si k této vycházce od obchodníka, lovícího v údolí Panda ma Tenky, střevíce; ty však, žel, rozpadly se již druhý den tak, že byl jsem nucen rozedranou kůži přivázati na nohy řemínky. Mimo to krajiny, kudy jsme cestovali, byly velmi trnity a kamenity, a ploché skály byly rozžhaveny úpalem slunečním.

Už téhož jitra zaslechl jsem temný hukot, nenepodobný hromu, jenž u veliké dáli stejně rachotí, a to tam, kde se údolí Matopské náhle obrací na východ. Kráčel jsem až posud ustavičně rychleji než moji společníci, abych se na chvíli mohl posaditi, a proto předešel jsem i tentokráte své druhy. Nemohl jsem si tudíž hned vysvětliti, co by hřmot ten znamenal, ponenáhlu však zdálo se mi, že to nejspíše jest prvá zvěst o slavném vodopádu. Potom bylo nám ještě několikráte překročiti řeku Matopu a to mnohdy s velikými potížemi; šel jsem neustále napřed, neboť bolely mne velice nohy i toužil jsem po tom, abych si mohl několik hodin odpočinouti. Na příkré lesnaté stráni levého pobřeží zpozoroval jsem prchající zebry i plížil se za nimi, pokud směr, kudy utíkaly, shodoval se s mým cílem, totiž s vodními parami, které vystupovaly nad slapy dosti ještě vzdálenými; nemohl jsem jich však v roklinách kolem Matopy sledovati dosti rychle. Čím dále jsem šel, tím více zmáhala mne únava; pozdě odpoledne bylo mi podešve rozedraných střevícův nésti v ruce, i snažil jsem se boso dojíti slapů. Co chvíle umdlíval jsem víc a více, poněvadž jsem od rána ničeho nepožil. Konečně o čtvrté hodině dospěl jsem slapů rozběhnuv se hlubokým pískem lesnatého návrší. Prodrav se křovinami stanul jsem na kraji propasti, do níž se veletok řítí. — Nikdy nezapomenu toho pohledu.

Nohy mé však už nebyly s to, aby unesly ostatní tělo; tož bylo se mi rozloučiti s velebným divadlem a jíti podél břehu proti proudu řeky, kdež hledal jsem nějakých planých plodů. Nešel jsem, nýbrž spíše plazil drže se stromův a keřův, abych se nezvrátil. Tu konečně spatřil jsem na chřestivém stromku, zpola uschlém, plod. Věda, že kryje se v něm sladká dužnina, srazil jsem ho kamenem, rozbil tenkou žlutavou skořápku a za chvilku vybral jsem jeho obsah. V tom povšiml jsem si semene tohoto plodu, jež velmi bylo podobno vraním okům, a v skutku počal jsem několik minut potom prudce vrhnouti, tak že sklesl jsem úplnou mdlobou. Doplaziv se namáhavě ku břehu Zambesijskému srkal jsem jasnou vodu a tím jsem se opět vzkřísil. Abych učinil druhy své na sebe pozorny, vystřelil jsem několikrát, ale neodpověděli mně. Za půl hodiny bylo mi lépe; povstal jsem tudíž a jda asi padesát kroků k lesu uzřel jsem, jak prví z mých společníků vystupují z něho. Asi pět set krokův od Zambesi a devět set krokův od slapů zřídili jsme si potom mezi třemi listnatými stromy rozložitých korun ohradu (skerm).

Jakmile ten, kdo cestuje pěšky, přijde do okresu bůvolů, slonův a podobné zvěři, tu třeba mu každý večer postaviti ohradu, aby v ní mohl klidně ztráviti noc. Podlé počtu průvodčích a sluhů cestovatelé zřizují jednu až tři takové ohrady, jež podobajíce se půlměsíci skládají se z kolů, zvýší asi šesti stop, zaražených do země a propletených haluzemi. Ve prostoře, ze dvou třetin ohrazeném, jsou lože, otvor pak zahrazuje se jednou nebo několika hořícími hranicemi, které spojují sečnou oba konce půlměsíce. Sluhové střídají se hlídajíce po celou noc, aby hranice neuhasly. Naši služebníci postavili čtyři ohrady; jednu se dvěma travěnými chýžemi pro obojí manžely, jednu pro nás mládence, Valsha, Baurena, Oppenshawa a mne, třetí pro služebné kapské smíšence, kteří majíce se za vznešenější od Zulův a Makalaků nechtěli s nimi spáti v téže ložnici; čtvrtou pak zřídili sami pro sebe. Tábor náš byl asi v polovici vlastního údolí Zambesijského mezi řekou a vypnulinou, jež pokryta jest hlubokým pískem a porostla hustým lesem a pne se rovnoběžně s řekou jsouc

sklonem planiny a pahorkatiny tak, že provází veletok Zambesijský již ode vtoku Čobského. Podlé řeky roste husté křoví palem, zvaných saro, a mezi nimi a vypnulinou rozkládá se vlastní údolí poříční, porostlé vysokou travou a hustým křovím i stromovím, z něhož hned oko naše upoutají nádherné palmy vějířovité a mohutné bahobaby.

Zdrželi jsme se u slapů tři dni a přes to, že jsem velmi zakoušel svými nemocnými nohami, jest mi přece dobu tuto počítati k těm, ve kterých jsem za veškerého pobytu svého v Jižní Africe nejvíce byl spokojen. Slapy Viktoriiny v Zambezim náležejí po mém soudu k nejznamenitějším zjevům na zemi. Kdežto se u mnohých vodopádů podivujeme ohromnému proudu vody, jako u Niagary, u jiných pak výšce strmé stěny, přes niž řítí se voda do hloubky, vzbuzuje náš podiv a úžas u slapů Viktoriiných nejen vodopád, rozdělený v nesčetné prameny a toky, nýbrž i odtok rozpěněného proudu hlubokým a úzkým skalním korytem příkrých stěn, jež třináctekráte jest užší než řeka nad slapy.

Veletok, tekoucí od západu na východ, obrací se u slapů náhle na jih, tak že břeh, na němž stojíme, jest západní, protější pak východní. Poněvadž však řeka neodtéká pod slapy proudem tak širokým jako nad nimi teče, lze pozorovateli postaviti se na *jižní* břeh, ležící jen trochu níže než vodopád, a měniti stanovisko po větším díle jeho tak, že obraceje se k severu může dívati se na slapy Viktoriiny. Žel však, že jest samý kraj propasti, do níž se voda řítí a který vypíná se, jak pověděno, naproti vodopádu, vodními parami, neustále naň padajícími, tak kluzký, že nelze se postaviti zrovna nad propastí. Postavíme se tedy asi sto až dvě stě krokův od tmavohnědé skalní stěny, zvýší sto třiceti metrův a plné výběžků. Paty její nelze nám dohlednouti, z temene jejího pak valí se proudy veletoku Zambesijského. Několik ostrovů, zdobených bujným tropickým rostlinstvem, rozděluje ve vzdálí asi sto krokův od západního břehu vodopád už v jeho nejzápadnější čtvrti a také dále k východ-

nímu břehu dělí jej asi třicetkráte menší a větší hnědé skalnaté ostrovy beze všeho rostlinstva, jež rozkládají se nad samou propastí na hraně skalní stěny. Po naší levici mezi porostlými ostrovy a západním pobřežím skalní stěna jest nízka, tak že voda prudce žene se ku hraně a padá jediným peřejem, asi sto kroků širokým, obloukem do hloubky. Mezi tímto proudem a nejbližším paprskem viděti jest velikou plochu černohnědé skalní stěny, kterou spatřiti lze také všude mezi úzkými a širokými, světlými a bělavými prameny, jež buď střelou pádí se slapů, buď kolmo se vrhají se skály; ano i pozadí vodopádu tvoří tato černohnědá skála, tak že se peřeje od tmavé jeho barvy tím krásněji a zřetelněji odrážejí.

Některé z vodních pramenů jsou tak úzky, že nedopadají dna, nýbrž rozrážejí se už v hořejší nebo dolejší třetině, mnohé též v polovici slapův a mění se v pršku, jež parou vystupuje k obloze. Některé zase zšíří asi tří až pěti metrů dospívají sice propasti, ale kraje jejich čeří se a rozestřikují; tam opět padá široký pramen na výstupek skalní, láme se a řítí vodometem do hlubiny. Nejdůležitějším zdál se mi proud, padající u levého břehu do propasti, vůbec pak paprsky vodopádů tak jsou rozmanity, že nelze jich vylíčiti.

Nadívavše se dosti na slapy pokocháme se ještě tím, že pozdvihneme zrak, až dotkne se na severu modrého obzoru. Daleko v pozadí stkvějí se nádhernou zelení palmy vějířovité a sárové, jimiž porostly jsou v dáli ostrovy, roztroušené po řečišti. Jak krásně liší se tato zeleň od jasného blankytu výšin a od tmavomodrých krajů, kterými veletok vroubí své břehy a tyto ostrovy! Proudy jeho tekou tam tak tiše, tak pomalu, že se zdá, jakoby stály, a když po nich plujeme zrakem ku skalině, na níž stojíme, tu se sice nejprve nemění, ale čím blíže se díváme, tím rychleji se pohybují, až doženou se několika pásem skalních balvanů, zavalujících na příč řeku a vynikajících většinou nad vodu, na něž narazivše ustupují, však potom opět se blíží mezerami a výklenky mezi balvany s kolikonásobnou rychlostí propasti, ženou se ku příkré hraně a pak s hukotem

padají do hlubiny. Zvláště krásny jsou ostrovy, porostlé palmami vějířovitými a sárovými, křovím palmovým a všelijakými druhy aloe, jež rozkládajíce se nad propastí obklopeny jsou se tří stran pěnivými vlnami. Livingstone nazval tyto slapy ku cti králové Viktorie slapy Viktoriinými, já pak dovolil jsem si pojmenovati velmi pěknou pahorkatinu obapol těchto vodopádů na počest manžela jejího krajem Albertovým, kdežto ostrovům dal jsem jména královských princův a princezen.

Obraťme nyní zraky ku jižnímu a zároveň západnímu břehu, na němž stojíme, a ku propasti, která prohlubuje se skalním korytem mezi námi a slapy svádějíc všecky proudy vodopádu dohromady. Břeh tento jest jako veškeré pobřeží pod slapy skalou, kterou pokrývá prsť a hlína a na níž zvláště u samého vodopadu bujné se rozvíjí rostlinstvo.

Stojíce na kraji propasti chladíme se ve stínu obrovských sykomor, citlivek a p. Tyto stromy, které převyšují naše nejštíhlejší topole, nesou korunu, jež se sice obyčejně rozkládá teprva v poslední šestině neb osmině jejich výšky, ale tak jest husta, že stojíme pod nimi jako pod rozepjatým stinítkem. Liany ztlouští ruky spojují buď přímo buď vinouce se kořeny stromů s jejich vrcholky; i mohou tudíž opice ukázati na nich skrytému pozorovateli, jak umějí šplhati. Kromě vysokých stromů ještě husté keře palem vějířovitých a sárových přispívají s obrovskými kapradinami k tomu, že celé pobřeží vypadá velmi bujně. Jdouce skrze velepůvabné tyto výtvory květeny, kráčíme po pružném, kyprém koberci drobných květin a mechu, prosáklém prškou, kdežto na kraji propasti tam, kde vyniká holá hnědá skála, spatřujeme, jak různo leží po ní buď osaměle buď v chumáčích malé tmavozelené řasy, zvící hrachu až slepičího vejce, okrouhlé a poněkud sploštělé.

Bujné toto rostlinstvo daří se po většině výborně proto, že se naň ustavičně snášejí mocné páry vodní, které vznikajíce z vodopádu padají na protější břehy. Neustále vystupují podlé horní hrany

Slapy Viktoriiny.

slapů z jednotlivých pramenů vodopádu sloupy vodních par zvýší několika set metrů tak, že jest je viděti až na padesát anglických mil. Právě, když jsme pozorovali vodopády, páry zhoustly před námi tak, až protější břeh docela nám zakryly, ale již za chvilku mírný větřík od východu odvál je na levo i zbyl před očima našima řídký průhledný sloup, který závojem zahaloval před námi několik pramenů, řítících se do propasti. Byl to opravdu báječný pohled, který se takto před naším zrakem vykouzlil, neboť zdálo se nám, že i temnomodrý proud nad slapy i krásné ostrovy s palmami daleko od nás jsou pošinuty a přec opět tak blízky, jako by je zakrýval mlhavý závoj.

Velikolepě krásny a malebně půvabny jsou slapy při východu nebo západu slunce, když duha obloukem rozloží se po parních vláknech. Páry vystupujíce do výše syčí zvláštním způsobem, ale sykot ten slyšeti jest jen tehdy, když vítr oslabí poněkud rachot, hřmící ode dna skalní propasti, který pozorovatele zrovna ohlušuje. Jak jsem už pověděl, lze dna propasti dohlednouti toliko se západní strany, prodereme-li se na kraj křovinaté strže, ale s jižního břehu — nejlepšího stanoviska pozorovatelova — nelze ho spatřiti, a proto strašlivý hukot, který z hloubi roznáší se vzduchem a na míle daleko jako nepřetržitý rachot hromu se rozléhá, tím více omračuje naše smysly. Slyšíme řev a sykot, chvílemi též zřetelně zvláštní hluk, jímž proud vody naráží na tvrdá úskalí, i zdá se nám, že skála pod námi se otřásá, jakoby hukot ten pochodil z nějaké jeskyně pod námi. Kdyby bylo lze pohlednouti do hluboké propasti, upokojili bychom tím smysly své a zapudili úzkost, která nás bezděky jímá; ježto však nelze tak učiniti, tož připadá nám, že stojíme u pekelného jícnu, v němž živlové zuří vespolek se potírajíce. Jak malý, slabý a nepatrný jeví se člověk u tohoto díla přírody!

Podívavše se na vodopády obrátili jsme se ke hlubší skalní stržì, kterou všechen proud odtéká a to oklikami a následujícím směrem. Od skalní soutěsky u výtoku jdeme sledujíce tok vody asi 300 kroků, potom zabočíme tupým úhlem náhle asi 1000 kroků na

západojihozápad, odtud pak zatočíme se ostrým úhlem asi 1100 kroků na jihovýchod atd. Jdeme-li od soutěsky podlé řeky, pokud ovšem nezamezují nám cesty rokle, do ní se otvírající, které jest obejíti proto, že jsou příkry, tož naskytne se nám takořka každých 200 kroků nový obraz ve příkrých skalních stěnách, jež zavírají hlavní roklinu. Tam strmí kolmo, tak příkře, jako by je ostře otesal, zde pne se skalní stěna hnědá až černavá, onde opět podobná tmavá skalina, někde zeleně, někde rudě skvrnatá a místy žíhaná; skvrn těch hned si všimneme, neboť velmi pěkně odrážejí se od tmavého pozadí. Vítr zanesl z vysokého břehu na skálu kousky hlíny, ta zachytila se ve skalních rosedlinách, v ní vyklíčila semena aloë, zapustivše kořeny své do malých trhlin, a přilnula pevně ku skále tak, že vzrostlým stromům výborně dařilo se v rozpuklinách, vyplněných docela zemí a suchým listím, jak o tom svědectví vydávaly jejich mohutné klasy květové. Zralé sémě spadne do řeky a daleko, daleko od slapů vyklíčí na břehu téhož veletoku a vzrostouc okrášlí jeho pobřeží.

Mnohé části skalních stěn sklánějí se po stupních do rokliny jsouce na díle prosty všeho rostlinstva, dílem na vrchních vodorovných plochách porostly bujnou zelení. Na mnohých místech, zvláště na západním pobřeží bujné stromy a keře sahají až do prostřed skalin anebo až ku samé řece pokrývajíce početné strže, velmi příkré, jimiž dešťová voda odtéká z nejbližšího pořící do Zambesi. Některé z těchto strží spojují se u řeky dohromady. Tak střídají se obrazy podlé oklik řečiště; ještě více však překvapují nás tvary skalin na vrcholcích úhlů, kterými řeka se zatáčí.

Dotknu se zejména pouze tří takových míst. Nejprve západní břeh pod slapy jest strmá skála, jež ustupujíc poněkud směrem ku slapům činí ve průtoku okrouhlou zátočinu, ale potom vystupujíc na východ ostře ohrazuje k západu úzkou soutěsku, kterou odtéká Zambesi shromáždiv za vodopádem opět své rozptýlené proudy. Protější břeh, východní to stěna této soutěsky, jest výšina, podobná skomo-

lenému kuželi a souvisící s ostatními výšinami na této straně, jež v dolejší třetině beze všeho rostlinstva strmě stojí, ve dvou hořejších třetinách pak stupňovinou se pne porostla jsouc přebujně nádhernou tropickou vegetací. Výšina tato prohlubujíc se na levo a na pravo děsnou propastí a rozrážejíc patou svou šumný tmavomodrý proud poskytuje nám velikolepé podívané. Když jsem zabral se v pozorování této skalní scenerie, vybavil se v mysli mé obraz, jehož jsem ovšem nikdy neviděl, ale o němž jsem často sníval: visuté zahrady, zvané sady králové Semiramidy.

U následujícího krátkého ramene, jež spojuje druhou a třetí okliku, pne se skála podobného tvaru, avšak ještě příkřejší a složená z nakupených balvanův. Od severu, východu a jihu obtéká ji hučící řeka, na západě pak odděluje ji od souše hluboká propast. Na této osamělé skalní kupě, zajisté přese sto metrů vysoké, nebylo ni lístečku ni stopy po rostlinstvu; něžné dítky Flořiny byly vypuzeny z nehostinné skaliny. Marně všickni živlové bouřili se již tisíce let proti skalnímu obru, marně blesk tříštil o něj nesčetné své zhoubné rány, Aeolus marně se všemi svými druhy zuřil proti němu, marně nejkrutější nepřítel veškeré pevniny zemské, vztekaje se a hřímaje rozrážel proudy své na jeho úpatí: obr přemohl jej a vykázal mu dráhu.

Podívejme se nyní od skal rokliny do hloubky, do níž se střelou vrhá tmavomodrý paprsek. Hořejší otvor propasti jest sice třikrát od něho širší, nicméně proud vráží strašlivou silou do ostré hrany protější skalní stěny a láme se na ní, tak že se dílem odráží a teka z pravidla zpět v zátoce sbírá sílu, aby spolu s nejbližší vlnou znova na skále zkusil moc svou. Místy vynikají z proudu balvany skalní, na které prudkotoké vlny narážejí a se rozdělují. U některých rohův, u nichž řeka ostrým úhlem rozráží na různo své vlny, viděti jest ostrohranné špičaté výběžky zdélí až několika metrů, které jakoby se pěnící a hučící vodě vysmívaly, trčí do nejprudčího proudu tak, že se o ně rozbíjí.

Tisíce let zuří tmavý proud ve hloubi, ale téměř nikde nelze pozorovati žádné patrné známky, že by byl nějak působil v nezvratné skaliny.

Lituji pouze, že jsem u slapů Viktoriiných nemohl pomeškati déle tří dnův. Abych poznal propasť a roklinu i veškerý tento velezajímavý div přírody, bylo by bývalo třeba zůstati u slapů půl druhého až dva měsíce a prohlednouti ostrovy nad vodopádem a protější břeh. Mimo to příroda vytvořila v okolí slapů tolik pěkných věcí, že jsem dávno se usnesl, pobyti hodně dlouho v těchto stranách, až podruhé tam přijdu. Za tři dni, co jsem meškal u slapů, nemocné mé nohy velmi mne ovšem ztrpčovaly požitek, který se mi naskýtal v půvabné krajině. V těch dnech měli jsme také, já a sluha můj, zábavnou potyčku s velikou tlupou pavianův. Stádo to spatřil jsem ve skalnaté rokli, nazvané ode mne „roklinou pavianí", kterou dešťová voda z okolí teče do řeky a jež v obou hořejších svých třetinách hustě zarůstá stromy, v dolejší však části příkra jest a lysa. Přál jsem si nabyti několika lebek pavianích a proto spatřiv naproti sobě v rokli na skále četnou společnosť těchto opic zastřelil jsem jednu z nich; ale mrtvola její svalila se do řeky. Potom poranil jsem dva paviany a přinutil také pravé křídlo nepřítelovo k ústupu, střed však držel se pevně, ano levé křídlo postoupilo i výbojně a jalo se házeti po mně kamením, tak že vystřílev neprozřetelně všecky náboje až na jeden byl jsem donucen utéci i s průvodčím svým, abych ušel pračky s rozzuřenými opicemi.

Batokové, sídlící s náčelníkem Mochurim na protějším břehu, připluli na člunech k nám nabízejíce ku koupi kozy, kaferské žito, pivo a boby. Setkal jsem se později v Šešeke s mužem tohoto kmene. Byl to podřízený náčelník a příbuzný Mochuriův, a Sepopo domnívaje se, že jsem ještě neviděl žádného Batoky, představil mně jej. Poznal jsem ho hned, on však střehl se prozraditi, že mne zná, ježto byl si vědom, kterak přestoupil králův zákaz, aby poddaní nekupovali od bělochů pušek, a že by bez pochyby býval odsouzen ku smrti.

Dělaje mapu slapů Viktoriiných stihl jsem několikráte stáda pasoucích pallahů. Kapským sluhům podařilo se zabiti jednoho z nich. Krásné toto zvíře patří k té zvěři, jež se nejčastěji u Zambesi vyskytuje.

Dne dvacátého t. m., den před naším odjezdem, bylo nám přestáti velmi pěkné dobrodružství se lvem, které se na štěstí skončilo nad míru humoristicky. Za chvíli totiž, když jsem se toho dne navrátil z vycházky ku slapům, Valsh přišel z obvyklé honby na ptáky do tábořiště zvěstuje, že viděl asi dvanácte set metrův od tábora lva, an chystal se překročiti lučinu s vysokou travou, aby přišel k řece. Hned jsme se sestoupili k poradě a v té snesli jsme se, že budeme pronásledovati lva; pouze nelíbilo se mně, když obě paničky prohlásily, že nás doprovodí. Paní Francisová dokládala na ospravedlněnou, že už kolikráte byla při tom, když muž její zastřelil lva, a proto prý neodřekne se ani tentokráte takového zábavného výjevu. Paní Westbeechová pak, která byla provdána teprva několik měsíců, nechtěla, aby její Jiří pouštěl se do nebezpečenství sám.

Vlastní údolí Zambesijské bylo, jak jsem už pověděl, omezeno zdélí několika mil asi sto krokův od řeky písečnou vypnulinou. V údolí tom porostlém na větším díle hustě stromy, bylo u řeky několik bezestromých lučin, které u samého břehu říčního lemovalo zšíří asi dvou až tří metrů husté křoví palem sárových. Valsh chystal se právě, že přejde takovou lučinu, asi třicet metrů širokou, když v tom u jednoho stromu vyskočil lev a skryl se ve protějším křoví palmovém. U tohoto stromu rostl stromek asi pět metrů vysoký, o nějž opíralo se jehlancové všekaziště. Došedše k místu, které nám Valsh naznačil, sestoupili jsme se ve čtyři šiky, abychom se šelmě řádně dostali na kůži. V prvém šiku, počítáme-li od pravé ruky k levé, stáli jsme Westbeech, Francis, Valsh a já, ve druhém postavili se Oppenshaw, Bauren a dva kapští sluhové, z nichž také ve třetím šiku byli dva spolu se dvěma Matabely, kteří měli muškety; potom následovali ostatní sluhové, mnozí jsouce asagaji, mnozí kiry, mnozí

pouze klacky ozbrojení. Úkolem prvých tří šiků bylo postoupiti ku keři, kdežto čtvrtému bylo zůstati na malém návrší u pokraje louky, odtud pak pozorovati co nejbedlivěji křoví palmové, aby nám hned oznámili, kdyby se v něm co podezřele hýbalo. Nedošli jsme daleko, any nás ženy volající za námi zastavily. Dámám nezdálo se, že by byly pod stromem dosti jisty, a proto chtěly, aby byly vysazeny na všekaziště, k čemuž jim manželové jejich také hned dopomohli. Potom táhli jsme vysokou travou luční pomalu a pozorně dále.

Tak přišli jsme až asi na dva metry ku keři. Ježto se lev pořád ještě nehýbal, útočníci nabyli zmužilosti; ale zápal tento najednou zhasl, když se náhle z houštiny ozval divoký řev, mocný tak, že by sám nejstatečnější lovec přesvědčil se, kterak znamenitý jest rozdíl mezi Felis leo (lvem) a Felis domestica (kočkou domácí). Byli jsme šelmě tak blízko, že mohla Francisa jedním skokem dosáhnouti a zabiti dříve, než by nám bylo lze bývalo, abychom ji na jeho mrtvole usmrtili.

Prvý následek řvaní byl, že jsme se tiše zastavili pohlížejíce upřeně na podezřelé místo, ale nebyli jsme s to, abychom něco vypátrali. Po několika vteřinách statečný jeden lovec poradil nám, abychom se dali v ústup, my pak nedbajíce už další jeho pobídky zachovali jsme se po jeho radě. Majíce stále místo, odkud řev po našem soudu vycházel, na mušce a pušku připravenu k ráně, jali jsme se ustupovati. Za ústupu seřídly poněkud jednotlivé šiky, nejvíce však zmužilým ukázal se čtvrtý, který jsme našli teprva chvíli hledajíce na vysokém stromě, na nějž se utekli. Vystřelili jsme mnohokráte do křoví, ale marně, zapálili jsme tudíž suchou trávu, abychom ohněm vypudili šelmu z její skrýše. Než osud nebyl nám toho dne přízniv, neboť prudký vítr zdvihl se proti nám a tak tráva hořela opačným směrem. V tom se paničky znova daly do křiku, volajíce k nám o pomoc. Vítr přihnal totiž veliký oblak čpavého dýmu ke stromku, do jehož větví obě paní vylezly, aby tím byly jistější, tak že by se málem byly zalkly. Tu zapomněli jsme na lva a běželi

Lev přichází.

pomoci dámám. Brzy zbavili jsme je nebezpečenství a zakusivše tolik nezdaru pomýšleli jsme již na to, že necháme lva s pokojem a vrátíme se do svého tábora. Ale Westbeech, který byl znám jakožto neobyčejně odvážlivý lovec lvů, nechtěl, ana mladá choť jeho byla přítomna, aby mu tato vhodná příležitosť ušla, i navrhl tedy, abychom prohledali palmové křoví proti proudu řeky. Přistoupili jsme k tomuto návrhu, i bylo nám tudíž přejíti řeku tam tudy, kudy Walsh ráno šel. Této druhé výpravy lovecké účastnili jsme se všickni mimo paní Westbeechovou. Ta zůstavena byla pod záštitou čtvrtého šiku z matabelských sluhů, kteří velice pyšnili se tím, že ochraňovali paní svého velitele.

Přešli jsme šťastně louku a hledali již v palmových křovinách, když nás v tom zarazil úpěnlivý křik. Všickni jsme se rázem ohledli, úžas náš pak zvětšil se ještě, poněvadž paní Westbeechová zmizela. Nejprve zpamatoval se z úleku Westbeech a drže pravou rukou pušku běžel mimo nás. Protože se však úzkostné volání opět ozývalo a to z vysoké trávy na lučině, kterou jsme právě překročili, toť pospíšili jsme za ním; znova však jsme se na chvilku zarazili, když Westbeech běže před námi a náhle vykřiknuv zmizel. V rozčilení, které nás uchvátilo, nevšimli jsme si zvučného smíchu Matabelů, k nám kvapících. Francis, který nás všecky předběhl, učinil dva skoky ku předu, vpadl do smíchu Matabelův, odhodil pušku a díval se do trávy; zaslechli jsme pouze, jak volá: Nechoďte sem! Nechoďte sem! Po několika vteřinách vystoupil před ním Westbeech, oba běželi potom několik kroků dále, shybli se, a v tom objevila se paní Westbeechová jsouc třetí ve spolku. Brzo rozluštili jsme tuto událost, poněkud záhadnou. Manansové, sídlící na břehu Zambesijském, vykopali totiž, dokud neměli žádných pušek, na pobřeží tohoto veletoku početné jámy, aby se snáze mohli zmocniti zvěři, která se tam prohánělа. Tyto příkopy, jež liší se od těch, které Bečuanové obyčejně vykopávají, byly tři až čtyři metry dlouhy, dva a půl až tři metry hluboky a pouze čtyřicetpět až šedesát centimetrů široky. Hořejší jejich otvor zúžuje se dole tak, že každé zvíře, pokouší-li

se vyváznouti z nich, klesá hloub a hloub, až uvázne. Do takové jámy padla ubohá paní Westbeechová na jednom konci louky a choť její, spěchaje pomoci jí, na druhé straně lučiny. Paní Westbeechová si na štěstí neublížila, leda že si někde trochu odřela kůži; příhoda ta však spůsobila, že jsme nechali honby a vrátili se do ohrady. Když nás večer Batokové jako obyčejně navštívili, ptali jsme se jich, jsou-li v té krajině lvi. Odpověděli nám, že již ode mnoha let znají lva, který obyčejně zdržuje se nedaleko místa, kde jsme si vystavěli ohradu; je prý to však zvíře lidem tak zvyklé, že i v noci chodili mimo něj bez překážky.

Dříve, než se rozloučím se slapy Viktoriinými, vzpomenu ještě kmene domorodců, Manansů, se kterými potkáváme se ještě tu tam v zemi Albertově, a kteří měli až do let třicátých svou vlastní říši. Manansové sídlí v pahorkatině na jih od slapů královy Viktorie a kol nich v území, jež po právu náleží Bamankvatům, které si však přivlastňuje také panovník Matabelův. V tomto sporu obyvatelé tohoto kraje trpí ovšem nejvíce. Bamankvatové nazývají je vůbec Masarvy, ačkoli v skutku Manansové nic se tomuto kmeni nepodobají. Domorodci tito vzdělávají malá role, skrytá v údolích, anebo živí se lovem přebývajíce po různu tak, že nemají stálých sídel. Jestliže utiskují je Matabelové, prchají na západ do země Bamankvatův a pakli ti je svírají, toť utekou na východ do území Matabelův; pouze tehdá, když už nemohou uniknouti, vzdávají se do milosti těchto dvou kmenů prohlašujíce se za „věrné poddané“ svých pronásledovníků. Zemi Albertovu lze tedy pokládati za kraj, o nějž prou se Bamankvatové a Matabelové, obyvatelstvo pak její můžeme míti za poddané, kteří jenom někdy přebývají ve stálých sídlech, dokud totiž hrozí jim knuta. Tolikéž sluší Manansy pokládati za osadníky říše Bamankvatské, kteří opravdu nekonají žádných otrockých služeb, ačkoli Bamankvatové tvrdí, že jsou jejich paroby.

Kmen Manansů byl až do roku 1838 sjednocen v samostatné říši, která dosahovala až na jih ku západním Makalakům a daleko

vzhůru proti řece Ugvai jakož i ke střednímu toku Kvebu-riveru. Tomuto království vládl „veliký náčelník", který ochotně se poddal Matabelům, když vtrhli do těchto končin.

Jako však Moselikace, jemuž by dobře slušelo příjmení *tigr*, zničil království Makalacká dočista a velikou říši Mašonskou s povice, tak také vyvrátil panství Manansův. Laskavé řeči přívětivého, přívětného pohlavára nevěřili, a poněvadž ukrutní Matabelové nebyli zvykli, aby se na jejich nátisky vlídně odpovídalo, měli jej za zrádce domnívajíce se, že kuje zatím nějaký lstivý záměr. Také mezi divochy zlosyn pokládá každého šlechetného bližního tolikéž za lotra. Matabelové kladli tedy za jisté, že jim strojí zálohu a že chce přívětivou řečí nabyti pouze času, aby sebral své muže. Proto přesila jejich vrazila do jeho města a dvorce; tam porazili jej na zemi, rozpárali mu asagaji tělo, vyřízli srdce a volajíce: „Měl jsi dvě srdce, jedno zrádné, sněz je," přitiskli mu je na rty, ještě se trhající.

Touto loupežnou výpravou Matabelové rozkotali říši Mananskou, roztříštili Manansy a sebrali kromě toho všecky jejich chlapce, aby z nich vychovali bojovníky. Od té doby opětovali často své loupežné vpády, tak že zbylí Manansové dílem ponenáhlu byli potřeni, dílem uprchli ku Sepopovi, dřívějšímu králi maruckému, dílem na sever od slapů Viktoriiných k Mochurimu, pohlaváru Batokův, jakož i do krajin na sever od Zambesi a na východ od slapů Viktoriiných k Vankovi, náčelníku severovýchodních Makalakův. Pokusil jsem se několikrát, abych zvěděl, uznávají-li pozůstalí mezi sebou nějakého pohlavára, ale vyzvědy mé dlouho neměly žádného výsledku. Teprva když se ti, se kterými jsem co den obcoval, přesvědčili, že si odpověď jejich chci toliko zapsati do svého lungala (lungalo = kniha) a že nevyzvídám, jak se domnívali, na nich proto, abych zradil je králi Matabelskému, oznámili mně, kterak všickni, ačkoli jsou roztroušeni, kdekoli sídlí, ctí pohlavára, jemuž Vanke dal na východ od svého království malou krajinku, a v té že náčelník jejich shro-

máždil okolo sebe zbytky svého kmene. Pohlavár ten jest syn krále. jejž Matabelové zavraždili. „A proč nejdete tam také a necháváte se zde honiti jako psi?“ Podivno, zrovna jako na jihu Křovák lne veškerou bytostí svou ku svým skalám a roklinám, tak i v těchto končinách psance Mananského poutá ku hroudě, na níž spatřil světlo světa, láska k lesnatým pahorkům a půvabným dolinám.

Manansové mají mnohé zvyky, kterými se liší od ostatních kmenů jihoafrických. Zmíním se nejprve o zvyku, který se snad mnohým čtenářům bude zdáti podivným. Patrno z něho totiž, že i Manansové váží si ženského pohlaví tolikéž jako Marucové, kdežto naproti tomu Bečuanové nakládají s ním nevlídně a Matabelové ohavně. Jest to způsob, jakýmž Manansa se zasnubuje. Zpozoroval-li Manansa a poznal-li půvabnou některou dívku svého kmene a jestli že ji sobě také zamiloval, což se u Bečuanův a Zulův přihází zřídka, tož pošle k ní některou starou ženu, kterou dobře zná, a ta jde pro něj na námluvy. Starosvatka vypodobí, jak možná nejlépe, ženicha, vylíčí, kterak se obratně umí zásobovati ňamou (masem, t. j. zvěří), jak jest laskavý, vypočítá početné kůže, jimiž lůžko jeho jest měkce vystláno, a vychvaluje úrodnosť malé role, kterou již jeho matka vzdělávala.

Potom se rodina sestoupí v poradu. Při tom nerozhoduje pouze otec, aniž rozkazuje, nýbrž matka, otec i dcera rozvažují vespolek o tomto návrhu. Líbí-li se nápadník dceři, a nenamítají-li rodiče ničeho proti němu, oznámí ženě, čekající za porady přede dveřmi, příznivou odpověď říkajíce: „Ať přijde ženich.“ To však znamená už tolik, že rodiče přijímají ho za zetě a dcera za muže. Když potom přijde do chýže a dá pozdravení, jest mu nejdříve odevzdati své vyvolené dar. Za starších dob ženichové dávali nevěstám pěknou kůži jednoho druhu poloopic, co však seznali skleněné perly, dávají jim hrsť malých modrých perel. Teprva, když to vykonal a dívka dar přijala, osloví ji, a ta se odtud stává jeho ženou. Na štěstí své Manansové nepořádají orgií, jimiž se bohužel vyznačují pohanské slavnosti zásnubné, jakož i oddavací mnohých národů jihoafrických.

Otec, matka a dorostlé děti, má-li mladá žena nějaké bratry a sestry, kteří bydlívají v témže dvorci, zapřádají hovor a baví se tak až do soumraku. Na večer rodiče vzdalují se z chýže odebírajíce se do vedlejší některé chaty na dvorku a činí tak podlé roční doby týden až dvě neděle. Ráno mladý muž opouští svoji ženu a jde po své práci, načež teprva rodiče nabývají ve dne bývalých svých práv. Když mladá žena projeví muži svému přízeň, jest mu pokaždé zaplatiti jí hrstí skleněných perel. Každé ráno si oba myjou tělo vlažnou vodou a za tu laskavosť zase muž odměňuje se ženě darem. Za týden nebo po dvou nedělích zeť přinese otci nevěstinu darem čtyři kozly a tolikéž koz, anebo místo nich osm šňůrek (dvě libry) skleněných perel. Od tohoto dne rodiče pomáhají mladým manželům vystavěti dvě chýže nebo jednu, podlé toho, měl-li muž už jednu chatu či zůstával-li pouze u svých rodičů nebo přátel. Manželskou věrnosť velice zachovávají, zejména muž nikdy se proti ní neprohřeší, tak že mně povídali o proneveře jedné jako o neslýchaném skutku. Toť ovšem věc nemalé důležitosti, neboť Manansové tím předčí nad „vzdělané Maruce", kteří svým ohavným mulekaustvem svádějí vlastní ženy k nevěře, ba často nutí je k ní proti jejich vůli.

Když se žena chystá ku porodu, staré její sousedky přicházejí k ní do chýže. Jakmile vejdou, uklidí zbraň mužovu, ať je to asagaj nebo puška a p., a vynesou ji do jiné jeho chýže; kdyby pak měl, což bývá zřídka, jenom jednu chatu, tož uloží zbraň ve příbytku jeho souseda. Tolikéž jest muži nezrušitelným zákonem, aby se v tu chvíli vzdálil z chýže své nemocné ženy. Teprv osmý den, když se dítě narodilo, a matka i s ním umyta byla teplou vodou, chýže pak ven a ven jest vyčištěna, staré ženy dovedou zase manžela do jeho domu, aby pozdravil ženu a spatřil své dítě. — Jak rozdílno jest toto očišťování od nečistoty plemene Hottentotského a Makalakův. Ačkoli muže pustí domů, nesmí tam přece bydleti, až teprva tři až čtyři neděle, počítajíc ode dne, kdy poprvé uviděl své dítě.

Zemře-li někdo, pochovají mrtvolu za ticha večerního na blízku dvorce, a to, připouští-li to půda, do hrobu asi půl druhého metru

zhloubí. Dospělému muži dávají do hrobu asagaj a zahalují jej koženou halenou. Pohřeb koná se tiše vyjma vzlykot ženského příbuzenstva. Zemře-li otec rodiny, snesou ten den po pohřbu jeho zboží dohromady. Osadníci vesničtí sejdou se, a pak vystoupí nejstarší syn nebožtíkův a ujme majetek jeho. Není-li žádného příbuzného nebo syna, obecná hromada ustanoví některého muže za dědice. Bývá to obyčejně přítel zemřelého, kterému jest potom přijati jméno jeho.

Manansové jsou po většině prostřední postavy a slabého těla. Badatel má s nimi nemalou potíž, poněvadž se, když říše jejich byla rozdělena, velmi pomísili s Matongy a Masupii, vyhnanými tolikéž ze svých vlastí, a na sever od Zambesi s Makalaky a Batoky. Pleť jejich jest tmavohněda, hlavu mají malou, oči přívětivé a veliké rty.

Ozdoby, jak jsem pozoroval, nosili tytéž jako chudší obyvatelé říše Marucké, totiž náramky a kruhy na nohách z kůže pakoní a žirafí a také ze železného drátu; dokud měli vlastní říši, bývalo arcit jinak. Z lepších látek mají náušnice, ale také velmi jednoduché. Oděvem jejich jest z pravidla kus kalika nebo látky z plané bavlny, sotva jako dlaň široký; někdy otáčejí si kolem beder malou kůži, ženy pak odívají se krátkými suknicemi z vydělávaných kožích. Manansové hodí se ze všech ostatních kmenů jihoafrických asi nejvíce za sluhy; shledal jsem, že se umějí velmi obratně plížiti ke zvěři, při čemž nejsou zbrkli, nýbrž, a toho právě potřeba, velmi opatrni; také jsou ochotni, poctivější nad ostatní domorodce a především věrnější.

Okolní mocnější kmenové, Marucové, Bečuanové a Matabelové, shlížejí na Manansy pohrdlivě a taktéž s nimi jednají. V severních končinách jižní Afriky mají je za „Kocourkovské“. Zvláště vyčítají jim, že jsou neobyčejně dobrého srdce a milovni míru. Tyto dvě ctnosti pokládají se od té doby, co mezi Limpopem a Zambesim zavládla surovost a ukrutnost zulovskomatabelská, za vady, prvá totiž za pokrytectví, druhá za zbabělost. Matabelové tedy nejen že dopouštějí se vražd a loupeží, nýbrž způsobili také všude, kdekoli se

usadili, že zmizely všecky šlechetnější pocity a že nevěří se žádnému přátelskému slovu, které se tam pronese, ani žádnému dobrému skutku, jejž tam kdo vykoná.

Jsou-li pronásledováni a nelze-li už utéci, Manansové obracejí se a sklonivše asagaje jdou proti nepřátelům. Při srážce položí zbraně na zemi a posadí se na bobek. Byť se i potom pronásledovníci jejich na ně obořili, zůstávají klidni. Když je předešlý král bamankvatský Mošeš utiskoval, ukrotili lakotné své nepřátele slonovinou. Bojovníci Moselikacovi odňali jim chlapce a také mnoho žen; hordy nynějšího matabelského despoty berou, nač přijdou, i tehdá, dá-li je La Bengula některému bělochu za průvodce ku slapům králové Viktorie; pouze tehdy, řekne-li některý z missionářův, usedlých v Gubulovaju, králi, že běloch jest znamenitá osoba, poručí panovník průvodčím, ať zdrží se vražd a loupeží, tak aby běloch navrátě se nemohl o tom vypravovati „veliké bílé královně“ (králové Viktorii). Tak stalo se ku př. roku 1875, když major S. žádal krále za sluhy, kteří by ho doprovodili ku zmíněným slapům.

Když jsem se kdysi ptal Manansy, který ob čas sloužil u obchodníka a tudíž se povznesl nad duševní obzor svých krajanů, zdali jeho kmen je „zbabělý“ a proč, odpověděl mně usmívaje se dobrácky a pokyvuje hlavou: „Nejsme bázliví pallahové a nebyli jsme jimi ode dávna. Ale rádi přebýváme po vesnicích a lovíme zvěř chytajíce ji do jam a řidčeji užívajíce zbraně. Dáváme krvežíznivým Matabelům kly sloní, které ulovíme, ano ukážeme jim, žádají-li toho, čerstvé stopy slonův, aby jich tím více mohli zabiti; nechceme však a nemůžeme válčiti, poněvadž neradi proléváme krev a zabíjíme zvěř, nad to pak abychom měli vražditi lidi.“

Zemře-li král, shromažďují se muži a dovedou dědice trůnu, který ustanoven jest následníkem, do domu králova. Potom přinesou hrstku písku, malé kaménky od Zambesi a kladivo a podají mu je řkouce: „Tu máš vládu nad zemí, vodou a železem (prací a zbraněmi).“ Pohlaváři a lid napomínají pak následníka trůnu, aby od toho dne,

co se stal králem, nejedl nikdy ani masa hrošího ani nosorožcova, poněvadž jsou tato zvířata „velmi zlá“, tak že by král, kdyby jedl maso jejich, zdivočel a stal se ukrutným.

Země Albertova, ohraničená na jihu písečnou plání kalužin, sahající na západ až ku vtoku Čobskému a rozdělená Zambesim na dvé, náleží bez odporu k nejpěknějším krajinám ve střední Africe Jižní. Vynikáť nejen znamenitým přírodním divem, totiž slapy králové Viktorie, nýbrž vyznamenává se také hojností půvabných, skalnatých a lesnatých pahorkatin, jakož i travnatých lučin, tak že cestovatel brzy tam zapomene přestálých trampot.

Geolog, botanik i mineralog opustí zajisté neradi tuto pahorkatinu. Kromě gazelly skákavé a ploskaté a černého pakoně zastihne zde lovec ssavců převalnou část větších čtvernožců, kterými se Jižní a Střední Afrika vyznačuje. Z nižších zvířat mají tu plazové četné zástupce, krokodily pak spatříš často v nejvzdálenějších končinách horských bystřin anebo je poznáš jednak po stopách na břehu, jednak po zakalené vodě. Ze hmyzů možná sebrati tady všecky rody, zejména však jest tu mnoho nových druhů motýlů. Tolikéž by si odtud bohatou vědeckou kořisť mohl odnésti mineralog. Po údolích jest půda tak výborna, že by se tam v teplém podnebí dobře mohly pěstovati tropické rostliny; bylo by však dříve odstraniti mouchy tsetse a nalézti prostředky proti letním zimnicím.

Vracejíce se do Panda ma Tenky šli jsme jinou cestou než prve; při tom oddávali jsme se lovu. Naši kapští sluhové zastřelili na řece Matopě divokého vepře; jdouce pak dále vzhůru v témže údolí byli jsme pobouřeni křikem domorodců, kteří šli před námi. Přivábeni byvše pronikavým zápachem černoši prodrali se do křovin a našli tam samce slona, pošlého následkem střelných ran. Obr byl velice ožrán lvy; šelmy ty daly se do jeho pyskův a vytrhaly maso kolem ran. Sluhové naši viděli ještě, kterak šelma jedna odtamtud se plížila. Westbeech a Francis, jejichž sluhové nalezli slonovinu, vzali si ji, černoši pak odřízli nejdolejší části noh a odnesli je

s sebou, čímž nás velice domrzeli. Pronikavý puch, který vycházel z této lahůdky domorodců, přinutil nás konečně, že jsme žádali, aby je zahodili. Tlapy sloní, jsou-li čerstvy a dobře připraveny, chutnají jako tlapy medvědí; maso nad podešvi a srdce, tedy nepatrné kousky, přirovnáme-li je k velikosti tohoto obrovského zvířete, jsou jediné lahůdky, které člověk má z něho.

Maje nohy odřeny šel jsem zase tak těžko, že jsem se sotva dále vlekl. Cestu od roviny Gašumské až ku slapům a zpět k rovině vykonaly také obě paní s největší část pěšky. Tak došli všickni mimo mne v dobrém zdraví k rovině Gašumské a druhý den, dne 24. m. září, dorazili jsme do Panda ma Tenky. Tam zastal jsem dva Matongy a Manansu, kteří hledali práce. Najal jsem je hned, Westbeech pak a Francis pomohli mně svými lidmi, abych četné předměty, kterých bylo mi potřebí k daleké cestě, dopravil do údolí Lešumského.

IX.

Druhý pobyt v říši Marucké.

Druhý odjezd do Impalery. — Krokodilové v řece Zambesi a jak jsou nebezpečni. — Pohřební slavnost masupijská. — Sepopo a jeho ženy. — Cestovní rozvrhy. — Stromy a křoviny v lese Šešeckém. — Vjezd karavany poplatníků do Šešeke. — Marucové jakožto rybáři. — Mašoku, kat Sepopův. — Kovářské nástroje Marucův. — Prorocký tanec masupijský. — Jak mne králové navštívily. — Jak se chytá krokodil. — Mankoë. — Správa říše Marucko-Mabundské. — Hierarchie úřednická. — Lov slonů, jejž řídil Sepopo. — Vycházky do lesa Šešeckého a honby na buvoly v něm. — Zajímavá honba na lva. — Lví tanec marucký. — Mašukulumbové na dvoře Sepopově. — Králova dcera Moquai. — Svatební veselí marucké.

Lov husi ostruhatých.

Dne 24. m. září seděl jsem opět ve svém voze v Panda ma Tence píše a doplňuje zápisník. Byl jsem velice rozmrzelý a sklíčen; otlačené nohy pak přidávaly mně ještě bolestí tělesných. Z této sklíčenosti vyrval mne věrný a přítulný průvodčí můj Niger, jehož nechal jsem od poslední

vycházky v Panda ma Tence, an přišel mne uvítat, když jsem se vracel. Litoval jsem opravdu, že se mi bude zase brzo s tímto psem rozloučiti, neboť nechtěje vydati ho jedovatým mouchám tsetsím, hodlal jsem jej poslati se sluhou Merikem, kterého dal mi král Bamankvatský, do Šošongu, aby tam zatím zůstal u mého přítele pana Mackenzia. Kdybych býval tehdá tušil, že se mi zase bude vrátiti na jih a že Nigra už neuzřím, nebyl bych se nikdy odloučil od věrného toho zvířete. Když jsem Merikovi vyplatil slíbenou mzdu opatřiv jej potravinami, vydal se se psem na cestu a došel za tři neděle do Šošongu. Žel, že přítel Mackenzie nebyl tenkráte doma, i dali Nigra vozkovi pánů Francisa a Clarka, který právě jel do Grahamstownu. Ač jsem se všelijak přičinil, abych psa zase dostal, nebylo po něm ani památky.

Mé směnné zboží velmi se ztenčilo, i byl jsem tudíž nucen nakoupiti od přítomných obchodníků se slonovinou skleněných korálů, kartounu a vlněných pokryvek, ačkoli žádali za ně nestydatě mnoho.*)

Dne 27. m. září roznemohl jsem se úplavicí, poněvadž však nebyla prudka, podařilo se mně, že jsem se zase brzy uzdravil. Pobývaje v Panda ma Tence seznámil jsem se též s Henrym W., který pocházel z okolí Grahamstownu. Byl to výborný lovec, ale zazlíval jsem mu velice, že na svých honbách často krutě a zbytečně mučíval ubohou zvěř. Tak kdysi vydal sloní samici, která ho pronásledovala, když ji střelnou ranou srazil, na pospas svým sluhům, a ti mučili ji přes dvě hodiny bodajíce ji asagaji, načež teprva skončil muka její kulkou.

Z Panda ma Tenky poslal jsem dopisy několika známým velkokupcům v Polích diamantových a v Portu Eliščině, abych povzbudil je k obchodu s pružcem, jejž Portugalci vyvážejí z říše Marucké na západ.

*) Dal jsem za 15 kilogrammů velikých modrých perel, které již druhého dne na slunci popraskaly, 15 kilogrammů slonoviny.

V obou následujících dnech (28. a 29.) pršelo a byla bouřka, kdežto za posledních měsíců před tím v těchto krajinách ani neskráplo. Dne 30. m. září vybrali jsme se z Panda ma Tenky, abychom tak jako poprvé dojeli přes rovinu Gašumskou do údolí Lešumského. Brzo však bylo nám cestu přerušiti, neboť kára naše byla příliš těžka, a bylo tedy nezbytně potřebí, abych poslal pro druhý vůz do Panda ma Tenky. S vozem tím přijeli teprv odpoledne 1. dne m. října; potom jeli jsme dál a přenocovali na rovině Gašumské. Jako předešlé noci v Panda ma Tence, tak i v noci na 2. října tlupa lvů pokoušela se vyplašiti naše tahouny z jejich ohrady. Ačkoliv čtyři moji sluhové byli ze tří různých kmenův a mluvili tolikéž nářečími, jeden sesupií, druhý setongou a třetí senansem, přece všickni rozuměli řeči sesuto-serocké, tak že jsem se hovoře s nimi přiučil novým slovům z tohoto jazyka. Když jsme jeli do Saddlerspanu, chtěl se jeden sluha Westbeechův, jménem Fabi, připlížiti k několika zuluským antilopám lanním, které se nedaleko cesty pásly, ale byl by se při tom málem srazil se lvem, který také obcházel zvěř.

V noci na 4. den t. m. dojeli jsme ve zdraví do údolí Lešumského. Hned nazejtří vyslal jsem své čtyři sluhy do údolí Čobského. Poněvadž mně Westbeech půjčil též osm svých ušáků, bylo mi lze, abych největší část svého břemení tam odeslal, sám pak dojel jsem ku Čobě 5. dne t. m. V údolí Lešumském potkal jsem dva anglické obchodníky, Browna a Krosza, kteří mne velmi přátelsky uvítali. Vraceli se právě od říše Marucké, kdež marně se pokoušeli, aby byli připuštěni ku Sepopovi. Za to jim štěstí přálo v honbě, neboť krátce před mým příchodem zastřelili dva krásné lvy, z nichž jeden byl starý, bezehřívý samec.

Příští den, když jsem dorazil do údolí Čobského, připlulo tam šestnáct a nazejtří potom opět šest veslařů, které Sepopo vyslal, aby dopravili Westbeecha s jeho zbožím a mne s mým břemením do Šešeke. Králi běželo hlavně o zboží obchodníkovo, protože mu Westbeech za posledního svého pobytu slíbil přivézti z Panda ma Tenky

několik pušek na slony, a král již netrpělivě jich očekával. Ačkoli jsem byl přípravami k další cestě velice zabaven, přece všiml jsem si, jakmile jsem měl pokdy, zvířectva a rostlinstva vůkol sebe; zvlášť upoutal mou pozornosť jedovatý strom mušungulu, který v tu dobu byl zrovna osypán velikými květy krásné šarlatové barvy. Chtěl jsem dne 8. přeplaviti se s veškerým zbožím, ale prudký vítr mně to překazil. Byloť by bývalo velmi nebezpečno plaviti se ve člunících, neboť převrhnou-li se loďky, a spadnou-li lidé do vody, tu velmi často pohltí je krokodil. Byl jsem později v Šeseke očitým svědkem několika takovýchto nešťastných příhod.

Promluvím na jiném místě ještě zevrubněji o krokodilech ve středním toku Zambesijském, prozatím však zmíním se o smutné události, která se nedávno před mým příchodem sběhla na protějším, Impalerském břehu. Jakýs Masupia vyplul se svou ženou a dceruškou podlé levého břehu Čobského, aby pro svou domácnosť nařezal rákosu. Když se domorodec zabýval právě svou prací, vítr překotil loďku, a všickni tři spadli do vody. Poněvadž na onom místě řeka silně proudila, tož matka i dcerka šťastně dostaly se na písčinu. Odtud dívaly se, jak se otec dere rákosem ku předu; již se ho chytil a vytahoval se po srázném břehu, asi půl druhého metru vysokém; konečně pokusiv se několikrát o to marně a spad rovněž tolikráte do vody, uchvátil pevně převislou haluz z pobřežního keře, tak že by se byl již již vyšvihl na břeh, když v tom radostný pokřik, jímž chtěly uvítati zachráněného otce, uvízl ženě a dítěti jeho v hrdle. V rákosině se totiž objevila náhle nestvůrná hlava krokodilova, a zrovna když muž vylézal, krokodil vymrštil se také, popadl jej za nohu, nad vodou visící, a strhl nešťastníka zpátky do řeky. Úzkostný křik ženštin, když potom volaly o pomoc, zaslechla družka jejich, pracující v poli, přiběhla k řece a pak odtud pospíšila do Impalery, aby potonulé zachránili ještě před soumrakem, ježto by je v noci zastihl na písčině týž osud jako otce a chotě jejich.

Druhý den ráno zbudily pozor můj střelné rány, neustále se opakující; když jsem se tázal, co by to znamenalo, odpověděli mně,

že pohřbívají Masupiu. Asi 400 kroků na sever od osady běhalo mezi dvěma stromy dvanácte mužův, ozbrojených puškami, kteří křičíce, co jim hrdlo stačilo, stříleli. Pod jedním z obou stromů sedělo deset mužův a žen, popíjejících piva, pod levým stromem pak byl hrob, již zasypaný. Masupiové kopají hroby zhloubí 180 až 260 centimetrův a zšíří 60 cm. Nebožtíka pochovávají s jeho halenou

Král Sepopo.

a zbraněmi i s jeho sekerou, dávajíce mu také trochu žita do hrobu. Přátelé jeho zůstávají den u hrobu, a byl-li soukmenovec jejich zámožný, toť pijí nejen pivo, nýbrž i pojídají mnoho masa z jeho domácích zvířat, které zabíjejí. Domorodci stříleji, křičí a pobíhají kolem hrobu, aby prý zaplašili zlé duchy od něho. Když jsem se tázal jednoho z okolostojících, jakou nemocí nebožtík zemřel, pozdvihl oči k nebi a pravil, že jest Molemo toho původem.

Téhož dne Masupiové přinesli mně maso ze hrocha, kterého zabili. Bylo to, jak pravili, mládě, ale mělo již kly 25 centimetrů dlouhé. Když jsem přepravoval své břemení ku přístavišti Makumbovu, pomáhal mně Makumbův bratr Ramusokotan, nižší náčelník, jenž přebývaje na levém břehu Čobském několik mil od Impalery proti proudu střeže dolní tok této řeky. Jda ku zmíněnému přístavišti

Kaïka, dcera krále Sepopa.

setkal jsem se třikráte s pallahy, a to dvakráte tak z blízka, že jsem tyto gazelly velmi dobře mohl pozorovati.

Připluv do řeky Zambesi shledal jsem, že voda její opět sklesla. Za plavby dopolední loďka má unikla takořka jen divem zuřivému hrochu, který byl jeden z oněch tří, jejichž vůdce Blockley zastřelil dvěma ranami, když jsme poprvé pluli do Šešeke. Jak jsme se totiž chystali projeti týmž místem, jako tehdá, nechtějíce však tentokráte

nepokojiti tlustokožců, Westbeechovi veslaři najednou ucítili hrocha svými vesly pod loďkou, ale ujeli šťastně; bezpochyby že obr, když se ho náhle dotkli, trochu se zarazil. Hroch tedy vyrazil až po mém člunu, který následoval, ale veslaři varováni jsouce křikem a střelhbitými pohyby přední loďky, přejeli ho také bleskem, a tak vynořila se nemotorná hlava tlustokožcova na štěstí teprva tři metry za mým člunem.

Když jsme přibyli do Šešeke, byl bych mohl bydleti v některé chatě, jež král vystavěl, přijal jsem však raději nabídku Westbeechovu, který mne pozval, abych ubytoval se v chýži na jeho dvorku, v němž zatím Blockley zbudoval malou kolnu za skladiště zboží. Jakmile jsem přišel ku Sepopovi, volal na mne hned, že přicházím pozdě, ježto prý nemohl zdržovati déle Maruců, které byl ustanovil za mé průvodčí. Odpoledne navštívil jsem Sepopa zas a přinesl králi všelijaké dárky; při tom jsem jej velice pobavil a rozveselil, když jsem se chtěl dohovořiti s ním řečí sesuto-serockou.

Na večer Blockley zavolal mne z chýže, abych užil zvláštní podívané. Připluly totiž navštívit krále královny, přebývající v zemi Barocké, a dcera jeho Moquai, panovnice mabundská. Po řece plulo asi čtyřicet člunův a mnoho jich bylo prostřed přikryto rohoží, aby královy ženy chráněny byly úpalu slunečního a deště; na některé loďce bylo třináct veslařů, kteří stojíce vesměs veslovali. Na jiných loďkách byly naloženy obrovské hrnce, rohože a koše plné jednak potřeb cestovních, jednak darů pro krále.

Nazejtří navštívil jsem kapitána Mac Louda, Fairlyho a Kowlyho. Král ubytoval je v okrouhlé chýži blízko svého dvorce. Lovci stěžovali si, že Sepopo pořád ještě otálí uspořádati velikou honbu na slony, pro kterou podruhé k němu přišli. Také pobyl jsem s Westbeechem u královen, které připluly ze země Barocké, s nimiž se obchodník, pobývaje v tomto kraji, seznámil. Mezi nimi byla Mokena „matka vlasti“. Seznal jsem vůbec šestnácte žen Sepopových. Nejmilejší žena jeho byla Makololka, jménem Lunga, druhá slula Ma-

rišvati a byla matkou Kaïky, dědičky trůnu dle vůle Sepopovy. Čtvrtá jmenovala se Makaloe, pátá Uesi, šestá Liapaleng; potom následovala Makkapelo, pro niž roku 1874 dva muži byli zabiti; osmá až jedenáctá byly: Mantaralucha, Manatva, Sybamba, Kacindo. Dvanáctou, Molechy, byl by Sepopo pro nevěru málem utopil; totéž stalo se jiné jménem Sitau. Svůdce býval obyčejně odevzdán pacholkům katovým, aby s nimi opatřil králi bůvolí maso, t. j. aby ho v lese probodli oštěpem. Král sám potrestal Sitauu následujícím způsobem. Za velikého sběhu obyvatelů šešeckých vyplul s několika čluny do prostřed řeky. Když tam přijeli, král sedě se Sitauou ve člunku svázal jí ruce a nohy a potopil nevěrnici třikrát drže ji pod vodou tak dlouho, že ji potom stěží zkřísili. Když se opět zpamatovala, ptal se jí, jak se jí to líbilo, a pohrozil, že ji příště hodí zrovna do řeky. Čtrnáctá žena králova byla Silala, patnáctou pak a šestnáctou dal král darem dvěma svým pohlavárům. Vlastní následník trůnu zemřel před dvěma lety; slul Maritela a byl synem Marišvatie. Než umřel, přistoupil náhodou k jeho lůžku místodržitel barocký, a poněvadž si dítě naříkalo, že má žízeň, vyhověl jeho přání a dal mu píti z hrnce, na blízku stojícího. Náhodou chlapec skonal brzy potom, a Sepopo obvinil místodržitele, vůbec oblíbeného, že synku jeho namíchal jedu, pročež odsoudil jej k smrti a pak poručil, aby ho otrávili. Dcera králova Kaïka, která také přijela ze země Barocké, byla provdána za Makolola, jménem Manengo, který vyvázl ze všeobecné porážky svého kmene. Sepopo navštíviv mne kdysi vypravoval mně o králi makololském, že zahynul přebídně, protože tělo jeho všecko bylo pokryto hlizami. Po jeho smrti počaly se roztržky a boje v jeho kmeni.

Když jsem se dne 12. t. m. radil se Sepopem a s Portugalci znova o své cestě, král už byl nevrlý. Vyložil mi, že bude mně, kdybych vypravě se ze Šešeke v každém městě Barockém pobyl jenom dva dni, plouti dva měsíce skrze jeho říši, než dojedu do země krále Ivan-Ioe. Tam prý uvidím zřídlo Zambesijské, odtud pak bylo by mně až k Matimbundu cestovati dva měsíce a sedm dnův.

Také dne 13. navštívili jsme ženy královy, nově přišlé, a shledali jsme, že je domorodci u veliké mají vážnosti. Tlupy návštěvníkův otočili je čekajíce tiše, až jim bude dovoleno, aby vznešené hosty oslovili.

Dne 14. t. m. přišel k nám tanečník, jehož lýtka byla ověšena několika rolničkami ze skořápek rostlinných. Tancuje vyskakoval a potřásal celým tělem, aby rolničkami nadělal hodně hřmotu. U dvora Sepopova byl také Mambari, který měl službu královského krejčího. Muž ten byl zajat omylem se svými druhy, když Marucové učinili na západ loupežnou výpravu. Potomní dvorský krejčí byl se dvěma soukmenovci u studánky, ani Marucové přepadše jeho druhy vraždili je, tak že když se Mambari navrátil, spatřil pouze jejich mrtvoly a byl zajat. Oba společníky jeho Sepopo propustil obdarovav je hojně dobytkem, jenom Kolinčinči, nynější dvorní krejčí, byl zadržen u dvora Sepopova.

Vyšed si několikráte do lesa kolem Šešeke nalezl jsem tam mimo stromy a keře z lesů Bečuanských ještě početné nové druhy; mnohé pak rostliny, jež znal jsem už z krajin Bečuanských, byly tam dvojnásob vysoky. Kraj tento byl také velice bohat čtvernožci, mezi kterými pozoroval jsem také zvláštní druh antilopy lanní, s rohy plocho smáčknutými, jež mi dosud byla neznáma. Velmi hojné zástupce mělo zde též ptactvo; kromě četných druhů jiných viděl jsem tu poprvé vlhu nubickou (Merops Nubicus), šedého tukana prostřední velikosti, velikého hadouše a dva druhy čejek ostruhatých, které vyznačují se žlutavými laloky na tváři.

Dne 17. t. m. potkal jsem karavanu, jednu z těch, které z dalekých končin říše odvádějí králi daně. Bývá v nich deset lidí, někdy však až několikkrát deset. Domorodci samovolně se s vlastí rozloučivše nebo vysláni byvše svými pohlaváry ku králi přicházejí do Šešeke se vším, což jejich jest, poněvadž by se nikdo, když nejsou doma, nestaral o jejich děti. V karavaně, mimo mne táhnoucí, bylo třicet osob. Napřed kráčeli muži, za těmi ženy a za ženami děti; když

vcházeli do Šešeke, seřadili se podlé velikosti. První ve průvodu byl vůdce nesa pouze své zbraně a železný zvonek, kterým neustále zvonil. Potom následovali muži, daně nesoucí, obtíženi jsouce sloními kly, kořeny manzovými a košíky, plnými malých plodův. Ženy, které šly za muži, nesly cestovní potřeby a potraviny.

Dne 19. vyplul jsem s Westbeechem, Baurenem a Valshem ve dvou člunech proti proudu řeky, abychom v některé laguně nachytali udicemi ryb. Ve přístavní zátoce bylo několik menších a větších člunů. Dvakráte pochodili jsme tak dobře, že se nám již za několik minut bylo vrátiti a vyměniti loďky; nejmenší z nich byla tak nepatrna, že jsme v ní s Baurenem sotva udrželi rovnováhu. Na této vycházce pozoroval jsem také, jak Marucové a Masupiové loví ryby sítěmi. Ze dvou člunů, na nichž bylo po čtyřech veslařích a po veliké síti z lýčených provázků se širokými oky, rybáři vyhazovali síť tak, že čím hlouběji se ponořovala, tím blíž a blíže pluli na levo a na pravo ku břehům. Při tom vytahovali ji vzhůru, tak že když se člunky vespolek dotkly, také síť s ulovenými rybami ležela v loďkách. Potom rybáři omráčili kořist kiry a dopravili ji na břeh. Když jsme se vraceli, stali jsme se svědky nepříjemného výprasku. V naší malé zátoce koupala se totiž děvčata, při čemž jedno z nich ukradlo druhému několik skleněných perel. To zpozorovaly ostatní dívky, vrhly se na zlodějku a tloukly ji rukama a rákoskami tak dlouho, až sklesla na kolena a křičíc a úpíc zdvihla ruce. Ano i když zastal se jí muž jeden, bily ji dál, a konečně strhla jí okradená malou koženou sukynku s těla.

Jsa potom pozván na večeři ku králi, spatřil jsem výjev, jenž zakládal se bohužel na zvyku maruckém jakož i na ukrutnosti Sepopově. Bylo asi hodinu po západu slunce. Z královského dvorce ozývala se hlučná veselost. Král seděl po zvyku svém na rohoži maje nohy skříženy; po jeho pravici pak usadily se králové, jež pro ten den byly určeny, aby ho bavily. Po králově levici byla tolikéž rohož, kterou nabídl za sedadlo mně a svému synovci, jenž byl potom jeho

nástupcem. Na volném prostoře mezi námi a četným lidem, do půlkola sedícím, usadil se již královský číšník Matungulu, jak bylo obyčejem, a naléval právě, když jsem přišel, medoviny. Med králové maručtí považují za jmění své komory, tak že ho jest odváděti jim; kdo by pak jej prodával, toho král tresce smrtí. Den co den vycházejí muži, k tomu určení, aby pomocí kukačky medozvěstné hledali med a královskou kuchyni jím opatřili; někteří vracejí se ještě týž den, někteří však přicházejí domů se svou kořistí teprva po několika dnech.

Král zavdal si ze sklenice a zbytek podal nejmilejší své ženě Lunze. Při tom pronesl, jak se domníval, znamenitý vtip, jemuž se jako obyčejně nejprve sám zasmál, a smích jeho provodil zástup, pokorně kolem něho se krčící, podlé etiketty pravým koňským řehotem. Smích ten ještě nedozněl, an v tom uživ hřmotu toho připlazil se ku králi z obecenstva podřízený náčelník a tleskaje lehce rukama zvěstoval mu následující zprávu: „V mé vesnici žije staroch, jehož nohy tak jsou slábý, že nelze mu honiti polocholo (zvěři). Už dávno zalíbilo se njambovi (bohu), aby ženy jeho pomřely, a nemá tedy nikoho, kdo by jej živil mabelem (žitem). Příbuzní jeho žijí, poněvadž přišel s tebou, ó králi, ve vzdálené zemi Barocké, a tak není tu ani človíčka, který by mu podal potravy, ani sám pak není s to, aby si na výživu vydělal.“ An pohlavár mluvil, Sepopo poslouchal jiného muže, který naproti němu seděl, a když prvý dokončil, dal mu slovy „Autile intate“ na srozuměnou, že pochopil jeho řeč, a zvolav „Mašoku“ projevil mu tím, že vyslyšel žádosť jeho. Mašoku slul, jak jsme pověděli, Sepopův kat, a král zavolal jej proto, aby zbavil pohlavára, jeho ves, sebe i sousedy vetchého starocha.

Když jsem pobýval v Šešeke, nebylo v říši Marucké muže, kterého by byli domorodci více nenáviděli, než Mašokua, ani strašnějšího slova nad toto jméno. Pocházeje ze kmene mabundského stal se pro své schopnosti nástrojem Sepopovým, ježto pak ve strašlivém svém úřadě velikou se osvědčil zručností, král povýšil jej za pohla-

vára. Jsa přes 190 centimetrů vysoký a velmi silné postavy vyznačoval se nestvůrnou hlavou a velice odporným obličejem, tak že jsem ho hledě k jeho úřadu nazval hyénou mabundskou.

Když ho král zavolal, Mašoku přilezl po čtyřech podlízavě a lstivě se usmívaje a šklebě, jako by se radoval, že ho král zase volá ku práci; tehdá byl mně ještě protivnější než jindy. Též on zatleskal rukama a naslouchal, když pak přišel před krále, sklonil hlavu, aby pozorně vyslechl jeho rozkaz. „Mašoku," pravil král „znáš muže, o němž právě náčelník mluvil? Hleď, abys tu věc zítra ráno spořádal." Potom Sepopo pokynul svému milci hlavou a podav mu ještě na poctu pohár impote propustil kata, který tak, jak se připlazil, zas odlezl. Tím byla žádosť pohlavárova vyřízena a krokodilům zambezijským opatřena nová potrava. Král projevil veselou svou náladu ještě několika vtipy a pak odebral se do své ložnice, kdežto hudební sbor v domku svém, vystavěném před královskými byty, zahrál serenadu.

Podíváme se nyní, jak byl druhého dne ráno králův rozkaz vykonán. Několik hodin potom, když se rozednilo, sešlo se před travěnou chýží zbytečného starce, krokodilům obětovaného, pět mužů, mezi kterými nápadně vynikala pověstná postava hyény mabundské. Mašoku shybl se k malému vchodu chaty a natáhl svou ohromnou ruku, aby oběť svou popadl za nohu. Stařec chtěl se pozdvihnouti, ale nemohl pro slabosť; vetché tělo jeho třáslo se jako osyka. Slovy: „Chopte se ho, muži, čím dříve, tím lépe ti bude, otče," těšil kat odsouzence. Pomocníci popravčího odvlekli potom kmeta k řece. Mlčky tlupa kráčela tam, a když přišli na břeh, Mašoku svázal nohy a ruce starcovy a poručil, aby jej odnesli do připravené loďky. Člun odrazil ode břehu, a vrazi učinivše vesly několik rázů dopluli prostřed řeky. An pomocník veslem udržoval rovnováhu loďky, kat uchopil pevnou rukou oběť a potopil ji s pomocí jednoho muže. Kloktavé zvuky zavzněly z vody, a stařec zamávl nad hladinou rukama, ale všecko bylo nadarmo; síla železného ramene Mašokuova překazila každý

pokus i sebe zoufalejší, kterým se kmet chtěl zachrániti. Také bubliny vzduchové, které až posud nad hladinou vyskakovaly, zmizely — život prchl z bezduchého těla. Potom vytáhli mrtvolu do lodky a hodili ji do řeky blíže břehu tam, kde královští zametači ulic hazívali krokodilům odpadky. Toť obyčejný spůsob, kterým král Sepopo nakládá s nemocnými osamělými lidmi, kteří sešli věkem.

V Šešeke bývalo takových obětí více než v jiných krajích říše Marucké, protože se tam scházejí domorodci z rozličných končin, aby pozdravili krále. Tohoto zvyku nezachovávali však za některých vladařů, jako ku př. za děda Sepopova, který po sobě zůstavil dobrou památku v lidu, ani za vlády jedné králové.

Dne 20. m. října navštívil jsem pohlavára Masangua, o němž jsem se již zmínil. Byl představeným řemeslníků, kteří v říši Sepopově hotovili kovové výrobky; také měl hlavní dohled nad puškami, které král svěřoval svým poddaným. Když jsem k němu přišel, byl právě zabrán v práci zpravuje ručnici, při čemž užíval svých vlastních nástrojův; kladivo, dláto, kleště a měch byly tak pěkny, že jsem až posavad u domorodců afrických nespatřil lepších. Masangu ptal se mne, zdali jsem už viděl tancovati Masupiy. Když jsem řekl, že nikoliv, učinil mne pozorna na zvuky podlouhlého bubnu, které vycházely z královského dvorce, a vyzval mne, abych se šel podívat na tanec masupijský. Obyvatelé říše Marucké velmi rádi tančí, tak že říkajíc každý kmen má svůj tanec; s Bečuany mají společný tanec pohlavní dospělosti, který děvčata tancují, když dospějí svých let. Zábavě té oddávají se několik neděl a tancují vždy až do půl noci; při tom tuží se přátelské svazky dívek, v jedné vesnici narozených, jež bývají skoro vesměs stejného věku. Tanec tento doprovázejí zpěvem a chřestačkami.

Jiné jsou tanec zásnubní a sloní, při kterém se zároveň pořádá velikolepá pitka, tak že jsem vedlé tance mohl též pozorovati, jak bučuala jest škodliva. K tanci tomu hrají na nástroje z palem vějířovitých jezdíce po nich rákoskou a pro takt tlukou ocelovými

rukavicemi, totiž dvojitými zvonky beze srdce. Mimo to jest tanec lví a levhartí, jež lovci provozují, vracejíce se z podařené honby, spolu s vesničany, kteří jim vycházejí vstříc. Král účastní se nejen tance sloního, nýbrž i mokora nebo tance plavčího.

Tanec, kterému jsem byl dne 20. října v Šešeke přítomen, nazýval se prorocký. Byly to zvláštní kejkle, kterých kmen masupijský

Prorocký tanec masupijský.

má hojnost. Dva muži křepčili při zvucích největších bubnů králova hudebního sboru, a k tomu zpívalo a tleskalo rukama asi třicet jejich krajanů, do kola je obstoupivších, od jitra až do západu slunce, až říkajíc beze smyslů sklesli. Tu chvíli jest úlohou jejich vyrážeti slova, čelící k nějakému zámyslu, jejž král nebo místodržitel hodlá provésti, ať jest to veliká honba, ať válka, loupežná výprava a p. Skoro vždy prorokují příznivě, začež dostávají darem skleněné perly a kartoun; jestliže však se slova jejich objeví náhodou lživými,

tož nesmějí přijíti rozhněvanému pánu svému do rány, aby dodatkem neutržili nemilé výplaty. Tito masupijští tanečníci byli ozdobeni fantasticky na hlavě, rukách a bocích ocasy pakoními a zebřími, tak že se podobali přestrojeným tanečníkům při kiši. Prorocký tanec sám záleží v tom, že tancující hned přeskakují z nohy na nohu, hned natahují se na zemi a to náhle nebo pomalu, sotva že údy ohýbají, a zase potřásají tělem a hlavou, posunují okrasy na hlavě atd. Také při tomto tanci užívají rolniček na lýtkách a několika malých prázdných dýní, podobných láhvím, kteréž upravují k témuž účelu. Doma Masupiové provádějí podobné tance s kejkly, které často do nich obratně vplétají. Někdy ku příkladu zdá se, že si tancujíce několikráte říznou do jazyka a že jim z něho po každé vytryskne krev; prohledneme-li však po tanci jazyk, shledáme, že jest neporušen.

Na večer přišli poslové od Dra Bradshawa z Panda ma Tenky s dopisem, který překvapil nás zprávou, že obchodník A. X., kterého čtenáři znají už od pramenů Klamakleňanských a jemuž jsem poslal do Panda ma Tenky dvě bedničky nasbíraných předmětův, usmrcen jest hyénami na řece Natě. Muž ten dokonal neslavný svůj život tím, že pro nepatrný přečin zastřelil jednoho svého sluhu a boje se, aby ho druzi zavražděného nezabili, napilý opustil svůj vůz a skryl se ve blízkém křoví. Postrašení sluhové slyšeli v noci jeho křik, ale neodvážili se přispěti mu na pomoc. Druhý den ráno nalezli prý kosti jeho právě ohlodané a šaty na cáry roztrhané. Dva služebníci nebožtíkovy opatřivše se potravou vydali se potom na cestu k řece Panda ma Tence vyhledat společníka nešťastného svého pána, aby mu oznámili zlou příhodu.

Dne 21. t. m. pokračoval jsem ve zkoumání ryb, jež počal jsem několik dní před tím, a obrátil jsem tehdá svůj pozor po štítohlavém sumci (Glanis siluris), který vyskytuje se i v řece Zambesi. Zmínil jsem se již o této rybě i její cizopasnících a dodávám toliko, že se mi zdálo, jakoby sumec zambesijský byl tmavější barvy než již-

nější jeho bratří. Na některých místech, kde po našem soudu nebylo tolik krokodilů jako jinde, vrhli jsme těžké udice a z pravidla dobře jsme pochodili.

V noci na 22. října zaslechl jsem z vesnice maruckého pohlavára Rataua, která byla ze všech u Šešeke nejzápadnější, křik ženský a časně ráno několik výstřelův. Křik znamenal, že zemřel nějaký Maruce, výstřely pak, že jej pochovávají. Dne 22. král poslal loďku, aby dopravila Blockleye s Baurenem do Imparely, ježto se přítel můj hodlal odebrati za směnným obchodem do země knížete makalackého Vanka. Blockley pokládal urážkou, že Sepopo vyslal pro dva bělochy a několik sluhů toliko jeden člun, a tím arciť nezmírnila se roztržka, která v poslední době vznikla mezi obchodním jednatelem a králem, protože Sepopo měl se k němu nevlídně. Když Blockley odjížděl, král přišel provázen jsa 120 muži a svým hudebním sborem, tak že jich bylo plný dvoreček kolem našich chýží. Sepopo chtěl tímto velikým průvodem ukázati obchodníkům, že jsou docela v jeho rukách.

Jakmile král odešel, jal jsem se doplňovati několik svých výkresův, a v tom dvanáct královen vpadlo do mé chaty. Sepopo jim vypravoval, že jsem nedávno vykreslil jej a Mašokua; chtěly tedy viděti obraz katův. Marné bylo se zdráhati, tak že volky nevolky vyhledal jsem výkres, ba donucen byv jejich prosbami znázornil jsem jim také, jak jsem obraz kreslil; při tom oblehly mne tak, že jsem sotva dýchal. Jedna ukazovala na to, druhá tázala se po onom, třetí sahala po tužce, a dvě jiné podivovaly se papíru, jak jest jemný. Ty, co stály vzadu, tlačily se nevidouce všeho dobře ku předu, a dvě nejpřednější podepřely se mně bez okolků na ramena a tak si při tom vedly záletně, že jsem toho nikdy nepozoroval u nesmělých žen bečuanských a zuluských. Věda dobře, kterak král jest žárlivý, uznal jsem, že bude nejlépe, abych černého sluhu, který chtěl se vzdáliti, když ženy královy vstoupily, vyzval, ať zůstane v chýži. Za půl hodiny odešly, ale vrazily k Westbeechovi do vedlejšího skladiště,

aby na něm něco vyškemraly. Když mne opustily, hodil jsem na vchod rohož a nechal jenom skulinu pro světlo. Doufal jsem, že mne nechají s pokojem, ale neuvážil jsem zvědavosti dcer Eviných; nebo sotva že jsem to vykonal, již zase dvě královny přiběhly ke dveřím. Myslily asi, že nejsem doma; poznalť jsem ze slov jedné „Sikurumela

Návštěva královen.

mo' ndu, Njaka chajo“ (víko jest na dveřích, doktor není doma), jak se sklamaly.

Ze všech kmenů domorodých, které až posud znám v Jižní Africe, pokládám obyvatele říše Marucké za nejvíce čistotné. Právě tam, kde jsou u řeky větší osady, jest v ní málo písečných mělčin; nicméně kmenové, usedlí v říši Marucké, velmi rádi se koupají, ačkoli všude četní krokodilové na ně číhají. Je-li břeh příkrý nebo

řeka příliš hluboka, tož lijou si vodu přes hlavu. Mýti se jest jim potřebou, ano po každém jídle očisťují si ústa a ruce.

Dne 23. t. m. vyšel jsem si na zvěrnatou rovinu (Blockleyův kraal), kdež pozoroval jsem antilopy puku, lečve a kobusy. Zambesi, když se rozvodní, zaplavuje tuto rovinu až ku pomezným jejím lesům; domorodci mají tudíž na pokraji lesa početná pole. Ten čas, když jsem si tam vyšel, bylo na polích velmi živo. Ženy a děti pře-

Moje chýže v Novém a Starém Šešeke.

kopávaly půdu, muži pak poráželi stromy, aby po lesní půdě rozšířili majetek svých pánů, kteří také je vyživovali. Vraceje se všiml jsem si na několika místech chat, jež vystavěny byly v obvodu starších dvorcův; vypadaly jako noční čepice a byly asi zbudovány za málo hodin z trávy a rákosu. Jsouce určeny za obydlí otrokyň, tyto chaty neměly žádné ohrady, aby majetník snadno mohl viděti, kdy kdo tam vchází a zase vychází odtamtud.

Dne 24. t. m. šel jsem se podívat do chýže, v níž jeden Mambari kovařil nástroji, jež mu zapůjčil masupijský náčelník Masangu.

Spatřil jsem tam tovaryše Masanguova, an ostřil několik motyk. Při tom poznal jsem dvojitý měch, jehož Marucové užívají a který neustále žene vzduch do ohně. Měch tento skládá se ze tří hlavních dílů: dřevěného, z části koží povlečeného, z rohového a z hliněného. Ze dřeva jsou dvě okrouhlé mísy, pokryté koží, a z obou vycházejí rovnoběžně dvě dřevěné trubky. Na kožených povlacích jsou v prostřed připevněny hůlky, a do kůže je po straně otvor. Hůlkami těmi se měch střídavě zdvíhá nebo mačká, a tak pouští se a vytlačuje vzduch; ten pak střídavě se vhání do dřevěných trubek a odtud jde do dutých rohův antilop šavlorohých nebo kamzičích. Obě rohové trubky jsou kratší než dřevěné nejsouce s nimi pevně spojeny, ani nejsou vespolek rovnoběžny, nýbrž předními konci k sobě nakloněny končíce se v troubě hliněné, která sahá zrovna do výhně.

Vyšed si odpoledne procházkou dostal jsem se k řece a tam zastal jsem tlupu domorodcův, ani sobě horlivě všelijakými posuňky něco vykládali. Zambesi vyvrhl totiž právě na břeh mrtvolu dívky, kterou před několika dny krokodil utopil. Lidi a větší ssavce krokodilové utápějí, poněvadž jich ještěrové tito nemohou pohltiti. Jakmile krokodil se přesvědčil, že kořisť přestavši se škubati neklade mu odporu, otevře na dně říčním obrovské své čelisti a pouští ji. Ohromné zvíře není s to, aby svými zuby roztrhalo čerstvou mrtvolu většího zvířete nebo člověka, netahá-li se ovšem ještě s jiným krokodilem o utopenou kořisť; proto položí se k utopenci, až začne rozklad mrtvého těla, tak že plyny jsouc pozdviženo vyplave na povrch vody. Potom teprva krokodil je roztrhá a pozře. Odvrátí-li však nějaká ryba nebo jiný předmět krokodila od hostiny jeho, sami jej lákajíce, a stane-li se tak za světla denního, toť nevšímá si plovoucího těla, až když nastane soumrak. Sepopo a družina jeho vypravovali mně, že v žádném kraji říše Marucké krokodilové nejsou tak zlí, a že se jich lidé nikde tak nebojí, jako v okolí Šešeckém. Nedávno před tím, než jsem přišel do Šeseke, strhli ze člunu muže, dne 21. října uchvátili šestiletého chlapce, an se koupal, a za dalšího mého pobytu loupežní tito ještěři usmrtili více než třicet lidí.

Malí krokodilové chytají se náhodou do sítě s rybami, veliké a zrostlé chytávají obrovskými udicemi a pak zabíjejí. Toto lapadlo jest velmi důmyslně vymyšleno a sestrojeno. Skládá se ze železné udice, několika tenkých lýčených provázků, z lýkového provazu a rákosového svazku. Vnadidlo, zakrývající udice připevněno jest na síti, a několik pevně stočených provázků lýčených, jako brk tlustých, zdélí čtyř až půl páta metrů spojuje udice s provazem tři až půl páta metrů dlouhým, který přivázán jest k rákosovému držadlu. Zevrubnějšího popisu tuším že není třeba, ježto přikládáme obrázek.

Jestliže krokodilové za krátký čas uchvátí v Šešeke několik obětí, král rozkáže, aby navnadily se na ně udice. Svazek rákosu položí se na břeh, udice pak s vnadidlem*) na tři rákosky tak, že spočívá na pobřeží jako na stoličce vznášejíc se půl druhého metru nad hladinou vodní. Zvětří-li ještěr vnadidlo, připlave k němu na blízko a zůstane tam tiše až do noci. Potom vymrští se z vody, popadne vnadidlo obrovskými čelistmi a polyká je. Ale vyčnívající hroty vzeprou se mu v hrdle, tak že nemůže zavříti čelistí, a tak nabéře se mu voda do chřtánu a vnikne do průdušnice. Krokodil zajede do hloubky a tam ponenáhlu ochabuje marně se namáhaje, aby udici, vězící kotvičkami ve chřtánu, vyrval, tak že voda zanese ho po proudu. O boji, kterým krokodil zápasí o život, věrné svědectví vydává rákosový splávek, plovoucí na hladině. Za půl hodiny nebo hodinu ještěr dodělá, a proud odplaví jej na mělčinu nebo ku břehu, kdež jej rybáři poznají po rákosovém svazku. V Šešeke lapí kolikráte na pět nastražených udic za noc dva až tři krokodily. Ještěry tyto probodávají také oštěpy, ale jen tehdá, když chycené na udici zastihnou ještě živy, nebo když rybáři a lovci chytajíce na oštěp ryby anebo honíce hrochy, slony a vydry náhodou se s nimi střetnou. Jako sítě rybářské jsou i krokodilí udice majetkem královým.

Když po několika dnech bylo na krokodily nalíčeno pět udic, šel jsem časně k řece, abych přihledl, jak lov dopadl. Tři udice

*) Za vnadidlo dávají obyčejně psí maso; domnívajíť se Marucové z pověry, že si krokodilové zvláště v něm libují.

zmizely; za to spatřil jsem tři větší loďky po dvou veslařích, které pluly po řece ku Šešeke. V každé z nich byl ohromný krokodil, do jehož těla dobře by se vešel člověk. Když čluny dojely ku břehu, plavci vytáhli kořist na zemi a několik Sepopových sluhů dalo se do ještěrův, aby jim uřízli hlavy; víčka oční a bradavice byly s několika rohovými deskami ze hřbetu odevzdány králi, poněvadž jest jich potřebí do lékův a ku kouzlům.

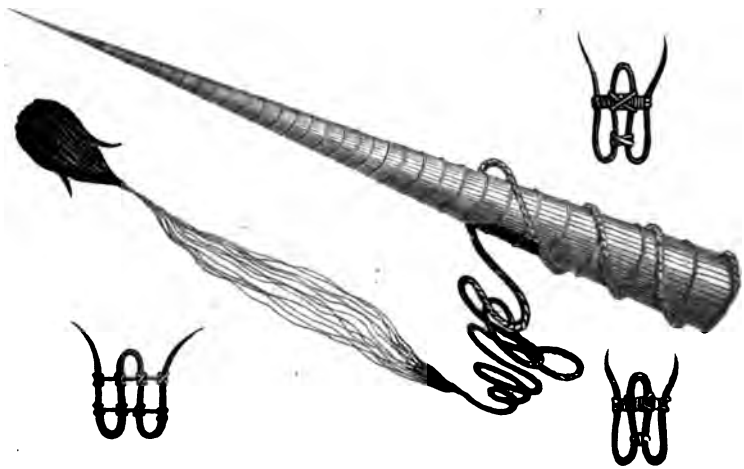

Udice krokodilí.

Chtěl jsem mrtvolu dívky, utopené krokodilem, pohřbiti, ale příbuzní její mně to překazili řkouce: „Byla to vůle njambova, aby ji krokodil zabil, proto jest ji též obětovati krokodilu," a vskutku ještěři zavlekli mrtvolu, když slunce zapadlo, do hlubiny.

Téhož dne přišla ke mně královna Lunga představit mně svou čtrnáctiletou dceru jménem Njamu, která byla právě zasnoubena s Monalulou, nejstarším synem Sepopovým a jinak hlupákem. Než byla svatba, matka její a několik ostatních královen ubytovaly ji na čtyři neděle do chýže ve blízkém lese; tam bylo se Njamě postiti a pracovati, a mimo to učily ji tam ženy, které bude míti povinnosti, až se stane manželkou. V tom čase odřely jí vlnatý její vlas až na vej-

JEHO

APOŠTOLSKÉMU VELIČENSTVU

CÍSAŘI A KRÁLI

FRANTIŠKU JOSEFOVI I.

V NEJHLUBŠÍ POKOŘE

PŘIPISUJE

SPISOVATEL.

Sedm let v Jižní Africe.

Díl prvý.

Všechna práva vyhrazena.

Předmluva.

Již od mládí svého zatoužil jsem a stále přál si, abych přispěl nepatrnou hřivnou svojí k velikému dílu, jímž má se objeviti a vyzkoumati Afrika. Když pak jsem se za studijních let čta cestopisy o tmavé pevnině jen velmi zřídka dočítal jmen rakouských cestovatelů, tu rozvrhoval jsem zevrubněji a zevrubněji cestu svou, a když se roku 1872 již již vyplňovalo mé nejvřelejší přání, rozhodl jsem se nezvratně. Jižní Afrika byla kraj, v němž doufal jsem, že budu s to, abych platně posloužil vědě a vlasti své.

Ačkoli pak mne osud za sedmiletého pobytu mého v Africe všelijak stíhal, přece neustále měl jsem na paměti úkol, jejž jsem si byl vytkl, a pokud slabá síla a prostředky jednotlivcovy stačovaly, vždy snažil jsem se, abych poctivě jej vykonal. A při vlídné ochotě početných velikomyslných mužů povedlo se mi, že jsem šťastně překonal mnohou překážku a sbírky své doplnil mnoha vzácnými předměty.

Když jsem se potřetí vrátil ze vnitra Jižní Afriky do Polí diamantových, jihoafričtí moji přátelé žádali mne opět a opět, abych podal veřejnosti, co jsem na svých cestách zažil. Bylo mi však tehdá veškerým úsilím oddati se lékařskému povolání, abych nabyl peněz k návratu do Evropy; nemohl jsem tudíž spracovati hned nasbíraného materialu a vydati ho ve zvláštním spise. Tudíž obmezil jsem se tak, že jsem v několika jihoafrických časopisech dal vytisknouti po kousku zprávy své o krajinách, které jsem procestoval.

Připluv do Evropy byl jsem už v Londýně vyzván, abych sepsal svůj cestopis. Umínil jsem si tedy, když jsem opět spatřil svoji vlast, že veškeré své zkušenosti jakož i příhody na cestách i vědecké výsledky své výpravy s pomocí odborníků vydám tiskem, k čemuž obral jsem si vzorem spis, vykládající o výpravě rakouské fregaty Novary kolem světa.

Abych však tento svůj úmysl provedl třeba jen stručně, k tomu bylo by potřebí aspoň tříletého pobytu v Evropě; mně však vidí se ze všelijakých důvodů vrátiti už příštího roku do Afriky a pokračovati tam ve svých výzkumech. To pohnulo mne, že vyhovuji přání mnoha přátel a podávám důležitější příhody, jež zažil jsem pobývaje sedm let v Jižní Africe, čtenářům v této knize, v níž dotýkám se vědecké

stránky své cesty jenom zde onde, kdežto zvláštní spracování bohaté látky vědecké, jež hodlám provésti spolu s výtečnými odborníky, bude teprva tento spis následovati.

Nemohu nevzdati na tomto místě vřelých díků ctěnému nakladateli tohoto svého cestopisu za to, že tak pěkně a důstojně vydal tuto knihu nešetře žádného nákladu. Také mám za svou povinnosť, abych poděkoval panu prof. Jindřichu Metelkovi, který o české vydání značných vydobyl si zásluh.

Přeje si, aby spis můj přispěl buditi v Evropě zájem pro výzkum černé pevniny, kojím se nadějí, že mi zase po letech dopřáno bude podati čtenáři další popis Jižní Afriky a nové zprávy o této „pevnině budoucnosti".

V PRAZE, v měsíci září 1880.

Emil Holub.

OBSAH.

Strana

I. Cesta na Kap. — Kapské Město. — Eliščin Port 3

II. Cesta do Polí diamantových.

Cesta do Grahamstownu. — Bohatství rostlinstva a zvířectva v krajině té. — Nebezpečnosť slonů kapských. — Botanická zahrada v Grahamstownu. — Cesta do Cradocku. — Lov antilop. — Řeky jihoafrické v létě a zimě. — Colesberg. — Pošta ve Philipoli. — „Radostné cestování“ poštou. — Sjezdy ve Fauresmithu. — Nezdar můj ve městě tom. — Jízda do Polí diamantových. — „Hôtel“ na Riet-riveru. — Příjezd do Polí diamantových 34

III. Diamantová pole.

Strasti a slasti mé lékařské praxe. — Noční přepad. — Dutoitspan a Kimberley. — Jak se hledají diamanty. — Rozhled po kopaninách. — Ranní trh. — Můj prvý lov pavianův. — Přípravy ku prvé cestě výzkumné 62

Má prvá cesta do vnitra Jižní Afriky.

IV. Z Dutoitspanu do Lekatlongu.

Můj průvodčí. — Potíže s opatřením příhodného potahu. — Výjezd z diamantových Polí. — Bídné cesty. — Jihoafrická přípřež. — Farma Old de boers. — Bismarkova retreat. — Řeka Vaal a její údolí. — Pobyt v korannské vsi u Pnielu. — Výstavnosť chýží korannských. — Společenské poměry mezi Koranny. — Návrhy a prostředky, jak by se zlepšily. — „Svobodní zedníci“ korannští. — Klipdrift. — Plemenné rozdíly mezi Koranny a Bečuany. — Vnitřek chatrčí korannských. — Poříčná naleziště (River diggings) na Vaalu. — Zvířena údolí Vaalského. — Prohlídka nemocných v Klipdriftu. — Gong-Gong, Waldeks-Plant a Fly-Diamond. — Zpustlá silnice. — Holická rokle. — O hadu „Cobra capella“ a jak jest nebezpečen. — Jak jsme uvázli v bahně řeky Vaalu. — Příchod do Lekatlongu 102

Strana

V. Z Lekatlongu do Wonderfonteinu.

Život Batlapinů. — Snovači a jejich hnízda. — Cukroviště třtinová. — Hora Spitzkopf. — Ves Micimova. — Schytralosť žen batlapinských. — Kupy všekazův. — Cestující Batlapini. — Jak jsem byl v nebezpečenství života. — Springbockfontein. — Vystěhovalci transvaalští. — Gassibone a jeho sídlo. — Směnný obchod. — Kobylky stěhovavé. — Zvláštní nápitek. — Na řece Vaalu. — Leguani vodní a zemní. — Christiana, nejzápadnější město Transvaalské. — Jednoduchá soudní správa. — Krajinný rozdíl obou břehů Vaalských. — Bloemhof. — Nebezpečný noční pochod za bouře. — Lovcův ráj. — Jeřábi korunatí. — Pakůň a gazella ploskatá. — Farma Rombergova. — Jak jsme byli překvapeni černým pakoněm. — Ptáci kurovití. — Klerksdorp. — Potšefstroom. — Údolí Moi-riveru. — Zeměznalecké nálezy. — Wonderfontein a jeho sluje . 147

VI. Návrat do Dutoitspanu.

Wolmaranova farma. — Mladý boer. — Tabák v údolí Moi-riveru. — Bujné rostlinstvo. — Světelný klam. — Jak jest doprava obtížna a draha. — Zkažený oběd. — Lotrovská záloha. — Rennickova farma. — Ptačí osada. — Gildenhuis. — Honba na lva v horách Makvasijských. — Uražená čest hottentotská. — Vystěhovalci do zlatých polí Leydenburských. — Hallwaterský statek a solná pánev. (Domnělé rozvaliny Monopotapské.) — Batlapinské jídlo. — Nemilý odkryt. — Hebron. — Velikonoční hod boží v řece Vaalu. — Příchod do Dutoitspanu . . . 220

Druhá cesta do vnitra Jižní Afriky.

Do Musemaňany — Mošanengu — Molopolole — Šošongu — a návrat přes Linokanu do Polí diamantových.

VII. Z Dutoitspanu do Musemaňany.

Přípravy a výstroj na cestu. — Moji tehdejší společníci. — Odjezd z Dutoitspanu. — Klipdrift. — Platberg v nebezpečí. — Nalezený diamant. — Africké mýto. — Hebron. — Nouze o vodu. — Požár trávy na planině. — Antilopy lanní. — Drahé občerstvení. — Gassibonův kraal. — Nigrovo dobrodružství s kobrou. — Taung. — Hollandský kovář. — Rev. Brown a missijní stanice v Taungu. — Maruma. — Monkeyovy slasti a strasti. — Trnitá honba. — Laciné diamanty. — Jak mne paviani vyvedli. — Jak nás přijali v Musemaňaně 265

VIII. Z Musemaňany do Mošanengu.

Odjezd do Mošanengu. — Quaggaflats. — Honba na hyény při měsíčku. — Jezdec makalaharský. — Konana. — Pýcha Barolongův. — Osm lvů. — Setkání se lvy na Setlagoli. — Život zvířat na planině. — Lov pakoňů v noci. — Jak Boly zabloudil. — Honba na zebry. — Pahorek z lebek. — Dobrodružný lov husí. — Jihoafrické jaro. — Na břehu

Strana

Molapském. — Město Molemovo. — Rev. Webb a tamější missijní stanice. — Náčelník Molema. — Léčení nemocných. — Vrabci pospolití. — Husův vrch. — Příjezd k Mošanengu. — Vznešení hosté 313

IX. Z Mošanengu do Molopolole.

Král Moncua a křesťanství. — Wesleyanská missie v Mošanengu. — Návštěva u vozu. — Má lékařská praxe v Mošanengu. — Znamenité stavby všekazův. — Příhoda při našem odjezdu. — Vysočina Bankvakecká. — Známky tropické vegetace. — Psi hyénoví. — Malebná krajina u výšin Náprstkových. — Výjevy světelné na planině. — Zříceniny města Mosililova. — Lov damanů. — Travní stromy. — Thari. — Molopolole 363

X. Z Molopolole do Šošongu.

Malebná poloha města. — Rev. Price a Williams. — Kotla. — Vycházka do rokliny Molopololské. — Slavný den v Molopololi. — Život missionářů v Jižní Africe. — Jak mne Sešele přivítal. — Bakvenové. — Dějiny říše Bakvenské. — Králová Masebele a králevic Sebele. — Okolí Molopololské. — Obyčeje a zvyky Bečuanův. — Náboženské představy jejich. — Ňakové, liňakové a moloiové. — Jakým spůsobem léčí a jakých užívají léků. — Zařikání Khamy. — Přivolavači dešťův. — Odjezd z Molopolole. — Trnitý pochod. — Domorodí listonoši. — Nedostatek vody. — Jak jsem byl v nebezpečí života. — Barvové a Masarvové. — Pověrčivé zvyky tohoto kmene, podrobeného Bečuanům. — Jejich lovecká lest. — Novoroční slavnost v pustině. — Jak jsem zabloudil v zemi Bakvenské. — Jak mne Masarvové vysvobodili. — Znamenitý nález. — Setkání s levharty. — Pečlivý otec. — Vjezd do Šošongu 390

XI. Zpáteční cesta ze Šošongu do Ústředních nalezišť.

Poloha a význam Šošongu. — Jak jsme tam byli přivítáni. — Rev. Mackenzie a missie Londýnské missionářské společnosti. — Dějiny Bamankvatův a jejich říše. — Sekhomo a Khama. — Sekhomova rada. — Obyčeje a zvyky Bečuanů (závěrek). — Kotla Šošonžská. — Zkouška kaší. — Obřízka a boguera. — Odjezd ze Šošongu. — Frankolín holokrký (Francolinus nudicollis). — Solné jezero Khamovo. — Stopy sloní. — Užovka bůvolí. — Trnitá pole v údolí Limpopském. — Lev a smečka psů. — Zvláštní pohled. — Jak jsem roznemohl se na smrť. — Čune-Čune. — Hory Dvarské a průsmyk Schweinfurthův. — Brackfontein. — Podivná honba slonů. — Linokana. — Rev. Jensen a missie Hermannsburská. — Baharucové a jich orba. — Zeerust a okres Marický. — Hooge Veldt. — Potšefstroom. — Lovci slonů David Jakub a Viljeon. — Křemencové valy na Klip-Portu. — Jak jsem se rozloučil se svými společníky. — Příchod do Dutoitspanu 452

XII. Třetí pobyt v Polích diamantových 513

Přídavky.

		Strana
1.	Museum v Kapském Městě a botanické zahrady jihoafrické	517
2.	Eliščin Port, vývoz z tamějšího přístavu a celní příjmy	518
3.	Grahamstown	519
4. a 5.	Cradock	519
6.	Colesberg	519
7.	Jagersfontein	519
8.	Malý můj zvěřinec	519
9.	Solná pánev farmy Hallwaterské. Domnělé rozvaliny Monopotapské	520
10.	Zhojení rány hrtanové	521
11.	Gassibone a jeho říše	521
12.	Batlapinové a boerové	522
13.	Říše Mankuruanova	523
14.	Krádeže v Polích diamantových	524
15.	Národopisné poměry mezi Hart-riverem a Vaalem	524
16.	Konana	525
17.	Haleny z kožĭ zvířecích	525
18.	Lékařská praxe v Mošanengu	526
19.	Karakal	527
20.	Rozvaliny města Mosililova	527

Mapa

ku přehledu cest Dr. Holuba po Jižní Africe.

Seznam vyobrazení.

(Hvězdičkou * poznamenaná jsou pouze v českém vydání.)

Strana

Podobizna spisovatelova (titulní obr.)
1. Pohled na město Funchal 5
2. Kapské Město 11
3. Propasť na svahu hory Čertovy . 18
4. Skupina slonů, v noci na Zondagsriveru 27
5. Kupy všekazův 32
6. Stromy pryščovité 35
7. Honba na antilopy u Colesbergu . 43
8. Pasť na antilopy 46
9. Krajina u Cradocku 47
10. Jízda do Polí diamantových . . . 50
11. Hostinec na Riet-riveru 58
12. Noční přepad 65
13. Náměstí v Dutoitspanu 72
14. Kopanina Kimberleyská v r. 1871 77
15. Výtažné stroje v diamantových dolech 80
16. Kimberley 81
17. Batlapin, pasoucí ovce 89
18. Nápitek z kaluže 92
19. Honba pavianův 96
20. Kimberleyská kopanina v r. 1872 . 100
21. Přípřež v Jižní Africe 104
22. Osada Korannův na planině mezi Mamusou a solnou pánví Moffatovou 105
23. Korannové 113
24. Vnitřek chatrče korannské . . . 120
25. Prohlídka nemocných v Klipdriftu 121
26. Batlapinští chlapci, házející »kiri« 129
27. Batlapin 132
28. Hnízdo kladivoušovo (Scopus Umbretta) 136
29. Kobra na číhané 137
30. Nehoda v bahně Hart-riveru . . . 140
31. Batlapinové, vzdělávající role . . 141
32. Směnný obchod u vozu 149
33. Hnízda snovače 152
34. Cestující Batlapini 153

Strana

35. Nehoda v údolí Hart-riveru . . . 161
36. Můj vyslanec u krále Gassibona . 168
37. Batlapinové, hotovící koženou halenu 169
38. Nebezpečný noční pochod . . . 177
39. Nocleh v Bamboesspruitu 184
40. Návrat z honby pakoňů 185
41. Přepad stádem černých pakoňů . 193
42. Nocleh 208
43. Skalní rokle 209
44. Sluje Wonderfonteinská 213
45. * Antilopa skákavá (Antilope Euchore; Brehm »Život zvířat«) . . 215
46. * Pakůň žíhaný (Catoblepas Gorgon; Brehm »Život zvířat«) . . . 217
47. Mladý boer 224
48. Lov hyén cibetových na Klipspruitu 225
49. Opuštěné loviště 229
50. Ptačí osada 232
51. Honba na lva v horách Makvasijských 233
52. Farma Hallwaterská 241
53. Koranna 245
54. Batlapinové, vracející se z práce . 248
55. Velikonoční hod Boží v řece Vaalu 249
56. Basutové, vracející se z Polí diamantových, potkávají se s krajany, tam se ubírajícími 257
57. Závěrný obrázek 262
58. Titulní obraz ke druhé cestě do vnitra Jižní Afriky 263
59. Zloděj chleba 265
60. Vysvobození Platbergovo z bahna Vaalského 272
61. Požár trávy na planině 273
62. Antilopy lanní 280
63. Hlava antilopy lanní (Antilope caama) 281
64. Žádoucí občerstvení 288

Strana

65. Niger a kobra 289
66. Útok kořalníkův u Taugu . . . 293
67. * Barolongové, jedoucí na pastviska 296
68. Zajetí v trní 297
69. Laciné diamanty 300
70. Nenadálý útok pavianův 301
71. Polekaní paviani 304
72. Uvítání v Musemañaně 305
73. Musemañana na straně západní . 307
74. * Musemañana na straně jižní . 310
75. Děvče barolonžské, sbírající kobylky 315
76. Honba na hyény 317
77. Jochom-Makalahari, honící gazellu ploskatou 320
78. Překvap osmi lvy 321
79. Vypravující Barolong 325
80. Bečuan nalezl svého bratra roztrhaného lvem 329
81. Zvěř na rovině kvag 333
82. Lov pakoňů v noci 337
83. Opuštěné loviště Barolongův . . 339
84. Barolongové, honící zebry . . . 341
85. Lov egyptských divokých husí . 343
86. Polní lékárna 348
87. Doručitel léku 350
88. Hnízda vrabce pospolitého . . . 352
89. Jak jsme chytali dešťovou vodu 353
90. Les na úpatí výšin Malauských . 357
91. Královští návštěvníci 360
92. Barolonžské ženy z Mošanengu . 368
93. * Nemocný v Mošanengu . . . 369
94. Lov damanů 373
95. Výšiny Náprstkovy 376
96. Psi hyénoví přepadají stádo skotu 377
97. Africký rys 385
98. * Bakvenští hoši, prodávající antilopu schovávavou 388
99. Všekaziště 390
100. * Aloë u Molopolole 392
101. * Poradní síň bakvenská 394
102. * Missionář pochovává svou manželku 396

Strana

103. * Chrámek na výšině v Molopololi. (Missionářská stanice Londýnské missionářské společnosti) . . 398
104. U krále Sešele 400
105. * Domek Sešelův 401
106. Přivolavači deště 413
107. Zaklínání Khamy 417
108. Výjev ze života Masarvův . . . 421
109. Pit našel stopy levhartí 424
110. Domorodí listonoši 425
111. Prchající leguan 428
112. Makalahari suší kůže žirafí . . . 429
113. Masarvové při ohni 432
114. Masarva plíží se za zvěří . . . 433
115. Novoroční hostina v pralese . . 436
116. Hody lvů přerušené Masarvy . . 437
117. Zabloudilý v lese 441
118. Pijící Masarvové 445
119. Eberwald setkal se s levhartem . 448
120. Hoch bamankvatský 449
121. Bamankvatské chýže v Šošongu . 453
122. Ženské zástěry bamankvatské . . 457
123. Kotla Šošonžská 460
124. Bamankvatský dům 461
125. Státní oděv Bamankvatův . . . 464
126. Sekhomo a jeho rada 465
127. Útěk do hor 473
128. Obilné nádoby Bamankvatův . . 480
129. Mrskání hochů 481
130. Děvčata bamankvatská, přistrojená ku bogueře 484
131. Solné jezero Khamovo 485
132. Lev, obklíčený psy 489
133. Slon a boer 493
134. Buysport, skalní průsmyk v Bushveldtu 497
135. Čukuru, pohlavár Baharucův . . 500
136. Baharucové nabírají vodu . . . 501
137. Výjev ze života Baharucův . . . 504
138. Jihoafrický drop 509
139. Mé obydlí v Dutoitspanu 514
140. Koles-kopje roku 1875 515

Opravy.

Strana	21	2.	řádek	zdola	řeky Bakenu místo Bakeru.
„	23	3.	„	„	řeku Baken „ Bakeru.
„	23	8.	„	„	řeky Bakenu „ Bakeru.
„	24	3.	„	„	řece Bakenu „ Bakeru.
„	31	12.	„	shora	řeky Bakenu „ Bakeru.
„	50	1,	„	„	kamenný domek místo dřevěný domek.
„	53	6.	„	zdola	Jagersfontein místo Sagersfontein.
„	57	5.	„	„	Jagersfonteinu místo Sagersfonteinu.
„	55	8.	„	„	Rabinowitze místo Rabinswitze.
„	90	6.	„	shora	Krichofarm „ Krikofarm.
„	92	5.	„	zdola	Krichofarmy „ Krikofarmy.
„	112	3.	„	„	Nomanově „ Normanově.
„	134	7.	„	„	útvaru alluvialního místo křidového.
„	137	8.	„	„	(pod obrázkem) Kobra místo Mamba.
„	137	3. a	4.	řádek	zdola kobry místo mamby.
„	138	2. a	14.	„	shora kobru „ mambu.
„	138	8.	řádek	shora	Kobra místo Mamba.
„	138	13.	„	zdola	kobra „ mamba.
„	148	18.	„	shora	Fingové místo ostatní Bečuanové.
„	150	2.	„	zdola	výšku 12—25 cm. místo 12—15 cm.
„	196	11.	„	shora	blue-busche „ bluebustu.
„	229	6.	„	„	banje místo lansch.
„	231	16.	„	„	trojstranné místo čtyřstranné.
„	260	15.	„	„	jakož i Basuty a Bečuany místo totiž Basuty a Bečuany.
„	393	4.	„	„	(ňama) místo ňama.
„	397	3.	„	„	od té doby v boji bylo odňato místo v boji bylo odňato.
„	405	1.	„	zdola	2000 lib. šterl. místo 3000 lib. šterl.
„	419	16.	„	shora	pūla místo pulta.
„	430	3.	„	zdola	Madenasanům místo Madenasům.
„	431	12.	„	shora	Madenasanové „ Madenasové.
„	435	1.	„	„	ca me« místo oa me.«
„	455	6.	„	„	Makalakové místo Makalaharové.
„	458	5.	„	„	nevysoko místo dosti vysoko.
„	467	7:	„	„	Bankvakecův místo Bakvenův.
„	479	7.	„	zdola	mona mo ra „ mona a ra.
„	521	9.	„	shora	geologii místo dějinách.
„	521	19.	„	zdola	$^1/_{10}$ grammu místo půl grammu.
„	521	18.	„	„	tincturam Aconiti Napellus místo Aconiti a Napellus.
„	523	16.	„	„	těchto říší místo této říše.

čité místo a natřely jí hlavu hnědelem. Njama byla dcerou knížete makololského Sekeletua.

Vybrav se dne 25. do lesa došel jsem tam vesnice kmene Mankoë. Obyvatelé její, kteří náležejí ku kmeni, vzrůstem v říši Marucké nejpěknějšímu, mají mnohem delší vlnatý vlas než jiní domorodci a ten načesávají si do výšky tak, že se hlava jejich zdá značně větší. Přišli do Šešeke, aby králi pomáhali při nastávající lovecké výpravě na slony. Viděl jsem u nich řezbářské práce ze dřeva a rohu tak pěkné, že jenom Mabundové mají lepší, ačkoli byly to pouze věci, kterých potřebovali na cesty. Obydlí těchto domorodců byly čtyři veliké podlouhlé chýže zvýší a zšíří dvou metrů, postavené dvojitou rovnoběžnou podkovou. Vraceje se do Šešeke přišel jsem k několika hrobům pohlavárů masupijských, které byly ozdobeny sloními kly. Dále našel jsem tykve, jež otvorem svým byly postaveny na malé všekaziště, a jejichž dírkovatým dnem byly prostrčeny hůlky a to proto, aby po rozumu Maruců přitahovaly s moučkou z kostí, do tykví nasypanou, déšť.

Ten den postřehl jsem také příhodnou chvíli, abych poučil se od Sepopa o tom, kterou země jeho má správu a jak jsou jeho úředníci roztříděni. Úřednictvo marucké lze děliti na čtyři třídy. Jsou to poprvé ti, kteří při dvoře královském službu mají, podruhé, kteří v rozličných krajích jednotlivých kmenů vládnou jsouce místodržiteli, košiš, panovníkovými, potřetí podřízení náčelníci, kteří poslouchajíce košiů pode jménem kozanův a makozanů mají tolikéž úřad místodržitelův, a počtvrté úředníci, kteří stojíce důstojenstvím mezi oběma posledními třídami samému králi slouží v osobních jeho potřebách.

K úředníkům nejprve jmenovaným náležejí: a) nejvyšší velitel. Za Sepopa byl to poctivec jménem Kapella, ze kmene Marucův, příbuzný králi, jejž později Sepopo odsoudil ku smrti. b) Správce zbrojnice, který má dohled na sklad střeliva a zbraní a jemuž jest pamatovati si, kolik pušek královských bylo poddaným rozdáno a komu

byly svěřeny. Když Sepopo vládl, měli ten úřad dva Masupiové, Masangu a Ramakocan. c) Velitel životní stráže, ten však úřaduje pouze, vypukne-li válka; za vlády Sepopovy byl to jeho bratranec Monalula. d) Vůdce mladých bojovníků, kteří ve válce činí zvláštní oddíl vojska; za Sepopa byl tímto velitelem Sibendi.

Do druhé třídy počítají se místodržitelé, kteří vládnou nad jednotlivými kraji rozličných znamenitějších kmenů vykonávajíce v nich moc občanskou i vojenskou. Nad rozsáhlejšími kraji jako v zemi Barocké a v území Masupijsko-Mabundském ustanoveno jest několik náčelníkův a ti podřízeni jsou místodržiteli, sídlícímu ve hlavním městě. Všichni hodnostáři, až posud jmenovaní, poddáni jsou vždycky vrchnímu místodržiteli země Barocké. Tohoto muže pokládají za nejpřednější osobu po králi; za Sepopa i po jeho smrti držel tento úřad Ikambela.

Ve třetí třídě jsou nižší náčelníci, náměstkové místodržitelští, vyšší a nižší představení větších nebo menších měst a vesnic, drobnějších území jakož i osad, ve kterých se výhradně pro krále zabývají chovem dobytka, honbou, orbou a rybářstvím. Důležitým úkolem těchto úředníků jest také ve všech ostatních provinciích dohlížeti, aby se králi pravidelně odváděly povinné dávky. Obilí sklizené odvádí se s největší část místodržiteli, a ten zase posílá podíl, náležející králi, do sídelního města. Zabijou-li poddaní zvěř nějakou nebo porazí-li svobodní domorodci neb otroci, jimž dovoleno jest chovati dobytek, nějaký kus ze svého stáda, tož odvádějí plece kozanovi, pobývá-li však koši v osadě nebo na honbě, tož odevzdají vybrané maso jemu, a pakliže je to v sídle králově nebo blízko něho, poddaní donesou plece zabitého zvířete králi jakožto jeho podíl. Tak ustanoveno jest zákonem. Podřízení náčelníci povinni jsou vedlé toho ohlašovati bez prodlení všecky důležité události svému košimu, a ten je zas oznamuje panovníku.

Hodnostáři poslední třídy jsou z větší části „užší radou“ královou stojíce podlé obecného soudu tamějšího výše nad úředníky

třetí třídy; v skutku pak požívají větší přízně panovníkovy než místodržitelé. K úředníkům těmto náležejí popravčí, kterým byl za Sepopa zmíněný už Mašoku, pět až šest životních lékařů, z nichž starý Liva a jeho bratr byli nejvíce pověstni, potom králův číšník, jeden nebo dva zvědové, dohlížitel, rybář, usedlý v sídelním městě, a nejvyšší správce člunův. Ačkoli Sepopo odňal dceři své Moquai správu říše Mabundské, měla přece, pokládána jsouc a ctěna od lidu za pravou panovnici, své vlastní komonstvo, ve kterém manžel její Manengo držel nejpřednější místo; kromě toho zvolila si kancléře a velitele životní stráže, kdežto místodržitele ustanovoval Sepopo. Mimo zmíněné hodnostáře poznal jsem ještě pohlaváry Sambea, prvního ministra královny Moquai, Nubianu, rodem Maruce, Moquelea a Mokora, rovně z téhož národu, jakož i oba náčelníky masupijské Monomaria a Simalumbu.

Sepopo měl užší a větší radu. První byla „nástrojem panovníkovým", smečka stvůr zrovna tak ukrutných jako král. Panovnice nemívaly tohoto poradního sboru, ale Sepopo zvláště ho miloval, kdežto veliká rada, skládající se dílem z poctivců, byla téměř beze všeliké moci. Měltě sbor tento za Sepopa porady jenom na oko, neboť král, když se mu rozsudky jeho nelíbily, do prosta jich nedbal anebo svolal do schůzí jeho také užší radu, která vždy ho poslouchala, a tím dosáhl i v širší radě většiny hlasův. Tento veliký poradní sbor skládal se ze dvorských hodnostářů, z pohlavárův a nižších náčelníků, kteří právě bydleli v nejbližším okolí králově. Ačkoli Sepopo několikráte změnil své sídlo, poznal přece všude, že se s počátku členové veliké rady zachovávali po jeho vůli, později však stavěli se na odpor jeho ukrutnostem, zvláště když dal odpraviti mnoho svých poddaných obviniv je pro podezření sebe nepatrnější z velezrády. Aby zlomil odpor veliké rady Sepopo připadl na myšlenku, že dá popraviti členy sboru tohoto v zemi Masupijské a hlavy veliké rady; to bylo násilí, které nemálo zrychlilo jeho záhubu. Kmenové říše Marucké velmi si vážili veliké rady, na užší však pohlíželi s otrockou pokorou.

Za vlády Sepopovy byli na slovo vzati dva čarodějní lékaři, jako mumie vypadající, totiž zmíněný právě Liva a jeho bratr. Sloužili už několika panovníkům vykonávajíce již přes šest desítiletí úřad svůj i dovedli lichotiti nedůvěřivému a velmi pověrčivému Sepopovi potvrzujíce ho ještě v jeho pověře. Tak zachovávali si přízeň všech panovníkův, a poddaní se jich sice báli, ale neměli proti nim žádného záští, ačkoli často byli původem velmi strašných ukrutností. Že se kmenové už dříve nepozdvihli proti Sepopovi, jenž byl velekrutým hrůzovládcem, lze vysvětliti jen z vážnosti, které těšil se jakožto předseda úzké rady, a z toho, že pokládali jej za muže, který dovede svými kouzly snadno odhaliti a zmařiti nepřátelské záměry. Sepopo však dopouštěl se zatím čím dále tím víc ukrutností. Nejvyšší úředníci říšští nebyli už jisti životem, a přece nikdo se neodvážil, aby napřáhl proti němu svůj asagaj. Tu však se přihodilo, že král rozestavil veřejně kouzelné prostředky a vysvětlil lidu, jaké účinky budou působiti, ale nevyvedlo se mu to. Poddaní prohledli poznavše, že všecka kouzelná moc hrůzovládcova jest klam a mam, pozbyli bázně a konečně vyhnali jej.

Když jsem dne 26. rozmlouval s Westbeechem a jedním košim o hodnostářích říše Marucké, obchodník vypravoval mně příběh ze života portugalského kupce, který ob čas přicházíval do království Maruckého. Při rozmluvě naší stál u nás pohlavár a ten varoval mne, abych nedotýkal se před králem této příhody, poněvadž prý se slyše ji vždycky strašlivě rozlítí. Zmíněný obchodník, jemuž domorodci říkali Inčau, přicházel z pravidla se stem až stodvaceti mužských a dvaceti ženských nosičů do země Barocké maje říkajíc celý dvůr kolem sebe a vynášeje se veřejně svými stkvosty; také obdaroval Westbeecha, když pobýval v zemi Barocké, a ten mu dal zase darem dvojku. Když tedy roku 1874 Westbeech v zemi Barocké zastal seňora Inčaua, král uspořádal velikou honbu, které se co rok pořádají, jakmile se Zambesi rozvodní. Za těchto záplav prchají totiž vodní antilopy údolí Zambesijského, lečve a puku, do zaplavených krajin na pobřeží, ale tím vrhají se do záhuby, neboť domorodci

probodnou jich na některých lovech až čtyřicet. Zvěř tuto stíhají na lodkách a oddávají se těmto honbám s takovou náruživostí, že pokládají dny honební za svátky. Král Sepopo měl pro sebe zvláštní veliký člun, na němž byla chýže, v té pak za lovu, když byla volná chvíle, pili pivo, jež dodávaly města a vesnice, mimo které se jelo. Tento obrovský člun, podobný voru, řídilo čtyřicet veslařův.*)

Chystaje se tehdá Sepopo k lovu pozval toliko Westbeecha, aby šel s ním, nikoli však Portugalce, což ho velice rozhořčilo; umínil si tedy, že se králi pomstí. Jak jsem se už zmínil, stály ve dvorci, v němž sám král bydlel, tři domy; ve městě Sole, kde tehdáž Sepopo přebýval, byl příbytek královský zvláště pevně vystavěn. Když se král vzdálil, Inčau směle usadil se ve králově dvorci a znešvařil tam ložnici jeho tak, že podobala se potom hromadě mrvy. Obyvatelé města Soly domnívali se, že Portugalec má k tomu dovolení od krále, a zpravili jej tudíž o vpádu kupcově teprva, když spatřili, jak cizinec znectil královský dům. Slyšíce, že král se vrací, Solané vyšli mu vstříc oznamujíce, co se stalo. Sepopo nechtěl poddaným svým věřiti a vyslal několik mužů ze svého komonstva napřed, aby přesvědčili se o spáchané pohaně. Poslové ovšem potvrdili vypovědi Solanských, načež král poručil vyzvati Inčaua, aby hned odešel ze Soly a vůbec z jeho říše, kterémužto rozkazu obchodník se slonovinou moudře vyhověl.

Potom král svolal malou radu. Jeho milci, rádcové to pověrou zatemnělí, měli tajnou poradu a snesli se na následujícím výroku, který oznámili králi a pak také lidu. Vypověděli takto: „Inčau nebyl by se nikdy odvážil podobné urážky, kdyby neměl přesilných a velezázračných kouzel. Král nesmí tudíž už nikdy ani přijíti do Soly, natož pak do svého příbytku, neboť uškodil by tím velice nejen sobě, nýbrž i svým poddaným a veškeré zemi. Aby se takové neštěstí odvrátilo, bude prý nejlépe, jestliže se obyvatelé ze Soly

*) Když se později Marucové pozdvihli proti svému panovníku, projevili nepřátelství své tím, že zapálili nejprve veliký tento člun.

vystěhují, vezmouce majetek svůj jako král s sebou, a vyvrátí-li se potom město tak, že zapálí je ze všech stran, aby zničena byla moc léků a kouzel, kterých Portugalec dílem již užil, anebo jež tu tam ještě skryl.“ I stalo se tak.

Dne 27. t. m. měla se konečně pořádati honba na slony, o které již dlouho bylo jednáno. Nebývalý ruch nastal už ranním rozbřeskem v Šešeke. Královský dvorec tak byl pln ozbrojenců, že jsem se jimi sotva mohl prodrati. Král vydával právě střelcům střelný prach a koule. Pospíšil jsem ku svým anglickým přátelům, abych jim to zvěstoval, ale těm oznámil už lov jeden pohlavár; ačkoli pak jich král přímo nepozval, přece nicméně strojili se už na honbu. Nejvíce živo bylo mezi královským dvorcem a řekou i na řece samé. Pokřikujíce a smějíce se šli a běželi jednotliví lovci k řece; nikdy před tím neviděl jsem mužů Šešeckých, aby se tak ochotně a družně měli k sobě jako tehdáž. Bylo to tuším okamžité rozčilení, neboť takové honby pořádají se jenom zřídka. Ku poslednímu lovu děly se kromě toho přípravy již několik měsíců, a nad to tím byl vábivější, poněvadž jednak už několikrát byl odložen, jednak také král sám hodlal se ho zúčastniti se třemi bělochy. Na břehu byla loďka vedlé loďky, na protějším pak pobřeží shromáždilo se též malé loďstvo, jehož veslaři rozložili se po písku připraveni jsouce na povel rázem vyplouti. Také podlé řeky táhly tlupy, jimž uloženo bylo počkati dále na východ u řeky Kašteje na zmíněné loďky, aby je převezly na protější břeh. Byli to nejvíce Mankoë, Mabundové a západní Makalakové přišedší po suchu v karavanách do Šešeke. Na pobřeží před sídelním městem každý náčelník spořádal své poddané, tak že čluny jejich byly na určitých místech seřaděny s loďkami jeho, veslaři pak buď čekali jednak na člunech jednak na břehu, buď nakládali své haleny, nádobí vodní a zbraně, a všickni se zvláštní péčí opatrovali a prohlíželi své pušky.

Král chystal se právě vykročiti ze svého dvorce a vydati se na honbu, ale v tom angličtí moji přátelé připomenuli mu slib často-

krát opakovaný. Tu však objevilo se zřejmě, jak se král hanebně choval k Angličanům. Ačkoli je tak dlouho tímto lovem těšil a říkajíc všecko na nich vydřel a přes to, že pánové tito vše ochotně konali, aby vyhověli každému jeho přání, tak že už neměli ani pořádného šatu na těle a dvakrát přišli z Panda ma Tenky do Šešeke pouze pro tuto honbu, velice jim vychvalovanou, tož nicméně Sepopo zase je zdržoval od ní. Král činil tak ze dvou důvodův. Byl zvyklý považovati zabité slony za svou kořist loveckou, a tak vždy bylo hlásáno, že panovník sám všecky zastřelil, byť ani jediného nebyl zabil; mimo to pak se bál zvědavosti bělochů, kteří by poznajíce, jak země jeho jest bohata slony, potom se častěji chtěli podívati do jeho říše. Když však domluvilo mu několik pohlavárů, svolil konečně, aby běloši účastnili se honby, a půjčil třem lovcům jakož i obchodníku jménem Dorehill, který už předešlého roku krále navštívil, jeden člun.

Sepopo vybral se na hon ku poledni, a zároveň vyplulo loďstvo, v němž od samého Šešeke bylo přes dvě stě člunů, při hudbě králova hudebního sboru. Lituji ovšem, že jsem také nemohl jíti na lov, neboť král byl by mne podezíral, že budu na další své výpravě, až pocestuji jeho říší, nepokojiti jeho slonův.

An však král jest na honbě, vylíčím čtenáři, kterých nabyl jsem zkušeností o tom, jak zachovati, zkrotiti a užiti afrických slonův, a laskaví moji přátelé zajisté mi odpustí, povím-li jim, nemaje dosti místa, pouze nejdůležitější věci a to pokud možná stručně.

Řídě se skrovnou svou známostí věci, zvláště pak zkušeností nejznamenitějších anglických a hollandských lovců, rozeznávám tři odrůdy jihoafrických slonův. Nejobyčejnější z nich žije v Jižní Africe ve východních končinách počínajíc od severní zátočky Limpopské uprostřed, asi od 20. stupně jižní šířky dále na sever. Srovnáme-li tuto odrůdu s obéma ostatními, jest prostřední velikosti; Hollanďané jí říkají, hledíce ku prohlubině v lebce její, „holkop“. Hlava tohoto slona jest velmi široka, stará zvířata pak zřídka kdy mají kly těžší 43 kilo-

grammův. Této odrůdy ubývá na sever, za to však vyskytuje se v těch krajinách slon ze všech nejmenší, jemuž Holland'ané říkají „det kleene olifant". Tento druh vyznačuje se tím, že má z pravidla rovné kly, a ty narůstají mu mnohem rychleji než jiným slonům, tak že jsou to největší zuby, jež vůbec má kde který ssavec, až posavad žijící. Viděl jsem některé takové sloní kly přes 50 kilogrammů těžké, a známy jsou některé 80 ba až přes 100 kilogrammův. Tato odrůda má zvláště vysoký kohoutek, a páteř její jest vypoukle ohnuta. Největší ze všech tří odrůd jest ta, které holland'ští lovci říkají „zu-lah". Sloni této odrůdy liší se od ostatních zejména tím, že mají toliko malé kly, z pravidla 13 až 15 kilogrammů těžké. Takoví obři přebývají až dosud nejhojněji v území mouchy tsetse severně od Limpopa a v zemi Mašonské. Dokud sloni nebyli tak pronásledováni, bylo jich také hojnost v zemi Matabelské; nyní pak žije ještě několik stád po nízkém lese v jižnějších končinách osady Kapské, kde chrání jich zákon, aby nebyli vyhubeni.

Cestujeme-li od jižního pobřeží mořského střední Afriky Jižní, nezastihneme slonů, vyjímajíc zmíněné podlesí, až teprva v severní polovici nejsevernější říše Bečuanské, totiž v království východních Bamankvatův. Až dosud zdálo se, že afrického slona, přirovnáme-li ho k indickému, nelze tak snadno zkrotiti. Toť ovšem poněkud pravda, avšak sluší uvážiti, že bychom bezpochyby větších dodělali se úspěchův, kdybychom po staletí s takovou péčí krotili tyto tlustokožce, s jakou se v Asii dálo; skrovné tudíž pokusy zkrocovací, které staly se za posledních dvaceti let v Sudanu, nelze za nic pokládati. Jest bohužel čistá pravda, že se za posledních století, zejména pak za posledních třiceti let veškerým úsilím pracovalo jenom o to, aby afričtí sloni byli vyhubeni; na jihu přičinili se v tom nejvíce běloši, kdežto na severu a na východním i západním pobřeží zvláště domorodci pustili se v hon za slony.

Podlé zpráv, které sebral jsem u bílých lovců, počítám, že za posledních 25 let běloši zastřelili slonů přes 7500, smíšenci 850

Lov antilop vodních.

a domorodci 5500. Z bělochů jsou Hollanďané mezi lovci slonů zastoupeni více než dvěma třetinami. Dotknu se nejprve těchto nejznamenitějších lovců. Většinou pocházejí z okresu Marického v západním Transvaalu. Oddavše se vášnivě a slepou náruživostí honbě slonů podnikli práci nejvíce namáhavou a nebezpečnou, které se vůbec člověk podjati může. A jaký mají z toho hmotný užitek? Nejhorší útrapy, kterých lze na světě zakusiti, a ty ještě předraze kupují, považíme-li, co peněz při tom obětují a co strastí vytrpí.

Ačkoli někteří lovci skolili vlastní rukou více než 300 slonů, přece sotva tři z nich nabyli nebezpečnými svými lovy nějakého jmění, ani zatím ostatní doznali v každé příčině strašných pohrom. Mnozí způsobili si nezhojitelné neduhy tělesné, mnohým, kteří se vydali na honbu se svými rodinami, odňala smrť příbuzné, ano někteří sami jí podlehli. Lovci slonů valnou většinou docela zchudli, kdežto by orbou byli mohli snadno zbohatnouti. Náležíť zajisté okres Marický, jak známo, k nejúrodnějším krajům Jihoafrickým, tak že ti obyvatelé jeho, kteří nedali se strhnouti loveckou vášní přilnuvše k orbě, dosti zbohatli hledíc ovšem ku poměrům transvaalským. Jsou to ku př. van Groonon, Daniel Botha, Coëtze, několik Oosthuisenův a jiní. Vážím si těchto zmužilých a neohrožených, vytrvalých a obětivých lovců hollandských, ale zdali nesluší jich kárati za to, že sebe a rodiny své v taková vydávají nebezpečenství, a to tím více, ježto přebývají v území, kde půda bohatě nahrazuje každou práci a sebe menší oběť, kterou jí učiníme?!

Které jsou asi příčiny toho, že hollandští lovci zakoušejí takových útrap? Mám za to, že jsou asi následující:

Poprvé ve všech krajinách Jihoafrických na jih od řeky Zambesi a Čoby, kterých vozmo lze dojeti, jest slonů pořídku, ačkoli se jimi tam ještě před patnácti lety vše ažaž hemžilo.

Podruhé přibývalo lovců mezi bělochy v těch dobách až do roku 1866 neustále, tak že počtem vzrostli více než třicetkrát; arciť ubylo jich potom, jak jsme již pověděli, tak jako slonův.

Dále zdokonalila se časem též lovecká zbraň a vůbec všeliká příprava. Na výpravu loveckou bylo potřebí tím více nákladu, čím více předstihovali se téměř všickni lovci závidějíce druh druhu štěstí loveckého, kdežto před 20 a 25 lety neměli, proč by na sebe žárlili, poněvadž jich bylo málo. Větší výdaje tyto ještě se zvýšily, když seřidlí sloni častěji jsouce pronásledováni skrývali se ve vzdálenějších a nepřístupných končinách, tak že bylo lovcům déle setrvati na honbách.

Mimo to domorodci honili dříve zvěř pouze svými oštěpy, ale znenáhla opatřili se střelnými zbraněmi a kořistili tudíž mnohem více slonů než prve. Černoši pak zamilovavše si více honbu chovali se též jinak k bílým lovcům, tak že zatajovali jim, jak možná nejvíce, spády slonů nebo pletli je na jejich výpravách nebo plašili zvěř před nimi, zkrátka stěžovali bělochům lov.

Pohlaváři domorodí poznali kromě toho, že by pozbyli nejznačnějších svých příjmů, kdyby byli pštrosi a sloni vyhubeni, a tak jedni dočista zakázali honiti tato zvířata, jiní dovolili toho pouze anglickým lovcům, kteří přinášeli peníze a zboží do jejich země pořádajíce honby pro zábavu a nikoli jako Hollandané pro výdělek; jiní náčelníci zase připustili k lovu toliko toho, kdo jim hodně zaplatil. Král matabelský La Bengula žádal ku př. za dovolení ku honbě loveckého koně v ceně 800—1000 zlatých a dal lovci za průvodce sluhu, aby zevrubně pozoroval, co dělá.

Sedmá konečně příčina, proč hollandským lovcům honba ničeho nevynášela, byla ta, že nemohouce střílet slonův a pštrosů jako dříve jali se posléze zabíjeti jinou zvěř, aby nabyli její kožĺ; tu pak nechávali obyčejně mrtvoly zabitých zvířat na pospasy supům a šelmám. Tím však vzbudili proti sobě ještě větší záští domorodců, zejména Bečuanův, znesnadnili si lovy a zmenšili ještě více jejich výsledek.

Že africké slony lze zkrotiti, toho dokladem jsou šťastné pokusy, které až dosud němečtí obchodníci se zvířaty provedli, dále

zprávy cestovatelů z Kordofanu, ochočení sloni v Kasale a zvěsti o tom, kterak je severoafričtí vzdělaní národové za starověku krotili. Jihoafričtí obchodníci se slony a slonovinou se sice také pokoušeli chytiti mladé slony, avšak až posud nepochodili v tom valně, čehož jest ovšem litovati zvláště proto, že by se ochočení sloni zejména hodili pro Jižní Afriku a ku spojení Střední Afriky s Jižní. Některé z nejúrodnějších krajin na severu a severozápadě Afriky Jižní sužovány jsou neustále mouchami tsetse, jež téměř nejvíce překážejí tomu, aby tyto končiny byly osazeny a vzdělány. K tomu pak, aby zevrubně vymezila se oblast této mouchy, kterou pokládám za hlavního zhoubce domácích zvířat neznaje jiné příčiny náhlé smrti jejich, aby vybadala se správně podstata její, čím by se určitě ustanovilo, proč jest smrtonosna, a z toho zase vyhledalo se, jak ji hubiti — k tomu jest potřebí slonův. Než netoliko z této příčiny, nýbrž i pro vědecké výzkumy, pro kupce a vojevůdce nesmírné jest důležitosti, aby afričtí slonové byli ochočeni.

Laskaví čtenáři uvažujtež tedy věc tuto jenom z jihoafrického stanoviska, ač by dívajíce se na ni z obecnějšího a světového hlediska tím spíše přiznali, že by Evropané, majíce nové území, přístupné osadníkům, nových nabyli odběratelů pro své výrobky a že by se tím také změnily společenské poměry buď jednoho buď i více států Evropských.

Z ochočených slonů měli by obyvatelé jihoafričtí kolikeré výhody. Kdyby se jednotlivci nebo společnosti bylo brániti, kdyby strhla se válka v končinách, které jsou jako úrodné kraje mezi Indickým okeanem a vnitřní náhorní rovinou, porostlé vysokou travou, dílem bařinaty i také hornaty, vždy by slon výborné prokázal služby. Svojí silou, vytrvalostí a rychlými pohyby zbavil by člověka starostí, které má, cestuje-li s větším počtem tahounův a soumarův; lidem nebylo by třeba dělati mosty přes močály a řeky, ježto slon umí plavati, rychle by projížděli nezdravými krajinami a vůbec ušetřili svých sil, ba často by život zachránili a tím došli by ná-

ramného užitku zvláště proto, že běloši jenom skrovným počtem pobývají v těch krajinách buď z dobré vůle buď z povinnosti.

Až bude Afrika na sever od Kapské země Griquův, Západní a Transvaalské kolonie jakož i jižní země Zuluské, kteréžto krajiny zovou se posud nevzdělanými, tak prozkoumána, že kapitalisté angličtí a ve vzdělané Jižní Africe usedlí poznajíce ji rozhodnou se vystavěti do zmíněných končin železnice, pak bude možná s užitkem zavésti slony k rozličným pracím do nejúrodnějších krajin osazených tsetsí, aby tam nahradili domácí zvířata.

Samo sebou se rozumí, že by badatel s několika těmito zvířaty mnohem jistěji a zevrubněji rozluštil i sebe těžší úlohy, než když cestuje kus koňmo, zase kus s dlouhým potahem volským, potom opět s nosiči a dále po člunech a všelijak jinak.

Kdyby se v Jižní Africe jali krotiti slony s pomocí východoindických Mahutů, tož bylo by především vybrati krajinu, kde jest těchto zvířat dostatek. S počátku bylo by přihlížeti ku mladým slonům. Ježto se však pokusy, které až posavad podnikli jednotliví běloši na jihu od Zambesi, nezdařily, a protože slonů v Jižní Africe velice ubylo a zbytkem uchýlili se do krajin ne tak přístupných, nelze se tudíž v tomto území nadíti značného výsledku leč tehdá, kdyby navedli se k tomu panovníci v neodvislých říších domorodců, kde ještě divocí sloni žijí.

Ať chopí se tohoto úkolu domorodci či běloši, vždy budou s to, aby zmocnili se mláděte, jenom tehdy, zabijou-li jeho matku aneb i několik slonů z téhož stáda. Než sloni, jak jsme pověděli, jsou v Jižní Africe dílem docela vyhubeni vyjímajíc krajiny severní u Čoby, zemi Mašonskou, do níž nemožná jíti pro Matabely-Zuly, a zmíněný nízký les v jižní osadě Kapské, dílem decimováni a vůbec tak porubáni, že by nyní bylo lze mladé slony dostati pouze ve Střední Africe, ku př. v říši Marucké, Mašukulumbské nebo v osadě Livingstonii. Jinak nebylo by asi možná zkrotiti slonův, neboť velmi jest nejisto, že by vzrostlý slon indický ochočil svého dospělého afrického bratra.

Užije-li se tedy jen domácích slonův, aby zkrotili ostatní, nabudou krotitelé mláďat, jestliže skolí dospělé jejich ochránce a druhy; z toho však nebude ve zmíněných krajinách na sever od Zambesi veliká škoda, poněvadž jest tam ještě hojnost slonův; mimo to pak získají cvičitelé zacházejíce se zajatými slony více zkušeností, tak že dovedou potom chytati mláďata lstí a nebude jim třeba zabíjeti starých.

Že až posavad jednotlivci chytajíce mladé slony a chtějíce zajaté udržeti na živu, pracovali s nezdarem, zakládá se nejspíše na důvodech následujících. Domorodci opatřivše si střelné zbraně nešetřili sloňat, ačkoli obchodníci se slonovinou pokládají jejich kly za bezcenné. Většina lovců nešetří zase starých slonův, ani samcův ani samic, tak že mladí zbaveni byvše ochrany pocházejí nebo bloudíce stávají se kořistí lvů. V osadě Kapské, kde zákony chrání slonů, stali se nebezpečnými nepřátely, a nelze tudíž snadno zabiti samici a chytiti mládě; v severních krajích Jihoafrických prchá stádo slonů, ve kterém jsou nedospělá mláďata, jakmile doslechne sebe menší podezřelý šramot nebo zvuk, poněvadž jest neustále vydáno pronásledovníkům; ku př. donese-li se k obrovským jejich boltcům nočním tichem nízkého lesa na několik anglických mil slabá ozvěna střelné rány, stádo sloní hned se dá v rychlý útěk.

Některým lovcům slonů se sice podařilo zmocniti se sloňat, ale neudrželi jich na živě a to nejvíce proto, že neměli pro ně s dostatek mléka. Lovci tito brávají si totiž ku potřebě své rodiny jednu nebo dvě krávy s sebou, ale mléko jejich nestačí mladým slonům, kterým nedaří se i z té příčiny, když se okolí jejich náhle změní. Mimo to povedlo se až posud chytiti nejvíce mladých slonů v oblasti mouchy tsetse, a poněvadž z těchto okresů domácí zvířata jsou vypuzena, nevyvedla se sloňata, tu a tam chycená. Nad to chytali v Jižní Africe mladé slony obyčejně jen náhodou, proto bude se o to přičiniti s náležitou přípravou; nejspíš asi tak, že se větší počet domorodců veden jsa bělochem pokusí lapiti dvě až tři sloňata,

a to v krajinách prostých tsetse, kam možná vésti krávy, při čemž ovšem bude velice namáhavým způsobem, nadháňkou a jinak, honiti slony z oblasti tohoto nebezpečného hmyzu.

To můj soud o tom, kterak jest slon pro Jižní Afriku důležit.

Večerních hodin, které jsem, když Sepopo byl na honbě, ztrávil s Westbeechem, užil jsem k tomu, že jsem pomocí jeho rozprávěl s domorodci o jejich mravích a zvycích, abych nabyl zevrubnějších zpráv. K večeři prvého dne přišel k nám Maruce jménem uana ea Njambe, t. j. „dítě boží", který měl se za velikého mudrce a často byl též od Sepopa volán na radu.

Dne 29. zůstal jsem v našem dvorci, abych ho střehl; neboť Westbeech odešel se svými sluhy na honbu. Lov povedl se jim lépe než mně předešlého dne, přinesli domů kozla lečve; ubohé zvíře mělo zrovna deset kulí v těle. Antilopa tato vyznačuje se před ostatními zvláště silnými a mohutnými svaly krčními.

Dne 30. přišlo do našeho dvorce několik Maruců, kteří měli kolem čela a hrudi opasky z hadích koží, aby prý zapudili bolesti z hlavy a prsou; pověděli mně také, že nosí tyto pasy, aby zahnali hlad tak, jako Makalakové stahují si břich řemeny a Matabelové pruhy kartounovými. Na večer připluli dva veslaři, vyslaní ode čtyř bělochů z honby na slony, aby jim přivezli potravu. Mužové tito zvěstovali nám, že honba až dosud se nedaří a že bude v ní nazejtří pokračováno. Za hodinu vrátili se náhle pan Dorehill a Cowley jsouce velmi sklamáni a rozhořčeni. Byli postaveni se Sepopem a s nejpřednějšími jeho dvořany v husté rákosině čekajíce tam na stádo sloní, které přední honci nejprve zastihli. Král velmi neprozřetelně vystřelil, když ještě stádo bylo šedesát kroků vzdáleno, tak že sloni hned se dali na útěk rozprchnuvše se po rákosině. Blízko krále stálo přes osm set střelcův, a tolikéž bylo náhončích. Jedva se sloni obrátili na útěk, všickni lovci vystřelili z pušek svých po nich, při čemž mnozí nepřiložili ani ručnice k líci, a tak nebylo divu, že zastřelili toliko pět slonův. Oba Angličané vypravovali mně, že

Přehledná mapa k dílu „Sedm let v jižní Africe“ od Dra Em. Holuba

bylo jim lehnouti si na zemi, aby vyhnuli se výstřelům, neboť kulky lítaly ze všech stran jako krupobití. Veškerá spousta honců vedla prý si velmi neobratně a pořídila méně, než co by dokázali dva Masarvové. Král velice se rozzlobil, že se lov nezdařil, a schladil si vztek jako obyčejně, mlátě své černé poddané holí tak dlouho, až

Honba na bůvoly.

mu ruka zemdlela. A jak se nezlobiti? Vždyť Sepopo vyšel na hon neopomenuv pomazati se všelijakými mastmi, aby měl molemo, kterým by se snadno zmocnil slonův.

Dne 1. m. listopadu vydal jsem se na větší vycházku k západu do lesa Šešeckého. Ještě než slunce vyšlo, minul jsem místo, kde staré Šešeke stávalo, a bral se potom dále na západ. Na levo ode mne rozkládalo se údolí Zambesijské, nesmírná to rovina, porostlá

stromy a rákosinami a prorytá hojně hlubokými rameny říčními, tu tam až několik mil dlouhými. Pokrají hvozdu, mimo nějž jsem šel, zdvíhalo se asi sedm metrů nad hladinou říční. Některé laguny zalévaly se od řeky na severozápad až k lesu tekouce podlé něho zdélí několika mil, kdežto se někde řeka vzdalovala od hvozdu až na tři míle. Asi deset mil od Šešeke nad jednou ze zmíněných lagun spatřil jsem dva hadouše. Sedí-li tito ptáci na holé visuté větvi, jest na ně zvláštní podívaná. Nízké zavalité tělo a krátké nohy nejsou nikterak souměrny s malým tenkým krkem, jehož ani chvilku nedrží klidně kývajíce jím obyčejně, jakoby had se svíjel. Ještě podivnějším zdá se nám hadouš, vidíme-li jej plovati; tu celé tělo ponořeno jest až do polovice dlouhého krku, a pouze úzká hlavička s velmi ostrým zobákem a nejtenší část krku vyčnívá nad hladinu vodní. Hadouše konžského (Plotus congensis) zastal jsem ve východní osadě Kapské a potom teprv u Zambesi. Neuvěřili bychom, že pták tento může krk svůj tak roztáhnouti, až jest s to, aby bez obtíží spolkl ryby zšíří dlaně. Podařilo se mi na laguně ukořistiti několik hadoušův, ačkoli padli do vody a nesnadno bylo mně a čtyřem mým sluhům vytáhnouti je, poněvadž se laguna hemžila krokodily. Když jsme šli dále, zastřelil jsem frankolina holokrkého, po několika krocích pak přišli jsme na čerstvé stopy bůvolí, vedoucí od lesa k řece.

Jdouce po nich vrátili jsme se do lesa, potom šli jsme mimo vesnici domorodcův a kráčeli dále do hvozdu. Asi tři míle ode vsi nalezli jsme kromě stop čerstvá stébla travní, napolo rozžvýkaná; tím napjal se pozor náš nanejvýš, neboť domnívali jsme se, že jsou bůvoli zrovna u nás. Les Šešecký jest sice v této straně dosti hustý, ale stromy nejsou vysoky. Ve hvozdě tom jest mnoho vysokotravých mýtin, kolem nich pak často jsou houštiny z podrůstu, tak že jest velmi nesnadno jimi se prodrati.

Brzy potom zpozorovali jsme v lese zcela čerstvé stopy a postupovali tudíž velmi opatrně. Shybnuvše se šli jsme asi na tři kroky od sebe, prohlížejíce zevrubně okolí. Čukuru, ze kmene Matonga,

prvý rozkázal ostatním sluhům, aby stanuli, a nakloniv se pošeptal mi slovo „narri“ (bůvol). „Okaj“ (kde)? ptal jsem se. „Kia hassibona narri“ (nevidím žádného bůvola). Čukuru stiskl mi slabě rámě, abych se shybl; ostatní tomu také porozuměli, a každý sedl si za stromem na bobek. Podívav se naznačeným směrem uzřel jsem asi stodvacet kroků před sebou několik tmavých těles, ležících na zemi; bylit to čtyři bůvoli, z nichž jeden obrácen byl ke mně čelem. Zamířil jsem na něj a vystřelil. Hned po výstřelu povstali jsme, abychom poznali jeho účinek. Bůvol zasažen byv do hřbetu válel se po zemi, ale potom vyskočil i s druhy svými, kterých jsme však nemohli zevrubně spočítati, poněvadž se, utíkajíce, tlačili k sobě. Ježto bůvoli utekli všichni, nebyl asi ten, po kterém jsem střelil, těžce poraněn.

Pronásledovali jsme zvěř velmi obezřele, neboť všickni jsme věděli, jak lstivý jest bůvol, když ho podrážděme nebo poraníme. Dvoukopytník tento rozeznává lépe než hroch nepřátely od předmětů, kterých netřeba se mu báti, a není-li podrážděn, není bezbrannému člověku tak nebezpečen jako tlustokožec. Jestliže jest raněn, bůvol až do poslední chvíle snaží se dostihnouti protivníka, aby ho zničil. Při tom vede si vždy stejně, dá se totiž na útěk a skrývá za křovím, kde čeká na pronásledovníka, až se přiblíží, a pak vyřítí se a vypadne naň. Takové nehody na lovech bůvolů jsou dosti často, ba jihoafrický bůvol přelstí a poraní těžce i zkušené lovce, kteří tuto jeho lest znají. Kolikráte spokojí se rozlícené zvíře tím, že vrhnouc se skloněnou hlavou na protivníka, vyhodí jej do výše, tak že mu obyčejně buď vyvrtne nebo zlomí nohu, buď přerazí ruku. Ale častokráte dá se bůvol do nepřítele také kopyty a povaliv jej přirazí svými rohy k zemi. Tak známa jest mně příhoda, která sběhla se na Limpopu, a při níž jediný býk zabil bělocha a tři černochy, poraniv kromě toho těžce čtvrtého domorodce.

Bůvoli zastavili se dvě stě kroků od místa, kde jsme je poprvé napadli, a když jsme se k nim blížili, bylo zřejmě pozorovati, jak nejpřednější z nich po nás větřili; jakmile pak došli jsme k nim

o padesát kroků blíže, obrátili se všickni mimo jediného na útěk. Ten šel za nimi nejprve pomalu několik krokův a potom se zastavil skrývaje se za kmen. Vyzval jsem své průvodčí, ať stojí, aby upoutali pozor zvířat na sebe, sám pak shybnuv se hluboce lezl jsem k nim a vystřelil jsem kulku do bůvola; ten upadl, ale po chvilce se opět zdvihl. Připlazil jsem se znova blíže drže se za větrem a vystřelil zase od levé strany ze vzdálí padesáti kroků po bůvolu. Rána ta zasáhla jej do prsou. Rychle střelil jsem podruhé, a kulka provrtala mu levou lopatku; po této druhé ráně potácel se bůvol na volnější prostor a tam sklesl na kolena. Tancujíce a zpívajíce přiběhli k němu sluhové, já však jsem ještě vypálil ze vzdálí dvaceti kroků skonávajícímu zvířeti kouli za ucho; hlava jeho se sklonila, mohutné nohy se roztáhly, a býk byl náš. Tu se černoši nedali už zdržeti a několika skoky ocitli se na bůvolu, aby se tam na chvíli uvelebili. Potom rozdělali jsme veliký oheň, upekli na něm kus bůvolího srdce, pak vyřízli jsme stehenní hnát a usmažili morek.

Opustiv na večer se sluhou Narrim kořisť vrátil jsem se domů; ostatní pak sluhové zůstali na místě lovu, aby zvíře docela rozřezali. Poněvadž bylo v lese mnoho šelem — spatřiliť jsme hojnosť lvích stop a na pokraji lesa směrem k nejbližší laguně šlépěje levhardí — bylo jim pověsiti maso na strom. Když však nastala noc, strhla se prudká bouře, tak že nebyli s to, aby rozdělali oheň; i bylo jim tudíž přenocovati také na stromě, kde se posadili na bobek.

Právě když jsem vraceje se zrovna přišel do města, vichr překotil člun, v němž dva rybáři vezli domů svou kořisť. Ku podivu dostali se oba bez pohromy na břeh, za to však řeka byla pokryta množstvem mrtvých ryb, které proud rychle hnal ku břehu. Kde se vzali tu se vzali, najednou vyskytli se na pobřeží hoši, kteří horlivě hned sbírali vyvržené ryby. Někteří měli už kožený pláštík, jejž si s ramenou strhli, plničký, ale náhle nastal mezi nimi divoký zmatek, a ti, kteří stáli u mne nejblíž, odhazovali ryby a rychle drápali se na břeh. Padl totiž mezi kořistnou mužskou omladinu šešeckou na

břehu jako dravec dohlížitel rybářů, znalý po červené vlněné haleně, a vyplácel nehorázně svou holí malé poříční loupežníky.

Ráno dne 2. listopadu jsem se nemálo podivil spatřiv četné ozbrojence, jak pospíchali do lesa na západ od města; nebylo možná, aby to byl nepřítel, proti němuž táhli. Nebyli jsme dlouho na pochybách. Přistoupilo k nám totiž několik mužů, kteří vysláni byvše svým náčelníkem vyřídili nám pozdrav od něho a zvali nás ku honbě na lva. Čtyři lvi vpadli do stád královských a zadávili z jeho skotu čtyři hovada. Zambesi od západu tekoucí stáčel se asi 150 kroků nad naším dvorcem náhle na sever, potom zase po malém kuse pravým úhlem k východu obtékaje takto Nové Šešeke. U poslední této prudké zátočky na východ odbočuje jedna laguna k západu rozdělujíc se na ramena; tam na jejím levém, severním břehu na polouostrově jednom bylo jeviště násilí, kterého se lvi dopustili. Westbeech a Valsh nestáli o honbu a nepřijali pozvání; já však a Cowley vypravili jsme se na lov.

Cowley byl příjemný osmnáctiletý mladík růžového obličeje jako dívčího; byl velmi úslužný maje po mém soudu jenom tu chybu, že chtěl stůj co stůj býti Gordonem Cummingem.*) Na jedné honbě za lvem byl by málem býval ztratil život; ačkoliv pak byl mlád, skolil přece už dva lvy, a bylo mně tudíž zřejmo, že chtěl i třetího zastřeliti. Mimo pohlavára vyšlo na hon asi 170 domorodců, ale z těch byli pouze čtyři ozbrojeni puškami. Seznal jsem později, že se Marucové osmělují pustiti za lvem jenom tehdá, jestliže jim způsobil nějakou škodu. Když jsem za půl hodiny zabočil kolem laguny, všechen zástup přišel mi vstříc sleduje právě stopy největšího ze čtyř lvů. Před tím vyptali se pastýřů, jak se vše přihodilo, a sestavili do podrobna průběh loupeže. Nicméně tvrdili, že není možná, aby se lvi odvážili tak blízko k městu; proto zůstavena jsou králova stáda i v noci na volném prostoře, kdežto skotáci spali v malých chatrných chatách travěných.

*) Proslulý anglický lovec v Kapsku, nar. r. 1817, zemř. r. 1866.

Když jsme se připojili k výpravě, všecka tlupa brala se dále, několik pak domorodců sledovalo se dvěma psy stopu šelem. Za nimi šli jsme my s pohlavárem Marancianem, a nám v patách valil se ostatní zástup pokřikuje a rukama mávaje. Nebylo však lze, abychom tento pořádek stále zachovali; brali jsme se totiž jenom s počátku cestou, které křoví nezarůstalo, ale když byla stopa hustým trním, kudy i psům bylo nesnadno prolézti, tu se každý prodíral, jak mohl, tak že nebyli jsme s to, abychom neustále byli připraveni k výstřelu; ještě hůře bylo tam, kde stopa šla přes vyschlé prohlubně, porostlé vysokým rákosím. Nespatřili jsme šelmy až teprva, když jsme ji déle než hodinu pronásledovali, tak že černí naši průvodci nabývali větší a větší odvahy domnívajíce se, že lev vědom jsa své viny úprkem utíká. Došli jsme právě přes suchou tůň k písečnému nánosu, porostlému trním, ani se v tom psi zuřivě rozehnali ke druhé prohlubině, asi osm metrů široké a tři hluboké, která jdouc přes naši cestu otvírala se do zmíněné proláklé rákosiny. Šlépěje byly zde tak čerstvy, že se bezpochyby šelma zrovna před námi schovala. Tam nechali jsme domorodých průvodčích a vyzvali je, aby hodně hřmotili; já obešel jsem úval tudy, kde počínal, a postavil se na protějším kraji jeho připraven jsa k ráně, kdežto Cowley štval své psy do rákosiny. Zatím připojilo se ke mně několik domorodcův a mezi nimi také Marancian.

Brzy poznali jsme po štěkotu psím, že nás šelma obešla a zastavila se za našimi zády. Ježto nebylo lze, abychom se na lva dostali z této strany, doufal jsem, že spatřím jej z protějšího nižšího kraje rákosiny a sestoupil jsem tedy dolů chtěje padol překročiti, při čemž mne veliký houf černochů následoval. Tak stálo nás na řečeném místě asi sto mužův, ale marně hledali jsme šelmy. Cowley postavil se na levém křídle, já pak vybral jsem si nejpříhodnější místo, abych mohl střeliti, a to naproti lví skrýši. Nezpomohlo nám však ani křičeti ani házeti asagaje a klacky; poručil jsem tedy černochům, kteří ještě pořád přebíhali ke mně, ať obsadí husté místo, na němž jsem před chvílí stál, a kde lev mne obešel, a dlou-

statečníků převalila se strachem na kolísavém rákose, hezká část jich zmizela, z nejzadnějších pak vrhlo několik mohutné oštěpy po šelmě, která se hned po výpadu zase vrátila do skrýše a tam se skrčila, chtějíc odvážně skočiti na písečný nános, aby se zachránila. I spatřiv v té chvíli hlavu její přiskočil jsem a vypálil ze vzdálí dvou metrův; zároveň dopadly tři oštěpy do houštiny a zasáhly lvici tak, že přestala bručeti. Šelma byla mrtva, abychom však se ujistili její smrtí, vystřelil jsem s Cowleyem najednou, a mimo to zabodlo se ještě asi dvacet kopí do těla lvice dříve, než ji vytáhli. Potom přistoupil každý černoch ku mrtvole a mumlaje zaříkadlo vrazil svůj asagaj do těla. Poněvadž lvi zabili voly královy, byla lebka zabité lvice kouzlem, a bylo ji tudíž pověsiti v Šešeke nad ohradou pro dobytek.

Vrátil jsem se s Cowleyem do města, naši kořisť pak přinesli tam odpoledne zpívajíce a hrajíce. Čtyři silní muži nesli na dvou sochorech lvici, jejíž přední a zadní nohy byly svázány, tak že se hlava její téměř smýkala po zemi. Bylo to právě asi v tu dobu, když moji sluhové vraceli se nesouce bůvolí maso. Jakmile se lovci lví blížili k městu, ostatní obyvatelé mužští vyšli jim vstříc. Při tom tloukli na lví buben, o kterém jsem se už zmínil, a provedli lví tanec. Zástup rozdělil se ve dvě skupiny, totiž nosiče kořisti a lovce. Ty vedl pohlavár, který řídil boj; za ním šli lovci, kteří byli šelmě nejblíže, prostřed pak zástupu bubnoval bubeník. Tanečníky byli lovci, kteří se nejvíce účastnili honby, a ti znázorňovali boj se lvem vybíhajíce z tlupy v pravo v levo i ku předu se štítem a s oštěpem. Na zpěv druhé nebo tancující tlupy odpovídá při lvím tanci přední skupina, a nápěvy tyto nejsou tak jednotvárné jako při jiných příležitostech, ač je velmi znešvařují zvuky nástroje, kterým domorodci zpěv provázejí.

Když bylo tělo šelmy složeno pode dvěma citlivkovými stromy, prohledli jsme s Cowleyem její rány a shledali, že prvá má koule projela po délce levou polovicí lebky. Po této ráně lvice svalila se na zemi, a z obličeje jejího bylo viděti pouze malý kousek pod očima

Tam vjela jí má druhá a také Cowleyova koule; svou kouli nalezl jsem v roztříštěném druhém obratli šijovém, kdežto se malá olověná pilulka mého přítele roztrhala na padrť o dolejší ostré kosti lebeční.

Zaznamenav tuto lví honbu popsal jsem také papír, který mně Westbeech daroval vyřezav jej ze svého zápisníku, a tím došel mně poslední papír, jehož jsem se vůbec mohl dopíditi; užil jsem tedy časopisů, které dostal jsem v Šošongu a v nichž lisoval jsem rostliny, odřezal jsem prázdné jejich okraje a přilepil je k sobě klovatinou ze stromů citlivkových.

Nazejtří poctil mne Marancian návštěvou. Hovořili jsme spolu s Westbeechem o zemi Barocké, vlasti Marucův. Marancian pravil, když prý všecko tak zevrubně mezi obyvatelstvem šešeckým pozoruji zanášeje to šmahem i s domy a se vším všudy do svého „lungala", že spatřím pěknější stavby a věci ve městech Barockých, i učinil mne pozorna, abych si tam zvláště všiml pomníků královských. Těšil jsem se velice z této nové pobídky, abych cestoval do země, o které mluvil jsem již s Westbeechem, potom obšírně s králem, s náčelníky Ratauem a Ramakocanem, se ženami královými, s dcerou jeho Moquai a s Portugalci. Rozprávějíce s Marancianem vzpomněli jsme také nebožtíka královice Maritelly. Když zemřel, král poručil sehnati skot z města a z okolí na jeho hrob, kdež nechali ho státi několik hodin, až zvířata hladem a žízní jala se netrpělivě řváti. „Slyšte," zvolal vladař, „i dobytek truchlí nad mým dítětem Maritellou."

Téhož dne vrátil se král se svou družinou z velikého lovu na slony. Byl velmi rozzloben a nespokojen, že vůbec tak špatně dopadl. Dne druhého listopadu zastihli v bažinách u Impalery více než sto slonův, ale zastřelili z nich jenom čtyři. Lovci vystřelili zrovna deset tisíc kulek proti těmto zvířatům. Na večer uzřel jsem u krále nakořistěné kly; dva byly po 30, šest mezi 12 až 15 kilogrammy, čtyři malé kly samičí a čtyři bezcenné zuby mláďat; dva největší kly byly nad to velmi poškozeny kulkami.

V poslední době nastalo v Šešeke úpalné vedro, tak že nebylo lze snésti kabátce na těle. Bylo-li venku parno, bylo ještě dusněji

hými svými asagaji prošťárají houštinu. Byl to pekelný hřmot; všickni křičeli, seč jim hrdlo stačilo, držíce kopí napřažena. Marancian stál asi dvacet krokův ode mne obklopen jsa poddanými, kteří měli pušky. Čím déle šelma prodlévala ve svém úkrytu, tím výše rostla odvaha útočníkův. Náhle jako by se zablesklo, lvice vrhla se skokem ze křoví do rákosiny před námi a, než ji asagaje mohly zasáhnouti, skočila podruhé hlasitě zařvavši patnáct kroků na pravo ode mne do prostřed dvojité řady černých lovcův. Žel, že nebyl jsem v této příhodné chvíli s to, abych vystřelil, protože byl mezi mnou a šelmou hustý chomáč lidí. Lvice povalila a rozrazila domorodce, žádného však nepochroumala a zmizela pak třetím skokem u veliké houštině asi čtyři metry vysoké, která se dva kroky za námi počínala. Obrátili jsme se hned k nové skrýši lvice. Marancian rozkázal svým poddaným, aby rákos ulámali a šelmu na protější konec zahnali. Bylo nám všem podivno, že psi utichli; zatím vnikli do houštiny a teprva, když se domorodci jali lámati rákos, zaslechli jsme prudký štěkot, doznívající k nám přes louku.

Pospíšivše, jak nám nohy stačily, na lučinu spatřili jsme lvici, ana velikými skoky utíkala, a psy zrovna jí v patách. Viděl jsem svému ubohému příteli na očích, kterak se mrzel, že opustil své dřívější stanovisko. Podlé toho, co potom následovalo, byl by býval malíř mohl nakresliti pěkný obrázek. Představme si louku zdélí 800 metrův a zšíří 600—700 metrů, která porostla jsouc vysokou travou omezena byla na západ a jihozápad rákosinami a na sever křovím ohrazena; na ní, jako nejprvnější předmět pohybující se skupiny, žlutavou postavu prchající lvice, jež po chvilkách vymršťovala se nad vysokou trávu; potom menší psy, kteří ne tak často jako šelma se ukazovali, a konečně všechen zástup pronásledovníků, na dvě stě tmavých postav lidských, ze kterých někteří klusali, poslední běželi, kdežto přední vespolek během závodili. Domorodci po většině byli docela nazi mimo červené, bílé, kostkované nebo kožené hnědé zástěry; jenom někteří měli přes ramena pláštíky kožené, kterými za rychlého běhu jejich á při vysokých skocích vítr vesele vlál. Jedni mávali

dlouhými zbraněmi, druzí měli svá kopí na ramenou, a kdežto přední tlupa, povzbuzená útěkem lvice, ječivě pokřikovala, zadní voj zanotoval nápěv ke lvímu tanci.

Asi 800 metrův od poslední své skrýše lvice uchýlila se opět do houštiny rákosové, která byla do trojhranu asi 70 metrův. Tato rákosina obmezena byla na severní dlouhé straně písečným nánosem, tři metry vysokým. Marancian postavil se s družinou svou asi šedesáti černochů na osm metrů před houštinou, já pak asi pět metrů naproti základně rákosnatého trojúhelníku, tedy na východní straně jeho. Cowley stanul na třicet kroků za mnou a za keřem na písečném nánosu; domnívalť se, že lvice tísněna jsouc z dola zamíří vzhůru podlé nánosu, aby uprchla. Asi deset domorodců přidalo se ke mně. A tu nastal výjev, ze všeho lovu nejpěknější. Povzbuzováni jsouce od Maranciana jednak slovy, jednak také pobádáni citelně dlouhou jeho holí, lovci, kteří při něm byli, jali se, a to nejvíce s jeho strany, rákos prostřed přelamovati a naň skákati. Rákosina přede mnou proměnila se ponenáhlu v houpavou tmavozelenou praskající vrstvu, zvýší $^3/_4$ metru, na níž se čtyřicet černých postav tak podivně zmítalo, že jsem se nemohl zdržeti smíchu, ačkoli chvíle ta byla nebezpečna. Domorodci při tom křičeli a volnou rukou mávali tak, že se zdálo, jakoby zápasili v divokém boji. Když se takto všelijak pohybovali, bylo jim ovšem velmi obtížno, aby se na kolísavém rákose udrželi v rovnováze; tam jeden padl střemhlav, onde dva zase nazpět.

Divadlo měnilo se co chvíle. Černoši počali u vrcholu trojúhelníku postupujíce k jeho základně, k nám, a olámali tak znenáhla celou houštinu až na malý růžek u nánosu; lvice ustupovala tedy stále zpět, pročež bylo se nám každým okamžikem chystati, že se vyřítí. Všickni byli tudíž velmi dychtivi a rozčileni, toliko Marancian seděl pořád ještě s klidnou myslí na svém místě. Najednou ozvalo se zlostné bručení, a z rákosu ještě nepřelámaného vyřítila se lvice na své nepřátely. Z těch jeden vystřelil ze své pušky, koule však vrazila do písku mezi ostatní domorodce, ode mne na pravo. Většina

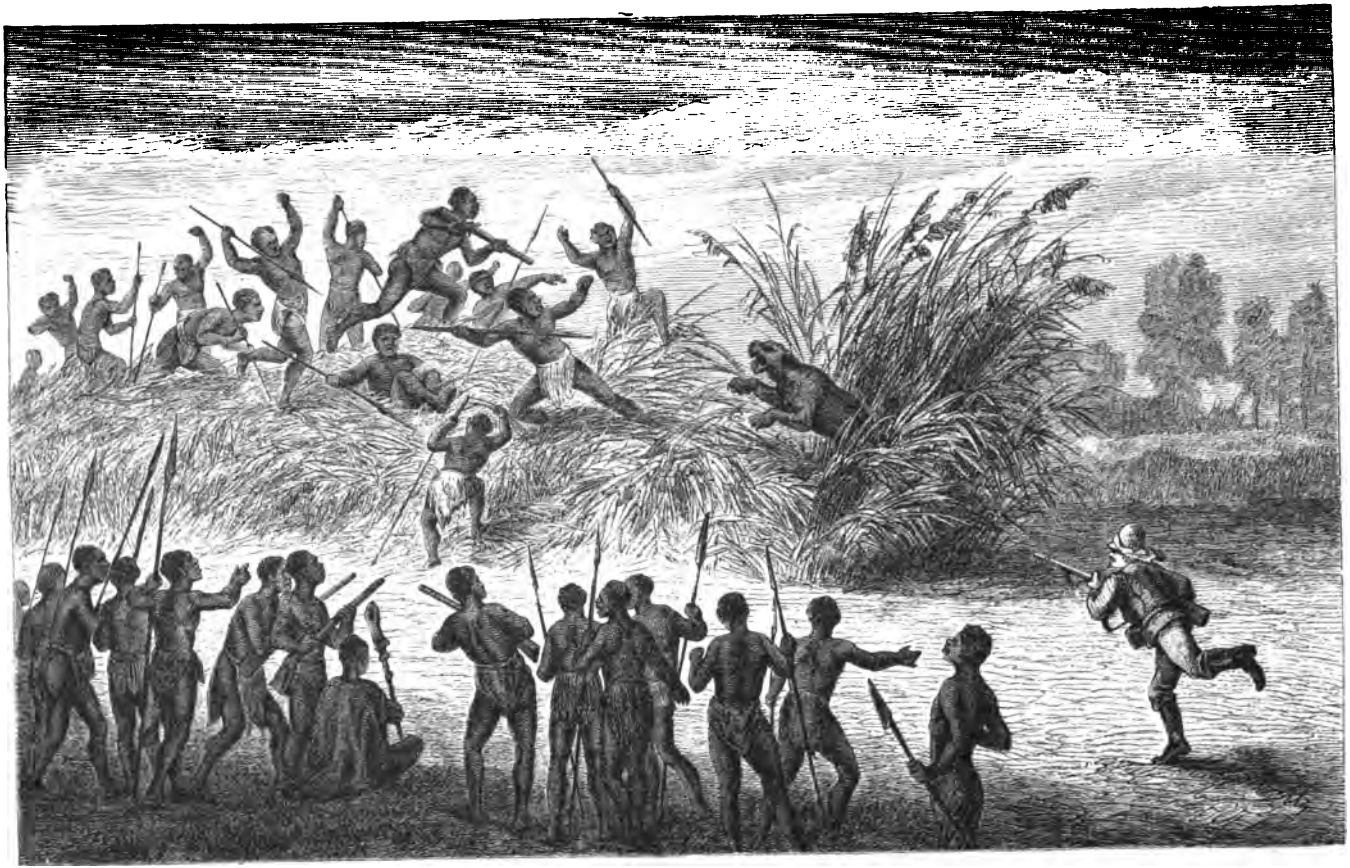

Honba na lva u Šešeke.

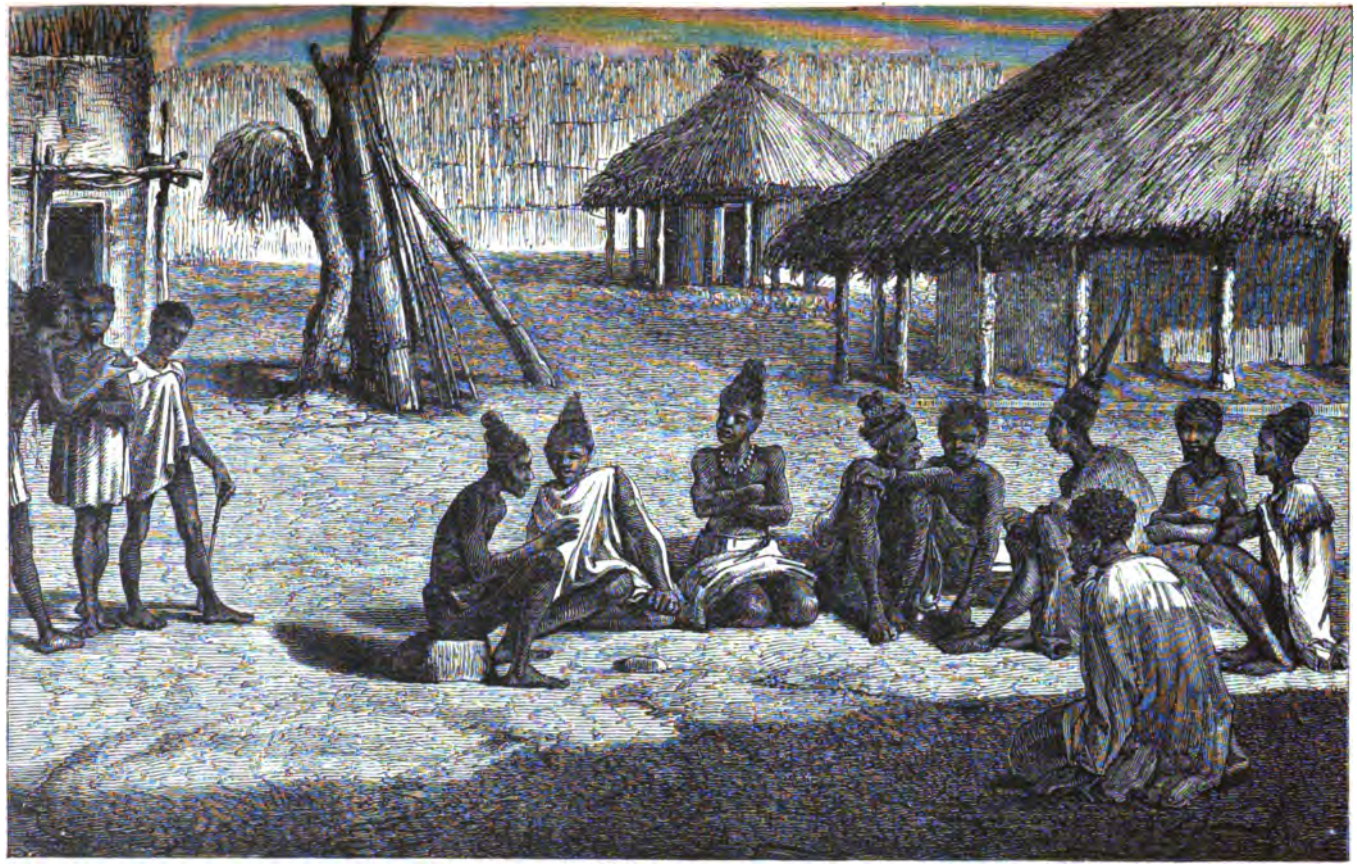

Mašukulumbové na dvoře Sepopově.

v mé travěné chýži bez oken; ano nebylo možná tam zůstávati, když se zapařila mokrá vrstva trávěná ztloušťí 30 centimetrů, která kryla rákosovou kostru chaty.

Dne 17. podnikl jsem opět vycházku a to na severovýchod; byl to nejdelší pěší pochod, jejž jsem kdy provedl, asi 52 anglických mil. Už o druhé hodině vybral jsem se ze Šešeke, překročil západní konec Blockleyova kraalu, došel až k řece Kašteji a pak kráčel jsem proti proudu jejímu hledaje marně příhodného přechodu. Údolí dolního toku této levé pobočky Zambesijské, o níž se už několikrát stala zmínka, jest plocho, lučnato a nízkým lesem omezeno. Až ke Kašteji zastihli jsme zebry, pakoně žíhané, antilopy lečve a puku, gazelly rákosné a kozorohovité, v údolí pak této řeky stáda orbecki a gazell rákosných, čehož jsem před tím ani sám, ani který lovec ještě nikdy nepozoroval.

Angličtí důstojníci jsouce velice nespokojeni, že marně pobývali v Šešeke, chtěli dne 8. odtamtud odejíti, ale nebyli s to, aby od Sepopa dostali člunů, tak že nemohli se vrátiti do údolí Čobského ani do Panda ma Tenky. Také dne 9. Sepopo odmítl je, když opětovali svou žádosť. Téhož dne přibyl k nám Blockley z Panda ma Tenky veza větší počet pušek. Byl jsem rád, že jsem se zase shledal s tímto přívětivým mužem, který mne tolik služeb prokázal. Navštíviv s ním krále velice jsem se potěšil, neboť dávné mé přání mělo se brzo vyplniti. Král rozhodl se totiž, že splní, jak možno nejdříve, přípověď, kterou mi učinil. Oznámil mně, že se za krátko vrátí do země Barocké ženy jeho a dcera Moquai, které přišly k němu návštěvou a že pocestuji spolu s nimi; nebylo ovšem možná míti mocnějších průvodců nad tyto ženy, jež všickni národové velmi ctili.

Když jsem ku poledni zase navštívil Sepopa, dvůr jeho byl pln lidí; jakmile pak vstoupil jsem do příbytku králova, tázal se mne, zdali jsem už viděl Mašukulumby. Odpověděl jsem, že nikoliv, a tu ujal mne za ruku a dovedl ku šesti mužům, sedícím po zemi na bobku. Byli mně vesměs neznámi, a zdálo se mi, že sluší je ze-

vrubněji prohlednouti. Pleť jejich byla načernalá, a ráz obličeje jako ženský; většinou pak měli orlí nosy. Tvář jejich podobala se ženské, poněvadž neměli vousův, a hořejší jejich ret byl mimo to velmi vpadlý. Cizí hosté vyznačovali se nad to ještě tím, že měli oholeny všecky porostlé údy svého těla kromě temene; zvláště však nápadný byl účes, který trčel jim na hlavě. Sepopo zpravil mne, že jsou to Mašukulumbové, sousedi jeho říše na východ a na sever. Když se jich král a několik náčelníků poptávali, hosté vypravovali, že kmenové Mašukulumbů poslouchají knížat, kteří jsou: Sialoba, Mokobela, Kajila, Kuengva, Kasenga, Kaingo, Musanana, Similindi, Kasamo, Kaujambo a Nadšindu. Přítomní Mašukulumbové ti byli vyslanci, kteří co rok přicházejí s dary ke dvoru maruckému pozdravit panovníka a po několika nedělích vracejí se s jinými dary od něho domů. Ve své zemi chodí docela nazi, jenom ženy zavěšují si na řemeni kol těla železné zvonečky. Mašukulumbové pyšní se nejvíce svým vlasem, který jest vskutku hoden podivu. Na temeni spočívá buď celý nebo skomolený kužel z několika vrstev, jsa pevně s hlavou spojen. Některé vrstvy složeny jsou z vodorovných rulíků, jiné z kolmých, jinde zase z překřížených a jinde z rovnoběžných, jež umèle jsou spleteny a roztokem klovatinným napuštěny, tak že celkem vypadají, jakoby to byla stavba, zbudovaná ze samých vlasů svého majetníka; ale není tomu tak. Mašukulumbové oškrabují si totiž ob čas huňatý vlas kromě okrouhlého místa 30 až 35 centimetrů dokola. Na vlnu, která zbude na temeni, postaví se věžovitý drdol; vlasy pak, které si ostříhají, ukládají, až jich mají dostatečnou zásobu. Aby však jich co možná nejbrž hodně nabyl, manžel dovoluje si holiti také hlavu atd. svých žen a otroků, i hlavy všech nepřátel, padlých v boji; tyto vlasy, kterých by Mašukulumbe nedal za nic, slepuje klovatinou se svými a splítá je potom v malé rulíky. Nejdelší z takových účesů končil se ohonem zdélí 103 centimetrů, jsa v pravo nachýlen, když pak se domorodec sklonil, nahnula se též celá vlasová věž. Účes tento byl v objemu šestatřiceti centimetrův; jiné byly zvýší dvaceti až třiceti centimetrův. Svaly spánkové sesílily se Mašukulumbům ve

provazy ztloušťí prstu, a tím pouze mohla hlava snésti velikou tíž na temeni.

Mašukulumbové měli hořejší rty vpadlé proto, že si vylámali hoření řezáky; činí to v době, když dospívají pohlavně nebo před tím, tedy tenkráte, když se chlapci otužují tak, jako Bečuanové slaví bogueru. Kmen makalacký, sídlící na sever od řeky Zambesi, a Ma-

Účesy vyslanců mašukulumbských.

tongové, přebývající obapol tohoto veletoku, vyrážejí si podobně prostřední mezi hořejšími řezáky; a to činí také z marnivosti. Říkajíť ženy matonžské, že jenom koně žvýkají všemi zuby, avšak muži nemají prý míti koňského chrupu.

Král toho dne robil se svými tovaryši ze žeber listů palmy sárové hudební nástroj; vydutou plochu jeho mimo konce vyryhovali hluboko a do vypouklé zadní stěny vnější nařezali četné, mělké

žlábky zšíří dvou až tří millimetrův. Po nástroji tom smýkali při sloním tanci hůlkou.

Weestbech, Dorehill a Cowley opustili dne 10. Šešeke vracejíce se do Panda ma Tenky; anglickým oběma důstojníkům nechtěl však Sepopo pořád ještě dáti člunův, ačkoli si toužebně přáli odjeti. Dne 11. t. m. král provázen jsa zástupem svých poddaných táhl městem a provedl zvučně zpívaje mokoro nebo tanec plavčí. Domorodci zpívajíce píseň veslařů znázorňovali plavbu ve člunech. První tanečník, tehdá král, dělal posuňky jakoby vesloval na přídě, a tlupa za ním jdoucí, asi sedmdesát poddaných, napodobovala veslaře na levé straně lodi.

Nevzdávaje se naděje, že Sepopo dovolí odplouti důstojníkům anglickým, napsal jsem nové feuilletony pro anglické a domácí časopisy a dal jsem je s jinými dopisy svým přátelům, aby je laskavě dále dopravili. Angličané chystali se právě vstoupiti do člunův, ale Sepopo zdržel je zase; konečně však přece povolil. Než tu sluhové, které důstojníci najali, vedli si tolikéž nestydatě spravujíce se nevlídnými způsoby královými. Zakročil jsem tedy ve prospěch přátel a dovedl toho, že se domorodci umoudřili, a důstojníci odcestovali. V posledních dnech rozmohli se moskitové, kteří každé léto trýzní Šešecké, a nenechali mne říkajíc ani chvilku s pokojem.

Dne 16. spořádali Marucové zase štvanici na psa potřebujíce vnadidla na krokodily, poněvadž ještěři opět usmrtili ženu, když se koupala. Procházeje se městem přišel jsem zrovna k tomu, když zástup lidí běžel k řece; jda za nimi dostal jsem se ku dvěma citlivkám, u nichž vytahovali právě na sucho dva obrovské krokodily.

Od několika dnů pršelo každé odpoledne, a časně ráno padala tak veliká rosa, že vyšel-li si kdo před desátou hodinou, měl hned pěknou ranní koupel, a to zejména za městem, kde tráva rostla po většině zvýší metru.

Čtyři dni potom, dne 20. vyšel jsem si opět na severovýchod a zastřelil gazellu kozorohovitou nachytav kromě toho mnoho brou-

kův. Nazejtří podnikl jsem delší vycházku na sever. Opustil jsem Šešeke, než ještě svítalo, a vrátil se o šesté hodině večer. Na cestě bylo se mi broditi mokrou travou, neboť byla veliká rosa, ale bohatá kořist vědecká a nové zkušenosti, kterých jsem touto vycházkou nabyl, vyvážily všecku mou námahu. V lese, kterým jsem šel, byly na mnohých místech vysoké keře osypány tisíci velikých, bílých květův. Tyto květy voněly tak líbezně, že vzduch lesní naplněn byl všecek silnou, příjemnou vůní, téměř opojnou. Na jedné

Zvláštní účes vyslance mašukulumbského.

mýtině, hluboko v lese se rozkládající, nalezl jsem dvě lilie, posavad mně neznámé. Jedna měla krásný fialový květ, na druhé pak chytil jsem okrového brouka listorohého; kromě toho lapil jsem na mladých výhoncích keře mucetly jiný druh těchto brouků, červeně a modře pruhovaný, a dva nosatce, kterých jsem také až posud neznal. Na zpáteční cestě ulovil jsem na dvou bělokvětých keřích tři druhy malých zlatohlávkův a dále v úvale, vyschlém a porostlém vysokou travou, puchýřníka (Litta Spec.), kterého, naleznuv jej také v zemi Sešelově, uvedl jsem již popisuje druhou svou výpravu.

Večer přišel král do našeho dvorce a pozval mne s Valshem na pohár medoviny. Při večeři Sepopo rozsoudil jednu při. Ve městě byla, což stává se velmi zřídka, pranice, při níž rváči poranili svého druha zubem na asagaji. Král odsoudil práče, aby zaplatili společníku za bolest; když pak se provinilci, kteří patřili k Makalakům, bydlícím u Kašteje, zařekali, že nemají peněz, Sepopo poručil, aby raněnému dali hovado ze svého skotu, a kromě toho rozkázal odsouzencům, aby pomáhali dva měsíce při pracích královen, když vzdělávaly králova pole.

Dne 23. vrátil se Bauren z Panda ma Tenky přes Impaleru do Šešeke. Pomocník Westbeechův vypravoval mně, že mého dřívějšího sluhu Pita ranil bůvol a že Westbeech jeda do Impalery skolil bůvola. Po nedávných deštích naplnily se úvaly ve hvozdech a kaluže a zvěř uprchla z roviny, Blockleyova kraalu, rozkládající se podél Zambesi, do lesa. Odpoledne zkoumal jsem dva druhy ryb, „či-mo“ a „či-mašona“. Tento den však neprošel mi klidně, neboť stal jsem se svědkem výjevu trapného a žalostného, tak že valně sklesla úcta, ve které jsem až posavad měl královnu Moquai.

Chtěje se dne 24. vydati na lov bůvolů zavřel jsem se o trochu dříve než jindy ve své chýži. Bylo asi devět hodin večer, když jsem zaslechl od řeky hlasitý pláč. S počátku jsem toho nedbal, ale brzo byl nářek přehlušen temným hlukem lidských hlasův, a tím vzbudila se má zvědavost. Sluha můj Narri, kterého jsem poslal, aby vyzvěděl, odkud ten shluk, vpadl po několika minutách bez dechu do chýže a zvěstoval, že královna Moquai dává právě utopiti jednu svou služku. Nechtěl jsem věřiti, že by Moquai takto jednala, i pospíšil jsem k řece, abych se o tom přesvědčil.

Několik skupin domorodců, hašteřících se a křičících, ano i smějících se, tlačilo se ku břehu, k němuž zrovna nesli tělo otrokyně, zdánlivě mrtvé. Jda ku příbytku Moquaie, kam otrokyni dále vlekli, dověděl jsem se též, jak se věc sběhla. Děvče před námi ležící, které se zatím opět vzpamatovalo, bylo služkou (otrokyní) Moquaie. Přede-

šlého dne Moquai oznámila služce, že jí vybrala za manžela Mabundu, ošklivého řezbáře. Podrobujíc se otrokyně skřížila ruce přes prsa, ale v tom okamžiku jala se prudce vzlykati, což bylo zřejmým důkazem, jak se nitro její vzbouřilo proti vnucenému manželu. Královna tak se z toho rozzlobila, že hned propustila svou děvečku. Ale poněvadž Moquai nikdy nic takového nepozorovala, předvolala ještě znova děvče. Když však Sepopova dcera opakovala svůj rozkaz, otrokyně odvážila se odmlouvati. Chtěla věrně sloužiti své paní, o sta-

Tanečník masupijský.

rochu však, kterého jí velitelka vnucovala, nechtěla ani slyšeti. Moquai byla tímto odporem uražena a rozhořčena, a poručivši zavolati ženicha vyzvala ho, aby odvedl za ticha nočního nevěstu svou k řece a tam ji tak dlouho držel pod vodou, až by málem byla umořena, potom aby ji vytáhl a bezvědomou odnesl do své chýže, tak aby se ze smrtelného svého spánku probudila už jen jakožto mosari (vdaná žena).

Slunce stálo již vysoko na obloze, když se nazejtří donesly sluchu mého z Moquaiina dvorce zpěv a bubnování. Před chýží nových

manželů prováděli svatební tanec. Spatřil jsem deset mužů, kteří zdvíhajíce vysoko nohy a pomalu se točíce a zároveň ku předu pokračujíce v ovalu tančili. Prostřed reje stál křičící zpěvák, jenž otáčel se opačným směrem dávaje si větvičkou takt. Tanečníci byli vesměs oděni zástěrami z vydělaných kožešin, nejvíce z kožích thariových a šedých lišek. Někteří měli lýtka svá ověšena třemi až čtyřmi řadami rolniček z rostlinných skořápek, jež navěšeli na niti. Zpěv

Sepopův lékař.

muže, prostřed poskakujícího, doprovázeli bubnujíce na dva podlouhlé bubny; čtyři jiní tanečníci seděli po zemi na bobku, aby vystřídali ty, kteří se unavili. Mezi tancujícími točili se také dva chlapci sotva desítiletí; později přidružili se k nim početní domorodci, jdoucí mimo, zvláště proto, aby pochutnali si na pivě z kaferského žita, které královna svatebníkům darovala. Tanec svatební trval zrovna tři dny. Někdy kolo tanečníkův opakovalo zpěv prostředního zpěváka sborem, při tom skrčili ramena a tou chvílí se rychle hnuli ku předu.

Vraceje se odpoledne z výletu do západního hvozdu zamířil jsem kroky ku chýži nových snoubenců. V okolních chatách parobů všecko bylo přeradostně rozjařeno; všickni se smáli a žertovali, a všude seděly a ležely skupiny kolem hrnců, plných bučualy. Bubnováním byli přilákáni mnozí zvědavci — všickni se radovali, pouze jedna, hlavní to osoba, málo si, jak se zdálo, všímala veselého hlaholu; sedělat hlavu podpírajíc rukama na zemi před svou chyží; obličej její byl stuhlý, oko pak dívalo se strnule na plot nejbližší chaty.

Mabunda.

Makololo.

Dne 25. překvapili nás Sepopo a Moquai zastaveníčkem. Krále provázelo šest a dceru jeho dva hudebníci; dva z nich měli myrimby (dyňová piana) a čtyři morupy (dlouhé válcové bubny). Abych krále neurazil, zůstal jsem po celý den doma. V poledne dne 26. přišel Westbeech z Panda ma Tenky nesa pušky pro krále. Také přibyli do Šešeke dva Portugalci, z nichž jeden, ačkoli se oba nazývaly seňhores, tak byl černý jako nějaký Mambari; nicméně odmítl nás pohrdlivě, když jsme se ho tázali, není-li domorodcem tohoto kmene. Jeden jmenoval se Francis Roquette a měl kromě tmavých žen dvacet domorodých sluhů. Tito černoši vyznačovali se tím, že

měli hlavy oholeny až na vlasový pruh, podobající se hřebeni na přílbici. Oba Portugalci přišli od severu z některého kraje Mašukulumbského, v němž zboží své valnou většinou směnili za slonovinu, zbytek však jeho, totiž křesadlové muškety, hrubozrný střelný prach v soudkách, olovo, železné koule a kartoun, přivezli do Šešeke.

Dne 27. došili moji sluhové pytle z nastříhané jim plachtoviny, ve kterých chtěl jsem vézti na další cestě své břemení. Týž den dostavěli Šešečtí radnici, evropským slohem zbudovanou, a v ní uložili válečné bubny, jež až do té doby schovány byly v jednom králově domě. Poněvadž jsem pozoroval, že se králové chystaly k odchodu do země Barocké, konal jsem také přípravy, abych každou chvíli mohl odjeti. Dne 1. prosince r. 1875 vyplnilo se konečně mé nejvřelejší přání: mohl jsem nastoupiti další cestu vzhůru po Zambesim.

X.

Proti proudu Zambesijskému.

Odjezd ze Šešeke. — Loďstvo královen. — První nocleh. — Typy marucké. — Mankoë. — Úrodnost údolí Zambesijského. — Peřeje ve středním Zambesi. — Peřej Mučila-Aumsinga. — Sioma obležena lvy. — Jak mne zimnice schvátila. — Návrat do Šešeke.

Ráno dne 1. m. prosince r. 1875 navštívil mne nižší náčelnik marucký vyzývaje mne, abych šel s ním. Došed břehu Zambesijského

Mankoë.

spatřil jsem tři královské čluny, pro mne určené, ale ty sotva stačily ku přepravě mého břemení; proto žádal jsem o čtvrtou loďku pro sebe, avšak mým sluhům bylo pořád ještě jíti, když jsem plul, po suchu podél břehu. Opustivše ku poledni Šešeke pluli jsme dosti rychle. Plavili jsme se mezi tolika ostrovy a viděl jsem tolik chobotův, až jsem litoval, že nutno mi tak rychle cestovati, poněvadž se doba zimnic blížila, a že nemám dosti kdy, abych řečiště Zambesijské

v celé jeho šířce i s ostrovy a lagunami a vůbec se všemi podrobnostmi mohl vkresliti do mapy. Hned v prvé části naší plavby ukazovaly se některé pěkné rostliny na břehu, v jehož písku bylo pozorovati vrstvu hlinité rašeliny, asi 30 až 60 centimetrů tlustou. Byl bych rád sebral tyto květiny pro své sbírky, ale nebylo možná přetrhnouti plavby, ježto mi na tom velice záleželo, abych dostihl loďstva královen, které již ráno vyplulo ze Šešeke.

Na večer dojeli jsme k místům, na nichž přiměly nás četné kmeny stromové, proudem splavené a v řečišti uvízlé, abychom jeli s největším pozorem. Když slunce zapadalo, dospěli jsme konečně přístaviště loďstva královského. Byl to holý, písečnatý svah pobřežní, ale s obou stran chránilo ho od větru rákosí a nahoře křoví. Kdežto služky rozdělaly četné ohně a strojily večeři, několik mužů sváželo rákos, aby mohli vystavěti chatrče. Chtěl jsem býti noclehem v tomto společném táboře; ale veslaři moji navrhli, abychom přenocovali ještě o několik mil dále. Neznaje tehdá jejich úskoků svolil jsem; teprva později jsem se dověděl, že se velice snažili, abychom nezůstali přes noc na témž místě, které si průvod královen vybral k noclehu, poněvadž by mne královny byly chránily od jejich dotěrnosti.

Pozdě večer připluli jsme konečně k určenému místu, totiž k osadě, mající pouze několik chýží pro rybáře mambojské a lovce hrochův. Několik větví stromových, zastrčených do pobřežního písku, na nichž visely sítě a nastrkány byly nesčetné hlavy malých krokodilův, a tolikéž hojní sumci, ležící po zemi, svědčili patrně o tom, čím se obyvatelé vesničky zaměstnávají. Ubytovali jsme se ve travěné chýži půl třetího metru vysoké, tři m. široké a šestadvacet metrů dlouhé. Za plavby pozoroval jsem četné ptáky vodní a bahenní, špačky, ptáky vrabcovité, lednáčky atd.

Když jsme se příští ráno právě chystali, že naložíme své břemení na čluny, blížilo se královské loďstvo; počkali jsme tedy na ně. Mamboëové, veslaři královen, odevzdali jim vola, předešlý večer zabitého, a „matka vlasti“ Mokena byla tak milostiva, že mi přenechala zadní

čtvrť zabitého dobytčete. Moji veslaři přidružili se lodicemi svými ke člunům královen, a rychle pluli jsme dále. Pěkná byla podívaná na četné loďky s hojnými plavci, které hned za námi pluly vespolek se předstihujíce a po řece křižujíce, tam zase mezi ostrovy na pravo a na levo zabočovaly, a na tmavomodrou řeku, ovroubenou keři citlivkovými a rákosovým lesem. Byl bych si rád tento měňavý a velmi zajímavý obrázek nakreslil, kdybych nebyl míval každé minuty potřebí, abych zdělal mapu Zambesi. Zastavili jsme na půl hodiny proti osadě Marucké, vystavěné na pravém břehu, a to na mělčině, abychom dopřáli veslařům, kteří si velmi statečně vedli, několik chvil odpočinku. Když tito pohodlně bafčili ze svých dachových dýmek, ženy královy posnídaly trochu nezapomenuvše ani na mne, neboť jedna z nich Mamangala poslala mi smažené ryby. Scenerie poříční a zvířectvo byly toho dne zrovna takovy jako předešlý den.

Jedva nastal večer, přistáli jsme na místě, kde už před tím mimojedoucí plavci zřídili asi dvacet chýží. A byl také svrchovaný čas, abychom nechali plavby; blížilať se bouře, a dalo se do deště, než jsem ještě břemení své dopravil na břeh; tam ležel již také čtvrtý člun. Bouře trvala až do půlnoci. Déšť vnikl do chatrčí, tak že bylo mně věci své přikryti pokryvkami. Usadiv se na bedničku usnul jsem, ale ve spánku svezl jsem se na zemi, tak že mi ráno velice bylo divno, když jsem procitl v dešťové kaluži prostřed své chýže; následky nepřirozeného noclehu toho brzy se dostavily. Nazejtří svolil jsem k naléhavé žádosti svých veslařův a podnikl loveckou vycházku na rovinu, pokrytou četnými lagunami a značnými bařinami, která porostla jsouc travou zvýší 120—150 centimetrův a vroubena lesem Šešeckým rozkládala se k západu a zde onde byla zalesněna. Na nízkých návrších spatřil jsem malé vísky Marucké, z nichž nejznamenitější slula Katonga. Když se Zambesi rozvodní, všecka rovina zaplavena jest až ku samým vsím.

Vraceje se z vycházky, bohužel marné, cítil jsem náhle, že mne jímá mdloba, nikdy před tím nebývalá, která tak mne zmohla, že

jsem asi půl hodiny cesty od našeho tábořiště nebyl s to, abych šel dále; sluhové odnesli mne do chýže. Soudě podlé známek, které tuto mdlobu provázely, seznal jsem, že mne zimnice popadla. Moji veslaři velice se durdili, že jsem se vrátil bez kořisti a že jim obyvatelé Katonžští nedali dosti piva a žita; byl jsem tedy rád, když se mne nižší náčelník Sekele, kterého mi Sepopo dal za průvodce, ujal rozkázav domorodcům, aby byli zticha. V noci utekla kněžně

Typy marucké.

Moquai jedna služka. Královna poručila sledovati její stopu, která šla k vodě, a tu se objevilo, že otrokyně vystoupila několik kroků po proudu z řeky na břeh a zamířila ku Šešeke. Hned bylo posláno několik mužů za ní, a ti přivedli uprchlici; byla to otrokyně, nedávno proti své vůli provdaná.

Ráno druhého dne pokračovali jsme v plavbě a v poledne vepluli jsme do úzkého chobotu, sevřeného levým pobřežím a nejsevernějším z několika lesnatých ostrovův. Na pobřeží stála u ramene říčního nejzápadnější osada Masupijská, Sekhosi, ve které se již od

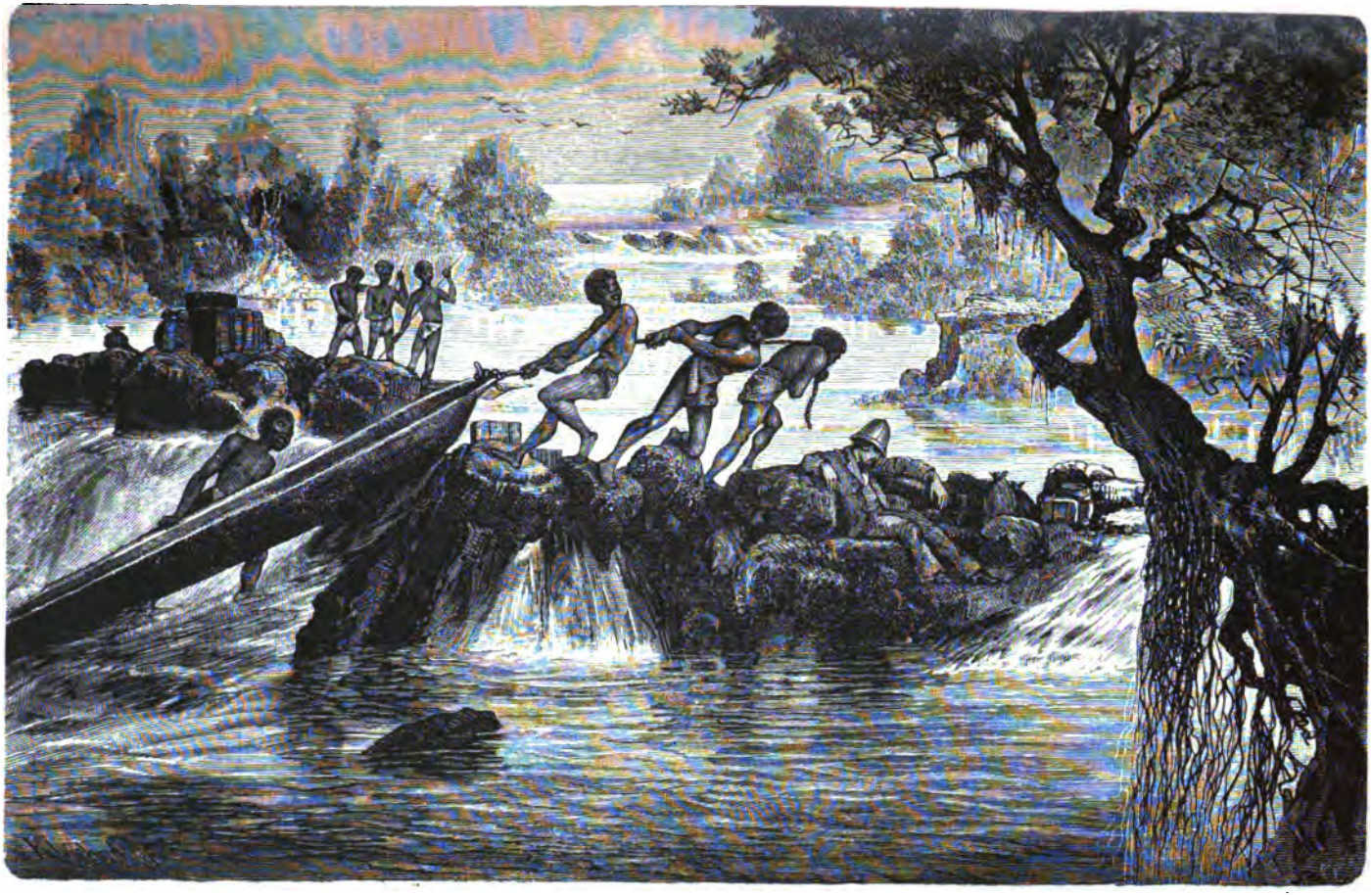

V peřeji Manekangu.

mnoha desítiletí pilně orba provozovala; kromě jiných plodin pěstovali tam též manzu a boby. Nyní Marucové zasívají jenom tolik, kolik potřebují k živobytí a k dávkám; jenom Masupiové, Batokové a východní Makalakové sejí o trochu více a prodávají přebytek obchodníkům a lovcům, kteří přicházejí k nim od jihu. Kmenové tito vzdělávají při tom nejvíce toliko písečné stráně, lesní půdu a všekaziště, nejúrodnější však, totiž bařinatou půdu nechávají docela ležeti ladem. Uvážíme-li, že taková půda zabírá veliký prostor, že by pravidelně mohla se zavodňovati a že v těch končinách je teplé podnebí, snadno přiznáme, jak znamenitou má tato země budoucnost. Krajiny u vnitrozemí, od řeky vzdálené, porostly jsou pralesem, jenž často obrůstá lučiny, na míle dlouhé, a lze se tudíž nadíti, že by i v těchto stranách byla úrodná pole. Kdyby toho byla nutná potřeba, bylo by možná zavlažovati půdu nejen Zambesim, ale i jinými řekami. Domorodci jsou snažlivi a pracoviti; bude-li v zemi zaveden pluh, a bude-li otevřena všeobecnému obchodu od východu nebo jihu, říše Marucká zajisté rychle zkvete.

Asi dvanáct mil od Šešeke dosahuje les Šešecký až ku samému Zambesi a za ním zdvíhají se pásma výšin, jež prostupují jižní zemi Barockou a provázejí řeku podlé proudu jejího. Již na východ od Šešeke, asi na půl cesty mezi peřeji Makumbskými a vtokem řeky Kašteje, kde se půda znenáhla k západu výší, pohřešil jsem palmy sárové a vějířovité i papyru. Na západ od Sekhosi veletok teče značným spádem; tam začínají se též peřeje Jihobarocké a slapy středního Zambesi. Těmito překážkami volného toku jsou hlavně úskalí, která přerývají řeku na příč buď přímo buď šikmo a spojují zároveň obě pásma vrchů, jež se podlé Zambesi vypínají. Skalními útesy vznikají také početné ostrovy, tak že čím dále jsme pluli, tím zajímavější bylo řečiště s množstvem svých holých, tmavohnědých ostrovů, k nimž družil se nemenší počet jiných, porostlých rákosem, ba někde též vysokým lesem. Napočítal jsem na cestě, čtrnáct anglických mil dlouhé, jeden slap a čtyřiačtyřicet peřejů; ty vznikly tak, že se řečiště, jehož dnem byla jediná plochá skála, znenáhla naklonilo, anebo

náhle stupňovitě se prohloubilo. Místy zase byly příčinou peřejů skalní balvany, které dílem pod obyčejnou hladinou vodní ležely, dílem také nad ní vyčnívaly; toliko jednou jsem pozoroval, že prostupoval řeku skalní prah, a v tom zde a tam byly otvory, kterými si voda mocně razila dráhu.

Těmito peřeji nebylo by lze, kdyby se jich krokodilové nestranili, proplouti na maruckých lodicích. Jen z té příčiny, že se tito velicí ještěři tady nezdržují, mohou plavci na takových místech opustiti člun a potom jednak ho postrkovati, jednak táhnouti, až závadu pře-

Mambari.

Matonga.

konají. Tam, kde se překážky hromadí, nelze jinak, než vyložiti náklad na balvany z řeky vyčnívající a pak prázdnou lodici přepraviti přes peřeje. První peřej, jímž jsme propluli, domorodci nazývají Katima Molelo; skládal se z několika oddílův, i podařilo se nám, vyhledati v něm jedno místo, kde jsme pouze veslujíce projeli; dále však u ostatních bylo veslařům vystoupiti, aby člun přes skalní útes přetáhli. Jakmile pak přemohli závadu, hned veskákali do lodice nemajíce valně chuti, aby stali se kořistí krokodilů, kteří byli ve hlubině pod peřeji na číhané. Nejznačnější peřej hned po předešlém, kterým bylo nám projeti dne 5. prosince, je ten, jejž domorodci

zovou Mučila-Aumsinga; jest to nejvíce nebezpečná překážka plavby mezi Šešekem a slapem Nambweským, jak jsem se bohužel sám o tom přesvědčil. Nemoc má se ten den zhoršila, ale nedbal jsem toho, ačkoli jsem pro bolesti v údech sotva seděl ve člunu, i neustal jsem přece kresliti dále mapy veletoku Zambesijského.

Vzhůru po Zambesim.

Peřej Mučilu-Aumsingu činí jednak sklon skalnatého řečiště dosti značný, jednak početné balvany pode hladinou vodní, ale nebezpečí pro plavce má jiný původ. Rozrývaje proud mezi lesnatým ostrovem a mezi levým břehem řeky a maje zšíří jenom asi padesát metrů peřej tento valí se dvěma pobočními toky, které způsobuje několik ostrovů při jeho počátku. Proudy těmito veslaři docela se unaví, a to tím více, poněvadž voda v něm není nikde tak mělka,

aby mohli lodici vytahnouti přes prah. Mně mimo to vadilo ještě, že byl na loďkách veliký náklad a plavců málo. Svoje pušky, jakož i denníky, skleněné perly, náboje a dary, určené náčelníkům a králům, měl jsem uloženy ve člunu, který byl toho dne v řadě třetí. Ve druhé lodici vezl jsem prach, léky, potravní zásoby, hmyz a rostliny, které jsem v Šešeke nasbíral; ostatní své sbírky odevzdal jsem Westbeechovi, aby je dopravil do Panda ma Tenky. Vida, že mužstvo tohoto člunu s těží jen odolává proudu, volal jsem na ně, ať zachycují se stromův a křovin, jež se klonily nad řekou, aby tak alespoň udrželi člun v jeho poloze. Volání mé však přehlušoval jekot proudu. Vesla sjížděla po skalnaté ploše jako po zrcadle; vědouce, jaké jim hrozí nebezpečenství, veslaři se pomátli. místo aby napjali svaly; na zdař Bůh ponořovali vesla do vody a tím rozhodli zkázu lodice. Ale nikoliv, toť nemožno, aby mne osud tak krutě a trpce pronásledoval! Což pozbudu svých lékův a potravin, což pohltí vlny vše, čeho jsem za tolik dní tak namáhavě nabyl? A právě teď ztrácím všecky své pomůcky, kdy nemocen jsa zimnicí potřebuju jich více než jindy, a kdy marna jest naděje, že dosáhnu zase věcí potopených. Veslaři moji vidouce, v jakém se přední člun ocitl strašném stavu, klesli na mysli, a proud počal zmítati naší lodicí. Byli jsme však blízko břehu, tak že jsme se mohli dosti rychle zachytiti převislých větví a přitáhnouti tak lodici k ostrovu. Než první člun podlehl silnému proudu a zatočiv se položil bokem napříč proti němu; vlny tudíž opíraly se mocně o všecku jeho šířku. „Pomozte přece!“ volal jsem zoufale na muže ve svém člunu i chtěl jsem už sám skočiti do vody nedbaje v té chvíli ničeho, ani silné zimnice, která ve mne tak působila, že jsem za poslední dvě hodiny propotil veškeré šatstvo, až se na mně lepilo; veslaři však zadrželi mne násilím na loďce. Zachvácen byv proudem a stlačen na jedné straně člun se naklonil; řídiči jeho, jimž zlámala se vesla, když pokoušeli se zoufale, aby přemohli silný proud, pozbyli rovnováhy, a v tom zrovna první vlna převalila se do člunu; brzo padla do něho i druhá, i třetí, až se konečně — nevěřil jsem svým očím — loďka překotila.

Po mnohém namáhání, při čemž moji veslaři a plavci za námi svědomitě pomáhali, podařilo se nám, že jsme člun opět zřídili a některé předměty zachránili.

Všecky smělé naděje, všecky záměry a tužby, sen o Atlantickém okeanu — vše tam utonulo. Nelítostný osud zničil za malou chvilku sedmileté přípravy, kterými hodlal jsem provésti úkol, jejž jsem si sám byl vytkl. Po nehodě této, která tisíceronásob převyšovala všecky dřívější strasti, bylo mně, zimnicí zmořenému, zanechati další cesty, pro niž jsem se podjal tolika útrap. Aby pak naplněn byl ještě kalich hořkých zkušeností, zřel jsem, kterak zničeno bylo ovoce práce a pilného sbírání několika měsíců — zachránil jsem pouze málo nepatrných trosek.

Když přejeli jsme peřej Mučilu Aumsingu, na nějž, co budu živ, nezapomenu, přistáli jsme asi za hodinu u pravého břehu Zambesijského pod mabundskou vesnicí jménem Sioma; sluhy, kteří sledovali nás na levém pobřeží, přeplavili jsme na druhou stranu, abychom jak nejrychleji mohli ještě před nastávající nocí zříditi tábor. Ale Mabundové překvapili nás zprávou, že krajina tato jenjen se lvy hemží a že ves jejich říkajíc co noc oblehána jest těmito šelmami. Domníval jsem se však, že Mabundové mluví tak jenom proto, aby přiměli nás k další cestě. Koupil jsem od nich za skleněné perly pivo z kaferského žita a to dal jsem svým veslařům náhradou za tolikeré svízele, které bylo jim toho dne k vůli mně přetrpěti. Poněvadž jsem se slovy Mabundů nedal zastrašiti a mimo to jsem si je skleněnými perlami poněkud naklonil, tož radili nám, abychom sňali a snesli střechy s několika opuštěných chýží, jež stály u řeky, a tyto travěné kuželovité krovy abychom seřadili jeden za druhým do podkovy a to tak, aby jedna část okraje střešního vně ohrady byla na zemi, druhá pak strana podepřela se vnitř podkovy krátkými koly. Tábor náš podobal se tudíž velice sedmi obrovským kuželovitým pastem z trávy. Přede vchody do chýží dal jsem zapáliti několik velikých hranic.

Za nešťastné plavby, kterou jsme toho dne podnikli, byly mně nápadny na břehu veletoku stromy asi 7— 14 metrů vysoké s bělavou korou, od jejichž kmene visely nesčetné kořeny, podobné hustému vousu, od bujných větví pak které nad vodu vyčnívaly, splývaly červenohnědé chundele zdélí 1—2 metrův.

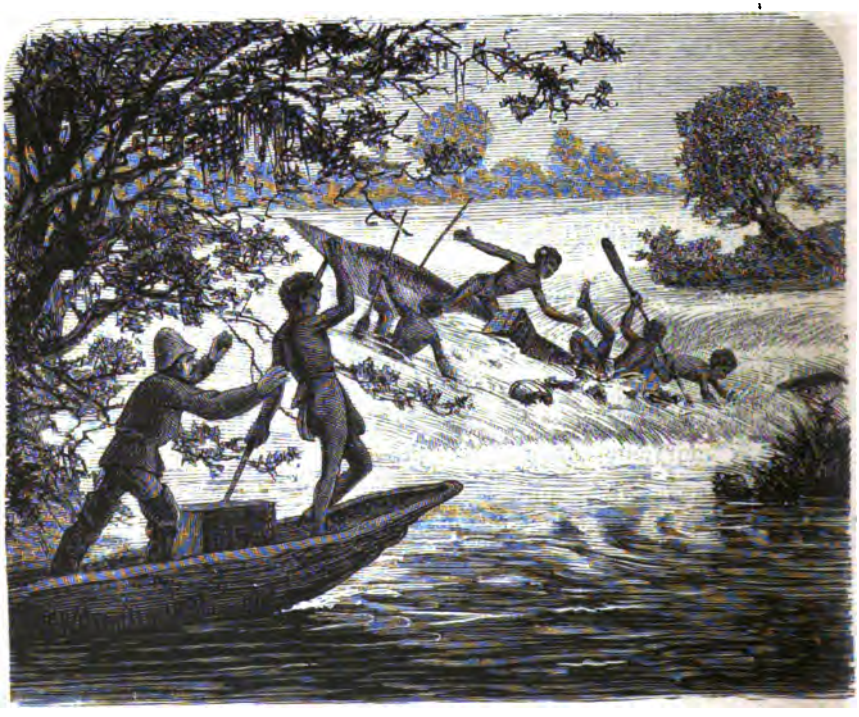

Nehoda s loďkou.

Dne 5. měsíce prosince pršelo po celý den; odpoledne se vítr ochladil, až byl ledový, a přes to, že sluhové moji zakrývali otevřenou střechu rohožemi, tož vichřice pořád je odvívala, tak že jsem byl nesčíslněkráte v zimničné své horečce ochlazen náhle lijákem. Nemoc má zhoršila se následkem toho tak, že jsem byl jen s pomocí sluhovou s to, abych jinak se položil. Leže pak na lůžku svém z beden a skoro se ani nehýbaje zaslechl jsem hovor, kterým rozmlouvali

Útok lvů na ves Sioma.

vedlé chýže sluhové domnívajíce se, že spím. Borili, jeden z obou Matongů, projevil škodolibě svou radost z toho, že ňaka (kouzelník, lékař) těžce onemocněl, a sváděl své druhy k tomu, aby s mými zásobami utekli a přepravili se na jižní břeh Čobský. Ježto se ostatní tři sluhové měli téměř netečně k návrhu zrádcovu, ustanovil jsem, že potlačím spiknutí v samém jeho zárodku. Zavolal jsem tedy sluhy, obdařiv pak ostatních skleněnými perlami tázal jsem se Boriliho, myslí-li ještě, že dostane za mzdu tlobolo (pušku). Zrádce rychle potakal, já však odvětil jsem, že nedám mu ničeho, a vyčetl, že není dobrý sluha, nýbrž zloděj; i pohrozil jsem, kdyby znova se pokusil o zrádu, že jej pošlu do Šešeke, aby byl potrestán. Zimniční horečka na večer trochu polevila, tak že dav se vyzdvihnouti od sluhů z lůžka poručil jsem, aby mne posadili na zemi. Opřev pak se zády o postel přijal jsem několik Mabundův a směnil od nich některé ruční práce, potom pokračoval jsem ve svých zápiskách a připravil jsem z těch málo léků, které jsme zachránili, davidlo pro jednoho z veslařů, který najed se příliš plodův keře ki-mokononogy povážlivě se roznemohl. Po příznacích, se kterými nemoc se objevila, jakož i po pronikavém zápachu bylo lze souditi, že se v dužnině tohoto plodu spojují vlastnosti amygdalinu a dulceinu. Tyto plody byly $2^1/_2$—$3^1/_2$ centimetru zdéli, $1^1/_2$—2 centimetry ztloušťí a majíce podlouhlé jádro, nažloutlou dužninu a tuhou pokožku byly nasládlé a chutnaly jako hořké mandle. Když se nemocný několikráte vydávil, bylo mu mnohem lépe, a druhý den nadobro ozdravěl.

Poněvadž zimnice poněkud přestala, užil jsem volných chvil, abych vyptal se mabundského náčelníka, přišlého ze Siomy, potom svých veslařův a obou průvodčích na obyvatele a některé kraje říše Marucké. Hlavním předmětem naší rozmluvy byli kmenové, sídlící mezi Zambesim a Čobou, totiž: Livagu, Libele a Lujana, jakož i neodvislí Bamašiové a tři jejich knížata Kukonganena, Kukalelva a Molombe, bytující na střední Čobě, které říkají také Lujana.

V nastalé noci přesvědčili jsme se, že nás Mabundové dobře zpravili. Hned jakmile slunce zapadlo, lvové spustili asi 150 krokův

od nás mnohohlasý koncert a nepřestali, až se rozednívalo; nahoře však ve vesnici křičeli lidé po celou noc a k tomu tloukli na buben; snažilit se veškerým úsilím, aby šelmy zahnali, a proto zapálili několik ohňů vnitř ohrady, která zavírala malou jejich osadu. Také moji veslaři bděli sedíce až do rána s dlouhými oštěpy před chatami svými, a stíny jejich táhly se po stěnách chýží. Noc minula na štěstí tak, že se lvi neodvážili, aby nás navštívili.

Nazejtří bylo mi opět hůře, i ležel jsem po celý den zapisuje toliko do zápisníku a kresle do sešitu kreslicího. Deštivým a studeným počasím zhoršoval se za následujících dnů stav můj víc a více; přes to, že mě zimniční horečka rozpalovala, mrazilo mne, když zavál chladný vítr severovýchodní. Bylo mi velmi zle; sotva že mohl jsem psáti. Dodával jsem si mysli, ale každý můj pokus o to vyšel na zmar, ježto stav můj vskutku byl velmi žalostný. Hlava pálila mne ohněm, řádky se mně míhaly před očima, a přece bylo mi úlevou, mohl-li jsem psáti.

Dne 8. pluli jsme dále, neboť zdráhal jsem se nastoupiti zpáteční cestu do Šešeke, avšak stav můj zhoršil se plavbou tak, že sluhové moji uznali večer nutným odnésti mne z loďky na břeh. Jedva zanesli mne do chýže, postavené od mimojedoucích plavců, jal jsem se prudce vrhnouti, a také schvátila mne úplavice. To mne velice oslabilo, i domníval jsem se už, že se nedožiji rána. A právě ten den projeli jsme nejzajímavější částí veletoku Zambesijského, tak pěknou, že jsem kromě slapů Viktoriiných nepoznal krásnější. Propluli jsme zrovna dva a čtyřiceti peřeji a dospěli až nejjižnějšího ze slapů Barockých.

Příští den dovlekli mne veslaři k několika prostorným chýžím, které byly asi tisíc kroků nade slapem zbudovány pro královnu Moquai. Nejvíce nebezpečny z peřejů, jimiž nám bylo proplouti, byly ty, kterým Marucové říkají Manekango a Muniruola. Tyto činila pravá skalní stěna, vyčnívající po veškeré šíři řečiště 75 centimetrů nad vodou, která ji tu menšími, onde většími otvory prorážela. Ježto řeka mocně

proudila, bylo veslařům vyzdvihnouti čluny a protahnouti je úzkými průlomy; zatím vynesli mne z loďky a položili na skalní útes. Ve zmíněných chatách královna Moquai čekala na mne tři dny, ale potom domnívajíc se, že jsem se vrátil, vybrala se opět na další cestu k domovu; nicméně poslala dne 9. t. m. ke mně ze vzdáleného místa, kde přistála, svého manžela Manenga. Odpoledne jsem zase silně dávil, a ztěžoval se mi dech; na štěstí však ulehčilo se mi poněkud příštího dne, i mohl jsem požiti několika lžic maizeny.

Týž den plul mimo nás po řece Inkambella, místodržitel barocký a nejznamenitější po Sepopovi muž v zemi. K večeru bylo mi opět hůře; dal jsem tudíž zavolati veslaře, abych se s nimi dohodl o návratu do Šešeke. Zatím sluhové moji mne zpravili, že už přichystali pode slapy dva čluny a tak předešli mou žádost. Když jsem se jich tázal, proč to učinili, řekli mně, že jim Sepopo dal tajně rozkaz, ať mají dobrý pozor na mne, abych v jeho říši nezahynul. Získal jsem si totiž jakožto lékař vážnost takovou, že král maje mne za velikého kouzelníka chtěl zabrániti, aby země jeho nestihlo veliké neštěstí, kdybych zemřel.

Dne 11. naložili mne veslaři do jednoho z obou člunův a sluhu mého Narriho do druhého a plavili se s námi brzy potom ku Šešeke, vyloudivše ovšem na mně dříve rozličné dary; zároveň přeli se s mými sluhy, kteří je zastihli, když mně kradli některé věci.

Na zpáteční cestě dne 11. m. prosince slunce upalovalo tak strašně, a žízeň trápila mne tak velice, že jsem, abych se alespoň trochu ochladil, ruce své stále strkal ze člunu do vody. Plavci však nelenili a dávali mně je zase do klína varujíce mne četných krokodilů. Večer přenocovali jsme několik mil na východ od Katongy a příští den dojeli jsme do Šešeke. Tam dopravili mne veslaři ku Westbeechovi a postavili mne do dveří, ale obchodník mne nepoznal.

XI.

Třetí pobyt v Šešeke.

Soustrastné návštěvy královy a pohlavárů. — Nový zločin Sepopův. — Masarvové v Šešeke. — Obřady při hostinách v Sepopově dvoře. — Má první vycházka. — Rybolov v říši Marucké. — Sepopo se roznemohl. — Cesty jakéhos Araba Jižní Afrikou. — Poměry poddanské v říši Marucké. — Význačné vlastnosti jednotlivých kmenů této říše. — Budoucnost země.

Honba na vydry u řeky Čoby.

Vrátiv se do Šešeke umínil jsem si, že zůstanu tam, až se uzdravím a pak že se teprva vyberu na další cestu. Nemoc má zatím se opět zhoršila, a poněvadž nastalo právě nezdravé počasí, Sepopo i Westbeech radili mně, abych opustě město i říši Maruckou vrátil se na jih a teprv až úplně ozdravím, abych pokračoval ve své výpravě. Dle zkušenosti své byl jsem však přesvědčen, že nelze mi poslechnouti této rady, neboť stále jsem ještě doufal, že dojdu brzy

svého cíle; ale té naděje býval bych se navždy zbavil, kdybych se byl po radě Sepopově a Westbeechově zachoval.

Král jakož i několik náčelníků, kteří mně přáli, chtějíce mě spatřiti přišli mne navštívit a litovali mne velmi, ačkoli mnozí z nich tvrdili, kterak předvídali určitě, že se roznemohu; všickni shodovali se v tom, že jsem měl mnohem dříve vyjíti ze Šešeke, král pak kladl mi za vinu, že jsem svojí cestou ku slapům Viktoriiným zmeškal příhodnější dobu ku své výpravě. Poddaní královi však vinili panovníka svého, že mne sám zdržel od října do prosince a že by mně snad i později býval nedal člunů, kdyby se královna Moquai byla tolikkráte za mne nepřimlouvala.

Ježto bylo chýže, vystavěné Blockleyem v lesíku Westbeechově, v níž jsem dříve bydlel, užito jinak, vzal mne Westbeech velmi přátelsky do svého skladiště. Zatím Sepopo klesal s mocí svou hloub a hloub. Zmínil jsem se už, kterak pobývaje u Nambveského slapu potkal jsem nejvážnějšího muže z celé říše, an plul do Šešeke navštívit krále. Věděl jsem také, že ho Sepopo velmi nenáviděl pro jeho vliv a poněvadž byl oblíben u lidu. Protože pak nebylo ve všem království nikoho, kdo by se byl propůjčil zavražditi úkladem barockého místodržitele, Sepopo obvinil jej a náčelníky, přišlé zároveň s místodržitelem ze země Barocké, že spáchali velezradu; ale nepovedlo se mu to, neboť obžalovaní byli hned prohlášeni za nevinny. Tehdáž byli při tom Westbeech a Jan Mahura; jak hluboko král klesl v moci a vážnosti, vysvítá již z toho, že neztrestal Mahury, když jej za líčení pře veřejně nazval bláznem a největším škůdcem zemským.

Dne 13. král přišel opět ke mně, an bavě se s družinou svou tancem mokorem zabočil do mého dvorku. Nazýval mne svým mulekauem, ale když se Inkambella a přátelé jeho ke mně usadili, král dal se do řeči s Westbeechem; nemohltě snésti místodržitele barockého vedlé sebe.

Na večer dne 14. jala mne taková bolest a tíseň na prsou, že jsem se svíjel na zemi, a čtyři moji sluhové sotva mne udrželi; te-

prva když mně Westbeech dal trochu ipecacuanhy a dvakráte jsem se po ní vydávil, dech můj stal se volnějším. Později za šestnáct měsíců mé nemoci opětovaly se ještě několikráte takové záchvaty a vždy zbavil jsem se jich brzo uživ zmíněného léku.

Dne 17. oznámili mně, že portugalský průvodčí Sykendu, kterého jsem byl ondy najal, se mnou zároveň opustil Šešeke odebrav se údolím Zambesijským do země Barocké. Mezi černochy, které s sebou odvedl na západ, aby je jako jindy vyměnil za pružec a slonovinu ode kmenův, usedlých mezi pobřežím mořským a vnitrem střední Afriky, byly také dvě dívky, jež koupil zrovna, než odešel z města Sepopova. Jedna z těchto dívek utekla karavaně, beroucí se ku západnímu pobřeží, byla však opět chycena, s družkou svojí řetězy spoutána a dále dopravena.

V posledních nedělích byli četní kmenové Sepopovi rozmnožení příslušníky nového kmene. Byli to Masarvové, kteří uprchnuvše z východní a západní země Bamankvatské hledali ochrany u Sepopa, i byli též od něho velmi ochotně přijati, neboť slynuli obratností loveckou při honbách slonů; také bylo se jim v zemi Marucké nadíti lepšího bytu než u dřívějších pánův. Když jsem později navštívil krále ve dvorci, činil mne často pozorna na tyto uprchlíky. „Hleď ňako, podívej se na ty Masarvy," volal; jindy zase „tu sedí Khamovi poddaní" atd. Téhož dne bylo ve králově dvoře velmi hlučno; domorodci měli kvas pijíce impote. Při kvasu jakýsi Mambari, jejž poslední vládce makololský Sekeletu učinil otrokem, stěžoval si, že nebyl zároveň s ostatními prohlášen svobodným, pustil se o to do hádky s Maruci a byl by se málem s nimi porval.

Nebyl jsem posavad s to, abych povstal z lože, a jsa po celý den sám měl jsem tudíž dosti pokdy, abych o stavu svém přemýšlel a posteskl si nad krutým osudem. Od poslů, kteří byli od říčky Panda ma Tenky vysláni k řece Čobě a pak od Masupiů, přišlých od zmíněné řeky, dověděl jsem se, že angličtí moji přátelé Mac Loud, Fairly, Cowley, Dorehill se všemi sluhy svými jakož i sluha můj Pit v Panda ma Tence zle onemocněli zimnicí.

Teprva dne 19. ulehčilo se mi tou měrou, že jsem se s pomocí svých sluhů mohl procházeti travou kolem našeho dvorce. Aby nám načisto ztrpčili pobyt v Šešeke, jali se nás ke všemu tomu týrati moskitové, kteří jsou na Zambesi a Zuga-riveru učiněnou metlou všeho tvorstva. Malý tento krvežíznivý hmyz dorážÍ večer a v noci zuřivě na člověka a na zvířata, tak že ani vlněné pokryvky nechrání přede dlouhými ostrými sosáčky těchto darebů. Toliko tím zapudili

Masupia. Panda.

jsme poněkud útočníky, že jsme sluhům svým poručili, aby v naší chýži zapálili aspoň tři hromady kravských výmětův.

Nazejtří vybrali se Valsh a Westbeech na honbu husí ostruhatých a vrátili se s hojnou zásobou čerstvého masa pro naši kuchyni. Bohužel nemohl jsem sám pro nemoc svou účastniti se tohoto lovu. Husy ostruhaté zdržují se jako téměř všechny druhy kachen tuto dobu roční na volných prostorech v bažinách; loví se tudíž tak, že střelec jda po jejich kýhání pluje loďkou skrze vysoké rákosí. Nejlépe povede se honba za mírného větru, kdy šelestící rákos přehlušuje šum, jehož člun jest původem. Když král doslechl, jak se příteli

mému honba vede, koupil od něho hodně brokův a vyslal několik svých milců na lov; za několik dnů byly nám u krále předloženy ku snídaní husy, které domorodci ukořistili; z toho pak, jak byly připraveny, poznali jsme, že Marucové byli zvykli takovou zvěř loviti a vařiti. Jídla hmotná jedí prsty, polotekutá podávají k ústům dřevěnými lžicemi, sedíce obyčejně na slámě a rohožích ze sítí buď v obydlí nebo přede vchodem jeho.

Král ku své snídani zve vždy několik svých žen a dětí, a ty sedají si obličejem k východu slunce; bělochům vykazuje se týž směr, kdežto večer jest se jim posaditi po levici panovníkově. Pozvaní hodnostáři, přijdou-li náhodou, posazují se, když jest hostina v domě, na pravo ode vchodu a krále; jí-li se pod širým nebem, sednou si na holou zemi po králově levici. Když se snídalo v domě, shromáždil se vždy četný zástup lidu u vchodu jeho, a byla-li snídaně venku, seřadili se poddaní polokruhem okolo krále, jeho hostí a místodržitelů směrem ke vchodu do dvoru tak, že mezi králem a polokruhovým chumáčem zůstal volný prostor, kde při hostině stáli sluhové nosící jídla a po ní královský číšník. Král vybéře si nejlepší kousek a podá pak jídlo nejoblíbenější ženě jakož i ostatním královnám, potom teprva bílému hosti a posléze jednomu nebo dvěma hodnostářům; má-li dva bělochy za hosty, jest se jim spokojiti jedinou nádobou. Nejsou-li ženy přítomny, dostávají první sousta hodnostáři nebo číšník. Podobně spořádána jest hostina vyššího úředníka.

Po snídaní pije se pivo z kaferského žita, obyčejně jeden, u krále však dva až tři obrovské hrnce. Nápoj ten nabírají dyňovými lžicemi s dlouhým držátkem. U krále podávají kromě toho po snídaní medoviny, při večeři zejména buď jednu buď tři tykve, plné tohoto nápoje. Podávati nápitek jest úlohou číšníkovou, jemuž jest okusiti nápoje dříve, než jej dá králi. Král vyprázdní první nádobu a přihne si z druhé, načež pije z ní jedna jeho žena nebo některé z jeho malých dětí; pak učiní tolikéž bílému svému hosti. Medoviny Sepopo dával ochutnati jenom svým obzvláštním milcům, a to nejvíce lidem, jichže služeb buď potřeboval ten den, buď chtěl užiti nazejtří.

Poněvadž jest med korunním statkem, pije toliko královská rodina medovinu veřejně, ostatní dopřávají si jí pouze potajmu. Nápoje tohoto nepřipravují z čistého medu, nýbrž z nečistého a z plástů, jež polívají vodou a nechávají v tykvi osm až dvanáct hodin na místě, kam slunce hodně svítí.

Dne 24. odvážil jsem se delší procházky městem. Byloť, když jsem se vrátil z nezdařené své výpravy, hlavní mou prací, abych za věci, kterých jsem chtěl užiti na cestě, vyměnil národopisné předměty od rozličných kmenů, přebývajících v Šešeke. Také jal jsem se sbírati byliny a prohlížeje potom herbář svůj shledal jsem, že třetina květin byla mi známa, dvě třetiny však byly novy, z těch pak většina pocházela ze samého břehu Zambesijského a to z vysočiny Zambesijské. *)

Poněvadž nás moskitové nenechali spáti, užil jsem večerů k tomu, že jsem se vyptával Westbeecha na poddané Matabelům západní Makalaky jihozambesijské, usedlé na řece Maitengue, které poznal jsem jednak sám, když několikráte pobývali v Šošongu, jednak ze zpráv přítele svého Mackenzie.

Dne 25. t. m. král roznemohl se tak, že zakázal bělochům, aby nevstupovali do jeho dvorce, dokud jim toho zase nedovolí; zákaz ten způsobil bezpochyby Sykendu, jemuž šlo o to, aby povznesl opět skleslý obchod své strany, a chtěl také očerniti, jak možná nejvíce, bělochy, přicházející z jihu, aby pozbyli přízně Sepopovy.

Rybáři Sepopovi přinášeli nám co den na prodej ryby. V říši Marucké loví se buď ryby buď vodní plazi. Rybolovem vynikají neobyčejně všickni kmenové, přebývajíci od Kabompa až daleko na východ za slapy králové Viktorie, a někteří z nich umějí se zvláštní dovedností chytati vodní plazy předčíce v tom nade mnohé domorodce přímořské a kmeny u jezera N'gamijského, ač i ti jsou znamenití rybáři. Tolikéž mistrně chytají někteří kmenové v říši, jako Marucové

*) Viz přídavek 3.

a Mamboëové, oba veliké živočichy vodní, totiž leguana vodního a krokodila. Rybolovem opatřují si domorodci nenepatrnou část své výživy; ryby, které odvádějí se pravidelně za daň a poplatek, jsou také předmětem obchodu.

Rybolov provozuje se v říši Marucké paterým způsobem: 1. sítěmi, 2. vršemi, 3. v nízkých, malých hrázích, 4. v malých lagunách, zahrazených rákosovými sítěmi o velikých okách, a 5. oštěpy. Z těchto pěti

Procházka po Šešeke.

rozličných způsobů, jimiž se ryby loví, je v krajích těch nejznamenitější a nejvydatnější lov sítěmi. Marucové robí velmi dobré široké sítě, s úzkými oky, se splávky a závažími, zšíří patnácti až dvacíti pěti metrů z lýčených nití, které se stáčejí v motouzy ztloušťí brku nebo malíku. Sítě takové vyhovují docela svému účelu a jsou tak trvanlivy, že bychom se toho ani nenadáli. Když se lov skončí, rybáři pečlivě je čistí a suší; domorodci užívají jich nejvíce, když loví v širokých a delších lagunách zvláště v takových, které nemají bařinato-rákosnatého břehu. Mamboëové, Marucové a Masupiové pro-

sluli jako nejlepší rybáři z veškeré říše a proto jsou usazeni v osadách podlé řeky, přebývajíce tu na určitých místech jednak stále, jednak ob čas.

Jinak loví se ryby vršemi; tohoto způsobu rybáři zkoušejí, když voda jest nejnižší a nejvyšší, ve kterémžto případě užívají vedlé

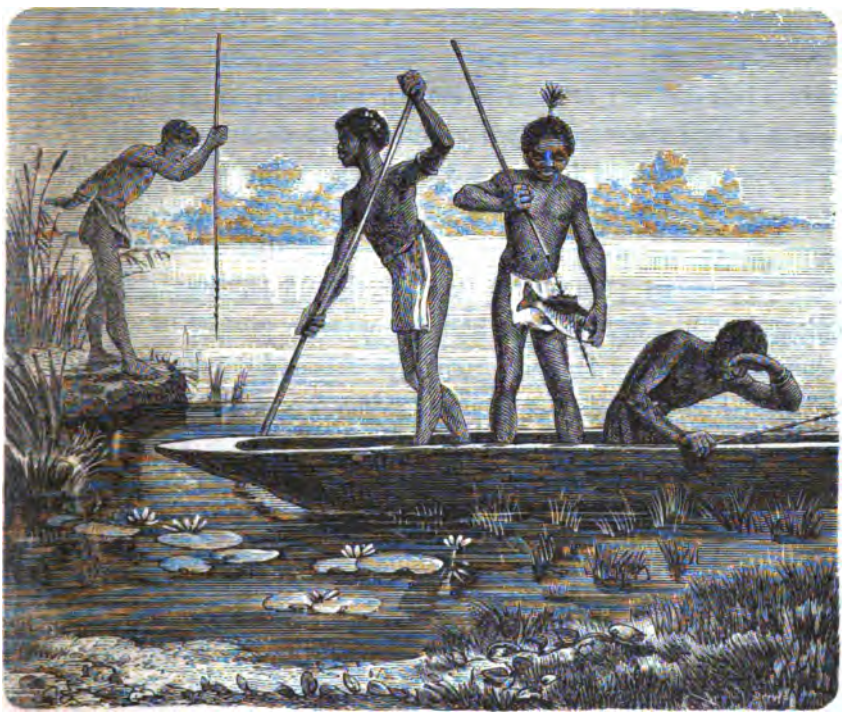

Rybolov oštěpy.

toho i třetího způsobu; opadne-li voda nejníže, rybáři vrhnou vrše vždy u peřejů, kde proud rozdělen jsa početnými ostrovy roztéká se do četných pramenů, sevřených dvěma skalními balvany. Vrše jsou nápadně úzky, asi půldruhého metru dlouhy a třicet až čtyřicet centimetrů široky a podobají se našim vrším jsouce urobeny ze silného rákosu; také stavějí je otvorem proti proudu.

Třetí způsob rybolovu záleží v tom, že domorodci zřídí nízké, okrouhlé hráze z půdy, kterou řeka rozmáčí zaplavujíc své nevysoké údolí. Hráze tyto dělají hned, jak řeka opadává, a to nastává tak rychle, že snadno je zmocniti se ryb vnitř jímky. Zbytky podobných hrází nalezl jsem na rovinách u vesnic a měst. Zdar lovu toho spočívá ovšem hlavně v kalné vodě. Rybu inquisi chytají tímto způsobem velmi často.

Čtvrtý způsob loviti ryby jest, že se mřížemi ze silného rákosu s řídkými oky zavře ústí malých laguu, tři až deset metrů širokých a buď málo zarostlých rákosem, buď docela prostých. Tímto způsobem domorodci loví ryby v měsících květnu, červnu, červenci a srpnu, když voda v řece opadá, a dobře z pravidla pochodí. Podobně zahrazují se dešťové strže, souvisící s řekou. Pátý způsob lovu jest pěknější než tři předešlé, tolikéž zajímavý jako lov sítěmi a jest důkazem veliké zručnosti, se kterou obyvatelé pořící umějí zápoliti s lehčím oštěpem a kopím. Kromě ryb nabodávají také leguany a to na kopí, které podobá se poněkud asagaji vydřímu a poněkud rybímu. Ostří leguaního toho asagaje jest pouze osm až deset centimetrů dlouhé, ozdobně spracováno, ostatní pak část jeho jest čtverhranná a ztloušťí prstu, kdežto rybí asagaj má okrouhlou špici, podobnou drátěnému hřebíku. Čtyři hrany tohoto oštěpu posázeny jsou čtyřmi řadami zahnutých kotviček.

Sepopo jsa nemocen byl den ode dne nevrlejším a stal se nedůvěřivým, neboť i tentokráte sčítal nemoc svoji na zhoubné působení některého zlého čaroděje prostřed svých poddaných a hleděl proto zmařiti kouzlo tím, že dal popraviti mnoho lidí. Nálada Sepopova byla mnohým velmi vhod, ježto mohli se takto nejsnáze zbaviti svých protivníků nebo soupeřů; dostačiloť, aby je obvinili z velezrády.

Když se nemoc Sepopova nelepšila, král poručil dne 27. zavolati Sykendua a pohrozil mu, že jej dá popraviti, jestliže nemoc jeho rázem nepoleví. Sykendu slíbil, že mu rychle pomůže, ale jen tehdá, dá-li mu král hezkou ženu makololskou nebo masupijskou.

Sepopo, který až dosavad nevšímal si žádosti Mambariho, opět a opět přednášené, splnil ji v ten čas.

Dne 30. navštívil mne náčelník Ratau; zabočil jsem v hovoru na příští svou výpravu, on pak vypravoval mně o jakéms Arabu, jenž druhdy tuto cestu podnikl. Když jsem se potom tázal Westbeecha, zdali tomu tak, dověděl jsem se od něho příběh, jak dobrodružný tak zajímavý, z něhož poznati lze, kterak onen Arab byl houževnat.

Jakýs Arab sloužil sultanu zanzibarskému a přijel na anglickém parníku do Kapského Města. Tam pobyl nějaký čas mezi Malaji a pak vyptav se, ve kterou asi stranu jeho vlast leží, ustanovil se na tom, že se vrátí domů. Dovoleno mu, aby se zdarma přeplavil do Portu Eliščina, odtud pak odebral se do Polí diamantových. Když tam dorazil, zamířil na sever, dojel po voze jakéhos obchodníka až do Kurumanu a brzo potom, když se mu naskytla vhodná příležitost, odešel do okresu Marického. Odtamtud se sic omylem dostal zpět do Kurumanu, avšak za krátko vrátil se zase do řečeného okresu. Ze Zeerustu cestoval do země východních Bamankvatů s vozem, na kterém právě dopravovali potraviny do Šošongu. Ve městě tom zdržel se nějakou dobu, ale nepřijal nabídky šošonžských kupců, aby vstoupil k nim do služby.

Chatrně jsa oděn, zásoben sušeným masem a opatřen kirim nastoupil další pouť cestou k severu, kterou si dal popsati. Tak dospěl až k řece Natě; tam nalezli jej poddaní Sešelovi, vracející se z lovu, zmořeného hladem, nabídli se mu ku pomoci a vyzvali jej, aby vrátil se s nimi na jih. Arab však je odmítl a šel dále. Hledaje vody uhnul se z cesty, dal se východním směrem a bloudil tři dni vůkol, v noci spal na stromech, až konečně zůstal pod jedním z nich bez sebe ležeti. Tak nalezli jej Matabelové, živili ho, dokud opět nenabyl sil, a potom dovedli jej ku svému králi La Bengulovi do Gubuluvaja, kdež pobyl nějakou dobu.

Když uslyšel, kterak Westbeech spořádal první svou výpravu ku Sepopovi, pustil se za ním provázen jsa kus cesty vůdcem, jejž

dal mu král matabelský. Tu dostal se zase k řece Natě, kde zastal vůz hollandského lovce van Groonena, ale nezdržel se tam, nýbrž bral se dále k veletoku Zambesijskému. Za tůní Saddlerovou potkali se s ním sluhové Westbeechovi a řekli mu, že pán jejich meška u Čoby. Pátraje po vodě Arab sešel opět z cesty a střetl se s tlupou Masarvů, kteří zabili antilopu kudu a zebru; od nich dostal antilopího masa a dal se pak vésti k Westbeechovi. Ten se ovšem nemálo podivil spatřiv člověka skoro nahého, jehož tělo poseto bylo ranami od trnité cesty.

Dne 9. září 1871. Arab vybral se z Impalery, aby přeplavil se s poddanými Sepopovými do země Barocké, kde král tehdá sídlil. Zůstal u Sepopa pět měsícův, až se zotavil; když pak vydal se na další cestu, dopravil ho kmen, bydlící níže podlé Zambesi zpět ku Sepopovi; tu pobyl u krále nějaký čas a nastoupil opět pout na sever. Potom doslechli o něm pouze, že došel jednoho ze severních území říše Marucké, totiž země Mankoëské, ale pak nebylo o něm již ani slechu.

Poslední den roku 1875. přinesli nám Masupiové z Panda ma Tenky smutnou zvěst, že Cowley, průvodčí obou anglických důstojníků, kteří přišli ku Sepopovi na honbu slonů, podlehl zimnici, a že sluhové odnesli oba důstojníky v takovém stavu od slapů Viktoriiných, v němž nebylo naděje, aby ozdravěli.

Dne 2. ledna 1876. Westbeech se roznemohl zánětem podkolení. Poněvadž mu domácí jeho léky neprospěly, prohlédl jsem bolavé místo a shledal, že jest podkolení z obou stran poseto nesčetnými bílými puchýři. Rozřízl jsem několik z nich a tu užasl jsem objeviv, že byly plny osin, obalených velmi ostrým chmýřím, které pocházely ze sítiny jakési. Jak se králi vedlo, nevěděl jsem, protože nikdo nebyl v poslední čas k němu připuštěn kromě Sykendua, tří žen a jeho milcův.*)

*) Viz přídavek 4.

Westbeech i pohlaváři mne navštěvující radili mně, abych dbaje svého zdraví opustil, jak možná nejbrž, Šešeke. Ustanovil jsem se tedy, že navrátím se do Panda ma Tenky. V těch dnech, kdy jsem nemohl pro nemoc buď ani povstati z lůžka nebo vyjíti z chýže, vyptával jsem se pohlavárů, kteří ke mně přicházeli pobyt, po společenském životě v říši Marucké. V následujících řádcích podávám hlavní obsah jejich zpráv.

Skuteční poddaní pokládají se za otroky, jsou-li z jiného kmene než z Marucův a Mabundův, a jestliže jich vládce neprohlásí za svobodny. Marucové jsou vůbec prosti otrockých služeb, ale jest jim přece konati otrocké práce, dopustí-li se zločinu nebo padnou-li v nemilost královu a jsou-li proto obžalováni a pak odsouzeni. Dostane-li nebo vezme-li si otrok z jiného kmene za manželku ženu maruckou, stávají se děti, když otec není později volným prohlášen, otroky a náležejí tomu pánu, kterého jejich otec byl parobem. Za vzrostlého otroka platilo se v Šešeke člunem, kravou nebo dvěma bavlněnými pokryvkami; v západní části jsou otroci ještě lacinější, v severních pak končinách, jako na hořejší řece Kašteji, koupíš je i za několik šňůr skleněných perel. V říši Marucké nepořádají sice veřejných trhův otročích, nicméně možná v jediné vesnici dostati mnoho otroků. Žel, že jsou to nejvíce Mambariové, kteří kupují a prodávají početné otroky dávajíce tím špatný příklad nevědomým černochům. Tito otrokáři, kteří hned se vytasí svými modlitebními knížkami před každým, o kom domnívají se, že umí čísti a psáti, aby se takto přiznali za křesťany, nemají v skutku ani špetky křesťanské lásky a místo aby poučovali a vzdělávali mysli národů na hořením a středním Zambesi, jatých pověrou, způsobují v nich toliko zmatky.

Není-li domorodec úplným otrokem, může s dovolením svého pána pojati několik žen. Volné ženy, kterých ani nedávají prostě jako otrokyně darem ani neprodávají, mohou si za manžela zvoliti, koho chtějí. Již z toho, že si Marucové oblíbili ženské vladaře více než mužské, lze souditi, kterak druhé pohlaví mají u větší vážnosti

než Bečuanové, kterým jsou ženy služkami a dělnicemi, že je ctí více než Masarvové, u nichž žena jest soumarem, a než Zulové, kde žena pokládána jest za pouhou otrokyni. Daruje-li vladař nebo znamenitý domorodec někomu ženu, tož činí tak nejvíce odplatou za dar nebo na důkaz přízně.

Dne 10. měsíce ledna došla nás opět z Panda ma Tenky velmi kormutlivá zpráva, že pomocník Westbeechův Bauren podlehl zimnici. Dne 11. přišel do našeho dvorku velitel Kapela oznamuje, že král propůjčil obchodníku šest člunů, aby mohl svou slonovinu dopraviti do Impalery. Westbeech však prohlásil, že potřebuje dvakráte tolik lodic a že není ještě s to, aby odjel. Já však užil jsem té příležitosti, složil jsem své věci a chystal se ku zpáteční cestě. Přítel můj slíbil mně, že si toho dne vyprosí od Sepopa ještě několik člunův a za tři dni mne dohoní. Spolehl jsem na to a nepostaral jsem se tudíž, abych opatřil se potravinami, neboť netušil jsem, že lstí Sepopovou tři dni protáhnou se na pět neděl, a tím dožil jsem se nejsmutnější doby za této své třetí výpravy.

V následující kapitole pokusím se vylíčiti život a skutky, obyčeje a mravy kmenů rozsáhlé říše Marucké, na tomto místě budiž mně dovoleno, abych před odchodem ze Šešeke uvedl ještě několik rysů, jimiž vyznačuje se povaha nejznamenitějších kmenův, osedlých v této veliké říši.

Žádný kmen říše Marucko-Mabundské není tak odvážný a statečný jako Zulové a Amasvaziové, bydlící na jih od Zambesi. Matabelové mají pouze osadu v zemi Barocké, a bude o nich ještě řeč; z ostatních početných kmenů sluší Mamboë a Masupie počítati k nejudatnějším. Stojíce naproti divoké zvěři masupijští lovci slonův osvědčují se neohroženými, ale Matabelové jsou tak znamenití lovci lvů, že takových nemá žádný jiný kmen. Pouze lovem hrochův a krokodilů předčí je Mamboëové, sídlící u řeky Zambesi. Za nosiče a ku těžkým pracím hodí se Mabundové a Mankoëové; ti jsou bez odporu nejkrásnější a nejsilnější lidé z celého spojeného království. Nejzba-

bělejšími pokládají se Manansové; já však poznal jsem, že jsou spolehliví sluhové a nikterak zbaběli. Hrdost druží se u domorodců nejvíce k odvaze, proto vynikají Matabelové touto ctností nejvíce, kdežto kmenové říše Marucko-Mabundské sotva ji znají. Marucové sice mají se k ostatním národům tak, aby zřetelně poznali a nezapomněli, kdo jest panujícím kmenem; po vlastní však hrdosti a domýšlivosti, spočívající na sebevědomé síle a moci, kterou Matabelové a Zulové projevují, není v těchto krajích ani stopy, ba sami Matabelové, osedlí v zemi Barocké, stali se ve svém pokojném sousedstvu krotkými lvy. Proto také marucký pán nakládá s otrokem dosti vlídně a poměr jejich jest mnohem více přátelský, než u všech kmenů na jih od Zambesi, kteří mají otroky a podruhy. Skromni jsou zvláště Mamboëové a ti kmenové, vesměs na sever od Zambesi sídlící, kteří zřídka pobývají na dvoře Maruckém. Poddaní vedou si vůbec vůči svým kosanům, košim a královskému dvoru tak, že se skromnosť jejich málem rovná nejhlubší ponížení; chovají-li se obyvatelé kraje Čobského, Batokové, Matongové na Zambesim, Marucové a Mabundové přebývající v Šešeke a kol sídelního města, často ku bělochům zpupně, jsou tím bezpochyby sami běloši vinni. Zpupnosť tuto nelze pokládati hrdostí; pozorovalť jsem velmi často, že domorodci zkrotli, vystoupil-li kdo proti osobivé domýšlivosti a drzosti přísně a s náležitým důrazem.

Jak jsou poddaní slepě a věrně poslušni, toho důkazem jest, kterak se mají ku Sepopovi. Otroci jsou většinou svému pánu věrni, což jest zajisté chvalitebno; naopak zase málo lze pozorovati manželské věrnosti a lásky. Seznal jsem často, že sňatek vznikl sice z náklonnosti, ale zřídka kdy považován byl závazným, o čemž svědčí už zlořád mulekaustva. To jest hlavní zkáza všeho lidu; nešvar tento ničí všecko štěstí manželské a působí v dospívající mládež tak záhubně, že si velmi málo pravé příchylnosti zachovává pro manželství. Zlořád ten zahnízdil se, jak se zdá, hlavně u jihozápadních a západních kmenův, ale znenáhla rozšířil se po veškeré říši. Podobně má se věc v rodině. Pozoroval jsem, že toliko rodičové z pravidla

milují své děti, ano chovají se na mnoze velmi něžně a laskavě i ku potomkům již dorostlým, děti se však rodičům obyčejně špatně odmění za lásku, když ubozí živitelé sestárnou a churaví.

Podlé toho, jak poznal jsem kmeny říše Marucko-Mabundské, neradil bych cestovateli, aby slepě důvěřoval sluhům, které mu král přidělí. Každý cestovatel nechť vyžádá si pohlavára nebo vůbec váženého muže za hlavního průvodce, takového totiž, který třímaje v ruce kiri rozkazuje nosičům a plavcům, když se protiví; tolikéž ať král ustanoví obapolné povinnosti a práva již před výpravou. Cestovatel nesmí býti tuze štědrým a nejlépe učiní, jedná-li s rozličnými kmeny tak, jak jest přiměřeno jejich duševním schopnostem a povaze. Po dobrém pořídíš s Manansy a Mamboji, s Maruci pak a Mankoji, vedeš-li si odměřeně a poněkud zdrženlivě; máš-li co činiti s Masupii, Mabundy a Matongy, poroučí se, abys neustále měl se na pozoru. Vážně, tak že se ani neusměješ, jednej s Matabely; s Makalaky pak nejlépe pochodíš, máš-li všecko jak ukováno. Ku panovníkovi měj se velmi přívětivě a rozdvojíš-li se s ním, hleď to zachovati v tajnosti. Nedaří-li se ti po dobrém, a žádá-li vládce nestydatě pořád víc a více, třeba chovati se vážně, odměřeně a zmužile, nikdy pak nesmíš zapomenouti se tak, abys přenáhleně a násilně se k němu zachoval. Bylo již pověděno, že tito kmenové nevynikají odvahou a zmužilostí, a proto se s nejlepší ten potáže, kdo rozhodně a mužně si vede, ale ovšem tak, aby mohl ustoupiti, není-li nikterak možno proniknouti dál a provésti ještě jiných záměrův.

Z lidských obětí k účelům čarodějným, z toho, jak zabíjejí domácí zvířata a kterak užívají loveckých asagajův, opatřených kotvicí, a z jiných úkazů možná poznati, že zmínění národové nejraději oddávají se zvířecímu pudu loupežiti a ničiti. Ošemetnosť a záští se zřídka kdy vyskytují; z prvé nectnosti viniti lze toliko Makalaky. Všickni kmenové prokazují se vesměs bělochům vděčnými a to tím více, čím prostější vedou život a čím dále bydlejí na sever, severovýchod nebo severozápad od slapů Viktoriiných a vtoku Čoby do

Zambesi. Marniví a ješitní jsou všickni divoši; národové říše Marucko-Mabundské hoví toliko marnivosti své dovedněji a důvtipněji než většina domorodých kmenův, osedlých na jih od Zambesi. Ve mravech všickni kmenové říše Mabundské stojí velmi nízko; tato poskvrna povahy jejich jest však přirozený následek prvotního stavu, nikoli pak úhona, které utrpěli obcujíce s bělochy tak jako někteří kmenové hottentotští. Domnívám se, že by běloši předcházejíce dobrým příkladem, poučujíce domorodce a zvolna doléhajíce na panovníka již po dvou letech způsobili velmi příznivý převrat. K tomu však jest potřebí, aby rázněji zakročili než posavad a tolikéž aby vladařem byl muž, jenž by měl více cti v těle, než kolik jsem u Sepopa seznal. Nejprve nesměli by cizinci přijímati „pocty" mulekauské. Získali by tím nejen vážnosti, nýbrž ukázali také, že podobný mrav není v zemi bělochův obyčejem, ba že se zavrhuje.

Aby po veškeré říši lepší řád zavládl, bylo by dále zrušiti způsob, kterým si král vybírá manželky. Posud loupí je z pravidla proti jich vůli, a není tudíž divu, že mnohé z nich stávají se nevěrnými, ať jsou za to trestány smrtí. Ženy pokládají svazek manželský vůbec za velice volný i tehdá, když si samy vybraly muže. Královny, jež proviňují se nevěrou, nepřispívají zajisté příkladem svým k tomu, aby překazila se obecná nemravnosť zvláště také proto, že Sepopo sám každý případ, o kterém se dověděl, vždy veřejně oznámil.

Kterak několik málo bělochův a domorodců, kteří přicházejí z jihu do říše Marucko-Mabundské, již poněkud, byť i nepřímo, působili ve kmeny zambesijské, vysvítá z toho, že se už národové tito oblékají, arci velmi prostě, kdežto severní sousedé království Maruckého, Mašukulumbové, chodí dosavad úplně nazi.

XII.

O vzdělanosti národů říše Marucké.

Náboženské představy. — Způsob života těchto národův. — Orba. — Výnos její. — Spotřeba polních plodin. — Oděv mužský a ženský. — Postavení ženy v říši Marucké. — Výchova dítek. — Manželstvo. — Jak se mrtví pohřbívají. — Náhrobky. — Jak se v této zemi cestuje. — Soudnictvo. — Poprava. — Lékaři Sepopovi. — Pověra. — Kouzla. — Lidské oběti. — Průmyslové výrobky Marucův. — Hliněné nádoby. — Dřevěné výrobky. — Dýně. — Pletařské výrobky. — Řezací nástroje. — Zbraně lovecké a válečné. — Průmysl tkalcovský. — Stavba lodic. — Dýmky a tabatěrky. — Zboží ozdobné. — Skvosty.

Utápění osob věkem sešlých.

V posledních kapitolách dovolil jsem si tam, kde se mi zdálo příležito, zmíniti se o některých obyčejích v říši Marucké, jež po rozumu mém jsou zajímavy, jakož i o mnohých vlastnostech, kterými se povaha těchto kmenů vyznačuje. V tomto odstavci pak doplním úryvky tyto a v následující kapitole budu pokračovati v dalším popisu svých příhod na cestách.

Jak jsem se již zmínil, celá Banthův věřila, než se rozdělila v početné kmeny, se kterými se nyní potkáváme, v jediného, mocného a neviditelného boha; víru tuto pak udrželi Marucové ze všech kmenů banthuských tak, že nejméně ji porušili. Věřit v neviditelnou, vševědoucí bytost, která bedlivě pozoruje činy každého jednotlivce řídíc osudy lidské po své libosti.

Marucové bojí se vysloviti jméno tohoto boha užívajíce zaň z pravidla pouze slova „molemo“, které má však mnohonásobný význam, a lze je tudíž v každém jeho smyslu velmi poplésti. Slovem „molemo“ naznačují boha, zlé nebo dobré duchy, léky i jedy, kouzla, amulety a t. d.; správný název řečené vševědoucí bytosti jest „ňambe“. Vyslovujíce toto jméno zdvihají oči k nebesům, ukazují tam rukama, nebo činí obé, ale nevyřknou „ňambe“. Slyšel jsem mnohé, kteří vyhýbajíce se slovu tomu říkají: „Onen tam nahoře“, nebo „Onen“; domnívajíť se, že mocná bytosť žije „mo-chorimo“, t. j. ve blankytu nebeském. Zemře-li kdo přirozenou smrtí, říká se: „Ňambe jej povolal“; podlehne-li kdo v zápase se svým bližním, s divou zvěří nebo se živly, praví se: „Stalo se tak na rozkaz ňambův.“ Jest-li zločinec odsouzen na smrť, pokládají to za spravedlivý trest, seslaný ňambou, a sám vinník jsa, jak se zdá, o tom přesvědčen, podrobuje se pokorně osudu, kdežto nevinně odsouzený — a za Sepopa bylo jich nesčetné množstvo — i přátelé ho doprovázející, skládajíce až do poslední chvíle přepevnou důvěru u vševědoucího ňambu doufají, že přispěje svou pomocí, která objeví se v tom, když odsouzenec vydáví jed, který při popravách obyčejně podávají.

Národové říše Marucké věří mimo to na neviditelné dobré a zlé duchy, tyto pak zahánějí od svých dvorců neb aspoň ukrocují jejich hněv rozvěšujíce po kolech všelijaká zařikadla. Takové prostředky zapuzující a chlácholící jsou: kosti zvířecí a lidské, hroší zuby, zvláštní kusy dřev, stromové kůry, dýňové láhve a p., které zavěšují v košíčkách, podobných vaku a spletených z lýčí, trávy nebo listí, na koly metr až čtyři třetiny metru vysoké. Většina kmenů říše Marucko-Mabundské

věří v život po smrti, ~~záhrobný~~, a proto ku příkladu Masupiové zastrkávají mohutné sloní kly do hrobů svých pohlavárů. Činí to hlavně z té příčiny, aby uchlácholili náčelníka, jenž dlí blízko ňambe, a hněvá se za to, že se mu bylo rozloučiti s veškerým majetkem a s poddanými; domorodci masupijští věnujíce mu sloní zuby, chtějí ujistiti se jeho přímluvou, po smrti dvojnásob mocnou.

Kromě toho, že veškeré zlo sčítají na zlé duchy, národové tito věří také pevně, že zemřelí pohlaváři projevujíce jim svou nepřízeň a hněv sesílají na ně rozličná neštěstí; proto snaží se je ulahoditi rozličnými obřady, které vykonávají na jejich hrobu. Roznemůže-li se člen královské rodiny nebo běloch v obvodu královských pohřebišť, odnesou nemocného, je-li ve přízni králově, na hrob nejznamenitějšího předka, tam pak vládce koná obřad podobný modlitbě prose a zaříkaje zemřelého, aby smiloval se nad ubohým trpitelem a vyprosil mu od ňambe zdraví.

Způsob života, který kmenové spojené říše Marucko-Mabundské vedou, není veskrze tak jednoduchý jako život příbuzných kmenův, osedlých na jih od řeky Zambesi. Zoraná půda odměňuje rolníka tak hojně, dobytek daří se ve dvou třetinách říše tak výborně, třetí pak díl země, kde tsetse moucha má svou oblast, tak jest zvěrnat, řeky, choboty a zátoky její plny jsou ryb, a lesy, keře i louky tak osypány jedlými plody, semeny a kořeny, že domorodcům není třeba trpěti nouze a hladu, když se letní deště nedostaví, kdežto bečuanští kmenové v takový čas umírají nedostatkem. Hojnost vody, úrodná půda a teplé podnebí podporují orbu a chov dobytka velmi vydatně.

Ženy plejí pilně na polích, tak že prosta jsou všeho pýru; větším dílem jsou na nich také vykopány svodnice, aby voda mohla odtékati. Kdy se blíží žně, domorodci vystavějí hlídací boudy, v nichž jak mládež tak dospělí někdy ve dne i v noci pole střehou. Vymlacujíce obilí sypou klasy a palice na veliké haleny a kůže, také na slaměné a rákosové rohože a potom mlátí do nich obušky. Jistý díl úrody náleží ženám, které s ním mohou naložiti, jak chtějí. A ženy

dovedou hájiti majetku svého slovem i skutkem a též díl svůj dobře prodati; pozorovalť jsem, když jsem buď sám od domorodců kupoval, buď obchodníci zboží své vyměňovali, že nebylo tak snadno dostati žádaných věcí od krásné pleti. I tenkráte, když muži prodávali zboží za své ženy, žádali vždy větší plat říkajíce: „Žena to chce, jinak nedostanu-li tolik, mám obilí přinésti zpět.“

Vyjma pole, na nichž pěstuje obilí, které pak odvádí desátkem pohlaváru a králi, rodina asi pěti osob vzdělává pro svou potřebu jeden až tři pozemky po 2800—3000 čtverečných metrů výměry. Poněvadž však role tato dvěma třetinami leží v zalesněné části říše, mužové a mladíci sporážejí nejprve podrost a osekají velikým stromům větve. Klestu pak užívá se k tomu, aby se pole náležitě ohradilo. Podrost a vypleté býlí zapalují, popelem z něho hnojí se pole a potom se osívá. Seje se obyčejně v měsících září a říjnu; dýně, bobovité plodiny, tabák a p. sázejí a sejí se od konce října až do začátku prosince. Tyto polní plodiny zrají nejdříve, vyrůstajíce ku podivu rychle, často již v lednu, kaferské žito všelijakých druhův a kukuřice v únoru, boby v obou měsících.

Nejčastěji se pěstuje obecné kaferské žito, jehož rozeznávám dva druhy, bílé a červené. Daří se znamenitě a činí hlavní díl rostlinných desátků; také vyváží se ho obchodem za hranice ze všech polních plodin nejvíce. Oba druhy jsou tyže jako ty, co rostou v Jižní Africe. Třetí druh žita, jenž se též, ačkoli zřídka, vyskytuje tu i tam v Jižní Africe, nazývají hollandští lovci ‚kleen-korn‘, Marucové pak zovou je „rosa“. Druh tento má símě podobné semenci, ze kterého, když se jemně utluče, jest černá mouka, hodící se mnohem lépe na chleba než mouka z obou druhů sorgha, poněvadž jest vaznější. Marucové ji také vskutku pokládají za jemnější a přikládají jí dvojnásobnou cenu nad oba předešlé druhy.

Stejně rozšířena jest kukuřice a daří se výborně, hojněji však od této plodiny pěstují v říši Marucké dýňovité plody, z nich hlavně několik vodních melounů, jedlé tykve a nesčetné množstvo hruško-

vitých a jiných dýní, které sázejí pouze pro jejich oplodí. Tolikéž hojně pěstují dvě bobovité rostliny, jednu s malými bezbarvými boby, druhou s plody, poněkud většími, barvy červcové nebo fialové. Boby odvádějí se s mabelem (obyčejným žitem), rosou a imbonim (kukuřicí) kromě jiných věcí za desátky. Uvaří-li se s hroším sádlem anebo masem, boby li-tu a di-nau-a jsou krmí, která chutností předčí našemu druhu domácímu.

K těmto polním plodinám třeba přidati ještě tři jiné, z nichž se manza a masošvani (Arachis hypogaea, podzemnice, m'pinda říkají obyvatelé na středu pobřeží západního) pěstují po veškeré říši, bavlna pak toliko ve východních končinách její. Z toho, že se tyto plodiny tam daří, lze bezpečně souditi, že by bylo možná i rýži s prospěchem seti. Podzemnicí se dílem platí daně a poplatek, manza jest korunní statek a všechen její výtěžek odvádí se dvoru, kdežto bavlnu východní kmenové sázejí sami pro sebe. Manzu rozmílají na jemnou mouku a dělají z ní kaši nesolíce jí; podzemnice požívají tak, že ji praží v popelu i se slupkami. Evropané pak, kteří cestují u Zambesi, užívají pražených těchto plodů, nemají-li nic jiného, za náhražku kávy.

O bavlně sluší podotknouti, že dělají z ní pevné, silné tkaniny. Kolem chýží a po různu mezi žitem a kukuřicí domorodci sázejí hojně cukrovou třtinu (imphy), která velmi bujně a vysoko vyrůstá; neužívají však jí za potravinu, nýbrž aby zaháněli žízeň. Je to týž druh, který roste po veškeré Jižní Africe; na středním toku Zambesijském dospívá největší cukrnatosti od prosince do února.*)

Chtějí-li domorodci sázeti tabák, volí k tomu po většině úvaly, asi deset až dvacet čtverečních metrů veliké. Tabák se usuší, rozkrájí, navlhčí trochu a potom ve stoupách na žito upěchuje v kužele a bochánky. Vůbec jest tabák, jak jej poddaní vládce maruckého pěstují, silněji stlačen, obsahuje mnohem více nikotinu a vydrží déle než ten, který ostatní domorodí kmenové jihoafričtí připravují.

*) Viz přídavek 5.

Přihlížeje k půdě, podnebí a k tomu, že možná pozemky zavodňovati, jsem přesvědčen, že by se v této zemi dařily výborně nejen naše obilí a zejména pšenice, nýbrž i rýže, bavlna ve východních končinách, také káva, tolikéž víno a naše i jižní ovoce.

Všimneme-li si, kterých potravin domorodci nejvíce ztráví, shledáme, že vedlé zvěřiny nejoblíbenější jsou obyčejné kaferské a drobné žito, kukuřice a tykve. Po rybách nejvíce bývají potravou kyselé a sladké mléko, hovězí, kozí a skopové maso, asi čtyřicet pět druhů divokých plodů, dvojí boby, podzemnice, kuřata, pernatá zvěř, manza, med a t. d. Maso vaří po většině ve hliněných hrncích, dobře zavřených, anebo pekou je nad uhlím buď na rožni buď bez něho. Kmenové říše Marucké upravují maso mnohem chutněji než národové na jih od Zambesi; trvám, že žádný z nich nepřipravil by tak chutných pokrmů masitých, jaké umějí vařiti a péci v lepších domech říše Marucké. To překvapí cestovatele tím více, váží-li, kterak jest země tato nepřístupna, srovnáme-li ji se zeměmi Bečuanskými. Pernatou zvěř buď vaří buď pekou a podávají ji s neoškubanou hlavou nebo s chocholkou na dřevěných mísách, pěkně prolamovaných. Z pověry mnozí kmenové pohrdají některou zvěřinou; u jedněch ku př. nevšímají si pallahů, jiní povrhují antilopou losí, někteří nejedí masa hrošího, kdežto mnozí požívají naopak masa, které, jako zvláště maso dravých zvířat, jihoafričtí domorodci většinou pokládají za nejedlé.

Maso a ryby také suší a schovávají na delší čas beze vší přísady soli. Obilí buď vaří, buď roztloukají ve dřevěných stoupách na mouku, ze které připravují kaši, přilévajíce mléko nebo vodu; kukuřici vaří nebo praží buď za zelena nebo suchou, z bobů vaří kmenové tito zmíněné již druhy a praží podzemnici. Tykve rozřezávají a tolikéž vaří, vodních melounů požívají buď syrových buď vařených. Důležita je příprava manzy, jejíž kořeny jsou za zelena jedovaty, uschlé pak a jemně byvše rozemlety poskytují výborné kaše, která jest zvláště k masitým pokrmům velmi dobrým příkrmem. Plané

plody stromů nebo keřů pražívají čerstvé nebo sušené jak na ohni tak i na slunci, také vařívají je ve mléku nebo též rozmačkávají je a tak jako kaše požívají. Poněvadž plané ovoce zraje v rozličných dobách ročních, lze tvrditi, že se domorodci říše Marucké mohou po celý rok živiti výhradně touto potravou.

Aby kořenili pokrmy, toliko zámožnější užívají soli, ježto ji dopravují až z dalekého západu a jihozápadu. Za lihové nápoje připravují z kaferského žita silné a slabé pivo, prvé, ležák, jmenují matimbe, druhé nazývají bučuala; mimo to vyrábějí nasládlá piva z několikerého planého ovoce, jako z ovoce morulového, nápoj podobný moštu, a pak zmíněnou již medovinu impote. Zámožnější domorodci stolují z pravidla dvakráte za den, nejprve půldruhé nebo dvě hodiny po východu, podruhé při západu slunce; pivem zapíjejí. Chudší lid má vydatnější jídlo toliko jednou za den a to na večer.

Národové říše Marucko-Mabundské připravujíce pokrmy hledí si zvláštní čistoty a chovají jídla v čistých dřevěných a hliněných hrncích, v košících a tykvových láhvích. Marucové byli též z domorodců první, u kterých jsem viděl dělati máslo. Také kouří více než ti kmenové, jež běloši seznámili s tabákem. Již v útlém mládí oddávají se tabáku, kouříce a šňupajíce ho; zejména jsou všickni náruživými šňupáky nevyjímajíc ani mladých dívek. Šňupavý tabák svůj míchají však více než na jihu; obsahujeť šňupec jejich tlučený tabák, popel, sušené a na prášek rozemleté lodyhy lekninové a výměsek ze žlázy zorilly (Rhabdogale mustelina). Kuřlavý tabák upravují v bochnikovité koláče, které provrtávají a nosí navěšeny na šňůrách.

Tolikéž v tom pokládám kmeny říše Marucko-Mabundské ze všech domorodců, které jsem až dosud v Jižní Africe poznal, za nejčistší, jak pečují o své tělo; neboť koupají se často i tenkráte, když pro krokodily v lagunách a na mělčinách koupati se jest velmi nebezpečno.

Šat Marucův, ač prostý, jest mnohem úpravnější než ten, který většina jihoafrických kmenů nosí. Místo kožených třísní zuluských

a řemene, sotva s dlaň širokého, který si Bečuanové, Makalakové a j. přivazují kolem beder, mužové maručtí užívají z pravidla kožených a kartounových zástěr, jež ovinují kol opasku od předu do zadu. Toliko kmenové, kteří častěji přicházejí na jižní břeh Zambesijský, jako Batokové, Makalakové, Manansové, Masupiové, Marucové a j. a tam hojně obcují s bělochy, berou si na zástěry kartoun. Obyčejně potřebují kusův obyčejného kartounu zdélí asi $2^1/_2$—3 metrův nehledíce si tuze rozličných barev. Nemohou-li dostati kusu takové délky (siciby), dbají o to, by si zjednali aspoň takový, který by jim sáhal ze předu až po kolena.

Ti, co nosí kožené zástěry, užívají k tomu koží z malých ssavců, vydělaných na zámiš, jako Marucové a Masupiové ku př. vybírají si k tomu kůže z antilop urebi a schovávavé (Scopophorus a Cephalolophus), do nichž podlé kraje jsou vřezány buď okrouhlé buď čtverohranné díry; kůže z hlavy zvířecí bývá nahoře u pasu. Manansové nosí však malé kousky kartounu, sukna nebo kůže sotva jako dlaň širokých. Také svými halenami kmenové banthuští, přebývající v říši Marucké, značně se liší od většiny národů, kteří náležejíce do téže veliké čeledi bydlejí na jih řeky Zambesi. Líbují sobě v halenách okrouhlých, velmi podobných španělskému pláštíku, jež dosahují na boky. Panovník a několik jeho nejvyšších hodnostářů šatí se někdy po evropsku, často však chodí také v pouhé zástěře nebo zahalují se za nepohody vlněnou pokryvkou. Opasek robí si ze hladce vydělané kůže pakoní nebo gazellí nebo sloní, z kůže vodního leguana, kobry a jiných hadův aneb i z pletiva slaměného nebo travěného.

Co se týče šatu dětského, sluší podotknouti, že se teprva dospělejší dítky odívají, kdežto menší dívky chodí až do čtyř let, chlapci pak až do šestého nebo desátého roku docela nazi. Ve čtvrtém roce děvčata dostávají koženou zástěrku z tenkých řemínkův, až dvacet pět centimetrů dlouhých a zkroucených, někdy také bronzovými kroužky ozdobených; po desátém roce nosí z pravidla malou čtverohrannou zástěrku koženou, kterou upevňují na řemeni. Ježto však

bývají většinou již v útlém mládí, a mnohem dříve než dospějí, zasnubovány, tož mnohé nosí dvě zástěry, napřed kratší a vzadu delší.

Vdané ženy odívají se sukénkou, sáhající až po kolena, která zhotovena jsouc obyčejně z hovězí kůže, na zámiš vydělané tak, že chlupy obráceny jsou do vnitř, přivazuje se kolem těla dvěma řemínky. Vnější strana sukénky natřena jest silně rudohnědým tříslem, příjemně páchnoucím. Kojící ženy oblékají se často jako muži pláštěm z kůže antilopy lečve, který přehazují přes záda; přijde-li k nim však cizinec nebo host, stáhnou jej přes prsa.

Za nepohody nosívají ženy a někdy také muži obrovské kožené haleny okrouhlé, jež dosahujíce až na paty a jsouce ze předu otevřeny mají otvor pro hlavu. Oděv tento přivazují na krk řemenem nebo připevňují buď dřevěnou buď kovovou přeskou a přidržují si jej pravicí dohromady, tak že vypadají v něm, jako by zahaleni byli řásnatým kuželem koženým. Domorodci říše Marucké chodí valnou většinou bosi, což písečná půda, která téměř veskrze pokrývá jejich krajiny, připouští ovšem více než země, převahou trnitá, po které jest kráčeti obyvatelům na jih od řeky Zambesi. Nicméně kmenové říše Marucké, když vydávají se na delší cestu, obouvají si obyčejně sandaly ze surové kůže bůvolí, pakoní a hovězí, ty pak přivazují řemínky kol palce přes nárt za patu.

Někteří z východních kmenů poplatných jako Makalakové a Matongové vyrábějí z bavlny, kterou sami vypěstovali, tkaniny zvící malého šátku až pokryvky. Podobná pletiva Mašonové pletou z lýčí. Menší tkané kusy berou si obyčejně muži na zástěry, pokryvek pak užívají pro domácnost; jsouť čtverohranny a podlouhly a na kratších stranách opatřeny třísněmi, bývajíce jeden až dva metry zšíří, $1^1/_2$ až $2^1/_2$ metru zdélí; třísně dělají deset až čtyřicet centimetrů dlouhy.

Ženy v říši Marucké mají mnohem lepší a důstojnější postavení než u kmenův, osedlých jižně od řeky Zambesi. Vzdělávají sice ženy marucké také pole a pomáhají tolikéž stavěti obydlí, ale nejtěžší práce jako rybolov a honba náleží mužům, kteří též opatřují stavivo.

Starší lidi nalezl jsem po výtce v lesích a na polích, ani muži sbírali plané plody, ženy pak poučovaly mladší své družky, jak si mají vésti, při čemž zabývaly se snadnějšími pracemi. Synové chudších rodin a chlapci nevolníků jsou nejvíce pasáky, hlídajíce stáda jednak sami, jednak za dohledu dospělého muže; hoši ze zámožných rodů cvičí se často v honbě buď asagajem buď puškou. Ve žních jest úkolem chlapcův, aby postavíce se na dřevěné hlídky, ledajak stlučené, které vynikají nad role, chránili polní plodiny od gazell a ptákův, a kdyby se blížili antilopy, bůvoli a sloni, mají povykem přivolati vesničany.

Obyvatelé říše Marucké nejsou spáči; vstávajíce již jednu nebo půldruhé hodiny před východem slunce dávají se chutě do práce a chodí pozdě spat. Zábavy počínají se, když nastává soumrak; čím nižšího jsou domorodci stavu, tím později se jim oddávají. Ložem bývají haleny, kůže, sláma nebo travěné rohože; postel králova skládala se ze dvaceti pěti velikých a stkvostných halen, na sebe položených. Každou pak noc byly určeny tři až čtyři královny, aby sedíce po krajích lůžka, bděly nade spícím králem.

Děti nechávají ženám, aby je vychovaly, chlapci však vymykají se velmi záhy bedlivému dozoru matčinu a přichylují se více k otci. Dětem volného domorodce přidružují děti otrocké, aby si s nimi hrály a vzdělaly se za příští jejich družinu; nevolníci ti pak působí nenepatrně v dospívající své pány, kteří často se jim vřele oddávají jakožto svým rádcům a pomocníkům. Rodiče si po většině děti své tak zamilují, že jsem kolikráte viděl, jak dvanáctiletí hoši již rozkazovali svým otcům. Chlapci cvičí se záhy zápoliti zbraní a stavějí si už za mlada své vlastní chýže. Děvčata přidržují k usilovné práci, neboť otcové jsou zvykli, aby dorůstající dcera vydatně pomáhala obstarávati výživu. Dívky menší zaměstnávají se až do desátého nebo dvanáctého roku hlavně tím, že přinášejí vodu a pracují v domácnosti.

Svatby slaví se okázale s obřady, které jsou druhdy až výstřední a při nichž jako při pohřbech hlavní jest úlohou svatebníků

vypiti, jak možná nejvíce, piva z kaferského žita a provésti zvláštní tanec. Sňatek uzavírá se hned po tom, jakmile děvče dospělo pohlavně, jestliže děti nebyly již v nejútlejším mládí spolu zasnoubeny. Nezřídka přihází se, že vážený muž požádá za manželku o dospělou dceru svého přítele, k čemuž otec svolí, nový pak zeť, který mívá již několik žen a dětí, zaslíbí některou svou malou dcerku tchánu svému, a z toho vznikne příbuzenstvo, v říši Marucko-Mabundské nevzácné, že se zeť stane tchánem svého tchána. Sepopo byl zároveň zetěm a tchánem několika košich a kozanův. Dospěla-li dívka pohlavně, oznámí se to hned její družkám, ty pak ji den co den osm dní po sobě navštěvují pozdě večer a provádějí na její dvorku až do tmavé noci tanec zpívajíce přitom a chřestíce chřestačkami; k této návštěvě zve ostatní družky za soumraku některá dívka hlučně halékajíc. Dospěje-li dcera košiho nebo králova, nebo některá ze blízkých příbuzných jeho a jest-li už zasnoubena, tož zavedou ji nejbližší její příbuzné, které jsou provdány, do nedalekého lesa nebo rákosiny, kde žije potom týden zcela o samotě, ošetřována jsouc jenom otrokyní. Každý den však, když večer nastane, vyhledají ji přítelkyně, natírají vlasy její vonnou mastí a napomínajíce ji a domlouvajíce připravují družku ke stavu manželskému, a když uplyne řečená doba, odevzdávají ji manželu její. Svatby oslavují se tanci, ve kterých se však účastní jen muži; zmínil jsem se o zábavách těch líče tance zásnubní. Takový tanec trvá pravidelně, i když nevolníci slaví sňatek, po dva až tři dni a noci. Otroci zasnubují se toliko na rozkaz svého pána, svobodník totiž dává nevolníku některou ze svých otrokyň v manželstvo.

Obyvatelé říše Marucké pohřbívají mrtvé docela jinak než národové jihozambesijští. Kdežto kmenové říše Marucké při pohřbu zpívají, povykují, hudou a střílejí, jižní jejich sousedé naopak pochovávají mrtvé obyčejně za temné noci u samých dvorců, mezi nimi nebo pode křovím, aby hrob byl pokud možná skryt. V tom se národové říše Marucko-Mabundské také liší od nich, neboť označují po většině pohřebiště svá velmi patrně. V říši této jest zvykem uklá-

dati památky po šťastných lovech. Takové trofeje lovecké jsou, jak už jsem podotkl, lebky gazellí, zebří a j., které nastrkávají na koly, kdežto hlavy velikých dravců, jako jest obyčejem v zemi Matabelské, kde kůže lví odvádějí králi, odevzdati jest místodržiteli nebo, je-li blízko sídlo královo, samému panovníku. Tyto lebky snášejí na hrob lovcův zasazujíce často kol něho v oválu stromky, neb aspoň obkládají hroby suchými větvemi chtějíce zabrániti, aby zvěř vkročíc na posvátné místo neznectila ho. Většina kmenů říše Marucké vystrojuje pohřby své s mnohými obřady, a to zakládá se bezpochyby v tom, že dobře si představují, kterak jest živobytí lidské krátko, a věří v život záhrobní.

Nejdokonalejší náhrobky spatřují se ve vlasti panujícího kmene, v zemi Barocké, kde každému znamenitému údu královské rodiny budují pomník. Lituji velice, že mi nebylo možná, když jsem cestoval na severozápad, abych si tyto náhrobky prohlédl; vím o nich jen tolik, co mně vypravoval Sepopo, jeho poddaní, nejpřednější pohlaváři, bydlící v Šešeke, jakož i oba obchodníci se slonovinou, Westbeech a Blockley, kteří vyzváni byvše králem cestovali roku 1872. a 1873. zemí Barockou.

Navštíví-li krále poddaní ze vzdálených končin jeho říše, tož vstupujíce do královského dvora volají několikráte po sobě: „Tau-tu-ňa, tau-tu-ňa“, potom sednou si stranou nedaleko vchodu na bobek a čekají mlčky, až je některý vyslanec králův osloví. Někdy předvede je před panovníka jejich koši, kozana atd., přebývající v Šešeke tak, že plíže se oznamuje králi příchod svých krajanů. Zavolá-li je vladař, tož blíží se k němu pokorně lezouce po čtyřech, zastaví se asi na čtyři až šest kroků před ním a tleskají tak dlouho rukama, dokud k nim nepromluví. Mnohdy činí to pouze vůdce příchozích. Když jim král odpoví, vzdálí se zase hlučně tleskajíce; tím se audience končí. Ti domorodci, kteří přicházejí z okolí sídelního města, pozdravují krále volajíce: „Šangve-šangve!“ Obyčejný pozdrav jest: „Šangve, koši!“ nebo: „Rume-la, ra, Rumela intate“; prvním slovem pozdravují zejména bělochy.

Mimo tyto způsoby pozdravovati jest ještě jeden, kterým cizího návštěvníka vítají jak vladař tak i koši, kozana a všickni majetníci domův a chat; ale panovník pozdravuje tímto způsobem toliko znamenité osoby. Když s příchozím krátce pohovořil, hostitel nabéře důkladný šňupec ze své tabatérky, kterou má zavěšenu na řemínku kolem krku, na náramku nebo také na haleně, ba někdy vysype všechen tabák na levou dlaň a posilniv se sám podává šňupec ve přivřené ruce tomu, kterého chce nejvíce vyznamenati, a pak ještě dvěma nebo třem z ostatních.

Když se cestovatel chystá v říši Marucké na výpravu, tož najme si nosiče buď na celou cestu buď od sídel jednoho kmene ke druhému, kudy se ubírá, což ovšem třeba dopodrobna vyjednati s králem. Za to, že král cestovateli propůjčí nosiče, dostane darem zadovku se dvěma sty nábojův anebo tři pušky na slony (předovky), v nejnovější době také šatstvo a j., místodržitel pak, jehož územím se béřeš, pěkný nějaký šat anebo dobrou vlněnou pokryvku; domorodému sluhovi dává se za dvouměsíční práci mzdou bavlněná přikryvka nebo tři metry kartounu a půl kilogrammu pěkně modrých a malých perel skleněných. Chce-li domorodec sloužiti bělochu šest až dvanácte měsíců, nutno, aby dříve vymohl si dovolení od panovníka, kterého není potřeba jen tehdá, když vyjednají si takovou věc otrok a koši potajmu mezi sebou. Za službu dvanáctiměsíční platilo se u Zambesi mušketou, arci že kromě toho sluha po všechen ten čas dostával potřebnou stravu a někdy též trochu tabáku nebo dachy.

Je-li vůdce nosičův a veslařů přísný, tož vedou si statečně a pracují neunavně, spokojují se, dostanou-li jísti jednou za den a mohou-li si odpočinouti jednou půl hodiny a čtyři nebo pětkráte po čtvrť hodině, i vydrží od úsvitu až do čtyř i pěti hodin odpoledne nésti břemení nebo veslovati. Odpočinku užívají k tomu, že rychle rozněcují oheň nosíce s sebou stále hlaveň a pak vykouří malou dýmku dachy.

Docela jinak se věc má, nedostaneš-li dobrého makozany za dohližitele; tehdá sluhové, zvláště ti, kteří se už častěji stýkali

s bělochy, způsobují cestovateli mrzutosti, obtěžují jej nemálo, zdržují a překážejí v cestě, kde a jak jen mohou. Podáš-li se jim, pochodíš tím hůře. Břemení domorodci nosí na hlavě nebo na sochoru, který si kladou přes rámě, těžké předměty dopravují z místa na místo dva až čtyři muži na dlouhém bidle. Obyčejně nosiči urazí tři anglické míle za hodinu po souši, na vodě, plují-li proti proudu, $3^1/_2$ až $4^1/_2$, po proudu $5^1/_2$ až 7 mil, jestliže proudy a peřeje nezdržují plavby nebo nezahrazují-li cesty hrochové. Cestují-li domorodci sami, neberou nikdy mnoho potravin s sebou do zásoby; ti, kteří na dvojveslých člunech odvážejí žitné desátky do Šešeke, mají lodičky své tak přetíženy nákladem, že nezbytno jim, aby si potravu opatřovali cestou. Proto brávají z domova pouze několik ryb, sbírají plané plody, a ježto plují z pravidla velmi tiše podél břehu, jsou s to, aby zabili dosti ptáků, dřímajících v pobřežní rákosině a trávě, tak že po nich jistou rukou házejí holí thoboní.

Soudnictvo říše Marucko-Mabundské jest opravdu ve mnohé příčině dosti spořádáno, zvláště pak bylo zvelebeno tím, že byla zřízena veliká rada. Žel však, že tento ústav, zavedený po vůli vládnoucího kmene a laskavého panovníka, ovšem již dávno zemřelého, který velice pečoval o blaho říše, znenáhla pozbýval despotickou vládou královskou vážnosti a moci, až za Nerona-Sepopa vliv jeho dokona zanikl, tak že v posledních desítiletích právo v říši Marucké říkajíc rok co rok hůře bylo konáno. Starodávné zvyky, které takové jsou váhy jako zákon, domorodí kmenové dědí věrně po praotcích a řídí se jimi ochotně, tak že lid nese velmi nelibě, zlehčuje-li někdo jejich právní moc, totiž obmezuje-li je panovník libovolně; když Sepopo jal se potlačovati tyto obyčejové zákony, lid odvrátil se od něho poprvé a nejvíce. Panovník tento dílem zrušil, dílem po svém rozumu docela zkomolil a znova upravil právní zásady ve příčině nemovitého a movitého majetku, ať se už do tohoto pojímaly jak věci tak osoby, dále společenská práva, jimiž rozliční kmenové stanovili poměry své vespolek a k Marucům, svazky poddaných a poplatníkův s vladařem, ustanovení o následnících trůnu, smluvné klausule, trestní

zákony atd.; jest však jisto, že staré zákony marucké budou s největší část za Vany-Veny, jeho nástupce, opět uvedeny ve platnost.

Menší spory uklizují makozanové a kozanové, důležitější rovná místodržitel; nade všemi těžkými zločiny, jestliže nebyly spáchány tuze daleko od sídla králova, rozhoduje panovník a veliká rada. Vražedníků jest vůbec pořídku, a čin jejich tresce se smrtí. Popravy se většinou vykonávají v sídelním městě, poněvadž mnozí domorodci, kteří jsou v provinciích neoblíbeni a závistí stíháni, bývají obžalováni z velezrády a zavlékáni do sídla králova. Sepopo neohlížel se na nic; i když hodnostáři mohli se vykázati dlouholetou a věrnou službou, i když příbuzní jeho dovolávali se přátelských svazků, nic jich nechránilo, jakmile se v králi vzbudilo podezření; v takovém případě každý zákon pozbyl své platnosti. Postačovaloť, aby domorodec byl otráven nebo upálen, jestliže ho někdo obvinil z velezrády, z vraždy, z cizoložstva, spáchaného s některou královnou, nebo že chtěl uprchnouti z říše, že prodával slonovinu a med, že kradl královský majetek, anebo že bližní jeho sešel náhodně smrtí. Rvačky, zranění, menší krádež trestány byly těžkou prací na královských polích anebo doživotním otroctvím. Nedbal-li král o vinníka zvlášť a pakli ho nestíhal záštím, tož odevzdal rozsudek veliké radě, a jestliže ta hlasovala, aby byl popraven, odsouzenec byl odevzdán na soud boží, aby vypil jed.

Pokusím se vylíčiti přípravy i s obřady takového soudu božího, vlastně popravy.

Zlatá záře rozlévala se po širé rovině, rozkládající se několik mil na východ od nového hlavního města říše Marucké, Šešeke. Na mnohých stranách města bylo ještě ticho, protože si obyvatelé až do tmavé noci dopřáli při kvasech hodně bučualy. V dědinách Mabundských a Masupijských byl naopak již dosti veliký ruch, obzvláště však bylo živo v osadách Mambojských, vystavěných na samém břehu říčním. Mamboëové, kterým sluší ryby loviti, nedávají se ode třpytivých poslů zlatého slunka pobádati ku práci: sotva že svítá, již jsou

Sepopův kapelník.

u svých člunův a sítí, aby zajeli do blízkých i vzdálených lagun a říčních zátočin a nalovili tolik ryb, kolik jim královský kuchař rozkáže přinésti. Čilý život v malinké zátoce blízko mé chýže, kde mívali své loďky, přivábil mne nejednou ráno, a tak vstal jsem i dnes a díval se na ně, jak se činí.

Když poslední z nich odrazili od břehu, vrátil jsem se ku své chýži. Mezi ní a královými budovami byl volný prostor, zšíří asi šesti set krokův, a přes něj bral se průvod asi dvaceti lidí. Měli zamířeno k lesu jdouce po pěšině, která vedla mezi mou chatou a rákosovými domky portugalských obchodníků skrze dědiny Marucké. Napřed kráčel muž, dobře známý všem obyvatelům šešeckým jakožto vykonavatel ukrutností, které král Sepopo páchal. Byl to Mašoku, hyéna mabundská, postrach veškeré říše Marucké. Oblečen byl vlněnou košilí, strakatě kostkovanou, která mu sáhala až na paty; za ním šel muž prostředního věku, a toho následovali dva starci, pravé živoucí mumie, kteří označeni jsouce čapkou podobnou fezu, byli vůbec známi, jsouce osobními lékaři královými a hlavními řečníky nelidské užší rady, jež panovníku stála po boku. Za nimi brali se čtyři mladíci, ozbrojení asagaji. Průvod končil se dvěma skupinami as osmi osob; v prvé viděl jsem ženu a dvě děti. Lidé ti byli, jak se zdálo, neveselé mysli, kdežto poslední skupina kráčela křičíc a povykujíc. Dívaje se za tímto zástupem zaslechl jsem za sebou zděšeně šeptati „Camaja mo mositu, ku umubulaja mona mo!“ (Ti jdou do lesa zabit onoho muže.) Slova ta pošeptal mi chlapec ze Šešeke, nesoucí ke mně ryby na prodej za skleněné perly, když spatřil skupinu, která vzbudila můj pozor.

Ten, jejž vlekli na popravu, byl od několika svých sousedů, závidějících mu bohaté jeho žně, obviněn z velezrády a králem *proti* rozsudku veliké rady odsouzen ku smrti. Král tehdá právě ochuravěl, a nemoc jeho sečetli na jakási kouzla, která prý též onen ubožák nastrojil.

Hned, jak přišli na popraviště, kat strhl odsouzenci koženou jeho zástěrku z těla, přelomil náramky, urobené ze slonoviny a dřeva,

kdežto čtyři ozbrojení pomahači jeho sáhli do blízkých keřův, aby ze zelených ratolestí spletli ubohé oběti zástěru kolem beder. Prostřed malé mýtiny stály dva hrubé koly, metr od sebe a půldruhého metru nad zemí vyčnívající, spojeny jsouce v dolejší třetině a nahoře příčkami. Mimo to bylo na popravišti tu tam viděti hromadu popelu, z níž čněly jednotlivé kosti lidské, napolo spálené.

Mašoku ujal odsouzence za ruku, přivedl jej ke jhu, poručil mu, aby si sedl, a rozkázal, ať se chytí rukama kolu. Jeden jeho průvodčí přinesl malou dyňovou láhev, druhý dřevěnou misku. Popravčí nalil z láhvice tmavou tekutinu, odvar to z jedovatých bylin, na misku, kterou mu sám král předešlý večer dal ku popravě, podal ji „provinilci" a velel, aby pil. Jedva se napil, vrhli se naň ti, kteří se skloněnou hlavou a naříkajíce šli na popravu, a hlasitě bědujíce volali: „Muži, bratře, otče, příteli, příteli! Neboj se, nezemřeš, jsi dobrý člověk, nikdy jsi nic zlého nespáchal; zlí lidé, kteří bažili po tvém mabeli (žitu) a tvém khomu (dobytku), mluvili špatná slova proti tobě a proto tě sem přivlekli; ty jsi nikdy nic zlého neobmýšlel proti králi a tedy nezemřeš. Ňambe, který zná dobrá i zlá srdce, vidí též tvou nevinu a způsobí, že vydávíš molemo." Tak mluví přátelé odsouzencovi, hladí ho a lichotí mu. Jakmile poněkud ustanou ve své horlivosti, předstoupí žalobníci, totiž ti, kteří byli ve průvodu zadním vojem. Zatínajíce pěsti hrozí sedícímu na lešení a zlořečíce proklínají ho nejhrubším způsobem: „Ty zrádce, ty lotře, černé je tvé srdce, tys chtěl krále zavražditi! Hodil jsi do jeho bytu zlá kouzla, která zanesla do něho nemoc, ale my jsme viděli tvou zlobu, pověděli jsme ji králi a nyní zhyneš za to smrtí. Vidíš zde tento ohníček, který právě naši bratří rozdmýtili, viz, k tomu přiložíme ještě a potom usmažíme na něm a spálíme tvé kosti, kosti zlého velezrádce!" A znova hrozí mu pěstmi a plivají po něm.

Po starých zákonech maruckých jest každému odsouzenci vypiti misku jedu. Padne-li poživ otravného nápoje bezduch na zemi, prohla-

šují jej za vinna a hned spalují; pakli naopak jed vydáví, jest nevinen. Toť arci není blahodějný způsob dávati milosť, neboť po jedu nastane rozklad krve a následkem toho vzniknou vyrážky kožní s úbytěmi, tak že takového ubožáka zachvátí po mnohých útrapách za několik let smrť. Král Sepopo, který ve své zemi zvrátil téměř všecky zákony a zvyky, nedbal ani tohoto obyčeje a dával často potají katu rozkaz, aby odsouzence buď jak buď popravil.

Tak stalo se, že nemohl král, když se ze své vlasti, země Barocké, přesídlil do Šešeke, vzíti s sebou do nového sídla pro svou domácnosť žádného skotu, poněvadž moucha tsetse má vůkol Šešeke svou oblasť. V novém sídle Sepopově však žil kromě jiných také pohlavár, jménem Mokoro, který měl veliká stáda. Toho si hned král vyhlídl, a tím rozhodl se osud ubožákův. Byl obžalován a odsouzen, ale jed veň nepůsobil. Tu vyskytl se druhý otrok, který nařkl pohlavára z velezrády, a když podruhé byv odsouzen, zase vyvázl, byl potřetí shledán vinným a při popravě držen trupem tak dlouho v ohni, dokud nevypustil ducha.

Když jsem Šešeke opustil, byla i žena pohlavára Mokora odsouzena ku smrti. Byla sic uznána nevinnou, kat však jí ohlásil, že mu král rozkázal, aby ji nazejtří upálil. Chtějíc ujíti takové smrti, skočila do řeky; tam ji hned uchvátil krokodil, ale zmítal kořistí svou delší dobu sem a tam, tak že se hrozné divadlo skončilo teprva, když ji nestvůra zatáhla do hloubky.

Jakmile se žalobníci dosyta vyzlořečili, přistoupili oba staří lékaři k odsouzenci, sňali jej s lešení a zatočili jím několikráte do kola, aby prý jed v těle jeho lepší měl účinek. Jedva že se posadil zase na předešlé místo, přátelé jeho se opět k němu přiblížili domlouvajíce mu: „Příteli, zbav se přece škodlivého nápoje, který si vypil, vyvrhni jej, abys ukázal těmto zlým lidem a králi, že jsi nevinen.“ Přátelé a žalobci střídají se tak, až jed počne obžalovaného buď omamovati nebo jako davidlo veň působiti. Při popravě, které jsem byl přítomen, jed omámil domorodce; asi za půl hodiny potom, co se ho napil, odsouzenec upadl bezduch na zemi. Než se to ještě

stalo, rozdělalo několik jeho protivníkův ohník, na nějž ve svých výsměšcích ukazovali. Jakmile domorodec klesl na zemi, sluhové popravčího chopili jej a odvlekli k ohni. Marně příbuzní jeho lomili rukama, nemajíce slitování katané drželi ho hlavou v ohni tak, že mu zpola opálili obličej, a než byl ještě ohník rozdmýchán v plamen, udusili ho. Potom teprva snesli suché chvojí a nakupivše jakousi hranici upálili na ní tělo jeho docela. Hlasitě naříkajíce a bědujíce příbuzní odsouzencovi brali se domů. Přišedše do města utichli, aby nepopudili proti sobě hněvu králova.

Přemnozí domorodci, jak jen zdaleka tušili, že budou králem obesláni k soudu, hleděli se zachrániti utíkajíce na jih přes obě řeky. Jiní pozorujíce, kterak přes to, že vydávili jed a dokázali tím svou nevinu, zase budou obžalováni a na hranici upáleni, vraždili se sami. Ti, které lapili na útěku, byli dílem od pronásledovníků svých prokláni, dílem opět do Šešeke na popravu přivedeni. Odsouzenci a ti, již dobrovolně se vrátili z útěku, nebo kteří spoléhajíce buď na přímluvu některého bělocha buď cizího knížete domorodého, spřízněného Sepopovi, prosili za odpuštění, byli sice po příchodu do Šešeke vzati na milost, ale za několik málo dní znova odsouzeni.

Krádeže trestal král nebo hodnostář jenom tehdá, když se vinník přiznal ke skutku, nebo byl-li několika svědky z něho usvědčen. Vůbec vláda nečiní se tuze, aby zloděje polapila. „Přiveď jej a dokaž, že tě okradl, však já ho již citelně potrestám," odpovídají obyčejně úřady okradenému.

Zmínil jsem se už, že v Šešeke poklízeli ulice dva zločinci, které král přijal na milost; než se obyvatelé šešečtí probudí, oba tito muži jsou již vzhůru a vykonávají svou práci. Tu pak přiházelo se za vlády Sepopovy několikráte do roka, že ležely lidské mrtvoly na stezkách a po ulicích; rozkazu Sepopova, který každou mrtvolu, nebyl-li to úd královského dvora, pokládal za neřád, nakládalo se s nimi jako se smetím.

Z opravdového lékařství nalezl jsem v říši Marucké více než v ostatních všech zemích jihoafrických, které znám. Toto lékařské

umění jest základem, o nějž často již řečení lékaři a členové užší rady opírali své vědění a vážnosť, později svá kouzla. Znajíce několikero rostlinných lékův a jedů hloubali a mudrovali dále v lékařství, ocitli se však arci velmi brzo, svedeni jsouce a proniknuti pověrou obecného lidu, v záhubné matenici zaříkadel, která zatemňuje ducha.

Seznal jsem, že tito lékaři dobře umějí léčiti úplavici, zimničné záchvaty, kašel, plicní katarrh, uštknutí hadí a zastavovati krvotoky. Léky však podávají se mnohými obřady, aby se nemocný domníval, že jsou kouzla při léčení věcí nejvíce podstatnou. Jako mezi Bečuany, tak shledal jsem též u maruckých lékařů, že vůbec pouštějí krev na jednotlivých místech těla kovovými, rohovými a kostěnými noži vyssávajíce ji potom rohovými trubkami ssacími. Obyčejně činí to na spáncích, tvářích, nadloktí, prsou a na zádech. Mírní prý to bolesti v těchto údech; jak jsem pozoroval, mínili tím bolesti neuralgické i bolesti, které vznikají zánětem zmíněných a sousedních ústrojův. Byliny po většině sušívají a pak užívají z nich buď prášku, buď odvaru nebo kouře, který z nich vychází, a popelu, který zbývá, když se zapálí. Ze zvířecích látek mají za lék moučku z kostí, kosti na prach spálené, šupiny luskounovy, žlázy určitých zvířat, které obsahují voňavé výměsky, zvířecí výměty atd., atd. Podstatný po mém soudu rozdíl mezi lékaři v říši Marucké a těmi, kteří žijí u valné části zemí Bečuanských jest, že jinak si vedou u veřejnosti; kromě vysokého stáří nevyznačují se totiž maručtí žádným zvláštním odznakem. Také zdá mi se, že důstojnosť lékařská není v zemi Marucké dědičná, jako v krajinách Bečuanských.

Pověra jest jedna z nejžalostnějších závad, jež překážejí duchovnímu rozvoji jihoafrických domorodců. Především byl to Sepopo, jenž dovedl toho, aby se ho poddaní báli jakožto kouzelníka a pokládali jej velikým mužem, ano vladař tento tak se konečně vžil do svých kejklův, až sám v ně věřil, a tím dokázal toho, že se přese všecky ničemné své ukrutnosti tak dlouho udržel na trůně. Staří

lékaři zjednali pověrečným naukám nemalou vážnost u lidu, jehož pochyby často byly oslabovány nebo docela zvráceny, přesvědčil-li se, kterak léčivě působily bylinné léky těchto mužův, aneb uvážil-li, jakou jest král posvátnou osobou. Všelijakých kouzel jest spousta; uvedu z nich jenom některé.

Nastane-li válka, město-li jest zbudováno, nebo stihne-li zemi nějaká rána, a při jiných důležitých příhodách, obětují se určité údy lidského těla, to jest uřezávají se lidem za živa a pak ukládají se ve vybraných nádobách na jistých místech.

Náramky a náprsníky, urobené z bůvolího tuku, zahánějí prý některé nemoci a chrání od lidských úkladů. Srdeční tuk domácích zvířat, připevní-li se na hůlky, křížem přeložené, a postaví-li se v noci před chaty těch, kteří uprchli ze země, působí prý přezáhubně na uprchlíky tak, že na útěku pozbudou smyslův a vrátí se jako opilí ku své osadě, aby podrobili se zaslouženému trestu. Moučka z rozličných spálených kostí ssavců, ptákův a obojživelníků kupuje se a nosí na těle, aby se domorodec stal rychlonohým, pronásledovaná zvěř ochromila v běhu, a lovci pojistila kořisť. Prášek ten jednak nosí na těle ve váčcích, jednak zatírají do výřezů, které si dělají na ramenech a nohách. Jiné věci, obsahující kouzelnou moc, jsou všecky lékárnické praeparaty, které běloch podává domorodcům, vzácné kůže zvířecí, jako ku př. veliké černé muny, neobyčejně zbarvené kůže malých ssavců, výřezky ze hřebene ocasních ploutví krokodilích, oči jeho a nozdry; rohy dvou antilop, často zmíněných (Cephalolophus Hemprichii a Scopophorus Urebi), vzácné skleněné perly, nápadné pathologické útvary srsti, rohův a kostí zvířecích; váčky, ušité z kůže boí, opasky bederní a náprsní, urobené z kůže hadí a leguaní obojího druhu, malé lastury, které domorodci přišívají na náčelky a nákrčníky, na opasky a náramky. S lasturami a jinými vápenitými výtvory mořských zvířat seznámili domorodce Portugalci a provozovali s tímto zbožím znamenitý obchod.

Tyto amulety a kouzla majetníci jejich schovávají, nenosí-li jich na těle, po místech buď docela tajných anebo jen hospodáři známých.

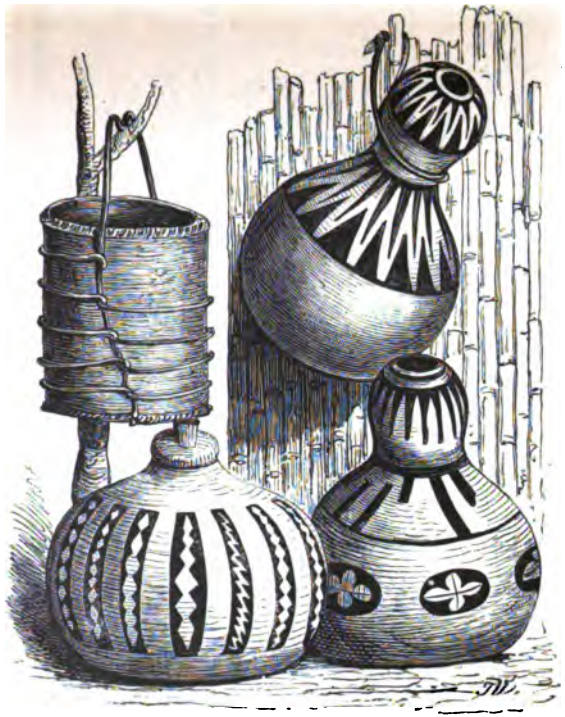

Lykový košík, naběračka a dyňové nádoby obilné Mabundův.

Král má za svým uvítacím domem podél ohrady kolem dvoru postavenou řadu pomalovaných hliněných hrncův a dýní, které vesměs obsahují kouzelné věci. Kromě toho vystavěl si zvláštní chýži pro svou lékárnu a své početné amulety; za Sepopa stála mezi jeho uvítací síní a skladištěm. K otevřeným schránkám, v nichž ukládají se čarodějné věci, náležejí vaky a koše, urobené z lýčí, trávy a slámy, menší a větší dřevěné misky, černě pálené, hladké a vroubkované, veliké, zhruba robené mísy, dřevěné hrnce a misky z nepálené neb i pálené hlíny, pokreslené obyčejně tmavými, polívanými kresbami a někdy na podstavcích, dřevěných nohách nebo malých stromových kmenech postavené nebo na kolích rozvěšené; dále dýně, které obyčejně bývají stavěny pod malými stříškami.

Ku zavřeným schránkám kouzelným počítají se malé košíky makenke, drobounké košíčky, urobené z listů palmy vějířovité, malé dyňové nádoby, podobné sutkám a zavřené dřevěnými zátkami, jiné podobné tabatěrkám, rohy malých druhů gazellích, zavřené tolikéž zátkou, růžky kozlí, čarami a kruhy, vroubky a rytinami pokryté a jemně vyřezávané rohy větších antilop (šavlorohé, kamzičí a roení) na způsob rohu se střelným prachem; schránky tyto vesměs jsou opatřeny stuhami, aby se mohly pověsiti. Dále viděl jsem nádoby, které byly pečlivě vyřezány ze dřeva, rákosu, kostí ptačích a zvířecích, zubů hroších a slonoviny, ze skořápek rostlinných, z drápů zvířecích, nebo váčky, sešité z kožin a posliznice vnitřních zvířecích ústrojů (střev, měchýře atd.), z kousků soukenných nebo vlněných. Domorodci říše Marucké robí vůbec takové věci se znamenitou péčí, a sama Sepopova lékárna a jedová chýže byla by zajímavou národopisnou sbírkou, kdyby se přenesla do některého evropského musea. Žel, že není sběrateli lze, aby více takových předmětů nabyl směnou; nechtějíť se domorodci od nich odloučiti pro kouzla, která v nich uschovávají.

Vyleje-li se kterákoli tekutina přede vchodem do dvorku nebo dveřmi domovními, mají to v říši Marucké za čarodějný pokus, aby

se uškodilo hospodáři nebo tomu, kdo neprozřetelně by šel přes mokré místo. Churavost pokládají z pravidla za následek kouzel nebo nebezpečné zlé vůle. Vykonávaje rozličné práce badatelské a pomáhaje nemocným stal jsem se v říši této vyhlášeným a velikým kouzelníkem, z čehož měl jsem ovšem pouze tu výhodu, že se mne všickni báli více než jiných bělochů. Většinu tajných prostředků znají čarodějní lékaři, král i kat a prodávají je dosti draho.

Někdy bývalo dvé i několik porad, aby se snesli, jak vykonati ten aneb onen nelidský skutek. Osoby, které radě nedůvěřovaly, jednotlivé hloubavé hlavy byly přesnadno vypátrány z lidu, slepě poslušného a poddajného, obžalovány z velezrády nebo z jiných zločinů, jichž se nedopustily, a pak odstraněny.

Zmínil jsem se již o tom, že se Sepopo neštítil ani lidských obětí, chtěl-li provésti některé své čarodějné kousky. Obětovati lidi není zvykem v tamějších krajích, dělo se tak pouze z nárady užšího poradního sboru Sepopova. Když jsem poprvé pobýval u něho, Sepopo, jak se už také stala zmínka, počal budovati Nové Šešeke. Aby ochránil město od podobného osudu, který stihl staré jeho sídlo, byla svolána užší rada, a tu se hrůzovládci usnesli, že se chlapci některého pohlavára utnou prsty u nohou a rukou a pak uloží do válečného bubnu. Ačkoli se toto usnesení zatajovalo, záměr užší rady přece byl prozrazen jednomu pohlaváru, který o něm zpravil všecky své přátely, ale ne dosti obezřele a rychle. Na sklonku měsíce září, když Blockley zůstal sám v Šešeke, bylo lze každou noc v lese Šešeckém potkati skupiny lidí, kteří pospíchali hlouběji do lesa. Byli to důvěrníci toho neb onoho pohlavára, již odváděli chlapce jejich z okrsku tyranova, tak aby král nebo popravčí jeho ani netušili, že se někdo pokouší zmařiti jejich zámysly.

V určitý den Mašoku rozeslal své sluhy po městě, aby proslídili dvorce pohlavárův a vypátrali, ve kterém z nich bylo by se nejsnáze zmocniti nějakého chlapce. Všickni z nich mimo jednoho vrátili se s nepořízenou, nenalezlit v řečených dvorcích téměř žádného dítěte;

toliko jeden pravil, že spatřil chlapce pohlavárova, an si na otcovském dvoře hrál. Když to kat zvěstoval králi, Sepopo rozkázal otci hochovu, aby hned obstaral trávu a rákosí, potřebné na střechu jednoho královského domku, ještě nedokončeného; všecko ostatní slíbil provésti Mašoku. Jakmile ho sluhové jeho zpravili, že pohlavár odcestoval, zavolal si řečeného vyzvědače a dal mu náležité rozkazy, aby oběť svou šťastně přivedl do dvorce králova. Tam shromáždil se větší zástup a seděl mlčky; král byl nevrlý, a proto se nikdo neodvážil ani slovíčka promluviti.

Tu dobu přišel ke dvorku pohlavára, jenž odešel z obydlí svého, aby pro krále přivezl rákos, Mabunda, vyslanec katův, posadil se blízko plotu a čekal, až ho jedna z hospodyň oslovila pozdravem „rumela", načež jí ohlásil, že ho posýlá kozana, který právě chce odplouti na svém člunu, aby mu přivedl malého synka. Matka poručila dítěti, aby šlo s mužem, a chlapec ochotně vyhověl rozkazu. Mabunda však zamířil ku královým domům a tam příchodem svým přerušil náhle posavadní ticho. Zadumaný král vyburcován byv Mašokuem pohledl na chlapce, vstal, a za ním zdvihli se též ostatní. Potom obklopili vůkol hocha, který zaražen jsa mlčícím zástupem bez odporu nechal se odvléci. Králův hudební sbor spustil své monotonní písně a provázel krále. Šli k řece, a to as upokojilo trochu chlapce, ale náhlý vzkřik ženy pohlavárovy, mimo jejíž dvůr kráčeli, polekalo a vyděsilo jej. Žena ta věděla, jaký osud stihne oběť, kterou vlekli právě na porážku.

Když došli řeky, veškerý zástup, as osmdesáte hlav, vstoupil na všecky čluny, po břehu ležící, a plul na protější stranu; bubeníci následovali krále, kdežto myrimbisté se vrátili. Za vodou děly se další přípravy ku strašnému divadlu. Král posadil se na stoličku, kat, jeho holomci a členové užší rady sestoupili se v kruh, bubeníci pak a jiní hudebníci postavili se kolem, aby lid šešecký neviděl ukrutného skutku. Hoch ustrašen byv všemi němými muži těmito šel s nimi jen zdráhavě. Tu král pokynul hlavou, a v té chvíli chlapec

poražen na zemi. Polekané dítě jalo se hlasitě křičeti, ale bubeníkům dalo se zároveň znamení, a hlučně zavířily bubny, aby přehlušily dětský křik. Ruce katanské překonaly brzy odpor malomocného děcka, tu pak staří lékaři přikročili k dílu, uřezávajíce oběti své na rukou a na nohou prst za prstem. Přes to, že bubny zvučné rachotily, zaslechl zástup na levém břehu přece několik slov skonávajícího chlapce: „Ra, ra came, ra, ra“ (otče, můj otče). Někdy také rozlehl se výkřik: „Umu umu bulaja“ (zabíjejí mne); ačkoli pak lidí co chvilku přibývalo, a všickni chápali, že Sepopo novou páše ukrutnost, netroufal si nikdo pomysliti, jak by zachránil ubohého klučíka.

Když se lékaři zmocnili řečených údů, skončili hned život chlapcův, totiž uškrtili děcko a dobili ho kirim. Vykonavše hanebné dílo, vstoupili všickni do člunu, pluli do prostřed řeky a tam, jako by náhodou, srazili čluny ovšem za tím účelem, aby tělo hochovo nepozorovaně spustili do vody, kdežto loďky trochu dále po proudu řeky přistály ke královským dvorcům. Jich po břehu následovala naříkající žena, brodila se nedbajíc krokodilův a zlosti hrůzovládcovy vodou a žádala, aby jí vrátili její dítě, její Musemani. Král vystoupil klidně z loďky — což on věděl o mateřských radostech a bolestech — za ním kráčela jeho družina, a brzy posadili se k několika hrncům bučuały, ani staří lékaři skryli uřezané prsty do jednoho válečného bubnu.

Tyto poplašné, válečné a bitevní bubny jsou tolikéž královským majetkem, z nich pak jsou stále tři až čtyři pohotově jsouce uloženy ve veliké síni poradní; bubnuje se na ně toliko za vpádů nepřátelských do sídelního města, když se táhne do boje, srotí-li se povstalecké vzpoury atd. Tuším, že se na tyto bubny tluče podobnými paličkami jako na dyňová piana, nebo malými kiri. Dřevěná kostra bubnův obarvena jest červeným okrem, nohy jsou maly, ucho pak a obruče zhotoveny jsou ze surových hovězích koží. Bubny tyto jsou ve průměru třicet až padesát a zvýší čtyřicet až padesát centimetrův.

Příhodu, kterou jsem právě vypsal, vyprávěli mně dva pohlaváři šešečtí, když jsem se po druhém pobytu svém vrátil do Šešeke, nejpodrobněji však vylíčil mně ji Blockley, neboť náš dvorec stál zrovna naproti jevišti ukrutného divadla.

Než jsem ještě překročil Zambesi, slyšel jsem už chváliti průmyslnou činnost národů Sepopových. U kmenů jihozambesijských Mašonové stojí v popředí. Ježto jsem nebyl s to, abych se podíval do země Mašonské, soudím toliko podlé ručních prací, které jsem dostal nebo jež mně ukázali, a proto můj úsudek není té váhy, jak bych si přál; nicméně mohu tvrditi, že jsou ve spojené říši Marucko-Mabundské kmenové, kteří v některých odborech průmyslových předčí Mašonům.

Z náčiní kuchyňského vynikají nejvíce nádoby hliněné. Některé podobají se vázám, jiné vyznačují se tmavějšími a světlejšími ozdobami na krčku neb obroučku, jiné zase jsou ozdobeny tak, že jsou hlazeny, jako by byly polívány. Na dně neviděl jsem nikdy kreseb, tolikéž hrnce marucké nemají uch. Hliněné nádoby, ve kterých se ukládá obilí, jsou obrovských rozměrů podobajíce se popelnicím; jsou hruběji pracovány než předešlé a vesměs z nepálené hlíny. Nádoby tyto přiklopeny jsou nahoře talířovitou pokličkou a mají na přední straně zrovna nade dnem polokruhovitý otvor, obyčejně zvící dlaně, který jest vnitř uzavřen pohyblivou plotničkou. Tato záklopka má rukojeť vodorovně zasazenou, a tou lze otvor, kdy se líbí, zahraditi. Tyto marucké sýpky jsou tak těžky, že se s nimi, jak jsem sám viděl, když se král stěhoval do Nového Šešeke, šestnácte mužů pachtilo, aby je odvlekli; přenášejí je na sochorech. Hliněné nádobí dělají po většině toliko ženy, kdežto dřevěné robí muži, a to nejvíce Mabundové. Ve hliněných ukládají a připravují pivo z kaferského žita, uchovávají mléko a vodu a vaří v nich.

Všecky dřevěné nádoby jsou vnitř a vně železnými nástroji do černa ožehány, to pak jest tak opatrně a stejně provedeno, že bys domníval se, jako by byly urobeny ze dříví ebenového. Většina jich

ozdobena jest vypouklými, souměrnými řezbami kolem hrdla, obroučku a po kraji, a některé jsou opatřeny provrtanými a sploštělými hrbolky, které slouží za ucha; každý dřevěný hrnec přiklopen jest vyřezávanou pokličkou. Vedlé hliněných nádob jest dřevěné nádobí velmi hojné a vyskytuje se tolikéž u přerozmanitých tvarech. Mezi těmi náležejí mísy, na nichž podává se drobně rozsekané maso, k nejpěknějším výrobkům mabundským a k nejlepším pracím ze dřeva v oddílu náčiní kuchyňského jsouce překrásně vyřezávány. Vůbec dřevěné hrnce mají podobu válcovitou nebo zkomoleného kužele s okrouhlým dnem; do nich dávají mouku, boby, drobné plody a pivo. Prostřed mezi dřevěnými hrnci a početnými druhy mělkých mis dřevěných jsou hluboké mísy, jichž okraj prohnut jest v hubičku.

Pravé dřevěné mísy jsou buď okrouhlé buď vejčité, tyto pak zase podobny jsou buď lodičkám buď koflíkům. Člunkovité podoby jsou shora řečené pěkné mísy na maso a jiné pokrmy; mají vesměs kraj vodorovně přehnutý a prolamovaně vyřezávaný, jsou bezuchy a černy jak uhel. Z pravidla vídal jsem je v domech vznešených Maruců, král však měl nejkrásnější. Podlouhlé mísy koflíkovité náležejí k největším; nejvíc objemné nalezl jsem u Matabelů. Mísy tyto jsou dvojnásob až trojnásob takovy než předešlé jsouce opatřeny dvěma pořádnými uchy na koncích největšího průměru. Na nich přenášejí se hrubé kusy masa pro větší počet lidí. Nádobí to ozdobují také často po veškeré jeho vnější straně souměrnými nebo nesouměrnými arabeskami, řezanými zvýší jednoho až tří centimetrů. Trvám, že by Mašonové za své výrobky v tomto průmyslném odvětví byli poctěni první cenou.

Okrouhlých mis jest několik druhů, všecky mají držecí hrbolky, málo nebo hodně vyčnívající a z pravidla klenuté dno, pouze zřídka kdy rovné zvící tolaru; okraj bývá obyčejně rýhovaný. Takové mísy nechybějí v žádné domácnosti, ježto jich hospodyně užívají ku všelijakým potřebám, zvláště na olej a mléko, ukládajíce do nich mimo to tučné látky.

Ze sušeného oplodí rozličných dýní domorodci dělají velmi hojně nádobí. Především nosí v takových dyňových nádobách vodu jak doma tak na cestách, poněvadž jsou samy velmi lehky. Tykvové nádoby mají ještě rozmanitější podoby než dřevěné a hliněné; jednak je totiž příroda sama různo vytváří, jednak je domorodci všelijak

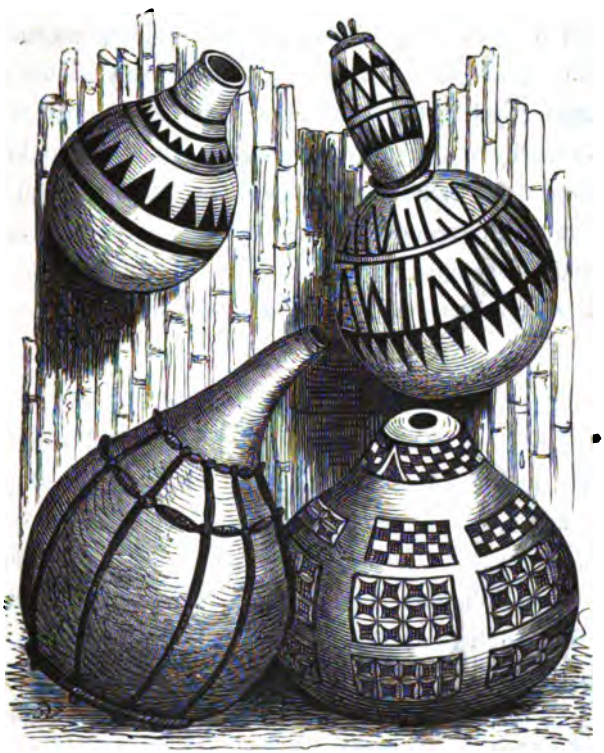

Tykvové nádoby marucké a mabundské na obilí a medovinu.

uměle spodobují. Pro všední potřebu bývají natřeny žlutavě, nahnědle, červenohnědě, špinavo až tmavohnědě a cihlově a často opleteny sítí z lykových nebo travěných provázků; ty, kterých užívají řidčeji, bývají hojně okrášleny vpálenými kresbami. Vypalovati ozdoby umějí zejména Mabundové a to zvláště vzhledem ku figurám. Viděl jsem na takových nádobách jednoduché a spletité arabesky, obrazy lidí,

ssavců, ptákův, obojživelníků, ryb a hmyzů; dále chýží, různých náčiní, zejména zbraní, vesel, člunův a dýmek; mimo to stromy, slunce a měsíc; ale také výjevy z honeb po souši a vodě a z bitev, ze kterých jsem si povšiml zvláště dvou. Znázorňovaly totiž dobytí opevněného města, při čem zřejmě byly nakresleny kamenné předprsně, které se nyní u těch národů nevyskytují. Vůbec tyto vpálené kresby svědčí o veliké umělecké horlivosti a dosti značné zručnosti jakož i vkusu, jemuž se u divochů sluší podivovati, ač bych nepoložil jich vedlé uměleckých výtvorů, které se nám staví před oči, pozorujeme-li lepší malby v jeskyních křováckých. Dyňové nádobí s vypálenými ozdobami stojí celkem na znamenitém místě mezi průmyslnými pracemi kmenů středozambesijských, značně předčíc podobným výrobkům kmenův, osedlých na jih od této řeky. Tykve, z nichž vyrábějí nádobí, sázejí se dílem na polích kukuřičních, dílem kol chýží a domův.

Nejmenší tykve obyvatelé říše Marucké berou na tabatěrky, ale ne tak často jako Bečuanové. V zemi této viděl jsem také lžíce nejpěknějších podob. Veliké naběračky zhotovují z dlouhohrdlých prohnutých tykví, které se u dolejšího konce náhle šíří; bývají velmi často okrášleny vpálenými kresbami jsouce nejvíce barvy žluté, nahnědlé nebo rudohnědé. Jiného druhu jsou lžíce dřevěné; ty pak jsou buď veliké, ~~zdélí až šedesáti centimetrů~~, jimiž rozdává se moučná kaše, zahoustlé mléko, vařené plody a p., buď menší, kterých užívá se při stole. Z těchto lžic vynikají mabundské jak pracnou výrobou tak vpálenými ozdobami netoliko v říši Marucké, nýbrž po veškeré Africe. Aby mohli roztlouci žito, domorodci maručtí mají dřevěné špalky a hmoždíře, podobné pohárům a zhotovené z jediného kusu dřeva; chtějíce pak podsívati roztlučené obilí, užívají obilných mis, jež robí ze širokých dřevěných pružin.

Za pletiva kmenové marucko-mabundští zasluhují veškeré chvály. K nejjednodušším výrobkům takovým náležejí kulaté obilné pytle, zhotovené ~~zdélí padesáti až sedmdesáti a zšíří třiceti až padesáti~~

centimetrů buď z trávy, nebo tolikéž prostě z kůry bahobabové. Také pletou větší pytle z rákosí a pňů polokeřitých rostlin, nebo z listí palem vějířovitých a v těch přepravují sušené ryby a plody zvící ořechu až pěsti. Většina domorodých kmenův umí tolikéž rychle a důkladně zhotovovati pytle z příze, nebo sítované ze spletených vláken lykových, které jsou jako prst tlusty.

Nejprostější košíky jsou válcovité trouby dole zavřené, nahoře pak opatřené uchem buď dřevěným, buď ze řemene zhotoveným, které jsou udělány z kůry, podobající se naší červené kůře březové, a sešity lýčím. Do nich se obyčejně sbírají plody. Z pravého pletiva jsou koše makuluani, jež urobeny jsou z palmy vějířovité a to z kopinatých částek listů její. Jsou velmi důkladně pleteny a vyhovují docela svému účelu, totiž aby majíce víko těsně přiléhající a husté, pevné stěny byly v domácnosti schránkami nebo truhlami. Koše tyto jsou též vkusné podoby, ale zřídka bychom nalezli, aby se jeden druhému podobal, kdybychom jich i prohledli veliké množstvo. Matabelové, usazení v zemi Barocké, robí koše z trávy a slámy tak jemné, husté a důkladné, že jsou to nádoby úplně nepromokavé, z nichž pijí pivo.

Za nejpěknější pletivo sluší pokládati oba druhy košů „makenke“, které dělají maručtí kmenové v zemi Barocké, a jež náležejí vůbec k nejkrásnějším ručním pracím v říši Marucko-Mabundské. Pletou se z látky, kterou jest dosti nesnadno spracovati, totiž z vláken kořenných javorovitého keře mosury. Rozeznávají se jich dva druhy, jeden bývá vždy bez víčka, a pletou jej téměř vždycky v téže podobě a velikosti, druhý přiklopen jest hustým víkem, jakoby v drážkách zapadajícím, jsa objemu a podoby přerozmanité. Uměleckou cenou oba stojí na rovni; neviděl jsem ani jediného takového koše, aby nebyl okrášlen ozdobami ze vpletených vláken, černě opálených anebo tmavě zbarvených. Veškerou svou úpravou koše tyto vynikají tak, že jsou v samé zemi Barocké vzácny, v ostatních krajích říše Marucké nelze jich skorem ani spatřiti, ba na dvoře vládce Maruckého v Čečeke bylo velmi obtížno několik jich koupiti.

Nože, kterých ženy užívají v domácnosti a muži při každodenním svém zaměstnání, nemají střenek a skládají se z tenkého, ostře zakončeného želízka, které jsouc často na ostří prohnuto nebo celé srpovitě zahnuto pevně jest zasazeno ve kratší rukojeti, potažené koží leguaní buď hadí. Ve zbroji rozeznávám zbraně metací, bodné, sečné, řezné, mlatné, ochranné. Ku prvým náležejí některé druhy asagajův a holí, ke druhým jiné asagaje a dýky, do třetího oddílu válečné sekery, do čtvrtého nože a dýky, ku pátému holi a kiri, do posledního pak štít a hůl.

Asagaje jsou vesměs pěkné výrobky vkusné podoby, jsouce důmyslně za rozličnými účely vymyšleny. Marucové mají tudíž nejlepší asagaje, které jsem až posud v Jižní Africe viděl, tak že předčí vysoko podobným zbraním bečuanským a makalackým. Z rozličných druhův asagajů dotknu se předně kopí pohlavárského; touto zbrojí označují se vyšší hodnostářové, i jest to nejsilnější, ale také vzácnější zbraň. Jsou půldruhého až dva metry dlouhy, z čehož jedna třetina připadá železu; násada jest taková, že žádný ruční asagaj, známý na sever od Zambesi nemá silnější, a bývá obyčejně nahoře, ještě pak hojněji ve středu a na dolejším konci vyříznuta, někdy též ozdobena vřezanými čarami, kruhy a p.

Ručním asagajem ozbrojují pravici v pûtce; jest to strašlivá zbraň, zvláště třímá-li ji Matabele. Asagaj tento vyznačuje se na ostří podélnou hranou z pola vybroušenou, silným krkem s povýšenými kruhy a krátkým pevným kopištěm, jehož dolejší konec zatížen jest železnou svorkou ztloustí prstu.

Dlouhý asagaj bitevní jest opak předešlého; je to lehká zbraň metací s dlouhým kopištěm. Dělají jej zdělí $1^3/_4$ až $2^1/_4$ metru, ostří jest jednoduché, krk ne tuze dlouhý.

Mimo to domorodci užívají krátkých a dlouhých asagajů lovecných, jichž krk opatřen jest jednostrannými nebo oboustrannými zuby. Hlavní druhy mezi nimi jsou ty, že při jedněch ostří, totiž bodec, rozbíhá se u krku ve dva ostny jako harpuna, u druhých

pak má obyčejnou podobu oštěpu. Podlé toho, jak se jich užívá, rozdělují se v takové, kterými loví se malé a prostřední gazelly a drobné šelmy, a v takové, kterých potřebí na silnou zvěř vysokou jako bůvoly, zebry, pakoně, nosorožce a veliké šelmy: pardala, lva atd.

Zvláštní oštěp krokodilí náleží k nejdelším asagajům a liší se od jiných tím, že má čtyři zuby přidělány po dvou na začátku a na konci krku, kde z násady jde, tak aby mířily proti sobě; bodec jeho je takový jako u jiných asagajův.

Marucký lovec slonův.

Kromě toho jsou ještě dva druhy metacích asagajův, a těmi muži loví početné vydry. Bodec, podobný bodcům předešlých, jest deset až dvacet centimetrů dlouhý, úzký, velmi břitký a dosti silný. Asagaj leguaní rovná se téměř ve všem bitevnímu, jenom že má bodec o polovici menší. Asagaj rybí nemá bodce jako pika a podobá se, jak jsme již pověděli, leguanímu oštěpu se čtverhrannou neozubenou špicí, pouze ku konci zaokrouhlenou. Ostny na hranách krčních jsou zvláště ostře na stranu a poněkud vzhůru zahnuty. Marucové umějí výborně hotoviti tyto nejobyčejnější své asagaje, tak že se znamenitě hodí k rybolovu.

Hroší asagaj má nejdelší kopiště a jest velmi jednoduchý; násada bývá zdélí dvou až tří metrův a toliko při této zbrani z měkkého dřeva.

Třináctý z důležitých tvarův asagajových jest oštěp sloní; ten je celý ze železa, na dolejším konci silnější a hmotnější, prostřed pak potažen krátkým koženým povlakem. Jiné nejjednodušší asagaje stavějí do jam na zvěř a to tak, že zahrabou násady a bodce vztyčí; někdy také berou je na lov antilop vodních.

K bodným zbraním počítám také mabundské dýky, které jsou bez odporu z nejjemnějších zbraní kmenů marucko-mabundských. ~~Bamankvatskými dýkami nelze sice také pohrdati a matabelské jsou strašné zbraně, ale marucké vynikají úhlednou a znamenitou prací.~~ Nejpěknější jsou na nich prolamované pochvy, podobné někdy velmi, někdy aspoň poněkud ploché svítilně Saturnově. Pochvy ty jsou jako rukojeti urobeny z tvrdého dřeva, posety řezbami a tak opálením načerněny, že bys neprohlednuv jich zevrubněji, pokládal je za ebenové. Čepel jest úzký, z horšího železa a ne tak pěkně spracován jako u válečných seker, asagajův a p., za to však jsou s velikou péčí vtepány do něho ozdoby, a ty obyčejně pokrývají obě strany jeho. Jsou to arabesky, souměrné figury, postavy lidské a zvířecí.

~~Metací holi jsou 1 až 1½ metru dlouhy, stloušťí jednoho až dvou prstův a na jednom konci z pravidla trochu tlustší.~~

Válečné sekery každý kmen má téměř jiné, tak že vyskytují se v přerozmanitých podobách. Také jimi předčí obyvatelé říše Maruckě nade kmeny jihozambesijské; jsouť sekery tyto pěkných tvarův a lehky, mají pěkné čepce z dobrého železa jakož i ozdobná topůrka. Kdežto jsem u Bečuanů, Kafrů, Makalakův a Matabelů neviděl ani jediného čepele sekyrového, aby pevně byl nasazen, topůrka seker maruckých přepevně drží v uchu jejich. Topořiště zhotovena jsou z tvrdého dřeva, okrášlena vpálenými kresbami, jednoduchá, ale přiměřeně spodobena, celá pak sekyra jest lehka tak, že dospělý muž jí mrštně točí jako hračkou, a přece je to důležitá zbraň v bitce.

Lepší druhy nožů, kterých domorodci užívají řezajíce dřevo a k jiným ještě pracím, zřídka však aby se jimi bránili, předčí obyčejným kuchyňským nožům délkou a vkusnou úpravou. Želízko, málo srpovitě zakřivené, má velmi silný hřbet a bývá často pokryto rozmanitě vtepanými okrasami. Zapuštěno je pevně ve sploštělé rukojeti, často velmi pěkně vyřezávané, druhdy prolamované a tmavohnědě leštěné.

Kiri jsou krátké oblé holi, které končí kulovitou bambulí. V říši Marucké dělají je z rozličného tvrdého dřeva a z rohu nosorožcova; kiri dřevěné jsou rozmanitější, kulovitá pak bambule horejšího konce bývá zvící slepičího vejce až pěsti, hojně vyřezávána, a hůl sama zdélí čtyřiceti až sedmdesáti, ve průměru pak asi dvou nebo čtyř centimetrů, často hlazena, její dolejší konec ostře končitý, buď zakulacený, buď hodně přiříznutý, zřídka okován železným kroužkem.

Ku zbraním ochranným patří především štíty; těch však kmenové říše Marucké neumějí tak dobře hotoviti jako domorodí národové jihozambesijští. Štíty marucké podobají se zcela bečuanským, ale jsou větší zulуských a masarvských; hlavně pak dělají je z hovězí kůže černobílo strakaté.

Konče popis zbraní ochranných a zbraní vůbec nemohu pominouti ještě dlouhých holí, jichž domorodci užívají k obraně. Jsou $1^3/_4$ až $2^1/_2$ metru dlouhy, v průměru 1 až $1^1/_2$ centimetru tlusty, na obou pak koncích obyčejně opatřeny závitkovitými kroužky železnými.

Když jsem pobýval v říši Marucké, přivezli tam od západu a jihu pět set křesadlových mušket, patnácte set obyčejných perkusionek, osmdesát perkusionek na slony, sto padesát tažených pušek, třicet dvojek perkusionek všelijakých soustav, deset zadovek a tři revolvery. Když jsem odejel, povstalci zaházeli velmi mnoho lepších ručnic do řeky Zambesi, a poněvadž se od toho času málo nových v této říši zjednalo, možná páčiti počet všech zbraní střelných asi na jedenáct až dvanácte set.

Výroba oděvu není u národů říše Marucké tak vyvinuta jak ostatní průmyslová odvětví. Střih halen a jiného obleku jest sice dosti pěkný a přiměřený, ale obyvatelé říše Marucké neumějí stejnobarvých koží tak seřaditi, aby barvy i v jemnějších odstínech k sobě se hodily a neurážely zraku, ba nedovedou jich často ani tak sestaviti, abychom pohlížejíce na ně domnívali se, že to není více koží, nýbrž jediná; tolikéž neznají se v tom, aby místa v kožích, poškozená střelnými ranami nebo vyhryznutá, zpravili dlouhosrstěnými vložkami, příslušně zbarvenými, tak že by záplatu bylo poznati teprve tehdá, když se kůže odře.

Kdežto Bečuan zabijí toliko stejnorodá zvířata, aby nabyl pěkných koží na oděv nebo ku prodeji, ano, nashromáždí-li mnoho koží jednoho druhu, je roztřiďuje na světlejší a tmavší, s řídkou a hustou srstí, ba i na malé a veliké a jen z takových dělá haleny, které jsou stejné barvy, srsti a velikosti, spatřujeme naopak u obyvatelů říše Marucké, že po většině sešívají nesouměrně v halenu kůže rozličných zvířat nedbajíce ovšem ani barevných odstínův ani stejné velikosti. Také postrádal jsem na maruckých halenách obruby a třasně, kterými Bečuanové zdobí drahocenné kožichy robíce je z odpadků kožených: noh, ocasův atd. V šití, které provádějí šídlem a nitěmi ze šlach zvířecích, kmenové severo- a jiho-zambesijští rovnají se sobě.

O tom, kterak vydělávají kůže, sluší podotknouti, že ty, které se upravují hladko na zástěry, sandaly, pytle atd., nejprve navlhčují a pak nechávají nějaký čas stočené ležeti, potom oškrábou srst buď rukou nebo tupým nožem, obrátí kůže oškrábanou stranou dolů, prostrou je na místě, čistě zameteném, a připevní ku zemi dřevěnými kolíky podlé kraje. Klinovitým želízkem, jež zasazují kolmo do holi, na palec tlusté, nebo škrábátkem, „pala“ řečeným, odstraňují z tenčích koží na vnitřní jejich straně pozůstalé ještě masité zbytky, svalová vlákna a j., kdežto tlustší kůže zbavují těchto ostatků čtverohrannými, ostrými hřebíky, ~~zdělí desíti až patnácti centimetrů,~~ které po desíti nebo dvaceti svazují dohromady.

Konečně natírají kůži s obou stran tukovými neb olejnatými látkami, načež ji dva až šest mužů sedíce na bobku a zpívajíce hnětou podlé taktu a kus po kuse mnou, až ucítí, že jest kůže ohebna a sucha.

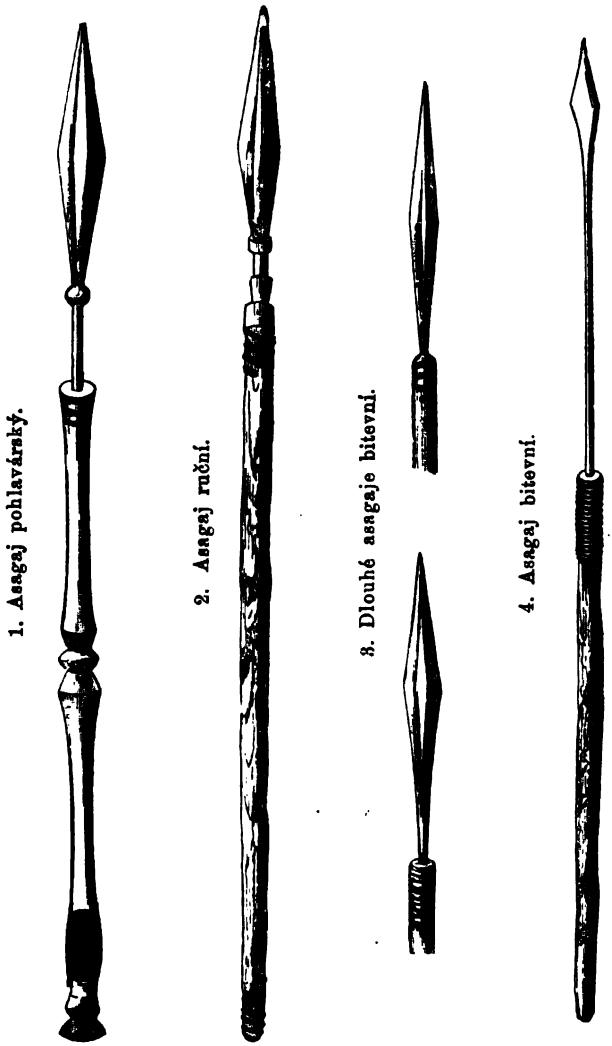

Bavlněné šátky a pokryvky, o kterých již dříve byla řeč, jsou z nejlepších průmyslných výrobků v říši Marucké. Tkaniny bavlněné jsou dobré, t. j. pevné a nikterak hrubé, ba někdy jsou setkány

i s uměleckou pílí majíce často tmavější pruhy souměrně vetkány ve světlejší látku.

5. Kopinaté asagaje lovecké.

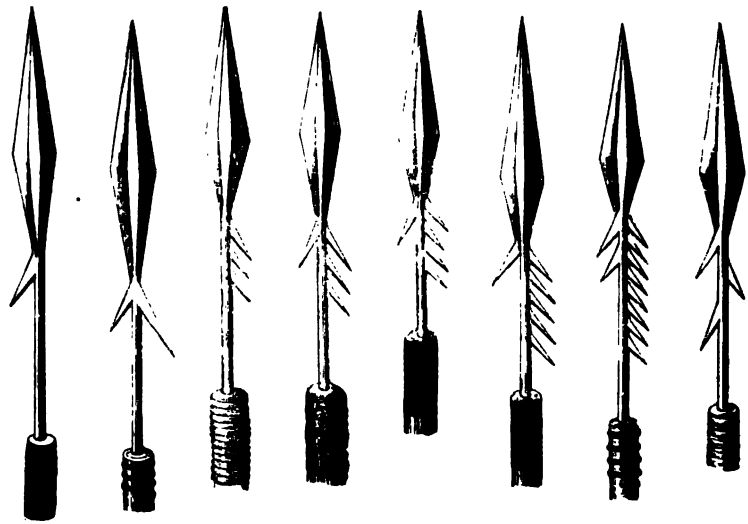

6. Harpunovité asagaje lovecké.

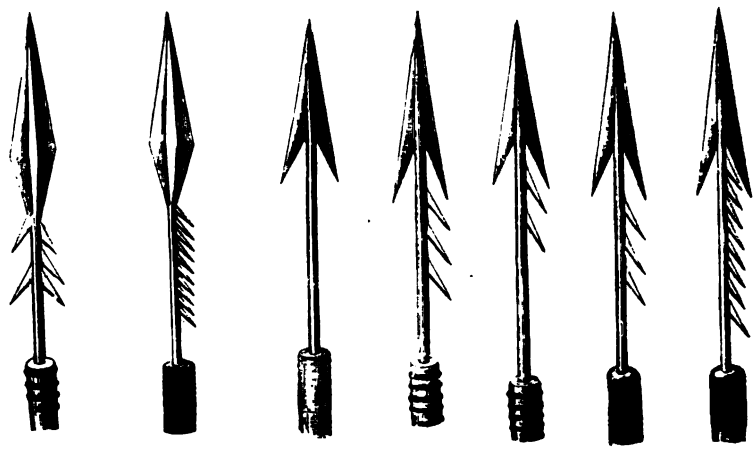

Rolnické nářadí jest sice velmi jednoducho, neboť obyvatelé říše Marucké mají vlastně jedinou motyku, ale toto jediné náčiní převyšuje způsobilostí svou skoro všecko nářadí, jehož užívají na

jih od Zambesi. Čepec prosté dřevoštěpské sekery jest neobyčejně silný, podobá se trochu válečné sekyře a bývá druhdy po délce okrášlen vypuklými a vypilovanými ozdobami. Topůrko jest rovné, silné a padesát centimetrů dlouhé. Aby vyhloubili loďky a hrnce a přisekali prknovité kusy dřev, mají sekyry, které tvarem rovnají se „pale“, velikostí však se různí podlé toho, k čemu jest jich potřebí. Zvláště dobrým shledal jsem býti železo na kladivech, která jsou ku všelijakým pracím mnohem způsobilejší než bečuanská. Dlátka

7. Oštěp krokodilí.

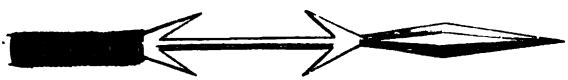

8. a 9. Metací asagaje vydří.

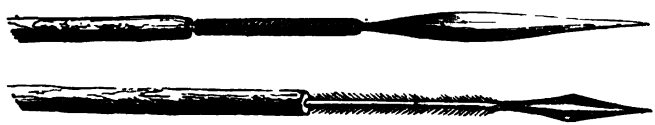

10. a 11. Asagaje rybí.

na měkké předměty a kovy jsou malá nebo větší, jako čtverohranné neb oblé hřebíky.

Vrtací nástroje zasazují do válečků, které točí šmytcem. Sem patří také závitkovité vytahováky, podlé našich napodobené šrouby atd., které robí zvláštními pilníky. Kleště vypadají sice velmi primitivně, ale hodí se zcela dobře k rozličným pracím. Marucové kují také přerozmanité hřebíky a to, jako vůbec kovářské a zámečnické výrobky, na jednoduché kovadlině.

Vesel viděl jsem tři druhy: dlouhá, krátká a lovecká; poslední náležejí výhradně králi, tak že je poddaní odvádějí kromě většiny

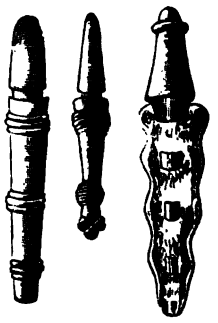

Dýky makalacké.

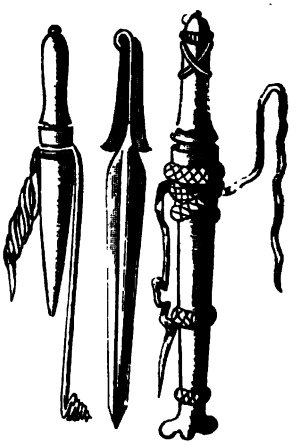

Dýky matabelské.

12. Asagaj hroší.

13. a 14. Assagaje sloní.

15. Jammi assagaj na zvěř.

obou ostatních druhů poplatkem. Dlouhá vesla jsou tři, krátká dva metry zdélí a vždy ze tvrdého, rovného a hladkého dřeva. Prvá jsou na širším svém konci užší než druhá a také rovně zaříznuta, kdežto krátká člunkovitě končí ve špici; obojí ozdobena jsou vpálenými

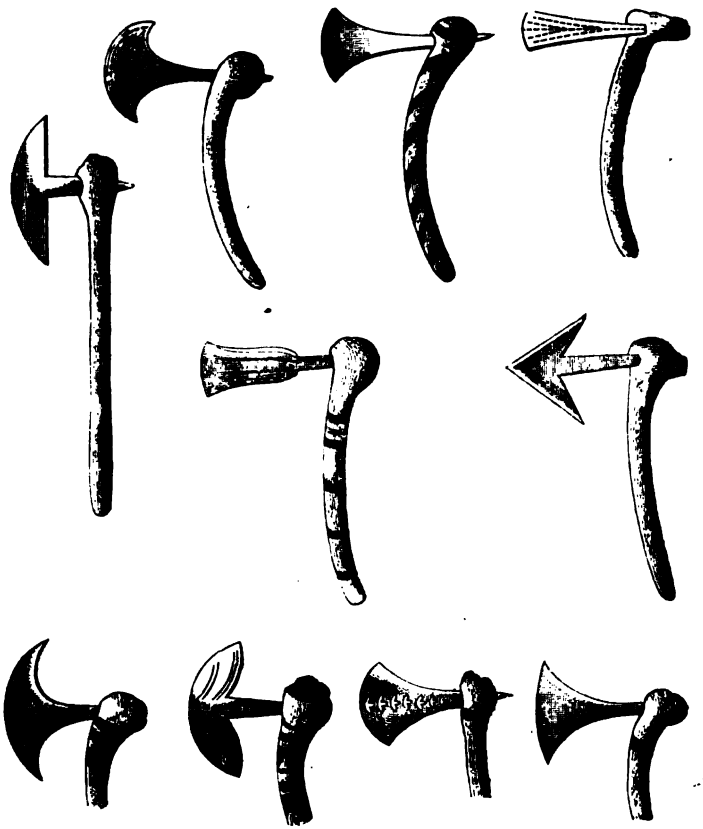

Válečné sekery marucké.

kresbami a řezbami, ovšem ne tak často jako vesla lovecká. Ta jsou na dolejším konci vidlicovitě rozštípena, na počátku vidlice zaražena jest na příč drátěná skoba do vesla, aby neprasklo. Lovecká vesla bývají obyčejně zdélí dvou metrů, domorodci pak jich užívají honíce při zátopách Zambesijských antilopy lečve a puku.

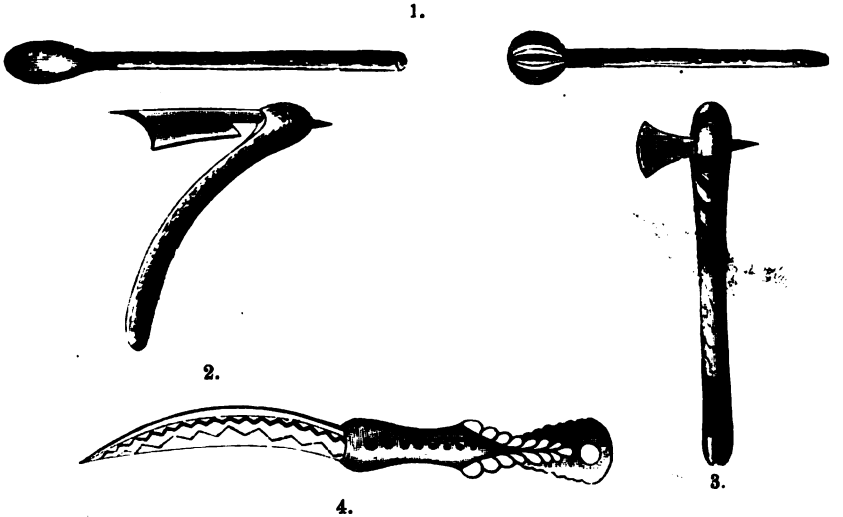

1. Kiri. 2. Rolnická motyčka. 3. Dřevoštěpská sekera. 4 Nůž.

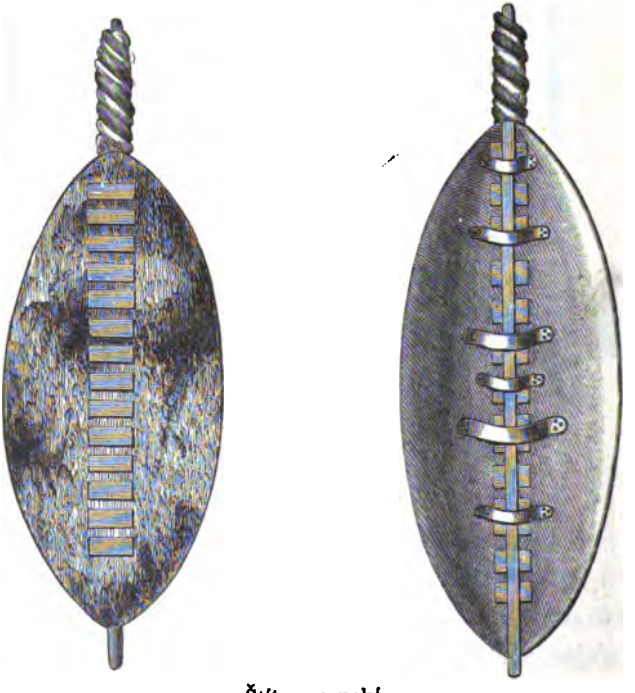

Štíty marucké.

Dýmky dělají dvojího tvaru; jednodušší převládají v západní polovici říše, druhý tvar nalezneš nejčastěji na jihu. Dýmky jednoduché podobají se celkem tureckým dýmkám a skládají se ze prosté rovné troubele zdélí metru a ztloušťí palce, která bývá druhdy ozdobena vpálenými kresbami, a z malé poměrně hlavičky z pálené hlíny, po většině černavé nebo šedé, pokryté vpálenými rýhami, arabeskami a kruhy. Dýmky druhého tvaru liší se od předešlých troubelí, která zhotovena jest z podlouhlé, často pevně opletené

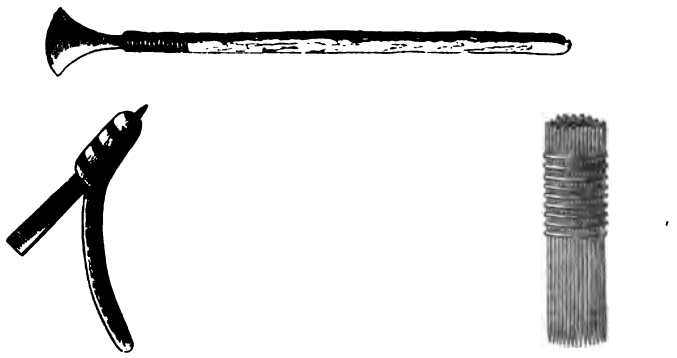

Nástroje na vydělávání koží.

tykve, jejíž hořejší, tenký konec bývá „špičkou“. Vyjde-li si na krátkou procházku, domorodec nikdy nezapomíná své dýmky, zejména cestuje-li s bělochem. Tabák zabalují do kousku sukna, kalika nebo kůže a připevňují na haleně neb opasku.

Vydá-li se Maručan na delší cestu, po každé béře s sebou svou dýmku dachovou, tak že si ho bez ní ani pomysliti nemůžeme. Dacha jsou sušené listy jednoho druhu konopí. Tuto rostlinu po veškeré Africe Jižní domorodci sázejí kol svých obydlí a kouří ve vodních dýmkách listí její, velmi opojivé. Dýmky dachové skládají se ze tří částí, hlavičky, rákosové troubele a z rohu, v němž nalita jest voda, kterou se kouř táhne tím, že kuřák ústy pojme široký otvor a tak dýmá. To dráždí hrdlo ke kašli, čím pak ten je prudší, tím větší má domorodec požitek. Rohy, které jsou za nádržku vodní u těchto dýmek, jsou příčinou velmi rozmanitých tvarů jejich.

Ačkoliv u všech jihoafrických kmenů nalézáme tabatěrky velmi hojně, buď od nich samých urobené, buď i od bělochů směněné, tož jsem přece neviděl v žádné říši domorodé takového výběru v těchto výrobcích, jakého se Marucové domohli vlastní prací. Berouť na své tabatěrky kly sloní a hroší, kosti ssavčí a ptačí (duté), parohy, roh nosorožcův, drápy zvířecí, kůže hadí, leguaní, dříví všelijak upra-

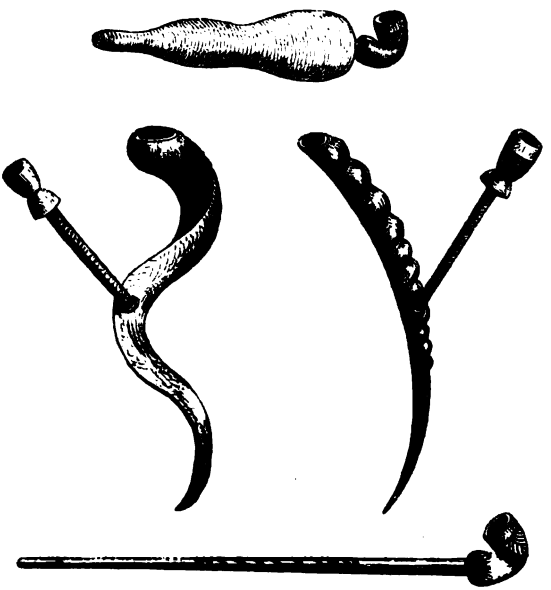

Marucké a mabundské dýmky tabákové a dachové.

vené, rákos, oplodí tykvové, skořápky malých, kulatých nebo podlouhlých plodů stromových nebo keřních a kůru, dále šijí na tabák váčky z kůže a mají konečně tabatěrky kovové, které k nim běloši přivážejí.

Tabatěrky ze slonoviny bývají vůbec ozdobovány tak, že vpalují do nich malé kruhovité kresby; nosívají pak se na šňůrách skleněných perel, lykových provázcích nebo řemínčích buď u náramků, buď u opasků. Shledal jsem však, že jich užívali jen zámožnější. Tvarem podobají se jim nejvíce tabatěrky zhotovené z rohu nosorožcova;

obojí mají toliko malý otvor v krčku, kdežto Bečuanové dělají do svých ještě dírku ve dně.

Tabatěrky, zhotovené z rákosu a ze ptačích kostí, náležejí k nejjednodušším, nejvíce pak šňupají z nich chlapci a děvčata; vyřezávané z rohů domácích zvířat a zvěři jsou prostých tvarů, bývají však často okrašlovány řezbami, a nejhojněji spatříš je u Makalakův. Nejoby-

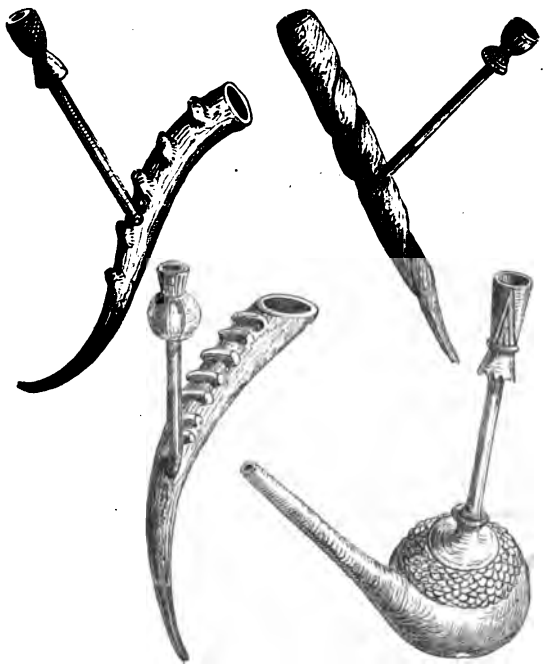

Mabundské, marucké a masupijské dýmky dachové.

čejnější tvar mají ty, které jsou z rostlinných skořápek, jiné užší připevňují si ženy po třech až pěti na řemínku a nosí na svých halenách; mimo to černé krásky hledí nejmenší tyto tabatěrky temně oleštiti, tak že vypadají velmi úhledně lesknouce se černě, tmavofialově nebo nahnědle fialově. Nejvíce řezeb a vpálených kreseb spatřujeme na dřevěných tabatěrkách, ale těch, jak se mi zdá, užívají jenom chudší kmenové, jako Mamboëové, Manansové a j., kteří si

také mnohdy zabalují tabák do pouhých kousků soukenných a kožených. Nemůže-li obyvatel říše Marucké na cestách postrádati dýmky dachové, béře-li na menší vycházky kiri a hůl s sebou, tož tabatěrka jest nejvěrnější jeho družkou ve dne i v noci za odpočinku i v práci, při krátkých jeho návštěvách i dlouhých poutech.

Za stkvosty pokládají se předměty, které nejsouce pouhou okrasou mají také jiný účel, jako amulety, pouzdra, tabatěrky, schránky na léky a kouzelné věci, které nosí na těle. Šperky takové robí z kovů, z plných a dutých kostí, slonoviny, zubů rozličných zvířat, kousků kůže a rohovitých částek, rohů, spárů, drápův a šupin větších obojživelníků, desek želvích, šupin luskounových, peří, lastur, tuku, dříví, trávy, lýčí, rákosu, plodů, skořápek rostlinných a semen.

Z kovových předmětův ozdobných viděl jsem v říši Marucké prsteny, náramky, kruhy na lýtka a nad kotníky, nepatrné, malé náušnice ze železa, mědi a mosazu; zlata nespatřil jsem nikde. Železné a měděné ozdoby pocházely jednak z vlastních pecí tavěcích, jednak urobeny byly ze železného a měděného drátu, koupeného od bělochů; mosazné šperky zhotoveny byly toliko z drátu, který jim běloši prodali. Přivezených výrobkův ozdobných nenosí domorodci téměř nikdy v původní jejich podobě, nýbrž z pravidla roztaví je a přepracují na tvary v zemi obvyklé. Z předmětů, které robí se ze přivezených kovů, domorodci nejvíce si váží kruhů na nohy tlustých jako prst, kterými ženy zámožnějších, ku př. králové po dvou až osmi se zdobí. Kruhy všelijakých druhů z domácího železa a směněného drátu železného krášlí se většinou nižší stavové; ale není jich tolik jako mosazných, nejřidčeji pak vyskytují se náramky měděné. Obyčejně nosí se na každé noze po jednom nebo dvou, manželky košiův a kozanův mají po dvou až třech, málo kdy po čtyřech. Ježto panovník kupuje nejlepší a nejsilnější drát sám, tak že poddaným lze dostati jenom špatnější druh, tož nalézají se nejhojnější a nejpěknější okrasné kruhy kovové v sídelním městě a v zemi Barocké jakož i v krajinách

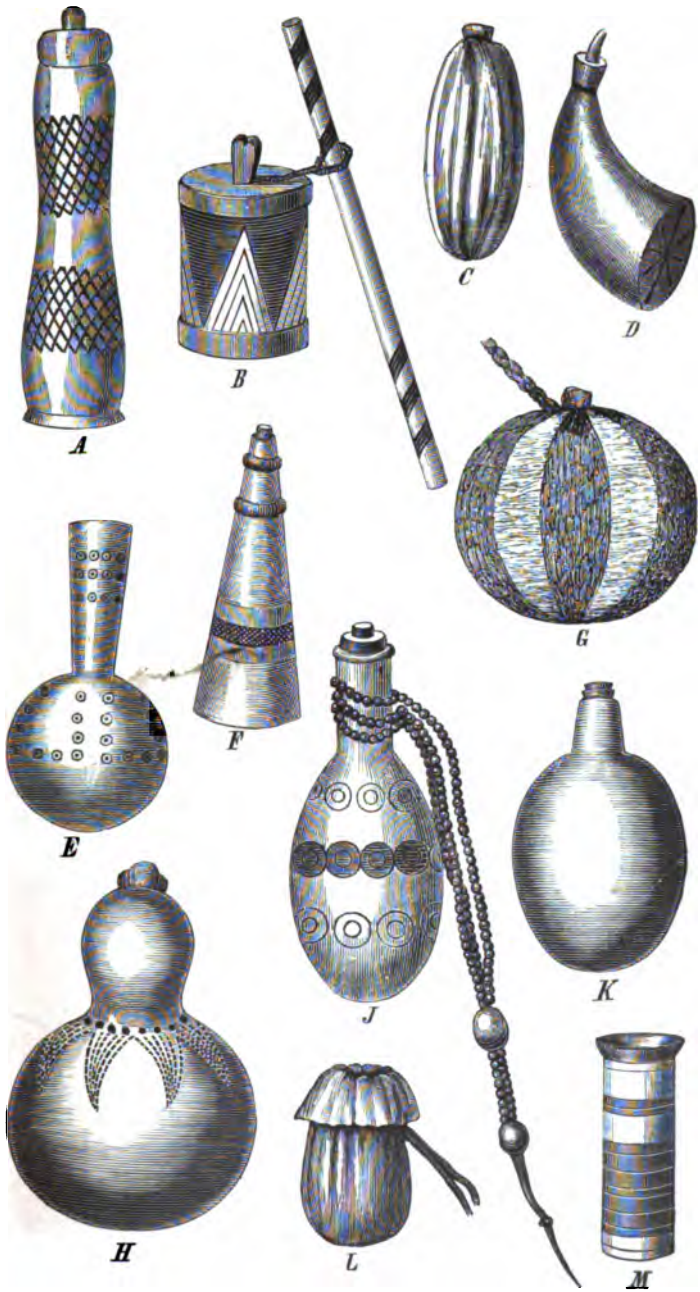

Tabatěrky maručké.

A ze zvířecích drápů; *B* dřevěná; *C* a *G* z rostlinných škořápek; *D* a *F* rohové; *E*, *J* a *K* ze slonové a hroší kosti; *H* z oplodí tykvového; *M* rákosová; *L* váček na tabák.

poplatných Makalakův a Matongů; na sever a severovýchod říše rychle jich ubývá, kdež je toliko poněkud nahrazují předměty z drátu železného, který si tamější kmenové sami dělají. Jednoduché, neúhledné náušnice z tenkého drátu mosazného nebo železného liší se jen málo od podobných okras bečuanských.

Rozmanity jsou ozdoby, zhotovené z kosti a zvláště ze slonoviny; nejdůležitější z nich jsou náramky a kruhy na nohy ztloušťí prstu. Kruhy slonovinné bývají soustruhovány, přiléhají těsně na údy, na kterých se nosí, jsou vždy jemně říkajíc bez vady urobeny a vynikají vkusností i tehdá, když nekrášlí jich řezby a vpálené ozdoby. A nebylo také snadno, abych několik takových předmětů dostal do svých sbírek. Mimo kruhy Maručané robí ze slonoviny všelijaká malá podlouhlá pouzdra, takovéž válcovité hůlky, destičky se vpálenými kroužky a čarami, které provrtávají a tenkými provázky lýčenými přivazují na vlasy. Dosti hojně vyskytují se jehlice do vlasů, které jako předešlé předměty hotoví také z dutých kostí zvířecích a často ze klů hroších zdobíce je v hořejší, silnější jejich polovici vpálenými kresbami a řezbami. Rozmanity jsou také drobné šperky, které dělají z hůlek a destiček dřevěných, vláken a růžků gazellích anebo z konců rohových od větších zvířat. Ty připevňují obyčejně lykovými provázky na vlnatý vlas nebo navlékají na šňůrky a nosí jako náramky. Tak spořádány viděti lze drobounké hůlčičky válcovité nebo malé kuželky, rulíčky atd. Nedostižným výrobkem řezbářským ve dřevě jsou zajisté marucké hřebeny, dlouhozubé, tenké a tak ozdobně vyřezávané, že toho žádný kmen jihoafrický nedovede.

Otroci zhotovují si kruhy na nohy, rámě a zápěstí i na krk ze surových koží pakoních, zebřích a bůvolích; Masarvové robí si čelenky ze hřiv zebřích. Strana srstí porostlá nosí se vždy vně. Všelijaké okrasy splítají se také z jemných i hrubých chlupův a štětin ssavčích. Z jemnějších chlupů jakož i tuhých žíní kohoutkových dělají se chocholky, třásně, třapce, kolečka buď prostá buď po dvou

až třech na sobě ležící ve průměru tří až patnácti centimetrů, dále koule a stůčky, na které připevňují řemeny, aby je za tance uvázaly kol brady. Většinu těchto šperků opatřují řemínky a provázky krášlíce jimi vlasy. K těmto okrasám druží se ozdoba hlavy ptačím peřím. Mnozí krášlí hlavu dvěma nebo třemi krásnými péry. Tyto pernaté chocholy nasazují přicházejíce do sídla králova, potom při tanci, loveckých vycházkách a za loupežné výpravy nebo války. U Matabelů jsou podstatnou částí národních okras, i koupil jsem jeden takový chochol, který byl větších rozměrů než hlava toho, kdo jej nosil.

Z trávy, jemných dřevnatých vláken, lýčí a slámy obyvatelé říše Marucko-Mabundské pletou pěkné náramky a podobné věci, a to mnohem uměleji než Menonové a Makalakové jihozambesijští, ačkoli se toto průmyslové odvětví též u nich značně pěstuje. Masupijský a marucký hoch vede si opatrně, už když vybírá trávu; volí si jen určité druhy trav, sbírá je v jistý čas a připravuje je náležitě, aby byly buď jasně žluté buď nachové; potom je také pečlivě plete. Toho všeho chlapec makalacký dbá málo, ačkoli se též mnoho hodin zabývá travěnými pletivy robě ozdoby a předměty potřebné v domácnosti.

Drápy ptačí a spáry ssavčí nosí navlečeny na niti otáčejíce je kolem zápěstí nebo navlékají je po dvou na šňůrku a přivazují vzadu na vlasech. Z malých želev vodních berou celé štíty a připevňují z nich buď jeden na temeni nebo tři řadou prostředkem hlavy. Malé lasturky, jak je Portugalci od západního přímoří přinášejí, malé oblé kostičky záprstní a zanártní, tmavě až leskle černě leštěná semena a drobné plody s tvrdými skořápkami navlékají na žíněné nebo travěné šňůrky a nosí k okrase vlasů, rukou na zápěstí a nohou.

Ozdobné výrobky, které domorodcům marucko-mabundským přivážejí obchodníci, zejména pak skleněné perly platí za peníze, při čemž každý kmen má zvláštní zálibu v určitých barvách; některých, ku

příkladu světle a tmavofialových, žlutých a bledě červených nevšímají si docela. Nejvíc oblíbeny jsou perly barvy blankytné a tmavomodré, potom následují rumělkové, rezavé, bílé, černé, zelené, — vesměs drobné s delší osou asi $1^1/_2$ millimetru. Z těch, které jsou větší majíce delší osu tři až čtyři millimetry, jsou v největší oblibě jasně modré a rezavé, z velikých pak, jichž delší osa jest šest až deset millimetrů, domorodci nejraději si vybírají bíle skvrnité na černé, tmavofialové půdě, hlavně pak barvy sírové a zelené. Tvaru skleněných perel kmenové tito nedbají.

Kdybys po některé cestě v říši Marucké nevím jak se roznemohl a kdybys potřeboval sebe většího zástupu nosičů, netrpěl bys nikdy žádného nedostatku maje dostatečnou zásobu pěkně modrých perel skleněných; ani panovník, koši a poddaní, ani žena a dítě, ani svobodník a otrok nejsou s to, aby odolali tomuto lakadlu.

Národové říše Marucké užívajíce těchto ozdob převyšují kmeny jihozambesijské v tom, že skleněné perly rozdělují přiměřeným počtem a vkusně po svém těle v kruzích, šňůrách a jinak; činí to v náležitém množstvu, totiž okrašlují stejně údy a trup tak, že nepřetěžují a nepřeplňují těla, kdežto na jih od Zambesi můžeme pozorovati, kterak Bakvenové, Bamankvatové a jiní národové, jim příbuzní, nejvíce perlami skleněnými ověšují nohy, Menonové a Makalakové pak krk, ramena a trup.

Dodatkem zmíním se ještě několika slovy o tom, jak si obyvatelé říše Marucké upravují vlasy. Nezřídka jsem pozoroval, že si tamější kmenové po většině hledí s velikou péčí svého vlasu, ba shledal jsem velmi mnohé, kteří se pravidelně česali, kdežto jiní, ku příkladu kmen Mankoëův, majíce od přírody delší vlnatý vlas nosí ho jako napudrovaný, což těmto statným lidem velmi sluší. Někteří Marucové splétají své krátké vlnaté vlasy v rulíky spojujíce po dvou až čtyřech pramenech v jeden pletenec. U domorodců marucko-mabundských postrádal jsem dvojí věci, jednak nebarvili si vlasů hnědelem jako Bečuanové, jednak neměli ani kruhovitého ani korunovitého účesu jako Zulové.

Hračky jsou obyčejně hliněné; dorůstající omladina robí je velmi zručně. Nejčastěji viděti lze figurky, představující tanečníky při tanci kiši, jak se kroutí a šklebí, dále muže, jako lovce a jezdce, rohatá zvířata, slony, nosorožce a hrochy. K těmto hračkám berou nejvíce tmavou hlínu a dělají lidské postavy zvýší pěti až dvanácti centimetrů, zvířecí pak pět až deset centimetrů vysoky a pět až dvanáct dlouhy. Jiné figurky vyřezávají také ze dřeva a to zvláště Mabundové, tolikéž dávají dětem, aby si hrály s nimi, dřevěné lžíce a holi, ozdobené figurami.

Rohože marucko-mabundské jsou velmi rozmanity, jednoduchy, ale jemně a pracné spleteny. Často proplétají je tmavějšími, prostými stuhami neb i figurami z téže látky; někdy bývají tyto pletené okrasy barvy černé, červené a jiné, které se příjemně od žlutavé rohože odrážejí. Pletiva tato jsou různých tvarův, a užívá se jich v rozličných potřebách podlé toho, jsou-li zhotovena ze sítí, trávy, slámy nebo rákosu.

Domorodci říše Marucko-Mabundské mají dřevěné podušky, a to buď velmi primitivní buď pěkně urobené; většinou viděl jsem úhledné takové výrobky ze tvrdého dřeva. Dřevěné stoličky bývají obyčejně krátky, dvacet až třicet centimetrů vysoky, na šířku deset až patnáct centimetrů ve průměru. Jsou to dřevěné válce promalovaně vyřezávané, řidčeji plné a jednoduché, jichž hořejší plocha jest mělce vyhloubena. Prolamovaná řezba podstavce jest sloupkovita, tak že sloupky stojí rovnoběžně s výškou. Takovou stoličku nosívá sluha za vznešenými osobami při všech vycházkách.

Čtvrtým předmětem v tomto odboru jest oháňka na mouchy; skládá se ze dvou částí, rukojeti a chocholu. Rukojeť hotoví ze dřeva, rákosu, z kůže hroší, nosorožcovy a bůvolí, řidčeji z rohů gazellích a nosorožcových; oháňku pak ze dlouhých chlupů, rostoucích na kohoutku nebo ve hřivách, ze žíní koňských a chvostnatých ohonů psovitých šelem. Nejhojnější jsou z ohonů volských, pakoních a šakalích. Chochol bývá buď zapuštěn do rukojeti nebo na ní při-

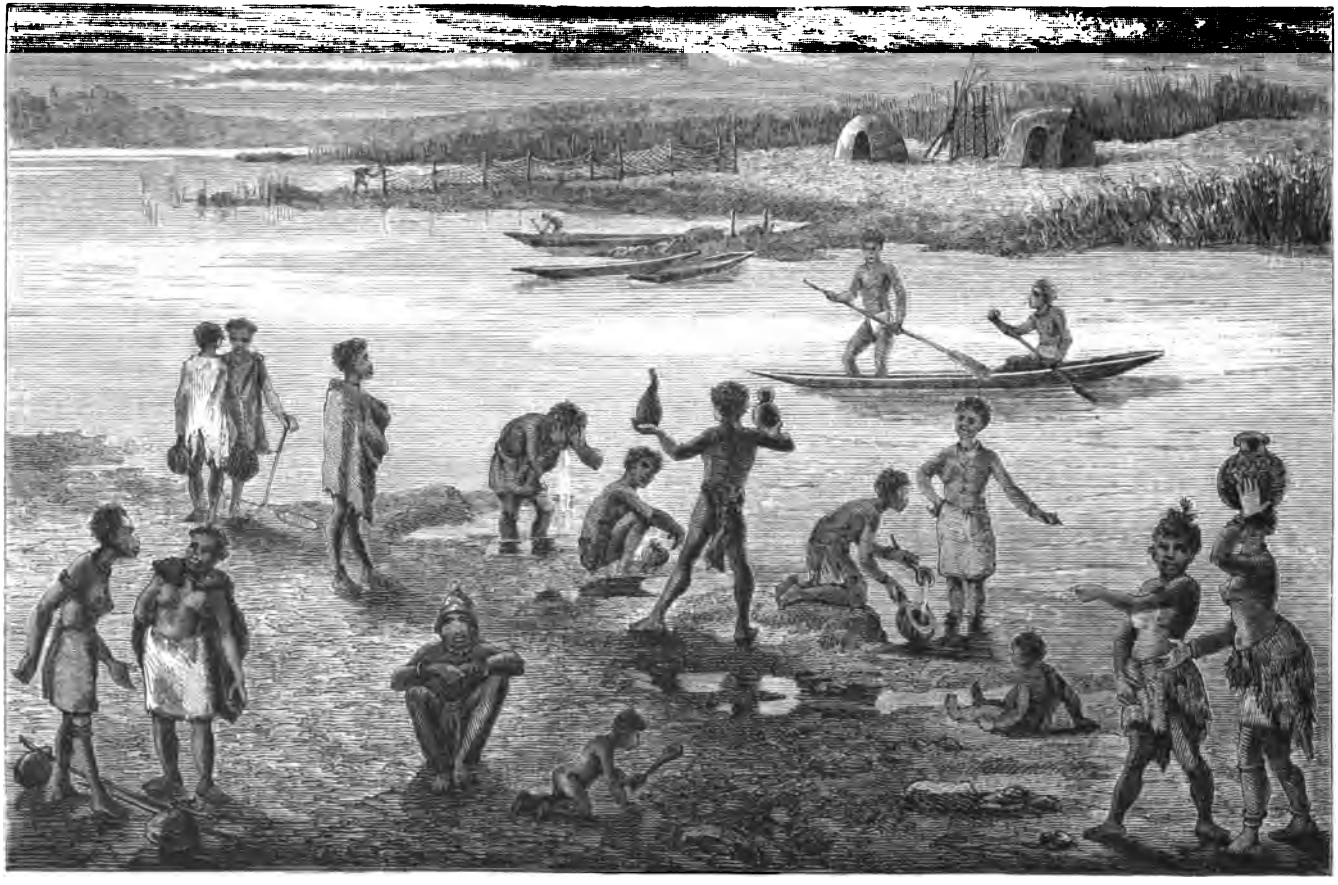

Ruch na břehu Zambesijském v Šešeke.

pevněn vlákny lykovými, provázky travěnými, žíněmi, šlachami zvířecími, rukojeť pak většinou bývá vyřezávána, ozdobena vpálenými kresbami neb ovinuta širokými kruhy mosaznými a měděnými, svorkami spletenými buď ze drátu mosazného a měděného, buď z tužších žíní neb otočena stuhami z kůže hadí a leguaní.

Ze stručného nákresu tohoto, v němž pokusil jsem se vylíčiti vzdělanosť národů marucko-mabundských, jak jeví se průmyslovými jejich výrobky, soudný čtenář pozná tuším s dostatek, pokud základá se na pravdě domněnka, že jsou domorodci afričtí nevzdělaní.

XIII.

Pobyt v údolí Lešumském.

Odjezd ze Šešeke. — Vzpurní veslaři. — Výborné strašidlo. — Zvířectvo v údolí Lešumském. — Lovecké vycházky Diamondovy. — Pohlavár Moja. — Zajímavý zjev přírodní. — Pochopi Sepopovi. — Útěk Kapellův ze Šešeke. — Prudká bouře. — Jitření v říši Marucké. — Úpadek Sepopův. — Odchod do Panda ma Tenky.

Tábor v údolí Lešumském.

Jak jsem už v závěrku jedenácté kapitoly podotekl, bylo mně opustiti Šešeke, ač jsem se tomu velice vzpíral, poněvadž bych byl meškaje tam déle, životem svým ocitl se u velikém nebezpečenství. Když jsme vykonali plavbu několika hodin, veslaři dobře vědouce, že jsem se na vždy rozloučil s králem jejich, a nestarajíce se tudíž tuze o mne, přistáli u skupení masupijských chatrčí. Dal jsem se vyzdvihnouti ze člunu a dovésti do nejbližší chaty. Chýži tu zřídili

na kvap rybáři masupijští, chytajíce v okolních bařinatých lagunách ryby na desátky královské. Koupil jsem pět ryb, dal každému sluhovi jednu a poručil, aby mně pátou usmažili.

Již odpoledne jsem pozoroval, že se veslaři nikterak netužili, aby silněji veslovali, a jako by se mi chtěl osud za všecky útrapy toho dne posmívati, zvolili si průvodci moji k noclehu místo takové, že nemohli si vybrati nepříjemnějšího a nezdravějšího. Bylo to u malého ostrova, porostlého vysokým rákosem, zrovna před bažinou, u níž stály dvě bídné chatrče, ve kterých ob čas přebývali rybáři masupijští. Poněvadž byl můj člun poslední, domorodci ze přednějších loděk obsadili zmíněné chýže, tak že mým sluhům nezbývalo, než aby zbudovali pro mne novou chatu. Za $2^1/_2$ hodiny byla hotova, ale když potom bylo s pomocí veslařů břemení mé vyneseno z loděk a dopraveno do travěné chýže, ukázalo se, že jest tuze malá, zvláště pak velmi nízká, tak že mne tam sotva mohli vtáhnouti a na bedny položiti. Dotýkal jsem se obličejem trávy na střeše chaty. Byla to tráva povodní již předešlého roku připlavená na ostrov a tam sesbíraná; byla tudíž vlhka, a vycházel z ní protivný zápach, který se mísil s výpary, vystupujícími z bařiny. Pod takovým přístřeším nebylo arci možná pomysliti na spánek. Přemýšleje o nehodě své loďky a zmařené další výpravě a týrán jsa nesčetnými jinými myšlenkami, které mne velmi rozčilovaly, probděl jsem noc velice nepříjemnou. Několikrát ozvali se hroši a volavky obrovské, to však byly jediné zvuky, které přerušily ticho noční. Před půlnocí vyvstalo několik malých obláčků, které se velmi rychle množily a brzo tak pokryly oblohu, že jsem potom nespatřil ani jediné hvězdičky. Mysl má, bez toho již nemocí sklíčená, pociťovala tím krutěji dusnotu vzduchovou, neustále přibývající.

Když vzešlo slunce, vybrali jsme se z tábora, abychom pluli dále po proudu Zambesijském. Pozoruje, jak veslaři nakládali břemení na čluny a kterak si plujíce vedli, seznal jsem, že mne stihnou ještě horší věci než minulého dne. Čím více jsem jim domlouval

aby rychleji pluli, tím pomaleji postupovali, ano když zdvihl se větřík, přistáli na mělčině a nechtěli se hnouti ani z místa; marna byla hrozba, že budou za to králem potrestáni. Sliboval jsem jim skleněné perly, hrozil jsem, sluhové moji zlořečili, ale sázeli jsme slova svá na vítr. Lidé ti dali se nám do smíchu; jedni položili se na písek, aby spali, jiní aby se pokochali mou slabostí a malomocností. Vida, že všecky mé pokusy vycházejí na zmar, užil jsem zastrašujícího prostředku, abych neposlušnou chásku zkrotil. Seděl jsem právě na přídě své loďky, a tu mně připadlo, abych Marucům, kteří zvykli toliko mušketám, ukázal svou zadovku. Zablyštil jsem několikráte puškou na slunci, vybral si osamělý rákos vyčnívající z vody, který pjal se na volném prostoře mezi dvěma skupinami vzpurných veslařův, a vypálil jsem na něj tři rány. První výstřel zasáhl svůj cíl, skuteční a přetvařující se spáči vyskočili rychle, potom padla druhá rána a zajela blízko své mety, načež chlapíci skočili do loděk, a když náhodou třetí koule zbylý pahejl sraziła, první čluny již odrazily, a veslaři moji zabránili mně, abych opět užil své ručnice.

„Sviští to tuze v uších, pane! Chceš-li stříleti, tož dopravíme tě do Impalery, a tam najdeš také dosti polochola (zvěři.)“ Již za tři hodiny potom přistáli jsme pod bahobabem Makumbovým. Nebe se vyjasnilo, a z lesnatých pahorkův ostrova Impalery vanul proti nám čerstvý větřík, který ve mně tak působil jako občerstvující nápoj. Namířil jsem svou zadovku, abych srazil několik plodů bahobabových, nade mnou visících. Kdežto veslaři vyprazdňovali čluny, sluhové moji pospíšili do lesa, aby nasbírali pro mne plodů. Radostně jsem byl překvapen zastihnuv v Impaleře Blockleye, an se právě chystal se zbožím odplouti do Šešeke.

Dne 13. podařilo se mi koupiti za šest metrů kalika malinkého kozla, dosti velikou zásobu žita a dvacet sedm živých ptáků vrabcovitých (všelijakých druhů), kterých jsem však už příští den mimo tři zase pozbyl. Když jsem se totiž druhého dne ráno ohlížel po ptácích, shledal jsem, že jsou všickni vyjma tři mrtvi. Usmrtili je

rezaví všekazi, kterých se tisíce vedralo do klece. Nepozoroval jsem tohoto druhu všekazů ještě nikdy před tím; hlava jejich byla skoro jako půl těla a kusadla tak silna, že se mohli zakousnouti do masa jako kliště.

Nazejtří, týž den, kterého Blockley chtěl odplouti do Šešeke, a já vybrati se na jih, přišli masupijští lodníci z řečeného města a zrazovali mým veslařům jakož i osadníkům impalerským, aby nedopravovali Blockleye do Šešeke, ježto král zatvrdil srdce své ku Džorosianovi Umutuňovi.

Dne 15. přešel jsem Čobu zaplativ trojnásobné převozné, abych směl opustiti řiši Maruckou. Nechtěje pro živý svět přenocovati v bařinatém údolí Čobském, odeslal jsem hned své sluhy s částí břemení do údolí Lešumského, kde Blockley měl státi dva prázdné vozy, aby mne v nich ubytovali, dokud by nepřišel Westbeech. Ale jsa sláb nemohl jsem jich okamžitě následovati, a když se konečně dostavilo několik Masupiů z Impalery, aby mne se zbytkem mých vaků donesli na zmíněné místo, strhla se nad údolím bouře. Ta přinutila mne, abych zůstal přes noc v bídné chatrči travěné, v níž se poprvé roznemohl Bauren, zemřelý v Panda ma Tence několik dnů před tím. Vydavše se příští den ku poledni na další strastnou cestu došli jsme údolí Lešumského, pouze tři hodiny cesty vzdáleného, teprva po dvanácti hodinách, pro mne velice žalostných. Každých sto kroků bylo se mi zastaviti na několik minut, a při tom se pot přece jen ze mne lil. Namáhavým tímto pochodem byl jsem donucen, abych se druhý den docela oddal poklidu.

Dne 17. bylo mi trochu lépe, avšak úmysl můj, sbírati květiny v nejbližším okolí vozu, zmařen byl prudkou bouří, která zuřila po celý den. Již za posledních tří dnů jsem doufal, že přijde Westbeech; nepřišel však, a rozčilení mé zrostlo, poněvadž malá zásoba soli, cukru a čaje, určená na tři dny, už docházela. Byl jsem tudíž radostně překvapen, an se sluha Slon z vycházky do lesa vrátil s hojností medu. Měl jsem ruce a čelo od noclehu na pobřeží Čobském

popíchány moskity zvláště kousavými, a z každé takové malé rány vyvinul se hnisavý vřed, jehož stopy ještě po měsících byly zjevny. Ve všech těchto svízelích potěšil jsem se nabyv přesvědčení, že mně posluhují spolehliví a pracovití muži. Litoval jsem toliko, že mi nebylo lze pohnouti jich, aby vezmouce mou zadovku zastřelili pro mne nějakou zvěř, neuměli toho a báli se zároveň užívati neznámé jim zbraně. Aby zvěř v písečném lese, kterým se Lešumo vine, skolili svými asagaji, nebylo možná, neboť zdržovali se tam nejvíce rychlonohé gazelly, nosorožci a sloni. Dvě noci před tím dosti veliké stádo sloní překročilo údolí několik kroků doleji pod vozem.

Dne 19. dal jsem se kolem samého vozu voditi a sbíral jsem pomocí svých sluhů rostliny a hmyz. Poslední dvě knihy, které zachránili jsme z potopy zambesijské, byly tehdá lisy na byliny; protože pak byly složeny jen v osmerce, byl jsem nucen rostliny rozkouskovati a teprva později zase složiti. Věnoval jsem dítkám Flořiným zvláštní zápisník, v němž jsem zaznamenal o veliké většině nasbíraných bylin kromě jiných poznámek také jména, která jim dávali sluhové masupijští nebo pomocníci manansští a matonžští. Rostliny a části jejich, kterých nemohl jsem ani lisovati ani sušiti, byly okresleny, a nákresy za nocí, když mně nebylo lze usnouti, dále prováděny; tak vedl jsem si zejména zabývaje se rozličnými houbami, jimiž údolí Lešumské zvláště jest bohato. Hmyzy strkal jsem do širokohrdlé láhve na zavařeniny, kterou mi Westbeech daroval a v níž bylo několik proužků papírových; tu pak ponořoval jsem několikráte do vařící vody ve svém kávovém kotlíku, čímž zvířata byla usmrcována.

Nejvíce nachytali jsme v údolí Lešumském brouků, kobylek a ploštic; hlavně pak byly mně nápadny četné druhy motýlů, které jsem dvakráte sbíral. Práce má však byla marna; krysa, která ve voze měla mezi vaky a bednami dostatečné skrýše, zničila počaté sbírky, tak že jsem pokaždé nalezl motýle sežrány až na špendlík. Z brouků nejhojnější byli střevlíci a svižníci (Cicindela, Manticora granulata,

Carabus), chrobáci, mandelinky, nosatci a brouci zvaní od přírodopisců Psammodes. Poslední vyskytují se v nesčetných odrůdách, kterých všimli sobě i hollandští statkáři, nedbající sice takových zvířat. Tito brouci mají tlustý válcovitý a srdcovitý zadek, který zdvihají, aby jím v přestávkách tří až desíti vteřin zlehka udeřili do země nebo podlahy, na níž se náhodou pohybují. „Ťukají", jak Hollanďané říkají, a volají druh druha. Mnoho zábavy měl jsem pozoruje v údolí Lešumském svižníka zrnitého (Manticora granulata) a brouka Anthia thora-

Vana Vena, nový král marucký.

cica; ti žijí po párcích v jamách, které buď sami vyhrabou, buď po jiných zvířatech osadí, jsou-li zhloubí nejvýše třiceti centimetrů. Jamky, od nich samých vyhloubené, nebývají hlubší $2^1/_2$ centimetru, ale za to čtyři až šest centimetrů široky; podivoval jsem se často, kterak brouci tyto chodby v sypkém písku mohou vyhrabati. Zvířátka tato rejdila po celý den; liší se od ostatních velikých střevlíků ve svých pohybech zejména tím, že se velmi často zastavují vypínajíce se dosti vysoko na svých dlouhých nohách, aby se takořka rozhlídli. Hollan-

ďanům byli nápadni vlastností, kterou nováček, jak se také mně několik let před tím stalo, bolestně pocítí. Chytáme-li tohoto střevlíka a strkáme-li jej do sběrací láhve tak, že jej zadkem obracíme k sobě, brouk vystřikne žíravý mok, který obyčejně zasáhne tvář a kolikrát i oči, ježto se lapajíce hmyzy shybujeme.

Poněvadž jsem dne 20. poněkud ozdravěl, a mimo to sluha Westbeechův Diamond vraceje se z lovu přibyl s několika Manansy k vozu, tož podnikl jsem podpíraje se o sluhu malou vycházku na šest anglických mil. Šlo mi zvlášť o to, abych ukořistil kožky ptačí; nemoha však za ptáky ani běhati ani jich obcházeti, ulovil jsem pouze černého tuhýka s vidlicovitým ocasem, ale tím hojněji nachytal jsem hmyzův a nasbíral bylin. Vůbec rozmnožil jsem za pobytu v údolí Lešumském herbář svůj asi třemi tisíci kusů, sbírku pak hmyzu více než pěti sty. Na vycházce právě zmíněné přišel jsem ku pecem, ve kterých tavívali železo; byly až metr široky, dva metry dlouhy a nízky jsouce zbudovány z malých cihel pálených, a to asi přede čtyřiceti nebo šedesáti lety od některého ze kmenů, poddaných Marucům, který přebýval na jižním břehu Zambesijském, dříve než byl založen loupežný stát Zulů-Matabelův.

Příští den 21. toho měsíce přišli k nám z Impalery Masupiové přinášejíce žito, které mně nabízeli ke koupi. Odpoledne vrátil se lovec Diamond z honby; sluhové jeho nesli maso krávy bůvolí, již on ráno zastřelil. Také tento muž stěžoval si do nezpůsobných býků bůvolích, které jest obtížno honiti zvláště v létě, když křoví lesní obrůstá hustým listím. Požív masa bůvolího zhoršil jsem svou nemoc, poněvadž jsem postrádaje dlouho masité potravy velmi špatně trávil. Sluhové moji naopak velice se radovali z vytoužené změny v jídle. Diamond vypravoval mně při té příležitosti lovecké příhody mého dřívějšího sluhy Pita. Ten vyšel si nedávno s tlupou služebnictva Westbeechova, skolil dva nosorožce a vrátil se po tomto šťastném lovu ku svým druhům pro nosiče; avšak když po desíti hodinách přišel zase zpět, nalezl z kořisti své jen kosti. Madenasanové, po

lese slídící, padli totiž maně na zabité nosorožce, ustrojili si znamenitou hostinu a nejlepší kusy odnesli, kdežto zbytek ztrávili hyény a šakali.

Naděje má, že povýšené údolí říčky Lešuma bude mi zdravější než Čobské, byla klamna. Byloť každé ráno po několik hodin naplněno hustou mhlou, výpary pak za některých dnů zvláště po prudkém dešti velice byly nepříjemny. Nejhůře bývalo mně časně ráno, v poledne zlepšoval se sice můj stav, nicméně třásl jsem se již při vánku sebe nepatrnějším, tak že jsem se i v nejparnějších dnech lednových, únorových a březnových mohl oddati své sběratelské horlivosti jen tehdá, když oblékl jsem těžký „menšikov" a ještě druhý svrchník.

Dne 23. zastavila se u mne tlupa mužů maruckých přicházejíc od jihu, čemu jsem se velice divil. Byl to pohlavár Moja. bratr velitele maruckého Kapelly, jejž Sepopo před rokem odsoudil ku smrti, a jeho družina. Přečin, pro nějž Moja byl tak těžkým trestem stižen, nebyl v říši Marucké neobyčejný. Sepopo shledal totiž kdysi ráno, že jest přede dveřmi jeho nalito; pokládal to za kouzelnictvo, a nepřátelé obvinili pohlavára Moju z tohoto skutku. Poněvadž byl král ten čas náhodou churav, tož byl o vině Mojově přesvědčen a odsoudil ho tudíž. Ale Moja spasil se raději útěkem, aby ušel otravné číše a smrti na hranici, a prchl na jih ku králi východních Bamankvatů do Šošongu. Ten přijal ho vlídně a pochopil dobře tesknou touhu ubohého muže po domově; domnívaje pak se, že mu Sepopo spíše bude věřiti, poslal Moju zpět s vlastnoručním dopisem, v němž dokazoval nevinu maruckého pohlavára. Pochyboval jsem, že Sepopo odpustí Mojovi, a radil mu tedy, ať se nevrací; on však nemohl odolati touze, aby zase spatřil své ženy, děti a vlasť.

Dne 24. poslal jsem dva své sluhy k řece Zambesi, aby přivolali Masupie, sídlící na protějším břehu, a přiměli je, by mně pokud možná přinesli do údolí Lešumského manzu, kozla a kaferské žito. Poslové moji však zbloudili, tak že byl jsem přinucen nazejtří

vyslati jiné dva sluhy. V nejbližších dnech přišli Masupiové z Impalery nesouce žito; při tom podařilo se mi také koupiti několik zajímavých předmětů národopisných a obrovský kel hroší.

Na večer dne 24. pozoroval jsem velmi krásný úkaz na nebi. Slunce právě zapadlo, a na jihu bylo viděti úzký pruh modré oblohy, kdežto po východním obzoru táhla bouře, a z její mračen sjížděly k zemi početné blesky. Ano slunce již jenom úsekem zářilo, objevila se na protější straně asi čtyřicet pět stupňů nad východním obzorem ohňorudá záplava kryjíc, jak se zdálo, hořejší polovici duhy, tak že ukazoval se toliko její severní konec na východoseverovýchodě a jižní na jihovýchodě. Když slunce dokona zašlo, tato záplava pobledla a zmizela po třiceti vteřinách tak, že vypjala se potom celá duha, tu pak červeň její víc a více se zbarvovala, až konečně velmi živý a nádherný nach na minutu docela zakryl ostatní barvy duhové. Po třech minutách pohasla červeň, ale za několik vteřin zastkvěla se opět mezi konci duhy na východním obzoru až do výše asi desíti stupňů nad ním odrážejíc se zřetelně od těžkých mračen v pozadí. Asi po čtyřech minutách pobledla jak záplava tak i konce duhy, za půl hodiny pak rozložilo se temno noční nad údolím Lešumským.

Dne 25. roznemohli se dva z mých sluhův a několik služebníků Diamondových katarrhem hrtanu; podal jsem jim léčivého davidla a hned ozdravěli. Velmi nepříznivá povětrnosť způsobila, že se nemoc má několikráte zase vrátila, zmírnil jsem sice návaly takové, aby nebyly tak prudky, nicméně oslabily mne vždy tak, že jsem nikterak nemohl pracovati.

Po několika dnech rozstonali se dva sluhové Diamondovi horečkou. Za této trudné doby bavili jsme se poněkud honbou; na jedné vycházce Basuto April, o němž byla již zmínka, skolil tučného býka bůvola, jehož pak dovlekli do tábora. Následující noc měli jsme hotovou slavnosť, zpívalo se a tancovalo, ba i nemocní černoši ssáli chtivě šťávu z polousmažených kusů masa nemohouce ho polykati.

Dne 2. m. února Diamond vrátil se z dvoudenní vycházky od Zambesi; při tom vrazil v hustých lesinách, které prostírají se až

k dolejšímu toku říčky Lešuma, na stádo slonův a ocitl se mezi nimi, což jej tak polekalo, že se netroufal vystřeliti na ně ani jediné rány.

Z Impalery došla mne zpráva, že tam byla dopravena část slonoviny, náležející Westbeechovi; mohl jsem tudíž doufati, že Westbeech dorazí brzo do údolí Lešumského. Přál jsem si toho tím toužebněji, ježto nebyl jsem s to, abych se déle živil nuznou stravou z kaferského žita. Dne 7. m. února přišla k nám tlupa asi třiceti Maruců, kteří vysláni jsou jakožto pochopi Sepopovi, aby — čemu jsem se nesmírně divil — jali Moju a Kapellu; doslechl jsem také, že většina pohlavárův, osedlých v Šešeke a zemi Masupijské, kteří činili velikou radu, prohlásila za nevinny domorodce, jež král obvinil z velezrády a jiných zločinův, a že se opřela častým popravám.

Sepopo chtěl se rázem zbýti těchto mužův a odsoudil ku smrti dvanácte z nejznamenitějších pohlavárů, zejména Inkambellu, Maranciana, také Kapellu a Moju. Moja přišel teprva před několika dny, jak už bylo pověděno, s dopisem Khamovým do Šešeke. Westbeech vypravoval mi později, že vznikl v Šešeke veliký poplach ze příchodu Mojova; nestaloť se ještě nikdy, aby se kdo, odsouzen byv na smrť, vrátil do sídelního města. Westbeech, který právě byl na svém dvorku zabaven prací, povolán jest na kvap ku králi, jehož dvůr byl pln lidí. Král Sepopo podal mu hned dopis, napsaný řečí sečuanskou a podepsaný Khamou, králem východních Bamankvatův, a žádal Westbeecha, aby mu oznámil, co obsahuje. Když Sepopo slyšel, čeho Khama od něho žádá, velice mu to lichotilo, i kázal Westbeechovi, aby v tu chvíli dopsal Khamovi, že k vůli němu přijímá Moju na milosť. Nicméně král nařídil ještě téhož večera Mašokuovi, aby nazejtří popravil dvanáctero řečených pohlavárů, mezi nimi také Moju a Kapellu. Ale Mašoku obávaje se zabiti tolik velemocných mužů přišel v noci ku chýži Kapellově a varoval ho: „Kapello, jsi odsouzen, abys ráno zemřel!“ Kapellovi to dostačovalo, probudil obě své ženy, bratra Mojova, ve vedlejší chatě spícího, a tři ze svých

nejspolehlivějších sluhův i nejmladšího svého synka, a vydal se hned na cestu. Na pobřeží říčním vyhledal Westbeecha a zvěstoval mu, co se přihodilo. Westbeech, který vždycky v takovém případě projevoval dobré srdce, zásobil ho střelivem a jinými potřebami cestovními.

Potom Kapella rychle připravil dva nejbližší čluny, a brzo sjížděli za tmy noční uprchlíci letem po proudu Zambesijském. S půlnoci byli už asi dvacet mil od Šešeke, načež spustivše čluny po řece uchýlili se do rákosnatých bařin u jižního břehu Zambesijského, aby došli osady Masupijské, která položena jsouc u Čoby nad Impalerou stála pod vrchní mocí bratra náčelníka masupijského Makumby, velmi vřelého přívržence Sepopova. Doufalit, že dorazí tam tak časně, aby mohli dříve, než Masupiové procitnou, užiti několika jejich loděk ku převozu přes Čobu. Chůze po pěšinách podlé vysokého rákosu byla za temna nočního z přemnohých příčin velmi nebezpečna, a Kapella byl by se jí neodvážil, kdyby bývalo neběželo o život jeho vlastní a rodiny. Všecko se jim výborně dařilo, tak že uprchlíci brzo po úsvitu dospěli řečené dědiny. Přes to však byli už dva Masupiové zaměstnáni u svých lodic; když pak náhle objevila se ozbrojená tlupa, v níž asi poznávali utečence šešecké, oba domorodci dali se na útěk, aby ves pobouřili poplachem, ponořivše ještě oba čluny, prve než Kapella byl s to, aby jim to překazil. Uprchlíci pustili se hned do práce, vytáhli malé člunky z mělké zátoky na sucho a vylili z nich vodu, aby se jak možná nejrychleji přeplavili přes Čobu; což se jim také povedlo.

Ačkoli to oba Masupiové pohlaváru svému oznámili a Kapellu výslovně jmenovali, bratr Makumbův věda, že velitel marucký jest dobrým střelcem, a nechtěje se snížiti za pochopa, uznal přece za dobré, aby věc tato teprve nazejtří se uvážila; řekl tedy poddaným, že třeba všecko náležitě rozvážiti, svolal starší vesnické a vyložil jim ranní příhodu. Zatím uteklo mnoho hodin, tak že uprchlíci byli hodně daleko, když pronásledovníci jejich, totiž zmínění Marucové,

přišli do údolí Lešumského pátrat po Kapellovi a jeho družině. Tlupa těchto pochopů rozloživši se v Lešumském údolí táborem a prohledavši okolní les odtáhla teprva v noci na den osmého února.

Westbeechův tmavý lovec Diamond, který si dne 6. t. m. znova vyšel na lov, vrátil se druhý den s vydatnou kořistí: sluhové jeho supějíce nesli kusy trupu býka bůvola. Diamond dal si blízko místa, kde býka skolil, od svých sluhů vystavěti travěnou chýži, aby tam přenocoval. V noci slyšel, jakoby se šelmy tahaly o maso, ale starý Diamond, oddaný častému pití kořalky, nebyl už takový lovec, jako býval, a proto zdálo se mu, že lépe učiní, zůstane-li v chýži. Ráno pak vyšed z chaty shledal, že si tři lvové pochutnali na vnitřnostech jeho kořisti.

V noci na den 11. t. m. přišel náhle Diamond k vozu a zvěstoval, že přibyli dva muži maručtí majíce rozkaz, aby lapnouce Kapellu a Moju zabili je, jestliže se snad skrývají v našem táboře. Tato zpráva rozhořčila mne tak, že jsem skrze Diamonda oběma Marucům nařídil, aby se hned klidili. Později seznal jsem arci ku svému žalu omyl Diamondův, který nerozuměl s dostatek řeči sirocké. Než jak mohl jsem tušiti nespatřiv těchto domorodců, že mne Diamond oznámí zrovna opak toho, co mu tito lidé vyřizovali. Nebyli to pochopi královi, nýbrž sluhové Kapellovi, vyslaní od svého velitele, aby mu ode mne vyprosili masa.

Dne 12. února bylo v údolí Lešumském velmi hlučno. Jak dopoledne tak odpoledne přišlo několik tlup masupijských nesouc z Impalery slonovinu; také zastavil se u nás sluha Westbeechův, který po rozkaze pána svého mířil do Panda ma Tenky, aby odtamtud přivedl potah pro oba vozy. V noci na den 14. spal jsem trochu lépe a doufal tudíž, že budu moci poněkud časněji vstáti. Jakmile mne tedy ráno sluha Narri přistrojil oblekem právě nejpotřebnějším, posadil jsem se na kozlík, abych nadýchal se čerstvého ranního vzduchu, ač byl nezdravý; hlavně však okřál jsem myšlenkou, že mne Westbeech brzo vykoupí. Tu mne Narri, který právě vařil kávu

z kaferského žita, přistoupiv ke mně učinil pozorna na zvuky lidských hlasů, jež bylo slyšeti z dosti veliké vzdálenosti dole v údolí. Zavolav sluhy vyzval jsem je, aby naslouchali, a ti poznali zpívající Masupie, kteří obtíženi jsouce od Westbeecha v Impaleře slonovinou k nám se blížili.

Tři ostatní sluhové ustoupili zase k ohni, toliko Narri stál ještě u mne, ana tu náhle asi třicet kroků přede mnou povstala tmavá postava mužská, neozbrojený černoch, a přiskočila ke mně. „Což mýlím se; zda šálí mne oslabený zrak? Zda-li možná? Avšak nikoli, klamu se! Jak by sem přišel v takovém stavu můj přítel Kapella, velitel vojska maruckého? Než přece je to Kapella, ne již vůdce vojů maruckých, nýbrž uprchlík". Chtěl jsem skočiti s vozu a chopiti se jeho rukou, ale nebylo k tomu síly. Zatím přikvapil a ujal mne za rameno: „Intate (příteli), jsem hladov, přispěj mi, tam v lese lační moje žena a dítky mé." Potom najednou se zarazil a naslouchal zpěvu blížících se Masupiů. V tu chvíli zrůznil se přívětivý jeho obličej, že by ho ani dobrý přítel nepoznal; smrtelná úzkost jevila se v něm. Nevím, zdali mne to tehdá rozčilení učinilo možným, či úzkostný pocit, který jsem s ním sdílel, tak mne posílil, popadl jsem pytel asi se dvěma měrami žita, ležící za mnou ve voze, a hodil jsem jej uprchlíku do náručí. Kapella pokynul mi rukou, shybl se a plížil nejsa spozorován Masupii vysokou travou do blízkého lesa.

Dne 15. táhla nad údolím Lešumským bouře nejtěžší ze všech, kterých jsem zakusil až posavade v Africe. Přišla tak náhle, že bylo sluhům mým rychle písek a hlínu házeti na ohně, aby travěné chýže nechytily. Následující lijavec, kterým ustavičně poháněla vichřice, pronikl plachtu vozovou, tak že bylo nutno, abych pokryvkami a výražními šaty zachoval sbírky své opětné škody. Střecha vozová klátila se semotam, a mocný vichr zmítal vozem, jakoby ohromná převozná budova africká byla hračkou. Jednu travěnou chýži porazil a druhou chatu, v níž se sluhové skryli, smáčkl. Nehoda tato však jim tuze

neuškodila, poněvadž byly z lehkého staviva. Když je spravili, sluhové na večer jali se budovati nové dvě chýže, jednu pro mne a druhou na mé břemení; byloť jich potřebí proto, že jsme vyprázdnili Westbeechův vůz na jeho slonovinu.

Dne 16. Westbeech přišel do údolí Lešumského; stěžoval si do Sepopa, že s ním po mém odjezdu špatně nakládal, a rozhodl se, že již nikdy nepůjde do Šešeke, nýbrž zboží své dopraví jenom do údolí Čobského a tam směnou prodá. Westbeech vypravoval mi také, jak jsem si přál, o všem, co sběhlo se za poslední čas v Šešeke, a pověděl mi, kterak se pohlaváři marucko-mabundští víc a více chýlí k tomu, způsobiti vzpouru a vyhnati krále. Záměr tento utvrdila ještě událost, kterou král pozbyl u lidu téměř veškeré vážnosti. Když mu totiž ten den po útěku Kapellově donesli o tom zprávu, rozlítil se tak, že jak obyčejně pral kirim do své družiny, ale pak zvolal hlasitě, kterak připraví kouzlo, jež neodvratně přivede uprchlíky zpět a tak bude působiti v ně, až pozbudou smyslův a vrátí se zpitomělí do Šešeke, aby se od Mašokua nechali popraviti. Rozkázal tedy zabiti vola a přinésti lůj z jeho srdce; potom připraveny jsou hůlky, asi metr dlouhé, a zaraženy na třicet centimetrů hluboko přede dvéře chýží uprchlíkův. Hůlky tyto byly pak na hořejším svém konci trochu rozštípeny, a do skřipce zastrčen kousek loje. Bylo to poprvé, že Sepopo se tak zřejmě vyslovil před svým lidem o svých kouzlech a jich působnosti, mohli se tudíž obyvatelé šešečtí také poprvé přesvědčiti o této šalbě.

Tolikéž zpravil mne Westbeech, že Sepopo ještě dosud nezaplatil Portugalcům za jejich zboží, ba odkazoval je z téhodne na týden. Přítel můj ohlásil mně také, že tlumočník Sepopův, Jan Mahura, a bratr jeho v nejbližších dnech přibudou do údolí Lešumského, poněvadž nebyli už jisti životem, a Mahura právě dostal od krále mzdu za pětiletou službu tlumočnickou. Westbeech byl nucen, nechati ještě všelijaké zboží v Šešeke; též kuchař jeho Fabi, smíšenec z osady Kapské, nechtěl s ním jíti na jih, protože se žena jeho Oserat, kterou mu král daroval, zdráhala opustiti svou vlast.

Dne 17. m. února, když už všecka slonovina (5540 kilogramů) byla dopravena ze Šešeke do údolí Lešumského, sluha můj Slon roznemohl se zánětem slizného míšku pod kolenem; je to neduh nazvaný „či kana mirumbe“, který se hojně vyskytá u Masupiův a Matongův a léčí se teplými obklady z mouky bobové.

Když nám dne 19. Masupiové od Zambesi a Čoby přinesli na prodej žito, kukuřici a dýně, nabídli věci, které dostali výměnou bratru Jana Mahury, aby jim dal „léku sloního“, totiž takového, jenž by je učinil schopny, aby snadno skolili slony. Jan Mahura vyřízl jim za tím účelem na rukách a stehnech mělké a dlouhé zářezy podélné a vetřel jim do nich černavý prášek, který měl způsobiti, čeho si přáli.

V noci ze dne 19. na 20. den t. m. byly vozy naloženy, s půlnoci přibyli tahouni, a tudíž opustili jsme údolí Lešumské berouce se dále do Panda ma Tenky.

XIV.

Pochod zemí Makalackou a Západomatabelskou.

Odjezd na jih. — Kolobe (Phacochoerus aethiopicus). — Tábor u pramenů Klamakleňanských. — Obchodník Z. — Tůně u Tamasanky. — Mýtina Sibananiská. — Hojnost zvířectva. — Had kobra. — Zlé svědomí. — Menon, pohlavár západních Makalaků. — Vyzvědač. — Menon zasedá nad Z-em na soud. — Zlodějství a nečistota Makalaků. — Strom morula. — Z. v nebezpečenství života. — Zříceniny u Šaše Kamenité. — Malebná krajina u řeky Rhamakobanu. — Tati. — Zlatokopové. — Rodina Lotrietův. — Hlídky matabelské. — Dějiny říše Matabelské. — Afrika lovcem slonův. — Sestra La Bengulova. — Levhart v ložnici Pita Jakobsa.

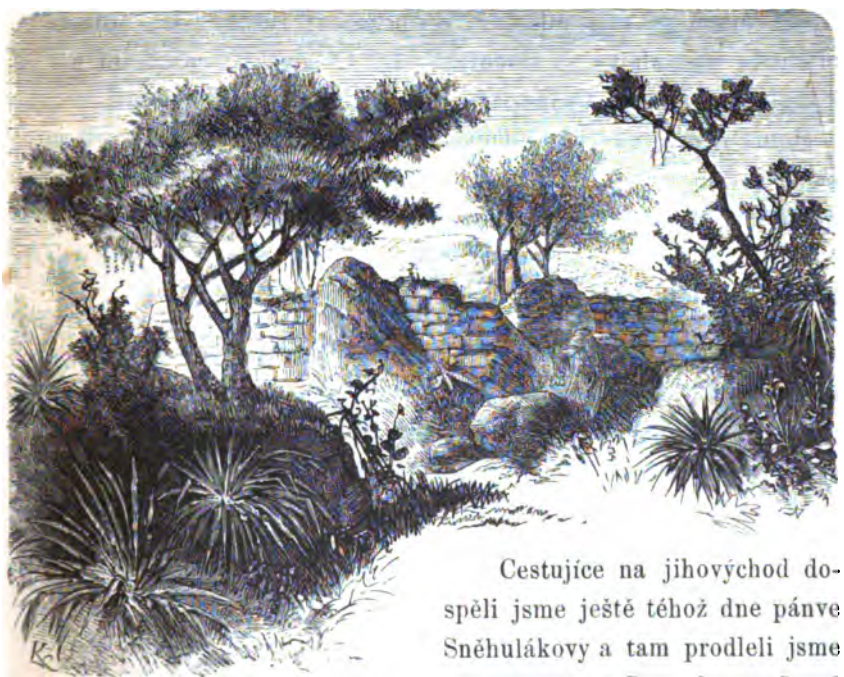

Rozvaliny u Šaše Kamenité.

Cestujíce na jihovýchod dospěli jsme ještě téhož dne pánve Sněhulákovy a tam prodleli jsme až do večera. Cesta lesem časně ráno byla příjemna zvláště proto, jelikož les téměř pln byl vůně, pochodící ze krásných, bílých, pětilistých květů keře moponda. Na večer vybrali jsme se na další po-

chod a jeli po celou noc, až jsme ku poledni příštího dne dojeli kraje roviny Gašumské. Tam bylo se nám zastaviti, ježto lijavce za předešlých dnů proměnily lučiny v močály. Tráva na planině byla místy zvýší 2 až $2^1/_4$ metru; domorodci nazývali ji matimbe. Protože byla vysoka, bylo viděti také velmi málo zvěři. Za našeho pobytu na řečeném místě přišlo za námi z údolí Lešumského šest Maruců ze Šešeke a přinesli mně rohy buvolí, na něž Westbeech zapomněl v sídelním městě Sepopově, jakož i sloní kel, těžký asi třináct kilogramů. Mužové tito sledovali vůz náš až do Panda ma Tenky předstírajíce, že tam mají koupiti pro Sepopa sirky, vlastně však chtěli se přesvědčiti, zdali uprchlý Kapella přidruží se k našemu vozu. Kapella, jejž jsem po známém už památném jitru dne 14. února denně opatřoval dílem ze své, dílem z Westbeechovy zásoby žita, opustil po příchodu obchodníka se slonovinou les Lešumský a předešel nás až k tůním na rovině Gašumské. Zde zastali jsme ho, družinu jeho a Moju; mezi sluhy uprchlíkovými poznal jsem jednoho, který se za poslední mé plavby ze Šešeke do Impalery zvláště vyznačil drzostí. Z veškeré naší společnosti neulovil nikdo od té doby, co vyjeli jsme z údolí Lešumského, žádné zvěři, tak že byli jsme mile překvapeni, když nám Bradshaw poslal z Panda ma Tenky kozla.

V následující noci opustili jsme oblast mouchy tsetse a přes to, že jsme ještě několik hodin s vozem těžce naloženým byli zdrženi u jedné ze mnohých poboček říčky Panda ma Tenky, dojeli jsme přece týž den svého cíle. Bývalý můj sluha Pit i Bradshaw zhubeněli zimnicí říkajíc na kostru.

Dne 23. t. m. Westbeech oznámil mně nepříjemnou zprávu, že tahouni jeho byli tsetsí decimováni a že nelze mu tudíž, aby dostál závazku, jejž učinil při prodeji mého potahu, totiž aby dopravil můj vůz na jih; proto žádal mne, abych své břemení složil na jeden z vozů, na kterých vezl slonovinu. Dne 24. přibyl obchodník se slonovinou Saddler ze Šošongu. Ten vyprávěl nám o tom, jak přísně král Khama zakazuje dovážeti pálenku do své říše, a vyslovil se,

že by se v Šošongu velmi podivovali, kdyby mne spatřili, ježto mne na jihu již neočekávali.

Zatím skládal jsem a rovnal své sbírky, jsa pak s tím dne 27. hotov, užil jsem hned odpoledne téhož dne, abych je rozmnožil. Také koupil jsem od Bradshawa za dvacet liber šterlinků sbírku 1300 broukův, a za slonovinu, abych doplnil příslušný odbor, od téhož jednatele 40 kožek ptačích, od Valsha pak 63. Odpoledne dne 28. vyjeli jsme z údolí. Cestovati v cizím voze nebylo mi příjemno, ačkoli se Westbeech měl i na zpáteční cestě do Šošongu ke mně velmi úslužně; byloť mi ustati ve sběratelské horlivosti, poněvadž nebylo ve voze místa. Mimo to mohl jsem pomeškati jenom několik hodin na místech, kde by bylo po celý týden vydatně lze kořistiti. Zejména jsem se přesvědčil, že by badatel v samotné zemi Západomatabelské mohl prodleti kolik roků, než by všecko důkladně prozkoumal.

Když jsme dne 28. táhli údolím řeky Panda ma Tenky vzhůru, vyplašili naši psi dva kolobe. Z toho strhla se štvanice, při níž se po dvacet minut černoši běloši, ti s puškami, oni s asagaji za zvěří honili. Ač kolobe má ze všech divokých vepřů nejhroznější kly, přece jest proti našemu evropskému divokému kanci zbabělým stvořením; ozdoben jsa na tváři bílými licousy, jest opatřen koží, ku podivu tenkou. Příští noc měl jsem zase málo odpočinku, neboť se mně po jízdě přes kamenité vypnuliny mezi říčkami Panda ma Tenkou a Dejkhou srovnané věci tak na různo rozmetaly, že mi nezbývalo, než abych je znova spořádal. Když jsme druhý den jeli přes poslední velikou a travnatou rovinu, která v těch stranách dělila písečnou pláň kalužin od pořící Zambesijského, seznal jsem, že po všech stezkách, kudy zvěř chodívala, měla také spády své početná stáda divokých pštrosův. Kdybych byl cestoval se svým vozem, byl bych se na čtyřicet osm hodin rozložil táborem v některém blízkém hvozdu, abych mohl po libosti pozorovati tyto ptáky.

Dne 3. m. března dojeli jsme k Henryspanu. Neopominuv, když se vůz zastavoval, ani okamžiku, shledal jsem na této cestě jakož i na

veškeré pouti až do Šošongu tolik důležitých předmětů pro své sbírky, tak že jsem si každý den při práci za jízdy ba i v noci, když uváděl jsem si na paměť to, čeho jsem zažil, stále stýskal na nedostatek času, a na to, že rychle cestujeme. Týž den pozoroval jsem v koleji před námi stopy žirafí; bylo to zajisté nejméně dvacet těchto zvířat, která se tudy brala. Dospěvše nazejtří kalužin Tamaseckých podivili jsme se nemálo, an jezdec nám jel vstříc; byl to, jak jsme poznali, společník obchodníka se slonovinou Andersona, kterého již čtenáři znají. Anderson zanechal již obchodu, ale společník jeho honil tu a kolem Tamasece se svými sluhy pštrosy. Tento muž jménem Webster pověděl nám, že leží nedaleko táborem ještě se dvěma bělochy pány Z-em a Mayerem, o kterých vyprávěl jsem už laskavým čtenářům při cestě své na sever líče zastávku u druhého pramene Klamakleňanského.

Pan Z., bývalý obchodník, vybral se tentokráte do těchto krajin z prazvláštní pohnutky. Zoologická společnosť londýnská ustanovila totiž tomu, kdo by přivedl do Kapského Města mládě bílého (šedého) druhu nosorožcova, cenu 500 liber šterlinkův, a té zachtělo se někdejšímu obchodníku. Poněvadž si tento dobrodruh chtěl, pokud možná, ušetřiti útrat, tož vzal s sebou takové předměty na výměnu, ze kterých ve vnitru africkém snadno mohl vyzískati pět set procent čistého užitku. V zemi Mašonské bylo by se mu nejspíše podařilo zmocniti se žádoucího mláděte, ale vědom jsa přečinu, jehož dopustil se za dřívějšího pobytu v tomto kraji, neodvážil se, aby přímo vstoupil do země Matabelské a vyprosil si od krále matabelského průchodu do krajiny Mašonské. Když přišel na své cestě ku Zambesi do Šošongu, král Khama dověděl se, že veze ve voze pálenku na směnu, i rozkázal mu, aby se hned vrátil na jih. Ale Z. nemínil se vzdáti tak snadno svého úmyslu, a poněvadž Khama stál na svém, slíbil mu, že odebéře se k vystěhovalcům damarským, prodlévajícím u Limpopa, a tam prodá pálenku. To však byla pouze lesť. Z. zamířil sice k Limpopu, tedy na jihovýchod, ale odbočil brzo z cesty, vrátil se ostrým úhlem na sever a bral se tím

směrem, až přišel zrovna na východ do Šošongu. Krajina, kudy cestoval, byla místy křovinata, což mu velmi prospívalo; když pak dojel blízko Šošongu, skryl tam své sudy s kořalkou a vrátil se touže cestou, až zase přišel do Šošongu, kdež ukázal králi prázdný svůj vůz. Khama uvěřil podvodnému obchodníku, ačkoli se divil, jak rychle cestu svou vykonal.

Z. vybral se potom ze Šošongu na východ, až dojel řečené skrýše, naložil tam zapovědený náklad a táhl do země Západomatabelské, aby se odtamtud zatočil na severozápad ku písečné pláni kalužin. Ježto však byl nucen v této zemi vyložiti Zulům, kteří jej potkávali, proč tam zajel, tož jmenoval se kapitánem Y., jenž si přeje spatřiti Zambesijské slapy Viktoriiny a prosí k tomu La Benguly za dovolení. Toho hleděl dosíci posly, vyslanými do Gubulovaja ku králi, prošel pak zemi Západomatabelskou a Makalackou a dojel písečné pláně kalužin, kde pobyl několik měsíců; za ten čas pozbyl svých čtyř koní, které pro lov přivedl s sebou. Když cestoval, odbyl kromě čtyř láhví lihu veškerý obsah svých sudů. Zatím potulní Bamankvatové jakož i Masarvové a Madenasanové, na rozličných stanovištích meškající, zpravili Khamu o podvodu Z-ově; nad to král bamankvatský dal také sám pátrati, a podloudnictví s pálenkou, kterého se Z. dopustil, vyšlo na jevo. Ani Z-a nezůstalo to tajno, obával se tedy, že mu bude cesta na jih zamezena a že upadne do rukou Khamových, který by mu za trest mohl odňati povoz; krále zuluského La Benguly bál se však Z. ještě více. Ocitl se tudíž ve stavu dosti trapném, který zhoršil se ještě tím, an se přesvědčil, že mu nebude možná, aby nabyl mláděte bílého nosorožce; a tak bylo mu velmi vítáno, když tlupa naše přišla do Tamasece.

Nikdo nepozdravil nás radostněji při našem příchodu nad Z-a. Ubohý Mayer změnil se velice od té doby, co jsme se s ním rozloučili; zlá zimnice ho za několik neděl tak schvátila a zbědovala, že jsem ho sotva poznal. Z. tázal se mne na radu pro své sluhy, nemocné zimnicí. Odvětil jsem, že sám nemocí tou jsa sklíčen ne-

mám ani granu potřebných lékův. Poslední, co jsem koupil od Bradshawa, dal jsem Pitovi, jednomu vozotaji a synu Jana Mahury. Avšak poradil jsem přece Z-ovi, ať dá natříti sluhům svaly pálenkou, aby je zbavil pocitu mdloby v nohách. „Nemám už kořalky, ale jsou ještě ve voze čtyři láhve lihu; těch užiji.“ Nicméně Z. nespěchal vykonat skutku samaritanského, nýbrž smíchal lih s vodou a dal pálenku takto připravenou mým společníkům za třicet tři libry šterlinkův, a když můj ubohý přítel požív strašného nápoje nevěděl již o sobě, prodal mu vůz a voly, aby jich král Khama nezabavil. Pominu mlčky nepříjemných výjevů, které se za tehdejšího pobytu u kalužin Tamaseckých přede mnou odehrály. Z. bral se potom s námi na jih jsa hostem mého přítele a maje potěšné vědomí, že byť i nezískal řečené ceny, neutrpěl přece žádné značné ztráty.

Dne 7. února opustili jsme Tamasece a brali se přes ručeje Tamafopaské a Joruažské k nejsevernějším pramenům Klamakleňanským, od nichž jedna cesta odbočuje na jihovýchod do země Makalacké. Stěžoval-li jsem si do zkázy, jakou pálenka Z-ova způsobila u Tamasece, tož byly na další cestě nářky mé ještě větší. Westbeechův vozotaj u vozu, v němž jsem se vezl, byl a zůstal opilý, toho pak následek byl, že se povoz několikráte již již převrhoval. Někdy pak nezbývalo mi, než abych sám ujal se biče, čím ovšem stav můj opět se zhoršil.

Nazejtří dojeli jsme pánve Joruažské a prodleli jsme tam, poněvadž se Bradshaw znova roznemohl a též dva vozotajové zvláště Diamond onemocněli, půldruhého dne, kterého užil jsem, pokud bylo možná, abych rozmnožil svou sbírku ptačích kožek. Z. rozstonal se úplavicí, sluha můj Slon ochuravěl za podobných příznakův, a dva jiní sluhové Westbeechovi byli zachváceni zimnicí. Dne 12. přijeli jsme ku pramenům Klamakleňanským a vybrali se odtud ještě ten den na večer. Shledal jsem tentokráte, že pláň kalužin nápadně jest chuda zvěří, a brzo seznal jsem také, odkud to pochází. Nesčetné kaluže hluboko v lese naplnily se dešťovou vodou,

i nebyla tudíž zvěř poutána k několika málo pramenitým jezírkům, nýbrž mohla se po libosti rozběhnouti daleko od vozové cesty. Odpoledne popadla mne zimnice, v noci pak zle byly poškozeny mé sbírky. Opilý vozotaj nevyhnul se převislé větvi, tak že srazila kolmá podpěradla po levé straně střechy, vnikla do vozu a tam dílem velmi poškodila, dílem docela zkazila brouky, nasbírané za posledních pěti dnů, jakož i několik národopisných předmětův.

Příští den přejeli jsme cestou, ve hlubokém písku velmi obtížnou, hustý, nízký les a setkavše se v noci s tlupou nosorožcův a slonů, kteří nám přešli přes cestu, dorazili jsme na rovinu plnou tůní, řečenou Tamasanka. Vodní tůně v Tamasance nevysýchají nikdy, voda jejich jest čista a počíná houstnouti, necháme-li ji státi v nádobě, teprva po dvou až třech dnech. Westbeech toho zkusil, kdežto mně nedostávalo se k tomu bohužel potřebného času, neboť odjeli jsme odtamtud již nazejtří. Za odpolední jízdy pozoroval jsem poprvé druh ptáků vrabcovitých, vdovu rajskou (Vidua paradisea), jež se hojně vyskytuje na západním pomoří. Také spatřil jsem na cestě od Tamasece mucholapky, žluvy, malé zelenavě strakaté datle a vdovu královskou (Vidua regia). Vůbec byly na písečné pláni všecky prostory, na nichž pouze tráva rostla, všelijakými druhy ptáků víc oživeny než husté lesiny, v nichž jsou jen zde onde malé paseky, plné dešťových kalužin.

Další jízda dne 15. a 16. t. m. byla poněkud obtížna, ježto koleje úplně zarostly travou, tak že nám bylo cesty teprva hledati. Naši sluhové nalezše prvý den mrtvou žirafu, z pola ohryzanou, kterou nejspíše lvi usmrtili, potěšili se nemálo kořistí, lehko nabytou. Dne 16. vjeli jsme na rovinu, porostlou stromy mapaniovými a podobnou rovině Maqueské, která pokryta jsouc pěknými a velmi rybnatými jezírky nazvána jest od domorodců mýtí Sibananiskou. Rovina tato činí jihovýchodní část písečné pláně kalužin a patří východním Bamankvatům i Matabelům. Za Moselikace až do let padesátých drželi Matabelové kraj tento výhradně. Byla to na západ nejzazší končina

jejich panství; strážná stanoviště matabelská byla však od té doby zrušena, poněvadž lvi stále činili na hlídky útoky, tak že nemohly chrániti stád, o něž měly pečovati. Les na rovině Sibananiské obrůstá hustě jen pokrají rybníkův, a ty leží, jak se mi zdá, v dávném korytě řeky, jejíž toky vyschly už asi před kolika staletími.

Protože les tamější jest řídký, rovina Sibananiská zvláště zajímá lovce, neboť nacházejí tam všecky druhy zvěři od gazelly schovávavé až ke slonu. Též ornitholog shledá tu hojnosť pěkných ptáků brodivých a plovacích, kteří žijí po veškeré písečné pláni. Vedlé množstva těchto ptáků zdržují se zde také mnohé druhy dravců denních i nočních; po četných vlhkých místech prostírá se pravý koberec květinový, rejdiště hojných kolibříkův a vlh, kdežto na větvích, převislých nad vodou, viděti lze hned malého lednáčka chocholatého (Alcedo cristata), nahoře blankytného a chocholkou vyznačeného, hned jiný druh totiž lednáčka stromového (Halcyon Swansonii, semicoerulea), ba také černobíle kropenatého lednáčka jižního (Ceryle rudis). Mimo volavku obrovskou (Ardea Goliath) zmíním se ještě o nejpěknější všech husiček, kterou přírodopisci zovou Nettapus Madagascariensis. Toto zvířátko majíc délky toliko třicet až pětatřicet centimetrů jest nahoře leskle černohnědé, vespod bělavé vyjma prsa a po stranách, kde jest barvy rezavé, tváře, čelo a hrdlo jeho jsou bílé, hlava tmavě černozelená; barva tato táhne se až na krk a tam vroubí s obou stran světlozelenou skvrnu.

V takovém okolí badatel rád by prodlel u rybníka, kdyby mu dvě věci neztrpčovaly pobytu. Předně jsou to nezdravé výpary, které ku konci léta vystupují z některých mělčích rybníkův, a podruhé had kobra, o němž jsem už pověděl, že se obyčejně položí na číhanou do hustých větví dvou stromů, které sklánějí se nad stezkou, kudy zvěř chodí. Westbeech vypravoval mi, kterak za suché zimy rybnaté tůně tak vyschnou, že lze ryby, ze kterých jeden druh sumce jest nejhojnější, chytati rukama. Tam slyšel jsem poprvé zase po mnoha měsících šakala stříbřitého (Canis mesomelas).

Domněnka má, že rovina Sibananiská náleží k nejnižším částem písečné pláně kalužin, potvrdila se také tím, když jsem tam spatřil hojné druhy rostlin právě takové, jako rostou v pánvi solných jezer. Od té doby, co minuli jsme pobočky Zambesijské, pozoroval jsem tu poprvé keře palem vějířovitých. Společníci moji doprovázeni jsouce sluhy vydali se na nejbližší rybníky, aby opatřili nám pernaté zvěři, ale nepochodili valně. V zimě bývá prý tam ještě více zvěři, než i tenkráte spatřil jsem početné čerstvé stopy přes naši cestu a z nich poznal jsem též šlépěje černého nosorožce.

Dne 18. vybrali jsme se zase na další pochod a dojeli konečně do údolí řeky Naty, potom prošli jsme je a překročili. Nata podobá se v těch stranách písečné bystřině, v níž jsou toliko místy malé tůně. Na březích její, porostlých hustě travou zvýší 2 až $2^1/_4$ metru, rozlévají se někde hluboké kaluže, za povodně plné; toť význak mnohých řek jihoafrických, zejména pak poříčí Limpopského. Odpoledne jeli jsme dále na jihovýchod ku zemi Makalacké, a cesta naše vedla hustým lesem mapaniovým. Protože Westbeech prvý přede čtyřmi lety tudy jel raze tak cestu, která nyní ze země Makalacké přes Maitengui a Natu spojuje zemi Matabelskou s Čobskými a Zambesijskými krajinami, nazval jsem řečenou dráhu „cestou Westbeechovou". Na večer dojeli jsme travnaté roviny, omezené na několika stranách hvozdy, ve které prý zaniká pod zemí řeka Maitengue, tekoucí z vlasti Makalacké.

Příští den bylo nám překročiti velmi mnoho hlubokých strží dešťových, sic úzkých a suchých, jež vedou ku zmíněné řece. Maitengue jest písčitý tok, při ústí svém užší a mělčí; břehy její jsou téměř prorvány jamami, v nichž domorodci lapají zvěř. Do ní vlévají se sta malých bystřin horských, jež však tekou pouze velmi krátko, tak že druhdy vody jejich nedospějí ústí hlavní řeky, nýbrž ztrácejí se zejména v poslední třetině ostrovnatého a širokého její řečiště. Největší část Maitengueského poříčí leží ve krásné hornatině, na které sídlí západní Makalakové (Menonové).

Nemoc Westbeechova se nelepšila, a proto jal jsem se jej léčiti. Dne 20. roznemohl se také Dr. Bradshaw červenou úplavicí, nicméně táhli jsme celý den údolím řeky Maitengue vzhůru po pravém břehu jejím. Od té doby, co opustili jsme údolí říčky Panda ma Tenky, nastaly velmi teplé dni, zvláště bývalo náramně dusno odpoledne k večeru; noci naopak byly chladny. Odpoledne dne 21. překročili jsme Maitengui. Krátko před tím ukázali mně vysoký strom mapaniový, pod nímž jest pohřben makalacký náčelník. Strom ten byl dutý, domorodci pak ctili ho ještě z jiné příčiny. Makalakové totiž domnívali se, že morimo jejich nebo-li neviditelný bůh přebývá nejen ve skalní jedné sluji jejich hor, nýbrž i někdy v tomto stromě; přinášejíce tedy co rok do jeskyně dary, házeli jdouce mimo tento strom na znamení úcty své náramky a jiné stkvosty do jeho dutiny.

Čím dále jsme jeli, tím patrněji půda se výšila. Nízké žulové pahorky pjaly se před námi, nicméně viděli jsme v pozadí dobře kupy vlastních hor Makalackých. U prvého značnějšího pahorku odloučil se od nás Westbeech, aby s Bradshawem vyhledal náčelníka makalackého Menona a vyžádal si od něho několik průvodců do země Matabelské, v jejíž nejzápadnějším kraji jsme právě byli. Westbeech chtěl totiž navštíviti společníka svého Philippsa, bydlícího v sídelním městě krále matabelského, aby jej přiměl ku cestě do Šošongu, kde by spořádali své účty. Přítel můj těše se přízni královy byl od Makalaků ctěn, a proto vyhověli hned jeho žádosti. Na večer přišel také Menon, aby obchodníku se slonovinou oplatil návštěvu.

Jakmile jsme nastoupili cestu údolím Maitengueským vzhůru, Z. stal se nápadně nepokojným. I když jsme jeli i když odpočívali, byl stále jako na stráži, rozhlížel se na všecky strany a tvrdil ustavičně, že vidí Makalaky. Často stanul všecek jsa poděšen vedlé mne na kozlíku: „Slyšel-li jste křik, který se právě rozlehl lesem? Viděl-li jste Makalaku, an zrovna zmizel za tam těmi trnovníky?“ Utékal se ke mně, poněvadž mu Westbeech vyčetl jeho podvodné skutky, a společníci moji vůbec neměli se k němu přátelsky.

Když jsme v noci sedávali při ohni, býval obyčejně po mém boku, ale nevydržel nikdy dlouho na jednom místě, nýbrž povstával opět a opět a hleděl proniknouti těkavým zrakem temnotu noční. Cesta do země Makalacké naháněla, jak se zdálo, Z-ovi do opravdy strach, a to připudilo mne, abych pátral, proč si tak vede. „Ano," pravil konečně, chtěje se mi dlouho vytočiti, „nepatrná příhoda stala se, jak jsem tam pobýval. Když jsme se totiž vraceli z honby na slony berouce se na stezku lesní druh za druhem, spustila pouhou náhodou puška mého sluhy, a jeden z poddaných Menonových byl tím zabit; kdož ví, nedomnívá-li se Menon, já že jsem zastřelil toho Makalaku."

Když tedy uslyšel, že jsme blízko dědiny Menonovy, tu nepokoj jeho vzrostl náramně. Šel za vozy, a nebylo ho viděti dříve, dokud se Menon pobyv u nás večer, nevrátil domů. Menon jest prostředně veliký, asi padesátiletý, hubený, licoměrník, že bys mu pohledal rovna; také několik Makalaků, kteří s ním zároveň přišli, neměli ani jeden poctivé tváře. Tento kmen, jejž na rozdíl od severozambesijských kmenů, s nimi bratrských, nazývám Makalaky jihozambesijskými a západními, po jejich pak náčelníku Menonskými, jest s jižními svými kmenovci od roku 1837. poddaným Matabelů-Zulův. Před tím zabývali se pokojně orbou a chovem dobytka, nyní se oddávají jen po skrovnu rolnictvu a stali se z nich lidé velice nespolehliví a největší zloději po veškeré Jižní Africe. To vše zavinili velitelé jejich Zulové-Matabelové.

Kdežto se průvodčí jeho posadili k ohni na bobek, Menon zahalen jsa ošumělou halenou gepardí stanul, aby si nás druha po druhu prohledl. S touto prohlídkou nebyl, jak se zdálo, spokojen a pátral po Z-ovi, neboť společníci zabitého Makalaky utekše Z-ovi zpravili svého náčelníka o nešťastné příhodě; jeden pak jeho vyzvědač oznámil mu zároveň, že běloch, jehož hledal, potkav nás u řeky Naty cestuje s námi. Nevolí svou z toho pošlou projevil tím, že mne a Valsha, kteří jsme přece poprvé byli v jeho kraji, žádal za průvozné clo. Poněvadž nikdo z nás kromě Westbeecha ne-

rozuměl řeči makalacké, a přítel vyzval nás, abychom byli klidni nevšímajíce si Menona, tož pohlavár nechal své žaloby, ba za několik minut vedl si zrovna naopak. Když mu totiž Westbeech připomenul, jak má býti pohostinským, slíbil poslati nám kozu, omlouvaje se, že nemůže nám poskytnouti žádného hovězího dobytka, poněvadž mu Matabelové všechen skot ukradli. Za tuto laskavost nabídli jsme Menonovi darem olovo a střelný prach, což přijal velmi vděčně.

Pak se pohlavár s námi rozloučil, a z družiny jeho zůstal u nás toliko jeden Makalaka, jak se zdálo, podřízený tvor, který se posadil u ohně našich sluhů. Všiml jsem si toho muže, poněvadž se plaše choval, a pozoroval jsem ho tím bystřeji. Na pohled se ohřívaje domorodec často točil hlavu po jednotlivých vozech. An se tak otáčel, odvrátil se jednou déle od ohně a potom jal se ho nápadně prohrabávati. Co pak to asi spatřil? Ohlédl jsem se, a hle několik kroků za mnou stál Z.; tu bylo mi jasno, po čem slídil Makalaka, jehož u nás nechali na výzvědy. Obličej Z-ův byl tehdá ještě více zrůzněn než jindy. Když jsem se divil, kde tak dlouho meškal, vymlouval se, že si lehl do křoví, tam usnul a teprva přede chvílí se probudil. „Menon byl zde u vozu a ptal se zajisté po mne?“ Jedva jsem se zmínil o tom, kterak pohlavár po něm pátral, rozsoptil se a spílal Menonovi lhářův.

Makalaka při ohni, jehož se Z. nevšiml, poněvadž ho snadno mohl pokládati za některého našeho sluhu, naslouchal našemu hovoru, vstal jakoby maně a zmizel. „Hleďte, to byl jeden z vyzvědačů Menonových,“ pravil jsem. Z. vyskočil a zaťal pěsť, neodvážil se však, aby se pustil za Makalakou. Potom odebrali jsme se každý do svého vozu na odpočinek, a tu spozoroval jsem opět, jak se můj soused úzkostlivě díval po hranici, obávaje se nejspíše, že bude přepaden.

Za pobytu svého u nás Menon měl s sebou šest průvodčích, z nichž dva byli ozbrojeni asagaji a čtyři kirim. Jednotliví Makalakové mají také muškety. Některé ženy jejich nosí krátké kožené sukničky, celé ozdobené bílými a fialovými perlami skleněnými.

Koupil jsem od nich několik ručních prací, ty však nebyly tak pěkně zhotoveny jako nepatrnější od nich výrobky bečuanské. Kraj, kudy jsme údolím Maitengueským jeli, bude, jak se mi zdá, někdy rájem; lesnatá návrší stanou se zajisté výbornými pastvinami. Cestovati zemí Matabelskou bylo by ornithologu a botaniku pravou rozkoší, aby však mohl badati, nesměli by mu překážeti tamější domorodci, kteří jsou nyní každému zpytateli na velikou závadu.

Dne 22. pokračovali jsme v cestě. Westbeech maje sluhu na koni a několik pěších Makalaků vybral se na východ do hlavního města Gubulovaja, my pak ostatní urazili jsme pouze tři míle a zastavili pode stromem morulovým, abychom tam koupili žito a melouny a vyčkali kozy, kterou nám Menon slíbil. Makalakové byli už pod morulou shromážděni, a Menon obklopen jsa starešinami čekal již na nás. Všecko bylo ustrojeno jakoby pro slavnost, vskutku však byl to soud, při kterém byl průvodčí náš Z. obžalovaným. Menon poručil obeslati Z-a s Mahurou jakožto tlumočníkem, a pře líčena byla sečuanou. Nejvíce zajímavy byly důvody rozsudku, jejž Menon vynesl. Rozhodlť: „Ať byl zastřelen bělochy čili nic, zdali puška tvá, když jsi šel za ním, náhodou spustila čili nic, to všecko jest lhostejno; zaplatíš jeho ženě a příbuzným a mně také, protože jsem tím ztratil dělníka, totiž poddaného.“ Z., kterému v kole Makalakův až tuze bylo nevolno — chvěltě se, že s počátku jedva mohl promluviť, a obličej jeho zrudl — dokazoval svoji nevinu plynnou řečí. Mahura sotva stačil, aby mu odpovídal, a vida konečně, kterak si svěřenec jeho sám škodí, mluvil posléze po svém rozumu, a to s takovým úspěchem, že Menon, ač příbuzní zabitého bědovali a hořekovali, ustanovil, aby Z. místo muškety, střeliva a vlněných pokryvek, jak určil dříve, dal pouze barevnou košili vlněnou, pokryvku a sedm kapesních šátků. Vlněná košile připadla Menonovi jakožto smírčímu soudci. Vznešený zákonodárce přijav svůj díl vzdálil se potom, ale vrátil se zase, neboť příbuzní zastřeleného domorodce zatápěli zle Z-ovi lajíce mu a spílajíce vrahův, a hodili mu pokryvku s kapesními šátky pod nohy. Menon rovnal rozvaděné odpůrce, ale v tom stal

se Mahura Z-ovi andělem strážcem pošeptav mu: „Nabídni zavržené věci pohlaváru darem, Menon je přijme, a tak získáš statného spojence.“ Z. poslechl. Makalaka vzal dar, vypjal se, aby nahnal lidu svému ještě větší hrůzu, a tak záležitosť srovnána.

Jako jsou v říši Marucké Masupiové dovední kejklíři, tak jsou Makalakové zruční pobertové. Znám příběh obchodníka se slonovinou. který čtenáře zajisté pobaví. Jakýs obchodník koupil od Makalaků sloní kel a položil jej do svého vozu. Za nedlouho Makalakové přinesli druhý, ale toho obchodník nemohl již tak snadno koupiti; žádalit zaň prodavači tolik, že ho nechtěl za takové peníze. Tu domorodci hodili zub na zemi a vyzvali kupce, aby se přesvědčil, jak jest těžký. Ten učinil, čeho si přáli, ale zatím ukradli mu ze zadu vozu prvý kel. Konečně prodavači slevili, a to tím spíše, ježto ukázali bělochu na třetí zub, který právě několik jejich druhů se strany přinášelo. Zdálo se, že mají na spěch; obchodník tedy koupil i třetí. Prodavše své zboží Makalakové neobyčejně rychle zmizeli v lese. Běloch jsa spokojen s výhodnou koupí chtěl si kly prohlednouti, ale jak užasl! Makalakové byli pryč, a s nimi ztratil se domnělý třetí zub — obchodník koupil tři kusy slonoviny a dostal jenom dva.

Slonovinu však prodávají Makalakové jen potají, neboť jest jim všecku takovou kořisť odváděti králi. Pobertové tito blíží se cestovateli obyčejně zástupem, kdežto jedni všelijak ho zabavují, druzí snaží se provésti své zlodějství; vybraná tato chasa pokrade, putuješ-li jejich krajinou, říkajíc všecko, co není řetězy a šrouby připevněno na voze. Naučili se tomu od Matabelův anebo byli k tomu od nich navedeni a donuceni. Jest nutno, abys jednal s nimi vždy hezky zdaleka a po každé straně vozu postavil aspoň jednoho sluhu na stráž, tomu pak dobře připomněl, ať se s Makalaky nedává do hovoru. Neposkytneme-li těmto lidem takto žádné příležitosti ku krádeži nebo přistihneme-li je při samém skutku a pakli poženeme je, aby z něho odpovídali, tož lze býti na nějakou dobu bezpečným od dalších útokův a dotěrností. Vracejíť se usvědčení zloději domů a vy-

pravují, že běloch má dobrý lék nebo-li kouzelný prostředek, kterým pozná krádež, tak že nic neprospívá, vezme-li se mu něco; vidí prý všecko, i když jest zaměstknán.

Vedlé zmíněné neřesti Makalakové jihozambesijští, zejména jižní a západní, totiž ti, kterým Matabelové vládnou, prosluli ještě neslýchanou nečistotou, že jí ani vypsati nelze. Trvám, že se většina lidí v zemi Matabelské mimo ty, kteří jakožto sluhové žili mezi bělochy, nemyje po léta. Viděl jsem ženy, ověšené několika kilogrammy skleněných perel, na nichž bylo patrno, že mají nejspodnější takové růžence přilepeny na tělo. Od té doby, co Matabelové opanovali Makalaky, také stavitelstvo kmene tohoto ocitlo se v úpadku; odtud většina malých osad jejich vypadá jako rozvaliny. Národ tento, od Matabelů více než s desetinu ztenčený, vyznačuje se vedlé pracovitosti mnohých příslušníků svých toliko jedinou ctností, totiž přísnými mravy, tak že se mu v tom nevyrovná žádný z ostatních kmenů jihoafrických.

Odpoledne 12. jeli jsme dále nízkým lesem, z něhož všude vůkol nás pjaly se jehlancovité, kuželovité a komolokuželovité pahorky žulové zvýší sedmi až dvaceti dvou metrů jsouce někdy spojeny v pásma. Čím dále jsme se brali vzhůru po břehu Maitengueském, tím vyšší, půvabnější a velikolepější byly tyto skupiny. Tu tam v lese bylo pozorovati stromy morulové, několikrát už zmíněné, které ohrazeny byly plotem zdálí tří až čtyř metrův ode kmene, poněvadž právě plody jejich dozrály a padaly dolů; aby jich tedy zvěř nesnědla, byl kolem kmenů postaven plot. Podlé počtu obyvatelstva v jednotlivých vsech každá rodina prohlásila buď jeden buď několik těchto stromů za svůj majetek. Z dužniny plodů morulových připravuje se pivo, které má chuť jablečníku, také zrno v pecce uložené jak se mi aspoň zdá, roztloukají a z moučky této dělají kaši.

Na svém pochodu přiblížili jsme se několikráte samé Maitengui, jejíž údolí často bylo velmi půvabno. Za pouti své dne 22. byl jsem svědkem dojemné lásky dítěcí, kterou projevil černoch potkav svou

stařičkou matku. Také Diamond pověděl mi příhodu ze svého života, událostmi loveckými bohatého, z níž jsem poznal, kterak přes to, že domorodci jsou sice jinak zdivočilí, přece v prsou mnohého z nich neutuchly lepší city, a přesvědčil se zároveň, jak by byli přístupni civilisaci. *)

Položivše se odpoledne na blízku několika vesnic doslechli jsme, že před málo dny četa matabelských bojovníků navštívila Menony a západní dědiny u Maitengue žádajíc poplatkem za chlapce, aby jimi Matabelové doplnili nejmladší pluk. Menon žádosti jejich odepřel, i byla obecná domněnka, že odpor svůj zaplatí životem. Dostačilť, ačkoliv Makalakové měli mnoho pušek, jediný pluk Zulů-Matabelův, aby zničil Makalaky, sídlící po různu v malých osadách. Takovým způsobem podařilo se Moselikacovi a čtyřiceti bojovníkům jeho založiti r. 1837. říši, která má nyní 20.000 vojska, sebraného ovšem po většině nejhrubším násilím tak, že otcové mladých vojínů byli povražděni, a matky uloupeny.

Také nazejtří byla cesta mezi nesčetnými kupami žulovými, kde se nám každých tisíc kroků naskytal jiný a jiný vábivý obraz. Tam, kde jsme poprvé vypřahli, zastali jsme nižšího náčelníka, jménem Henryho, dávného Westbeechova známého, od něhož Bradshaw pro svého pána a sluhy koupil kaferské žito, kukuřici a melouny. Henry držel své lidi dosti na uzdě, tak že nás, aspoň dokud byl přítomen, tuze neobtěžovali. Nicméně pobyt náš byl přerušen náhlým příchodem jedné z nesčetných pijavic, vyssávajících Makalaky, totiž bojovníka matabelského. „Hola hou, běloši, máte s sebou poddané Sepopovy za sluhy, nezaplatíte-li, zabiji je všecky po sobě," volal na nás. Aby pak dodal řeči své náležitého důrazu, mával pravicí mohutným kirim a levicí puškou. Ačkoli mně už jednou zajel kirim až pod nos, a krev ve mně vřela, přece zůstal jsem klidným. Tu statečný bojovník odtáhl, a Makalakové vůkol smáli se hlučně marnivé jeho honosnosti. Potom přistoupil k Valshovi a Bradshawovi, ale ti chápali se svých

*) Viz přídavek 6.

zbraní, což Matabele pokládal za vyzvání a vedl si tím zuřivěji, až se naň oba obořili, načež ustoupil, a domorodci, sedící kol nás, spustili ještě hlučnější smích.

Odpoledne ocitli jsme se zas u jiných útvarů horských. Vrchy byly porostly krásnými stromy pryšcovými, jež rozkládaly větve jako ramenné svícny; byly to stromy zrovna takové, jaké viděl jsem na horách Bamankvatských. Pole, mimo něž jsme jeli, byla velmi rozsáhla, tolikéž byly rozlehly dvorce, které byly ohrazeny, a v nichž obydlí majetníkovo stálo tam, kde bylo místo nejvíce povýšené. V ohradě trčely ve vzdálí osmdesáti metrův od sebe jednoduché sloupy dřevěné; byly to vůbec zbytky té úpravy, kterou vyznačovaly se nesčetné vsi a dvorce Makalacké před tím, než Matabelové vpadli do hor Matopských. Dědina Henryho, kterou jsme ráno jeli, slula Katheme; na večer přijeli jsme do jiné vsi Bosi-mapani a nazejtří dospěli jsme opět jiné z početných osad Makalackých. Tam obklopilo nás, ačkoli jsme vypřahli půl míle ode vsi v lese, brzo několik malých tlup domorodců, celkem asi šedesát, a nabízeli nám ke koupi kozu a dvě ovce. Bradshaw je koupil; bohužel však byli právě v tu chvíli téměř všichni sluhové postaveni u vozů střehouce jich, aby nám nebylo nic ukradeno. Měl tedy sluha Bradshawův notnou práci, aby přihnal koupená zvířata, stojící v lese asi padesáte krokův od nás, než však k nim došel, rozprchly se ovce a koza na povel. Bylo totiž každé zvíře z jiného stáda, ta pak řídí pasáci píšťalami. Jakmile domorodci dobytčata prodali, zosnovali ihned úklad, jak by se jich zase rychle zmocnili. Zavolali všecky tři pasáky, kteří na určité znamení pískali každý svou a tak odlákali svoje svěřence. Poslali jsme za nimi hocha; ten běžel za jednou ovcí a dostihl jí, ale než ji přinesl a svázal, koza a druhá ovce zmizely na čisto. Tu pohrozili jsme Makalakům La Bengulou, tak že se konečně, sebravše ještě Westbeechův zavírák, vrátili domů. Ale po ovcích a koze nebylo již ani památky.

Dne 25. vzdálili jsme se trochu řeky Maitengue, tak že většina horských kup strměla po naší levici. Vyšší vrchy a delší pohoří pjaly

se však na jižním obzoru, kam jsme mířili. Častější návštěvy bojovníků matabelských působily, jak se zdálo, na Z-a nepříjemně. Vyhýbal se jim ještě více než Makalakům a zalézal do svého vozu, jakmile spatřil některého Zulu. Ačkoli ho Matabelové nepoznali, byli by jej přece, když jsme o polednách dne 25. března odpočívali, dva z nich zabili, kdyby mu byl Bradshaw v čas nepřispěl, a kdyby nebyl zakročil starý Matabele, později přišlý. Oběma výtržníky byli dva mladíci matabelští, kteří majíce hlavy ozdobeny známými perovými okrasami a bedra opásána ocasy genetčími přišli k vozu žebrat o lapianu (pruhy kartounové). Z. měl psíka, který štěkaje vyskočil proti jednomu z obou Matabelův. Ten se hned rozpřahl a byl by málem zvířeti roztříštil hlavu, a když Z. vztáhl k ochraně nade psem ruku, osopil se na něj, čímž počala se hádka. Popudlivému bělochu zrudl zlostí obličej tak, že nejen prudce odpověděl, nýbrž uchvácen jsa hněvem mávl také hrozivě rukou. Toho však právě přáli si oba ničemové, neboť v tu chvíli zdvihl jeden své kiri, aby jím udeřil do hlavy obchodníkovy, a neprovedl svého záměru jen proto, že jsme mu to zabránili. Když jsme však své pušky zas uložili do vozu, darebové jali se znova spílati a tloukli svými kiri vztekle o zemi. Přilákán byv hlukem přišel k nám brzy potom starý bojovník matabelský, jehož hlavu krášlil známý odznak, vyznačující stav jeho, totiž kožený kruh srostlý s okolkem vlasův. Když mu Z. oznámil, co se stalo, popadl haluz a tloukl do obou útočníků tak, jako by trestal dva chlapce, načež se oba mladíci hněvivě vzdálili.

Odpoledne přijeli jsme ku Makalacké vsi Kambuse, která záležela asi v 15 chatrčích. Patřila Jančovi, jejž Westbeech dobře znal, i nebylo se nám obávati, že by nás jakkolivěk obtěžoval. Dvorec jeho měl dvojitou ohradu, byty objaty byly kolovým plotem, pole pak, rozložená kol do kola dvorce byla omezena trnitým křovím. Opustivše Kambusu rozloučili jsme se s vesnicemi Makalackými, majíce před sebou již jen krátkou cestu nynější Makalackou provincií země Matabelské, ano se ještě před pěti a dvaceti lety území Makalacké prostíralo o sto anglických mil jižněji. Na večer překročili jsme hranici

obou krajin. Diamond učinil mne pozorna na křoví, stojící asi šest set kroků v podál cesty na břehu říčky Ašangany, pode kterým byl pohřben běloch. Byl to Mr. Oats, Angličan, jenž přišed do této krajiny na lovy roznemohl se zimnicí a zemřel. Bradshaw a Diamond cestovali s ním zároveň na jih. Oats zemřel již v zemi Makalacké, ale nesměli ho tam pohřbiti, nýbrž až na hranici. Roku 1874. zřídil mu bratr náhrobek.

Než jsme Janče opustili, zásobili jsme se na několik dní vodními melouny, které jsem koupil za skleněné perly. Dva druhy těchto melounů, velmi cukrnaté, náležejí ku polním plodinám, jež Makalakové zvláště pěstují.

Dne 26. března přestoupili jsme dvě říčky, dříve než jsme přešli řeku Matlouci, která tolikéž přerývala cestu naši na příč. Na pouti své zemí Makalackou překročili jsme za posledních dnů sedmnácte dešťových říček, jež vlévají se do Maitengue a činí po mém soudu sotva desetinu všech přítoků její. Krajina v pořící Maitengueském jest velmi malebna, tak že jsem jí za spěšného svého pochodu skrze Makalacko neshledal nikde rovné. Útvar půdy skládá se po většině ze žuly, prostoupené mocnými žilami křemennými a pokryté na mnohých místech svorem, tmavomodrým jako břidlice, který zvrstven jest kolmo, vodorovně a šikmo. Na vrcholech horských vrstvy tyto byly nejvíce šikmo položeny a to úhlem sedmdesáti stupňův a směrem jihozápadním. Nejvíce však zajímaly mě na pouti naší malebné spousty žulové, které jednak vynikaly z krajiny, vysokou travou porostlé a místy křovinaté, jednak věnčily kuželovité vrchy. Podlé tvaru jejich dovolil jsem si některé z nich nazvati následujícími jmény: vrch u Matlouci pojmenoval jsem „Čepice“, vrch u nejbližší bystřiny na jih nazval jsem „U dvou vrabců“, výšině pak za druhou bystřinou dal jsem jméno „Palcát“ a dvěma vrchům na pravo od cesty „Visutý vrch“ a „Jehlanec“; z těch poslední jest nejkrásnější. Soudě po těchto pěkných skupinách ve předhoří představil jsem si dosti dobře, jakými asi krásami vyniká vlastní hornatina na horním

toku poboček Limpopských, řek Matlouci, Šaše, Tati a Rhamakobanu. Poněvadž jsem obě řeky Šaše překročil teprva příští den, objasnilo se mi, že se Čaneng nutně vlévá do Matlouci nebo některé její pobočky. Kraj okolní byl velmi zvěrnatý, ač už nikoli tou měrou, jako před několika málo lety. Nejobyčejnější zvěří byli pallahové, zuluské antilopy lanní, antilopy šavlorohé a dauvi (Hippotigris Burchelii).

Večer vypřahli jsme na pravém břehu řeky Šaše, kterou domorodci podlé koryta její nazývají „Kamenitou". Uživ volné chvíle podnikl jsem vycházku na východ a nalezl na jedné z početných kup žulových rozvaliny. Badatel zajásal by spatře tuto oporu pro dějiny dávných obyvatelů střední Afriky Jižní. Opevněný pahorek skalnatý, jsa z nejnižších vůkol, byl osamělý, hradby pak skládaly se z kusů žulových, které bez jakékoli malty spočívaly na sobě. Hradbu, zavírající asi střed malé skalnaté kupy, činily místy kolmé skalní balvany, tak že umělá zeď byla někde pouze dvacet centimetrův, někde však až dva metry vysoka a třicet až padesát centimetrů tlusta. Vchod byl na severu, kde zeď z obou stran vystupovala v před tvoříc takořka chodbu. Kusy žulové byly plochy zdélí deseti až pětadvaceti, zvýší osmi až patnácti a zšíří šesti až dvaceti pěti centimetrův; jejich hořejší a dolejší strany měly tvar lichoběžníku. Nemýlím se však asi, že dávní obyvatelé této tvrze, přebývající tam ob čas nebo na stálo, zřídili na zdi v obvodu asi stotřiceti metrů ještě plot ze dříví nebo roští. Ježto však jsem pobyl ve zříceninách jen půldruhé hodiny a pak nastupuje zase další cestu odešel, nebylo mi lze kopati v nich a tudíž nedopátral jsem se ničeho v té příčině. Ještě týž den překročili jsme Kamenitou Šašu, ale pak bylo nám pro nastalou tmu velmi brzo položiti se noclehem na druhém (levém) břehu její.

Přestoupivše dne 27. Šašu Písečnou, která spojuje se s Kamenitou, a přešedše dvanácte její poboček, táhli jsme až k tomu místu, kde jsme se naposledy dotekli horního toku této písečné řeky. Po veškeré naší cestě byl kraj velmi krásný, zvláště však

u cíle našeho pochodu dne 27. bylo místo, že v zemi Západomatabelské viděti jest po skrovnu krajin tak malebných. Rostliny vyskytují se tam ve přerozmanitých tvarech, až překvapí cestovatele, a poněvadž tu také nesčetné malé a veliké kmeny rozličných druhů rostlin pryščovitých ztrouchnivivše pokrývají lesnaté stráně horské, tož nalezli jsme v dutinách jejich hojné stonožky, dva druhy štírův i ještěrky a početné hmyzy. Na štěstí nevrátila se mi, když jsme jeli zemí Makalackou, zimnice, a mohl jsem tudíž, ačkoli jsem pořáde ještě churavěl, povoliti své sběratelské horlivosti, jakmile se naskytla příležitosť. Krátké vycházky podlé toku říčního i proti němu byly velmi výnosny. Tu skalnaté řečiště bylo písečno, tam rozkládalo se jedinou rovinou, nebo klenulo se žulou, která místy objímala přirozenou pánev buď hlubokou buď mělkou, nebo proryta byla korýtky, jimiž sobě úzký pramének razil dráhu na jih, kde se znenáhla ztrácel v bařinách a pískách říčních. Potom překročili jsme řeku Tati a to s nemalými potížemi, jelikož široké její řečiště pokryto jest hluboko pískem a má velmi příkré břehy.

Dne 29. přišli jsme do údolí Rhamakobanu a brali se po pravém jeho břehu, pak přestoupili jsme tři dešťové přítoky řeky Tati a dále čtrnácte bystřin, které se po prudkých lijavcích valí do Rhamakobanu. Krajina u této řeky jest lovcům slonů dobře známa jsouc velmi bohata zvěří; žirafy, dauvi, antilopy roení a šavlorohé (Harrisovy), šedí pallahové, pakoni, lvi, hyény a dropi náležejí k nejhojnějším druhům, a mezi většími vyskytují se též dosti často nosorožci a pštrosi. Také dne 30. cestovali jsme tak rychle jako předešlý den, ježto si Bradshaw, který po odchodu Westbeechově převzal vedení všech vozů, stěžoval do nedostatku žita, mouky, čaje, cukru i soli a spěchal tedy, aby dojel co nejbrž obchodní stanice na řece Tati. Překročivše osm pravých poboček Rhamakobanu brali jsme se jeho údolím a opustili je teprva odpoledne, abychom projeli vysočinou mezi ním a řekou Tati. Také na této cestě bylo pozorovati půvabné útvary skalní, které pojmenoval jsem pořádkem od severu na jih „Oltář“, „Pamětné desky“ a „Bílé mezníky“. Za posledních

dnů strom mapaniový objevoval se zase hojněji, ba cesta naše odpoledne 30. t. m. vedla nás samým a jediným lesem mapaniovým, jenž přetržen byl zde menšími, onde většími pasekami. Blízko „Bílých mezníků“ končila se v naši kolej cesta, směřující do Střední země Matabelské.

Dospěvše dne 31. m. března ku břehům řeky Tati spatřili jsme na svahu nízkých návrší Tatiských několik budov, vystavěných evropským slohem, ze kterých však byly pouze dvě obydleny. V jednom stavení přebýval lovec slonů Pit Jakobs, ve druhém skotský obchodník se slonovinou Brown. Ještě před málo lety bývalo zde velmi hlučno. Lidé, chtiví zlata, sehnali se tam ze všech dílů světa, aby si nasbírali převzácného kovu; nenalezli však zlata v náplavu, nýbrž ve křemeni, což ovšem jejich naděje velmi seslabilo, tak že již za krátko počtem značně seřidli. Potom ujaly se práce společnosti, ale ty tolikéž ustaly znenáhla v podniku, když se stroje objevily nedostatečnými. Největší příčinou nezdaru byla arci veliká vzdálenost od pomoří, poněvadž i nejjednodušší stroj bylo lze do Zlatých polí Tatiských dopraviti pouze nákladem pětkrát i šestkrát větším od původní ceny jeho.

V jedné tuně křemene bývalo sedm uncí zlata; vypravovali mně však, že se z ní někdy těžily až dvacet čtyři unce. Pan Brown, který vedl směnný obchod, byl zároveň jednatelem rozešlé společnosti, ježto zůstaly u Tati ještě některé věci z její majetku. V údolí Tatiském, malý kus cesty pod osadou, nalezl jsem zbytky parního stroje, kterým se křemen drtil. Zlatonosné kamení bylo dopravováno do osady hodinu cesty z místa na levém břehu, ale když se mělké kopaniny počaly plniti vodou, nebylo druhého parního stroje, který by ji čerpal, pročež zlatokopové nechali práce. Když jsme přijeli do kopanin, nebyl pan Brown přítomen, nýbrž meškal v Gubulovaju, aby tam byl missionářem panem Thompsonem oddán se slečnou Jakobsovou. Zástupce jeho však, řídící obchod, přijal nás laskavě, a tak čekali jsme příchodu Westbeechova.

Nemálo mne překvapilo, když jsem se v obchodní stanici Tatiské shledal s rodinami Lotrietů, které druhdy za mé cesty k severu přebývaly u Henryspanu a roku 1876. sídlily u Tati v několika travěných chýžích. Všem povozům, jezdícím ze země Bamankvatské a vůbec z jihu do Matabelska, nutno zastaviti v Tati a tam opatřiti se novou přípřeží. Ochodníci matabeléští mají vždy jedno spřežení pohotově, aby nebylo žádného zbytečného průtahu. Toto nařízení vydal král, by se nezavlekla do jeho říše nemoc koňská „roiwatersiekte". Matabelové měli druhdy veliká stáda dobytka, který po většině vzali okolním národům, ale plicní nákaza, zavlečená od jihu, řádila v nich strašně. V Tati leží stále posádkou četa matabelských bojovníků, kteří střehou země na jihovýchod. Za pobytu našeho zachtělo se těmto lidem potýrati hodně bělochy, náhodou přišlé, kdežto Makalaky zase, kteří vraceli se z Polí diamantových s puškami, chytali, nabili jim notně a pak odnímali ztýraným ve jménu králově ručnice i střelivo.

Království Matabelské bylo za mojí prvé cesty mocí svou mezi říšemi domorodců na jih od Zambesi druhým státem, nyní pak, když přemoženi jsou jižní Zulové, sluší říši severních, totiž Matabelů, pokládati za nejmocnější. Rozkládá se délkou asi po osmdesáti až devadesáti, šířkou po padesáti až šedesáti mílích zeměpisných. Podlé Mackenzie byl zakladatelem této rozsáhlé říše syn Mačobane, pohlavára zuluského v Natalu. Když Čaka, nejmocnější z pohlavárů zuluských, podmanil své sousedy, byl zajat také Moselikace. Čaka poznav, jak jest odvážný, rozkázal mu, aby vydal se na loupežnou výpravu; on pak obrátil se s uloupenými stády do středu nynější kolonie Transvaalské, podrobil si Bakhatly, Baharuce a jiné kmeny bečuanské, načež usadil se v hornatině kol Marica a jeho poboček. Tam napadl jej pohlavár Griquův Berend-Berend, ale byl nejen odražen, nýbrž i úplně poražen. Tím však učiněn byl toliko počátek útoků, neboť po té doráželi naň jiní a jiní nepřátelé. Nejprve byly to dva válečné zástupy zuluské, které za ním poslal Čaka a jeden jeho nástupce Dingan „Uprchlík", ale marně. Potom obořili se naň boerové, postu-

pující k území Transvaalskému, kteří poznávajíce dobře nebezpečného souseda chtěli se ho zbaviti a dobyti krásné země na Maricu. Vedeni jsouce Gertem Maricem, napadli roku 1836. Moselikace ve zmíněném území na patě jednoho vrchu; boj ten skončil se úplnou porážkou náčelníka zuluského, načež Moselikace opustil se zbytkem svého mužstva, v němž bylo pouze čtyřicet vlastních bojovníků nebo-li kruhovlasců, dosavadní své panství a pustoše kraj táhl k řece Zambesi, aby za tímto veletokem založil novou říši. Seč však nebyla ruka lidská, to provedla malá moucha tsetse: odrazila vlka zuluského. Ten vrhl se tedy nejprve na jednu, pak na druhou dědinu Makalackou a ponenáhle na jednotlivá království Makalacká, potom na říše Mananské a jiná okolní knížectví. Za ticha nočního přepadal vesnice pokojných rolníků, zažehal je, vraždil muže z nich prchající, uchvacoval ženy, děti a stáda; takovým způsobem rostla jeho moc, a tak tvořil v jižní Africe novou říši Zuluskou. Uloupení chlapci byli dáni válečníkům, aby je cvičili k boji, kteří pak už mohli nositi zbraň, byli vřaděni hned do vojska. Ženy byly propůjčeny bojovníkům, stáda stala se majetkem královským, a vydržovalo se jimi vojsko, rozdělené s počátku na čety, později na pluky. Ale když Moselikace spozoroval, že bojovníci jeho nenakládali s přikázanými sobě ženami makalackými jako s kořistí, nýbrž mírně se k nim měli, obával se, aby nestali se zženštilými, a nařídil, ať povraždí ženy, jež kazí jeho záměry. Bojovníci uposlechli jeho rozkazu a pobili bez výjimky všecky své nové manželky. Co rok podnikal král válečné výpravy do sousedních zemí, při čemž vražděno bylo tisíce nevinných obětí, neboť kromě mužů zabíjeni jsou také starci práce neschopní, ženy, kojenci a vůbec malé děti.

Pokusím se vylíčiti krátkými rysy vládu zuluskomatabelskou spoléhaje mimo vlastní své zkušenosti na zevrubné výzkumy přítele svého Mackenzie, jakož i na zprávy obou obchodníků se slonovinou, Westbeecha a Philippsa. Panství zuluskomatabelské jest ven a ven vojenskou hrůzovládou; jemu podléhá vše: člověk, zvíře i každá částečka země. Nad jednotlivými oddíly vojska stojí náčelníci a jim

podřízeni jsou nižší velitelé majíce hodnosť důstojníka, kdežto induna podobá se důstojenstvím našemu majetníku plukovnímu. Vojíni vykonávají slepě rozkazy, sobě uložené, nižší však a vyšší náčelníci baží po přízni králově, a není-li jí možná dosíci znamenitými skutky válečnými, tož snaží se vespolek očerniti druh druha pomluvou u krále. Král má několik katův, a ti krvavé své řemeslo provozují za temna nočního. Poněvadž bojovníci matabelští každý večer dostávají kromě masa také piva z kaferského žita a pak obyčejně pevným usínají spánkem, může kat, zvaný jinak nožem královým, snadno konati svou práci.

Jak si pohlaváři závidějí přízně královy, toho dokladem uvádím příběh, který mně Mackenzie vyprávěl. Největším hrdinou v udatném vojsku Moselikacově byl Monjebe, jeden z prvých jeho náčelníků; protože jej král pro jeho statečnosť častěji vyznamenával dary, ostatní indunové závistivě pohlíželi na milce a neustále jej obviňovali u krále, že jest čarodějem a kuje pikle. Místo, aby Monjebu vyzval, ať se očistí z podezření, Moselikace zatajoval všecky obžaloby, uvěřil konečně utrhačům i popustil jim také právo, aby Monjebu zabili. A tak bylo nazejtří z jeho dvorce spatřiti jen několik doutnajících kolův. Když přítel můj Mackenzie roku 1863. zašel do země Matabelské, zastal tam jenom několik bojovníků zuluských. Jakožto bojovníci v mužném věku stáli tehdá v popředí Bečuanové, které Moselikace, když byli chlapci, za svého panství v území Transvaalském a na svých loupežných výpravách buď uloupil anebo vynutil od rodičů „poplatkem“. Mladé pluky činili ten čas po většině jinoši makalačtí a mašonští.

V míru jest chlapcům hlídati stáda; přijdou-li domů, tož cvičí se ve zbrani. Takový tělocvik ocelí a sílí tělo jejich tak, že bys nepokládal za příslušníky stejného kmene Masarvu z Bushveldtu pouští Kalaharské a soukmenovce jeho, vyrostlého mezi Matabely. Bojovníci matabelští bydlejí v barácích, po spořádané domácnosti není nikdež ani sledu; jenom náčelníkům a výjimkou také některému bojovníku

dovoluje se, aby uloupenou dívku, sobě v kořist odevzdanou, pokládal za svou ženu a nikoliv otrokyní, ačkoli sic obě stejný mívají osud. Král nebránil jednotlivým kmenům, aby nezachovávali svých pověrečných obyčejů, nedovolil však, aby kdo z jeho poddaných přijímal křest. Do země Matabelské přicházeli nejprve missionáři, jich následovali obchodníci se slonovinou; Matabelové kupovali sic od nich pušky a střelivo, ale žádných šatův.

Co rok pořádají Matabelové prve, než vyberou se na loupežné své výpravy, tanec pina ea morimo, jejž posvěcují svému božstvu. Ku slavnosti té bojovníci přicházejí na parádní místo majíce hlavu, prsa a bedra okrášleny šatem z černých per pštrosích. Shromážděným válečníkům předvede se černý býk, kterého tak dlouho štvou a honí, až všecek jsa zpocen a zpěněn skácí se, jakoby ochromen. Tu několika umělými řezy vyloupnou zvířeti lopatku i se svaly a praží na ohníčku dvě nebo tři minuty, rozřežou maso na malé kousky, načež bojovníci ženouce se valem k oběti polykají polosyrová sousta. Pokrm tento činí prý je zvlášť udatnými a silnými.

Kol osady bělochů na řece Tati pnou se nízké pahorky, utvářené z části ze svoru, obsahujícího železo, pak křemene a žuly, jež činí jednak osamělé kupy, jednak svah řeky Rhamakobanu a Tati. Za pobytu našeho vycházel jsem si na všecky strany, ačkoli mne napomínali, abych byl opatrn, ježto se okolí všecko hemžilo lvy.

Dne 1. dubna prohlédl jsem si nejprve oba byty, v nichž běloši bydleli. Hollandský lovec Pit Jakobs vyšel se svým synem lovit slonů. Na večer vybral jsem se na levý břeh říční a tam ukořistil několik viriv (Virivas colius). Příští den zašel jsem si na okolní výšiny a shledal, že tam zlatokopové vykopali všude doly, a to někde zhloubí až šestnácti metrův, aby vypátrali zlaté žíly. Na severním pahorku, který souvisí se svahem Tatiským, nalezl jsem rozvaliny zdi, na jiné vyšší kupě malou ohradu a na druhé, nižší, hradiště třikrát objemnější. Prvá byla zvýší 1 až $1^1/_2$, druhá $1^1/_2$ až 2 metrův, obě pak zšíří 1 až $1^1/_4$ metru jsouce zřízeny z kusů zmíněného svoru beze

všelikě malty. Kdežto vnitřní stěna zdi byla vystavěna veskrze ze čtverohrannných ploten, tři až deset centimetrů tlustých, deset až padesát dlouhých a deset až dvacet cm. širokých, spatřil jsem na zevnější straně její, že se tam, nejspíše pro okrasu, pravým úhlem kryly dvě řady menších plotniček, postavených k sobě šikmo a jako tašky, jak naznačeno na našem obrázku. Obě ohrady měly vchod ze severu, u větší byl vstup chráněn tím, že pravé křídlo zdi vystupovalo ku předu, z levého pak zabíhala přímá zeď dovnitř ku středu hradiště. Rozvaliny tyto byly vůbec podobny zříceninám u řeky Šaše, a nejspíše zřídil je některý kmen chtěje u nich dobývati zlata.

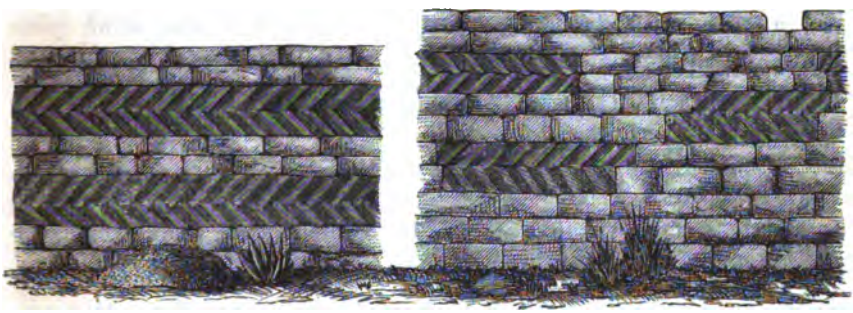

Rozvaliny Tatiské.

I tam, jak doufám, budu za nejbližší své cesty kopati, abych rozhodl, zdali ohrady byly zbudovány od Mašonův, usedlých na východ, čili obyvateli monopotapskými. Na večer navštívil jsem vrátivšího se Pita Jakobsa, jenž v lovu slonů jest druhým střelcem po veškeré Jižní Africe, a poslouchal jsem upjatě vyprávky z jeho pětadvacítileté lovecké činnosti.

Dopoledne 2. m. dubna navštívil jsem také správce obchodu pana Browna, abych od něho koupil několik potřebných věcí. Právě jsme se zabývali koupí, an tu černoch připádil volaje: „Lvi, lvi ve stádě!“ Ačkoli jsou lvi leckde ve vnitrozemí velmi četní, neznám přece místa, kde by mohutná tato šelma tak odvážně a směle vystupovala jako v okolí obchodní stanice Tatiské. Když tu ještě zlatokopové pracovali,

zakoušeli velikých škod od těchto zvířat. Tehdáž přihodilo se také, že lvi překročili trnový plot ohrady, dva metry vysoké a v základu tolikéž široké, aby v ní zaškrtili tahouny. Přečasto poznali Jakobs a Brown, že šelmy se v noci prohánějí mezi jejich příbytky. Dokud u Tati kopali zlato, černoch jeden vykročiv ráno ze své chýže, aby nasbíral pro parní stroj dříví ku palivu, byl přepaden lvem, a život jeho zachráněn byl toliko proto, že útočníkem byla stará tupozubá šelma.

Za mého pobytu ve stanici Tatiské byla v mé přítomnosti zastřelena lvice. Ten den, když jsme odjížděli, sedm lvů bylo pozorováno na cestě před námi. Osm dnů po našem odjezdu Pit Jakobs zastřelil lva, a za několik dní potom jiný lev uchvátil v noci koně pánĕ Brownova ze stáje, jež postavena jsouc v kolové ohradě byla k obydelnímu stavení otevřena. Z těchto příhod lze čtenáři poznati, jak odvážně a drze lvi vedou si v Tati.

Po zprávě, kterou nám černoch přinesl, byli jsme hned hotovi potrestati šelmu, vpadlou do stáda. Odběhl jsem tudíž do našeho tábora, položeného na čtyři sta kroků stranou od řeky, abych se opatřil svojí sniderkou a náboji. Když Bradshaw uslyšel o této příhodě, připojil se ke mně se svojí dvojkou předovkou, jíž konal pravé divy. Minuvše po levici pahorek s rozvalinami brali jsme se podél levého břehu údolím vzhůru. To bylo jen asi dvě až tři sta kroků široko, na pravo omezeno křovinatými výšinami, někde porostlo křovím, u samé pak řeky v šíři asi sto metrů dosti hustě zarostlo citlivkami. Mimo mne, Bradshawa a několika dvaceti černochů, jakžtakž ozbrojených, účastnili se výpravy ještě syn Pita Jakobsa s výborným lovcem smíšencem Afrikou, a to koňmo.

Za pochodu vypravoval nám sluha, že se útok šelmy na stádo stal u jámy, vykopané teprva včera v písečném řečišti, aby se z ní dobytek napájel. Řečiště bylo tam na sto kroků široko, od našeho pak břehu asi třicet kroků rozkládal se v něm malý ostrov, hustě křovím porostlý; mezi ním a naším břehem rozlévala se zmíněná

nádržka. Když se stádo shromáždilo kol napojiště, lvice vyřítila se náhle z onoho ostrova na ně. Skot dal se v útěk ku břehu, a lvice pustivši se, ač to jindy nebývá zvykem lvím, za jednou kravou rozkousla jí svaly na noze, tak že svou oběť porazila. To sběhlo se pod citlivkovým stromem, na nějž utekl jeden z obou neozbrojených pastevců, jakmile se lev poprvé ukázal; jeho pes však zůstal blízko stromu a běhal hlučně štěkaje kol šelmy. Jdouce po štěkotu přišli jsme na malou mýť u samé řeky a spatřili vyčnívati nade trávu hlavu krávy. Ale Afrika uzřel již s koně šelmu a než jsme se nadáli, zahřměla jeho sloní puška. Tu teprva viděl jsem, jak právě hlava lvice, sedící za kravou na bobku, klesla do trávy. Střelec roztříštil šelmě páteř u druhého obratle krčního. Hned po výstřelu pes, znepokojující při hodech lvici a známý bělochům tatiským velmi dobře už z jiných příhod, skočil na šelmu a popad ji za ucho strhl ji hlavu zpět. Potom se Matabelové vrhli na lvici a tloukli do mrtvého zvířete. Neusmrtivši ani krávy šelma vykousla jí nahoře vedlé kříže do těla díru a pozřela vnitřnosti, jež vytrhla svými spáry. Skončili jsme rázem trápení ubohého zvířete, Afrika pak daroval mi kůži šelminu.*)

Od té doby, co setkal jsem se s Afrikou u Čoby, Khama vypověděl ho, protože lovil pštrosy a slony, ze své země, i přišel tudíž do Tati, aby si za peníze od La Benguly zjednal dovolení honiti pštrosy. Prázdně své až do 7. dubna užil jsem hlavně k tomu, abych jednak geologicky prozkoumal nejbližší okolí, jednak zaznamenal nejzajímavější lovecké příhody Pita Jakobsa, Bradshawa a třetího přibylého lovce boerského.

Dne 6. navštívil syn Afrikův své rodiče, přinesl jim s sebou maso antilopy kudu a napomínal nás, abychom se měli velmi na pozoru, ježto jej u jeho stanoviště, dvě hodiny vzdáleného, co noc nepokojí lvi. Nazejtří přijel od jihu přes Šošong obchodník se slonovinou, který byl velmi obratný ve svém obchodě, ale jiných věcí,

*) Viz přídavek 7.

jak se zdálo, sobě nevšímal. Též on stěžoval si do hojných lvů mezi Šošongem a Tatí a naříkal na nedostatek vody v těch stranách.

Příští den vrátili se z Gubulovaja Westbeech a společník jeho Philipps, jiný obchodník se slonovinou F. a pan Brown se svojí mladou chotí. Westbeech přinesl plnomocenství, podepsané od La Benguly křížkem, kterým se mu dovolovalo, že smějí lovci slonů

Příhoda se lvicí u řeky Tati.

za „soleného“ koně loviti pro něj v západním území Matabelském. Pan Brown a přicestovalý obchodník se slonovinou vypravovali mně velice zajímavé podrobnosti o tom, jak Matabelové jsou ukrutni.

La Bengula má sestru, náramně tělnatou osobu, která u krále dosti zmůže. Když jí jednou Westbeech vyčítal, proč si nevybéře žádného manžela, odbyla ho, že je tuze tlustá, tak že nemůže choditi, a po-

něvadž prý kromě krále nemá nikdo v zemi povozu, tož prý nezbývá jí, než aby se zřekla manželství. Kdykoliv si pomyslím na Westbeecha, vždy jest mně litovati, že neužil ku všeobecnému prospěchu náklonnosti, kterou ho La Bengula dařil, i že se měl ku Sepopovi tuze povolně a tak se lehkovážně zbavil jeho přízně, které všelijakými okolnostmi jinými pozbyl. též u Khamy.

Pobyv dvanácte let mezi kmeny jihoafrickými stal se mistrem jejich řeči. Když naposledy meškal v říši Matabelské, navštívil krále La Bengulu právě, ani mu přinášeli pokrm na míse, které nikdy nedrhnou nebo jen zřídka čistí. Ačkoli ho nikdo nepobídl, Westbeech nerozpakoval se a podal několik kusů masa svým společníkům, kteří přišli s ním ku králi — bydlíť mimo dva missionáře stále několik obchodníků se slonovinou v okolí královského města. Indunové, sedící kol krále, spatřivše, čeho si Westbeech dovolil, jali se bručeti. „Jiří," pravili, „jedná s králem jako se svým dítětem. Jak pak se opovažuješ bráti mu maso?" Ale Westbeech odpověděl: „Což neřídil jsem vozu Moselikacova a nevozil tak krále? Zdali nebyl mně tehdá svěřen a nebyl tudíž mým dítětem? Zdaž není tedy La Bengula, jeho syn, také mým dítětem?" Tato odpověď, jak se zdálo, uspokojila velmi reptaly, neboť tleskali. — Mimo jiné tázal jsem se též masupijského sluhy, kterého Westbeech vzal s sebou do Gubuluvaja, jsou-li ženy matabelské hezky. „Nikoliv, pane, nemají zadní kožené zástěrky a nejsou ani tetovovány." Nevěrný syn své vlasti nedbal stepilých postav a tváří, jak jiní tvrdili, příjemných.

Než se rozloučím se stanicí Tatiskou, povím ještě zvláštní dobrodružství, které se v únoru r. 1876. sběhlo v domě Pita Jakobsa. Tenkráte starý lovec zaměstnán byl se svými syny a jednou z obou dcer lovem slonů v jižní zemi Matabelské. V Tati zůstala pouze žena jeho s druhou dcerou, panu Brownovi zasnoubenou, se dvěma malými synky a sluhou masarvským.

Po výšinách u řeky Tati rozložila se temná noc, a obyvatelé stanice již spali; toliko z polootevřených dveří, rozdělených na ho-

řejší a dolejší polovici, a z okna proti nim kmitala se v obydlí Pita Jakobsa slabá záře. Dům hollandského lovce byl stavbou „hartebeestovou". Čtyři jeho tenké stěny byly totiž zřízeny ze slabých kolů, jež ovrženy byly červenicí a pokryty sedlovou střechou ze trámců a trávy. Kolová příčka dělila neveliký vnitřní prostor na větší jizbu, která byla zároveň obydlím, návštěvnou, jídelnou, prádelnou a pracovnou, a na menší světnici, jež byla ložnicí rodinnou. V prvé postavena byla podlé zdi dřevěná lavice, jenom u jižní stěny stál blízko dveří prostý stůl dřevěný, a pod oknem, které zavíralo se prknem, umístěn byl šicí stroj, jehož dcera Pitova dostala darem od svého ženicha, pana Browna. Tam, kde mezi lavicemi u zdi byla mezera, byly zastrčeny bedny se šatstvem. Ve druhé místnosti byly jen dvě zhruba otesané postele, jedna naproti vchodu, který byl ve příčce u samého okna, a druhá zrovna u příční stěny.

Když se sběhla příhoda, o níž chci vypravovati, pan Brown dlel právě u své nevěsty návštěvou. Sluha již dávno usnul ve své chýži, stojící naproti domovním vratům, a manželka Jakobsova šla s dítkami spat. Ležela s menším tříletým hošíkem na lůžku proti vchodu, druhý chlapec spal na druhé posteli. Any děti spaly, matka mísila se chvílemi do hovoru zasnoubené dcery své, sedící ve přední jizbě. Abych obraz doplnil, třeba ještě dodati, že se domácí kočička mimořádně posadila na otevřeném okně. — Ten čas poctil dědinu návštěvou svojí hladový levhart, který marně několik dnů loviv po křovinách, posléze zavítal do osady Tatiské. Tu obcházel dobytčí ohradu za ohradou, ale trnité ploty zdály se jeho odvaze příliš vysoky, a tak osmělil se připlížiti ku příbytkům lidským, aby ukořistil aspoň několik kuřat. Za této tiché obchůzky slídil také kol stánku šťastné rodiny Pita Jakobsa. V tom spatřil kočku a jsa hladov myslil, že ani tím skrovným soustem nelze v nouzi pohrdati; plíže se tedy blíže skočil po kořisti. Kočky jsou však chytrá zvířata; tak Jakobsova zhlídla svého nepřítele v čas, neboť ten okamžik, co vyskočil, seskočila a skryla se pod šicím strojem. Ale i šelma byla jedním skokem prostřed světnice vyděsivši hrozně oba snoubence a sama ne-

málo se polekavši. Přivítána jsouc hlasitým výkřikem obou, jakož i oslněna plápolavým světlem svíčky, trávící ve vozové svítilně krátký svůj život, šelma pomátla se a hledala toliko, jak utéci nebo skrýti se.

Levhart bruče povstal, rozhlédl a vrhl se do temné propasti, zející naň vchodem do ložnice. Z toho se oba snoubenci, tak nemile překvapení, znova ještě více poděsili a vykřikli, neboť uvnitř ležela bezbranná matka s oběma dětmi. Žena Jakobsova viděla, jak nějaké zvíře skočilo do její ložnice a tam se skrylo pod její postel. Ptala se tedy, co by to bylo, načež chtějíce ji upokojiti odvětili, že je to jenom pes. „Nuž, jest-li to pouze pes, proč křičíte tak strašně?“ Domnívajíc se, že to snad hyéna nějaká, paní Jakobsová vyskočila, popadla dítě vedlé sebe a běžela do přední komory zapomínajíc docela na druhého synka. Když ji milenci spatřili, ana bez druhého dítěte vběhla do světnice, a když matka na ně naléhala, aby jí pověděli, jaké to zvíře, přiznali se, že to není pes ani panther, nýbrž levhart. Tu matka jala se bědovati, pak chtěla se vrhnouti do ložnice a vynésti své dítě. Veškerou silou bylo ji od toho zdržovati; za to tím více doléhala na ně, aby šelmu zabili.

Jakmile pominulo obecné rozčilení, pomýšleli, jak by levharta přemohli. Na stěně příčky v ložnici viselo několik nabitých pušek sloních, ale v úzkosti a zmatku nikdo na ně nepřipadl. Veliký kuchyňský nůž byl jedinou zbraní, která byla po ruce. V tom však vzpomněla si paní Jakobsová na Masarvu, spícího v chatě, jehož asagaj, ač velmi jednoduchý, mohl přece více prospěti nežli nůž. Černoch byl zavolán a dostavil se brzo se svou zbraní; tou pak jsa ozbrojen Brown podstoupil boj s levhartem. Úkolem jeho bylo, aby třímaje zbraň rukou sehnul se a s nevěstou svojí zabil šelmu; k tomu však, aby provedl tento rekovný skutek, bylo potřebí světla. V tom pomohla panna Jakobsová držíc svítilnu vzhůru. Jedva dopadl prvý paprsek na levharta, zafuněl hlasitě a skočil ze své skrýše jedním skokem na protější neosvětlené lůžko, na němž pětiletý Jakobs přes ženský křik pokojně spal. Z toho arci daly se ženy do nového křiku;

domnívalit se všickni, že dítě, není-li už mrtvo, propadlo jisté záhubě. Ale zatím nestalo se nic. Šelma zajisté skočila buď přede chlapce nebo zaň, ani si ho nevšimnuvši, neboť spal dál a divil se velice, když ráno slyšel vypravovati o strašném výjevu.

Levhart seděl na zadních nohách a funěl ceně zuby na vetřelce. Útočníci postavili se znova válečným šikem a hnali se vpřed do ložnice. Aby mohla radou svojí případně pomoci a chtějíc snoubenci svému jeviště lépe osvětliti, panna Jakobsová držíc před Brownem svítilnu nahnula se nad něj, kdežto paní Jakobsová, aby děti její v důležité chvíli nepozbyly ducha, a dychtíc všecko přehlídnouti, opřela se o svou dceru, tak že Brown málem pod tíží jejich neklesl. Zdaž mohl v takových okolnostech zasáhnouti šelmu jistou smrtelnou ranou? Ký div tedy, že prorazil levhartu sotva kůži. Jakmile to však provedl, šelma skočila na své protivníky. Jak se asagaj svezl po levhartu, Brown rázem ucítil tlapy zvířete na hlavě a zádech. Prvý následek skoku toho byl, že pan Brown obtížen jsa dcerou, matkou i zvědavým černochem, tolikéž na paní Jakobsovou podepřeným, povolil břemeni, na sobě spočívajícímu, a sřítil se s levhartem na zemi. Pozbyvše podpory panna i paní Jakobsová a Masarva, oddaní Brownovi i v nebezpečenství, padli s ním. Tak rozhodla se zajisté nejšťastněji válečná výprava, byť i účastníci její právě v tu chvíli nebyli příjemně dojati. Bylo by se věru některému z nich špatně vedlo, kdyby se šelma sama nebyla polekala změnou svého stanoviska. Levhart ocítil se náhle na zmítavém chomáči, jenž křičel hollandsky, anglicky a sesarvou, a poněvadž pádem pána Brownovým i svítilna byla shašena, bylo mu samému ve tmě nevolno, tak že místo aby kousal a škrábal, skokem zamířil dveřmi do přední světnice, odtud pak hořejší nezavřenou polovicí vchodu ven. Ponenáhle rozmotal se i chumáč lidí, a když přineseno bylo světlo, skončila příhoda, protkaná hojně směšnými výjevy, obecnou veselostí, ač by sice jinak bývala mohla smutně dopadnouti.

Dne 10. dubna opustili jsme stanici Tatiskou a jeli lesnatou pahorkatinou až ku Šaše, písečné to řece, do které se kromě jiných

Levhart v domě Pita Jakobsa.

četných poboček stejného rázu vlévá také Tati. Blízko místa, kde jsme zastavili, nalezl jsem při vtoku vyschlé dešťové bystřiny do Šaše, tolikéž vyschlé, malou ale hlubokou tůň, v níž krokodilové rejdili.

Ráno dne 12. překročili jsme řeku Matlouci a Seribi, od té doby pak, co vyšli jsme z Tati, vedla nás cesta přes deset poboček řek Šaše, Matloutci a Seribe, a nazejtří zase přese čtyři další bystřiny. Tato cesta byla velmi obtížna a plna skalních balvanův. Ten den zůstali jsme na Matlouci, která činí z části východní hranici říše Matabelské a Bamankvatské, kdežto dříve bývala mezí obou panství řeka Tati. Velmi zajímava byla dvojitá řada pahorků, podobných tu kuželům, jinde krychlím. Příští den, velice parný, přestoupili jsme ráno řeku Kuce-Khani a Lotlakani a položili se na břehu třetí, jménem Gokve. Ježto nastávala nám pouť širým, bezvodým krajem, napojili jsme tahouny několikrát u této řeky. Cesta naše byla po té mimo pásmo výšin Serulských přes tři dešťové bystřiny a později k řece Seruli, kterou jsme ku poledni překročili; na jih a jihovýchod pjalo se pásmo vrchů Čopoských, z nichž nejvyšší kupy leží na severním a jižním konci pohoří.

Dne 16. dospěli jsme údolí řeky Palačve a téhož dne přešli jsme také řeku Locani. Domnívám se, že se obě tyto řeky spojují na úpatí pohoří Čopoského a na severním svahu jeho plují spojeným tokem dále. Brod Locanský, jeden z nejobtížnějších na cestě buď do země Matabelské, buď odtamtud, stal se před několika lety zlopověstným mezi lovci slonův a obchodníky se slonovinou, poněvadž tam řádili četní a velmi drzí lvové. Dokladem toho budiž následující událost.

Nad západními krajinami říše Matabelské noc rozestřela temné roucho své. Od úzkého polouostrůvka mezi řekou Kokosem a Sylivou rozléhá se daleko široko, hrobové ticho noční ruše, práskot obrovského biče boerského zvukem cestovateli známým a vítaným, ale plaché zvěři děsným. Písčitá koryta řek jsou plocha jako stůl, břehy porostly houštím citlivkovitým, krajina vůkol lesnata; stromoví ne-

činí tu houštin, vysoká pak travina lesní obrůstá palouky. Krajem tím jede povoz, jehož potah tmavý Bečuan pobádá bičem k rychlému pochodu a práská, aby lítou zvěř zaplašil. Vůz ten náleží obchodníku panu Francisovi, chvalně známému na sever od jihoafrických osad, který po mnohá léta vedl v Šošongu obchod s domorodými kmeny pobývaje tam jistou dobu v roce a vyměňuje rozličné evropské zboží za slonovou kost, rohy nosorožců, pštrosí péra, kůže, kožešiny a dobytek. Francisův povoz určen byl pro jednoho z jeho odběratelů v zemi Matabelské maje za náklad pušky, střelivo, houně a kartoun. Šestnácte silných tahounů, zapřažených po dvou za sebou ku dlouhému řetězu a vedených Bamankvatem, vleklo zvolna těžký vůz písčitou půdou, jež činí zmíněný polouostrov. Ve dne slunce sálalo úpalným vedrem, veškeré pak řeky byly až na skrovné a řídké bahnité tůňky vyschly; proto muž, jemuž Francis svěřil povoz, řídil se obyčejem vozků v oněch krajinách a konal cestu po výtce v noci.

Na levém břehu řeky, která byla již na blízku, bečuanský průvodčí zamýšlel vypřahnouti, přivázati tahouny k lanu, rozdělati na ochranu tábora přede dravou zvěří čtyři nebo pět hranic, aby se pak na úsvitě vydal na další cestu. Za jízdy ubíral se brzy po jedné, brzy po druhé straně podlé tahounův a když se již k určenému cíli přibližoval, vyskočil na kozlík, chtěje si po namáhavém pochodu nočním asi na půl hodinky odpočinouti. Byloť mu obtížno, aby se bez úrazu probíral houštinami, které těsně vroubily úzkokolejnou cestu.

Po několika minutách, co se na kozlík vyšinul, třetí spřežení od zadu trhlo sebou prudce, tlačíc se v pravo do houštin a táhnouc s sebou zadní i přední druhy. Průvodčí domníval se, že snad zmije v koleji tahouny polekala, a proto zastavil známým pokřikem: „Hanau“ potah, načež hned seskočil s vozu, by se o své domněnce přesvědčil. Uloživ obrovský bič do vozu nepokročil ještě ani o dva kroky, ano jej vyděsilo hlasité a bolestné vzkřiknutí Bamankvata, vedoucího voly. „Co se tam děje v předu,“ zvolal, ale v odpověď zazněl mu nový bolestný výkřik, a někdo přidušeně zaskučel. Bečuan

poznal hned, proč se tahouni poděsili, a proč ozval se křik a ston bamankvatského sluhy.

Co se stalo?... Lev učinil útok na povoz! Náběh udál se tak rychle, že lev mžikem se objevil a zase rázem zmizel. Útok tento byl zvláště proto zajímavý, že se šelma tak zvolna přiblížila, aby jí ani jediný tahoun nezvětřil. Po stopách bylo lze příštího jitra souditi, kterak lev práskotem nikterak nebyl odstrašen, nýbrž přímo přilákán, tak že plížil se houštinami po levé straně a jedva uzřel potah, již se naň obořil. Avšak útok nezdařil se mu, jak chtěl, neboť maje skokem namířeno na vola ve třetím spřežení, chybil se a dopadl k zemi právě před ně. Po takovém nezdaru lev téměř nikdy nepokouší se vrhnouti na touž oběť, a proto i tehdáž ocitnuv se na zemi místo na hřbetě volově chtěl se rychlým skokem ukryti ve blízké houštině. Tu však sluha bamankvatský, vedoucí prvé spřežení tahounů, před nimiž kráčel, obrátil se a pospíchal na zad zvědět, proč se tahouni plaší, i přišel sklamané šelmě právě vhod. Sotva že šelmu uzřel, skrýval se rychle v houští, avšak lev učinil již nový skok a strhl jej k zemi. Drápy zuřivé šelmy vryly se ubohé oběti ostrými dykami do lopatek. Nešťastník zaúpěl; to byl ten bolestný výkřik, jejž bečuanský vůdce této výpravy zaslechl, a který ho přiměl k tomu, by se k vozu vrátil a chopě se svítilny, visící na kozlíku, i pušky přispěl Bamankvatu ku pomoci.

Voli, druhým skokem lvovým ještě více vyděšení, zabočili do houštin, ale povoz zachytil se pravým předním kolem o kmen, což jej v koleji udrželo. Tímto marným pokusem tahouni zachránili ohroženému Bamankvatovi život. Lev totiž bedlivým zrakem sledoval každý jejich pohyb a, když se zastavili, chňapl po muži, který byv zasažen svalil se obličejem k zemi.

Každý povoz, jedoucí do Matabelska nebo ku Zambesi, mívá proto, že často na dlouhé obtížné cestě hyne některý tahoun, dva nebo čtyři výražní voly, které některý čeledín honívá buď před vozem, buď za ním. Obchodníci se slonovinou, již se několikráte

do roka vydávají do těchto krajin, mají tahouny uvyklé krajině, kteří držíce se na pastvě obyčejně při voze, jdou, jsou-li výražní, zvláště v noci přímo za vozem. Takoví dva tahouni šli tuže noc, když se naše příhoda sběhla, za povozem Francisovým, kdežto za dne ubírali se před potahem. Tu chvíli, co povoz se zastavil, stanuli též oni, ale dali se hned dále ku předu, a tak jeden z nich dospěl až k místu, na němž lev zachvátil Bamankvata. Jakmile však tento vůl spozoroval šelmu, odskočil stranou; ta však upustila hned od své kořisti a jala se pronásledovati prchajícího vola.

Jedva se poraněný sluha ucítil volným, vyskočil od země a rozdělal s bečuanským vůdcem a druhým čeledínem, spícím až dosud ve voze, strážný oheň; za ním rychle druhý, třetí a čtvrtý — a tím výprava byla proti dalším útokům pojištěna. Vozu nechali tam, kde stál, tahouni však byli vypřaženi a přivázáni k lanu řemeny, by se nerozutíkali. Přes noc zůstali na témže místě. Studené obklady zmírnily bolesti raněného, který vytrvale pomáhal svým druhům, až tábor byl zřízen, jak náleží. Tu teprva seznali, že jeden z výražních volů chybí, neodvážili se ho však ve tmě hledati, alebrž bděli po celou noc. Hrobové ticho, až do rána nikterak nerušené, utvrzovalo je v domněnce, že se lev už vzdálil. Než jak užasli, když ráno řádně se ozbrojivše sledovali stopy lví a shledali, že šelma zardousivši vola, pochutnala si asi dvě stě kroků od vozu na vnitřnostech jeho. Při tom lev vedl si tak tiše, že domorodci ničeho neslyšeli, ačkoli tušili osud výražního dobytčete.

Dne 17. zajeli jsme do vysočiny, pokryté početnými kalužemi dešťovými, ze kterých však jsou pouze tři v zimě plny vodou; druhá z nich sluje pánev Lemones. U dvou posledních zastali jsme salaše Bamankvatské. Dlužno mi ještě podotknouti, že jsme počínajíc už od Tati dostali průvodu matabelského, který způsobil Z-ovi mnoho zármutku a starosti. U poslední kalužiny řečené Čakani rozložili jsme se noclehem; tam došla nás zpráva, že Sešele válčí s Bakhatly, osedlými v jeho zemi. Nemohouce zastřeliti žádné zvěři a dojídajíce

potraviny, kterými nás v Tati zásobili, zabili jsme jednoho záložního tahouna. Po té přešli jsme Tavani a dorazili v noci až na břeh písečné řeky Mahalapsi.

Časně ráno dospěli jsme východního úpatí hor Bamankvatských a brali se dále do Šošongu. Část výpravy zůstala pozadu, poněvadž se proslýchalo, kterak tráva v Šošongu jest neustálým suchem téměř spálena a prameny Šošonu tak málo vody poskytují, že sotva obyvatelům dostačuje. Když nás Z. opustil zamířiv ze strachu před Khamou k vystěhovalcům Damarským u Limpopa, táhli jsme údolím Františko-Josefovským vzhůru a vjeli po několika hodinách do Šošongu.

XV.

Zpáteční cesta do Polí diamantových.

Příchod do Šošongu. — Khama pronásleduje Z-a a pak odsuzuje ho. — Pobuřlivé zprávy z osady Kapské. — Odjezd na jih. — Bradshawova lovecká příhoda. — Mochuri. — Válka Bakhatlů proti Bakvenům. — Koupě dvou mladých lvů. — Van Viljoen a jeho dobrodružství se lvy. — Návštěva Eberwaldova. — Jezero Joubertovo. — Lvi v této krajině. — Houmansvley. — Příjezd do Kimberleye.

Zpáteční cesta do Polí diamantových.

Přivítán byv velesrdečně přítelem svým Mackenziem byl jsem opět jeho hostem. Abych se rychleji zotavil, pozval mne, bych pobyl u něho dotud, dokud by sám ještě meškal v Šošongu, i jsem v skutku pohostinství jeho a pana Jensena v Linokaně s největší část povinen díky za to, že jsem ozdravěl. Jak jsem zase poprvé mohl požiti kusu chleba,

řádně připraveného, připadal jsem si mocným panovníkem, jenž ukojiti může všecky své choutky.

Když mne s Westbeechem Khama týž den, co jsme přijeli, navštívil, překvapil obchodníka tázaje se po Z-ovi. Khama byl o tom zevrubně zpraven, kterak Z. s námi cestoval, i nezpomohla Westbeechovi žádná omluva, nýbrž bylo se mu přiznati, že Z. časně ráno opustil jeho vůz. Ještě téhož odpoledne vyslal král ozbrojenou četu, aby Z-a zatkli, ale ti vrátili se pozdě večer s nepořízenou, načež král rozeslal jezdce, kteří by propátrali krajinu až k solnému jezeru Khamovu.

Ráno dne 22. přivedli uprchlíka; projíždějíce Bushveldt byli přilákáni září ohníčku, nechali koní pozadu a přiblížili se k ohni tak tiše, že Z. byl přemožen, aniž mohl užiti svého revolveru. Předveden jsa před krále Z. durdil se velice, že byl zatčen, ale král vytkl mu jeho přečin a odsoudil ho ku peněžité pokutě sto liber šterlinků. Když pak se odsouzenec vymlouval, že nemá tolik peněz, Khama odpověděl: „Vím dobře, že jsi prodal svůj potah i s vozem Westbeechovi; ten zaplatí za tebe, ježto ti peníze ještě dluhuje.“

Matabelové, přišlí s námi, přinesli Khamovi dopis La Bengulův, kterým jej král matabelský vyzýval, aby spolu podali prosbu presidentu republiky Transvaalské a siru Henrymu Bartlovi, guvernéru osady Kapské, by zakázali vystěhovalcům damarským, ať nepostupují dále.

Dne 22. byli od krále u veřejném sezení odsouzeni ku pokutě po desíti librách šterlinků dva obchodní pomocníci, protože byli nalezeni opilí přede dvorci svými, jež stály mimo město. „Nemůžete-li se již zdržeti,“ pravil Khama, „tož pijte ve svých bytech nebo vozích, abyste mým lidem nebyli zlým příkladem.“

Dne 24. odjeli moji společníci na jih, kdežto já zůstal v Šošongu v domě svého přítele Mackenzia s vozem Westbeechovým, jehož obchodník právě nepotřeboval, složiv s něho slonovinu.

Dne 25. a 26. bylo mi dosti dobře i prohlížel jsem a pořádal na dvoře missionářově své sbírky, jimiž kapitán G., vracející se z lo-

vecké výpravy od Limpopa, všecek byl nadšen. Velice mne těšilo, že jsem si mohl s králem pohovořiti již bez tlumočníka sečuanou. Večer zaznamenával jsem své příhody, kdežto mi rev. Mackenzie podával opět zajímavé zprávy o zvycích bamankvatských.

Dne 4. m. května přišel obchodník se slonovinou Shelten od jezera N'gamijského a zpravil nás, že Damarové zatkli vůdce vystěhovalců Van Zyla, jakož i oznámil nám, kterak tlupa Makololů, kteří se ze dřívější záhuby svého kmene zachovali a pak tajně u Čoby zdržovali, docela jest porubána od západních Bamankvatův. Poněvadž se dne 10. t. m. zdraví mé trochu polepšilo, vystoupil jsem na planinu, na níž rozvinul se rozhodný boj mezi Sekhomem a jeho spojenci Makalaky s jedné a Khamou s druhé strany. Z koster makalackých, které jsem tam nalezl, pouze jediná hodila se do mých sbírek.

Dne 13. přinesli domorodí poštovní poslové zprávu, že v provincii Transvaalské vznikla válka mezi boery a pohlavárem domorodců Sekokunim. Když se pobyt můj v Šošongu chýlil ku konci, Khama vyzval mne, abych léčil nemocné domorodce, kteří by se přihlásili, při čemž mi oba páni missionáři věrně pomáhali poskytujíce také nemocným potřebných léků.*) Dne 15. odeslal jsem ministru zahraničních záležitostí Veliké Britanie lordu Derbymu stať ve příčině otroctví v říši Marucké. Příští dny docházely nás hojné zvěsti o tom, jaké ukrutnosti pášou v zemi Sešelově obě válčící strany, Bakvenové a Bakhatlové. Věc tu bylo snadno vysvětliti, s počátku totiž Bakvenové postupovali útokem, potom Bakhatlové pokračovali výbojně.

Dne 24. m. května předsevzata v Šošongu s děvčaty boguera, a to, jak mne Khama bezpečil, naposledy. Na počátku června přítel Mackenzie konal přípravy, aby se přestěhoval do Kurumanu; byltě tam povolán založiti větší seminář. Seč byly slabé moje síly, vynasnažoval jsem se, abych mu v těchto pracích pomohl. Ale navštěvuje

*) Z nemocných, kterých bylo přes osmdesáte, stiženo bylo více než šedesáte přijicí.

nemocné za horkého počasí zhoršil jsem zdraví své tak, že jsem byl nucen žádati Khamy, aby mne propůjčil koně; což také učinil. Za svého v Šošongu pobytu zvěděl jsem též, kterak Mačeng a jiní pohlaváři bečuanští přebývají na pravém břehu Limpopském, aniž uznávají vrchmoci republiky Transvaalské, tak že řeky Limpopa nelze pokládati severní hranicí této země.

Dne 13. m. června donesla se nás zpráva, že Bakhatlové učinivše útok na hlavní město bakvenské Molopolole byli poraženi. V boji tom Bakvenové zvítězili, poněvadž byli opatřeni zadovkami.

Dne 21. opustili jsme Šošong; naše karavana skládala se ze sedmi vozův. Mimo mne a pana Mackenzia cestovali spolu též pan Hephrun a oba missionáři z království Matabelského, Thompson a Helm, neboť se chtěli v Molopololi účastniti porady. U solného jezera Khamova poctil nás na rozloučenou král bamankvatský návštěvou, nemohlť nestisknouti ještě jednou ruky příteli mému Mackenziovi, muži, jemuž povinován byl tolikerými díky. An se s námi loučil, Khama přistihl několik vozův obchodníka, který se chtěl zemí jeho brátí do říše Matabelské. Král však toho nedovolil, nýbrž přinutil jej, aby se vrátil na jih, ježto předešlý rok proti vůli jeho prodával ve království Bamankvatském pálenku.

Poněvadž na další cestě byl až k Limpopu nedostatek vody, pochod náš byl velmi obtížný; při tom nepřekročili jsme, jak se obyčejně činívá, řeky Sirorume, nýbrž objeli jsme ji, abychom se vyhnuli lesu ve hlubokém písku obapol tohoto toku, o kterém už byla zmínka. Před nedávnem lev usmrtil v údolí říčním za noci koně, náležejícího lovci Drakovi, při čemž jeden černý sluha pokládal vola za šelmu a šťastně jej také skolil. Na večer dne 23. dospěli jsme ústí Notuanského a prodleli jsme tam až do 26.; tu poznal jsem též afrického cestovatele kapitána Grandyho, který bral se do země Matabelské, ale později byl zachvácen zimnicí.

Potom ubírali jsme se údolím Limpopským vzhůru. Koleje, kterými se nejspíše jelo pouze několikrát a naposled as už před

lety, byly náramně špatny jdouce z části hlubokým pískem a nejvíce po skalách.

Což by si tu „pocestný“ našeho Čelakovského posteskl ještě žalostněji, než vskutku bědoval, chodě po domácích českých horách! Než jako se on utěšoval tím, že pánům nevede se na cestách nad něj lépe, tak i my bavili se vypravujíce si rozličné lovecké příhody. Vybírám ze zápisníku jednu, tuším dosti zajímavou výpravu, jíž účastnil se průvodčí náš dr. Bradshaw a obchodník Brown, příbuzný zeti Jakobsovu toliko jménem.

Byl krásný, jasný den červencový, velepříhodný ku honům. Jeť zajisté v údolí středního a dolního toku Limpopského červen a červenec lovci nejpříjemnější a nejvítanější dobou roční. Jitra sice bývají chladna, ba noci druhdy mrazivé, za ostatní den však nepraží slunce v tuto jihoafrickou dobu zimní tím vedrem, které v létě vyhání nezvyklého cizince z těchto krajin, ne všude dosti lesnatých. Teplota dnů zimních na řece Limpopu rovná se asi temperatuře, která bývá u nás počátkem léta.

Údolí řeky v místech, kde se zmíněný příběh udál, nehonosí se tropickou vegetací dolejšího toku Zambesijského, tak že postrádáme tam té nádhery, kterou se tropická květena vůbec vyznačuje. Levý břeh Limpopský, východní to výběžek země Bakvenské, jest jediný dlouhopustý les nízkých listnatých stromů, v němž Masarvové a Makalaharové, vedení Bakvenou, sídlí na jednotlivých stanovištích honíce pro krále nebo některého pohlavára. A měli co loviti. Prohánělit se tu černí a šedí pakoni, antilopy lanní a kudu i pallahové, ano pobývali tu i sloni, žirafy, zebry a jiná zvěř. Pravý břeh Limpopský činil severozápadní končinu republiky Transvaalské jsa místy porostlý lesíky, po výtce však vysokou travou. Tam bylo ještě více zvěři, také pštrosi, sajky skákavé i sesepy zde přebývali. Jako se oba břehy liší krajinným rázem, tak i zvířectvo odlučuje se přísně řekou; zřídka kdy zvěř některá odvažuje se přeplouti Limpopo; neboť krokodilové smělce takové neradi propouštějí ze své říše.

V údolí samém spatřiti lze vodní antilopy i gazelly čtvera druhu, které vycházejíce obyčejně v noci na pastvu skrývají se za dne v hustém křoví na příkrém pobřežním svahu. Hrochy, kteří se při ústí Limpopském dosti hojně vyskytují, jest na středním toku této řeky po skrovnu vídati.

Což divu, že hojnost rozličné zvěři v údolí Limpopském a sousedních lesích přivábila tam valně hollandských i anglických lovců, chtivých kořisti. I ten, kdo nepřišel do těchto končin schválně za lovem, nýbrž dále mířil do vnitra zemí Bečuanských nebo do Mašonska, rád tu pobyl jednu nebo dvě neděle, aby se zotavil a pobavil honbou v nejbližším okolí. Naši hrdinové zvolivše si údolí Limpopské cílem své výpravy dychtili po tom, aby před slunce západem a než dosáhnou ještě místa, kde si chtěli na několik dnů zříditi tábor, ukořistili nějakou zvěř; opustili tedy povozy a hnali se koňmo vpřed.

„Pohleď, doktore, jaká to zvěř tam na příkrém břehu asi stodvacet metrů před námi," prohodil Brown, známý po všech vlastech Bečuanských jakožto obezřelý obchodník, k doktoru Bradshawovi, který ob čas sloužil Westbeechovi, jindy zase na svůj vrub v Bečuansku a Matabelsku s některým lovcem cestoval sbíraje ptáky a brouky, jež potom prodával. Bradshaw i Brown domnívali se s počátku, že řečená zvěř, krytá částečně prořídlými ratolestmi nepatrného keře, jest nejspíše nějaká antilopa. Ale čím více se jezdci blížili, tím se zvíře zřejměji ukrývalo za keř; když pak přiklusali až na sto kroků, objevilo se jim docela jiné zvíře než antilopa, jež by se bývala na tak příkrém břehu ani neudržela, zejména kdyby to byla kudu neb antilopa lanní. Jedva dorazili na čtyřicet metrů k místu, Bradshaw vzkřikl na druha: „Ó, toť lev, co se tam před námi skrývá!" Jezdci stanuli, lev pak pohlížeje na příchozí vztyčil se hlodaje prve mladou gazellu, kterou byl nahoře na břehu ulovil, načež spatřiv už z povzdálí jezdce zavlekl kořist na svah k řece, aby si tam pokojně na ní pochutnal. Také Brown se přesvědčil, že domnělá antilopa proměnila se v mohutného lva. „Trvám, Bradshawe, že teď nej-

lépe pochodíme, když slezeme a na zemi ukážeme, jak zručně umíme vládnouti zadovkami. Běží jen o to, máme-li střeliti najednou, či chceš-li ty vypáliti své dvě rány dříve?“ „Nejlépe tuším,“ Bradshaw odvětil, „když vystřelíme zároveň;“ a jsa rodilý Irčan doložil: „Toť svatý Patrik nedopustí, abychom se chybili!“ Po slovech těch zazněly tři rány z Brownovy sniderky a Bradshawovy dvojky, nabité třaskavými kulkami. Bylať se šelma vypjala nad nízké trní tak, že přední část těla, obrácená ku jezdcům, a tlama, gazellí krví zbrocená, byla dostatečným ba výborným terčem.

Po výstřelu lev seskočil se svahu na břeh, ani se na nepřátely neobořiv, a prchal do protějších houštin, na dvacet kroků vzdálených. Kulhaje vlekl přední levý hnát ve trávě za sebou, střelcům na svědectví, že dobře mířili. Lovci přivázali koně k navislé větvi stromu, který pjal se k nim z dola od řeky, a nabivše opět pušky brali se pozorně za lvem. Mohli dosti snadno postupovati, ježto křoví nebylo tak husto, jak se jim se břehu zdálo. Sledujíce krvavou stopu vzdálili se již několik set kroků od řeky, ana se tu šelma zase k ní obrátila kmitajíc se pouze zde onde zelenými křovisky. Jakmile ji však některý z obou střelců uzřel, namířil na ni hned svou ručnici, tak že v půl hodince vypálili na lva, volně prchajícího, přes dvacet ran; při tom se zvíře po každém výstřelu na okamžik pozastavilo, na ně poohledlo a zase dále v pravo nebo v levo se ubíralo. Rozvažujíce, že by se raněný lev, kdyby se naň rozběhli přímo, na ně vrhl, a že by se v tak důležité chvíli potkali třeba s podobným nezdarem jako při prvním výstřelu, i vědouce, kterak by se potom šelma, ustavičnou honbou již velice rozzuřená, tím lítěji na ně obořila: lovci neměli chuti pronásledovati prchajícího nepřítele rychleji a kráčeli volněji než s počátku, krokem tak zřízeným, jakým se též postřelený lev dále vlekl.

Tu šelma opustila podruhé břeh, aby si v houští lesním vyhledala bezpečnějšího útočiště. Lovci pustili se za ní nepřibližujíce se jí více než prve, ale posléze stihavše lva dvě hodiny nechali

dalšího útoku, pospíšili ke koňům, na břehu Limpopa zůstaveným, a pak tryskem uháněli ku povozům. Zatím sluhové jejich dojeli již místa, určeného Brownem za tábor, tak že jezdci zamířili přímo k novému stanovišti.

Nazejtří, než ještě běloši povstali z lůžek, sluhové chtějíce při snídaní překvapiti pány své koží lví, vydali se potajmu hledat raněné šelmy. Zaslechli totiž z řeči bělochů, pod večer se vracejících, jak se potkali se lvem, a kterak šelma majíc přeražený hnát přece prchala a se skryla. Ký div, že touto zprávou domorodci nabyli zmužilosti a s ranním úsvitem vybrali se honem stihat šelmy, těžce raněné. Snadno našli stopu a ještě před slunce východem i mrtvolu zvířete, které několik set kroků v od místa, kde Brown a Bradshaw ustali ho pronásledovati, zdechlo v rákosí nepatrného přítoku Limpopského. Uřízli silnou vidlicovitou větev, položili na ni lva a přivlekli vítanou kořist svým pánům. A nebylo jim želeti této námahy, neboť lovci obdařili je rádi za jich dobrovolnou ochotu. Každému z obou bělochů běželo pak o to, zjistiti, čí koule usmrtila lva, zda-li ze sniderky, čili ze dvojky. Jak tu nemile překvapen byl přítel Bradshaw, když seznal, že ze tří kulí, které v těle lvově uvízly, ani jediná nebyla uznána nábojem dvojky! Znaje sám tohoto Irčana jakožto nedostižného střelce nemohl jsem tolikéž pochopiti nezdaru jeho v tomto boji se lvem.

Dne 1. a 2. července leželi jsme táborem u jedné z těch tůní, jež položeny jsouce na břehu Notuanském bývají naplňovány, jak už bylo řečeno, nejen rozvodněnou řekou, nýbrž i prameny, tak že v nich zůstává ještě voda, když už řeka dávno jest vyschla. Zmíněná tůň byla dvacet metrů zšíří a stopadesáte zdélí; také žilo v ní mnoho ryb. Ježto se u jednoho z vozů páně Mackenziových zlámalo kolo, rev. Hephrun odebral se do blízkého města západních Bakhatlů, jménem Mochuri, aby si od některého z obou obchodníků, kteří tam sídlili, vypůjčil jiné. Když jsme dne 3. t. m. přišli do Mochuri, uslyšeli jsme, že se Bakhatlové předešlého dne vrátili z válečné výpravy proti Bakvenům. Přiblížili se nebyvše spozorováni hlavnímu městu Molo-

pololi a zabivše šestnácte pastevců makalaharských zmocnili se stád a odrazili všecky útoky Bakvenův, kteří jim chtěli skot zase vyrvati. Tu teprva král bakvenský koupil od obchodníků několik zadovek, a jimi podařilo se konečně Bakvenům zastřeliti tolik Bakhatlů, že jim nezbývalo, než aby se vzdali uloupených stád. Z Bakhatlů, kteří zůstali na bojišti, bylo jen deset mrtvo, ostatní pak raněni;

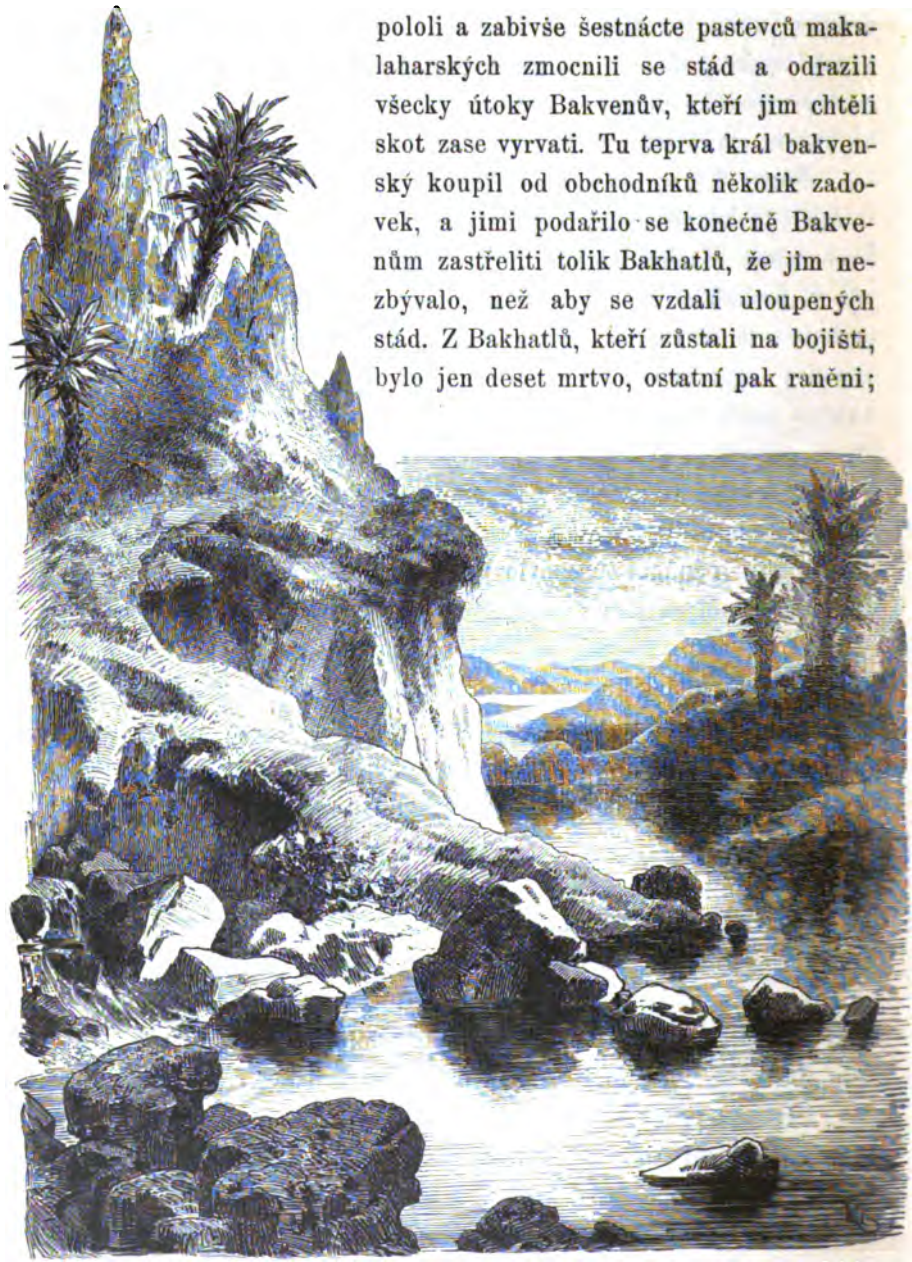

Z hornatiny Bakvenské.

z těch však vrátili se domů pouze čtyři, kdežto druzí po zvyku bakvenském, ač tomu kmeni vládl křesťanský král Sešele, byli porubáni. Bakhatlové si stěžovali, že Bakvenové přepadli několik jejich salaší, pobili pastýře a jejich ženám zuráželi ruce a nohy.

Město Bakhatlů bylo po mém soudu nejčistějším městem Bečuanským, které jsem až dotud seznal. Kmen Bakhatlů byl dříve usazen v území Transvaalském, vystěhoval se však s větší část z této země, když ji boerové zabrali, a vybral si sídla v zemi Sešelově rozděliv se na východní a západní větev pode dvěma pohlaváry. Sešele žádal od nich, aby mu jako Makhosiové a Batlokové dávali poplatek, kterého mu však odepřeli. Mochuri rozkládá se na sedle horském jsouc ohrazeno vysokým trnovým plotem; dvorce jsou velmi čistotně upraveny a dobře pocementovány. Až do roku 1876. Bakhatlové byli mezi středními Bečuany jediný kmen, který pěstoval tabák a sklizeň prodával obchodem. Kromě orby zabývají se hlavně koželužstvím, robíce také z kůže rozličné věci. Kmen tento po většině mluví hollandsky.

Koupiv od pohlavárů prostřednictvím rev. Mackenzia dva mladé lvy opustil jsem Mochuri a bral se dále na jih ku Čuni-Čuni, ani se přátelé moji, missionáři, obrátili na jih. Rozloučil jsem se s nimi velmi nerad, neboť oba byli vždy věrnými přátely mojimi. Z Mochuri dojede se do Molopolole za dvanácte hodin; jest to cesta asi třiceti anglických mil. Vybrav se z lesnatého údolí Notuanského projel jsem jihovýchodním směrem velikou rovinu, která majíc solnatou půdu byla toliko řídko porostla travou. Pokračuje dne 4. cestou dospěl jsem odpoledne Čune-Čune. Tam zavládlo takové sucho, že bylo kopati na skalnatém dně bystřin díry až deset metrů hluboké, aby se objevila voda. Nemeškal jsem tedy dlouho a bral se dále. Když jsme odpočívali na severním svahu hor Dvarských, mladí moji lvi mně utekli. Pachtili jsme se přes dvě hodiny, než jsme já a sluhové moji, všickni jsouce poškrábáni a majíce ruce rozkousány, šelmičky zase chytili.

Dne 6. přijel jsem do Brackfonteinu, který čtenář už zná, odtud pak nezamířil jsem na jihovýchod přes Buisport, nýbrž na jih, abych přišel do Linokany; při tom jsem jeda směrem ku farmě Leuvfonteinu projel Bushveldtem od severu na jih. Na této cestě pozoroval jsem, že se říčka Morupa z Buisportu ztrácí v několika mělkých proláklinách dotékajíc jenom po lijavcích velmi prudkých přes traviny do Velikého Marica. V tomto údolí farmy Leuvfonteinu na severním svahu východního pohoří, kterým jde průsmyk Buisportský, sběhla se před několika lety příhoda se lvem, již uvedu pro její zvláštnosť a proto, že zakusil ji jeden z nejslavnějších lovců lvích, totiž van Viljoen, o kterém už častěji byla zmínka.

Roku 1858. mynheer Jan van Viljoen vydal se se svým nejstarším synem a Hollanďanem Engelbrechtem na cestu do Bushveldtu. Tu opustili místo, kde nyní Leuvfontein leží, a chystali se právě překročiti dolejší údolí Morupské. Všickni tři lovci jeli napřed, neboť vozy jejich postupovaly velmi pomalu. Stádo pallahů, jdoucí přes cestu zrovna před nimi, svedlo Viljoena, aby zkusil svého loveckého štěstí. Opustil tedy druhy a zamířil na pravo do křovin. Přiblíživ se opatrně zvěři až na stopadesáte kroků lovec uznamenal vhodnou příležitosť a vzal si na mušku statného kozla pallaha; an právě mířil, zdálo se mu, jako by se na levo mihl stín. Jedva se ohledl, ocítil se ve drápech lvích, a obličej jeho ve tlamě šelmině. Hluboké jízvy ve tvářích svědčí až dodnes, jak silný měl tento lupič chrup. Mohutný dravec strhl jej skokem s koně. Jakmile však ležel na zemi, lev ho pustil pozoruje brzy člověka, před sebou ležícího a naň vytřeštěně hledícího, brzy koně, pokojně stojícího a dosti zvyklého čtvernohým lupičům. Pádem Viljoenovým přetrhl se popruh sedlový, a sedlo viselo na zadních nohách koně, který stál asi čtyři metry od spadlého jezdce. Když lev chvíli prohlížel oře i jezdce, chňapl najednou po prsou jeho, aby jej odnesl, ale Viljoen hnul se rovněž rychle zakrývaje pravou rukou prsa, kdežto levicí držel pevně lva za levé ucho. Šelma chopila dolejší čelistí ruku a hořejší prsa. V tom okamžiku, pro Viljoena tak rozhodném, kůň stal se jeho ochráncem.

Cítě, že mu sedlo zbytečně tíží na zadních nohách, vyhodil tak, že vylítlo, a třmeny zvučně zacinkaly. Tu lev nechal lovce a díval se upřeně na koně, který v tom podruhé vyhodil, čímž se podocasník přetrhl, a sedlo svalilo se na lva a lovce. To překvapilo sama odvážného lupiče. Uskočil stranou a stanul pozorně ve vzdálí asi desíti metrů. Viljoen povstal rázem a chopil se pušky, vedlé sebe ležící, ale míře ucítil prudkou bolest v ústech. Lovec domníval se, že mu lev rozkousl dáseň, obávaje pak se, že by si vypále nabitou čtyřliberku způsobil ránu nemenší než ode lva, rozhodl se užiti zbraně toliko v největším nebezpečenství. Ale Baharucové, sestupující se blízké výšiny, poznali brzo povážlivý stav Viljoenův a přinutili hlasitým pokřikem lva k útěku. Druzi Viljoenovi velmi se divili vidouce ho přicházeti, an všecek byl potřísněn krví.

Šestatřicet dní lovec ležel z těžkých ran na prsech a ramenou moha teprva potom povstati s lůžka. Touže noc, co poranil Viljoena, lev usmrtil Moilova pastýře, který bydlel ve blízkém hvozdu. Pro tento zločin pustila se nazejtří veliká tlupa Baharuců za ním, vypátrala jej a zastřelila. Byl to vzrostlý krachmanetje.

Dne 8. m. července přijel jsem do Linokany, kdež mne pan Jensen velmi přátelsky uvítal a pohostil. Velikou radosť způsobil mi návštěvou svojí vzácný můj přítel Eberwald, který k vůli mně vybral se z dalekých Zlatých polí Leydenburských, aby mne přivítal. Za pobytu mého v Moilu, kdež se panu Jensenovi za přátelské pohostinství odvděčil tím, že spořádal mu jeho zahrady, Eberwald pomáhal mně velmi horlivě a cestoval později se mnou na jih. Pohlavár Moilo zemřel, a jeho synovec Kopani z Mošanengu, jenž jsa pohlavárem Baharuců podroben byl vládě Transvaalské, stal se náčelníkem v Moilu. Ten den po mém příjezdu, když právě dohotovena byla veliká prostranná klec pro můj lví párek, pošla lvice.

Na východě Transvaalu zuřila válka, ve které běloši s nezdarem se potkávali. Po veškerém okrese Marickém jakož i po vší republice byli popisováni lidé, dobytek i vozy, proti čemuž rolníci velice reptali.

Dne 5. m. srpna pan Mackenzie bera se do Kurumanu přibyl do Linokany; také pan Williams přijel z Molopolole, aby se poradil se mnou o svém zdraví. Dne 6. vyplatil jsem čtyřem svým sluhům zambesijským, kteří sluli To, Narri, Burilli a Čukuru, mzdu, aby se mohli vrátiti ku Zambesi; chtěje pak se ujistiti jejich pomocí také na příští výpravě dal jsem jim více, než patřilo. Od pana missionáře Wehrmana, usedlého mezi východními Bakhatly, dověděl jsem se,

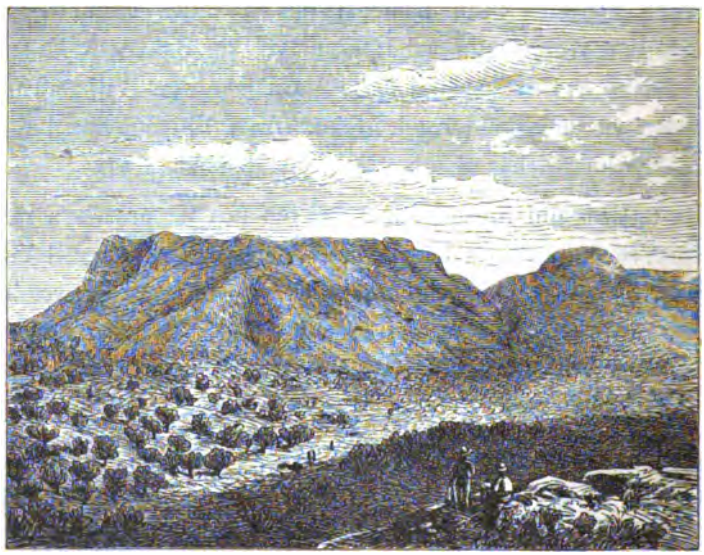

Platberg u Rietfonteinu.

že se město jejich, položené dvě hodiny západně od Velikého Marica na severním svahu horském, nazývá Melorane, pohlavár pak západních Bakhatlů sluje Linš a je syn Khamananiův. Dříve než sluhové moji odešli na sever, užil jsem skrovné své známosti senansy a řeči sesuto-serocké, abych seznal něco ze setongy, ježto dva moji služebníci byli Matongové.

Chtěje na zpáteční cestu do Polí diamantových nabyti peněz, jal jsem se léčiti nemocné. Mezi mými léčenci byl také obchodník

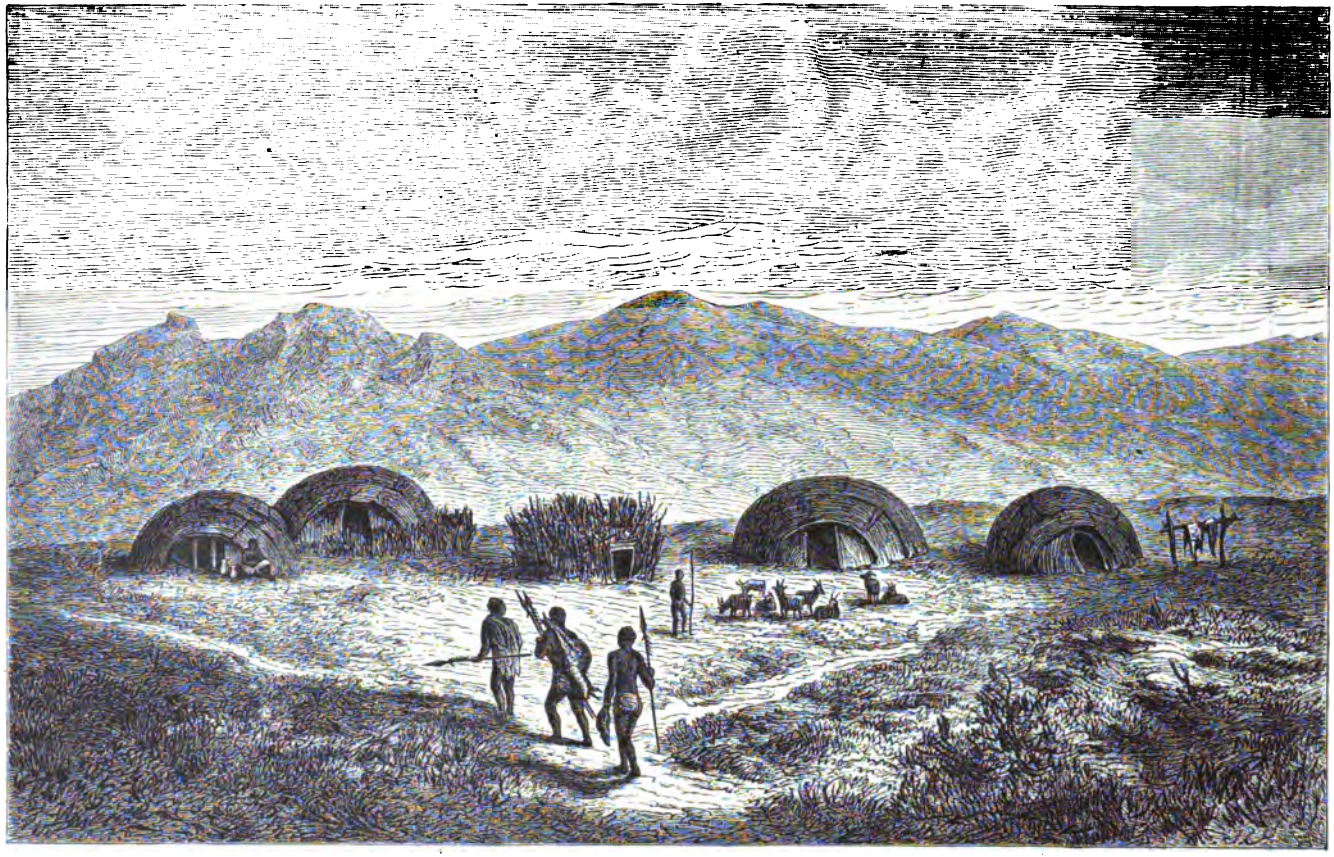

Korannské dvorce u Mamusy.

K., jejž Westbeech, výborný vozotaj, shodil s vozu, tak že se zle pošramotil. Také léčil jsem hollandského kazatele, vůbec oblíbeného, jménem de Vriesa, kterého vyléčiv získal jsem si v obyvatelstvu hollandském okresu Marického mnoho přátel.

Dne 9. září dostal jsem od lorda Derbyho laskavou odpověď na zprávu, kterou jsem mu ze Šošongu zaslal ve příčině otroctví v říši Marucké. Dne 24. vyjel jsem z Linokany a zamířiv nejkratší cestou do Mamusy bral jsem se mimo rudonosnou farmu Ooisthuisenovu jakož i jižní část západních hranic okresu Marického; cesta tímto krajem jsouc skalnata činila nám nesmírné potíže.

Za svých malých vycházek v okolí farmy Dornplace na Molapu vyhledal jsem též skalní jezero, zvané Joubertovým, na něž majetník učinil mne pozorna. Je to zajisté nejmenší jezero v Jižní Africe, jež rozlévá se po hluboké skalní prohlubni zdélí asi sto a zšíří více než padesáti metrů; pět metrův ode břehu měla voda hloubku na čtyřicet dva metry. Jak majetník farmy udával, hladina jezerní za dešťové doby stoupala až o půldruhého metru; domníval se také, že jezero souvisí s Molapem, blízko ale hlouběji tekoucím. Trvám, že spodní skály skládají se ze tvrdého šedého vápence, a že malé jezero skalní má na dně početné jeskyně a dutiny napájejíc se také z nich. Strmé skalní stěny obydleny byly světle rezavými velikými damany, skalními holuby, špačky a hojnými včelami. Pan Joubert obohatil též moje lovecké zápisky pověděv mi několik velezajímavých loveckých příhod, zejména tři honby na lvy. Za dřívějších dob pobývali, jak se zdá, lvi, zvláště bezehřivé odrůdy, velmi hojně na Molapu. Pan Joubert i jiní statkáři v údolí Molapském stěžovali si mně do rozličných zlořádů v republice Transvaalské a dali mi plnou moc, abych anglické vládě navrhl, by údolí Molapské přivtělila ku svému panství; k návrhu tomuto přidal se sám Joubert, ač byl fieldcornetem transvaalským. Stesky jejich týkaly se hlavně toho, že úřady provádějí zákony jen dle zvůle své, jakož i toho, že vláda republiky nedovede jich ochrániti před Barolongy, ačkoli svolila dříve k tomu, aby si statkáři kupovali statky a zemiště, které však nenáležely jí, nýbrž Barolongům.

Ukázkou, jak lvi druhdy řádívali v údolí Molapském, podávám příhodu, která stihla jednoho z obou bratří Lotrietův, o kterých se již několikráte stala zmínka.

Líče shora loveckou výpravu Bradshawa a Browna pověděl jsem, kterak příjemno bývá za letních nocí a jiter v údolí horního Molapa; zbývá mi však dodati, že v zimě tyto doby denní bývají velmi nepříjemny a mrazivy. Za takového zimavého dne přišel do farmy Klipfonteinské, sídla Lotrietova, hottentotský smíšenec nesa pánovi kormutlivou zprávu a třesa se zimou, i snad také strachem, že bude za svoji zvěst vyplacen nebernou mincí. Když totiž ráno přehlížel skot, který přes noc býval pod širým nebem na stepi u samého statku, aby ho vyhnal na pastvu, Hottentot shledal, že chybějí mu čtyři kusy. Paní jeho poručila mu také předešlý den, aby ji opatřil čerstvou zvěřinou, nemohl však pro četné jiné práce provésti jejího rozkazu i hodlal tudíž vybrati se za skotem a zároveň ohlednouti po nějaké zvěři. Vzal tedy pušku a jda po stopách uprchlého dobytka, nalezl nejprve mezi šlépějemi jeho sledy lví a dále pohřešovaná zvířata, ana dílem byla mrtva, dílem těžce byvše raněna ležela po stepi. Než neušli ho ani lupiči, kteří byli původem takové spousty; bylo to patero vzrostlých lvův.

„Když jsem kráčel po stopách," zpovídal se bázlivý Hottentot, spatřil jsem vysoko nad sebou početné supy, kráčeje pak dál uzřel jsem, že se snášeli na několik tmavých předmětů, ve trávě ležících. To však byli — moji svěřenci, ze kterých jednoho hryzali čtyři lvové. Jakmile jsem je zahledl, dal jsem se na útěk, ne snad, pane, strachem, nýbrž abych přivolal Tebe, abys Ty přistihl lvy, dříve než by se, zaplašeni jsouce vycházejícím sluncem, skryli ve blízkých houštinách."

Nemeškaje se tím, aby chytil některého koně svého, Lotriet poručil druhému sluhovi, ať jak možná nejrychleji přijede za ním se dvěma koni, a pospíšil s Hottentotem k místu, jež udal. Ale než tam dospěli, čtyři lupiči zalezli do křovin, tak že pronásledovníci zastali toliko jednoho, an vlekl mrtvého tříletého býka za svými druhy. Blízko lva bučelo dobytče, jemuž šelmy překously svaly na nohách.

Rozlícen jsa nad míru škodou, kterou mu lvi způsobili, Lotriet přihnal se zuřivě ku šelmě, odvlékající kořist, a zdržoval ji křikem i prudkými posuňky, aby neodcházela se svým lupem.

Za chvíli přicválal ku pánu svému, jak mu bylo rozkázáno, na koni druhý sluha s jiným osedlaným koněm, a Lotriet pustil se hned koňmo v boj se lvem. Jedva však šelma spatřila boera, tryskem se na ni ženoucího, nechala kořisti a prchla na blízký nevysoký pahorek ohlížejíc se za útěku často po lovci. Tomu skutkem tím přibývalo odvahy, jako naopak lva zdánlivě opustila, neboť utekl před pronásledovníkem do křoví. V pozadí bylo viděti rozsáhlé houštiny, mezi těmi pak a pahorkem stálo několik malých křovin ve skupinách, a v jedné z nich zmizel právě lev. Lotriet vystřelil na zdař bůh do křoví, ačkoli v něm šelmy neviděl; chtěltě ji pouze odtamtud vypuditi. To se mu vskutku podařilo. Ale šelma, když Lotriet zase vsedl na kůň, aby jí mohl na kůži, zalezla znova do téže křoviny. Lovec jal se tedy objížděti křoví obezřele ve vzdálí třiceti kroků, při čemž mu znamenitě prospělo, že měl velmi spolehlivého koně, který si vedl úplně klidno dada se zcela říditi zkušeným jezdcem; toť ostatně význak téměř všech koní boerských.

Lotriet obejel právě křovinu asi z polovice, an tu spatřil lva, když se znova krčil, aby podrážděn jsa dotěrným pronásledovníkem zastrašil ho svým skokem a možná-li lapil za kořist buď jej anebo jeho koně. Uzřev šelmu Lotriet pustil uzdu, přiložil pušku k líci a spustil dříve, než lev vyskočil. Ačkoli výstřel Lotrietův opětným byl důkazem, jak zručně boerové zápolí se střelnou zbraní, a přes to, že lev zrovna do srdce byl střelen, statná šelma přece nepozbyla veškeré síly. Skok její sice byl mnohem kratší, než obmýšlela, nicméně byla s to, aby způsobila pohromu. Za sluhou hottentotským šlo totiž několik Lotrietových psů; jeden z nich, zvíře ještě mladé a nezkušené, rozběhl se z přímа na ležícího lva a doběhl k němu až na deset kroků, když tu rána padla, a lev raněn byv smrtelně kulí pokusil se o poslední skok. V tom se pes a lev srazili.

Ať bylo to náhodou či úmyslem lvovým, či seslabená síla, nevystačující ku plnému skoku do vzdálí dvaceti kroků, jistoť, že lev umíraje ve skoku zasáhl tlapou vyskakujícího psa. V touže chvíli spatřil Lotriet mrtvoly obou protivníků, psa i lva, any ležely pokojně vedlé sebe.

Ostatní lvi ustoupili do křovin, nepřetržitě na míle se táhnoucích, jež souvisí s lesem Barolonžským na Molapu. Tam si lovec netroufal jich sledovati; nicméně zdálo se, že ztrestav lví tlupu, s dobrou se potázal, neboť tu a příští zimu šelmy nechaly Klipfonteinské farmy s pokojem. —

Vybrav se dne 30. na další cestu dojel jsem za nedlouho farmy Rietvleye, obydlené několika rodinami, pod večer pak přijeli jsme do Poolfonteinu. Dříve bývala to farma, nyní pak je to osada Barolongův, stojící pod náčelníkem Matlabou; kmen tento byl sem přesazen z okolí Potšefstroomu. Zde působil také pan Hansen jakožto člen Hermannsburské missie, obyvatelé však přiznávali se valnou většinou k Wesleyanům. Pramen, v této krajině vytryskující, vzniká v jedné ze hlubokých děr ve tvrdém, šedém vápenci; v okolí Poolfonteinu uzřel jsem také malé a hluboké skalní jezírko, které vyznačovalo se plovoucím ostrůvkem travěným.

Týž večer opustil jsem Barolongy (kmen Ba-Rapulanů), kteří pilně provozovali orbu. Cesta za příštích dnův až ku Harts-riveru, jejž překročili jsme na den cesty nad Mamusou, šla zvěrnatými rovinami kvag. Krajina ta byla porostla nízkou travou nemajíc dosti vody, tak že se zvěř odtáhnuvši do končin, kde více bylo trávy a vody, v ní jen po řídku vyskytovala. Bera se mimo prameny řeky Marecane shledal jsem, že mělká dolina při řece jest dosti zarostla nízkým podrostem. Dne 1. listopadu dojel jsem velikého solného jezera, jež oživeno bylo jako jezero Moffatovo početným ptactvem vodním. Bohužel však roznemohl jsem se tam opět zimnicí a tudíž nepochodil jsem valně honbou ani u jezera Kalvertova, ani u druhého solného jezera na blízku, jež slulo Helmorovým.

Dne 4. m. listopadu prohledl jsem si na další cestě solné jezero Harmovo, u něhož několik boerů velmi nuzně živilo se honíc zvěř a dobývajíc soli. Za následujících dnů minul jsem solné jezero Mackenziovo a Livingstonovo a jeda několik hodin po bařinaté půdě zastavil jsem se u rybníka, vysokým sítím vroubeného, v němž, jak se zdálo, byla prostřed hluboká skalní prohlubeň. Když jsme se mu blížili, ohlušil nás téměř křik, jejž tisícerými hlasy působili pernatí jeho obyvatelé. Trvám, že rybníku tomu není podobného po veškerých rovinách Harts-riverských a Molapských. Chtějíce tam přenocovati položili jsme se noclehem ve dvou opuštěných chýžích hollandských lovců, kol nichž nakupena byla zrovna Golgatha kostí antilopích a pakoních. Litoval jsem, že se mi nedostávalo loďky, abych mohl bařinu důkladně propátrati. Kromě přerozmanitých ptáků vodních a bahenních hnízdili se v pobřežním rákose zvláště ptáci vrabcovití. Řídké podívané zažili jsme na večer; přihnalat se z nesmírných rovin hejna tisícův a tisíců vlaštovek, aby po denních honech ztrávila noc na bařině.

Dne 9. překročili jsme poprvé Harts-river; nebylo snadno přebroditi řeku, poněvadž byla deštěm rozvodněna. Berouce se podlé Harts-riveru dospěli jsme dne 10. Mamusy a nazejtří Houmansvleye. Na pochodu lapil jsem velikého leguana zemního. V řečené farmě statkář S. F. Houman přivítal mne velmi vlídně; též učinil mne pozorna na několik koster pavianích, které ležely po stráni, ku Harts-riveru se klonící, a nad to vypravoval mně následující loveckou příhodu. Před několika nedělemi vyjel si se čtyřmi psy, aby hledal několik ztracených ovcí. Když byl na zpáteční cestě k domovu asi dvě míle ode svého statku, vrazil na stádo třiceti pavianův. Ač byli unaveni, psi rozehnali se hned za nimi,. ale ti odrazili je velmi krutě. Kdežto se totiž většina opic utekla na stromy a tak hafany rozptýlila, obořilo se zároveň na každého psa několik větších pavianův. Statkář nejsa ozbrojen rozjel se koněm na opice a tím oddělil nejsilnějšího samce ode stáda. Po té poštval čtvero statných svých hafanů na paviana, ale ten vrhl se na nejpřednějšího tak obratně, že mu straš-

ným svým chrupem roztrhl hrdlo. Mžikem stihl i druhého útočníka týž osud, a oba psi dokonali za malou chvilku, kdežto dva poslední, mladí ještě psíci schovali se pod koněm. Rozlícen jsa ztrátou psů statkář pospíšil domů, ozbrojil se a zastřelil šest pavianův.

Než jsem se s hostitelem svým rozloučil, pověděl mi též, odkud pochází. Otec jeho narodil se v Meklenbursku, kdež neopatrností svou způsobil, že otci jeho pošli dva závodní koně. Boje se trestu odejel s kupeckou lodí ze vlasti, přibyl do Kapského Města a později usadil se v dosavadní farmě.

Honba u solného jezera.

Vyjev dne 14. z Houmansvleye zamířil jsem dále na jih a jihozápad ku farmě Hallwaterské, v níž zastal jsem četné osadníky korannské. Čím více jsem se blížil Polím diamantovým, tím truchlivější jsem byl nálady. Měl jsem sotva dvě libry šterlinků pohotově; za to bylo mi zaplatiti panu Jensenovi dluh sto dvaceti liber šterlinkův, a neměl jsem naděje, že seženu tolik peněz, prodám-li vůz a voly, ježto v Polích bylo je možná koupiti laciněji než v republice Transvaalské.

Dne 20. přijel jsem do Christiany a tam poznal zajímavého obchodníka Sandersa, který konal cesty po západním pomoří tropické Afriky. Když jsme sjížděli údolím Vaalským, zachvátila mne dne 23. znova a velmi prudko zimnice, nemocen pak dospěl jsem dne 26. m. listopadu Kimberleye.

XVI.

Poslední můj pobyt v Polích diamantových.

Obnovená lékařská praxe. — Nové moje obydlí a malý zvěřinec v Bultfonteinu. — Výstava mých sbírek v Kimberleyském divadle Varieties. — Vycházka do farmy Wesselsovy. — Křovácké rytiny. — Hyény a honby takarůův. — Honby lvů na řece Valku. — Můj spisek o domorodcích. — Mylný o nich soud v Anglicku. — Vážné doby pro Kapsko a Západní zemi Griquův. — Major Lanyon a plukovník Warren. — Odjezd do přímoří.

Bez peněz a sklíčen jsa nemocí přijel jsem po čtvrté do Polí diamantových. Pobyv dvacet jeden měsíc na cestách byl jsem si dobře vědom obtíží, se kterými mně bude obnovovati lékařskou praxi, neboť stal jsem se v Polích opět a téměř úplně cizincem. A přece byl jsem jediné lékařskou praxí s to, abych se vyvětil ze svých závazkův. Mimoděk vzniklo ve mně přání vrátiti se do vlasti, kdebych napravil chatrné své zdraví. Pomysliv však, že jsem neprovedl úkolu, který jsem si sám vytkl, potlačil jsem v duši prozatím podobné myšlenky. V této tísni rozhodl jsem se již několik dní po svém příchodu, že uspořádám výstavu sebraných přírodopisných a národopisných předmětův, abych z výtěžku její mohl později podniknouti cestu domů.

Malý Fingo.

Zpravil jsem přítele pana Wernera v čas o svém příjezdu i přišel ke mně za Kimberley již prvý den a půjčil mně z vlastního počinu tolik peněz, že jsem mohl zamýšlenou výstavu provésti. Odjel jsem proto se svým povozem do Bultfonteinu, kde bylo mi lze žíti jednodušeji a více v ústraní; mimo to byl právě ten čas prázden osamělý domek v sousedstvu mého přítele, který mne, ačkoli již schudl, věrně v mé nemoci ošetřoval. Najatý příbytek, čtverohranná to světnice, vystavěná ze hlíny, měl prostou hliněnou podlahu a byl kryt zinkovým plechem; pod touto střechou nebylo zvláště v létě, když ji žár sluneční rozpálil, téměř ani možná pobývati.

Složiv tam své sbírky ubytoval jsem se v novém obydlí s přítelem Eberwaldem, který mně po tu všechnu dobu vydatně pomáhal připravuje zejména za mého dohledu léky pro mé léčence. Štěstí mně přálo; rychleji, než jsem se nadál, přibývalo mi praxe, a mysl má povznášela se zase, neboť mohl jsem klidněji pohlížeti do budoucna. Před mým domkem stály zříceniny nepokryté kuchyně; tam postavil jsem velikou lví klec, kterou jsme počátkem roku 1877. s Eberwaldem urobili, kolem ní pak zřídil jsem ohrádky, posady a klece pro svoji čtvernohou zvěř a ptáky. Lidé, přicházející z osady Kapské, ze Svobodného státu Oraňského, z území Transvaalského a též odjinud do Polí diamantových, neopomíjeli podívati se na má krotká zvířata — bylať většinou docela ochočena — a přinášeli mně, když mě podruhé navštívili, jiné vzácné živočichy..

Když se roku 1878. praxe má značně rozšířila, a přítel Eberwald, můj lékárník, měl ruce plny práce, zjednal jsem dva černochy, aby ošetřovali zvěř. Ale ti bohužel nehleděli si tuze svého úkolu a nestarali se zvěři o potravu. Také povětří poškodilo mnoho posad, které jsem zřídil, pokud bylo možná, hodně veliky a tak, jak toho způsob života jednotlivých zvířat žádal. Někteří moji svěřenci mně utekli a byli od okolních volných černochů pobiti a snědeni, jiní zase nebyli náležitě ošetřováni, a tudíž pozbyl jsem dříve, než jsem odešel z Polí diamantových, více než dvě třetiny svých chovancův. Kol veli-

kých jednak jehlancových, jednak věžovitých klecí na menší ptáky nasázel jsem břečtanu a lian, tak že ubozí zajatci jsouce ve přirozené stinné besídce chráněni od kolmých paprskův afrického slunce vesele poskakovali a zpívali. Jsa obmezen místem nemohu vylíčiti v této knize, co jsem na svých zajatcích za dvě léta pozoroval; jest mi tedy spokojiti se pouhým výčtem jejich.

Přede vším dlužno mně zmíniti se o mém lvu, jenž mi byl neobyčejně přítulen, ačkoli jsem ho držel v kleci, a to proto, že ke mně chodilo mnoho lidí. Často vystrkoval přední tlapy z klece, aby mne objal a lichotě se ke mně projevoval mi svou přítulnosť. Odmítl jsem sto liber šterlinků, které mi zaň nabízeli, když mu bylo pět měsícův, a ztratil jsem ho potom vydav proň dvakráte tolik peněz. Když jsem totiž meškal čtrnácte dní ve Svobodném státě Oraňském, chtěje si opatřiti nějaké skalní rytiny křovácké, sluhové nečistili klece jeho pořádně, i poznal jsem bohužel již pozdě, proč zdechl. Podlehl amoniaemii. Kdykoli mne za své nemoci náhodou spatřil, když jsem na koni Mosku přijížděl od svých léčenců, vyskakoval tak náhle a nenadále, že se ti, kdo právě pobývali v malém zvěřinci mém, rozprášili na všecky strany; on pak přimykal se ku mřížovým tyčkám, daleko od sebe odstávajícím, abych jej pohladil.

Měl jsem šakaly, kteří několikrát utekli a zase vrátili se, tarbíky, kteří se nechali hýčkati jako kojenci, ale žádný nebyl s to, aby mně nahradil mého zhynulého lva „Prince“. Když už silně scházel a nemohl ani státi na nohách, vlékával se, kdykoli jen zaslechl můj hlas, ku mříži. Dále choval jsem ve svém zvěřinci kočkodany a paviany, ježky, bercouny, karakala, promyky (Mangustae), černobíle žíhanou kolčavku, šakaly stříbřité, hyény vlčí, tarbíky, horské zajíce a veverky pozemní, myši žíhané a slepce, luskouny, gazelly kozorohovité, schovávavé a skákavé, damana a jiné. Ze ptákův uvádím tři hnědé orly jihoafrické, orla chocholatého, dva druhy luňáků červených, poštolky, všelijaké krahujce, potom hadilova písaře, hnědé a černé supy mrchožrouty (Gyps socialis), dva druhy výrů, kalousy,

papoušky, mandelíky, černé a bíle strakaté vrány, pěvce z čeledi vrabcovitých, příbuzné dlasku, a hmyzožravé ptáky zpěvavé, tukana, volavky a rozličné husy divoké, pelikána, jednoho hadouše a m. j.

V měsíci lednu r. 1877. byl jsem, jak už řečeno, s to, abych v Kimberleyském divadle Varieties vystavil své sbírky. Dlužno vyznati, že mně tato výstava, ač mi mnoho přátel získala, nevydala žádného hmotného užitku, naopak zavedla mne do dluhův; i byl

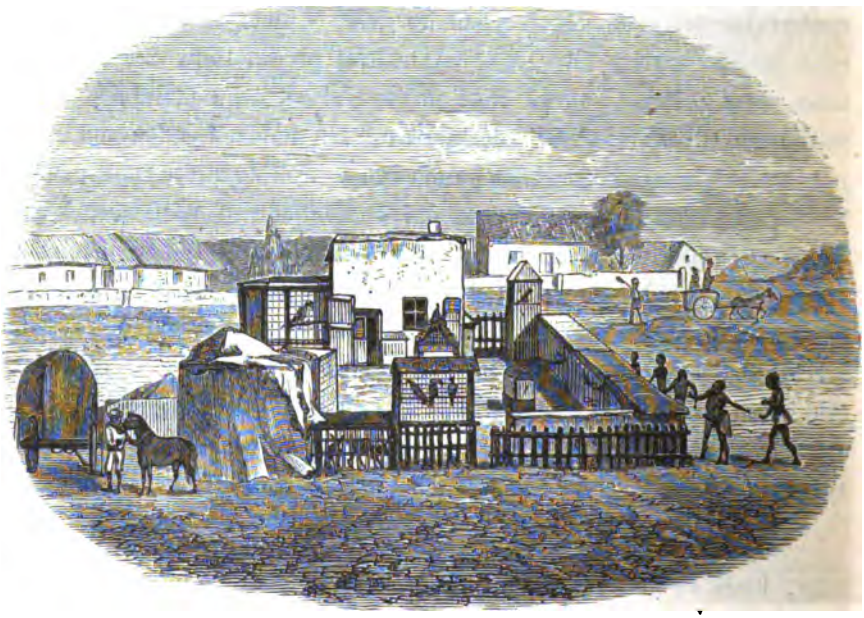

Můj dům v Bultfonteinu.

jsem nucen, abych opatřil si peníze k návratu do Evropy, znova počíti lékařskou praxi, všecky pak úspory z roku 1877. obrátiti na umořenou svých závazkův.

Ač diamanty zase klesly cenou, přece plodiny polní byly pro dlouhé sucho dražší než jindy; proto byl jsem tomu velice rád, když se mi povedlo koupiti statného jezdeckého koně, který konal zrovna takové služby jako tři nebo čtyři koně roku 1873. Ještě roku 1878. jsem pořád churavěl, a vzrůstající praxe nepolepšila arci mého zdraví.

Skalní rytiny křovácké.

Opustil jsem tedy, abych se zotavil, právě, když bylo všem mým léčencům až na dvě děti lépe, Pole diamantová a vybral se na krátko do jednoho statku ve blízkém Svobodném státě, kdež mne majetník pan Wessels laskavě přijal a vykázal mi zvláštní dům za příbytek. V území tohoto statku nalezl jsem rytiny křovácké, které přede mnou prohlíželi už geolog Jiří Stow a kapitán Warren a jež původci jejich vyryli po výšinách.

Zbytky Křováckého vymírajícího kmene obývají jednotlivé končiny osady Kapské i dovedly až podnes uniknouti působení evropské osvěty. Druhdy přebývali na skalnatých návrších a po jeskyních ve příkrých bocích horských v osadě Kapské a ve Svobodném státě Oraňském. Jsou to, jak se zdá, nejstarší obyvatelé jihoafričtí, a díl jejich splynul s Masarvy, když se čeleď Banthů přivalila od severu, díl pak slil se s Hottentoty, přistěhovalými ještě dřív od severo-severovýchodu.

Ze svých skalních slují Křováci pátrají po zvěři na rovinách a loví ji lukem a šípem. Ačkoli byli skrovného důvtipu, nicméně ozdobili skalní stěny hor, na nichž přebývali, okrovými malbami, zobrazujícími zvířata, želvy, leguany, hady a zvířecí zápasy, jakož i boje s výbojnými Banthy, hvězdy a jiné nápadné předměty. Když zvěř byla znenáhla od přibylých Evropanů pobita, Křováci sestoupili se svých výšin loupit stáda běloška, a z té příčiny rozzuřil se proti nim vražedný boj. Pravý Křovák — jestiť mnoho smíšenců — miluje náruživě svoje skalní výšiny a dal-li se do služby nebo byl-li k tomu, jako kdysi bývalo, přinucen, prchá, jakmile se mu nahodí příležitosť, krade nějakou ovci a spěchá ku svým horám. Zřídka se přihází, aby který vytrval ve službě. Jestliže posavade bývalo zvykem stavěti Křováka téměř nejníže v lidské společnosti, tož bude vzdáti se toho soudu, jak jen mile poznáme zevrubněji jeho práce.

Žádný kmen, osedlý v Jižní Africe až daleko do Afriky Střední, neprokázal obráběje kámen takové a pravé umělecké zručnosti jako Křovák. Nářadí jeho urobeno jest jak ze dřeva, kosti a skořápek vajec pštrosích tak z kamene. Dlouhou chvíli Křovák krátí si tesaje

do kamene a to kamennými nástroji, kamenickými pak těmito pracemi vykrašluje svá praprostá obydlí, dokazuje tak smysl umělecký a stavěje si pomníky, které přebudou všecko, co vykonali ostatní domorodí kmenové obou druhých jihoafrických čeledí, hottentotské a banthuské.

Kresby v jeskynních obydlích jejich provedeny jsou různobarevným okrem po většině na pískovci. Geolog Stow prohlížel tyto práce se zvláštním pozorem a okreslil je velmi hojně. Doufám, že si na příští své výzpytné cestě do Afriky opatřím největší exempláry, kterých nebylo mi na prvé výpravě možná z výšin snésti, poněvadž jsem neměl potřebných nástrojův a dělníkův.

Veškeré vzácnosti Křovácké rozdělují se ve dvě třídy a to v náčiní a kamenické výrobky. K onomu náležejí třírohé hrotovité kusy buližníku a jiných kamenů, jimiž ryjí obrysy kreseb a provádějí všelijaké domácí práce, dále těžítka, která připevňují na hořejší konec holí, padesáte centimetrův až metr dlouhých, dole opálených a přiostřených, kterými vykopávají jedlé kořínky nebo vyhrabávají vodu. Často nalézáme kameny s dutinou, pouze z části prohloubenou, kterou Křováci vymílali drobným pískem a kusem kamene. Kamenorytiny skládají se na mnohých výšinách toliko ze přímých nebo z nesouvislých šikmých čar ///////, jinde jsou však úplně vytesány. Takové jsou ze všech nejlepší, tak že osmnácte rytin, které jsem s sebou přivezl, jsou tuším až do dnes jedinými v Evropě.

Rydlo.

Z kusů, které jsem odvezl z farmy Wesselsovy, budtež uvedeny zejména následující jakožto dobré práce: Svrchní část těla Křovákova; křovácká žena, nesoucí břímě; levé chodidlo dospělého Křováka; pštros s jezdcem; pštros, jejž nosorožec bodá; gazelly srnovité; antilopa pestrá; hlava antilopy kamzičí; pakůň; skot; šakal, honící gazellu.

Za mého pobytu na statku tomto, položeném v západním pohoří Svobodného státu Oraňského, podařilo mi se nabyti velikého

počtu hmyzu, ptačích kožek a rostlin. Také než jsem se vybral z hostinného sídla Wesselsova, účastnil jsem se, byv pozván okolními statkáři, dvou zajímavých vycházek loveckých. Obě honby podnikla větší společnost bělochů po jezdecku s domorodci, kteří šli pěšky, a se smečkou psů, cílem jejich pak bylo pronásledovati hyény žíhané a zvířata, brložící v podzemních doupatech. Mým hlavním účelem bylo při tom lapiti dikobrazy, tarbíky a takarúy, pokud možná živé. Prvý hon byl ve dne; obstoupili jsme na koních skalnaté návrší a vyslali honce se psy nahoru, ač bohužel marně, neboť hyény spasily se útěkem.

Kraj, ve kterém hodlali jsme pořádati druhou honbu, činily veliké, křovinaté a travnaté roviny, pokryté nesčetnými bochníkovitými všekazišti; ty pak vroubily kol kolem, zejména však na východě, skalnaté pahorky, porostlé křovím. Každý statkář, účastnící se honby, přivedl s sebou několik psů, jichž úkolem bylo vyslíditi stopu nočních zvířat, ana opouštěla svá doupata. Přátelé moji vybrali pro naši vycházku měsíčnou noc, tak jasnou a krásnou, že jsem málo podobných zažil v Africe. Ježto jsem za dne prohlížel vzdálenější výšiny, pátraje po rytinách křováckých a mimo to chystal se též nazejtří vydati na delší vycházku, tož nechal jsem svého vraníka doma a vyjel si na koni, jejž mi půjčil můj hostitel; do toho mohl jsem se, poněvadž byl krajině zvyklý, nadíti lepších služeb než do svého. Konečně dáno jest znamení k výjezdu, a psí smečka byla povzbuzena, aby se pustila po stopě. Hnali jsme se asi sedm minut tryskem, an se tu po naší pravici na úpatí jednoho pahorku ozval štěkot. S hlasitým hurrá pobodli jsme koně a vzhůru pádili nízkým roštím, při čemž jsme běhounům popustili uzdu, ježto nebyli jsme s to, abychom pozorovali ve trávě roztroušené skaliny, tak že nám bylo nechati koňův, ať se sami vyhýbají. Před sebou viděli jsme valiti se chomáč psů, prostřed nich pak chvílemi zablyštilo se cosi bílého. Byl to dikobraz, jejž psi téměř na kusy roztrhali. Příroda vystrojujíc ssavce opatřila toto zvíře, nehledíme-li na ostny, kožť tak chatrnou, že ho dravec svými spáry snadno rozškube. Sotva

že jsme psy dohonili, seskočili jsme a bušili do nich, ale bylo již pozdě, i připadl tudíž dikobraz v kořist hbitým Basutům. Podobný osud stihl dva jiné dikobrazy, tarbíka a černobíle žíhanou zorillu (jihoafrického tchoře).

Pustivše se po čerstvé stopě psi po útoku na zorillu vrátili se obloukem na výšinu a vrazili na takarúa (Orycteropus capensis). Štván jsa psy, takarú zahrabával se do země a skryl se již z části, když jsme k němu došli. A tak přese všecko úsilí našich černých sluhův unikl do své skrýše odhodiv muže, vykopávající jej, jako míče stranou. Takarú jest z chudozubých bez odporu nejsilnější zvíře. Postavy jsa podlouhlé, válcovité, má dlouhé, mohutné drápy na svých hrabavých nohách, jejichž svalstvu nenalezneme rovného. Podlouhlému válcovitému tělu zvláštní podporou jest masitý klínovitý ohon; jsouc v úzkých zvíře brání se jím, jinak užívá ho nejvíce na útěku, když prchá dlouhými skoky, a také pomáhá si jím, rozhrabává-li sedíc na bobku všekaziště. Náležít k největším jihoafrickým požeračům všekazův. Kůži má velmi tlustou a štětinatou, tak že jí šakalí pazoury málo mohou uškoditi; mimo to opatřeno jest dlouhými boltci, které mu velice prospívají. V osadě Kapské zhotovují z kůže takaří krátké kroucené řemeny dvojité, kterými vystrojují tahouny. Kromě tohoto zvířete pronásledují všekazů ze čtvernožců jmenovitě krátkoocasý luskoun, hyéna vlčí (psi hyénoví) a mangusty, ze ptáků pak zvláště čejky.

Minuvše se s účelem své výpravy nechali jsme honby a jeli pomalu domů. Po takovém nezdaru snažil jsem se rovně jako přátelé moji, abychom lapili nějakou živou zvěř. I povedlo se mi vskutku chytiti hojnost ptákův, ale ti, zejména vrabci pospolití, pošli zase většinou. Podniknuv potom ze statku Wesselsova vycházku vypátral jsem sídlo vrabců pospolitých a v něm nalezl kobru zdélí 150 cm. Nemohl jsem však hada toho zabiti až teprva, když usmrtil množstvo vyletujících starých a pozřel mnoho mláďat a vajec.

Pobývaje na farmě Wesselsově seznal jsem několik znamenitých lovců boerských a dověděl se od nich všelijakých zajímavých pří-

hod z honeb na lvy. Z těch podávám laskavému čtenáři dvě, poněvadž se jich účastnily známé osoby, totiž Jakub Herbst, kterého poznal jsem v červenci roku 1875. u pramenů Klamakleňanských, a Joubert, nedávno zmíněný; mimo to byla jevištěm obou těchto událostí krajina ve východních končinách Svobodného státu Oraňského u řeky Valku.

Jeden z nejznamenitějších a nejzámožnějších okresů ve Svobodném státě Oraňském jest okres Harrissmithský, pojmenovaný po hlavním městě. V letech šedesátých lvi tam byli ještě tak hojni, že dobrodružství s nimi nebylo vzácno. Roviny a skalnaté pahorky u řeky Valku nehostily sice tenkráte skorem o nic méně zvěři než nyní, nicméně přiházelo se druhdy, byť i ne často, že šelmy oblíbily sobě dobytek, od lidí chovaný, více než plachou zvěř, a tudíž bylo časem slýchati o jejich útocích na brav a skot.

Několik tisíc kroků stranou od opuštěného kraalu (osady) domorodcův a na samém břehu řečené řeky usadili se čtyři boerové se svými rodinami a stády. Svěží a jasné jitro zimní zavítalo z Natalu přes Dračí hory do východních krajin Svobodného státu. Čistá obloha, na níž nebylo ani mráčku, věstila na takový den v době suchoty neboli jihoafrické zimy, že nebude až do noci žádné bouřky. Hustě sražená mračna, rychle a vysoko ve vzduchu se ženoucí, jsou naopak poslové blízkých vichřic a smrští, které jsou význakem mnohých krajin jihoafrického vnitrozemí neboli náhorní roviny, rozložené po tisících a tisících čtverečných mil; těmito větry vyznačují se velmi nepříjemně také Pole diamantová. Bouře takové jsou samý prach a písek a trvají některá léta polovinu zimy. Tím větším půvabem působí jasné, krásné jitro zimní na domorodé obyvatele i cizince. Ve vzduchu neobyčejně jasném a čistém možná pozorovati na míle předměty, které v našem domácím podnebí jen mlhavě se objevují. Zimní jitro u řeky Valku! Na sever a západ rozkládá se nesmírná travnatá rovina, přerušená jen místy křovinami, a na ní tráva, většinou uschlá: roucho to, mdle zelenavě hnědé, obestírá na zimu zvěrnaté roviny Harrissmithské. Vý-

chod ověnčen jest kupami hor Dračích, než i ty jsou až na dva nejvyšší z jižnějších velikánů beze sněhu a tak čistým vzduchem objaty, že lze v dálce, na mnoho mil odlehlé, zřetelně rozeznati rokle a strmé srázy. Známý hvizd čilého lejska skalního, neustálý a povědomý kdakot milého nám dropa vrčivého, táhlý, pronikavý skřek orla hnědého, dorážející k nám z podnebesí, zvučný bzukot a cvrkot divokých včel a jiných hmyzův oznamují nastávající den. Každý tvor pozdravuje po svém způsobu krásné jitro zimní.

Za takového rána zimního přišlo několik hnědých pastýřů hottentotských ku svým pánům, boerům u Valk-riveru, zvěstujíc, že spatřili blízko salaše, nedávno zřízené, četné stopy lví, čerstvé od poslední noci. Hollandané nerozmýšleli se dlouho, co činiti; rázem vyhoupli se do sedel, aby jak nejrychleji dostihli šelem. Pustivše se po čerstvé stopě lovci dospěli zmíněných pustých rozvalin města, v němž před několika lety bydleli Barolongové. Jedva že první ze čtyř jezdců vjel mezi zřícené chýže, po většině odkryté, několik Hottentotů, jdoucích vně kraalu ku blízké řece, křičelo naň, že právě tlupa lví vychází stranou k řece z osady. Jezdci rozehnali se pustivše koním uzdu tím směrem a spatřili devět lvův, ani právě mizeli v pobřežním křoví. Jakmile uzřel šelmy utíkati, boer Kristian Potgieter jal se jich pronásledovati a dohoniv je za malou chvilku až na šedesáte kroků seskočil s koně a vypálil do poslední šelmy, vzrostlé to lvice, kulku, která jí prostřelila hruď, projela srdcem a mžikem ji usmrtila. Boer sice hned nabíjel znova svou mušketu chtěje zase vskočiti na kůň a šelmu stíhati dále, čím ovšem se zdržel; nicméně přece byl ze svých druhů první střelec, jenž mohl s prchajícími lvy obnoviti boj. Jsa předešlým zdarem povzbuzen přihnal se tentokráte ku šelmám až na čtyřicet krokův a vedl si zrovna tak, jako když poprvé střílel. A tak „uhnízdil" neneobyčejný střelec, syn z rodu proslulého po Jižní Africe již kolik desetiletí jistým okem a pevnou paží, také po druhé kulku velmi dobře. Olovo roztříštilo levou lopatku mohutného lva, kterého stihl stejný osud se zabitou družkou. Zatím též ostatní boerové opěšeli, a když druhý z nich, Jakub

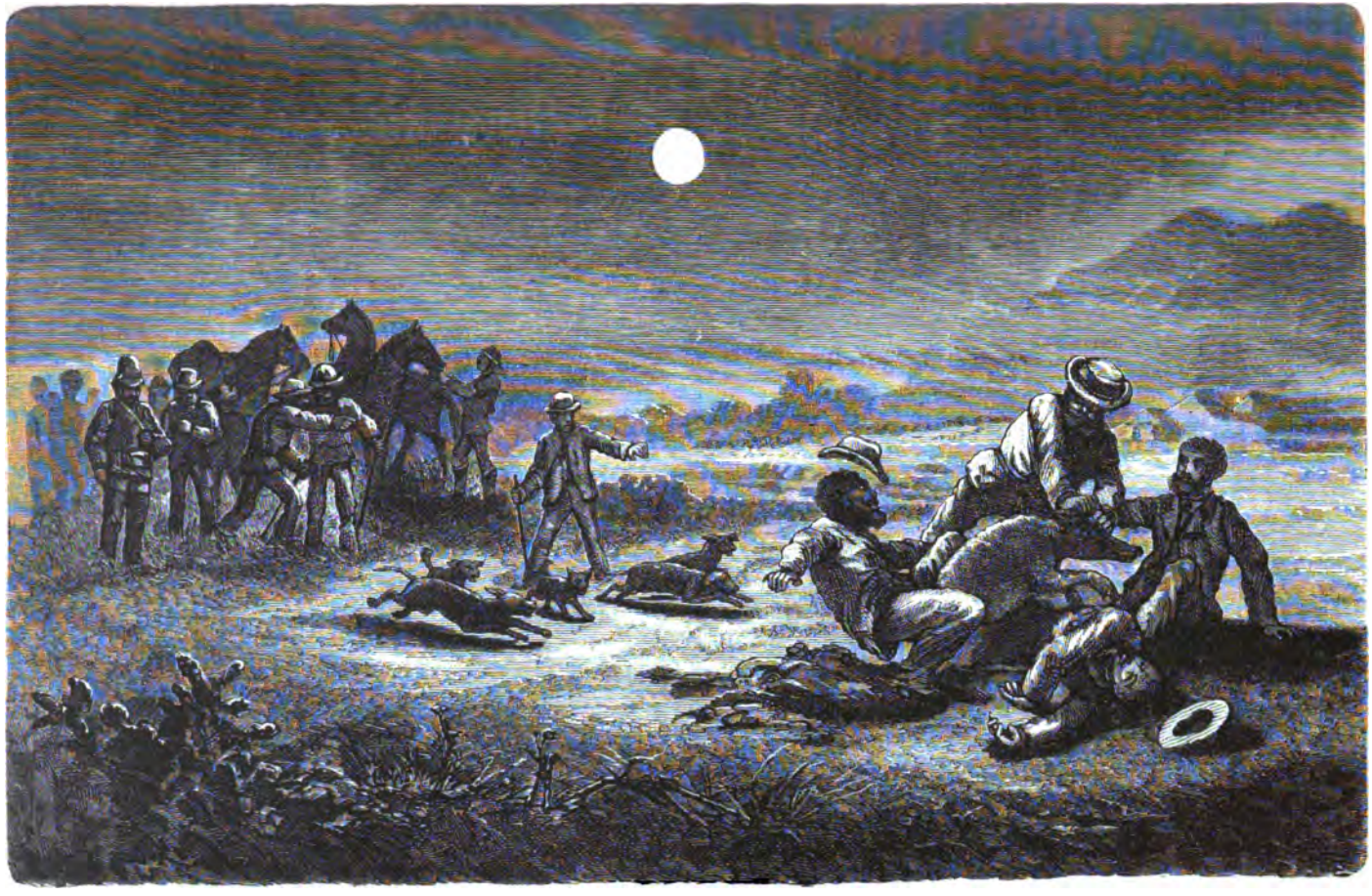

Honba na takarúa.

Herbst, spatřil úspěchy svého druha, nechal zahořev touhou dostihnouti lvů, koně svého pozadu — kdežto druzí zase skočili do sedel — a běžel mimo Potgietera zrovna za lvy. Vypálil v tu chvíli, když šelmy vbíhaly do dešťové strže, přerývající na příč cestu a hluboké na čtyři metry. Herbst vystřelil ze vzdálí čtyřiceti kroků, a také jeho kulka srazila jednu lvici. Po této šťastné ráně odvaha společnosti lovecké rostla ještě více. Jeden z hottentotských pastevců rozběhl se najednou a předstihl jezdce, aby na kraji prohlubiny zkusil své patriarchální ručnice. Kulka jeho zasáhla třetí lvici tak, že se střemhlav skotila do strže. Kdežto ze zbylých šelem tři lvi a lvice prchali dlouhými skoky vzhůru po výmolu dešťovém, jiná lvice vyskočila náhle z prohlubiny, aby se vrhla na pronásledovníky. Dvojitý výstřel, ač se jí minul, zarazil ji poněkud, tak že se skrývala na chvíli v rozvalených chatách. Když se totiž ocitla na prostoře, řídko nízkou travou porostlém, prostřed lovců, Herbst nenabiv ještě své pušky vzkřikl na Potgietera, aby hned spustil; odtud byly ony chybné dvě rány. Kulka z pravé hlavně Potgieterovy zavrtala se pode lvicí do země, druhá pak zajela asi třicet centimetrů nad ní do stěny barolonžské chatrče.

Odvážní lovci pozbyli tu chvíli, jak se mi zdá, své chladné mysli a rozvahy, neboť ti, kteří svých ručnic ještě nevypálili, místo, aby šelmu zabili, volali na Hottentoty, ať rychle zapálí suchou trávu, obrůstající hustěji zřícené chatrče; rozkaz ten Hottentoté vykonali rychle, ač měli velmi prvobytná náčiní zápalná. Lvice nehýbala se ze své skrýše, dokud oheň nepočal tráviti zpola sesutého dvorku, do něhož se utekla. Tu vyskočila! Veškeří střelci přistoupili blíže smluvivše se vespolek, že nechají Potgieterovi, nejzkušenějšímu, poslední ránu, „výstřel v nouzi“. Tu chvíli, když lvice povstala, obrátila se ku střelcům čelem a skočila dlouhým skokem na ně. Potgieter podruhé se popletl; maje totiž poslední vypáliti, vystřelil první. Obě jeho rány se chybily. Nezdar tento působil též na jistou ruku předešlých, už zmíněných střelců. Herbst cítil, jak se mu ruka třese, poklekl rychle, zamířil, spustil a — minul se cíle. Hottentot vystřelil

přes rámě svého pána — koule jeho vrazila přes malé zřícené město do citlivek na protějším břehu. Třetí boer, Joubert, byl na čisto pomaten a nemohl ani pušky přiložiti k líci. Tu vytrhl mu Herbst ručnici a namířil. Šelma změnila skoky v rychlý poklus a přiblížila se až na deset krokův. Tím důležitější viděla se lovcům býti tato rána.

Když Herbst namířil, lvice zastavila se na chvilku, skrčila a přichystala ku skoku. Herbst mířil rozvážněji než prve, a tím právě dopřáno šelmě chvíle ku skoku. Boer vypálil na lvici v nejrozhodnějším okamžiku: vystřelil na zvíře, padající naň vysokým skokem. A koule jeho? — Zasáhla útočníka do prostřed širokého čela. Jsouc jen tři kroky vzdálena od lovců lvice v samém skoku skácela se mrtva! Okamžik ten působil na všecky přítomné tak mocně, že stanuli jako sloupy nemohouce projeviti ani radostným křikem ani posuňkem, že byli zachráněni. A právě hrobové ticho toto, trvající několik vteřin, bylo jim důležitým poučením. Z rozvalených chat ozvalo se totiž mnohohlasé vrčení; lovci tedy nabivše zase své pušky a jdouce obezřele po hlase nalezli dva brlohy s devíti lvíčaty. Tím se snadno vysvětlovalo, proč lvice obořila se na lovce a proč vrátila se do zříceného města. Srovnám-li však tuto událost s ostatními příhodami se lvy, které jsem v Jižní Africe nasbíral, tož jest mi zvláště podivno, že páni veškerého tvorstva, tehdá boerové s černými sluhy, nevypátrali v sousedstvu svém skrýše velenebezpečných šelem už dříve. Že již s počátku tlupa devíti lvův prchala, a potom lvi, když jich bylo několik zabito, nebo těžce raněno, pořád ještě utíkali, není nikterak neobyčejno, neboť pozorujeme z pravidla, kterak si několik lvů jak při útoku tak v obraně proti člověku vodívá vždy zbaběleji, než když jeden lev nebo pár jich čelí proti lidem. Zdá mi se, jako by ve tlupě lvů byl buď jeden nebo několik zbabělců, kteří v takovém stavu rozhodujíce druhy své přinucují k obecnému ústupu. Devět lvíčat lovci prodali kočovnému kupci za pět liber šterlinkův (asi 57 zlatých).

Jako si v této příhodě vedl statečně Jakub Herbst, tak se při druhém dobrodružství, o několik let starším, hrdinsky zachoval Joubert, který se sic poprvé proslavil toliko svou zbabělostí.

Otec Herbstův bydlel jako nájemník na statku boera Potgietera, mladý pak Jakub sloužil u něho za pastýře. Osadníci u řeky Valku vídávali tehdá zhusta patero lvů, lva a čtyři lvice, ale nepronásledovali jich, poněvadž šelmy měly vůkol na lup přehojnou plachou zvěř a zřídka kdy znepokojovaly lidi. Když se však jednou mladý Herbst se svým stádem poněkud opozdil, byl ode lvů přepaden a došel sice sám bez úrazu farmy, ale stádu vyrvána jest kráva. Zámožný hospodář nebyl tou ztrátou tuze postižen a zarmoucen, tím více však zlobil se starý Herbst a přikazoval přísně synu svému, aby podruhé neprodléval tak dlouho na vzdáleném pastvisku. Než mladíka netkla se výstraha otcova, jak se zdálo, pranic, ač toho večera zkusil nemálo strachu, i bylo tedy otci po dvou, po třech dnech syna stíhati novými důtkami. Ba podobalo se, že mladík chce zúmysla dráždíti šelmy, neboť od onoho večera osudného Jakub vlékával s sebou ohromnou mušketu.

Tak stalo se, že se asi po dvou nedělích značně opozdil. Stíny noční rozložily se již po luzích Valko-riverských. Šakalové stříbřití spustili jako každou noc svůj koncert, jejž nejhladovější z nich počali čtverohlasým předzpěvem vítajíce pospíchajícího pastýře z hustějších křovin i z pláně hned jednohlasně, hned mnohozvučně žalostnými modulacemi. Svírán jsa světlošedými mraky měsíc jenom slabě pronikal je světlem a dopouštěl skrovného rozhledu osvětluje toliko nejasně okolí pastýřovo. Jsa zvyklý přítmí mladík, ženoucí stádo ku farmě, spozoroval dobře patero tmavých těles, jež od něho asi sto kroků v pravo ležela na prostoře, dosti holém. Pokládal je za plachou zvěř a domníval se, že vytrvala tak blízko jen pro stádo, mimo ni hnané. „Jsou to nejspíše antilopy lanní," Hollanďan rozumoval dál, „a nebude na škodu, zkusím-li na některé z nich muškety." Ano tu stádo běželo mimo domnělé antilopy, Herbst skrčil se a zamířil na nejbližší. Jedva rána zahoukla, zavzněl kolikeronásobný řev, mladému Herbstovi tuze dobře známý, jenž pocházel ode pěti vyskočivších lvův a přiměl i pastýře i stádo, dvě stě kroků před ním klusající, k rychlému útěku.

„Kolikráte, ba nesčíslněkráte," vypravoval Jakub Herbst, „šel jsem se stádem sobě svěřeným touže cestou, ale takového běhu o závod jako tu noc nezkusil jsem už nikdy, ani tehdá, když mne poprvé pověstní lvi valkoriverští překvapili blíže statku a tam ukradli mně krávu. Hlasité bučení stáda, ku farmě přilícího, napjalo zvědavosť všech lidí ve statku nanejvýše, všickni běželi mi v ústrety poznat příčiny toho hlomozu, já pak vyprávěl jsem hned, co se nám přihodilo, ač jsem věděl, že mne otec zase vyplísní." Potgieter prohlásil, že se ráno pomstí, a konal ještě týž večer potřebné přípravy na zejtřejší lví honbu. Časně ráno vysláno jest několik tmavých sluhů koňmo k okolním statkářům do vzdálí čtyř až deseti anglických mil majíce je přivolati na pomoc, tak že objeli stranu, kde se po soudu statkářově lvi zdržovali, aby jich nezaplašili. Pozvaní boerové dostavili se hojným počtem, a tak vyjela veškerá tlupa, lovci většinou koňmo, asi o deváté hodině ranní na hon.

Nebylo nesnadno vypátrati čerstvou stopu lvů; poněvadž pak sledy lví byly dosti značně zkrváceny, bylo lze souditi, že jest jedna šelma těžce poraněna. Stopovali tedy všickni lvy tím horlivěji majíce ovšem slušný pozor na hojné strže dešťové. Tak došli až k řídkému křoví. Tam, kde se travěná rovina zavírala těmito křovinami, bylo několik nepatrných proláklin, po kterých se za doby dešťové rozlévají rozlehlé kaluže; ale za naší výpravy byly docela vyschly až na potok, vznikající v nejmenší z nich. Na kraji jedné z těchto prohlubin, vysokým sítím porostlé, nalezli mrtvolu lva, poraněného těžce v noci Jakubem Herbstem. Bylo to mohutné zvíře plnohřivé odrůdy; koule roztříštila mu jedno pravé žebro a prorazila obě křídla plicní a hruď. Lovci nemeškali dlouho u mrtvého lva, jenom Herbst neudržel se, aby před otcem neukazoval několikráte na znamenitou kořisť. Staroch liboval si vskutku velmi jsa potěšen, a Jakub kojil se pevně nadějí, že si tento den neutrží žádných výtek. Po té boerové pustili se zase stopami čtyř lvic a již po několika stech kroků vyslídili hledané šelmy v jiné vyschlé louži dešťové, porostlé tolikéž vysokým sítím. Kdežto jedna olizovala přední své tlapy, ostatní obrátily pozor po

příchozích. Zdvihnuvše širokou hlavu s ostrou tváří pátraly zajisté pronikavým zrakem, nozdrami a sluchem po síle, odvaze i zámyslech lidí, klusajících k nim pěšky a koňmo.

Tu chvíli, když jezdci skočili se svých koní mávajíce puškami, lvi nepotěšili se bezpochyby tuze jejich návštěvou. Povstali tudíž, aby ustoupili do houštiny. To stalo se dříve, než se chomáč útočníků rozmotal, aby vyrazil na šelmy. V tom připadlo Joubertovi, že by mohl užiti s prospěchem příležitosti k dobré ráně, než se lvice skryjí ve křoví. Vypálil tedy z motanice prostřed druhů na sedmdesát kroků po lvici, která jemu nejblíže vyskakovala, a zabil ji rázem ranou do týla. Zvučný radostný pokřik lovců zrychlil ještě víc ústup šelem nahnav jim mnoho strachu. Kdežto prví lovci obcházeli proláklinu, šťastný Joubert přeběhl ji prostředkem a sklál druhou lvici právě, ana jsouc prostřední mezi svými družkami dospěla břehu síťnaté bařiny. Obávajíce se nejspíše, že jim kořisť ujde, a hnáni strachem, aby Joubert nezastřelil ještě obou zbylých lvic, všickni jeho společníci, běloši i černoši, vystřelili jako na povel po utíkajících šelmách. Ale neporanivše ani jediné uspíšili svými výstřely toliko ještě více jich útěk. Když tak pokřikujíce a rozkládajíce pěšky se hnali jenjen za šelmami nabíjejíce při tom znova pušky, provedli, poněvadž právě v mokré půdě prolákliny druh druha předstihoval, záměr svůj tak špatně, že je znova Joubert předešel. Roztříštiltě třetí lvici kulí páteř tak, že jsouc na dobro chroma a vzpřimujíc se toliko přední částí těla stala se terčem asagajův, které sluhové barolonžští po ní metali pozdravujíce ryčným pokřikem zručnosť svého pána. Joubert však stanul pokojně skorem v téže dáli od těžce raněné lvice jako při druhém výstřelu a nabil hned zase klidně svoji pušku, kdežto tovaryši jeho obstoupili raněné zvíře podivujíce se obratným hodům Barolongův.

Joubert mohl si tento den zapsati jako nejslavnější ve svém životě, pokud byl lovcem. Svatý Hubert stranil tenkráte rozhodně prostému muži poutaje hned tím, hned oním pozornosť jeho druhů, tak že nechávali Joubertovi, ač chtěli zrovna opak, stále tolik pokdy,

aby bez překážky a zdárně užíval své pušky. Když ještě obstupovali šelmu, naposledy sraženou, Joubert nespouštěje s očí prchající lvice předešel je několik krokův a zamířil na zvíře z dvojnásobné vzdálenosti než před tím, totiž asi na osmdesát kroků. Šelma obešla keř a zase vystupujíc ohledla se po svých pronásledovnících. Té chvíle užil střelec, a puška, která mu již tolik gazell kozorohovitých srazila ze vzdálí tří až čtyř set kroků za kořist, držela se i po čtvrté, jak náleží. Kulka rozrazila lvici dolejší čelist a uvízla ve spodině mozkové.

Dříve než užaslí druzi našeho hrdiny přikvapili, lvice dokonala. Joubert rozdal nakořistěné kůže lví, a Herbst, náš zpravodaj, opozdoval se jako prve se svým stádem, ale nebyl už otcem plísněn, že je nedbalý. —

Rok 1877. a zvláště rok 1878., když jsem naposledy meškal v Polích diamantových, byly pro Jižní Afriku velice důležity. Připomínám čtenáři válku, kterou osada Kapská vedla na východních hranicích, a Západní země Griquův se kmeny na západ osedlými, boje to, které byly předehrou k válce se Zuly. Také dokládám, že byla tehdá republika Transvaalská přivtělena k anglickým osadám. Po mém soudu události tyto byly pro veškerou jižní končinu Africkou nesmírné důležitosti, zvláště hledě k tomu, jak rozhodnouti věc domorodcův.

Dovolil jsem si v měsíci dubnu r. 1877. pronésti v té příčině soud svůj v malém spisku o šestnácti stránkách s titulem: Několik slov ve příčině domorodcův. Ježto se pak mnohé věci, o kterých jsem tam mluvil, od té doby vyplnily, podám čtenáři krátký úryvek z řečené knížky. Rozpravy o tom, jak rozřešiti věc domorodců, pobídly mne, abych srovnal příslušné poměry v Jižní Africe, čestné pak vyzvání znamenitých mužů jihoafrických bylo mně pohnutkou, abych řečeným spiskem projevil svůj soud. Příběhy za posledních let až do války zuluské dokazují nám zajisté, že se Anglie v Jižní Africe, byť i postupovala jinak než v Americe Severní, dodělala větších

úspěchů než jiní zakladatelé osad na pevnině Africké. Celkem Angličané nakládali s domorodými obyvateli podobně jako v Severní Americe; než domorodci jihoafričtí jsou povahou rozdílní od oněch tak, že nebylo možná, aby dobře pochodil, kdyby si vedli docela týmže způsobem, zvláště proto, že byly hlavně dva předsudky, jež ovládaly evropské osadníky. Dle prvého mnozí pokládali domorodce přes obvyklé jejich neřesti nevinně potlačovanými; podlé druhého dívali se naopak na černochy jako na tvory od bělochů nižší, jež nelze téměř ani nazývati lidmi. Ti, kteří byli mírnějšího soudu, byli sice počtem i vlivem nejslabší, ale po většině lidé praktického rozumu, kteří jsouce po léta sousedy domorodců snadno mohli nahlédnouti do života jejich.

Když jsem roku 1875. počal psáti zmíněný spisek, nevěděl jsem, že by také jiní totéž mínili. Teprva později shledal jsem, kterak ideou svou souhlasím se mnoha jinými zkušenými osadníky; myšlenka moje nabyla také potom vrchu a stala se zásadou vládní. V Jižní Africe jsou domorodé kmeny, nenepodobné nyní duševním rozvojem, názory a jinak pětiletému nebo šestiletému dítěti obyčejných vloh z našeho středu. Význačné zvláštnosti jednotlivých národů těchto vysvětlujeme si ze skrovnější nebo vyšší osvěty jejich, podobně jako rozlišujeme děti evropské vzdělané rodiny podlé vloh a povahy. Dobromyslnosť, kterou vyznačují se jedni, průmyslnou mysl druhých, náklonnosť ku krádeži nebo loupeživosť třetích možná z části objasniti tím, že mají buď menší buď větší mozek. Hottentoty, Griquy a Koranny můžeme dobře srovnati s dětmi, které dopouštějí svým druhům, aby po své libosti jimi vládli, a lapají zvláště po každé blyskotce. Právě proto bylo by s chybou povoliti jihoafrickým domorodcům jen tak zhola práva, jakých vzdělanci požívají, i tenkráte, když se mechanicky naučí čísti a psáti. Nejvíce by jim, tuším, prospěl, kdo by je tak, aby tomu snadno porozuměli a lehko vše mohli vykonati, navedl a jim správně ukázal, co jest práce, jak stavěti příbytky, jak se živiti a jak hleděti si těla, tolikéž kdo by vyučil je orbě a chovu dobytka zároveň je poučuje, kterak se mají chovati

jednak ku svým bližním, nevzdělaným soukmenovcům, jednak ku bělochům.

Nejstrašnějším odpůrcem civilisace byla ještě až posud pověra. Trvám, že nelze proti ní vydatněji bojovati než když naučíme jihoafrické domorodce, aby si výživu opatřovali nedovolávajíce se čarodějů, fetišův a přivolavačů deště, po dosavadním jejich soudu velemocných.

Dovolil jsem si učiniti anglickou vládu pozornu na to, že jihoafrických černochů čeká jiná budoucnost než Indianů severoamerických, a ukázal jsem, kterak z té příčiny dlužno odstraniti rozličné zlořády, které Afričany ničí. Takovým prostředkem jest nedovoliti, aby se v osadách černochům prodávala pálenka nebo docela překaziti její prodej i přísně zakázati, aby se nevyvážela do sousedních neodvislých zemí domorodských. Někteří kmenové byli nám v tom už ochotně pomocni nepřipustivše ani, aby kořalka k nim byla dovážena, ani aby tam byla prodávána; i mohu s potěšením říci, že nyní zákaz tento aspoň v části Afriky jest proveden, a to zajisté na prospěch tmavého obyvatelstva i samých bělochův. Též obrátil jsem pozor obecenstva na to, že dlužno i vládě i jednotlivým bělochům, když obcují s rozličnými kmeny, dobře si všímati povahy národův a pohlavárův; potom že třeba býti velice opatrným, když někteří panovníci domorodí žádají, aby říše jejich přivtělena byla k anglickým osadám.

Co jsem o tom ve svém spisku podotkl, osvědčilo se později správným vzhledem ku knížeti batlapinskému Mankuruanovi, ku králi bakvenskému Sešelovi, k Damarům a ku vládci bamankvatskému Khamovi. Trvám, že jsem také věrně vylíčil povahu zuluskou. Už dávno zavrhl jsem soud, že by Veliká Britannie zlomivši moc Zulův měla šířiti dále državy své v Jižní Africe. Tuším, že by stálý pobyt jednoho nebo několika zástupcův (kommissarův) u dvorů jakož i obchodní a kolonisační smlouvy s jednotlivými, hlavně mocnějšími králi domorodců ve střední Africe Jižní a jižní Africe Střední nejvíce

a nejlépe přispěly, aby se pevnina Africká stala veskrze přístupnou, předpokládaje ovšem, že by pušky a střelivo byly vyloučeny z obchodu.

V Evropě soudilo se posud mylně, že Angličané lakotně v Jižní Africe pohlcují každou zemi, jak jen lze ji zabrati. Protivníci však a posuzovači anglické osadní politiky v Jižní Africe, jak se zdá, nevědí, kterak rozličnými domorodí panovníci Angličanům zrovna nabízejí svá území. Před svou třetí výpravou toužil jsem velice po tom, aby byla do Střední Afriky otevřena rychle obchodní cesta, a domníval se tenkráte, že toho nelze dosíci jinak, než bude-li všechen kraj mezi Vaalem a Zambesi podroben anglickému žezlu. Od té doby změnilo se mínění mé o takovém zvětšení moci anglické, a vím nyní dobře, že Veliká Britannie odmítla domorodská území, která ji několik vladařů samochtíc podávalo. Psal jsem spisek svůj právě před tím, než někteří knížata učinili několik takových nabídek, a proto jsem soudil, že třeba obrátiti pozor vlády na to, aby si vedla jak možná nejopatrněji.

Tak čte se ve knížce mé: „Tu vidíme Mankuruana, krále batlapinského, a jeden kmen batlapinský, onde pak Moncuu, pohlavára barolonžského a jiné. Praví, že si přejí, aby patřili k nám, než však přijmeme je mezi své poddané, učiňme si několik otázek. Jest to, králové, vaše vůle, či jste poslanci svého národa? Či jest to přesvědčení vaše i lidu, kterého jste společně nabyli? Proč chcete se státi poddanými královninými? Činíte tak z vroucí náklonnosti k makoům, které nazýváte englishmany, či spíše milujíce málo, ba nic Angličany domníváte se, že vás druhý kmen bílý, boerové, skracují; čili snad nenávidíte boerův a bojíte se jich? A což, nevyhledáváte snad našeho přátelstva, že vás některý sousední kmen utiskuje? Možná však také, že máte ve své říši dva vládce, a jeden z nich podávaje anglické vládě na pohled jen svůj díl, vskutku však veškerou zemi, chce tímto způsobem dobyti vrchu nad svým soupeřem.

Zvíme-li takto pravdu, jak se věci právě zmíněné mají, jest nutno rozvážiti si dopodrobna povahu domorodého knížete, jenž nabízí své území, i stupeň vzdělanosti jeho kmene a pak podlé toho jednati. Tak vyznali se Damarové dvě léta po záboru své země, že je přiměl důvod naposled uvedený, aby dožadovali se vrchmoci velkobritannské."

Zmínil jsem se, že za mého posledního pobytu v Polích diamantových vznikla válka s osadními Kafry, kterak dále Západní země Griquův, naše osada, postižena byla podobným osudem a jak přece v obou válkách právo zůstalo vítězem. Jestliže válka v Západní zemi Griquův, malé to zemičce s málo bělochy, byla skončena tak rychle a slavně s tak nepatrnými ztrátami lidí a skrovným nákladem, tož sluší děkovati z toho dvěma příčinám: jednak stál v čele osady jakožto guvernér zkušený vojín, jednak pak Pole diamantová byla obydlena srdnatými, neohroženými muži. Toť objevilo se zvláště v dějinách této provincie. Události za posledních tří let, a průběh jejich jsou pádnými důkazy tohoto soudu. Míním tu zejména válku, kterou bylo naší osadě podstoupiti s Griquy, Masarvy, Batlapiny a s jejich náčelníky Morou, Donkerem, Maglasem a j. Tyto domorodé prvky, náležející k těm, jichž netkly se dobré vlastnosti bělochův, sesílily se jinými nečistými živly: zbojníky uteklými z války osadní, sběhlými barevnými sluhy a j., vrhli se náhle se západu od Kurumanu a Dlouhých hor na osadníky jim nejbližší, povraždili je a vyplenili jejich domy dopustivše se tak zločinů, které právě byly příčinou války. Černí loupežníci počítali hlavně, že Západní země Griquův nedostane žádné pomoci od osady Kapské, zapletené v kaferskou válku, nemajíc nad to sama žádných mužů k obraně; také spoléhali, že tisíce domorodců, pracujících v Polích diamantových v příhodnou chvíli povstanou a držíce tak na uzdě hlavní tepnu provincie sežhou stavení, povraždí obyvatele a zničí tak na dlouhou dobu středisté bělochův, sebe samy pak že i se strůjci války naloupenou kořistí posílí ku většímu odporu, kdežto praví původci drancovali by po

libosti Road-side hotels and stores (hostince a dvorce u polních cest) jakož i farmy.

Stav Západní země Griquův byl tehdá zajisté na pováženou, sám byl jsem svědkem velikého nebezpečí, v němž se běloši tenkrát ocitovali. Štěstím pro všechny bylo, že zůstali potom, když byla vyobcována všeliká cháska, v Polích diamantových stateční muži. V čele

Colonel Warren.

vlády stál též na štěstí muž, který prohlédaje rychle události vždy dobrých prostředků se chápal (dřívější guvernér major Lanyon), ten pak měl za nástupce u velitelství nynějšího guvernéra provincie colonela Warrena, který nedada se zastrašiti žádným nebezpečenstvím rázně činil velmi dobrá opatření. Tak všickni konajíce opravdu nadliské skutky opevnili Západní zemi Griquův, zachránili ženy své

a děti hanebné zkázy a zjednali bělochům vážnosť, bez níž bývalo by nemožno, aby s černochy v pokoji a svornosti žili.

Major Lanyon vydal provolání, kterým pobádal obyvatele Ústředních nalezišť k obraně nové jejich vlasti, a v několika málo dnech sebralo se více než šest set branných mužů, kteří prohlásili, že krev svou ochotně prolijí za přátely a novou domovinu. Z těch bylo asi dvě stě dobrovolníkův, ostatní pak byli mladí lidé, přidavší se k nim, nebo démantokopové, kteří sestoupili se v občanský dobrovolný sbor. Rychle byli zakoupeni koně, a muži cvičili se říkajíc ve dne v noci poučováni jsouce nejvíce bývalými důstojníky, kteří zabývali se právě v Polích kopajíce nebo kupujíce diamanty i všelijak jinak se živíce. Sesíleni byvše asi čtyřmi sty Basuty (Bečuany z Caledonů, bohatými to domorodými rolníky), vytáhli proti společnému nepříteli a překvapivše jej při loupeži zahnali ho do Dlouhých hor a jejich odhoří, kde měl skrýše. Tu rozzuřila se drobná válka. Jestliže dobyli útokem některého skalnatého vrchu samou přírodou opevněného a kamennými valy od domorodců postavenými tím neschůdnějšího, nepřítel ustoupil na druhý a dál a dále. Pahorek za pahorkem bylo stékati a dobývati, a colonel Warren dokázal, že má vojevůdcovské schopnosti, muži pak z Nalezišť osvědčili, jak umějí konati svou povinnosť, (how to do their duty).

Domníval jsem se, že budu s výtěžkem dosti rozsáhlé praxe své s to, abych se asi v měsíci prosinci téhož roku vybral z Polí diamantových do Evropy, nemohl jsem však tohoto úmyslu svého provésti tak brzo maje objemné břemení a ještě více živých zvířat. Náklad za první dvě zásylky, totiž za přírodopisné a národopisné předměty, sebrané na první a druhé mé výpravě, zaplatil velikodušně pan Náprstek z Prahy. Na zpáteční cestě poslal mně týž laskavý přítel dvacet, a zeměpisná společnosť Vídeňská čtyřicet liber šterlinků, kteréžto peníze však sotva dostačily, abych koupil si vůz potřebný k dopravě živých zvířat do přímoří. Úmyslem mým bylo, že před prosincem nenastoupím zpáteční cesty osadou Kapskou. Kojil jsem

se totiž nadějí, že si do té doby vydělám nejen scházející summu, nýbrž i do zálohy pro příhodu, abych mohl cestovati Svobodným státem a východní provincií osady Kapské tenkráte, kdyby mně bylo lze bezpečně spoléhati na dobrou pastvu pro své tahouny. Poslal jsem tedy dvacet jednu bednu sbírek po transportrideru (nájemném vozu) do Portu Eliščina napřed, kdež je náměstek rakouského konsula pan Allenberg uložil ve svém skladišti, až bych přijel do města toho. Mně samotnému nechtělo se cestovati v nájemném voze, neboť hodlal jsem užiti zpáteční cesty Svobodným státem Oraňským a Kapskem, pokud možná ku zeměznaleckým a palaeontologickým studiím, tak abych nebyl otrokem vozkovým.

Nicméně vzdal jsem se záměru odjeti teprva v prosinci roku 1878., poněvadž mně bylo zásylkou 220 liber šterlinků — 1000 zlatých velikodušným darem Jeho Veličenstva císaře pána, 60 liber šterlinkův od českého zemského výboru a 200 zlatých ode spolku Svatoboru, jakož i půjčkou 1000 zlatých, které mi poskytla jistá příznivkyně — učiněno možno, abych Pole diamantová opustil o šest měsíců dříve. Bohužel stihly mne na zpáteční cestě z Polí diamantových do Portu Eliščina nehody, které pohltily s velikou část peníze k návratu určené, tak že jsem byl přinucen usaditi se v Cradocku a znova počíti lékařskou praxi. V měsíci srpnu r. 1878. vybral jsem se konečně z Polí diamantových najav za vozotaje bývalého sluhu kupce kimberleyského, s kterým jsme se znali, a vzav mimo to s sebou na cestu k jihu tři děti.

Z mých známých a léčenců v Polích diamantových vyznamenal se zvláště ochotou přítel můj, bezprostřední soused bultfonteinský. Soudil jsem, že se mu nejlépe prokáži uznalým, vezmu-li jeho chlapce s sebou a svěřím-li mu dohled na živá zvířata, při čemž mu měl nejprve hnědý sluha a potom v Osadě Fingo ve hrubších pracech pomáhati. Za to slíbil jsem rodičům jeho, že ho dám, bude-li poslušný a hodný, ve své vlasti vychovati. Aby však mi na cestě nebyl za obtíž, a já mohl bez překážky konati výzkumy, přidali mu rodiče

malou službu bečuanskou Bellu, která by mu v jeho pracích byla pomocna.

Třetí dítě byl třináctiletý syn Hollanďana Schneemanna, jehož rodinu jsem po několik neděl léčil. Ten pomáhal mi častěji z vděčnosti při mých pracech a dal mi své nejstarší dítě za sluhu vymíniv si, abych z něho vychoval vzdělaného člověka. Ubohý poctivec Schneemann byl jeden z těch, kteří stíháni jsouce zlou sudbou místo touženého štěstí a bohatství došli v Polích diamantových bídy, hoře

Bella.

a klopot. Filipp, tak se hoch jmenoval, uvolil se, že povede spřežení. Ale než dojel jsem břehu mořského, byl jsem v Cradocku přinucen poslati chlapce nejprve zmíněného pro jeho nedbalost domů. Ani Filipp Schneemann nemohl odolati touze po domovu; odevzdal jsem ho tedy v Cradocku otci, který se zatím přestěhoval do okresu Bürgersdorfského.

Louče se s Polmi diamantovými nemohu s vděčným srdcem nepoděkovati svým bývalým léčencům za jejich stálou přátelskou

ochotu a tolikeré vlídné služby, které mi prokázali, aniž nevzdati zvláštního díku některým pánům za vřelou účast, upřímnou radu a přátelské služby, tolikráte mně prokázané. Jsou to: J. Wernherr, Alfonse Loewy, Ch. Hartley, R. Murray, Anthony Davison, bratří Peizerové, Stránský a Durack, Wessels a synové, R. M. Scholz, McKay, Burkner, Rothschild, Vries, rodiny pánův A. Kerrova, Pikneyova, Prokschova, Fuchsova, Scholtzova, Stowova, Bultova, Ch. Sonnenbergova, Ch. Robertsova; redakce listů „Independent", „Diamond News", „Diamondfield Advertiser", jakož i zaniklého listu „Mining Gazette", a „Diamondfield". Tolikéž pokládám svou povinností poděkovati upřímně slečně Mathildě Prokschové, nynější ředitelce ústavu Leydenburského Young Ladies institute, za nezištnou péči, se kterou prohlížela mé články, podané na veřejnost v anglických jihoafrických časopisech.

XVII.

Kapskou osadou ku přímoří.

Odjezd z Bultfonteinu. — Chov pštrosů na farmě Ottersportu. — Chov pštrosů vůbec. — První má přednáška v Colesbergu. — Cradock. — Nehoda v tomto místě. — Válka se Zuly. — Proč běloši s nezdarem obcují s domorodci. — Mé články o válce zuluské. — Jak Zulové bojují. — Grahamstown. — Bohaté nálezy palaeontologické. — Příjezd do Portu Eliščina. — Lví honby. — Vycházky do okolí. — Mé sbírky mořské. — Sbírky mé v nebezpečenství. — Poslední dny na africké půdě. — Návrat do Evropy. — Záměry do budoucnosti.

Zpáteční moje cesta z Polí diamantových ku přímoří byla v Cradocku na delší dobu přerušena, také v Eliščině Portu a v Kapském Městě byl jsem přinucen pobyti déle.

Obrátiv se na jih překročil jsem Modder-river, jehož hluboké řečiště velmi nám stěžovalo přechod. Tato řeka činí hluboké louže náramně rybnaté. Údolí její jest vlastně hluboká strž, již déšť prorval lateritem. Po strmých svazích, porostlých hustým křovím a stromy, početní ptáci hnízdí se, majíce tam bezpečný útulek. Ne tak půvabno jest místo na stoku této řeky s Riet-riverem. Místy jsou břehy její i pobočky právě zmíněné bahnity; odtud také jméno její Modder-river neboli řeka bahnitá. Tu přemnohý unavený tahoun vozků, jedoucích s kolikospřežnými potahy z osadních přístavů do Polí diamantových, zabořiv se bídně zahynul.

Cestou jel jsem také skrze Jakobsdaal, který od mého prvého pobytu r. 1872. znamenitě rozkvetl, a pak zamířil jsem ku městečku Philipoli. Jeda tam minul jsem též hostinec Rietriverský. Bývalá budova z kanafasu a železného plechu byla přestavěna v důkladný kamenný dům, i podivil jsem se nemálo, an mne hostinský uvítal

řka: „Nepřijel-li jste k nám před šesti lety s pány Michaelisem a Rabinowitzem?“

Na farmě zvané Kalke nalezl jsem několik jikrovcův (oolithův) a zkamenělin; těchto čím dále na jih tím více přibývalo. Jednotvárná neutěšená krajina byla mi dokladem, že se blížím končinám, které již léta stíhány byly velikou suchotou. Okolní kraj byl opravdu docela spálen a vyprahlý, nebylo viděti ani jediné zelené travičky, a téměř všude mohl jsi postřehnouti zrakem toliko jednu barvu: skaliny i půda byly převahou hnědy.*) Pobytu svého ve Philipoli zažil jsem velmi příjemně obcuje s velkokupci Schulzem, bratřími Liefmanny a s poštmistrem Försterleinem; také byli společníky mými Dr. Knobel a Dr. Igel. Pánové ti podnikli se mnou několik vycházek, jichž přírodopisnou a národopisnou kořistí jsem platně obohatil své sbírky. Nově nabyl jsem zejména několik živých ptákův a vzrostlou kozu gazelly skákavé; pan Schultze daroval mi pěknou drusu křemene, kterou jsem už roku 1872. za svého průjezdu spozoroval v hostinci jeho v Drawing-Roomu, ale nemohl jsem jí tehdá nemaje peněz koupiti. Pan Försterlein dal mi tolikéž velezajímavou národopisnou zvláštnosť. Byl to talisman, skládající se z malé černé tabulky dřevěné zdélí čtyř, zšíří dvou centimetrův a ztloušťí osmi millimetrů, na jednom konci užší, a z kousku křišťálu, zasazeného do nejširší třetiny na konci tabulky; poštmistr philipolský dostal ji darem od vděčného basutského lékaře. Když pan Försterlein náhodou talisman ukázal některým Basutům, říkali mu oň a nabízeli všelicos, aby jim ho prodal. Jeden z nich podával nejvyšší cenu, totiž dva tučné kusy hovězího dobytka; ovšem marně.

Cestuje dále k jihu byl jsem několik dní hostem na farmě páně Schultzově, Ottersportě, kdež se mi poprvé naskytla příležitosť, abych pozoroval krotké pštrosy. Ptáky tyto chovají nyní v Jižní Africe, zejména v Osadě Kapské a Svobodném Státě Oraňském tak hojně, že se jich už r. 1879. počítalo přes třikrátestotisíc. Výtěžek

*) Viz přídavek 8.

z tohoto chovu nahrazuje nadbytkem ztrátu, která vzniká tím, že obchodu s péry pštrosů divokých neustále ubývá. Sotva že z vejce se vyklubalo, pštrose má cenu 5 lib. šterl. Za povyrostlé ptáky platí se dvacet až padesát, za pštrosy sedící na vejcích až 150 liber šterl. Chovem pštrosů zabývají se zvláště v těch krajinách, kde chov ovcí a hovězího dobytka tolik nevynáší.

Jakobsdaal roku 1872.

Největší překážkou, se kterou jest zápasiti těm, kdo pštrosy chovají, jsou, což věru ku podivu, cizopasníci. Hynet zajisté dvacetina ba až čtvrtina domácích těchto ptáků tasemnicemi a předlouhými červy z čeledi měchovců (Strongyloidea). Z prvních vyskytuje se malý druh po tisících a tisících v těle ptákově, druzí pak, již druhdy bývají až na metr dlouzi, prožírají svalstvo pštrosovo nešetříce ani sama srdce jeho. Ostatně cizopasníci vnikají často již do vejce pštrosího,

než vrchní jeho pokožka ztvrdne; vyrozumívám to ze zprávy anglického časopisu jihoafrického, jenž mne nedávno došel a v němž se vypravuje o vejcích pštrosích, která byla plna červův.*)

Překročiv řeku Oraň brodem páně Roszovým dojel jsem Colesbergu. Tam byl jsem uvítán tak laskavě, že povinován jsa díky za to nemohl jsem odmítnouti pozvání, abych konal přednášku o svých výpravách; byl to první výklad, jehož jsem se odvážil. Výsledek jeho pohnul mne, že jsem i v ostatních městech osadních přimlouval se, aby Střední Afrika byla na jih otevřena. V Colesbergu jest mi zvláště srdečně děkovati za přízeň jak pánům kazatelům a lékařům městským, tak panu Abrahamsonu, Knobelovi, Leviseurovi, Maderovi a Weekleyovi, redaktoru časopisu „Colesberg Advertiser". S panem Knobelem vydal jsem se na vrch, po němž město Colesberg má jméno; ten jest zajímav nejen vzhledem zeměznaleckým a palaeontologickým, nýbrž i rostlinopisným a živočichopisným. Botanik zajisté vystoupiv naň nalezne tu velmi hojné květiny, zoolog pak početné zajíce horské, damany a jiné čtvernožce, denní i noční dravce, skalní špačky a holuby, hojné hady a ještěrky, hmyz i také členovce pavoukovité.

Odtud zamířil jsem do Cradocku, ale nešel jsem nejkratší cestou, poněvadž kraj tím směrem byl neúrodný, nýbrž západně přes Middleburg, ježto jsem tam aspoň na jednom místě doufal najíti píci pro tahouny. Nejprve vydal jsem se do Kuilfonteinu, statku páně Murrayova, kde pan Knobel nalezl zkamenělá žebra jakéhosi zvířete. Se svolením majetníkovým strhl jsem zeď a shledal znamenité části kostry ještěrův, uložené ve tvrdém pískovci. Byli to hlavně želvoještěr jakož i ještěrky a zvířata krokodilovitá; mimo to jsem odkryl zkamenělé květiny v bělavém pískovci, který leží na vrstvách dicynodonských, vyskytujících se dosti zhusta zvláště ve východní části osady Kapské. Pobyl jsem tam devět dnův a byl bych lákán jsa hostinností majetníkovou i hojnými palaeontologickými nálezy, prodlel ještě déle, kdybych nebyl suchotou býval přinucen, abych

*) Viz přídavek 9.

jak možná nejbrž opustil okres Colesberský. Bylté kraj tento tak vyprahlý, že samému panu Murrayovi bylo s nesmírným nákladem kupovati pro část domácího dobytka píci, druhou pak část jeho poslati do travnaté krajiny Svobodného státu Oraňského.

Provázen jsa přívětivým hostitelem učinil jsem několik vycházek do okolí a spatřil místy vrstvy břidlice hlinité s drobnými lasturami a plžními ulitami jakož i stopy obrovských ještěrek — nejspíše snad želvoještěra? Ze zvěři zastihli jsme pouze gazelly skákavé, dropy obyčejné a vrčivé, kuroptve, divoké holuby a kachny. V Kuilfonteinu koupil jsem tři volavky, které dosti jsouce krotky co rok hnízdívají na vrbách u tamější studánky. Na další pouti do Cradocku stíhalo mne sucho tak krutě, že to byla zrovna křižová cesta.

Na farmě Newportské nalezl jsem několik pěkných zkamenělin, zvlášť otisky ještěrovitých zvířat. I tu přívítali mne velmi laskavě; lituji pouze, že nebylo mi lze, abych jsa pozván účastnil se honby na horské gazelly, při čemž bych zvěř tu mohl pozorovati, ani velice vydatného rybolovu udicí. Kraj kol farmy Newportské jest bez odporu z nejpůvabnějších v okresu Middleburském; doufám tudíž, že tam na příští své výpravě užiji s prospěchem fotografických přístrojův.

Také v Middleburku konal jsem byv k tomu vyzván přednášku o svých cestách. Obyvatelé toho městečka pohostili mne velmi přátelsky, začež děkuji zvláště pánům Veidlingovi, Heathcothovi a dru. Moorovi, který potom převzal také v Cradocku moji lékařskou praxi. V nejbližším okolí Middleburském vypátral jsem též hojné ložisko želvoještěří, a jest mi jenom toho želeti, že jsem tam nemohl déle pomeškati, ježto vůkol nebylo ani travičky. Zatím jsem ze přivezených zkamenělin poznal, že jsou v ložisku Middleburském také ryby uloženy, a proto hodlám na své budoucí výzkumné cestě skrze jihoafrické osady obrátiti pozor především k tomuto místu.

Přibyv do Cradocku byl jsem toho úmyslu, že dopřeji svým zondaným tahounům, z nichž bohužel někteří zahynuli nedostatkem

pice, několik dní odpočinku; ale ztráty, které mne stihly, přiměly mne, že jsem prodlel místo dní měsíce v tomto městě, abych výtěžkem lékařské praxe nahradil tyto škody. V neblahém stavu bylo mi opravdu útěchou, že se obyvatelé cradočtí měli tak srdečně ke mně; za to vzdávám upřímné díky zvláště rodinám Greyové, Greavesově, Greenově, Gillfillanově, Smolmannově, Armstrongově, Turkingtonově, Leighově, Cawoodově, Woodlandově, Ricově, Woltersově, Rawstonově a Gardenerově, jakož i pánům Brownovi, Ruddovi, Mac Loudovi. Také rád vzpomínám pánů mynheerů van Rensburga a Maraisa i Mr. Förstera od mostu Gillfillanského.

Za pobytu mého v Cradocku Rybí řeka několikráte se rozzuřila. Nevěděl jsem s počátku ještě, zůstanu-li ve městě na několik měsíců, aniž, budu-li sám konati lékařskou praxi, pročež bydlel jsem ve své arše asi půl míle nad městem na protějším, pravém břehu Fish-riveru. Maje však už léčiti přes dvacet léčenců jezdil jsem denně několikráte na Mosku do města. Cestou k mostu bývalo mi přejeti dvě strouhy, obyčejně vyschlé. Tyto dva výmoly, vodou způsobené a na čtyři metry hluboké, byly, jak mně osadníci cradočtí vypravovali, naplněny jenom velmi zřídka a to ještě nanejvýš několik hodin, z pravidla po velmi prudkých lijavcích v západním pohoří, které druží se k ostatním horám na jiných stranách světových, tak že Cradock leží prostřed nich. Asi půldruhého měsíce po mém příchodu do města spustil se po čtrnácti měsících strašlivé suchoty déšť a trval nepřestávaje několik dní; po něm hlavní řeka se rozvodnila, a též ony strouhy naplnily se žlutavou, jiné pak červenavou tekutinou, jako kaše hustou. V těch dnech byl jsem jednou ráno povolán do města, ale maje mnoho nemocných u vozu nemohl jsem tam odjeti až teprv odpoledne. Přijev ke druhému, jindy pořád suchému přítoku Rybí řeky, ode mne asi třicet kroků na pravo hučící a se pěnící, zastal jsem na témž břehu asi třicet lidí, kteří netroufali si přejíti řeky. Byly to většinou pradleny, jež se ráno vybraly z města jdouce prat ku horským sirnatým pramenům, tekoucím na půldruhé anglické míle vzhůru proti řece; odpoledne však už nemohly domů. Kdybych ne-

byl pokládal za velenutno navštíviti nemocného ve městě, byl bych jel zase k vozu, než obávaje se podlé zprávy, ráno mne došlé, aby se nemoc nezhoršila, rozhodl jsem se, že přejedu šumící proud. Narudlý, hustý příval byl zšíří asi osmi nebo devíti metrův a po mém rozumu na nejpříhodnějším místě z hloubí půldruhého metru, voda však vymlela zrovna pod tímto místem díru, utvořivši tam slap na tři metry vysoký, přes nějž ječíc pojila se s burácejícími vlnami Rybí řeky. Znaje svého koně bezpečil jsem se naň a snažil se, abych mu ulehčil přechod patrně těžký.

Po prvých dvou krocích cítil jsem, jak se kůň třese, povzbudil jsem ho tedy, a rychle bral se ku předu. Abych jej zadržel ode díry po levici, namířil jsem více protivným směrem; tam však byl proud tuze silný, tak že kůň upadl, ale hlavy se nám ještě nepotopily. Než jsme se ještě přiblížili slapu, Mosko sám se vzpřímil, aby jedním skokem dostihl protějšího břehu. Záměr jeho však se mu nezdařil, a kůň padl na přední kolena. Než podruhé sebral se třesa se po veškerém těle, tak že už jsem nedoufal, abych živ dosáhl břehu. Co chvíli mněl jsem, že budeme oba strženi do rozpěněné hlubiny po levici, tu — aniž jsem ho pobodl — znova se pokusil druhým skokem, a přední kopyta zaryla se do hlíny protějšího břehu. Jen několik vteřin Mosko stanul a novým skokem dostal se zcela na sucho. Byli jsme zachráněni!

Meškaje v Cradocku byl jsem praxí svou tak zabaven, že mi bylo nechati palaentologických výzkumů, do kterých jsem se zabral opustiv Pole diamantová. Byloť ode mne stále léčeno šedesát ba druhdy až osmdesát osob, i mohl jsem si tudíž jen zřídka vyjeti na venkov, poněvadž mne městští moji léčenci tuze zaměstnávali. Ale sbírky mé byly přece obohaceny několika zbytky želvoještěrů, které mi laskavě daroval obchodník pan Kidger starší.

Když jsem prodlíval v Cradocku, zběhla se též událost, nejdůležitější ze všech, jichž jevištěm byla za posledních dvacet pět let Afrika, totiž válka zuluská. Válka tato byla nutna, aby Jižní

Afrika pokročila osvětou; nesmíme však souditi, že ji sir Bartle Frere způsobil o své újmě, a že anglická vláda sáhla v Jižní Africe po zbrani nemajíc k tomu velepodstatných důvodův. Sir Bartle Frere vedl si tak moudře, že by toho žádný jiný státník na africké pevnině

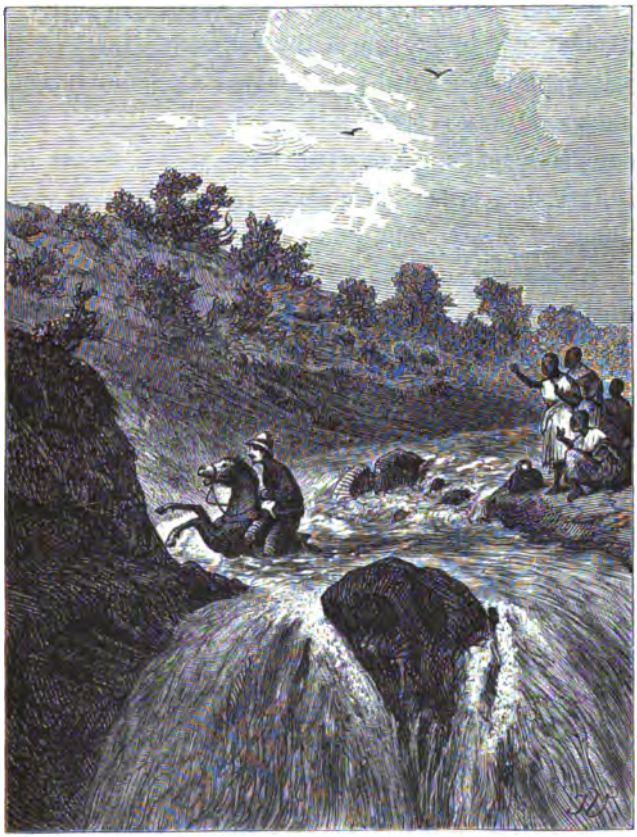

Nehoda u Cradocku.

nedovedl jinak. Pozoroval nebezpečenství, kterým země Zulův hrozila osadám, věděl o Kečvajových přípravách a znal obecnou bojechtivosť, již zuluští bojovníci Kečvajovi prahli po srážce s bělochy. Brzy osadníci natalští, brzy pohraniční obyvatelé jihovýchodních okresův osady Transvaalské žalovali na osobivé Zuly. Za posledních

desetiletí hledali a došli v obou zemích nesčetní uprchlíci z království Zuluského ochrany proti sveřepým ukrutnostem jak svého krále tak indunův.

Kdyby anglická vláda v Africe nebyla bývala první chopila se zbraní, Zulové byli by jako krvežízniva smečka psů vpadli do Natalu, a v témdni bylo by přepadem tím zahynulo dvacet ba třicet tisíc lidí. Kečvajo už dávno osnoval takový úklad. Pýchaje vrozenou hrdostí a spoléhaje na odvahu a statečnosť svých bojovníkův i počet jejich, hledě ku jiným kmenům domorodým dosti veliký, vladař zuluský byl sobě jist vítězstvím; hrůzovládce tento, jehož přípravná cvičení hubívala sta lidských životů, viděl už ve snách, jak bude mocným pánem natalským. Kdyby se sny jeho bývaly splnily, byla by ránu takovou v zápětí sledovala jiná, strašnější: valná většina jihoafrických kmenů byla by povstala proti všem bělochům.

Jestliže jsou v Jižní Africe někteří, v Anglicku pak početní lidé, kteří válku zuluskou samu o sobě pokládají za takové bezpráví, že se vláda anglická v Jižní Africe větších nedopustila, tož mylný tento soud záleží v úplné neznalosti domorodců vůbec a Zulů zvláště. Zastanci takového rozumu jsou nejvíce lidé, kteří nikdy se nesetkali s domorodci, nebo jimž nikdá neudálo se poznati, jak nepřetvářeně a nepokrytě Zulové si vedou, a kteří posléze pojati jsou předsudkem každého černocha pokládati všude a vždycky za ubohého, potlačeného, týraného člověka, jemuž běloši ubližují.

Když jsem navrátiv se z Afriky vykládal v Anglii vznešeným osobám, které v rozličných dílech světa několik desetiletí ztrávili, jak jihoafričtí domorodci budou bohdá jednou šťastni, všickni se tomu podivovali. Bylit vesměs obecného, posud platného domnění, že černé plémě vymírá zatlačováno jsouc bělochy víc a víc, a tvrdili, že válka zuluská jest pouze dokladem takového soudu. Jestliže se styky bělochů s černochy ve mnohých stranách světa posavad většinou nedařily, tož nezdar tento zakládá se hlavně v tom, že bludně se pojímá přirozenosť a postavení domorodcův. Pokládalit je, jak

už bylo pověděno, buď za podřízené bytosti, ba ani neměli jich skorem za lidi a pak s nimi špatně nakládali, anebo poučovali domorodce, nevzdělané to dítě, že jest svému mistru a bílému pánu docela roveň. Poněvadž pak černoch nemohl této rovnosti pochopiti, a nevzdělaný nedospělec měl si náhle vésti jako vzdělanec, dítě hráti si na dospělého muže, tož objevil se zjevný odpor, jehož bezprostředním následkem byl těžký přehmat bělochův; z bludného toho ponětí dali potom dítěti vlastní svoji výbornou zbraň, a to si po té arci pospíšilo, aby prokázalo vůči bělochu domnělou svoji sourodost a užilo proti němu propůjčené sobě zbraně. Třetí chybou, jež se až tuze brzy na bělošich vymstila, byl dovoz a prodej lihových nápojů; po čtvrté běloši prohřešili se zavleknuvše mezi domorodce nakažlivé nemoci; posléze pak chybily osoby (kommissaři a j.), jimž uloženo bylo od jejich vlád obcovati s domorodci, hledíce si především svých osobních prospěchův a dbajíce o své příbuzné, ale málo se starajíce o blaho domorodců, čímž objevily se úřadu svého neschopnými a nehodnými.

Co se týká obou prvých příčin vzhledem ku Jižní Africe, tož ukázal jsem již ve předešlé kapitole na to, že nyní nalezen šťastně pravý způsob, jak nakládati s domorodci (how to deal with the natives). O poslední vadě nelze hledě ku Jižní Africe mluviti, mohouť zprávy kommissařů pro záležitosti domorodské (of the native-affairs) velmi snadno býti prozkoumány. Kdo by úřední své moci zneužil sebe nepatrněji, ten by hned přísně byl potrestán. Uvažujíce třetí chybu, shledáme, kterak stalo se v Jižní Africe, co by nikdo neuvěřil: domorodí knížata zabraňují prodávati pálenku, ano i několik osadních vlád zakazuje neb obmezuje vývoz lihovin do nezávislých domorodských říší.

Šťastný konec záležitosti zuluské, jehož arcit u tohoto bojovného národu lze dosíci toliko zbraní, byl by pro Jižní Afriku tak významný, jako pro některé Evropské státy rozřešení věci východní. Prodlev několik let mezi rozličnými kmeny a působiv u nich lékařsky měl

jsem dosti příležitosti, poznati mnohé jejich úvahy a nabyti známosti o skutečných poměrech jednotlivých kmenů vespolek, i stycích s Angličany a s Hollanďany, kteréžto zkušenosti přiměly mne aspoň z části, abych tiskem oznámil spisek, čtenáři už známý, jakož i hojnosť článkův.

Bera se Osadou shledal jsem — laskavý čtenář promine mi, že to uvádím — kterak jsem svými dopisy o Zulech, výpravami a výstavou kimberleyskou získal početné přátely. V prvém článku o Zulech líčil jsem hlavně, jak Zulové bojují, a dokazoval, jakým nebezpečenstvím barbarové tito hrozí Jižní Africe. Sepsal jsem jej už, než válka se počala, ale opozdil se, protože redaktor časopisu „Eastern Star“ těžce onemocněl, a vyšel po mé telegrafické dobídce náhodou týž den, když do Kapska stihla zpráva o porážce anglických vojův u Isanduly. Ze článku toho, jejž odeslal jsem redakci před válkou dne 16. ledna, dovoluju si podati některé výňatky:

„Zdali pak jest nyní na politickém obzoru jihoafrickém co důležitějšího a hroznějšího nad onen temný mrak na východě, nad věc zuluskou? Černým, bouřným mrakem, hustě sraženým a plným zhoubných blesků, zachmuřuje nám nekázaná rota nejsurovějších domorodců naděje do budoucna, kazíc už léta mír a blahobyt Jižní Afriky.

Tam — na sever řeky Tugely visí, Jižní Afriko, nade hlavou tvojí meč Damoklův! — Kdo mečem tím, kdo strašným mračnem? — Krvežíznivý hrůzovládce, jehož moc rozkládá se po tisících tisíců zhovadělých stvůr, které s otrockou poddaností slepě ho poslouchají jako smečka divokých psův a podrobují se hrozným rozkazům jeho. Než jak mohl takový zuřivec tolik let a takovým způsobem potlačovati kol nás osvětu, tak aby běloch jenjen se obával, že hrozná sběř co chvíli se naň vrhne? Což jsi, britský lve, dřímal, že jsi snášel s nevídanou jemností, kterou jsi Zulům tolikrát osvědčoval, tak dlouho urážlivé skutky tyrana zuluského? Ano tam na severu Tugely v nejděsnějším žaláři, jejž vůbec kdy domorodý kníže vystavěl, gordický uzel jihoafrický čeká, kdo jej rozváže.

Válečný šik Zulův.

Pozorujíce však mrak, jenž od východu hrozí nám záhubou, nebojíme se toliko strašné bouřky, která nás jím stihne, nýbrž ještě jiné věci. Jesti to blízkosť tohoto mraku s jinými mračny a mráčky, které stojí nad námi na obloze. Bývají nad míru často poháněny touž vichřicí, pročež srazí se nejspíše dohromady a spojíce se promění klidné, blankytné nebe v sopku, oheň chrlící. Jasná azurová klenba, znak to nebeského míru, rozžhaví se u výheň, soptící nebezpečí a zkázu. Přes to, že jsou nepřátely Zulův, ba nevraží na ně, přece valnou většinu jihoafrických kmenů domorodých spojuje se Zuly *jediná myšlenka*: záští tmavých plemen ku bělochům, vštípené přírodou, vzešlé z obecné závisti a sílené bludným domněním, že jsou odstrkováni, ačkoliv s nimi guvernér sir Henry Barkly nakládal jak nejvlídněji.

Je tedy pro nás nesmírně důležito, abychom zvěděli, zdali se ony drobné mráčky, převalná většina znamenitějších kmenů, sloučí se Zuly, až bouře se rozburácí, čili nic. Tmaví domorodci, kteří ode mnoha let žili mezi bělochy, kteří za sluhy, dohlížeče a p. kolik desetiletí sloužili bělochům; lidé, jichž vesnice rozkládají se kol našich osad, a kteří stali se pokojnými sousedy našimi; barevní domorodci, ať smíšenci křováčští, ať Hottentoti, nebo Banthuové, kteří Zulův nenáviděli jak úhlavního nepřítele, jsouce od něho opět a opět zkrušeni válkou a zakusivše jeho původem strašných útrap: ti všichni usmívali se kradmo spokojeně, kolikrátkoli doslechli, jak drze Kečvajo si vede, těšíce se potají, že přece černý bratr — vskutku jich největší nepřítel — bělocha souží a týrati může vzdorem a pošklebkem. „Což, moc zuluská, moc krvežízniveho Kečvaja, toť vysoká hradba, toť skála, které běloch nemůže slézti ani zvrátiti!“ Jiným důkazem moci zuluské bylo jim také, že většina hlídačů bělošských — černí strážníci policejní — byli Zulové z Natalu, uprchlí z území Kečvajova.

V žádné jihoafrické zemi domorodské nespatříš takové surovosti a zhovadilosti, ani takové ukrutnosti, nikde nejeví se taková vrozená zvířeckosť a zloba jako v zemi Kečvajově. — Toť říše lhářův a zlodějův, peleš všech neřestí, jimiž se divoch může honositi. Vždyť vi-

díme, že sám vládnoucí kmen — Zulové trýzněni jsou přestrašným způsobem od svého hrůzovládce rovněž tak surově jako poddaní domorodci, podrobujíce se tolikéž otrocky rozkazům tyranovým a vražditce své bližní, začež bývají brzy potom sami zardušováni. Odvaha a zmužilosť jsou jediné dobré vlastnosti, které možná Zulům přiznati, ale jeví se jen proto, by upevňovaly moc tyranského netvora a vynakládají se toliko na pleny; a tak přestávají býti chvalitebnými ctnostmi a rozpoutávají se ve zvířeckou zuřivosť, se kterou se tygr vrhá na svou oběť. Brzy tak, brzo jinak bratří naši v Natalu byli od zuluského panovníka týráni urážkami, hrozbami a příkořemi. Každá potupa, které zakusili, byla pohanou pro nás všecky, tak že nyní tisícové a tisícové od jižního pomoří až ku severní zátočině Limpopské, od ústí Oraňského až ku vtoku Tugelskému jednak zatínajíce pěsti žádají, aby hrubé tyto urážky byly překaženy, jednak z hloubí srdce za to prosí.

Na velikém jsou omylu, kdo se z nás domnívají, že netřeba jim báti se v Osadě Kapské, v Západní zemi Griquův a jinde tak tuze pohromy, kterou Zulové hrozí, a že týče se jen těch osadníků, kteří žijí v Natalu a Transvaalu. Nám jest naopak pohlížeti na věc tak, jako bychom sami byli uraženi a přepadeni. Země Zuluská jest zajisté sopka, která zkázou zahrožuje veškerou Jižní Afriku. Odtamtud rozdmychuje a živí se neustále nespokojenosť mezi kmeny domorodými; toliko my, kteří již mnohá léta bydlíme mezi těmito národy přičiňujíce se, abychom nabyli názoru do povahy těchto domorodců, pociťujeme, že stojíme na sopce, jež vybuchuje na sever od Tugely zaplavujíc žhoucí lávou užuž celou Afriku Jižní. Nejnižší neřesti jihoafrických domorodců pěstují se v zemi Zuluské. Tam každý ohavník hledá své ochrany, nalézá útulek, odtamtud pak doufá své spásy. Což nedoslechli osadníci posud sykotu, s nímž láva proudí se ze sopouchu zuluského? Těm, kteří ho dosud nepostřehli, nechť ozve se těmito slovy.

Kojím se nadějí, že není mezi námi nikoho, kdo by tomu nevěřil; kdyby však přece byli takoví zpozdilí nevěrci, pusťte je, nechť

pobudou, byť i třebas krátko, na břehu Tugelském. A pak, až se navrátí, ptejte se jich. Ze dřívějších přátel Zulův stanou se vesměs nenávistníci jejich.

Komu by nezněl v uších obvyklý výrok Zulův: „Běloši, vy se domníváte, že jste našimi induny (pohlaváry)? Což myslíte, že jste k tomu stvořeni, abyste poroučeli, my pak abychom poslouchali vašich zákonů, kterých nenávidíme, rozkazů, které zvete prospěšnými a pěknými? Chcete nás práci učiti? Takové potupy jsme nikdy na sebe nedopustili, leda, když nám bylo na povel králův rozrážeti lidské lebky. Záští a mor na vás! Opovrhujeme vším, co jste pro nás vykonali, čím jste nás dařili. Byla to slabost, pouhá bídná chabost, vy zvete to velikodušností — čiňte po své libosti, my se vám nepoddáme!“ Ti, kteří se stavějí za obhájce Zulův, nechť vštípí si dobře tuto myšlenku, která vyšedši od Zulův, nadchýnala všecky bojovníky Kečvajovy.

Bude-li záležitost zuluská zbraněmi šťastně vyřízena, tož nastávají nám radostné časy. Osadníci, nepřeji válkám, ne snad, že by se mi nedostávalo osobní statečnosti, nýbrž pro ubohé oběti, kterých válka žádá. Kdyby mne události za kolik let nebyly k tomu přiměly, nikdy bych tohoto boje nepokládal nutným.

Mimo Zuluskou říši Kečvajovu jest druhá ještě, severní Matabelské království La Bengulovo. Založeno byvši pouze čtyřiceti pravými bojovníky zuluskými a několika otroky rozmohlo se od roku 1837. u velikou říši, a loupežné La Bengulovy roty nenavraždily se posud do sytosti, neboť říše Matabelská roste stále víc a více.

Kdyby jižní země Zuluská nebyla po léta a desetiletí úzce a tuze sevřena, bylo by se stalo totéž a ještě více, co Matabelové provedli; království jižních Zulů bylo by se loupeží a vraždou rozšířilo na tři strany. Kdežto druhá říše Zuluská byla založena v pokojném království Makalackém, osazeném pracovitými a mírumilovnými kmeny, a tudíž snadno se mohla loupežně rozprostříti: jižní říše Kečvajova omezena jest na jihu Natalem, na západě Svobodným

státem Oraňským a republikou Transvaalskou, na severu bojovnými Amasvasii a na východě mořem, tím pak držána jest ještě na nějaký čas na uzdě. Když však obyvatelstva přibývalo, živel zuluský pohnul se a vzepjal tak znamenitě, že si vedl pořád drzeji a výhrůžněji pomýšleje již léta na boj s bílým plemenem. Krvavé skutky Kečvajovy dokazují s dostatek, co národ zuluský a vládce jeho zamýšlejí. Jak Zulové hospodaří, vidíme velmi patrně u Matabelů, jichž dějiny jasně se před námi rozkládají."

Tento článek sledovaly jiné, ve kterých vylíčil jsem, jak Zulové bojují; obsah jejich potvrdily potom zprávy došlé z bojiště. V nezměrné hrdosti a domýšlivosti Zulu pokládá se jak za nejstatečnějšího domorodce jihoafrického, tak za válečníka, jenž předčí bělochu nejen zbraní nýbrž i uměním válečným. Bojechtivost jeho rovná se statečnosti, a tím objasňuje se, proč se panství zuluské tak rychle a mocně rozšiřuje. Nazval bych skorem Zuly nejbojovnějším a nejodvážnějším ze všech nevzdělaných národův. Neznamenáme však u nich jen odvahy a zmužilosti, nýbrž také výtečný smysl strategický. Činíce útok užijí všech výhod, jichž půda jim poskytuje, vysokých travin, dešťových strží, hustého křoví a j., velikých mhel i noční doby, aby přiblížili se nepříteli jak možná nejvíce. Nečiní toho však jako kmenové osadních Kafrův, aby se kryli, nýbrž jedině proto, aby nepřítele překvapili. Ale není-li to lze, tož vrhají se na nepřítele přes travnatou rovinu, neporostlou křovím, nedbajíce toho, zdali se tím na kolik hodin dostanou v neustálou palbu ručnic. Takto bojujíce liší se vůbec od osadních Kafrů, Hottentotův a jejich smíšencův. První obořují se z pravidla na protivníka otevřeným bojem, ale po prvé porážce hned ustupují na své křovinaté výšiny a v lesní podrost pokračujíce odtud drobnou válkou. Hottentoti a kmenové jim příbuzní štítí se zjevného boje zalibujíce si více ve způsobu válečném, o němž právě byla řeč. Zulové naopak zhrdají smrtí tak, že toho u žádného afrického černocha neshledáváme.

Vystrojivše fantasticky hlavu, hruď a nohy zvířecí srstí, kusy kožní, ohony nebo péry Zulové pronikavě výskajíce nebo zpívajíce ně-

kterou svoji válečnou píseň, ženou se proti nepříteli a nedbají ani kulek, pršících na ně, ani bodáků, blyštících se proti nim. Za útočného rozběhu kryjí se štítem; levice, držící pavézu, třímá zároveň pevně jeden házecí a dva krátké asagaje, pravice pak mává metacím asagajem, kterým bojovník z pravidla umí zasáhnouti protivníka z dáli šedesáti krokův. Přiblíživ se nepříteli na třicet kroků vrhá druhý a nepřestávaje hnáti útokem chápe se svých krátkých asagajův, aby jich v půtce užil za zbraně. Při tom přihází se často, že bojovníci zuluští, aby se lépe mohli rozpřahnouti a potýkati, ulamují kopiště krátkého asagaje a pak železným hrotem dále bojují jako dykou.

Zulové rádi posunují obě křídla svých útočných šiků jako ramena ku předu a nazývají je rohy svého vojska. An tedy střed přímo na nepřítele doráží, obě křídla obcházejí dlouhým obloukem nepřátelské sbory a hledí napadnouti nejprve zadní voj a pak boky jejich. Ježto středu připadá nejtěžší úloha, tož bývá sestaven netoliko z vybraných čet, nýbrž mívá za sebou zálohu stejně silnou. Zvítězí-li střední voj, zůstavuje se záložnímu sboru, aby dobytého úspěchu zplna užil: úlohou jeho jest zajaté oloupiti a raněné porubati. Jestliže Zulové bojují s bělochy, tož zajaté obyčejně svlékají, a nezřídka stává se, že nepříteli rozpářou břich anebo mrtvoly zohaví.

Nemaje dosti místa nemohu války zuluské dopodrobna vypsati. Čtenáři jest zajisté dobře povědomo, kolik v ní Angličany potkalo nezdaru a kolik dobyli vítězství. Nehody Angličanů sluší bez odporu připsati bludné jejich domněnce, že Zulové válčí zrovna jak osadní Kafrové, potom že nedoceňujíce moci Zulů vytáhli s tuze skrovnými silami do boje, ovšem ne vinou sira Bartla Frera, který žádal na posilu za několik plukův, a konečně, že neprozkoumávali krajiny a nepostupovali s náležitou obezřelostí. Špatný prospěch anglických zbraní byl potom stkvělými vítězstvími přeslavně spraven, a vojevůdce i velitelé jednotlivých sborů, samostatně postupujících, důstojníci a mužstvo nejen že napravili poškozenou pověst, nýbrž válčíce s nejbojovnějším jihoafrickým kmenem domorodým dobyli na pranepří-

hodné skalnaté a vysokotravé půdě nové slávy. Vítězství Ulundiské a nikoliv činy Wolseleyovy skončilo válku. Zdá se mi tedy ukvapeným, že vláda britská v Londýně odňala siru Bartlovi Frerovi před koncem války rozhodčí hlas o této záležitosti a lorda Chelmsforda povolala zpět. Domnívámť se, že z té příčiny nebyl mír se Zuly zjednán tak, aby s domorodci jihoafrickými trvalý nastal pokoj.

Kterak tento soud jest správný, možná poznati ze zpráv, které došly nás z Jižní Afriky v měsíci říjnu r. 1880. zvěstujíce, že část Basutů povstala, když jim osadní vláda kapská nařídila disarmament (aby vydali zbraně). Kdyby byl mír se Zuly býval umluven po rozumu valné většiny obyvatelstva v jihoafrických osadách, Basutové nebyli by se z řečené příčiny vzbouřili. Než laskavosť osadní vlády v Londýně, jež projevila se smlouvami s pohlaváry zuluskými po skončené válce, nebyla od ostatních domorodých kmenů, jak volných tak bělochům podřízených, pokládána za laskavou přízeň, nýbrž za zřejmou slabosť.

Úmysl, kterým ministerium Spriggovo odůvodňuje výdej zbraní provedši jej už při několika kmenech s úspěchem, zakládá se hlavně na dvou věcech: poprvé na myšlence trvalého, jihoafrického míru, podruhé na pokojném rozřešení záležitosti domorodské. Jsou totiž v Jižní Africe bojovní kmenové vedlé pokojných, kteří jsouce jinak mírumilovní stávají se bojovnými, jakmile nabudou pušek. Ti všickni mají tím, že vláda domorodcům střelné zbraně odkoupí a žádných už neprodá, vychováni býti tak, aby byli tichými rolníky a hleděli si chovu dobytka. Tak se měla pomalu díti s dobrou rozvahou ponenáhlá výchova veškerých kmenův; až by toho bylo dosaženo, mohla by vláda zajisté jednotlivým přátelům honby mezi domorodci povoliti bez nebezpečenství, aby měli zbraň.

Ubíraje se zpět do Evropy setkal jsem se náhodou s generálem lordem Chelmsfordem a jeho družinou. Když jsme se poprvé setkali, děkoval mi za upřímnosť, se kterou jsem za války projevoval své přesvědčení. Lorda Chelmsforda provázel přidaný mu generál jezdectva

sir Elevyn Wood, jenž si v anglickém vojště osobní statečností získal slavnou pověst. Divil se tomu velice, když jsem mu ukázal telegrammy — mezi nimi také ten, v němž zvěstovalo se mně vítězství jeho nad Zuly u Kambuly — ze kterých mohl poznati, že jsem za války byl telegraficky přímo spojen s Natalem.

Jest mi vyznati, že se od té doby páska, která mne tak úzce poutala ku Jižní Africe, neuvolnila ani tehdá, když jsem přijel do

Vesnice Masarvská.

Evropy, ba ani když dověděl jsem se o pomluvách obchodníků se slonovinou Westbeecha a Andersena, pronesených v africkém listě, který mne i s oběma těmito zpravodaji nemohl, dokud jsem pobýval v Jižní Africe, ani dosti vynachváliti. Naopak těšilo mne opravdu, že činnost moji nejznamenitější časopisy jihoafrické posuzovaly spravedlivě a nestranně. Vždy budu se jak nejvřeleji zajímati pokrokem jihoafrických osad a stále budu pamětliv ochoty, kterou mi angličtí a hollandští osadníci prokázali.

Opatřiv si potřebné peníze k další cestě vybral jsem se po válce zuluské z Cradocku a zamířil přes Grahamstown do Eliščina Portu. Přibyv do prvého města najal jsem si byt v ulici Bathurstské, v jehož dvoře kůň můj a většina živých zvířat volně mohla pobíhati. Pobyt můj v Grahamstownu učinili mně velmi příjemným páni redaktoři časopisu „Eastern Star" Mr. Sheffield, Mr. Slater, B. A. a „Mail" Mr. Crocott, jakož i páni very rev. Dean Williams, Med. Dr. Villiamson a Dr. E. Atherstone. Mnohými díky povinen jsem však též panu biskupu Ricardsovi, Hon. Cawoodovi, rodině páně Francisově, kterou zastal jsem v Šošongu v zemi Bamankvatské, rodinám rev. Waltonově, Woodově a Bartonově, panu Tidmarshovi, p. Glanvillovi, kuratoru musejnímu, a j. Tu dostal jsem také mnoho zajímavých předmětů přírodopisných, zejména živého rysa od very rev. pana Deana Williamsa a několik trilobitův od pana Glanvilla. Též nasbíral jsem dosti nerostův a hojný počet cizozemských rostlin, při čemž mi pan Tidmarsh z botanické zahrady pomáhal velmi ochotně. Nad to podařilo se mi nabyti početných živých ptákův, ale těch pozbyl jsem ze tří čtvrtin ten den, když odjížděli jsme do Eliščina Portu. Byltě takový mrazivý déšť, že většina zvířat, ač dobře byla opatřena, podlehla nepohodě dříve, než jsme dojeli železniční stanice, jen několik málo hodin vzdálené.*)

Večer téhož dne přijeli jsme do Eliščina Portu. Plesaje pozdravil jsem po tolika letech zase moře umiňuje si, že k němu, dokud ve městě pobudu, obrátím všechen svůj pozor. Téměř den jak den za šestinedělního svého pobytu vyjížděl jsem k mysu Úskalnímu (cap Recif) nebo dál a druhdy též k ústí Zwartkopsriveru, abych na jeho pobřeží sbíral přírodniny. V Portu Eliščině učinil jsem několik přednášek. Za jeden výklad poctila mne obchodní komora (Chamber of Commerce) 60 librami šterlinků. Všude přijali mne vlídně, zejména měly se ke mně přátelsky redakce časopisův „Eastern Telegraph" a „Eastern Herald". Ve sběratelské mojí horlivosti pomáhali mně

*) Nyní železná dráha vystavěna jest až do Grahamstownu.

zvláště pánové Vermold, Holland a Halok, jakož i bývalý rakouský konsul Allenberg. Pan Holland, jehož choť jest umělkyní, zabývajíc se také ráda studiem jihoafrické květeny, učinila mne pozorným na hromadu zvířecích kostí, lastur a ulit měkkýšů, které v některých místech na pobřeží mořském byly nahromaděny při hodech bývalými obyvateli tohoto území, činíce takořka pahorky. Zvěděv o těchto nálezech teprva, když jsem odjížděl z Jižní Afriky, nemohl jsem rozhodnouti, zdali snad nepocházejí od Křováků. Není-li tomu tak, tož hodovní tyto zbytky nakupil nějaký kmen, už vymřelý. V Eliščině Portu shledal jsem též ve dvaceti čtyřech bednách dobře uloženy sbírky, před rokem tam zaslané, a přidal k tomu nové, tak že naplnily i s tím, co sebral jsem v Portě Eliščině, dohromady čtyřicet sedm beden; v Kapském Městě připojeny k tomu ještě dvě bedny.

Než se rozloučíme s Jižní Afrikou, dovolím si ze svého zápisníku podati jednu z nejzajímavějších lvích honeb van Viljoena, o kterém už čtenářům známo, že patří k nejznamenitějším jihoafrickým lovcům slonů; k tomu pak přidám loveckou příhodu domorodce Jana Witboye. Viljoen pobyl několikráte s Pitem Jakobsem, aby lovil slony, ve zvěrnatém Mašonsku dostav k tomu od krále sousední říše Matabelské zvláštní povolení. Za takové daleké výpravy lovecké oba lovci nejednou se potkali se lvy; následujícími řádky vylíčím jedno toto setkání.

Van Viljoen lovil tenkráte spolu se synem Janem. S oběma šly jejich ženy, Janova pak měla s sebou obě své děti, z nichž mladší ještě kojila. Lovci hnuli se táborem položivše se s vozy poblíž oblasti jedovaté mouchy tsetse, nepřístupné jejich tahounům a jezdeckým koním. Nechávajíce žen v táboře lovci chodívali se sluhy pěšky daleko do území tsetsí sledujíce třebas několik dní slony, prchající dál a dále přede střelnou zbraní. Nové tabořiště obhlížel častěji, i když nebyli přítomni, i když se vrátili, velmi smělý lev, jak se zdálo, vždy týž. Poprvé spatřili jej kdysi ráno. Nastávající den zapudil soumrak daleko na západ, ale v táboře všickni byli ještě pohrouženi

ve hluboký spánek. Dopřáli si trochu víc odpočinku, když velitelé odešli. V ohradě z mapaniových haluzí stály dva obrovské vozy, ve kterých běloši ukládali své zásoby, kdežto rodiny jejich ubytovaly se ve dvou chýžích, ledajak z rákosí a klesti spletených, travou pokrytých a hlinou omazaných, jež přistavěny byly k ohradě. Je to význakem boerského lovce, že na svých loveckých výpravách v poušti vždy klade takový bídný domek hartebeestový nad vůz, v němž přece i veliká rodina má dosti místa. Blízko prvé ohrady stála druhá z trní, objemem trochu menší ale vyšší, kterou se dobytek hradil.

Konečně tichý tábor oživl. Malá rohož, která zahrazovala malounký otvor jedné ze tří kuželovitých chat travěných, postavených k ohradě pro sluhy matabelské, odstrčena byla zvnitř tmavou černou paží, a statný Zulu, černý jak uhel, protáhl se ven a hned sklonil se k ohni, před chýží uhasínajícímu, a dýmal do něho, až zase vzplanul. Za ním vylezli brzo dva druzi; nejranější však vytáhl si z chaty dva asagaje, napíchl na kopí kus masa a chopiv se též hořícího podpalku, aby si za několik hodin mohl na pastvě upéci pečeni, otevřel ohradu dobytčí a vypustil z ní skot. Ten zamířiv obvyklým směrem bral se pomalu do blízkého houští. Ozbrojený pastucha kráčel za stádem popěvuje si zticha národní písničky. Sotva že však odešli na dvě stě kroků od tábora, voli vyburcováni jsou ze své ztupělosti náhlým přepadem lva, který se na jednoho z nich vyřítil. Ale Matabele, ač byl velmi nehorázně vyrušen ze zpěvu, nepozbyl ani na chvilku ducha, neboť jedva lev pravou tlapou chopil vola u huby, aby mu, jak obyčejně přepadaje skot činí, zarazil dech, a jedva zaťal druhou do levého plece a zakousl se do chřtánu, již asagaj pastevcův zasvištěl vzduchem; ale jsa bohužel lehký zasáhl sice šelmu do pravé kosti předramenní, odrazil se však jak od kamenné desky a spadl do trávy.

Úhozem a pokřikem přepadeného Zula i druhů jeho, přispíšivších na pomoc, šelma jest zaplašena. Matabelové zahnali hned ta-

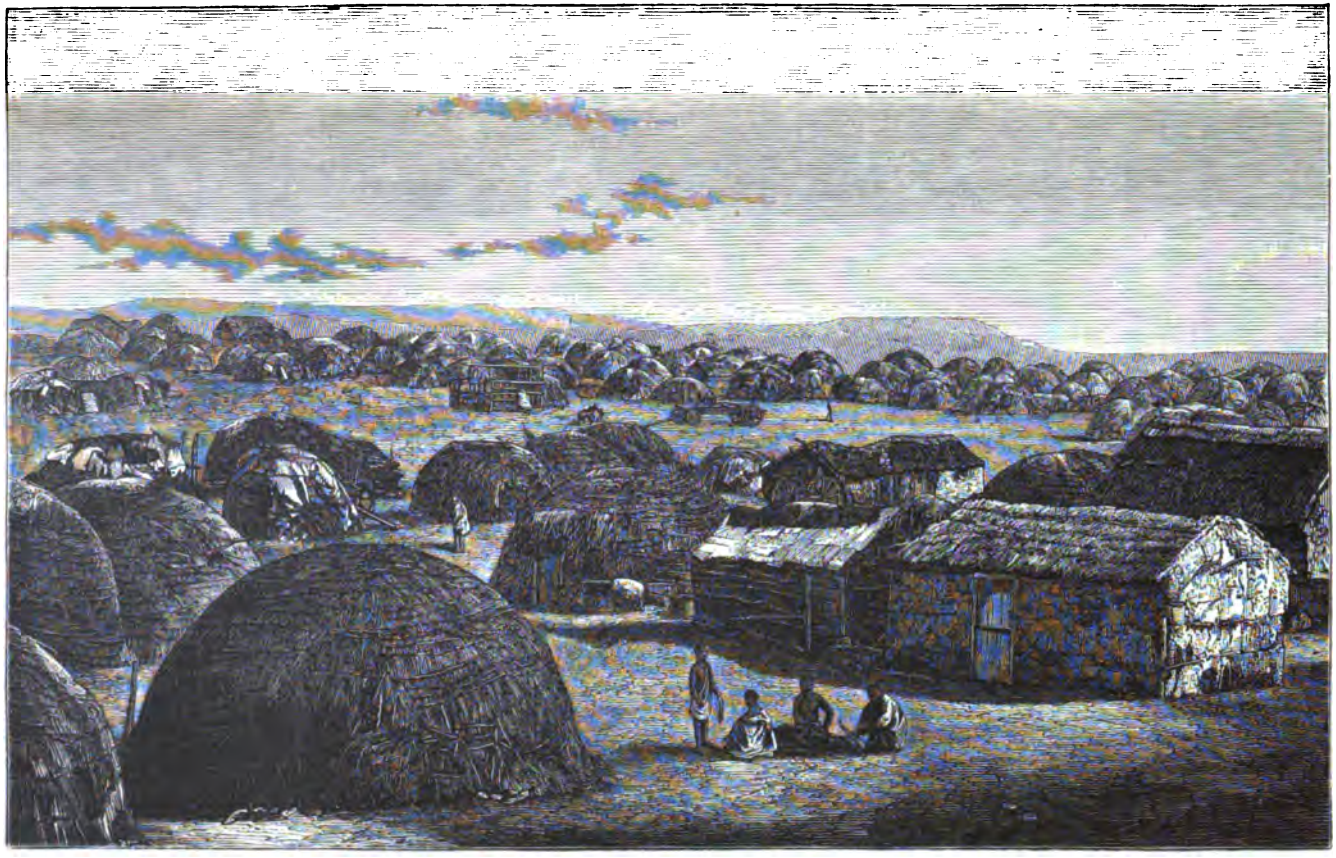

Osada Fingûv u Portu Eliščina.

houny zase do kraalu, jeden vypůjčil si od ženy Janovy pušku, ostatní pak chopili se svých oštěpův a štítův a vydali se sborem pronásledovat lva. Našedše stopu přesvědčili se záhy, že se lev ohromnými skoky skryl daleko ve křovinách. Vrátili se tedy domů a vyhnali tahouny opět na pastvu hlídajíce jich tentokráte společně po celý den. Chystalit se, že je šelma znova přepadne, ale minul den prvý, minulo dnů několik, aniž lev se ukázal, ačkoli noc jak noc řvání jeho svědčilo, kterak jest na blízku.

Dvacátý den po této příhodě bílí lovci vrátili se do tábora, ženy pak jejich nevyčkavše ani, ažby muži vlastní dobrodružství mohli vypravovati, líčily jim hned útok drzého vetřelce. Jako by každý hollandský lovec učinil, oba Viljoenové jali se ještě týž den stíhati šelmu, ale marně jí hledali, ač po několik dní se všemi sluhy — patnácti Matabely — prochodili keře a houštiny. Ježto pak i v noci řvání lvovo bylo řídčeji slýchati, domnívali se, že šelma z toho kraje načisto odešla.

Osm dní po návratu z honby sloní starý lovec opustil se svojí ženou tábořiště, aby navštívil krále matabelského La Bengulu. Po dvou dnech odešel odtamtud též syn jeho hodlaje opět honiti slony v území mouchy tsetse. Zrovna za sedm dní potom lev znova objevil se u tábora, v němž tenkráte zůstala jen žena Janova s obéma dětmi a stranou ve travěné chýži jeden Matabele. Ženě, která soudila se — ač nevím proč — u větším býti bezpečí ve hliněné chýži než ve voze, obehnaném trnitým plotem, zdálo se, že řvání lví, ozývající se tehdá časněji než jindy, totiž už při západu slunce, věstí nějaké neštěstí. Ještě pak více se roztesknila, když nastala velmi temná noc, že lev nemohl ku přepadu míti lepší.

„Ujistivši se," vypravuje žena van Viljoenová, „tím, že dobytčí ohrada dobře jest opatřena, a že sluha roznítil ohně kol ní, odebrala jsem se trochu dříve než obyčejně do hartebeestového domku. Lví řev ozval se znova a to mnohem blíže než poprvé; nedomnívejte se však, že mi nahnal strachu — žena hollandského lovce jest zvykla

pustině, i není jí jednou, nýbrž přečasto dívati se líté zvěři do zuřivých zraků. Choť lovcova neprchá ani tehdá, když jí hrozí černí zloději nebo lupiči. Třímajíc zbraň hájí se statečně, a přece — ačkoli neumím povědětí proč — byla jsem onu noc rozčilena, cítila jsem prudký tlukot pod levým prsem, a bylo mi úzko, kdykoli jsem pohledla na obě spící děti, přikryté na zemi halenami; několikráte jsem vstala, abych rozžehla světlo; ale což jsem směla tak učiniti? Záře, pronikající nesčetnými štěrbinami ven, byla by zajisté pozor lupičův obrátila na nás v chatě, a šelma poznala by také, že chýže neodolá její tlapám. Svírala mne taková úzkosť, že jsem povstala; vzduch, zdálo mi se, dokud jsem seděla na zemi, byl strašně dusný. Vstala jsem; než jakmile jsem stála, táhlo mne to zase k robátkům, nebyloť jich ve tmě viděti, a to nahnalo mi ještě více strachu. Jak jsem byla spokojena, když naklonivši se k nim zaslechla jsem, ana klidně dýchají! Zatím se lev znova jal řváti, už byl nejspíše jen dvě stě krokův od nás.

Noc byla temná, ale tak tichá jako čirá, a zřetelně rozeznávala jsem pohyby tahounů za ochranným plotem. Ani neušlo mne, jak praskaly ohně, na několika místech kol ohrady zapálené, a druhdy zdálo mi se, jakobych slyšela tlukot svého srdce: takový klid a ticho byly vůkol mne. Bohužel nenechali mně ani jediné pušky v tábořišti, tak že neměla jsem žádné zbraně, abych se mohla proti lvu brániti. Ježto však se přes hodinu neozval žádný řev lví, utišila jsem se poněkud; abych pak rychle zapomněla, co mne kormoutilo, naslouchala jsem s tím větším potěšením, ba s celým srdcem, jak děti oddychovaly. Než pojednou, ani nevím, jak mi to připadlo, klidný tento a šťastný spánek mých dětí znova mne postrašil. Což kdyby byl přerušen, kdyby byly vyburcovány s vlastním nebezpečenstvím! Pokládala jsem se tak nešťastnou, jako nikdy. Trápíc se tak více než hodinu, že snad děsné moje předtuchy se splní, shledala jsem náhle, kterak stávají se hroznou pravdou.

Nejprve bylo slyšeti patrný hluk a potom, jak voli v ohradě splašeně pobíhali, za několik okamžiků pak ozvaly se pádné kroky.

Což nás šelma opravdu zvětřila a žene se nyní po nás? Naslouchala jsem skulinami dveřními, ale zaslechnuvši pádný krok, an se opět blíží, letěla jsem k dětem. Nemluvně dýchalo rychleji; dotkla-li jsem se ho snad neopatrně? Nezbývalo, než abych ho vzala na ruce, a hlavičku jeho přitiskla na prsa, vždyť zdálo mi se, že ležíc na lůžku jest daleko, nesmírně daleko ode mne. Tišila jsem ho svým dechem a polibky, až rychlý a těžký jeho dech bohudík přestal. Dup, dup, znova ozval se zvuk lvích kroků, chatě blíž a blíž. Potom, pane, než jsem se toho nadála, zaslechla jsem, jak šelma jest u stěny chatrče. Přirazila hlavu ku široké nižší skulině a to s takovou silou, že nepevná omítka padala se vnitřní stěny. Hlubokým střebavým dechem čmuchala štěrbinami, aby ujistila se, že jsme vnitř.

Ani nevím, přimknula-li jsem dítě v nepokoji tuze k sobě, ale dalo se do pláče. Snad nehoříte se pane; proč vraštíte čelo? Mohlaliž jsem za to, že jsem dítě tak pevně vinula k sobě? Zůstalať jsem zajisté touž hollandskou ženou, ale byla jsem bezbranná vydána jsouc v temné noci v šanc lítému nepříteli, jehož nad to ani nebylo lze spatřiti. Sklonila jsem se ke druhému děcku a zdvihla je, než to vzbuzeno jsouc pláčem nemluvněte, jalo se neméně prudce plakati. Co bylo mně smutné počíti? Jak měla jsem dítky ukonejšiti? Zoufale vrhla jsem se v před, až se rozpálené čelo doteklo travěné střechy, a tiskla obě děti pevně k sobě. Sotva že jsem zdržovala slzy, než vzmužila se přece nadlidskou skoro silou, vždyť žena lovce boerského nesměla vzlykati.“

Když se po několika dnech žena van Viljoenová jala příhodu svou líčiti muži, mateřský cit její, tak dlouho mučený, ulehčil si prudkým vzlykotem.

„Chtěla jsem na vlhké trávě ochladiti planoucí čelo, aby však byla dovršena míra mé bolesti, pronikl náhle všemi trhlinami a skulinami křehké naší skořepiny omamující a téměř ohlušující řev. Tenké nicovaté stěny a vůkolní vzduch zdálo se, že se třesou. Znáte jej dobře, kolikrát a kolikráte slýchal jste v pustině tento zvláštní

řev. Jako by jej vyrážel chraplavým hrdlem obr pomsty žádostivý! Temné zvuky vyrývají se nejprve rychle po sobě, potom pomaleji s krátkými přestávkami a ne tak zřetelně, až končí temnými stony. Každou chvilku zdálo mi se, že stěna se promáčkne, a že spatřím strašné oči, zelenavě se blyštící. Sotva jsem stála na nohou, a síly mne opouštěly, než díky Bohu, on střehl nás. Lev pokusil se ještě několikrát, aby nás řváním vypudil z chýže, ale nepovedlo se mu to. S větším zdarem potkal se v dobytčí ohradě. Voli prolomili trněný plot, lev přepadl jednoho z nich a sklál jej blízko našeho bytu. Zřejmě zaslechla jsem ubohé zvíře sténati a zlostně bručeti lva, který odešed několikráte za noc od mrtvoly pobíhal kol obydlí našeho, aniž se však zase tak přiblížil jako poprvé."

Vrátiv se z lovu Jan Viljoen pustil se znova za loupežným vetřelcem, k čemuž bylo potřebí mnohem větší opatrnosti než v krajinách Bečuanských, poněvadž jest nebezpečno choditi vysokou travou, jež zarůstá roviny a doliny Mašonské. Avšak i tehdá lovec marně se pachtil dostihnouti šelmy. Po pěti dnech navrátil se starý van Viljoen se ženou pobyv u dvora matabelského. S ním přišel hollandský lovec jménem Grief.

Téhož odpoledne, když si boerové podřimovali, probudili je sluhové, jimž bylo hlídati koňů, přivedených z Matabelska, zvěstujíce, že je přepadl lev nejspíše týž, co zachvátil vola, chtěje jim vyrvati jezdeckého koně. Lovci hned osedlali koně, vzali několik Matabelů s sebou a pospíšili tam, kde byla šelma zpozorována. Starý Viljoen uvolil se, že pojede po břehu blízké řeky Unqueje, kdežto syn jeho a Grief přejeli mělké řečiště, aby prohledali protější břeh. Jedva že tam dospěli, Matabele ukázal jim lva, ležícího pod keřem.

Šelma položila se asi sto metrův od řeky. „Jakmile nás spatřil," Jan Viljoen vyprávěl mi, „sebral se a vzal do zaječích. Nikoliv, povídám, tenkráte nám neutečeš, a pustiv koni uzdu rozehnal jsem se a brzo také došel přání svého dohoniv šelmu, která se chvílemi skokem povznášela nade trávu. Již šedesáte kroků před ním obrátil

jsem se najednou čelem proti němu, i podařilo se mi, že jsem ho hlasitě vzkřiknuv a zamávnuv hrozivě rukou na chvilku zastavil. Tohoto okamžiku užil Grief, za námi cválající, a vystřelil s koně po lvu. Koule zasáhla šelmu, a ta, jak se nám zdálo, skácela se mrtva. Hned přispíšili s ryčným pokřikem sluhové matabelští, aby po svém zvyku vrazili oštěpy do mrtvoly, ale — zrovna v tom, když se mu přiblížili, lev, domněle mrtvý, vyskočil a chystal se na skok. Jenom dva černoši vydrželi na místě, spatřivše však, že je druzi opustili, dali se také v ústup, neboť nemohli ve vysoké trávě sledovati pohybů lvových.

Jakmile však lev uzřel i ty dva prchati, skočil za nimi; stíhaný byl stihatelem. Jezdci, kteří měli jej za mrtva, obrátili koně a jeli právě pomalu k tábořišti, ani je tu zarazili Matabelové volajíce o pomoc. Rázem tedy zatočili koně a spěchali vybavit obou domorodců, zle sevřených. Ale přišli tuze pozdě, aniž mohli zabrániti, aby lev jednoho z nich nepopadl, ku zemi nestrhl a stehen a ramen mu nerozsápal. Jan van Viljoen byl prvý na místě. Dojev až ku samé šelmě skočil se sedla a vypálil lvu, naň upřeně hledícímu, kulku do ucha, tak že se zvrátil na pravo a padl vedlé své oběti. Raněný Matabele však domnívaje se, že se lev dělá mrtvým jako poprvé, vyskočil a utíkal, ale již po dvaceti krocích skácel se beze smyslů ztrativ mnoho krve. Tři měsíce ubožák ležel pádem, než se početné jeho rány zahojily. Lev byl odrůdy krachmanetje a poslední, jejž Jan van Viljoen zabil.

Kromě smíšence Afriky poznal jsem na svých cestách ještě jiného domorodého lovce Jana Witboye. Jan Witboy nemohl se honositi krásným obličejem, neboť šelma mu jej nemálo zohyzdila. Není však proč litovati této jeho nehody, neutrpěltě nic na své povaze, ani nepozbyl mužné svojí síly. Vizte přece tu statnou postavu, tu svalnatou paži; i tmavému tělu Bečuana ze kmene Makhosiův znamenitě sluší mohutné svaly.

Jestliže pak jsme se s ním seznámili, shledáme, že je to ryzí poctivec, jakého bys mezi tmavými domorodci jihoafrickými hned

tak nepohledal. Makhosi ten sloužil muži, jejž poznamenal jsem písmenkem Y., člověku to, jehož ani angličtí obchodníci se slonovinou, ani hollandští lovci tuze nemilovali. U takového pána bylo též ovšem perně sloužiti. A Jan Witboy vskutku měl u Y. službu, v níž mu bylo za všecko odpovídati. Putovaltě zajisté kolik neděl, maje jediného sluhu, s vozem drahocenného zboží skrze poušť, a přišel-li pán sám k vozu, poslal Jana s několika sluhy do lesa, aby proň lovil slony. Ve druhé polovici lovecké doby r. 1875., když jsem jej v měsíci srpnu poznal u pánve Sněhulákovy, Makhose přinesl za kořist svému pánu kly tří samcův a deseti samic sloních. Vybrav se tenkráte s několika Makalaky, od Y. mu přidanými, na týden z tábořiště, aby v území Zambesijském lovil řečené obry, zakusil dne 23. a 24. m. července příhodu, kterou tuto vypíšu.

Již za ranního šera dne 23. t. m. Witboy opustil travěnou chýži v houštině lesní a vyšel s pomocníky ku Zambesi, aby na pobřeží pátral po čerstvých stopách sloních; jesti to zvykem jihoafrických lovců, že záhy z rána prozkoumávají břehy stojatých a živých vod, aby zvěděli, která zvířata vůkol nich přebývají. Činí to proto, že vyšší zvěř v rozličných dobách nočních hasí svou žízeň odcházejíc po té ještě před svítáním z vod a odebírajíc se na pastvu. Barevný náš lovec měl dosti štěstí, neboť jda málo podlé břehu našel velmi četné sledy sloní. Trávník a tráva pobřežní i písečná půda lesní byly v šíři několika krokův udupány, jakoby je přejel těžkým válcem. Jakmile sloni odejdou od vody, kráčejí rychle kolik hodin, než se dají do pastvy; toho jitra předešli obři pronásledovníky své nejmíň o čtyři hodiny, tak že bylo lovcům třeba pospíšiti, aby dostihli kořisti, prve než nastane polední úpalné vedro.

Nad očekávání dosáhli svého záměru, a vůdce poranil těžce samici. Ježto však byli šestihodinným během na smrť unaveni, nebylo jim možná ve přestrašném žáru slunečním stíhati stáda, jež se po výstřelu dalo na útěk. Ustali ho tedy pronásledovati, aby se nazejtří opět za ním pustili; což bylo tím snáze možná, poněvadž se sloni

jdouce po svých spádech výjimkou zase přiblížili k veletoku, tak že bylo lze ode břehu za půl hodiny přijíti tam, kde slon byl poraněn, byť i to místo bylo na dvě hodiny proti proudu od toho, kde ráno počali. Mimo to lovec byl jist tím, že slon těžce jsa poraněn bude sám potloukati se v lese nebo dokonce zdechne.

A vskutku nazejtří ukázalo se, že Witboy soudil správně. Nalezlť jen několik set kroků nad místem, kde slona minulý den poranil, jeho mrtvolu. Zvíře pokusilo se nejspíše prchati za svými druhy, ale za krátko zůstalo pozadu a skácelo se mrtvo. Witboy spatřil mrtvou kořisť před sebou, co by kamenem dohodil, podepřel pušku o nejbližší strom a pobídl sluhy, za ním se klátící, ať si pospíší a dají mu sekeru, aby slonu vysekl kly; potom sám zamířil ku mrtvole, došel k ní až na deset krokův, ale v tom zarazil se uzřev na padesát kroků dále na stezce slonů mrtvé sloně. Bezděky připadlo mu, že tu lvi pokračovali v záhubě, již on začal, usmrtivše osiřelé mládě. A věru dříve, než se nadál, domněnka jeho stala se pravdou, neboť nepokročil ještě ani o krok, a v tom ozval se strašný řev lva, vystupujícího z řídkého křoví asi sto kroků před lovcem.

Byl to statný chlapík, se kterým bylo Makhosovi podstoupiti boj o kořisť. Jsa z obecné odrůdy měl hustou hřívu a kosmatou čuprynu. Srsti byl neobyčejně tmavé, a ta se ještě pod nízkými, ale košatými trnovníky velbloudími, daleko od sebe stojícími, jevila téměř černou.

V jihoafrické pustině jest zvykem, jejž známí rovně jako cizinci zachovávají, totiž vespolek se líbati a rukama si potřásati. Což tedy divu, že lev jsa pánem lesa a mocnějším z obou chtěl jen, jak se slušelo, po svém způsobu tlapami upřímně přivítati hosta. Tak se tedy přítel lev přiblížil Witboyovi. Jan však znal čeládku tuto dosti dobře, za kolikaletých toulek vzbudil nejednou beze své záviny v leckterém lvu laskominy, ba několika z nich, kteří příliš byli dotěrni, posloužil olověnými pilulkami a pak jim necitelně a nemilosrdně

stáhl kůži. Tentokráte nezdálo se, že pozdrav projde jako obyčejně; olověné pilulky byly sice do jedné v opasku, ale neblahá oplatka — chyběla. Puška byla podepřena tamto na stromě, a sluhové rozprchli se hned, jak se lev poprvé na přivítanou ozval, po stromech nedbajíce pána, volajícího, aby mu přinesli ručnici. Dáti se na útěk, ba otočiti jen hlavou nebo jinak se pohnouti, bylo by způsobilo zkázu, nehledíc ani k tomu, že by se tím lovec zrovna za prvním pozdravem zle provinil proti mravům, v zemi obvyklým.

Nespouštěje tedy očí se lva, neustále pozdravujícího, totiž vrčícího, a maje ruce založeny Jan Witboy stál na místě, odkud spatřil mladého slona a jeho vraha. Ten zatím klusal tak pádně, ale bohužel i tak rychle s pootevřenou tlamou blíž a blíže, že Jan užuž cítil těžké tlapy na svých ramenou a v obličeji teplý dech šelmin. Neutěšená to věru podívaná na stkvělý, strašný chrup lví, cení-li se na tebe bez obyčejného prostředníka, železných tyčí, v širé pustině a to z dálky víc a víc ubývající. K tomu strašné vrčení, přechod to ze chraplavého bručení ve řvání. Ubohému lovci bylo vrčení to jistým znamením nejvyššího vzteku, blížící pak lev projevoval tím, kteraké jest Jeho Milosť lesa pán špatné nálady mysli. Po několika chvilkách, které se Witboyovi zdály nekonečnými a, když uplynuly, zase tuze krátkými, šelma dospěla slonice. Laskavý čtenář dovolí, abych dále vypravoval vlastní řečí Witboyovou.

„Tu stál lev přede mnou," Jan Witboy ukázal na peň, bleskem spálený a na dvanácte kroků vzdálený, „vypínal vysoko hlavu a čuměl na mne. Chtěl nablednouti do mého srdce, zdali se ho nebojím. Rozceněnými zuby mínil mně nahnati strachu, abych se stal plachou gazellou. Ohonem tepal trávu, ale pomalu, z tohoto pak náhlého a přece volného tepotu i ze chraplavého vrčení poznal jsem, že mi morena tau (pohlavár lev) není nakloněn a že mne ani na přivítanou ani na rozchodnou nepozdraví žádným „rumela". Dvakrát a snad ani ne dvakráte pohnul jsem, co jsme byli pospolu, víčky. Strachovalť jsem se, abych ani tím nepodráždil lva. Volně stál jsem tu

jako strom, kterému však všekaz prožral a podkopal kořeny; stehna mne tížila, jakobych visel na některé olověné tyčce, jež můj pán prodává batům (barevným domorodcům), kolena a nohy třásly se mi pod tělem, a cítil jsem, jak mne síly opouštějí. Ba, to zlé jeho oko, ty rozceněné zuby, ty mne oslabily, ale zároveň mne vzpřimovaly, neboť netroufal jsem si utéci. Věděl jsem, že nevyváznu smrti. Tiše, aby toho lev neslyšel, řekl jsem rumela svému pánu, příteli Afrikovi a všem těm soukmenovcům, jichž jména mi právě připadla. K těžkým nohám přidružila se ještě bolesť na prsou. Strom sice stál posud, ale peň jeho — prsa — stísněn byl se dvou stran, jako by zapadl do úzké skalní rozsedliny. Maje mne stále na mušce lev očmuchával slona, mezi námi oběma ležícího. Nazdvihl podruhé obrovskou lebku, ale" — a tváře Witboyovy rozšklebily se, co mohly, neboť ubohý znetvořený obličej nebyl schopen úsměvu — „na mne se nepodíval, zrak jeho střehl se mého! To byl první záblesk naděje, že mne pokládá čarodějem a že mu, ač nemám v rukou žádného tlobole (pušky), připadám kozanou (nižším náčelníkem)."

Witboy poznal takto rychle, že se právě tak jistě zachrání, jako mu před několika chvilkami jistá hrozila smrť. Tíha spadla s těla, těsné skalní balvany rozestoupily se a strom stál tu volně; všekazi zalezli, peň už se netřásl, slabosť ho opustila, a nic ho již netísnilo. Ano Jan Witboy nabyl odvahy, běs přeskočil z něho do lva; to již nebyl lev, který ležel za slonem, to bylo pouze phyri (hyéna, vlk). A phyri odvrátilo hlavu, ustoupilo krok na zad, ha, ha, ha, lev dal se v ústup. Krok, druhý krok, a chůze jeho se zrychlovala. Hlavou byl obrácen ke mně, ale zlé jeho oči jen zřídka povznesly se k mým. Střetly-li se zraky naše, tu šelma hodila hlavou zpět a tlamou chňapala po mně ukazujíc mi zase zuby na palec dlouhé. Pětkrát deset kroků lev ustoupil. Witboy byl by radostí skočil za ním, než Witboy stanul a s dobrou se potázal. Chtěl jsem ustupující šelmě poděkovati: Ty dobrý lve, myslil jsem si. Pak zase chtěl jsem mu spílati: Ty zbabělče, hleď, utekl jsi přede mnou. Morena tau však byl

horší ode mne, uhodl mé myšlenky, neboť najednou se otočil a dlouhými skoky rozběhl se na mne.

Chtěl mne polekati a vrčel jako Matabele, který ve tlupě zbabělých Makalakův, aby vynikl, křičí a kirim kolem sebe mlátí, aby zpupností svou všem ukázal svou sílu a nadvládu svého kmene. Lev přiblížil se mi až na zdélí dvou slonův a čuměl na mne, co bych třikrát oddechl, po té však se obrátil a dlouhými skoky utekl. Jen jednou se ještě ohlédl a pak zmizel ve křoví. Já však stál pořáde na témž místě, kde mne poprvé tak polekal naliv mi těžkého olova do nohou. Teprva potom přišli sluhové, přinesli pušku a sekeru tvrdíce, že mám vydatná kouzla na těle, neboť prý lev uprchl, aniž mne zardousil. Neposlouchal jsem řeči zbabělcův, ale pohrozil puškou v tu stranu, kam lev uprchl.

„A přece mne nesnědl," byla poslední slova Jana Witboye, když líčil, v jaké nemilé společnosti ocitl se dne 24. m. července v lese Zambesijském. Nazejtří vystopoval nové a čerstvé stopy sloní na břehu veletoku, šel po nich, ale nepřišlo mu nic do rány.

S pány Allenbergem a Vermoldem učinil jsem několik vycházek ku Zwartkop-riveru a Zondaags-riveru a nasbíral jsem při tom přečetné zkamenèliny, náležející do útvaru jurského. Sbírky své a klece se živými zvířaty*) hodlal jsem odeslati do Evropy po parníku Arabu, majetku to Union Steam Ship Company. Také dohlížel jsem, když se nakládala loď, která vozila bedny ze skladišť do parníku, zakotveného na půl míle ode břehu, a neodešel jsem z lodi dříve, dokud tam nebylo všecko opatrně složeno. Po tom odebral jsem se do města, abych vykonal návštěvy na rozloučenou, neboť chtěl jsem týmž parníkem jeti až do Města Kapského, tam pobyti čtrnácte dnův a pak přestoupiti na parník German. Vrátiv však se k moři spatřil jsem své bedny, any byly nakupeny na pobřeží. Když totiž táhli loď lanem skrze příboj, přetrhlo se, a loď vržena jest na souši,

*) Velmi mne bolelo, že jsem nikterak nemohl věrného Moska odvézti s sebou do Evropy.

při čemž do ní vnikla voda. Jen zázrakem nerozbila se loď o dřevěný most přístavní ve trosky, tak že jsem nepozbyl výsledku práce za poslední čtyři léta. Poněvadž pak nebylo lze, abych svého břemení dostal na palubu Arabovu, než ještě téhož odpoledne odjel, svěřil jsem je v dohlídku rakouskému konsulu, nově pro Eliščin Port ustanovenému, panu z Mosenthalu, muži to jak úslužnému tak velice

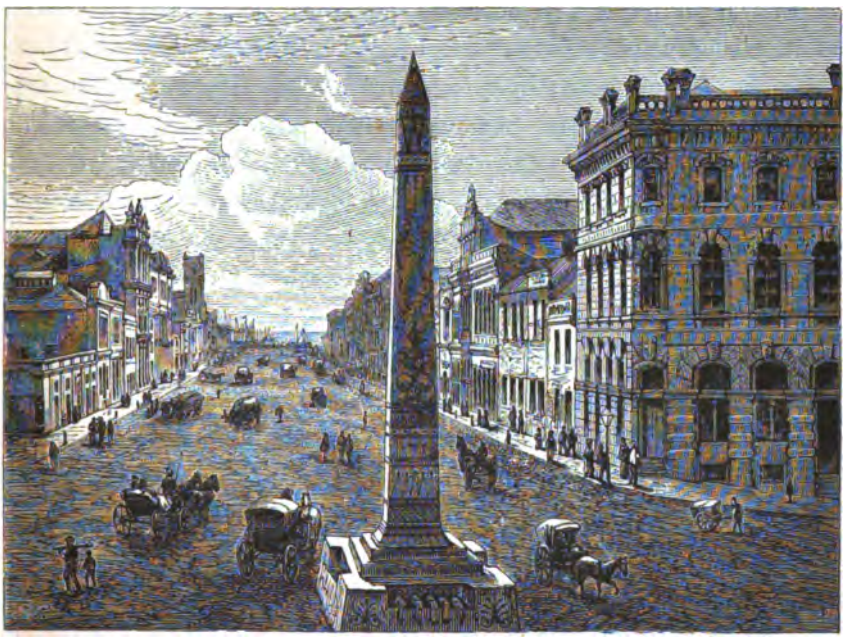

Mainstreet v Eliščině Portě.

vzdělanému, který se mimo to za mého pobytu v Portu Eliščině s velikou měl ke mně ochotou zastávaje se vůbec v cizině velmi vřele záležitostí rakouských.

Když jsem po čtrnácti dnech vstoupil v Kapském Městě na loď, nalezl jsem bedny své na Germanu v nejlepším pořádku srovnány a zvláštním prkenným pažením opatřeny, z čehož povinen jsem díky hlavně panu Mosenthalovi, Allenbergovi, Vermoldovi a druhému dů-

stojníku lodi Germanu. Třetí den, co jsme vyjeli z Eliščina Portu, přistáli jsme ve Městě Kapském, kdež mne rovněž tak srdečně přivítali jako ve městě předešlém. Tam učinil jsem několik výkladův o svých cestách, zejména též ve filosofické společnosti, která mne rok před tím zvolila dopisujícím členem. Ve Městě Kapském bylo mi také zvláštní ctí, že jsem seznámil se s Jeho Excellencí místodržitelem kolonie Kapské sirem Bartlem Frerem, jenž náleží k nejčelnějším anglickým politikům a zeměpiscům, potom s několika šlechtici, kteří činili jeho družinu, zejména se synem lorda Hathurtona, panem Littletonem. Tolikéž poznal jsem ministry kolonie Kapské, mnoho nejpřednějších členův obou sněmoven parlamentu kapského, proslulého astronoma professora Gilla, kustoda jihoafrického musea pana R. Trimena, zemského geologa Dunna, geologa Shawa, botanika Bolusa. redaktory časopisů „Cape Times“, „Argus“, „Standard Mail“ a „Lantern“ jakož i listu „Uitenhager Blatt“ pana Bidwella — vesměs to pány, kteří se vřele ujímali mého zámyslu prozkoumati střední Afriku Jižní a pak otevříti Střední Afriku na jih. Členové parlamentu prokázali mně velikou čest, ježto ten den, když jsem odjížděl z Města Kapského, hon. Brown učinil ve sněmovně návrh, ať se správa osady Kapské ujistí mojimi službami, aby nově bylo propátráno území mezi Vaalem a Zambesim. Vláda Kapská však, jak jsem se později dozvěděl, žádala ctěného pana navrhovatele, aby hledě k návratu mému do Evropy odvolal svůj návrh.

Ve Městě Kapském bylo mi zase věnováno čtyřicet liber šterlinků, které mi byly velmi vhod, ježto jsem delším pobytem ve Grahamstownu a v Eliščině Portě vydal mnohou libru peněz, v Cradocku nabytých a k návratu určených. Doby ve Městě Kapském ztrávené užil jsem s polovice k tomu, že jsem na břehu mořském lovil ryby a houby, kdežto mne zátoka Algojská opatřila zejména hlavonožci, mlži, plži, mořskými housenkami a řasami, její pak okolí rostlinami a zkamenělinami.

Jihoafrické moje sbírky národopisné a přírodopisné, pořízené po výtce na třech mých cestách, skládají se asi ze 30.900 kusů, z nichž

jsem více než 12.500 vystavil od začátku m. května do konce m. října r. 1880. v pavillonu des amateurs (milovníkův umění) ve Vídni, který mně k tomu vysoké c. kr. ministerstvo obchodu laskavě propůjčilo. V této sbírce bylo přes 1300 národopisných předmětů, kterých poskytli mně kmenové: Křováci, Hottentoti, Fingo, Gaika, Galeka, Pondo, jižní a severní (matabelští) Zulové, Basutové, Bečuani (Batlapini, Barolongové, Bankvakecové, Makhosi, Manupi, Baharucové, Bakhatlové, Bakvenové, východní a západní Bamankvatové) jižní a severní Makalakové, Mašonové*), Manansové, Matongové, Masupiové, Marucové, Mabundové, Mankoë; několik kusů nabyl jsem od obyvatelů svatohelenských a madeirských a některé byly výrobky osadníků. Ve přírodopisném oddělení obsahuje se sbírka koží určených, aby byly vycpány, pročež těla těchto zvířat byla po smrti náležitě změřena, a kromě toho sebrána 41 lebka. Nad to bylo 14 menších zvířat uloženo v lihu. Dále byly tam 71 spratek, 62 anatomické praeparaty, 10 pathologických předmětů, 134 souroží gazellích, antilopích, pakoních, bůvolích a j. Ze ptačích kožek bylo vystaveno, a to ode mne praeparovaných 271; od lovce slonů Bradshawa získal jsem 62, 69 pak směnil jsem s Mr. Valshem za slonovinu; 42 koupil jsem od Mr. X. z kolonie Transvaalské a 20 od taxidermista jihoafrického musea ve Městě Kapském.**) Potom měl jsem ze ptáků 11 anatomických a 4 pathologické praeparaty, 23 hnízda, 89 vajec a skupinu 57 pštrosích per, spořádaných v osmi rámcích.

Ze plazů: 25 želev (2 anatomické praeparaty); 256 ještěrek [2 anatomické praeparaty];***) 87 hadův (10 anatomických praeparatův), a 45 obojživelníků. Dále: 69 ryb (4 anatomické praeparaty), a 35 vajec rozličných žraloků. Členovců nasbíráno 2256.

*) Viz přídavek 10.

**) Asi 50, koupených jednak ode čtyř sběratelů nejprve jmenovaných, jednak od pana Browna v Tati, jsem dílem rozdal, dílem po výstavě kimberleyské s jinými předměty prodal, abych uhradil schodek její; asi 60 kožek ptačích zůstalo v Praze.

***) Stejný počet ještěrek zkazilo se mně v Jižní Africe, ponévadž jsem neměl dosti silného vinného lihu.

Hmyzů nasbíral jsem od r. 1872. až do r. 1878. přes 18.000, 1300 pak směnil jsem za slonovinu s lovcem drem. Bradshavem. Ve výstavě bylo jich 2056 kusův, a to: 1744 brouci, 4 housenky, 25 vos, všekazí králová, 162 kobylky, 62 ploštice, 19 švábů, 39 hmyzích staveb.*) Klíšťat bylo 8, korejšů 33, pavouků 51, hnizd pavoučích 8,

Sloní noha (Testudinaria elephantipes).

štírů 36, stonožek 40, mnohonožek oblých 20, červů 4 druhy vystaveny.

Měkkýšů bylo 782, mezi nimi 9 hlavonožcův a 3 ulity hlavonožčí, 148 plžů, 26 mlžů, 43 přílipky, 26 mořských housenek, úhrnem 243 kusy, uložené vesměs v lihu. Raků poustevnických bylo se-

*) Hmyzy nabodal pan Dr. Nickerle v Praze určiv je z valné většiny.

bráno 10, ulit plžích 370, mlžích 100, přílipčích 70, dohromady 540 kusů.*) Z nižších řádů mořských zvířat bylo ve výstavě 933, zejména 37 mořských ježků, 15 hvězdic mořských, 7 slimejšů. Z mořských polypů bylo vystaveno: 31 skupina korálů ze Sv. Heleny, 336 ze zátoky Algojské, 3 ze zátoky Stolové, 365 hub ze zátoky Algojské a Stolové, 59 hub v lihu a 7 ze zátoky Stolové, dohromady 801 kus.**) K těm družila se konečně 73 nižší zvířata mořská.

Z 1138 vystavených zkamenělin dostal jsem asi 60 darem od pánův dra. Reeda v Colesbergu, Murraye v Kuilfonteinu, Kidgera v Cradocku a Cooka v Eliščině Portě, všechny ostatní sebral jsem sám. Dále bylo ve výstavě 1130 sušených řas mořských, 364 plody a semena, všeliká dřeva, houby a j. 3328 sušených rostlin v herbáři, ze kterých jsem 64 kusy dostal darem. Z nerostů bylo vystaveno 720 kusův.***)

Pobyv sedm let mimo vlast nemohl jsem déle odolati touze, abych zase spatřil své milé příbuzné a přátely v Evropě. Ponenáhlu mizelo zrakům mým pobřeží u Green Pointu a potom kupa hory Stolové. Ocean, jemuž bych byl před sedmi lety málem propadl za kořist, byl tehdá obrazem utěšeného míru a zachoval mne ve své přízni, dokud jsem nevstoupil zase na evropskou půdu.

Dne 5. m. srpna r. 1879. rozloučil jsem se na palubě parníku Germanu s Jižní Afrikou. Sbírky mé byly poslány do Evropy po několika částech. Největší zásylku asi 50 beden sám jsem přivezl s sebou. Ze přivezených živých zvířat odevzdal jsem karakala, dva hnědé orly a hadilova zoologické společnosti londýnské. Ostatní odvezl jsem do Rakouska. Jeho císařská Výsost kralevič Rudolf ráčil milostivě přijati ještěrky korunaté; paviana velmi krotkého a šedého jihoafrického

*) Nepočítaje v to 300 dupplikatův.

**) Nepočítám v to 500 dupplikatů. Z těch všech koupeno 50 exemplářův, ostatní nasbíral jsem sám.

***) V to není počítáno 400 kusů, z nichž jsem mnohé nedávno dal brousiti, při čemž ukázalo se, že jsou to onyxy neobyčejné krásy a jaspisové valouny, bohaté niklem.

jeřába dal jsem městskému zastupitelstvu pražskému pro městský sad, tmavohnědého pak supa mrchojeda a dlouhorukou jednu opici zanzibarskou fysiokratické společnosti.

Když jsem po několik neděl meškal v Londýně, podaly mi některé anglické rodiny nové důkazy své štědrosti, po kterých jsem byl s to, abych sbírky své dopravil do vlasti. Zejména povinen jsem velikými díky panu Littletonovi, synu lorda Hathurtona, který mně poskytl 100 liber šterlinků, jakož i ředitelstvu Union Steam Ship Company, jež mi prominulo všecko dovozné od Města Kapského až do Southamptonu.

V duši mé tane pevný úmysl, že se jak možná nejbrž vrátím do Jižní Afriky, abych pokračoval u výzkumech, a to nejprv, abych některá zajímavá místa, na kterých jsem jen mimochodem mohl pobyti,*) prohlédl zevrubněji, podruhé pak abych spoléhaje na zkušenosti, získané za posledních sedmi let, rozšířil prozkumy své z Afriky Jižní do Střední.**)

*) Viz o tom zmínky ve přídavcích prvého a druhého dílu.

**) Viz přídavek 11.

Přídavky.

1) Nemoc roiwater-siekte, která za některých let hubí tahouny v Natalu i v sousedních končinách Svobodného státu Oraňského a v Transvaalu, objevuje se z pravidla, když tráva dozrává; jesti to prudký, někdy však také chronický zánět vnitřních ústrojů močových, k němuž se druhdy připojuje též úplavice. Nejobyčejnějším příznakem bývá, že nemocný dobytek močí krev. Chorá zvířata, zdá se, mají veliké bolesti, neboť mnohá bučí zdvíhajíce vysoko hlavu, některá pak točí se při tom do kola. Dobytek ochuraví buď zrovna tam, kde pozřel rostliny, jež jsou původem nemoci, nebo také po osmi až desíti dnech, když odešel už z dotčených krajin. U některých podobá se, jako by je choroba mírněji zachvátila, tu pak dlužno prý dobytčata hned sprostiti práce a chovati je v místech, chráněných ode studených větrův, až by úplně ozdravěla. Jestliže však nechají se pode jhem, a týrá-li je zároveň studený déšť, tož tahouni roznemohou se za velmi nebezpečných příznakův a většinou scházejí smrtí. Nejlepším lékem jest, jak mně jistili, chlorodyn, patnácti až dvaceti kapkami vody rozředěný, který dává se zvířatům po pěti hodinách.

2) Prohlížeje v Šošongu ránu bojovníkovu shledal jsem několik hnisavých dučejů ranných, ze kterých bylo poznati, že kost nahoře i dole uhnila. Rozhodl jsem se tedy, že volné části odstraním; a poněvadž nemocný nechtěl dopustiti, abych ranné dučeje rozšířil nožem, dosáhl jsem toho opáliv je několikráte lapisem. Ježto však nebylo možná, abych tímto způsobem vytáhl dvaceticentimetrový kus kosti, vespod ležící, tož vypůjčil jsem si od pana Mackenzia nůžky na plech, strčil špičky jejich do dučeje, přeštípl zmrtvělou kost a nemaje jiného nástroje vytáhl jsem ji jak ostatní kleštěmi na zuby třenové. Tak odstranil jsem asi dvacet pět úlomků kosti a po té vyhledal jsem pátradlem dučeje ranné, jež vznikly odštěpky koule. Pak teprva byl jsem s to, abych čerstvými zářezy na zadní straně bérce

vybral úlomky kosti. Dlátem, jehož zajisté nebylo ještě nikdy užito k takové práci, oškrábal jsem přední plochu kosti lýtkové, tolikéž poněkud snětivou, a pak očistil chorá místa svrašťujícími prostředky. Když jsem toho muže po dvanácti měsících opět spatřil, oba konce holeni spojily se novou kostí, a domorodec, který se chodě druhdy podpíral o hůl, měl pouze kosť holenní trochu rozšířenou.

3) a 4) Když bolesti hlavy a nával krve do ní byly příliš prudky, pomáhal jsem si přikládaje silnou náplasť hořčičnou na krk, po čemž se hlava náramně zapotila, a sklíčenosť poněkud ustala. Za šestnáct měsíců, co jsem churavěl zimnicí, užíval jsem všeho všudy jen asi po dva měsíce malých dávek chininu, nikdy nade dva grany větších a většinou jednogranových. Nejvíce mi prospěly silné poty, které mne sice s počátku oslabovaly, ale zapudily těžký dech, bolesti hlavy a v týle, lámání v údech i temný pocit tíhy ve stehnech.

5) Ceny plodin jsou v říši Marucko-Mabundské, jak následuje:

	Na jižním břehu Čobském naproti Impaleře, nebo na jižním břehu Zambesijském u slapů Viktoriiných, jakož i naproti městu Vankovu.		V Šeseke. (V zemi Barocké jsou ceny o třetinu menší.)		V severních a středních krajinách.	
	Malé skleněné perly kilogr.	Kartounu metry	Malé skleněné perly kilogr.	Kartounu metry	Malé skleněné perly kilogr.	Kartounu metry
Mabele, asi 10 kilogrammů . .	1/4	4	1/4	3	1/8	1 1/2
Imboni, 8 až 12 palic	1/4	3	1/4	2	1/8	1
Litu, di-nau, 10 kilogrammů . .	1/2	4—5	3/8	3	1/16	1 1/2—2
Rosa, 10 kilogrammů	3/8—1/2	6—6 1/2	3/8	3	1/8	1 1/2
Masošvani, 10 kilogrammů . . .	1/2	3 1/4—4 1/2	3/8—1/2	3—3 1/2	1/16	2
Manza, 10 kilogrammů	1/4—3/8	3	1/4	3	1/16	1 1/2
Stanga, veliký vodní meloun, anebo jedlá dýně	1/8	1	1/8	1	1/16	1/4
Dýně hruškovité	1/16	1	1/8	1	1/8	1/4
Mačuku (tabák), asi 1 kilogr. . .	1/2—3/4 nebo vlněnou pokryvku	6—8	1/4	3	1/16	1—1 1/2
Všelijaké plané ovoce, 10 kilogr.	1/16	2	1/16	2	zdarma	zdarma
Bučuala, asi 6 litrů	1/4	3—4	1/4	3	1/8	2
Pivo morulové (v zemi Makalacké lacinější)	1/4	3—4	1/4	3	1/8	2
Imphi, svazek 12 kusů	1/8	1 1/2	1/8	2	1/16	1/2

6) Když jsme jeli zemí Makalackou, Bradshawův makalacký sluha ménem Mapani putoval s vozem. Kdysi spatřil jsem na místě, kde les byl hustší, ležeti ve trávě starce a mladého muže, z nichž mladší náhle zavolal Mapaniho. Jedva že oba zpozoroval Makalaka, tu chvíli skočil k nim, strhl klobouk s hlavy a již ležel u nohou starce, svého otce, i provolávaje několikráte „rumela“ tloukl dvěma železnými motykami o sebe. Když zase povstal, uzřel jsem poprvé slzy v očích dospělého černocha. Jakmile jsme potom učinili zastávku, přišla k Mapanimu stařena nesouc mu s velikou těžkostí asi dvacet pět kilogrammů žita. Byla to matka makalackého sluhy.

Jinou příhodu vypravoval mně Diamond, který za posledních dvanácte let doprovázel obchodníkův a lovců na jejich toulkách po Jižní Africe, hned jako sluha, hned jako kuchař nebo vozotaj, a pak když se udála vhodná příležitosť, sám zkusil štěstí stav se lovcem. Na svých loveckých výpravách zastřelil tolik slonů, že by si býval za ně mohl v zemi Griquů koupiti farmu, kdyby nebylo pálenky bývalo. Jsa chud, chorý a sešlý věkem po přečastém pití nebyl posléze již s to, aby lovil slony, ba ocitl se tak na mizině, že ani puška, kterou střílel, nebyla jeho. Ale byly chvíle v jeho životě, že v této žertvě opilství, když spatřil klidnou domácnosť některou, procitlo svědomí a káralo jej. Umíniv si, že se polepší, přišel kdysi do osady Kapské a tu sešel se také se hnědou ženou griquaskou, která s ním vstoupila v manželstvo. Ochotně přenechal jí otěže vlády a nebyl při tom zkrácen, neboť potud nebyl žádný pán s ním tak spokojen jako ten, u kterého spolu se ženou sloužil. Byl to obchodník a bral se zemí Makalackou až k řece Zambesi. Než ještě Diamond přišel do Makalacka, stal se otcem, což jak se zdálo, ustálilo ještě pevněji polepšenou povahu jeho. Tehdá pršelo silně v zemi Makalacké, a domorodci vítajíce vřele déšť, očekávali hojnou žeň; pocestní však měli veliké potíže, neboť v rozmoklé půdě těžko bylo postupovati. Z tohoto deštivého počasí hnědá žena a dítě její ochuravěly, a když rozložili se táborem na malé mýtině poblíže vsi Menonovy, choroba nemluvněte povážlivě se rozmohla. Jeli jsme zrovna po této mýtině. Diamond seděl vedlé mne na kozlíku a náhle obrátil se ke mně řka: „Hle pane,“ a při tom ukázal bičem do prostřed mýti, kde bujná tráva vypučela, „tam pohřbeno jest mé dítě.“ Když se za dřívějšího pobytu na tomto místě pod večer s tahouny vracel z pastvy, žena jeho přišla mu v ústrety: „Diamonde,“ pravila, „naše dítě jest mrtvo.“ Výbuch bolu muž překazil své manželce zamávnuv rychle rukou a vece: „Ženo, buď zticha a neskalené tváři; zpozoruje-li to Makalaka,

toť nesmíme pohřbiti svého děcka!“ Makalakové totiž nedopouštějí z pověrečné jakési pohnutky, aby cizinec, buďsi černoch nebo běloch, nebyl pochován na jejich území. Umře-li někdo nešťastnou náhodou v pořící řeky Maitengue, nezbývá než dopraviti ho na pomezí a tam teprva pohřbiti. To věděl dobře Diamond a ježto nemohl pro špatné cesty ani za čtrnácte dnů tak daleko dojeti, toť bylo mu buď jak buď zatajiti, že dítě skonalo, a vykopati mu za temné noci hrob. Diamond rozhodl se také, že svému pánu nepoví nic o smrti jedináčkově. Vůči svým tovaryšům pak nutil se, jak jen mohl, aby vypadal vesele; i několik Makalaků, kteří u něho právě byli hostmi, oklamal tak, že netušili těžké jeho ztráty. Když posléze Makalakové odešli, Diamond vkradl se do nejbližšího křoví, aby se ujistil, že se již vzdálili, a vrátil se po té rychle ku své ženě, která se dělala, jako by spala vedlé svého mrtvého dítěte. „Odnes robě do vozu, zabal je šátkem, nech je tam a odpočiň si trochu na houních pod vozem,“ velel pak manželce. Žena učinila, jak jí bylo rozkázáno, kdežto Diamond obíral se potahem. Přivedl tahouny, napřed uvázané, ku prostředním, přivázal je docela mimo svůj zvyk k nim a když to vykonal, položil se na pohled, aby spal, opravdu však bděl. Tak ztrávil několik hodin, po té vstal a odvedl všecky voly z prostředka ku předu, zavolal ženu a jal se s ní odklízeti hojně nahromaděné výměty zvířecí na místě, jež zdálo jim se dostatečným ku hrobu dítěte; tu oba vykopali mělkou jámu a položili do ní mrtvolu. Poslední službu prokázal děcku svému Diamond sám. Nebyl s to, aby ženě zabránil vzlykot, a poněvadž se bál, že by se tím prozradili, poslal ji zpět na její lůžko, sám pak zaházel růvek, přikryl jej zvířecími výkaly a pak zase svázal na témž místě zkrátka tahouny, jež teprva k ránu postavil na obyčejné jejich stanoviště. Makalakové nezpozorovali pohřbu, ale několikadenní pobyt na témž místě neblaze působil v ženu hottentotskou. „Od té doby,“ pokračoval Diamond, „klesal jsem opět, manželka churavěla hůř a hůř, i trvalo to jen několik neděl, a bylo mně také pro ni kopati jámu. Když umřela, dal jsem se zase do pálenky a stal se bývalým Diamondem i zůstanu tak, až i mně vyhrabou někde pod starým trnovníkem jámu.“

7) Byla již zmínka, že mladistvý lovec pan Cowley usiloval mermomocí, aby z něho byl Gordon Cuming, a takovou ctižádosť roznítil v něm výsledek jeho prvé lví honby, na níž zastřelil dospělou lvici. Jinou příčinou této snahy bylo bezpochyby také to, že lovečtí jeho tovaryši, oba angličtí důstojníci, už zmíněný, ač nad něj bez odporu vynikali zkušeností, přece neměli ani štěstí ani příležitosti, aby zabili některého krále zvířat.

Znal jsem sice lovce lvů, slonův, i pštrosů, jakož i obchodníky se slonovinou, kteří se na svých toulkách náhodou srazili se lvy a s nimi zápasili, ale z těch všech asi čtyřiceti neznám kromě nebožtíka přítele Cowleye žádného, jenž by se býval v Jižní Africe otázal domorodého knížete: „Moreno (králi), ukaž mi ve své říši místo, kde bych jistě zastal a sklál lva!“ Ježto pak Cowley, když kníže vyhověl jeho přání, také provedl svůj záměr, toť nemůže mu nikdo upírati odvahy a statečnosti; ale snad mohli bychom ho viniti z nezřízené smělosti, a to tím spíše, poněvadž by byl na této svojí druhé výpravě lovecké málem pozbyl života.

Putuje-li od jihu na sever, cestovatel bývá v severních zemích Bečuanských a na sever od řeky Zambesi přepadán tak často lvem, že toho pak žádá jeho čest a povinnosť, ba často i nutným se vidí, aby ochránil život své družiny a pustil se v boj s nejsilnější jihoafrickou šelmou. Lev totiž obořuje se nejen naň sama za loveckých jeho vycházek, nýbrž i na sluhy, když jdou pro vodu, hlídají tábora a jinde, i na tahouny, ani se pasou, nebo v noci na tábořiště jeho, nebo též druhdy na majetek kmene, u kterého cestovatel právě pobývá. Kdykoli vzpomenu si Cowleye, nikdy nelze mi zhostiti se žalostného pocitu. Pořád ještě představuji si jarého mladíka s tvářemi jako krev a mléko, vidím jej, an mužně snáší všecky sloty jihoafrického lovce, a pak trápím se tím více, že toto tělo, zdravím jen kypící, podlehlo za několik málo dnů střídavé zimnici (malarii). Na svahu lesnatých výšin, jež sklánějí se při horním toku říčky Panda ma Tenky v lučnaté její údolí, několik set kroků nade stejnojmennou stanicí obchodní pochovali lvího lovce. Kamenná mohyla. kterou přikryli hrob, aby od něho odvrátili hyény a šakaly, označuje rov mladého hrdiny.

Bylo to dne 3. m. září, když Cowley za večerního kvasu, kterým den jak den pijíce med končili v Šešeke na dvoře maruckém večeři, pronesl ku králi Sepopovi shora řečenou otázku, žádaje od něho, aby mu dal za průvod několik Maruců nebo Masupiů, kteří by mu ukázali místo, kde se často lvi zdržovali. Na tuto otázku Sepopo dal se do hlasitého smíchu: „To právě hovořilo dítě; vždyť jsi ještě tuze mlád, abys zabíjel lvy! Makoo (bělochu), buď jist, že lvi umějí kousati!“ Poněvadž však Cowley skrze tlumočníka Jana Mahuru trval na své žádosti, král zavolal z polokruhu mužů, kol něho dřepících, čtyři a naznačil jim levý břeh Kašteje, několik mil pod Šešeke od severu do řeky Zambesi vtékající, tam že bílý lovec zajisté zastihne lvy. Nazejtří dopoledne Cowley odrazil v malé kocábce od Šešeke, vesloval po proudu řeky a dospěl za tři hodiny ku vtoku pobočky Zambesijské, králem uvedené. Ta, jak již bylo pověděno, rozděluje zvěr-

natou rovinu, na východ od Šešeke se prostírající a řečenou Blockleyovým kraalem, v menší západní část a východní díl velmi rozlehlý. Sotva že přistál, Cowley zastřelil k úplné spokojenosti svých průvodčích tučnou gazellu rákosnou, jež vyskočila z vysoké pobřežní trávy. Ježto se však po výstřelu tom všecka zvěř, vůkol se pasoucí, pokud bylo dohlédnouti, skryla, tož Cowley ustanovil příští den ku honbě.

Nazejtří lovecká společnosť vybrala se již ranním jitrem z tábora a šla podlé levého břehu Kaštejského. Tmavý předmět, vytanuvší v dáli, jejž domorodci pokládali lvem, objevil se zatím žíhaným pakoněm. Když tak prošli nadarmo několik mil, lovci vrátili se velikým obloukem na pravo přese zvěrnatou rovinu do svého tábořiště u vtoku Kaštejského; ale poněvadž úpalné jindy vedro zmírněno bylo hustými mračny, na obloze stojícími, Cowley posvačiv a nechav jednoho černocha k obraně tábora, zkusil svého štěstí podruhé. Šli zase při břehu Kaštejském, ale dál od něho než dopoledne, i zdálo se, že budou míti více štěstí, neboť už na počátku přecházky střetli se s početnými stády zeber a žíhaných pakoňů; než Cowley rozhodl se, že užije zbraně jen proti některému údu královské rodiny lví. Nechavše tedy zvěři po pravici, obrátili bedlivý pozor na levici, zvláště na vysokou pobřežní trávu, v níž se jistě bylo nadíti šelem. Tu opět černoši učinili bělocha pozorna, že na čtyři sta kroků před nimi jest jakési zvíře. Když se přiblížili, povstala lvice. Počuměvši několik vteřin na lidi, k ní kráčející, obrátila se a pomalu odcházela. Cowley poslal jednoho černocha tam, kde šelma ležela, a s oběma ostatními jal se pronásledovati lvice. Pospíchaje rychlým krokem ku předu, dohonil ji až na dvě sté kroků, když tu šelma zatočivši se stanula. Lovec užil té chvíle a vypálil zčerstva po sobě dvě kulky po šelmě. Oba výstřely minuly se cíle; lvici však, zdálo se, nelíbily se svištící kulky, neboť hlasitě vrčíc mrskala ohonem svým o půdu. Po té se na chvilku položila, ale pak vyskočivši zamířila zrovna na své nepřátely. Cowley poklekl a střelil ze vzdálenosti stopadesáti metrů, chybil však opět. Tím rychleji postupovala lvice. Oba černoši, stojící za lovcem, poradili se s Vaňkem a utíkali, co jim nohy stačily, křičíce a zlořečíce šelmě. Cowley vrhl se na zemi ukrývaje se za bochníkovitým všekaništěm, sotva $^3/_4$ metru vysokým, a vypálil odtud třetí ránu ze vzdálí třiceti metrův. Kulka zasáhla šelmu s takovou silou do předního kraje lopatky, že sražena byvši zpět padla na zadní nohy. Zařvavši lvice chňapla po ráně a dala se u veliké skoky; na štěstí však všímala si jen prchajících černochů přehlednuvši docela Cowleye. Aby tedy pozor šelmin neupoutal na sebe, lovec střehl se nabiti pušku, nýbrž byl

úplně zticha. Tak ho lvice, která zatím zmírnila krok, minula na pravo ve vzdálí tří kroků. Teprva když byla o sedm kroků dále, nabil znova ručnici, otočil se, jak jen mohl opatrně, za všekaziště a opřel o ně pevně zadovku hotuje se statečně ku páté ráně. Ještě neležel dočista v úkrytu, ana se lvice zpozorovavši jeho pohyb ohledla, ale zase ho nespatřila. Jakmile se šelma obrátila po sluzích, Cowley vypálil. Kulka zasáhla lvici za pravým uchem a trochu pod ním, tak že se v tu chvíli skácela. Nicméně vystřelil Cowley ještě podruhé, aby byl jist, že mu neuškodí. Bylo to zvíře téměř dospělé, jehož kůži mně nastávající Cuming ukázal chlubě se jí nemálo. Úspěchu Cowleyovu nedivil se však nikdo tak jako král Sepopo.

8) Sucho pohubilo bohužel část Svobodného státu Oraňského a rozsáhlé kraje osady Kapské tak, že přemnozí statkáři zchudli, a valná většina, na jejíž pozemky neskrápla po celý rok ani kapka deště, utrpěla velmi těžké ztráty. Tolikéž byli zle postiženi vozkové, kteří volskou přípřeží obstarávají dovoz od přímoří do vnitrozemí. Sucha tato vracejí se v tyto krajiny jihoafrické bohužel ob čas a budou zapuzena teprva za několik desetiletí v některých končinách, až nastavěny budou obrovské hráze. Některé kraje osady Kapské neměly z části tohoto i minulého léta více než dvanáct měsíců ani jediného deště, tak že suchota zničila mnohým osadníkům přes desetinu dobytka; jakýs pan Ch. pozbyl ku př. ze čtyř tisíc kusů více než tři tisíce.

9) Nemýlím-li se, počali pštrosy chovati ve Svobodném státě Oraňském, ale brzy nechali toho až na jednotlivé pokusy. V osadě Kapské naopak oddali se té věci s velikou péčí, tak že se jim skorem úplně zdařila, a dostihli v tom téměř vrcholu. Nyní pak odtamtud dopravili značnější počet krotkých pštrosů do republiky a tam je teď, jak doslýchám, chovají tolikéž s prospěchem. Mnozí pěstitelé pštrosův užívají incubatoru (dřevěné bedny), v němž umělým způsobem — z pravidla ohřatou vodou — dodávají pštrosím vejcím tepla potřebného, aby se vylíhla; jiní dávají raději mladé pštrosy vyseděti přirozeně. Někteří svěřují pštrosata, z vajec právě vylíhlá, černým sluhům, aby je opatrovali, oddělujíce je tak docela ode starých, kdežto menšina pěstitelů nechává jich rodičům. Vůbec, zdá se, jest druhý tento způsob prospěšnější; nemůže ho však každý užiti, poněvadž jest ve všech příčinách nákladnější. Kdo totiž odlučují mladé pštrosy ode starých, ti chovají mláďata různého věku v malých zahrádkách, povyrostlé pak a dospělé ptáky zavírají a pasou bezpečně v rozsáhlejších ohradách, které

zřízeny jsou z kolův a čtvernásobného i šestinásobného silného drátu, taženého kolem ohrady dřevěné vodorovně na 30 až 45 centimetrův od sebe: kdo však mladých i starých pštrosů nechávají pohromadě, těm nezbývá, než aby veliké prostory ohrazovali hustým a vysokým plotem. Péra krotkých pštrosů nejsou nikdy tak pěkna jako divokých; ta budou a zůstanou pořád drahocennější, jakož se i nyní řidčeji a řidčeji vyskytují v obchodě. Proto bylo by uvážiti návrh, několikrát už pronesený, aby ochočovali pštrosy jihoafričtí domorodci, zvláště Bečuanové a Matabelové, v jichž zemích tito užiteční ptáci žijí divoce; což by mohli tím spíše podniknouti, ježto končiny jejich jsou po většině porostly nízkým lesem, který by snadno bylo na několik mil ohraditi. Kdyby byli ve velikých oborách zůstaveni sami sobě a jen zřídka vyrušováni, tož by pštrosi nebáli se lidí, a měli by tito ptáci zajisté peří tak pěkné anebo bez mála takové jako divocí jejich bratří. Čím větší by byl prostor, po němž by se stádo pštrosů mohlo prohánětí, tím by jim také méně škodili vnitřní cizopasníci, kteří nejčastěji způsobují smrť krotkých ptáků. V některých městech Kapských jako v Eliščině Portě, ve Grahamstownu a Cradocku pořádají týden jak týden v sobotu trhy na peří pštrosí, při kterých prodávají také živé ptáky veřejnou dražbou. Z dopisu, který mne počátkem října r. 1880. došel z Jižní Afriky, dovídám se, že od nedávna pštrosi velmi klesli cenou, poněvadž se velice rozmnožili. Ptáci, sedící na vejcích, jichž prodáváno pět párů, byli po 100 až 125, dospělí pštrosi, ale nelíhnoucí (úhrnem čtyři páry) po 35 až 50, dva jednotliví samci po 35, a 12 mladých pštrosů po 17 librách šterlinkův a 17 šilincích. Zajímavý případ udál se panu Johnsohnovi z Witteklipu; měl pár líhnoucích pštrosů, kteří snesše vejce hned je opustili. Pan J. vložil osm z těch vajec do incubatoru. Po čtyřiceti třech dnech vylíhla se živá pštrosata, ale všecka byla tak slabá a chorá, že už za několik málo hodin pošla. Většinou to byli netvoři; jedno z nich nemělo žádných kostí v těle kromě v nohou. Tím časem staří ptáci snesli zase početná vejce, ale nestarali se opět o ně. Statkář naloživ s nimi jako poprvé, nedocílil ani tenkráte ničeho. Pštrosata byly zase nestvůry, jedno z nich bylo jednooké, a druhé mělo jen hořejší část zobáku.

10) Mašonové, kteří jindy činili několik říší v Jižní Africe, byli z veliké části pohubeni od Matabelů, již posavad rok jak rok podnikají loupežné výpravy do jejich území, mezujících na východě s královstvím Zuluským. Z pravidla se loupežné tyto vpády matabelské daří, tak že přivádějí z nich ženy, chlapce a děti a přinášejí rozličné průmyslové výrobky.

které jsou jasným svědectvím umělecké zručnosti potlačeného kmene.*) Vlasť Mašonská jest velmi úrodna, ale bohužel také náramně nezdravá. Obchodníci se slonovinou vyprávěli mně, že Mašonové stavějí chaty své vysoko nad zemí a kde možno na výstupcích strmých skal a stěn, a to jednak pro zdraví, jednak pro snažší obranu svých sídel.

Kmenové tito pěstují rýži, která vyznačuje se narudlým zrnem, větším od obyčejného. Též obrábějí dobře kovy užívajíce luku a šípu, kterým už ostatní kmenové jihoafričtí mimo Křováky a Masarvy pohrdají. Pleteniny jejich zhotovené z lýčí stromového a jiných rostlinných pletiv dlužno nazvati výbornými; tolikéž znamenity jsou jejich zbraně a hudební nástroje. Od východu a jihovýchodu navštěvují je z pravidla portugalští obchodníci přicházejíce od východního pomoří, an Moselikace i La Bengula ztěžovali nebo docela zakazovali anglickým obchodníkům choditi do Mašonska bojíce se, že by Mašonům dopomohli pušek. — Země Mašonská jest bohata křemenem i zlatem v náplavu a velmi zvěrnata.

11) Budoucí moje cesta, kterou nastoupím koncem tohoto roku nebo počátkem příštího léta, bude vědeckou výzkumnou výpravou, na níž obrátím pozor i věnuji se nejen pouhému zeměpisu, nýbrž i všem příbuzným naukám. Prvým cílem mým bude osada Kapská a Kaferská území, na východ s ní sousedící; tu pak bude asi na čtyři měsíce úkolem mojím prozkoumati kraje tyto z části palaeontologicky, botanicky jakož i ethnologicky, a výsledky těchto prozkumů — sbírky — pošlu hned domů. Co přírodopisného a národopisného nasbírám, bude vesměs odbornými učenci tak jako posavadní mé sbírky vědecky spracováno a pak vlasteneckým museím, ústavům, školám a j. rozdáno.

Jakož hodlám ještě dříve, než odjedu, náležitým studiem a cvikem, seč jsem, zdokonaliti své vědomosti v jednotlivých vědeckých odborech, tak spoléhaje na výsledky, kterých jsem až dosud na svých třech cestách docílil, doufám, že zmohu práci, jež mi nastává, ku platnému prospěchu vědy.

Hlavním cílem příští mé výpravy jest hledě ku zeměpisu projíti Africkou pevninu od jihu na sever. Až nahradím na prostranství mezi Vaalem a Zambesim dosavadní matné údaje místní zevrubnými a správnými, zamýšlím prozkoumati původní vlasť Marucův, zemi Barockou, se zvláštním vzhledem k tamějším hrobům královským, potom veškerý kraj mezi touto

*) Roku 1880. došla mne zpráva, že 12.000 bojovníků matabelských bylo spojenými Mašony poraženo.

zemí a řekou Kafuí geograficky, přírodopisně a národopisně propátrati a sbírky, až po ty končiny nashromážděné, odeslati ode slapů Viktoriiných na jih, aby byly dopraveny do mé vlasti.

Odtud dám se cestou zrovna na sever, abych vypátral předěl mezi souřícím Zambesijským a Konžským — jezero Bangweolské — a sledoval tok Konžský až k veliké jeho zátočině na západ. Budu-li s okolnosti a poměry, toť chystám se, že odtud proniknu severoseverozápadním směrem dál, rozřeším při tom poslední velikou africkou záhadu vodopisnou, totiž kam směřuje dolní tok řeky Uele, a pak táhna Darfurem pokusím se dojíti Egypta. Kdyby nepřekonatelné překážky zmařily tento cestovní můj rozvrh, zamířím k východnímu pomoří.

Konečně vytýkám zvláště, kterak mi nejde jen o to projíti Afrikou, ale že chci krok za krokem krajiny, jimiž půjdu, prozkoumati, a kdyby se mi to podařilo, navrátiti se po třech letech se sbírkami jak možná nejdokonalejšími do drahé domoviny.

REJSTŘÍK.*)

A. Část zeměpisná.

Afrika I. 36, 37, 67, 102, 240, 267, 275, 281, 283, 298, 377, 458; II. 4, 139, 181, 212, 286, 378, 447, 488, 489, 501—503, 517, 559, 560. — A. Jižní I. 3, 8, 9, 14, 15, 19—21, 35, 38—40, 45, 48, 50, 57, 94, 107—109, 111, 113, 114, 118, 124, 133, 135, 138, 139, 146, 172, 173, 202, 205, 212, 214, 223, 228, 238, 255, 260, 285, 298, 345, 375, 379, 382, 383, 455, 459, 483, 488, 497, 518, 521, 525, 526; II. 45, 58, 71, 72, 89, 94, 101, 116, 128, 131, 138, 161, 186, 187, 205, 230, 250, 268, 290, 285—288, 349, 350, 352, 380, 391, 429, 442, 445, 475, 487, 492, 496, 500—503, 511, 516—520, 524, 528, 529, 531, 547, 549, 550, 553, 555, 558. — A. Jižní část střední I. 281, 384, 397, 403, 411, 432, 502; II. 67, 69, 161, 175, 250, 280, 285, 286, 438, 502, 503, 546. — A. Střední I. 38, 267, 393, 455, 491; II. 250, 332, 487, 513, 546. — A. Stř. část jižní I. 238, 384, 483; II. 4, 502, 550. — A. Jižní horské kaluže na vrších I. 223, 224. — Kaluže u řek II. 427. — Střední veliká jezera II. 144. — Pánve I. 89. — Pánev středojihoafrická II. 75, 137. — Roviny I. 36, 158, 199, 332. — Náhorní rovina I. 118, 508, 518. — Náhorní rovina střední I. 118, 223, 285. — Skalní rokle (nálevkovité) I. 207—211. — Uzly horské I. 362. — Osady a vesnice domorodců I. 287, 388, 391, 440; II. 219, 290, 456, 491, 528, 529. — Neodvislé říše domorodců I. 452. — Území domorodská II. 503. — Obch. cesta odtud do Střední Afr. II. 503. — Noční bouře I. 336.

Albertova země I. 470; II. 232, 244, 250. 437.

Algojská zátoka I. 19—21, 29; II. 546, 549.

Amerika I. 255, 266. — A. Jižní I. 40, 102, 223, 517. — A. Severní I. 102; II. 500, 501. — Americké sev. spojené obce I. 261.

Anglicko I. 14, 24, 66, 74, 113, 114, 262; II. 128, 462, 500, 502, 503, 518. — A-é osady II. 500, 502. — A-é panství I. 260. — A-é poměry ku Svobodnému státu Oranžskému II. 66. — Spor jeho se Svob. státem Oranžským o Pole diamantová a konečné vyrovnání I. 74.

Asie II. 288. — A. Malá I. 102.

Ašangana řeka II. 437.

Atlantický ocean II. 4, 39, 162, 323.

Australie I. 223, 266.

Austria, viz Rakousko.

Bakenspruit I. 200—202, 225.

Baker řeka I. 21, 23, 24, 31.

Bakvenská země I. 222, 395, 435. — B. z. sucho v ní I. 395, 410; II. 464. — Stolovité roviny I. 411. — B. hory I. 388, 389, 405, 410. — Kuželovité kopce v nich I. 411. — Bakvenské hlavní město, v. Molopolole.

Bamankvatská říše I. 392, 462, 463, 498; II. 15, 43, 118, 176, 244, 441, 455, 463, 530. — B. země I. 392, 430, 435, 455, 470. — B. země sev. II. 64. — B. země

*) Sestavený zvláště ku českému vydání.

vých. I. 509; II. 43, 44, 100, 332, 339. — B. země záp. II. 43, 47, 332. — B. hory I. 411, 450, 451, 455, 462, 463, 467; II. 55, 58, 59, 435, 459. — B. říše, dějiny její I. 461—470.
Bamašiův vých. území II. 172.
Bamboesspruit I. 178—180, 189, 200, 238, 511.
Bangveolské jezero I. 502; II. 180, 182, 560.
Bankvakecká země I. 356, 362, 378, 393, 469; II. 31. — B. panství I. 392.
Barklyho okres „the division of Barkly", bývalé panství knížete batlapinského, Jantje, I. 73.
Barocká města II. 182, 259, 300. — B. slapy a peřeje II. 319, 328. — B. země II. 127, 144, 162, 173, 174, 179, 182, 186, 190, 258, 259, 262, 274, 276, 300, 303, 312, 319, 331, 332, 340, 342, 343, 357, 365, 379, 394, 552, 559. — B. země, tamější budovy a hroby královské, II. 195, 589.
Barolonžská země I. 208, 237, 349, 526. — B. osady I. 340, 345. — B. les II. 478. — Rozvalené město B. II. 492, 495, 496.
Barvské vesnice I. 429, 430, 439; II. 35.
Basutská země I. 95.
Batlapinská říše I. 155, 164, 297, 523, 526. — B. země I. 40, 208. — B. země, úrodnost její I. 157. — B. země, spory o ní I. 166. — B. osady I. 126.
Batlocké hlavní město, v. Čune-Čune.
Bečuanaspruit I. 492; II. 35.
Bečuanská země I. 160, 355, 387, 391, 392, 412, 413, 430, 463, 523, 524; II. 30, 41, 64, 171, 212, 260, 280, 351, 367, 465, 528. — B. země jižní I. 455. — B. země severní II. 35, 555. — B. země neodvislé I. 452. — B. města I. 390, 400; II. 469. — B. hory II. 60. — B. lesy II. 260.
Benguela, port. osada v Dol. Guinei II. 180.
Bergfontein II. 63, 64.
Bertiny hory I. 492, 495; II. 35.
Bílé mezníky (hory) II. 439, 440.
Bismarkova retreat (odpočívadlo) I. 109.
Blignautspont I. 246; II. 6. — Bl. hotel II. 6. — Bl. přívoz I. 511.
Blockleyův kraal II. 155, 161, 269, 303, 308, 556, — Bl-ovy peřeje II. 140.
Bloemfontein I. 94, 408.
Bloemhof I. 74, 75, 78, 173—175, 177, 200, 220, 238, 239, 246, 308, 340, 525; II. 8. — Bl-ský okres I. 173, 239.
Bluebankeská náhorní rovina I. 207.
Blue-Jacket, město I. 75.
Bootfontein, farma II. 26.
Bosi-mapani, ves II. 435.
Bothy Daniela farma II. 29.
Botletle, řeka I. 471.
Bouřlivý mys, v. Mys Dobré naděje.
Brackfontein, farma Fourierova I. 496, 498; II. 35, 470.
Bredekanův statek I. 109.
Büffels-Huck, v. Bůvolí hřbet.
Buisport, průsmyk I. 498; II. 34, 470. — B., roklina II. 34.
Bultfontein I. 60, 72, 76—78; II. 4, 482.
Burgersova bystřina II. 27.
Bürgersdorfský okres II. 508.
Bushveldt I. 498; II. 34, 443, 461, 470. — B. farmy I. 498.
Bůvolí hřbet, farma II. 27.
Buyský průsmyk, v. Buisport.
Bystřina loveů I. 197, 198.
Bystřina Lví I. 231.
Caledon-river (Kaledon) I. 95, 260, 261; II. 506.
Cap Recif, v. Mys Úskalní.
Central diggings v. Naleziště diamantů.
Ciri, říčka II. 72. — C. údolí II. 75.
Citanijské solné jezero II. 68—70. — C. pánev II. 72. — Citani, jeho zajímavý útvar geologický II. 70. — Citani, řeka, II. 69, 70.
Claimy v Polích diamant. II. 71, 78.
Coffefontein, naleziště diamantů I. 57, 74.
Coëtzeova farma I. 238; II. 5, 6, 283.
Colesberg I. 34, 48, 49, 519; II. 513, 549. — C. okres I. 48; II. 514. — C. vrchy I. 48.
Cornetspruit I. 260.
Cradock I. 34, 40, 47—49, 51, 519, 527; II. 507, 508, 510, 513—516, 530, 546, 549, 558. — C. hory II. 515. — Kostel hollandský tamže I. 519. — Most Gillfillanův I. 519; II. 515. — C. okres I. 48, 519. — C. prádelny na vlnu I. 519. — C. teplé sirnaté prameny I. 519; II. 515.
Čakani, kalužina II. 458.
Čaneng, řeka II. 71, 72, 75, 98, 438.
Čaňana, řeka I. 409. — Č. pobočky I. 423.
Čečeta, říčka II. 223.
„Čepice", vrch II. 437.
Černé horské hřbety, v. Zwart Ruggens.
Čertova hora u Města Kapského I. 7, 9, 10, 16, 18.
České hory II. 464.

Čoba, Lujana, řeka I. 261, 397, 461, 463; II. 102, 123, 128, 131, 133—136, 138, 140, 143, 146, 149, 151, 161, 171, 172, 174, 191, 211, 214, 230, 250, 254, 255, 257, 283, 286, 327, 332, 340, 344, 407, 414, 418, 447, 462, 552. — Č. krajiny u ní I. 399, 403; II. 343, 427. — Č. ostrovy II. 140. — Č. peřeje a ramena II. 140. — Č. pohoří I. 451; II. 137. — Č. údolí II. 135, 137, 146, 254, 303, 407, 411, 417.
Čoposké vrchy II. 455.
Čtrnáct proudů (Fourteen stream) I. 73, 110, 247.
Čune-Čune, město Batlocké I. 492, 495; II. 35, 469. — Č.-Č. hory II. 35. — Č.-Č. král I. 495.
Damarská země I. 455, 495, 496, 498; II. 43, 44, 47. — D. z. pastviny II. 44.
Darfur II. 560
Deikha, říčka II. 120, 421.
Delagoa, město I. 203. — Dráha odtud do Pretorie I. 266; II. 44. — D. zátoka II. 41, 44.
Delpoortshope, město I. 75, 128, 133, 246, 247, 516.
Deukfontein, farma I. 507.
Diamantová Pole I. 20, 34, 41, 42, 55, 59, 60, 61, 63—66, 68—74, 78, 84—88, 90, 91, 101, 102, 107, 109, 114, 115, 123, 139, 144, 176, 190, 195—197, 204—206, 219, 225—227, 238, 244, 246, 251, 253, 254, 256, 259, 261, 266, 268, 276, 290, 291, 298, 299, 325, 326, 349, 363, 408, 414, 451, 476, 508, 510, 511, 513, 515, 519, 524, 525; II. 3, 4, 6, 30, 32, 41, 45, 120, 214, 253, 339, 441, 472, 480—482, 487, 491, 500, 504—508, 510, 516. — D. doly I. 60, 253. — D. Pole, bezpečnost v nich I. 66. — D. P. blahobyt I. 79. — D. P. dražby na potraviny I. 85, 86. — D. P. krádeže I. 524. — D. P. nepohody v nich I. 87. — D. P. okresy I. 74. — D. P. pohled na ně I. 59. — D. P. poloha I. 60, 73, 77. — D. P. pouliční život I. 71. — D. P. rozkvět I. 75. — D. P. sopečný původ I. 77—84. — D. P. výtěžek z nich I. 78. — D. P. zábavy I. 86.
Dlouhé hory II. 504, 506.
Dornplace, farma II. 475.
Dračí hory I. 260; II. 491, 492
Drie-fontein, farma II. 7.
Dry diggings, v. Naleziště diamantů.
Duitsland (Německo) I. 94, 219.
Dutoitspan I. 42, 60, 66, 70, 72, 75, 76, 77, 78, 85, 87, 93, 123, 136, 220, 251, 254, 256, 265, 268, 295, 511, 513, 515, 516; II. 4.
Dvanáct apoštolů, hora u K. M. I. 7, 17.
Dvarské hory I. 392, 446, 495, 496, 498; II. 35, 41, 469.

East London, město I. 518. — E. L. okres I. 205.
Egypt II. 560.
Eliščin Port I. 10, 20—26, 29—35, 38—40, 54, 55, 62, 88, 226, 446, 518, 519; II. 253, 339, 507, 510, 530, 531, 545, 546, 549, 558. — E. P. Bathurstská ulice I. 519; II. 530. — E. P. beseda I. 21. — E. P. budovy soukromé a veřejné I. 22. — E. P. doprava zboží do Polí diamantových I. 226. — E. P. hill I. 21, 22, 32. — E. P. Mainská ulice I. 21. — E. P. maják I. 23, 25, 29. — E. P. Malajská čtvrť I. 24. — E. P. náboženství a chrámy I. 22. — E. P. obchod I. 20, 518. — E. P. obyvatelstvo I. 22. E. P. ostrožna I. 23, 25, 30. — E. P. piery I. 21, 24. — E. P. pobřeží I. 24. — E. P. radnice I. 21 — E. P. rostlinstvo I. 26. — E. P. tržiště I. 21.
Estherspruit I. 187—189, 197, 227, 511. — E. údolí I. 228.
Evropa I. 63, 75, 94, 102, 103, 223, 282, 393, 515, 517, 527; II. 71, 116, 484, 488, 503, 506. — E. musea I. 226. — E. osady na vých. břehu africkém II. 41. — E. státy II. 285, 519. — E. střední II 140

Farmy jihoafrické I. 174, 177, 197, 203, 230.
Fata morgana v Jižní Af. I. 332.
Fauresmith, město I. 33, 34, 49, 51, 53, 55, 57. — F. obchod I. 54. — F. poloha a důležitost I. 53.
Fish-river v. Rybí řeka.
Fourteen stream v. Čtrnáct proudů.
Francie I. 14.
Františka Josefa kupa I. 451. — F. J. údolí I. 451, 464, 469, 478; II. 51, 58, 459.
Funchal, hlavní město Madeirské I. 7, 9, 19. — Tamější tvrz I. 8. — F. záliv I. 7.

Garip řeka I. 170. — G. černý I. 524. — G. žlutý I. 524. — V. též Vaal a Oraň.
Gassibonovo město I. 163—166, 168, 268, 271, 272, 280, 284. — G. poloha jeho I. 164. — G. země I. 163, 173, 242, 243, 246, 268, 275. — G. Nedostatek vody ve městě I. 165.

Gašumská rovina II. 125, 132, 215, 219, 220, 223, 251, 254, 420. — G. r. rybníky II. 219. — G. r. údolí II. 220.
Green Point, předměstí Kapského Města I. 16; II. 549. — Greenpointský maják I. 17.
Gildenhuis-Place, statek I. 235.
Gokve, řeka II 455.
Gong-Gong, město I. 75, 126—128. — G.-G. diamantová naleziště I. 127. — G.-G. planina I. 133.
Graaf-reynetský okres I. 48.
Graffel, farma I. 507.
Grahamstown, Settlerstown I. 34, 35, 38—40, 51, 56, 347, 353, 518, 527; II. 253, 530. 546. — G. biskup anglikanský I. 518. — G. biskup katolický I. 518. — G. budovy znamenité a vědecké i dobročinné ústavy I. 519. — G. dráha železná II.530. — G. museum I. 519. — G ústavy vzdělavací I. 518. — G. věž katedrálního kostela I. 518. — G. zahrada botanická I. 517; II. 530. — Pahorky mezi Cradockem a G. I. 40.
Griqualand-West, v. Západní země Griquův.
Griquatown I. 73.
Gubulovajo II. 249, 339, 423, 428, 431, 440, 448, 449.

Hallwaterská farma I. 240, 520, 521. — H. solná pánev I. 238—241, 520; II. 6, 480.
Harmovo solné jezero II. 479.
Harrissmithský okres II. 491. — H. roviny II. 491.
Hart-river I. 45, 73—75, 107, 110, 112, 126, 128, 131—133, 143, 144, 146, 148—151, 155, 157, 163, 165, 195, 207, 210, 211, 237, 239, 246, 247, 285, 289, 291, 292, 298, 331, 352, 399 508, 522—525; II. 15, 478, 479. — H. řečiště I. 143. — H. ústí I. 516. — H. údolí I. 133, 287; II. 7. — H roviny II. 479. — Roviny mezi H. a Molapem I. 508; II. 126. — Pohoří I. 151.
Havský okres, „the division of Hay", střední okres Západní země Griquů I. 73, 208.
Hebron město, býv. stanice missij., nyní opuštěné naleziště diamantů I. 75. 109, 155, 242, 246, 248—51, 268, 271. — H. pahorky I. 244. 246, 247, 253, 272. — H špatné cesty I. 247. — H. špatný výsledek při hledání diamantů I. 251.
Helena sv., ostrov I. 8, 14; II. 549.
Helmorovo solné jezero II. 478.
Hendrikovo území I. 314.
Henrys-Pan II. 111, 116, 118, 132, 421, 441.
Holic á rokle I. 133, 135, 138. — H. záložna I. 64.
Hoogeveldt, v. Vysoké Pole.
Hopetown I. 226; II. 214.
Houmansvley, farma II. 7, 479, 480.
Hübnerova jeskyně I. 210.
Husovy vrchy I. 352.

Chacicivova říše I. 362, 379, 424. V. též Bankvakecká země.
Christiana I. 174, 226, 238, 242, 244, 246, 271, 511, 525; II. 6, 480. — Ch. budovy veřejné I. 173. — Ch. (r. 1873.) I. 173. — Ch. rozvoj I. 173. — Ch. soudnictví I. 173, 174.
Chouai-Jungmann, v. Jungmannovo solné jezero.

Impalera, masupijská osada a brána říše Marucké II. 134—136, 138, 139, 143, 145, 149, 151, 162, 171, 176, 214, 255, 257, 267, 300, 308, 340, 342, 406, 407, 410, 412, 416. 420, 452. — I. ostrov II. 136. — I. solnaté prameny II. 147. — I. vrchy II. 136.
Indický ocean II. 39, 285.
Isandula, boj Angličanů se Zuly u Is. II. 520.

Jagersfontein, naleziště diamantů I. 53, 57, 74, 519.
Jachspruit v. Bystřina loveů.
Jakobsdal, město I. 59; II. 26, 29, 30, 510. — J. okres I. 509; II. 26, 35.
„Jehlanec", vrch II. 457.
Jeronymovo údolí, jinak Khamovo, viz Khama.
Jochomské osady I. 318.
Joruažská pánev II. 424. — J. ručeje II. 424 — J. rybník II. 103. — J. lesy II. 103.
Joubertovo skalní jezero II. 475.
Jungmannovo solné jezero (Chouai-Jungmann I. 331, 340.

Kafirkraal I. 507.
Kafrarie I. 383. — K. řeky II. 161. — K. území II. 559.
Kafue, řeka II. 172. 180, 560.
Kalaharibushveldt (Kalaharská poušť) I. 73, 433, 523; II. 15, 443.
Kaledon-river, v. Caledon.
Kalifornie I. 74. — K. doly I. 86.
Kalka, farma II. 511.
Kalvertovo solné jezero II. 478.
Kambula II. 529.

Kambuse, ves makalacká II. 436.
Kamenitá bystřina, v. Klipspruit.
Kaňa, Kaně, hl. město Bankvakecké I. 362, 380. — K. missie L. spol. I. 399.
Kannenské vodní prohlubně II. 46, 58.
Kapombo, řeka II. 173, 174, 335.
Kapská kolonie I. 9, 19, 20, 29, 34, 37, 49, 56, 73, 74, 76, 112, 127, 131, 156, 205, 227, 260, 262, 281, 283, 284, 349, 383, 434, 436, 448, 487, 515, 518, 519; II. 4, 39, 58, 116, 161, 280, 286, 287, 290, 293, 417, 461, 482, 487, 490, 500, 504, 506, 507, 511, 513, 520, 524, 546, 553, 557, 559.
Kapská kolonie, přístavy I. 19. — K. k. východní I. 205; II. 507. — K. k. západní I. 40, 219, 487, 524; II. 286. — K. země Griquů II. 286.
Kapská města I. 114; II. 558.
Kapské Město I. 3, 4, 9, 10, 13—17, 19, 20, 29, 94, 239, 502, 518; II. 47, 339, 422, 480, 510, 531, 544—547, 550. — K. M. malajský hřbitov I. 17. — K. M. museum I. 517. — K. M. obyvatelstvo anglické a hollandské II. 47. — K. M. ústavy vědecké I. 517.
Kardinalův kloboук. vrch II. 48.
Karri-Karri, jezero II. 70, 72.
Karrú, náhorní rovina I. 57, 174, 226.
Kasala, osada nubická II. 285.
Kaňteja (u Livingstona Madžila), řeka II. 162, 174, 204, 278, 303, 308, 319, 341, 555, 556.
Katheme, dědina pohl. Henryho II. 435.
Katime Molelo, peřej II. 320.
Katonga, ves marucká II. 315, 316, 329.
Kanagola, město II. 174.
Kečvajovo území II. 523.
Keyle, farma II. 3.
Khama. K. solné jezero (Khama's Saltpan) I. 484, 485; II. 50, 51, 461, 463. — Cisterny skalní u něho II. 50. — K. salaš II. 58. — K. údolí II. 27. — K. území II. 76.
Khori, krajina II. 98. — K. les II. 71.
Kimberley, dříve New Kierks-Rush, město I. 42, 63, 66, 67, 72—76, 78, 85—87, 109, 110, 128, 133, 136, 148, 226, 359, 515; II. 39, 480, 482. — K. doly I. 86. — K. kopanina I. 78, 83—85. — K. okres I. 74. — K trhy I. 85, 86. — K. má výstava v divadle Varieties II. 484, 547.
King-Williamstonský okres I. 205.
Klamakleňanské prameny II. 15, 95, 97—99, 101, 111, 116, 266, 422, 424, 494. — K. prameny nejjižnější II. 95, 98. — K. p. nejsevernější II. 102. — K. solná jezera II. 15. — K. p. vodní prohlubně u nich II. 102.
Klerksdorp, město I. 197—201, 222, 223, 226, 227, 511; II. 31. — K. okolí I. 200. — K. vodovod I. 226. — K. výšiny I. 198.
Klipdrift, osada I. 73—75, 107, 109, 110, 116—119, 123—126, 131, 175, 244, 251, 256, 268, 270, 271, 292, 298, 523. — K., opuštěná naleziště I. 123. — K., výstavnost a obyvatelstvo I. 118, 119.
Klipfontein, statek I. 510; II. 476, 478.
Klipport, farma I. 510, 511.
Klipspruit (Kamenitá bystřina) I. 188—190, 195, 230, 231, 246.
Kobukve, soutěska I. 389, 391, 409, 423, 424.
Kockemoer, bystřina I. 200.
Kokos, řeka II. 455.
Kolobeng, město I. 39, 392, 404; II. 31. — K. přepaden boery r. 1852. I. 404. — K. rozvaliny II. 41. — K. řeka I. 404. — Kolobengspruit II. 34.
Koluan, řeka I. 372, 384, 387, 392.
Konana, řeka I. 315, 319, 320, 327, 331, 332, 337, 524, 525; II. 8, 15. — K. rovina I. 328—331. — K. údolí I. 319.
Konanaspruit I. 508, 525.
Kongo, řeka II. 560. — K. souřičí II. 560.
Kopjes, diggins, v. Naleziště diamantů.
Korannů mamusských království I. 297; II. 8. — Území K. neodvislých II. 6. — K. osady a vesnice I. 125, 126. — Okres záp. Korannů I. 73.
Koranna, město I. 111.
Kordofan, země II. 285.
Kovie, říčka I. 39, 518.
Krikofarma, statek, jinak Kudu place I. 91, 92.
Krokodilí řeka, v. Limpopo.
Kuce Khani, řeka II. 455.
Kudu place, v. Krikofarma.
Kuilfontein, statek p. Murraye, II. 513, 514, 549.
Kuruman, město I. 290, 291, 397, 458, 469, 470, 502; II. 339, 462, 472, 504. — K. missionářská stanice Londýnská I. 399.
Kvebe-river II. 245.

Labe, řeka česká I. 7, 49.
Lekatlong, město, sídlo knížete Jauče, I. 133, 146—150, 292. — L. stavení I. 164. — L. ves domorodců I. 149. — L. zříceniny missijní budovy I. 147.

Lekhucké pahorky I. 362.
Lemones, pánev II. 458.
Lešumo, řeka II. 134, 408, 413. — L. les II. 420. — L. údolí II. 134, 135, 139, 143, 145—147, 215, 251, 254, 407—413, 415—418, 420. — Tavěcí peci v úd. L. II. 410.
Letlocespruit II 46, 58. — L. slap II. 58.
Leuvfontein, farma II. 470.
Leydenburg, město I. 226, 266, 511; II. 32. — L. ústav Young Ladies institute II. 509. — L. okres I. 205, 226, 511. — L. zlatá Pole I. 197, 238, 266, 511; II. 471.
Liba, řeka II. 173, 174.
Lichtenburg I. 345.
Limpopo, Ouri, Krokodilí řeka I. 53, 133, 199, 210, 222, 392, 395, 419, 426, 446, 451, 470, 483, 485, 486, 488, 491, 523; II. 27, 33, 35, 41, 42, 44, 46—50, 70, 124, 147, 160, 161, 248, 279, 280, 291, 422, 438, 459, 462—465, 467, 524. — L. nížina I. 491. — L. pobočky I. 384; II. 467. — L. souřičí II. 39, 72, 427. — L. údolí I. 488, 490; II. 43, 48, 463—465.
Linokana, město Baharucké I. 177, 325, 343, 412, 426, 488, 489, 498, 499, 503, 504; II. 26, 30, 31, 33, 34, 55, 56, 460, 470—472, 475. — L. dřívější jméno I. 503. — L. horká zřídla I. 503. — L. chrám II. 31. — L. kotlina I. 499. — L. městské čtvrti I. 504. — L. missijní budovy I. 500. — L. orba I. 499; II. 30. — L. ovocné sady I. 502. — L. pošta I. 502. — L. vrchy I. 499, 504. — L. zavodňování a vodovody I. 502.
Linyanti, město I. 397—399; II. 144.
Liteyane, město I. 392, 404, 409.
Livingstonie, osada II. 286. — L. solné jezero II. 479.
Loanda, jihoafr. osada portugalská II. 4.
Locane, řeka II. 455. — L. brod v ní II. 455.
Loi, řeka II. 174.
Lombe, řeka II. 174.
Londýn I. 260; II. 47, 550. — L. missionářská společnosť I. 399, 458, 459. — L. zoologická zahrada I. 527.
Lothlakane, město I. 345, 359, 366; II. 19, 46. 455. — L. miss. stanice I. 345. — L. řeka I. 340.
Luala, řeka II. 59. — L. řečiště s krásnými útvary II. 59. — L. údolí II. 59.
Lujana, řeka, v. Čoba.
Lví hlava, hora u Města Kapského I. 7, 9, 10, 15—17.
Lydenburg v. Leydenburg.
Mababi, řeka I. 471.
Mababijské Pole I. 436, 463; II. 94, 97.
Mabolské pohoří I. 470.
Mabundské království II. 172, 175, 275. — M. území II. 174.
Mackenziovo solné jezero II. 479.
Madagaskar, ostrov I. 40, 517.
Madeira, ostrov I. 3, 4, 7. — M. obyvatelé II. 547. — Hlavní město, v. Funchal.
Madžila (dle Livingstona), v. Kašteja.
Magalieské hory I. 207, 362, 384.
Mahabi, roviny vých. I. 399.
Mahalapsi, písečná řeka II. 46, 459.
Mahatelve, řeka I. 384.
Mahurovo město, v. Taung.
Maitengue, řeka II. 335, 427, 428, 433, 435, 437. — M. dědiny záp. u ní II. 434. — M. pořící II. 427, 554. — M. krajina v pořící II. 437. — M. vrchy u ní II. 435. — M. údolí II. 428, 431.
Makalacké království a země II. 111, 245, 325, 423, 424, 427, 429, 436, 437, 439, 442, 525, 552, 553. — M. osady a vesnice I. 131; II. 55, 435, 436, 442, 472. — M. hory I. 372; II. 428.
Makalaharská ves I. 351.
Makarupské pahorky I. 362.
Makoks-kraal I. 508, 509.
Makokspruit, údolí jeho I. 508.
Makololská říše II. 144. — M. země 172, 397.
Makumbovo město, v. Impalera.
Makumbské peřeje II. 319.
Makumbovo přístaviště u Impalery II. 213, 257.
Makvasi-river I. 180, 197, 235, 237, 238. — Brod přes M. I. 511. — M. břehy a řečiště I 181. — Farmy u M. I. 182. — M. výšiny I. 178, 182, 198, 235.
Makveská rovina II. 60, 64, 67; II. 425. — Prohlubiny v ní II. 63. — Rozdíly v temperatuře na ní II. 63. — Stolové hory na ní II. 60. — Úrodnosť a bujnosť zvěři II. 59—68.
Malauské hory I. 352, 353, 355, 362.
Malili, říčka I. 387.
Malmanispruit II. 15, 27, 29. — Pásma pahorkův u M. II. 29. — M. údolí II. 27.
Mambojská země II. 181, 182.
Mambojský uzel horský II. 360.
Mamusa, korannské město I. 110, 149, 239, 247, 315, 331, 337, 393, 522, 525;

II. 7, 9, 475, 479. — Dvorce koranské u M. II. 9. — M. hora I. 291. — M. pahorek I. 525. — M. výšina II. 7. — M. království I. 297, 393, II 8.
Mananská říše II. 146, 244, 245, 442.
Manekango, peřej II. 328.
Mankojská říše II. 340.
Mankuruanova říše I. 286, 291, 523, 524. — M. sídlo I. 285.
Manupův město I. 391.
Mapanifontein II. 71.
Marecane, řeka I. 319, 323, 325, 331, 343, 508, 525; II. 12, 15, 26, 125. — Marecane, prameny II. 478. — M. údolí II. 12.
Marico, řeka I. 210, 222, 395, 403, 442, 446, 494, 495, 508, 523; II. 29, 39, 40—42, 49, 441. — M. ústí I. 491; II. 42. — M. pobočky západní I. 403. — M. poříčí I. 498. — M. dolní II. 41, 48. — M. malý I. 507. — M. malé údolí I. 507; II. 27. — M. veliký I. 392, 507; II. 36, 470, 472. — M. hory a skupiny horské I. 369, 411, 441, 492, 498; II. 27. — M. údolí I. 491, 492; II. 41. — Marický okres I. 260, 343, 345, 362, 392, 426, 471, 483, 496, 498, 504, 507, 509, 516, 523; II. 27, 29, 30, 283, 339, 471, 475. — M. okres západní I. 489. — Západní hranice jeho II. 475. — Úrodnost M. okresu I. 507. — Zahradnictví ve farmách I 507. — M. ústřední uzel horský II. 475.
Markfontein I. 498.
Marokana I. 311, 393.
Maroko, země severoafrická I. 347, 355.
Marucká a Marucko-Mabundská říše I. 171, 380, 476; II. 101, 127, 128, 135, 140, 143, 145, 150, 159, 162, 172—176, 180, 186, 188, 190, 205, 206, 248, 253, 254, 262, 264, 268, 270, 273, 276, 286, 319, 327, 330, 335, 336, 340, 342—349, 351, 355—360, 363, 366, 367, 371, 375, 378, 379, 382—386, 394, 398—400, 407, 411, 432, 462, 475. — M. země I. 209; II. 274, 332. — Hranice a rozsáhlost její II. 175, 176. — M. osada II. 315. — Sídla různých kmenů II. 174. — M. ves pohlavára Rataua II. 267. — M. říše, obyčeje a mravy II. 342 a násl. — Ceny plodin v ní II. 552. Zemská brána, v. Impalera.
Maruma, město Barolongů I. 292. — M. poloha I. 292.
Marupa, řeka, v. Morupa.
Masarvská ves II. 71, 72.
Massamedes, port. osada v Dol. Guinei II. 180.
Masupijská říše II. 150. — M. země II. 275, 413. — M. provincie II. 162. — M. osada nad Impalerou II. 414. — M. vesnice II. 149. — M. vesnice stará II. 167. — Rozvaliny vesnice M. II. 200. — M. zříceniny na řece I. 189. — M. dvorce opuštěné II. 146. — M. osada v. Impalera.
Mašonská země I. 455, 496; II. 35, 39, 115, 117, 160, 245, 280, 375, 422, 465, 498, 513, 559. — M. doliny II. 538.
Mašukulumbská říše II. 286, 312.
Mašvaponžská ves I. 463. — M. výšiny I. 470.
Matabelská říše II. 35, 441, 449, 455, 463, 525, 531. — M. země I. 222, 318, 362, 455, 464, 467, 498; II. 39, 55, 56, 102, 111, 115, 118, 125, 176, 244, 280, 357, 422, 427, 428, 431, 433, 436, 441, 443, 444, 448, 449, 455—457, 463, 465, 538. — M. země jižní II. 160. — M. země střední II. 440. — M. země východní II. 160. — M. země západní II. 41, 94, 475; II. 421, 423, 439, 455. — M. kraal II. 117. — M. údolí I. 504. — M. horský uzel I. 362, 411, 451.
Matebe, říčka I. 171, 343, 502; II. 31, 34. — Matebské rákosiny II. 34. — M. údolí I. 499. — M. vrchovisko I. 504.
Matheusspruit, Matjesspruit I. 196, 197, 228.
Matchavis, Matschavis, bystřina I. 200, 225.
Matlouci, řeka I. 463; II. 71, 437, 438, 455.
Matopa, řeka II. 227, 228, 250. — M. hory II. 435. — M. údolí II. 228.
Matimbundu, port. obchodníci z M. II. 180.
Mauritius, ostrov I. 40, 517.
Meklenbursko II. 480.
Melorane, město vých. Bakhatlů II. 472.
Menonova dědina II. 429, 553.
Mexiko I. 51.
Město batlapinského krále I. 275. — M. domorodců I. 362, 426. — M. Baharuců I. 362. — M. Mohavisů kmene bečuanského I. 202. — M. domorodců zříceniny I. 379, 380, 381, 391, 392, 393.
Micimovo území a město I. 151, 157.
Middleburk, město I. 203, 226; II. 513, 514. — Middleburský okres II. 514.
Modder-river I. 55, 56, 73, 266; II. 510.

Moffatovo solné jezero II. 11, 478.
Mochuri, město záp. Bakhatlů II. 467, 469.
Moi-river I. 192, 203, 207, 209, 211, 221, 222, 509. — Přítoky jeho I. 509. — M údolí I. 207. — M. údolí pobočné I. 202. — Farmy údolí M. I. 207.
Moi-river-dorp nový, v. Potschefstroom.
Moi-river-dorp starý I. 203.
Mokara, řeka I. 300, 312, 525; II. 8. — M. horní údolí I. 525. — Krajina u M. I. 300.
Molapo, řeka I. 45, 53, 207, 209—211, 246, 298, 340, 343—345, 347, 359, 363, 366, 367, 393, 491, 508, 526; II. 3, 8, 15, 19, 26, 123, 475, 478. — M. vrchovisko II. 26. — M. řečiště I. 344. — M. dolní I. 522. — M. horní I. 131, 350. — M. údolí I. 344; II. 21, 26, 27, 475, 476. — M. luhy I. 344. — M. roviny II. 479. — M. farmy I. 345; II. 26. — M. cesta I. 356.
Molemovo město I. 338, 344—347, 351, 356, 361, 366, 371, 380, 525; II. 15, 19, 22, 23. — M. m. poloha I. 345.
Molopolole, hlavní město Bakvenské I. 371, 375, 379, 380, 390, 392, 393, 395, 399, 404, 405, 407—411, 423, 424, 426, 429, 439, 440, 442, 448, 499; II. 31, 463, 467, 469, 472. — Poloha a rozsáhlosť I. 389, 391. — M. čtvrť městská I. 389, 400. — M. kostel I. 389, 400. — M. kotla I. 400, 401. — M. missijní dům I. 391. — M. škola I. 389. — Letohrádek Sešelův (Molopololská hlídka) I. 388. — M. hory I. 388. — M. kotlina I. 199, 393, 423, 424. — M. roklina I. 395. — M. skalní brána I. 389. — M. skály I. 391, 409. — M. soutěska I. 391, 393.
Moncuův okres I. 314. — M. území I. 340, 345, 393.
Monkeyova skála I. 472.
Monopotapa, Monomopotapa, Mosagra, Motapa, rozvaliny města I. 238, 239, 520. — Minulosť a dějiny M. I. 239.
Mo-ra-a Khomo, výšina I. 409.
Morupa, řička I. 498; II. 34, 470. — M. údolí II 470.
Mosagra, v. Monopotapa.
Mosililovo město I. 381. 393, 527. — M. m. rozvaliny II. 149.
Mosupa, řeka I. 372, 378, 393. — M. slapy I. 381. — Mosupské město I 392.
Motapa v. Monopotapa.
Mošaneng I. 345, 346, 350, 351, 353, 355, 356, 359, 361—363, 366, 367, 368, 370—372, 380, 413, 440, 499, 501, 525; II. 20, 23, 25, 471. — M. kopce I. 362. — M. kostel I. 363. — M. sídlo královo I. 364. — M. stavby domorodců I. 363 — Baharucká čtvrť městská I. 363. — Barolonžská čtvrť I. 363.
Mučila Aumsinga, peřej Zambesijský II. 321, 323.
Muniruola, peřej Zambesijský II. 328.
Murray, řeka II. 509.
Musanana, knížectví Mašukulumbské II. 304.
Musemaňana, osada Korannská I. 308, 309, 311, 312, 423; II. 9.
Mys Dobré naděje I. 19, 20. — M. Úskalní II. 530.

Naleziště diamantů, Kopjes, Diggings I. 62, 246, 251. — N. poříčná River-diggings I. 74, 76, 118, 123, 126, 128, 148, 246, 251, 254, 525. — N. suchá, Dry-diggings I. 74—76, 78, 123. — N. ústřední, Central-diggings I. 76, 77, 128, 266, 513, 514; II. 506.
Nambweský slap II. 321, 331.
Namaquův země I. 345, 392, 523.
Nápratkovy výšiny I. 378, 379.
Nata, bystřina II. 78, 80, 82, 83, 86—91, 94, 97, 100, 119, 266, 339, 340, 427, 429.
Natal I. 204, 205, 221, 260, 383, 487; II. 60, 150, 441, 491, 518, 523—525, 529, 551. — N. řeky II. 161.
Negerské země středoafrické II. 143.
Nehokoca, bystřina II. 46.
New Kierks-Rush v. Kimberley.
New Port, průsmyk I. 48. — Předěl vod u N. P. I. 48.
Newportská farma II. 27, 514.
N'Gamijské jezero I. 397, 399, 403, 455, 462; II. 9, 47, 57, 72, 75, 172, 462. — N'Gamijských Bamankvatů krajina I. 392.
Njoka, Ňoka, řeka II. 174.
N'Kaap, skalnatý svah I. 131.
Nokane, řička II. 64, 67, 68. — N. vrchovisko II. 67.
Normanovar. Nomanská země I. 112, 260.
Norvežsko II. 71.
Notuany, řeka I. 378, 403, 489, 490, 499; II. 33—35, 39, 47, 48, 124, 467. — Brod přes N. I. 490. — N. horské pásmo I. 499. — N. poříčí I. 498. — N. údolí I. 499, 504; II. 34, 469. — N. ústí I. 489, 490; II. 43, 463. — Lesy u N. I. 504.
Nové Skotsko I. 266; II. 463.

Oharka, řeka česká I. 55.
Old de Boers, naleziště diamantů I. 72, 76, 78, 86, 108, 109. — Old de boers, farma I. 268. — O. kopanina I. 267
Oliphant-fontein I. 91.
Oliv-wood-dry, farma Mr. Taylora II. 26.
Oltář, vrch II. 439.
Oosthuisenův statek I. 504; II. 475.
Opičí hradisko, vrch I. 457, 458, 472.
Oraň, řeka I. 48, 49, 73, 110, 112, 227, 430, 463, 524; II. 27, 39, 44, 63, 171, 513. — O. ústí II. 524.
Oraňský Svobodný stát I. 20, 33, 37, 40, 49, 53, 57, 59, 66, 73, 74, 76, 87, 90, 91, 93, 102, 127, 139, 168, 174, 176, 180, 189, 204—206, 246, 247, 254, 260, 261, 283, 355, 434, 455, 515, 522; II. 6, 482, 483, 487, 491, 507, 511, 514, 525, 551. — Severozápadní statky O. sv. st. I. 522. — Sucho v O. sv. st. II. 557. — O. sv. st. záp. pohoří I. 87.
Osterik v. Rakousko.
Ottersport, farma p. Schultze II. 511.
Ouri v. Limpopo.
Palačve, údolí řeky II. 455.
Palcát, vrch II. 437.
Pamětní desky, vrch II. 439.
Panda ma Tenka, obchodní stanice II. 101, 125, 128, 131, 133, 134, 150, 176, 210, 214, 215, 217, 218, 220, 228, 250 až 254, 266, 279, 303, 306, 308, 311, 322, 340—342, 407, 415, 418, 420, 421, 555. — P. m. T., říčka II. 131, 219, 220, 227, 332, 421. — Pobočky její II. 223. — Údolí říčky II. 69, 108, 120, 126, 127, 182, 186, 212, 429.
Pan-Place, farma II. 5.
Paviani hlavy, skaliska II. 27. — Pavianí roklina II. 238.
Philipolis I. 34, 49, 51, 139, 143; II. 510, 511. — Pošta I. 51. — Úřady a budova jejich ve Ph. I. 50. — Krajina u Ph. I. 49. — Ph. okres I. 50.
Pilaniho osada I. 380.
Pilgrimsrast I. 226.
Písečná planina kalužin II. 93, 94, 99, 250, 421—427. — P. pl. lesnatá II. 134. — P. nánosy I. 23, 25. — P. řeky I. 489.
Pitfontein I. 508.
Platberg, hora I. 247; II. 5.
Pniel, Berlínská missijní stanice I. 73, 74, 110, 115, 268. — Pnielské pahorky I. 110.
Polové pásmo jižní I. 517.
Pomoří II. 532, 506, 510, 557. — P. jižní I. 200, 382, 595; II. 280, 524. — P. východní II. 144, 560. — P. západní I. 40; II. 55, 180, 181, 186, 480.
Poolfontein, bývalá farma, nyní osada Barolongů I. 345, 346, 359; II. 478. — P. rovina I. 345. — Skalní jezírko s plovoucím ostrůvkem u P. II. 478.
Port Alfredův I. 39, 518.
Portugalsko I. 14. — Portugalské osady I. 40.
Potschefstroom, město I. 199—206, 211, 221, 222, 226, 508—511; II. 30, 478. — Anglický kostelík v P. I. 205. — Farma u P. I. 207. — P. hory I. 202. — P. špatné cesty I. 207. — Výšiny u P. I. 206.
Poznaň, město polské I. 88.
Požár trávy na planině I. 276—280.
Praha I. 55, 256, 407, 516; II. 547, 548. — Pražský ostrov II. 135, 143. — Praha, říčka II. 7. — Pražský sad městský I. 52; II. 550.
Pretoria, město I. 203, 226, 408; II. 30.
Přístavy osadní II. 510.
Purkyňova bystřina II. 48.
Quagga-flats, v. Roviny kvag.
Quaggafontein I. 507.
Quarifontein I. 507.
Queenstownský okres I. 205.
Rakousko, Osterik, I. 23, 67, 407; II. 549.
Ramakhoban, řeka II. 115, 118; II. 438, 444. — Pobočky její II. 439. — Rh. údolí II. 439.
Rennickova farma I. 231, 235.
Rensburgova farma I. 519.
Rhenoster-river 1. 189.
Rietfontein I. 238; II. 5.
Riet-river I. 55—57, 189; II. 510. — R. farma I. 107. — R. hostinec I. 58; II. 510. — Rybnaté tůně v R.-r. I. 56.
Riet-Vley, farma II. 5, 26, 478. — Solné jezero u R.-V. II. 5.
River-diggings, v. Naleziště diamantů.
River-town, naleziště diamantů I. 75, 253. — R.-t. pobřežní výšiny I. 253.
Rohlfsova hora II. 27. — Rohlfsův průsmyk I. 495.
Roszův brod II. 513.
Roviny kvag, Quagga-flats, I. 311, 314; II. 9, 10, 15, 478.
Rustenburský okres I. 470.
Rybí řeka (Fish-river) I. 46, 519, 527; II. 515, 516. — Svah u ní (Fishriver-rand) I. 527.
Rýn, řeka I. 7.

Saddlerspan II. 132, 254. — Saddlerova tůně II. 340.
Sahara I. 60.
Salt-river I. 16.
Sandbultes, vypnulina II. 134.
Sandfontein, farma I. 498; II. 34, 35.
Sand-river I. 189.
Sand-rivery, v. Písečné řeky.
Sea Point, předměstí v Kapském Městě I. 16.
Sekhomovo území I. 486.
Sekhosi, nejzápadnější osada Masupijská II. 316, 319.
Sekvana, řeka I. 7.
Seribe, řeka II. 455.
Serotleské výšiny II. 58.
Serule, řeka II. 455, 463. — Serulské výšiny II. 455.
Seŝelovo sídlo; zříceniny jeho I. 362. — S. území I. 362, 379, 387, 392, 386, 492; II. 41, 307, 469.
Setlagole, říčka I. 323, 325—327; II. 15, 125.
Settlerstown, v. Grahamstown.
Scholzova farma I. 59.
Schönbrunn; císařský zvěřinec v Sch. I. 180.
Schoenspruit, Schoenriver, I. 178, 198—200, 226, 510. — Schoenspruitské údolí I. 198, 199, 509. — Farmy u Sch. I. 509.
Schweinfurthův průsmyk I. 495; II. 35.
Sibananský les I. 53. — S. rovina I. 138; II. 425—427.
Simonská zátoka I. 10, 17, 19.
Sioma, Mabundská vesnice II. 323, 327.
Sirorume, řeka I. 392, 483, 486, 488; II. 35, 50, 463. — S. ústí I. 492. — Sirorumské údolí „the Brack reeds" I. 486; II. 50.
Slezsko pruské I. 267.
Sněhulákova pánev II. 132, 134, 176, 419, 540.
Sojské jezero solné I. 281; II. 70—72, 78, 81, 87, 94, 95. — Zátočiny jeho II. 71.
Solná jezera I. 40, 45, 53, 87, 331, 338, 433, 483; II. 59, 60, 64, 68, 70. — S. j. malá II. 70. — S. kaluže I. 486; II. 87, 88. — S. pánve I. 30, 31, 90, 111, 118, 177, 180, 238, 244, 339, 351; II. 70, 75. — S. p. jezer II. 72, 427. — S. prameny I. 109. — Solnaté pánve dešťové II. 161.
Sola, město II. 277.
Southampton, město anglické I. 3, 4; II. 550.
Spitzkopf, hora I. 155, 157, 247.
Springbock, prameny Sp. I. 163. — Springbockfontein I. 158, 160.
Stolová hora u Města Kapského, Table mountain, I. 4, 9, 16—18, 517; II. 549. — Stolové hory I. 411. — Stolová zátoka I. 9, 10, 17, 19; II. 549.
Strengfontein, farma II. 6.
Středohoří české I. 55, 170.
Sudan II. 280.
Syliva, řeka II. 455.
Šaša kamenitá, bystřina I. 318; II. 438, 452. — Zříceniny u ní II. 438, 445. — Š. písečná II. 438, 452, 455.
Šešeke, Nové, hlavní město říše Marucké I. 351; II. 120, 127, 133, 144, 148, 150, 159, 160, 162, 167, 171, 173, 176, 180—182, 184, 186, 190, 195, 203, 209—214, 218, 238, 254, 255, 257—262, 264, 265, 267, 270—273, 278, 279, 290, 293, 299, 300, 303, 306—308, 311—313, 316, 319, 321, 322, 327—333, 335, 341—343, 357, 359, 360, 363, 365, 366, 372, 375, 379, 404, 406, 407, 413, 414, 417, 418, 420, 552, 555, 556. — Stavba jeho II. 182, 183. — Dvůr a budovy král. II. 195—197, 260. — Radnice v Š. II. 198, 199, 312, 371. — Síň uvítací II. 371. — Chýže II. 171. — Kuchyň král. II. 212. — Koupelna král. II. 203. — Jedovatá chýže II. 371. — Lékárna II. 203, 371. — Skladiště II. 371. — Š. Staré II. 162, 182, 183, 186, 200, 289. — Král. dvůr ve St. Š. II. 196, 197. — Požár St. Š. II. 183, 184. — Š. Staré přístaviště II. 167. — Šešecký les I. 351; II. 289, 290, 315, 319, 372.
Šoniské jezero solné II. 70.
Šošon, říčka I. 450, 452, 472; II. 459.
Šošong, město Bamankvatů I. 221, 222, 353, 399, 405, 418, 426, 427, 429, 433, 440, 442, 446, 450—452, 455, 458—460, 462—464, 467, 469, 470, 475, 478, 480, 483, 488, 491, 495; II. 73, 44, 46, 51, 52, 55—58, 64, 69, 88, 89, 95, 100—102, 186, 212, 218, 253, 300, 335, 339, 411, 420—423, 428, 447, 448, 456, 459—463, 475, 530, 551. — Š. chrám I. 458, — Š. obchodní čtvrť bílá I. 455. — Missie londýnská v Š. I. 399. — Š. seminaristé I. 458. — Š. škola I. 458; II. 56. — Š. sesutý chrám Hermannsburské missie I. 458, 468. — Hora stolová u Š. I. 472. — Š. pahorky 464. — Š. údolí I. 472; II. 51. — Š. údolí horní II. 55. — Vrchy v údolí Š. I. 472, 475. — Š. úžlabina I. 455,

464, 469; II. 55, 56, 57. — Š. soutěska I. 457, 458. — Solná jezera mezi Limpopem a Š. I. 483.
Špačkovy vrchy II. 27.
Šutani, řeka I. 384.

Table mountain v. Stolová hora.
Tamafopa, prameny a ručeje II. 103, 108, 424.
Tamasanka, rovina II. 425.
Tamasece, rovina II. 108, 422—424. — Tamasecké kalužiny a rybníky II. 108, 422, 424. — T. les II. 110.
Tanganika, jezero I. 399.
Tati, obchodní stanice II. 438—441, 444—450, 452, 455, 458, 459, 547. — T., řeka I. 475; II. 59, 118, 438—446, 448, 449, 455. — Tatiské návrší II. 440. — Tatiské rozvaliny II. 444—446. — Tatiský svah II. 444. — Tatiské údolí II. 440. — Tatiská zlatá pole II. 440.
Taung, hlavní město svobodné říše Batlapinské I. 144, 149, 247, 268, 286, 287, 290—292, 338, 351, 378, 522, 523. — T. chrámy a missijní dům I. 292. — Londýnská missie v T. I. 399. — T. skalní rokle I. 292. — Úrodnost půdy u T. I. 144. — T. obyvatelstvo I. 291. — Bitva u T. I. 292. — Taung, říčka II. 33.
Tavani, řeka II. 459.
Thaba Unšu, nejjižnější místo krajiny Barolongů ve Svobodném státě Oraň. I. 261, 347. — Thaba Bosigo, nejznamenitější kraal tamže I. 261.
The Brack reeds, v. údolí Sirorume.
The Town of the Settlers v. Grahamstown.
„Tisíce rybníků", kraj II. 93.
Transvaal I. 20, 37, 53, 57, 174, 180, 189, 343, 392, 496, 598; II. 31, 32, 42, 283, 471, 524, 551. — T. farmy I. 491, 522. — T. hranice II. 26, 41. — T. okresy I. 507. — T. osada I. 40, 42, 202, 247, 260, 281, 392, 399; II. 286, 441, 517, 547. — T. planina II. 26. — T. pošta I. 511. — T. provincie I. 73, 173, 198, 205, 206, 222, 375; II. 462. — T. republika I. 49, 160, 164, 166, 172, 192, 200, 201, 244, 246, 266, 271, 311, 340, 345, 347, 383, 501, 502, 509, 523; II. 21, 31, 43, 44, 461, 463, 464, 475, 480, 500, 526. — T. řeky I. 216. — T. území I. 174, 178, 196, 199, 203, 207, 219, 337, 384, 486, 489, 503, 522; II. 4, 29, 35, 70, 214, 442, 443, 469, 482. — T. území republiky I. 239, 495, 521. — T. vláda I. 346; II. 7, 471, 475. — T. zlatá pole I. 515; II. 214. — Transvaalský stát I. 20, 455, 522. — Válka v T. II. 471.
Tschwene-Tschwene, v. Čune-Čune.
Tugela, řeka II. 520, 524, 525.
Tulenní ostrov I. 17.

Údolí antilop lanních II. 12.
„U dvou vrabců", vrch II. 437.
Uele, řeka II. 560.
Uguai, řeka II. 94, 245.
Ulundi, osada zuluská II. 528.
Unicorn-river I. 451. — Unicornský průsmyk I. 463; II. 58. — Unicornské údolí II. 58.
Unqueja, řeka II. 538.

Vaal, řeka I. 40, 73—76, 86, 107, 109—112, 118, 126, 128, 131, 132, 134, 144, 146, 148, 155, 164—166, 168, 172, 174, 178, 195, 198, 200, 207, 210, 224, 239, 242—244, 246, 247, 252—254, 266, 268—272, 277, 281, 284, 511, 516, 522, 524, 525; II. 6, 63, 171, 503, 546, 559. — V. bahnité břehy a řečiště I. 110, 169. — V. peřeje I. 110, 131, 247. — V. směr a povaha I. 132. — V. převoz I. 252. — V. pobočky I. 195. — V. poříčí I. 132. — V. údolí I. 110, 127, 268; II. 480. — V. pahorky a souvrší I. 155.
Waldecks-Plant, město I. 75, 127.
Valk, řeka II. 491, 492, 497.
Valsh-river I. 189.
Wankeův kraal II. 174, 552.
Vápenná zátoka I. 17, 19.
Veliká Britanie v. Anglicko.
Weltufrede, farma II. 27, 29.
Velrybí zátoka II. 47.
Wesselsova farma II. 488—490.
Westbeechova cesta II. 427. — W. lesík II. 331.
Vet-river I. 189.
„Věnce", vrchy I. 383.
Vídeň, pavillon des amateurs II. 547.
Vierfontein, farma II. 7.
Viktoriiny slapy I. 244, 517; II. 102, 120, 128, 136, 137, 144, 146, 174, 214, 218, 219, 228—239, 245, 249, 250, 328, 331, 335, 340, 344, 423, 552, 560. — Hornatina jižně od V. sl. I. 470. — Jezírko u nich II. 223—227. — Ohrada II. 229. — Ostrovy nad nimi II. 144, 230—232, 238. — Pahorkatina u nich II. 223. — Skály u V. sl. II. 236, 437.
Wiljen-river I. 189.
„Visutý vrch" II. 437.

Witfontein, farma I. 498, 508; II. 34.
Vlčí bystřina I. 231.
Vnitrozemí I. 343; II. 557.
Volha, řeka ruská I. 7.
Wolmaranova farma I. 220, 221.
Wonderfontein I. 199, 206, 211, 212, 216, 219, 220, 231, 235, 508. — Wonderfonteinské sluje I. 192, 206, 212—214.
Východní neboli Nová země Griquů I. 112.
Vysoké Pole (Hooge veldt) I. 507—509; — Horské hřbety na západ od V. P. I. 509.
Výšiny užovek bůvolích I. 488.
Yoruha rybník v. Joruažský rybník.
Zambesi, řeka I. 20, 53, 56, 118, 124, 127, 133, 195, 209, 261, 267, 281, 282, 354, 380, 382, 416, 430, 433, 455, 461, 487, 515, 528; II. 26, 34, 55, 58, 90, 94, 100, 102, 116, 120, 128, 131, 134—138, 140, 143, 146, 150, 152, 160—162, 166, 172—175, 182, 187, 189—191, 211—213, 218, 219, 228—230, 236, 239, 243, 248—250, 255, 257, 266, 269, 270, 276, 283, 286, 287, 290, 293, 303, 305, 308, 312, 313, 315, 319, 321, 323, 327, 328, 333, 335, 340—343, 345, 348, 350, 351, 353, 354, 358, 375, 380, 383, 387, 389, 399, 405, 410, 411, 412, 414, 418, 422, 441, 442, 457, 472, 503, 540, 546, 552, 553, 555, 559. — Z. břeh a pobřeží II. 143, 151, 159, 174, 229. — Hloubka II. 149, 155. — Peřeje a slapy I. 498; II. 151, 319, 328. — Řečiště II. 136, 313. — Zřídlo II. 259. — Plavba po Z. II. 155. — Poříčí II. 205, 421. — Souříčí II. 560. — Pobočky II. 94, 119, 211, 427. — Předěl severní II. 90. — Laguny u Z. II. 162, 218. — Z. dolejší II. 464. — Z. střední II. 144, 171. — Z. horní II. 159. — Ostrovy v Z. II. 135, 151, 319. — Z. les II. 544. — Údolí I. 384; II. 123, 135, 137, 229, 239, 276, 289, 332. — Vrchy a vysočiny II. 319, 335. — Krajiny na Z. I. 403; II. 56, 214, 427. — Končiny severní u Z. II. 127, 245. — Říše domorodců na jih od Z. II. 441. — Země II. 128. — Území II. 540.
Zanzibar I. 502.
Západní země Griquů I. 40, 66, 73, 74, 76, 112, 114, 131, 208, 240, 247, 309, 455, 524; II. 5, 6, 214, 500, 504, 505, 524. — Vláda její I. 201. — Válka v ní II. 500, 504.
Západomatabelská hornatina v. Makalacká hornatina.
Zeerust, město I. 362, 490, 502, 504, 507, 509, 516; II. 26, 29—31, 339. — Hollandský kostel v Z. I. 507 — Místnosti, úřadů pro okres Marický v Z. I. 504. — Z. vrchy I. 499; II. 30.
Země Griquů I. 173; II. 39, 553.
Zlatá pole I. 205, 226, 237, 239; II. 32.
Zondags-river I. 38; II. 544.
Zuga-river I. 397, 433, 470, 471; II. 46, 17, 55, 70, 71, 72, 75, 137, 333.
Zulumatabelské království II. 44. V. též Matabelské království a země.
Zuluská říše II. 442, 518, 525, 558. — Zuluské země II. 517, 524. — Zuluská země jižní II. 286, 525. — Z. zříceniny kraalů I. 504.
Zuurské hory I. 29, 34. — Laguny u nich I. 34.
Zwartkop, řeka I. 23, 25, 30; II. 530, 544. — Laguny při ústí Z. ř. do moře I. 30.
Zwartovy farmy I. 504.
Zwart-Ruggens I. 508.
Žižkovo sedlo II. 27.
Žíznivá země II. 46, 59.

B. Část cestopisná a národopisná.

Adler, bývalý rakouský konsul v Eliščině Portu, I. 15, 23, 62, 517.
Afričani II. 502.
Afrika, smíšenec, lovec II. 131, 218, 446. — Jeho syn II. 445.
Allenberg, náměstek rakouského konsula v Eliščině Portu, I. 23; II. 507.
Alumbové, kmen domorodý, II. 211. — Zvláštní jejich účes II. 211.
Amasvaziové, kmen domorodý, II. 342.
Anderson, obchodník se slonovinou, II. 59, 63, 71, 95, 120, 422.
Angličani I. 22, 46, 66, 74, 111, 123, 148, 164, 166, 173, 259, 261, 349, 356, 381, 407, 486, 522, 526; II. 44, 279, 288, 501, 503. — Angličina I. 131, 259, 269, 359. — Anglická vláda I. 346, 349, 408, 522; II. 47, 187, 475, 502. — Angličtí důstojníci II. 30, 303, 306, 340. — Angl. jihoafrické časopisy II. 509. — A. kapitalisté II. 286. — A. lovci II. 279, 284, 465. — A. parník, II. 339. — A. peníze I. 150. — A. policie jezdecká I. 148.
April, basutský sluha II. 146, 412.
Arab, cestující z K. Města po suchu do Zanzibaru I. 339, 340.
Asagaj I. 475; II. 147, 179, 239, 249, 253. — A. hroší II. 159, 202, 382. — A. krokodilí II. 381. — A leguaní II. 338, 381. — A. lovecké II. 344. — A. padací II. 67, 68. — A. rybí II. 338. — A. sloní II. 382. — A. vydří II. 338.
Atherston Dr., přírodozpytec jihoafrický I. 519.
August, mananský sluha II. 143.

Baharucové, Bahurucové I. 260, 353, 412, 461, 464, 477, 488, 500—503, 523; II. 2, 441, 471. — B. linokanští II. 30. — Dvorce B. linokanských II. 31. — Nástupnictví trůnu u B. I. 412. — Dvůr B. I. 412. — Chov dobytka u B. I. 503. — Zpěvy a tance u B. II. 34.
Bajeci, kmen říše Marucko-Mabundské II. 173.
Bakalomo, kmen říše Marucko-Mabundské II. 173.
Bakhatlové I. 222, 393, 403, 406, 523; II. 41, 441, 458, 462, 463, 468, 469. — Východní B. II. 472. — Západní B. II. 467, 472. — Koželužství u B. II. 469.
Bakvenové, Bakuenové I. 380, 391, 395, 403, 406, 409, 430, 439, 440, 445, 452, 461, 467, 476, 523, 528; II. 399, 462—464, 467—469. — B. molopololští II. 32. — Kmen B. II. 188. — B. ženy I. 395. — B. hoši I. 387. — B. král I. 359, 371; II. 468. — Královský princ II. 127. — Ústava B. I. 364. — Boje B. s Bakhatly I. 423; II. 462, 467—469. — Původ a děje B. I. 402. — Orba a rozkvět I. 404. — Stáda B. I. 393. — Chýže B. I. 394. — Radnice B. I. 309, 394. — Ba čili Ma-Kuena I. 402. — Otroci Bakvenů, v. Masarvy a Makalahary. — Bakvenské zbraně I. 410. — Zaříkací prostředky B. I. 410. — B. cestovní vak I. 410. — Hrnce b. I. 410. — Svrhování starců s výšiny Moroakhomoské u Molopolole B. I. 409.
Bamairové, kmen domorodý I. 284, 522, 523, 525.
Bamankvati I. 281, 318, 403, 426, 431, 449, 450, 462—464, 467—469, 471, 475, 476, 486, 488; II. 45, 46, 50—52, 55, 56, 58, 60, 64, 78, 98—100, 103, 244, 399, 423, 456—458. — B. šošonští II. 31. — B. východní I. 282, 353, 399, 452, 455, 461, 463, 470; II. 44, 411, 413, 425. — B. západní I. 452; II. 172, 462. — B. severní I. 128. — B. králové I. 387, 462; II. 44, 78, 89, 253, 280. — Ústava východních B. I. 364. — B. dějiny I. 451. — Boje v královské rodině vých. Bamankvatů I. 459. — Útěk B. do hor před Matabely I. 475. — Válka občanská u B. I. 455. — B. chýže a dvorce I. 475; II. 60. — B. pole I. 459. — B. obilní nádoby I. 476. — B. práce I. 476. — Dýky I. 475; II. 382. — Dýmky I. 475. — Holi I. 475. — Hračky hliněné I. 475. — Hrnce I. 475. — Lžíce dřevěné I. 475. — Nástroje lékařské a kouzelné I. 475. —

Nože I. 475. — Podušky dřevěné I. 475. — Tabatěrky I. 475. — Toiletní potřeby I. 475. — Sekery válečné I. 475. — Pláštík B. východních I. 461. — B. čepice I. 475. — Oblek a zástěry žen I. 457, 458, 475. — Zvyky B. II. 462. — Chov dobytka a lov I. 403. — Lovecká stanice II. 50. — Salaše II. 458.

Bamašiové, kmen domorodý II. 176. — Východní B. II. 171. — Neodvislí B. II. 327.

Bamombové, kmen domorodý, II. 174.

Banjoka, kmen říše Marucko-Mabundské II. 173.

Bankvakecové, Ba-N'Kvakecové I. 362, 380, 399, 452, 461, 463, 523, 528. — Pobočný kmen B. I. 379. — Ústava B. I. 364. — Místokancléř říše B. I. 359.

Banthská čeleď I. 172, 260, 309, 431, 479; II. 8, 139, 347, 487, 488, 523. — Rozrod B. I. 260. — Tabatěrky tykvové II. 146. — Šat B. II. 139.

Barber, lovec slonů II. 102. — Jeho žena, umělkyně a spisovatelka II. 102.

Barkly Jindřich, bývalý guvernér osady Kapské I. 73; II. 523.

Ba-Rapulanové, pobočný kmen Barolongů II. 478.

Barimo, duše zemřelých I. 412.

Barocové II. 162. — B. místodržitel II. 259. — Pomníky královské v zemi B. II. 300.

Barolongové I. 45, 73, 111, 119, 149, 260, 296, 298, 302, 303, 308, 309, 311, 312, 314, 319, 320, 323, 332, 336—338, 340, 345, 346, 349, 350, 352—355, 361, 363, 366, 371, 431, 452, 523, 526; II. 19, 21, 22, 24, 26, 475, 478, 492, 499. — Malé kmeny b. I. 393. — B. jihovýchodní I. 347. — B. jihozápadní I. 347. — B. severní I. 347. — B. ženy I. 310, 313, 526. — B. vypravující o honbě na lva I. 323, 324. — B. kníže I. 346. — B. ústava I. 364. — Vzdělání B. I. 347. — Vznik křesťanství u B. I. 366. — Pověsti I. 350. — Slavnosti a orgie při sňatcích I. 364; II. 20. — Obřízka I. 364. — Salaše I. 353. — Zavodňování polí II. 21. — Chov koní I. 347. — Stavby a chýže I. 327, 394, 476, 527; II. 31, 495. — Výroba hrnců ženami barolonžskými I. 312. — Jed a kouzla rostlinná II. 22. — Opuštěné loviště B. I. 338.

Bartle Frère Henry, guvernér osady Kapské I. 10, 14; II. 461, 517, 527, 528.

Barvové, otrocký kmen I. 395, 430, 431, 433—435, 523, 524; II. 36, 146. — Nádobí Barvův a Masarvů I. 435. — Lovecká povinnosť jejich I. 431—439.

Basutové I. 93, 95, 259, 260—262; II. 171, 173, 490, 506, 511, 528. — Kmen B. I. 403. — Kmen pobočný II. 171. — Pohlavár nejjižnějších B. I. 261. — B. lékař II. 511. — B. talisman II. 511. — Stavitelství a průmysl I. 261. — Chýže I. 119. — Orba a hospodářství I. 260, 261. — Chov koní I. 360.

Batalovtové, kmen domorodý I. 464.

Ba-Tlapi, zasvěcení rybě, výklad jména Batlapinů I. 403.

Batlapini I. 45, 90, 107, 115, 119, 123, 128, 131, 133, 145, 148, 149, 155, 158, 163, 165, 166, 168, 239, 241, 243, 260, 271, 285, 292, 298, 309, 311, 337, 393, 399, 403, 452, 522, 523, 525; II. 504. — B. Mahurští I. 292. — B. východní I. 284, 523. — B. západní I. 126. — B. kmenové I. 147, 155, 347, 523, 525; II. 503. — B. ženy a děvčata I. 145, 165, 347; II. 7. — Oblek, okrasy a způsoby žen I. 156. — B. lovecká společnosť II. 11. — B. náčelník I. 522. — B. stařec I. 160. — B. stavby a chýže I. 157, 165, 286, 394, 527. — Hroby II. 7. — „Stanice" I. 243. — Pluh u B-ů. I. 155. — B. soumaři I. 158. — B. zpěvy I. 157. — Směnný obchod u B. I. 166. — Původ jména B-ů I. 403. — Tabatěrky I. 156.

Batlokové I. 326, 327, 393, 495, 523; II. 36, 469. — B. čunečunští II. 35.

Batokové II. 144, 159, 173, 174, 219, 238, 244, 245, 248, 319, 343, 353.

Batovanové I. 397, 470; II. 172.

Bauren, pomocník Westbeecha, obchodníka se slonovinou II. 214, 218, 219, 229, 239, 261, 267, 308, 342, 407.

Bečuani I. 45, 72, 79, 126, 131, 148, 187, 260, 261, 282, 302, 326, 359, 363, 364, 397, 403, 407, 411, 412, 414, 416, 418, 419, 420, 423, 430, 431, 433—435, 444, 476, 479, 481, 495, 501, 502, 508, 524, 527; II. 30, 139, 146, 151, 187, 188, 209, 243, 246, 248, 264, 284, 305, 342, 353, 367, 378, 382, 384, 393, 399, 443, 456, 457, 458. — B. od Caledonu II. 506. — B. střední I. 406; II. 469. — B. transvaalští I. 259, 500; II. 5. — B. kmeny I. 222, 381, 430,

523, 525; II. 31, 348, 441. — Jména kmenů B. I. 403. — B. jména I. 406; II. 20. — Jména měst I. 318. — B. ženy I. 119, 151, 371, 420—423, 456, 476; II. 267. — Vláda u B. I. 477. — Králové I. 359, 364, 402. — Královna I. 402. — Pohlaváři I. 343, 359; II. 463. — Křesťanství u B. I. 364, 365. — Náboženství u B. I. 411. — Kasta kněžská a velekněžská I. 412. — Seminaristé II. 56. — Soudnictví a zákony I. 477—479; II. 22—25. — Stíhání zlodějův u B. I. 477, 478. — Zákaz honby slonův od králů bečuanských I. 507. — B. poradní ohrada I. 459. — B. pošta I. 426. — B. rodiny ze kmene Makhosiského II. 41. — Rodinný život b. I. 369. — Zvyky a mravy I. 476—483. — Náboženské a společenské zvyky I. 411—417. — Pohanské slavnosti 1. 364. — Kouzelnictví deštové a dolosy (kostky) I. I. 365, 366, 415—420, 478. — Očisty měst a lidí při těch kouzlech I. 420. — B. chýže I. 127, 369, 380, 456, 459; II. 190, 203. — Pluh u B. 420—423. — Kladiva II. 387. — Okrasy II. 397. — Štíty II. 383. — Výrobky II. 431. — Zbraně II. 380. — B. národní tanec rákosný I. 364. — Obřízka (boguera) u B. I. 479—483. — Očisty u B. I. 483.

Bella, bečuanská služka I. 25; II. 508.

Beltong (sušené maso) I. 184, 230, 340.

Berend-Berend, pohlavár Griquů II. 441.

Berg, mynheer van de, lovec slonů II. 117.

Blockley, jednatel Westbeecha, obchodníka se slonovinou II. 120, 127, 128, 131—134, 138, 145—147, 151, 156, 162, 163, 165, 166, 168, 176, 183—186, 204, 211, 214, 218, 257, 258, 267, 303, 331, 357, 372, 375, 406, 407. — B. dvorec II. 183. — Večeře u B. II. 126, 127.

Boerové I. 74, 151, 166, 174, 188, 190, 196, 197, 206, 211, 220, 229, 235, 340, 349, 352, 356, 359, 381, 392, 396, 407, 425, 486, 522, 523, 527; II. 21, 35, 42, 44—47, 60, 441, 462, 469, 479, 491, 492, 496, 498, 503. — Boje boerů s domorodci I. 522, 523. — B. lovci I. 175; II. 447, 490. — B. transvaalští I. 496. — Rodiny boerů II. 111.

Boguera u Barolongů I. 364; u Bečuanů I. 479—483; u Matongů I. 479; u Mašukulumbů I. 179; II. 305. — B. v Šošongu II. 462.

Bochobe, moučná kaše II. 24.

Bojung, syn Gassibona knížete batlapinského I. 522.

Boly, průvodčí můj na druhé cestě I. 268 sq.

Borili, sluha domorodý II. 327.

Botha Daniel, statkář II. 30, 283.

Botlarové, kmen domorodý, I. 73, 148, 523.

Bradshaw Dr., jednatel Westbeecha, obchodníka se slonovinou II. 110, 120, 218, 266, 420, 421, 424, 428, 434—437, 439, 446, 447, 464—467, 476.

Briton, loď I. 4, 7, 8, 19, 23.

Broskvová pálenka, „perške“ zvaná, I. 504.

Brown, anglický obchodník se slonovinou II. 254, 440, 445, 446, 448—452, 464, 467, 476.

Brown, missionář I. 290, 411. — Manželka jeho I. 291.

Bučuala, pivo z kaferského žita II. 140, 150, 264, 310, 311, 316, 323, 334, 352, 356, 360, 374, 375, 443, 552.

Burgers, president republiky Transvaalské, I. 340; II. 44, 461.

Bushveldští statkáři II. 34.

Cango, kořalka I. 219.

Cameron, cestovatel I. 503.

Cimo ea pulta, pole deště I. 305, 365, 419.

Clark, obchodník se slonovinou I. 353, 391, 456; II. 253.

Coetze, statkář II. 6.

Cowley, lovec II. 150, 258, 288, 293, 294, 296, 299, 300, 306, 332, 340, 554—557.

Craddles, kolíbky na praní diamantů I. 76.

Cumming Gordon, slavný lovec I. 510; II. 293, 554.

Čaka, pohlavár zuluský II. 441.

Čarodějové domorodí v. Liňakové.

Čelakovský, český básník II. 464.

Český zemský výbor II. 507.

Čuknru, sluha Matonga II. 290, 291.

Čukuru, tchán Khamy, krále bamankvatského I. 405, 467, 468, 501.

Čvaragana mošvang, spolek dvou náčelníků I. 482.

Damarové, vystěhovalci II. 43, 44, 46, 422, 459, 461, 462, 486, 502, 504.

Davison Anthony II. 509. — Lékárna jeho I. 259.

Démantokopové v. Diggerové.

Derby, lord, ministr zahraničních záležitostí anglických II. 462, 475.

Diamond, domorodec II. 410, 412, 415, 424, 434, 437. — Služebníci jeho II. 412.
Diamondfield, jihoafrický časopis II. 509.
Diamondfield Advertiser, časopis II. 509.
Diamond News, časopis II. 31, 45, 116, 214, 509.
Diggerové I. 61, 66, 71, 72, 76, 78, 83, 84, 123, 248, 251, 253, 270, 516; II. 6, 506.
Dingan „Uprchlík", pohlavár zuluský II. 441.
Domorodci jihoafričtí I. 41, 45, 61, 71, 72, 172, 187, 216, 239, 254, 255, 259—261, 302, 315, 325, 326, 347, 355, 356, 362, 367, 380, 381, 382, 383, 387, 393, 431, 444, 449, 472; II. 42, 56, 63, 164, 186, 187, 351, 403, 501, 502. — D. zambesijští II. 187. — D. přímořští II. 335. — Říše d. I. 455. — D. panovníci II. 502. — Knížata II. 503, 504. — Pohlaváři I. 524. — Poslové poštovní a pošta I. 426, 429; II. 31, 147, 462. — Lovci slonů II. 128. — Strážník I. 346. — Ženy I. 387. — Zpěvy děvčat I. 282. — Působení křesťanstva v d. I. 366. — D. jízda o závod po Čobě II. 147. — D. na cestě do Polí diamantových přepadeni lvy I. 325—327. — Vyrážení zubův u d. II. 305. — Lihové nápoje u d. I. 287, 288. — Dvorce královské I. 391. — Králův dobytčí kraal č. košár I. 459. — Sluhové I. 259, 262. — Dvorce pohlavárů II. 198. — Dvorce a chýže d. I. 155, 247, 276, 295, 298, 455; II. 161. — Salaše I. 314. — Jámy na zvěř II. 11. — Opuštěné lovecké chýže a staré ohrady I. 302, 338. — D. na honbě I. 336, 337. — Záliba d. ve zbrani I. 261. — D. loďky II. 152. — Rybářské vrše II. 140. — Nádoby tykvové I. 429. — Nádobí ze pštrosích vajec II. 146. — Zpracování rudy železné a měděné I. 504. — Sekera palaší II. 139. — Sekera válečná II. 51. — Vydělávání kůže a nástroj k tomu I. 183, 338. — Hudební nástroje tykvové II. 146.
Donker, náčelník Batlapinů II. 504.
Dorehill, obchodník II. 279.
Drake, lovec II. 463. — D. obchodník I. 221.
Džorosiani Maniniani, Blockley II. 139, 143.
Džorosiani Umutunja, Westbeech II. 139, 407.
Ebden, firma I. 78.
Eberwald Bedřich z Durynska, průvodčí můj na první a druhé cestě I. 102 sq.; II. 471, 482.
Engelbrecht, Holland'an II. 470.
Evropani I. 38, 113, 131, 138, 226, 261, 266, 287; II. 285, 350, 487. — E. osadníci II. 502. — E. museum II. 371.
Executive Council v osadě Kapské I. 73.
Fabi, sluha Westbeechův II. 254, 417.
Fairbridge, zakladatel musea v Kapském Městě II. 517.
Fairly, kapitán II. 150, 215, 258, 332.
Feldshoen, obuv z gazellích koží I. 183.
Fetišové I. 475; II. 502.
Fieldcornet, politický úředník I. 346. — Transvaalský f. II. 475.
Fingové, kmen domorodý I. 22, 32, 88, 259; II. 507.
Finlasson, kapitán II. 31.
Försterlein, poštmistr ve Philipoli II. 511.
Foszmann, portugalský konsul v Potschefstroomu I. 206, 221.
Fourier, statkář I. 496. — Dobrodružství jeho se slonem I. 496—497.
Francis, obchodník se slonovinou, I. 353, 391, 456; II. 212, 214, 218, 219, 239, 240, 243, 250, 251, 253, 456, 458. — Žena F. II. 239.
Frank, Angličan, lovec slonů II. 96, 102.
F., průvodčí můj na druhé cestě I. 267 sq. — F., obchodník se slonovinou II. 448.
Gaikové, kmen domorodý, I. 261.
Galekové, kmen domorodý, I. 261.
Gassibone, kníže batlapinský I. 73, 163—167, 169, 239, 244, 285, 286, 291, 521—523; II. 7. — Syn jeho, v. Bojung.
Gentuňa, náčelník baharucký, I. 362.
Gert, korannský smíšenec I. 125, 152, 156.
Gert Mariko, transvaalský vůdce, II. 442.
Gill, astronom v Kapském městě I. 15, 16.
Good templers in re, politická strana v Jižní Africe I. 114.
Grandy, kapitán, afr. cestovatel II. 463.
Grey Dr., geolog I. 15, 517, 519.
Griquové, národ jihoafrický I. 72, 73, 111, 112, 222, 260, 309, 311, 371, 524, 525; II. 441, 501, 504.
Groonen van, hollandský lovec a statkář II. 27, 28, 30, 283, 340.
G. kapitán II. 461.
Haleny I. 409, 475; II. 355. — H. kožené I. 513. — Okrasy na nich I. 475. — H. genetkové I. 526. — H. gepardí II. 429. — H. damaní I. 526. —

Cena h. u domorodců v Mošanengu a Kolonii Kapské I. 526. — Cena h. karakalích v Mošanengu I. 525. — Cena h. levhartích v Mošanengu I. 526. — Cena h. v Kolonii Kapské I. 526. — Cena h. levhartích I. 526.
Hansen, missionář hermannsburské misijní společnosti II. 478.
Harris, missionář I. 366.
Hartebeestová stavba, popis, II. 450, 532.
Hathurton, lord II. 546, 550.
Hay, general anglický I. 73.
Hebern, missionář II. 57.
Helm, missionář II. 463.
Helmore, missionář I. 397, 398, 399. — Žena jeho I. 397.
Hendrik, pohlavár korannský I. 308, 312.
Henry, nižší náčelník makalacký II. 434, 436.
Henry W., lovec II. 233.
Hephrun, missionář I. 411, 458, 459; II. 46, 55, 463, 467.
Herbst Jakub, boerský lovec a statkář II. 98, 491, 492, 495—498, 500. — Otec jeho II. 497.
Hermannsburská missijní společnost I. 345, 458, 459, 500; II. 478.
Herschel ml., astronom I. 16.
Hollandané I. 22, 74, 133, 160, 163, 166, 182, 198, 222, 228—230, 239, 259, 393, 404, 523; II. 15, 44, 123, 279, 280, 283, 284, 409, 475, 492, 497, 520. — H. vláda I. 408. — H. lovci II. 71, 111, 279, 280, 283, 465. — Svévolnost jejich II. 60. — Zákon pro h. lovce I. 406. — H. kovář I. 356. — Statkáři I. 41, 42, 52, 53, 138, 183, 184—187, 254, 311; II. 6, 30. — Obchod I. 239. — Rodiny h. I. 160. — Chýže h. lovců II. 479. — Hollandština I. 94, 131, 237, 269, 323, 444; II. 469. — Viz též boerové.
Hopo, bečuanská lapačka na antilopy I. 45.
Horečka v J. Africe I. 415.
Hottentoti I. 10, 22, 72, 79, 111, 112, 175, 222, 237, 260, 524, 525; II. 8, 15, 16, 187, 215, 477, 487, 492, 495, 501, 523, 526, 547. — Plémě a kmenové I. 112, 309, 524; II. 247, 345, 488. — H. ženy I. 156. — H. smíšenec II. 476. — H. pastýři II. 492, 495. — H. města II. 7. — H. chýže II. 190.
Houman S. F., statkář II. 479.
Chacicive, král bankvakecký I. 346, 359, 361, 362, 367, 402, 404, 412, 469, 477, 526.
Chelmsford lord, generál II. 528.
Igel Dr. ve Philipoli II. 511.
Impote, medovina, II. 168, 171, 176, 262, 263, 332, 334, 335.
Inčau, portugalský obchodník II. 276 až 278.
Independent, časopis jihoafrický II. 509.
Indiani severoameričtí I. 261; II. 302.
Indunové, náčelníci zuluští, II. 443, 449, 518, 525.
Inkambella, barocký místodržitel, II. 274, 329, 331, 413.
Ivan—Ioe král II. 259.
Jakobs Daniel, boerský lovec II. 96.
Jakobs David, lovec slonů I. 509, 510.
Jakobsova slečna II. 440.
Jakobs Pit lovec slonů I. 475, 509; II. 98, 440, 444—447, 449, 450, 531. — Jeho syn II. 446.
Jantje, Janče, náčelník Batlapinů v Lekatlongu I. 73, 146, 148, 166; II. 436, 437. — Panství jeho I. 133. — Poddaní I. 144.
Jensen Tomáš, německý missionář I. 411, 426, 500—503; II. 30, 31, 33, 34, 56, 460, 470, 480.
Jochomové, kmen domorodý, I. 318.
Johnsohn, statkář z Witteklipu II. 558.
Joubert, statkář II. 475, 491, 496, 499, 500.
Kaffi I. 10, 14, 22, 52, 68, 79, 86, 113, 131; II. 187, 382. — Osadní K. I. 260; II. 139, 504, 526. — Kaferská válka I. 261; II. 504. — K. ženy I. 119, 156. — K. děti I. 137. — K. pošta II. 56. — K. vůz I. 298.
Kaika, dědička trůnu Maruckého II. 259.
Kaingo, kníže mašukulumbský II. 304.
Kajila, kníže mašukulumbský II. 304.
Kapella, nejvyšší velitel marucký II. 166, 176, 273, 342, 411, 413—417, 420.
Kasamo, kníže mašukulumbský II. 304.
Kasenga, kníže mašukulumbský II. 304.
Kašel u domorodců jihoafrických II. 367.
Katarrh hrtanu u domorodců jihoafrických II. 412. — K. plicní II. 367.
Kaujambo, kníže mašukulumbský II. 304.
Kečvajo, král Zulův I. 15; II. 517, 518, 523, 525, 526.
Khama, král východních Bamankvatů I. 364, 402, 405, 418, 455, 460, 462, 464, 467, 468—470, 485; II. 44, 46, 51, 52, 55, 56, 58, 60, 64, 95, 218, 332, 413, 420, 422, 423, 424, 447, 449, 459, 461—463, 502. — Bojovníci jeho II. 56. — Boje mezi K. a Sekhomem II. 55, 56. — Opravy, jež K. provedl II. 52.

Khamane, bratr Khamův I. 405, 464, 467—470, 472; II. 45, 472.
Khari, vládce bamankvatský I. 462, 469. — Boj K. s Mašony a porážka jeho I. 462.
Kirekilva, podřízený náčelník bamankvatský I. 463.
Kiri, zbraň domorodců I. 128, 131, 475; II. 239, 339, 344, 383. — K. z rohu nosorožcova I. 475. — Užívání jeho I. 131.
Kiši, tanec masupijský II. 206, 400. — Tanečník a oblek jeho II. 210, 266.
Kmenové u jezera N'Gamijského II. 335.
Knobel Dr. ve Philipoli II. 511.
Kolika po červených bobech II. 133.
Kolinčinči, dvorní krejčí Sepopův II. 260.
Kopani, náčelník Baharuců východních neboli transvaalských I. 413.
Kopani, synovec Moilův, náčelník Baharuců I. 413; II. 471.
Korannové I. 59, 72, 73, 75, 93, 95, 96, 98, 110—116, 119, 120, 123, 149, 173, 175, 196, 222, 237, 240, 253, 256, 259, 260, 270, 302, 303, 308—312, 319, 320, 352, 435, 521—525; II. 7, 203, 501. — K. král mamusský I. 311. (Viz též: Old David.) — K. mamusští I. 239, 430; II. 6. — K. náčelník I. 312. — Větev K. I. 525. — K. angličtí poddaní I. 246. — K. ves u Pnielu I. 110. — K. osadníci II. 480. — K. ve službě u hollandských statkářů I. 95. — Sluha k. I. 230. — K. hoši I. 108. — Vzpoura K. I. 521. — Šrůtka s K. I. 302—308. — K. společenské poměry I. 112—115. — „Svobodní zedníci" u K. I. 115. — K. ženy I. 100, 114, 119, 310. — K. chýže a dvorce I. 95, 111, 119, 127, 173, 240, 271, 525; II. 6, 7, 168. — Vnitřek k. chaty I. 120. — K. šat, způsoby a zaměstnání I. 525. — K. strava I. 120—123. — K. hroby II. 7. — K. přísaha I. 115.
Kosilinči, bratr Sešela, krále bakvenského I. 404, 405; II. 56.
Kostižer u domorodců I. 370, 527.
Koši, místodržitelé v říši Marucké II. 273—276, 343, 356, 357, 394, 399.
Kousop, Kusop, náčelník korannský I. 522.
Kozanové, nižší náčelníci v říši Marucké II. 273, 274, 300, 343, 356, 357, 373, 394, 458, 543.
Krosz, anglický obchodník II. 254.
Křováci, kmen jihoafrický I. 37, 111, 237, 260, 431, 432, 434, 436, 524; II. 161, 187, 246, 487, 488, 531, 547, 559. — K. smíšenci II. 523. — K. jeskyně II. 376. — K. kresby a rytiny I. 161, 253; II. 483, 487—489. — K. kamenné nástroje II. 488.
Kuengva, kníže mašukulumbský II. 304.
Kukonganena, kníže Bamašišův II. 327.
Kukalelva, kníže Bamašišův II. 327.
Kurtin, obchodník se slonovinou II. 96, 98, 101, 108.
Kuruman, syn Moselikace, pohlavára suluského I. 469.
K. obchodník II. 475.
La Bengula, král matabelský II. 77, 138, 249, 284, 339, 423, 435, 447—449, 461, 525, 559. — Jeho sestra II. 448.
Lanyon, major, dřívější guvernér Západní země Griquů II. 505, 506.
Lapiana, pruhy kartounové II. 78, 436.
Lečulatebe, král západních Bamankvatů I. 399; II. 172.
Lečulo, schůze veřejná nebo hony ku čarodějství I. 365, 420, 477.
Legie německá v Jižní Africe I. 205. — Legionáři I. 205, 206.
„Lék sloní" II. 418.
Lékaři domorodí v. Liňakové.
Lešumo Jan, barolonžský kazatel I. 363, 364, 365, 367, 526, 527. — Jeho syn a žena I. 526.
Libeku, nosní lžička kmenů banthuských II. 167.
Libele, kmen říše Marucko-Mabundské II. 327.
Liefmannové, bratří, velkokupci II. 511.
Linku, náčelník barolonžský, Molemův bratr II. 26.
Liuš, pohlavár západních Bakhatlů II. 472.
Liňakové, Ňakové, lékaři, čarodějové a přivolavači deště I. 172, 364, 366, 370, 407, 412, 414, 416, 418—420, 471, 476—478, 483; II. 275, 276, 327, 368, 374, 414, 418, 502.
Lipeku, veřejné amulety I. 416.
Littleton, lord II. 546, 550.
Liva, lékař Sepopův II. 275, 276.
Livanga, kmen říše Marucko-Mabundské II. 173, 327.
Livingstone, cestovatel (u domorodců Monari) I. 45, 109, 347, 391, 393, 399, 408, 502; II. 127, 162, 163, 181, 232. — Návštěva jeho u Bakvenů I. 392. — L. u Sešele r. 1842. I. 403. — Průvodci jeho I. 503.
Londýnská zoologická společnost II. 422. — L. missionářská společnost I. 399, 458, 459.

Lotrietové, bratří, lovci a jejich rodiny II. 111, 116, 118, 133, 441, 476—478. — Příhoda jejich se lvy II. 120—123.
Loutky a hračky I. 475; II. 400.
Lovci slonů II. 99, 110, 283, 287, 448, 455. — Dobrodružství jejich II. 99.
Lujana, kmen říše Marucko-Mabundské II. 173, 174, 327.
Lunga, Makololka, žena Sepopova II. 176, 258, 262, 272.
Lungalo, kniha II. 243, 300.

Mabimbiové, kmen domorodý, II. 173, 174.
Mabundové II. 146, 172—174, 188, 201, 273, 278, 323, 327, 341—344, 373, 375, 377, 400, 547. — M. kmenové II. 262, 382. — M. dědiny II. 360. — M. náčelník II. 327. — M. řezbář II. 309. — M. stavby II. 201, 202. — M. lžíce II. 378. — M. dýky II. 382. — M. tanec kiši II. 205, 209, 210.
Mackenzie S., missionář I. 291, 364, 399, 411, 434, 458—461, 470—472, 475, 482, 523; II. 51, 52, 55, 56, 89, 127, 253, 335, 413, 441—443, 460—463, 467, 469, 472.
Mac Loud, kapitán II. 150, 215, 258, 332.
Mačeng, bývalý král bamankvatský I. 405, 463, 467—470, 478, 479; II. 463. — M. poražený Khamou I. 469, 470.
Mačobane, pohlavár zuluský v Natalu II. 441. — Jeho syn II. 441.
Madenasanové, kmen poddaný I. 430, 431, 462; II. 94, 95, 98, 146, 218, 410, 423. — Zevnějšek, obydlí, mzda II. 99, 100.
Maglas, náčelník batlapinský II. 504.
Mahura Jan, bečuanský tlumočník u dvora Sepopova II. 165, 167, 211, 331, 417, 418, 424, 431, 432, 555.
Mahura, král batlapinský I. 291.
Mahuti východoindičtí II. 286.
Makalaharové, kmen poddaný I. 112, 302, 303, 308, 312, 318, 319, 395, 406, 409, 428, 430—432, 434, 435, 446, 449, 455, 462, 463, 468, 523, 524; II. 11, 51, 58, 64, 67, 87, 97, 100, 146, 464. — M. barolonžští II. 15. — M. pastevci a sluhové I. 291; II. 468. — M. ženy I. 310, 313. — Svrhování starců M. s výšiny Moraakhomoské u Molopolole I. 409.
Makalakové I. 260, 383, 444, 464, 468; II. 41, 51, 55, 56, 64, 99, 100, 117, 139, 173, 219, 229, 247, 248, 288, 308, 344, 353, 354, 382, 393, 397—399, 428—432, 434—436, 441, 443, 451, 462, 540, 544, 547, 553, 554. — M. jihozambesijští II. 398, 433. — Jihozambesijští M. západní II. 335, 420. — Severovýchodní M. II. 245. — Východní M. II. 174, 319. — M. západní II. 174, 244, 278, 427, 429. — M. náčelník II. 428. — M. ženy II. 442. — M. oděv jejich II. 430. — M. řeč II. 430. — M. povaha a vlastnosti jejich II. 432, 433. — M. zbraně II. 380. — M. ruční práce II. 431. — Zlodějství M. II. 117, 432. — Vyrážení zubův u M. II. 305. — M. kostry II. 462.
Makhosové I. 362, 393, 403, 469, 523; II. 33, 41, 469, 539, 540, 547.
Makobové, kmen domorodý na Zuga-riveru I. 397.
Makololové, basutský kmen I. 398, 403, 463; II. 162, 172, 175, 188, 462. — M. král II. 259. — M. žena II. 338. — M. řeč (sesuto) II. 143, 175, 181. — Zimnice u M. II. 172.
Makolana, Barolong, pán dvou Jochomských vesnic I. 318.
Makolanové, kmen domorodý I. 347.
Makozanové, nižší náčelníci II. 273, 358.
Makubové, kmen na břehu Molapském I. 344. — Jejich ves I. 344.
Makumba, masupijský pohlavár II. 134, 139, 143, 148—150, 176, 183, 214, 257, 414. — Sídlo jeho II. 131.
Makuse, sluha I. 398.
Malaci, vozotaj bečuanský I. 397.
Malajové I. 10, 13, 14, 16, 17, 22, 25; II. 339. — M. rybáři I. 13, 21.
Malokvanové, kmen domorodý I. 419.
Mamangala, královna marucká, manželka Sepopova II. 315.
Mambariové II. 180, 181, 182, 260, 269, 311, 332, 339, 341.
Mamboeové II. 173, 174, 202, 314, 336, 342, 343, 344, 360, 393. — Rybolov a honba u M. II. 159, 314. — Stavby M. II. 202, 203.
Manansové II. 128, 132, 133, 143, 173, 219, 227, 243, 245, 246, 251, 343, 344, 353, 393, 408, 410, 547. — Panství jejich II. 245. — Řeč II. 132. — Zevnějšek II. 248. — Povaha II. 248, 249. — Společenské poměry II. 244—250. — Zvyky svatební a j., II. 246—250. — Pohřeb II. 247, 248. — Obřady při pohřbu krále a nastolení jeho II. 249, 250. — Šat a ozdoby II. 248. — Ves-

nice I. 470. — Jámy na chytání zvěři II. 243.
Manatva, královna, žena Sepopova II. 259.
Manenga, kmen říše Marucké II. 173, 174, 212.
Manengo, Makololo, manžel královny Moquai II. 275, 259, 329.
Mangala, Sepopova matka II. 176.
Mankoe, kmen II. 173, 174, 278, 342, 344, 399, 547. — Pěkný zevnějšek M. II. 273. — Obydlí a vesnice II. 273. — Řezbářské práce II. 273.
Mankuruane, neodvislý kníže batlapinský I. 149, 166, 239, 268, 286, 290, 291, 402, 404, 521—524; II. 7, 502, 503. — Poddaní jeho I. 393; II. 12.
Manupové I. 362, 469, 477, 523, 547. — M. náčelník I. 366.
Maovnatlalové, kmen jihoafrický I. 464.
Mapalengové, kmen domorodý, I. 464.
Mapani, sluha Bradshawův II. 553.
Marancian, pohlavár marucký II. 294, 295, 296, 300, 413.
Marišvati, manželka Sepopova II. 259.
Maritella, králevic marucký II. 259, 300.
Marokanové, kmen domorodý, I. 347. M. náčelník a jeho kraj poddaný Moncuovi I. 311.
Martin, obchodník v Mošanengu I. 350, 362, 366, 367, 371, 375. — Jeho domek I. 363.
Marucové I. 416, 528; II. 133, 134, 144, 146, 155, 159, 160, 171—174, 176, 182, 188, 200, 201, 202, 211, 246—248, 258, 260, 261, 267, 270, 271, 273, 275, 277, 288, 293, 300, 306, 319, 328, 332, 334—336, 341, 343, 344, 347, 349, 352, 353, 359, 376, 380, 381, 387, 391, 392, 397, 398, 399, 406, 410, 411, 413, 414, 415, 420, 547, 555. — Kmenové říše Marucké II. 159, 173, 275, 378, 379, 403. — Kmenové poboční II. 149, 173. — Obyvatelé maručtí II. 166, 264. — Posloupnosť panovníků II. 187, 188. — Stará královská rodina II. 172, 173. — Moc králů II. 188. — M. příjmy II. 188, 189. — Hodnostáři II. 276. — Pohlavári II. 204, 313, 375, 417. — Úřadnictvo II. 175, 273. — Soudnictví II. 359—366. — Poplatky a daně II. 175. — Korunní statky II. 175, 189, 262, 335. — Počet střelných zbraní II. 383. — Náboženské představy II. 346—348. — Společenský život II. 341, 345. — Způsob života II. 348. — Pověra, kouzla a lidské oběti II. 187, 272, 273, 288, 367—374. — Vzdělání kmenů M. II. 186, 187. — Mravy II. 187. — Krádeže a jejich soud II. 179. — Řeč v říši M. II. 175. — Lékaři a lékařství II. 211, 366, 367. — Sňatky a obřady při nich II. 206, 272, 273, 355, 356. — Vychovávání dětí II. 355. — Pohřby II. 356, 357. — Čistota II. 268, 269, 352. — Šat II. 352—354. — Návštěvy a cestování II. 357—359. — Ženy a postavení jejich II. 341, 342, 354, 355. — Postavení starců II. 354, 355. — Utápění lidí práce neschopných II. 262—264. — Otroctví II. 341, 342, 462, 475. — Orba, výnos její a spotřeba plodin II. 269, 348—351. — Ceny plodin II. 552. — Pokrmy a příprava jejich II. 351, 352. — Hostiny u krále II. 334, 335. — Hudba a písně II. 205—209. — Zastaveníčko II. 311. — Myrimby, dýňová piana II. 163, 165, 176, 206, 311, 373, 374. — Nástroj hudební ze žeber palmových listů II. 206, 305. — Píšťalky II. 206. — Smyčcové nástroje II. 206. — Sylimby (citery) II. 206, 209. — Rolničky II. 206, 266. — Zvonečky, zvony a zvonky bez srdce II. 206, 264. — Bubny II. 206, 374. — Bubny válečné II. 209, 312. — Buben lví II. 299. — Buben morupa II. 150, 311. — Hudební sbor králův II. 165, 205, 206, 263, 267, 279. — Tanečník II. 260. — Stavitelství a stavby II. 189—199, 204. — Chýže II. 191 až 204. — Chaty otroků II. 269. — Královský dvůr II. 162, 304, 343. — Příbytky královen II. 200. — Loďstvo královen II. 313. — Loďky II. 152, 320. — Člunek mokoro kubu (hroší) II. 159. — Obchod s rybami a příprava jejich II. 166. — Nádoby tykvové, hliněné a dřevěné I. 429.; II. 145, 146, 168, 334, 335, 352, 375—378. — Hliněné nádoby obilné II. 183, 212. — Koše a pytle II. 378, 379. — Koše makenke II. 379. — Koše makuluani II. 379. — Zbraně II. 380—384. — Štíty II. 383. — Haleny II. 384. — Vydělávání kůže a nástroje k tomu II. 384, 386. — Tkaniny II. 385, 386. — Nářadí rolnické a hospodářské II. 386, 387. — Dvojitý měch II. 270. — Vesla 387—390. — Udice krokodilí II. 271. — Kouzla a léky z částek krokodilího těla II. 272. — Odznaky loveckých kořistí II. 203, 204. — Schránky na kouzla II. 203,

204, 371. — Dýmky a tabatěrky II. 315, 391—394. — Stkvosty II. 394 až 399. — Účes II. 399. — Hřebeny II. 397. — Mýdlové koule II. 167. — Rohože a podušky II. 400. — Oháňka na mouchy II. 400, 403. — Viz též Sepopo.

Masangu, masupijský náčelník, správce zbrojnice marucké II. 179, 264, 269, 274. — Jeho tovaryš II. 270.

Masarvové, kmen poddaný I. 112, 428, 430—436, 439, 442—447, 462, 523; II. 50, 60, 64, 67, 70, 71, 78, 80, 87, 89, 98, 100, 111, 132, 134, 146, 218, 289, 332, 342, 423, 443, 449, 451, 452, 464, 487, 559. — Postava a zevnějšek jejich I. 432. — Spálené holení kosti I. 435. — M. průvodčí I. 439, 440. — M. ženy I. 435. — M. štíty II. 383. — Průmysl I. 434. — Dřevěné a koštěné šperky a nářadí II. 67. — Kostky (dolosy) I. 434, 435. — Povinnost lovecká a dovednost I. 431—439. — Masarvové, lenníci Sešelovi II. 48, 72, 173, 244, 340, 397, 504.

Masebele, manželka krále Sešelova I. 406, 407, 408, 423.

Masupiové II. 133, 140, 143—146, 148, 155, 159, 160, 165, 173, 174, 199, 200, 202, 219, 248, 256, 257, 261, 266, 319, 332, 336, 340, 342, 344, 348, 353, 398, 407, 410, 411, 412, 414—416, 418, 432, 547, 555. — M. usmrcený krokodilem II. 255. — M. sluhové II. 408, 449. — M. lovec II. 159, 160. — M. lovci slonů II. 342. — M. rybáři II. 161, 405. — M. lodníci II. 407. — M. žena II. 338. — Děditny II. 360. — Chýže a stavby II. 149, 150, 199—201, 404. — Pecové stavby II. 195. — Účes a okrasy II. 140. — Plášť (kubu) II. 147. — Tanečnici II. 266. — Prorocký tanec masupijský II. 206, 264—266. — Kejkle při tanci II. 266. — Pohřeb II. 255, 256. — Hroby pohlavárů II. 146, 273. — Nádoby tykvové II. 145, 146. — Sběračky dyňové II. 150. — Chřestačky II. 264. — M. přístaviště II. 138.

Mašoku, kat Sepopův II. 166, 176, 262, 267, 275, 363, 364, 372, 373, 413, 417.

Mašon, král mamusský II. 7.

Mašonové I. 462; II. 55, 56, 143, 160, 186, 354, 375, 376, 443, 445, 547, 558, 559. — M. dvorce II. 56. — M. dřevěné hrnce II. 55.

Mašukulumbové I. 479; II. 175, 176, 303—305, 345. — Účes M. II. 304, 305.

Matabelové, Matabelové-Zulové I. 110, 128, 366, 455, 463, 464, 467—469, 472, 475, 496; II. 56, 75—79, 81, 87—89, 99, 122, 123, 143, 144, 146, 172, 173, 179, 186, 187, 209, 219, 239, 243, 244—246, 248, 249, 286, 288, 335, 339, 340, 342, 343, 376, 379, 380, 382, 398, 410, 425, 429, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 441, 443, 444, 447, 448, 449, 461, 525, 526, 532, 538, 539, 544, 558, 559. — M. král II. 39 244, 245, 422. Viz též La Bengula. — Tábor II. 87. — Bojovníci II. 441, 443. — Loupežné výpravy II. 444. — Obchodníci II. 441. — M. ženy II. 449. — M. sluhové II. 143. — Strážná loviště II. 426. — Válečné zpěvy II. 205, 302. — Dýky II. 382. — Lebka I. 472. — Viz též Zulové.

Matimbe, pivo, ležák u Maruců II. 352.

Matipi, praděd krále bamankvatského Sekhoma I. 461, 462.

Matjes, syn Molema, pohlavára barolonžského, II. 20.

Matlaba, náčelník barolonžský II. 478.

Matlapin, náčelník batlocký I. 492.

Matongové II. 173, 174, 248, 251, 305, 327, 343, 344, 354, 397, 408, 418, 472, 479, 547. — Ženy m. II. 305.

Mauch Karel, cestovatel I. 219, 221, 503; II. 70.

Mayer, lovec slonů II. 58, 98, 422, 423.

Mc Kay, z Polí diamantových, II. 509.

Medovina v. Impote.

Menon, pohlavár západních čili jihozambesijských Makalaků II. 428, 429, 430, 431, 434, 552. — Menonové II. 398, 399, 434.

Mergusson, obchodník mamuský II. 8.

Meriko, můj sluha II. 73 a n.

Micima, pohlavár I. 151. — Micimova ves I. 150, 155, 156.

Michaelis Heřman, německý kupec I. 23, 32, 33, 49, 55, 64; II. 511.

Mining Gazette, zaniklý list v P. d. II. 509.

Missionáři I. 110, 166, 346, 363, 393; II. 187, 444, 449, 462, 469. — M. kurumanští II. 31. — Missijní budovy I. 290, 345, 346, 380, 389, 395, 458; II. 461.

Mobili, syn náčelníka busutského I. 359, 360, 361.

Moffat Dr., missionář I. 467. — Moffatova slečna I. 393.

Mohamedanští černí zajimači II. 144.

Mohavisové, kmen domorodý I. 206.

Mochoasele, otec Sešela, krále bakvenského, I. 403.
Mochuri, náčelník batocký II. 238, 245.
Moilo, pohlavár baharucký I. 343, 412, 501, 503, 504; II. 471. — Pastýř jeho II. 471.
Moja, pohlavár marucký II. 411, 413, 415, 420.
Mokena „matka vlasti", Sepopova první manželka II. 188, 258, 314.
Mokobela, kníže mašukulumbský II. 304.
Mokoro, marucký tanec plavčí II. 265, 306, 331.
Mokoro, pohlavár marucký II. 275, 365.
Molemo jed I. 418; II. 364.
Molemo, sídelní kníže a bratr Moncuy, kr. barolonž. I. 346—349, 360, 362 až 367; II. 19, 20, 23—26, 255, 289. — Dvorek jeho II. 20. — Šat obyvatelstva ve městě M. II. 20.
Moloi, zlý čaroděj I. 416, 418.
Molombe, kníže Bamašiův II. 327.
Monalula, velitel životní stráže Sepopovy II. 274.
Monalula, nejstarší syn Sepopův II. 272.
Monari, viz Livingstone.
Moncua, Monciva, Moncive, král barolonžský 311, 319, 331, 344, 345, 346, 350, 351, 355, 356, 359—361, 363—368, 371, 375, 379, 393, 402, 404, 525, 526; II. 19—25, 503. — Bratr jeho I. 526. — Moncua potlačuje křesťanství I. 365. — Ženy jeho I. 526. — Koně Moncuovi I. 355.
Monjebe, náčelník zuluský II. 443.
Monomaria, náč. masupijský II. 275.
Monopotapští obyvatelé I. 239; II. 445.
Montaralucha, žena Sepopova II. 259.
Moquai, mabundská královna, dcera Sepopova II. 172, 188, 258, 259, 275, 300, 303, 308, 309, 311, 316, 328, 329, 331.
Moquele, pohlavár marucký II. 275.
Mora, náčelník batlapinský II. 504. — M., pohlavár kurumanský I. 291, 522.
Morimo, Bůh I. 411, 434; II. 528.
Moro, pozdrav: dobré jitro II. 183.
Mosari, jméno vdané ženy marucké, II. 309.
Moselikace, král matabelský I. 463; II. 76, 245, 425, 441—443, 449, 559. — Založení říše Moselikacem II. 434. — Vojsko jeho II. 249, 443. — Zulové M. I. 504. — Pohřeb M. I. 366.
Mosenthal, rakouský konsul v Eliščině Portu I. 23; II. 545.
Mosilili, náčelník bankvakecký I. 379.
Mošes, král bamankvatský II. 249.
Mošes, král basutský I. 522.
Motlabane, náčelník bamairský I. 522.
Mulekau, „pobratim" u Maruců II. 140, 145, 147, 212, 247, 331, 343, 345.
Murray, statkář v Kuilfonteinu II. 513, 514, 549.
Musanana, kníže mašukulumbský II. 304.
Musemananští obyvatelé I. 308, 310.
Mutungulu, marucký královský číšník II. 262.

Nadšindu, kníže mašukulumbský II. 304.
Náprstek Vojtěch, z Prahy II. 481, 506.
Národopisné předměty I. 323, 368, 475; II. 143, 336, 412, 425, 547.
Narri, můj sluha II. 415, 416.
Nemoci domorodců I. 526, 527; II. 52, 55.
Němci I. 22, 65, 109, 133, 178, 205, 259.
Nickerle Dr., přírodozpytec v Praze II. 548.
Njama, dcera marucké královny Lungy II. 272, 273.
Nubian, prvý ministr králové Moquai II. 275.
Njakové, Ňakové, v. Liňakové.

Oats Mr., Angličan II. 437.
Obchodníci se slonovinou II. 39, 56, 128, 187, 218, 253, 285, 287, 432, 444, 447, 449, 455, 457.
Old David Mašon, korannský král v Mamuse I. 239.
Oosthuisenové, boerové II. 283. — Farma jejich v. A.
Oppermann, Němec I. 68.
Oppenshav, průvodčí obchodn. Francisa II. 214, 219, 220, 229, 239.
Oserat, žena Fabiho, kuchaře Westbeechova, II. 417.
Osypky v Ústředních nalezištích I. 513.
Otročtí kmenové I. 430.

Paramentchief, název nejvyššího pohlavára I. 166, 522.
Perly skleněné jako peníze II. 398, 399.
Petermann Dr., slavný zeměpisec II. 31.
Philipps, společník obchodn. Westbeecha II. 428, 442, 448.
Pilani, syn náčelníka Mosilila I. 379, 392, 528.
Pit, Barolong I. 526.
Pit, můj sluha I. 280 a n.; II. 410, 420, 424.
Pivo z kaferského žita, v. Bučuala.
Pohúcive, syn Gassibona, knížete batlapinského I. 522.

Pondo, kmen II. 547.
Portugalci I. 22; II. 198, 204, 205, 253, 259, 300, 312, 368, 398, 417. — Obchodníci p. II. 162, 175. 180, 181, 203, 239, 363. — Obchodníci p. z Matimbundu II. 180, 181, 259. — Missionáři I. 239.
Potgieter Kristian, boer II. 492, 495, 497, 498.
Pound, zabavování dobytka na cizím majetku I. 104, 107. — Poundmastr, statkář k dohledu ustanovený I. 104, 107.
Price, missionář I. 393, 396—402, 407, 411, 424. — Žena jeho I. 397.
Prokschova Mathilda, ředitelka Joung ladyes institute v Lydenburgu II. 509.
Příjice (lues), mezi domorodci II. 462.
Přivolávání deště I. 366, 404, 405, 419; II. 273, 502.
Příznivci moji: v Polích diamantových II. 509; v Colesbergu II. 513, 549; v Middleburku II. 514; v Cradocku II. 515, 549; v Grahamstownu II. 530; v Eliščině Portu II. 531, 549; v K. Městě II. 545, 546; v Londýně II. 550.

Rabinovitz, rabín pro Jižní Afriku I. 55; II. 511.
Rada užší Sepopova II. 274, 275, 363, 367, 372, 373. — Vliv a moc její II. 275. — R. veliká II. 275, 359, 360, 363.
Rakouský císař Frant. Josef I. I. 439; II. 507. — R. kralevič, viz Rudolf.
Ramahocan, správce zbrojnice marucké, II. 274, 300.
Ramusokotan, bratr Makumbův, nižší náčelník masupijský II. 257.
Ratau, náčelník marucký II. 300, 339.
Rensburg, Hollandan I. 187.
Rider, majitel potahu a povozu I. 169, 226; II. 507.
Roquette Francis, Portugalec II. 311.
Rosz Mr. I. 291, 292.
Rudolf, korunní princ rakouský I. 180; II. 549.
Rumela, odporučovací list I. 361; pozdrav II. 148, 162, 357, 553.
Rupa, úvodní obřad k obřízce I. 435.

Saddler, obchodník se slonovinou II. 420.
Sambo, pohlavár marucký II. 275.
Sanders, obchodník II. 480.
Sebele, syn Sešele, krále bakvenského I. 409.
Sebituane, vojevůdce makololský I. 403, 463.
Secoccuni, Sekokuni, pohlavár bečuanský I. 524; II. 462.
Sečuana, řeč Bečuanů I. 131, 285, 324, 435, 449; II. 413, 431, 462. — Slovník s. I. 290. — Zpěvy II. 20.
Sekele, nižší náčelník marucký II. 316.
Sekeletu, makololský vládce I. 397, 398; II. 144, 145, 172, 179, 273, 339.
Sekhomo, nejstarší syn Khariho, bývalý král Bamankvatů I. 405, 418, 449, 455, 460, 461, 463, 464, 467, 468, 469—472, 475; II. 50, 52, 55, 462. — Matka jeho II. 56. — Příjmy jeho I. 471. — Rada S. I. 471. — Bojovníci II. 56. — Boje S. proti Khamovi a Khamanovi I. 405, 406, 468, 469. — Boj S. s Makalaky a Khamou II. 462. — Vítězství S. nad Makololy I. 463. — S. deštový a válečný buben I. 475.
Sekokuni, v. Secoccuni.
Senansa, řeč Mananšů II. 254, 472.
Sepopo, král marucký I. 144; II. 101, 102, 127, 128, 131, 133, 143, 146, 148, 150, 162—168, 172—174, 176, 179—184, 186—188, 208, 210—215, 218, 238, 245, 254, 258—260, 262—264, 267, 269, 270, 272, 273, 275, 276, 279, 288, 289, 303, 304, 306, 308, 311, 316, 329—332, 334, 335, 339, 340, 342, 343, 345, 347, 356, 357, 359, 360, 363, 365—367, 371—375, 379, 411, 413, 414, 417, 420, 434, 449, 555, 557. — Ženy jeho II. 300, 303, 314, 315. — Vážnost jejich u národa II. 260. — Návštěva jejich u Sepopa II. 258, 267, 268. — Děd Sepopův II. 264. — S. hrůzovláda II. 189. — Ukrutnosti a konec jeho II. 276. — Jak S. trestal nevěru II. 259. — Krádeže a jejich soud Sepopem II. 179. — S. nemoc II. 338. — Lékaři jeho II. 176. — Kancléř II. 275. — Číšník II. 275. — Velitel životní stráže II. 275. — Nejvyšší správce člunů II. 275. — Rybáři jeho II. 335. — Dohlížitel jejich II. 275. — Zvědové II. 275. — Sluhové S. II. 272. — Běloši u S. II. 163. — Hostiny u S. II. 166, 168, 171. — Skladiště II. 371. — Obrovský člun králův II. 277. — Sítě rybářské a krokodilí udice, majetek králův II. 271. — Viz též Marucové.
Seroce, řeč Maruců II. 175, 176, 180, 181, 415.
Sesarva, řeč Masarvů II. 452.
Sesupia, řeč Masupiův II. 254.

Sesuto, řeč Basutů I. 260; II. 128, 143, 175, 180, 181, 186. — Sesuto-serocká řeč II. 165, 254, 258, 472.
Sešele, král bakvenský I. 362, 364, 379, 387, 388, 391—393, 395, 400—404, 406—409, 423, 424, 428, 446, 467—469; II. 41, 43, 46, 48, 50, 56, 127, 339, 458, 462, 469, 502. — Črty z jeho života I. 405, 406. — Syn jeho I. 439. — S. vyslanci II. 127. — S. dvůr I. 406. — Residence jeho I. 402, 404. — Vnitřek paláce I. 406. — S. letohrádek I. 388. — Domy jeho rodiny I. 402. — Počet poddaných S. I. 393. — Návštěva u S. I. 406—409. — Vpád S. do země Bamankvatů proti Sekhomovi I. 405.
Setloke, Bečuan I. 398.
Setonga, řeč Matongů II. 254, 472.
Shelten, obchodník se slonovinou II. 462.
Schmitt Weinhold, lovec I. 235, 236; II. 118. — Dobrodružství jeho se slony II. 111—115.
Schneemann, Hollandan II. 508. — Jeho syn Filipp II. 508.
Schukenberg, kazatel Hermannsburské missie I. 472.
Schulz, velkokupec ve Philipopoli II. 511.
Sialoba, kníže mašukulumbský II. 304.
Sibendi, vůdce mladých bojovníků maruckých II. 274.
Silala, manželka Sepopova II. 259.
Similindi, kníže mašukulumbský II. 304.
Sipaga, malé skleněné perly II. 139.
Sisipa, kartoun II. 139.
Skotové, zlatokopové II. 59.
Slon, masupijský sluha II. 219, 407, 418, 424.
Smíšenci, halfcast I. 259, 271. — Kapští s. I. 292, 490; II. 219, 229.
Stahl Jan van, kapský smíšenec, sluha I. 514.
Stanley, cestovatel I. 503; II. 143.
Stowe Jiří, geolog I. 284; II. 487, 488, 546.
Stránský a Durack, obchodníci II. 509.
Svatobor, spolek v Praze II. 507.
Sybamba, manželka Sepopova II. 259.
Sykendu, Portugalec, lékař Sepopův II, 180, 181, 332, 335, 338, 340.
S., major II. 249.
Šangve, pozdrav II. 176, 357.
Šebehve, Bankvakece I. 399.
Šebor, konanský náčelník I. 319, 325, 349.
Tabe, Bečuan I. 398.
Talama, veliké skleněné perly II. 139.
Tance domorodců jihoafrických: T. kiši II. 205, 206, 210, 266, 400. — T. krokodilí I. 403. — T. levhartí II. 265. — T. lví II. 265, 296, 299. — T. mokoro II. 265, 306, 331. — T. pina ea morimo II. 444. — T. pohlavní dospělosti II. 264. — T. prorocký II. 206, 264—266. — T. rákosný I. 364. — T. sloní II. 206, 264, 306. — T. svatební II. 310. — T. zásnubní II. 264.
Tau-tuňa, pozdrav II. 357.
Taylor, kupec molopololský I. 391, 402, 498.
Taylor Vilém, lovec II. 15, 98.
Theunissen, můj průvodčí I. 514 a n.
Thobone, hůl domorodců II. 359.
Thompson, missionář II. 117, 440, 463.
Tlobole, puška II. 327, 543.
To, můj sluha II. 472.
Tovana, mladší syn Matipiho, krále bamankvatského I. 462.
Trimen R., přírodozpytec v K. M. I. 15, 517, 546.
Union steam ship company a její lodi II. 544—546, 549, 550.
Úplavice I. 4, 415, 502; II. 21, 253, 328, 367, 424. — Červená ú. II. 428.
Uštknutí hadí a jeho léčení u domorodců I. 503; II. 367.
Valsh, pomocník obch. Westbeecha II. 214, 219, 229, 239, 243, 269, 293, 308, 333, 421, 429, 434, 547.
Vana-Vena, král marucký II. 360.
Vanke, kníže makalacký II. 218, 245, 267.
Warren colonel, guvernér Západní země Griquů I. 73, 111; II. 487, 505, 596.
Vaterboer, král Griquů I. 73.
Webb, missionář I. 349, 350, 361, 366, 411; II. 19—22, 25. — Manželka jeho I. 347.
Weber, statkář II. 6.
Webster, společník obchodn. Andersona II. 422.
Wehrmann, člen Hermannsburské missijní společnosti II. 33, 472.
Werner, můj přítel II. 482.
Wesleyanská společnost missijní I. 366; II. 478.
Wessels, statkář I. 95, 176; II. 487, 509.
Westbeech, obchodník II. 120, 127, 128, 132, 139, 162, 163, 168, 180, 184, 185, 211—214, 218, 219, 239, 243, 250, 251, 254, 258, 261, 267, 276, 277, 288, 293, 300, 306, 308, 311, 322, 329, 330—

333, 335, 339, 340—342, 357, 407, 408, 410, 413—417, 420, 421, 425—431, 434, 435, 436, 439, 440, 442, 448, 449, 461, 465, 475, 529. — Jeho manželka II. 239, 243. — W. ohrada II. 217. — W. dvorec II. 167, 168. — W. obchodní stanice II. 120.
Vídeňská společnost zeměpisná II. 506.
Viktorie, královna anglická II. 232, 249.
Viljoen Jan van, lovec slonů I. 509, 510; II. 470, 471. — Dobrodružství jeho se lvem II. 470, 471, 531—539.
Wilkinson, lovec slonů II. 102.
Williams Dean, missionář I. 393, 399, 408. 410, 411, 423, 518, 527; II. 472. — Jeho dům I. 400.
Visassi František, hollandský lovec I. 471.
Witboy Jan, Makhosi, domorodý lovec II. 531, 539—544.
Wolseley, lord II. 528.
Wood Elevyn, generál jezdectva anglického II. 529.
Vries de, hollandský kazatel II. 475, 504.

Y. obchodník II. 132, 133, 176, 540.

Zambesijští kmenové II. 345. — Z. k. jižní II. 191, 356, 375, 382, 384, 399. — Z. k. střední II. 378. — Z. k. severní II. 187, 384, 429.
Zánět oční I. 383. — Z. podkolení II. 340, 418.
Zanzibarský sultan II. 339.
Zlatokopové II. 440, 444, 445.
Zimnice v Jižní Africe I. 267, 403, 515; II. 46, 47, 55, 172, 218, 316, 322, 323, 327, 328, 332, 340, 342, 367, 420, 423—424, 425, 437, 439, 463, 478, 480. — Letní z. II. 250. — Střídavá z. I. 397, 471; II. 218, 555. — Z. u Zambesi II. 102.
Zulové, národ jihoafrický I. 22, 72, 128, 131, 138, 148, 259. 260, 462, 521; II. 76, 139, 144, 187, 209, 229, 246, 342, 343, 399. 423, 500, 502. 517, 518, 520, 523—529. — Z. jižní II. 441. — Z. ženy II. 267. — Bojovníci II. 443. — Útok Z. na Mašony II. 56, 547, 559. — Válka se Zuly II. 500, 516—529. — Z. štíty II. 383. — Z. zpěvy válečné II. 209. — Chýže II. 190, 203. — Vláda z. m. II. 442. — Viz též Matabelové.
Zwart Martin, fieldcornet, lovec slonů a majitel farmy Markfonteinu I. 498, 504; II. 100.
Zyl van P. C., vůdce vystěhovalců damarských I. 495, 496; II. 26, 35, 462.
Z., obchodník II. 422—424, 428, 430—432, 436, 458, 459, 461.

C. Část přírodopisná.

Achát I. 76. — A. mandlovitý I. 75.
Alluvialní doba I. 30. — A. plánĕ I. 270.
Aloe I. 29, 30, 36, 38, 223, 356, 372, 391, 411, 491; II. 68, 232, 236.
Amoniaemie II. 483.
Amygdalin II. 327.
Anatomické praeparaty II. 547.
Anthia thoracia, brouk II. 409.
Anthropologická společnost v Londýně I. 260.
Antilopy, gazelly, sajky I. 29, 37, 40—42, 45, 46, 48, 134, 168, 188, 297, 395, 482, 485, 496; II. 48, 50, 82, 83, 220, 353, 355, 381, 397, 408, 465, 547. — A. lebky II. 202, 357. — A. kosti II. 479. — A. kůže II. 8, 20. — A. rohy I. 145, 416; II. 400. — A. blankytná, Cephalolophus coerulea, I. 118. — A. grysbock, Tragalus melanotis, I. 118. — A. chrti, Cephalolophus Hemprichii, II. 368. — A. kamzičí, pasan, Oryx capensis I. 410; II. 270, 371, 488. — A. kobusí, vodní, Antilope ellipsiprymna, I. 488; II. 41, 139, 223, 227, 269, 276, 382, 465. — A. kozorohovitá, steenbock, Tragalus rupestris I. 37, 117, 118, 178, 242, 243, 254, 383; II. 7, 83, 89, 103, 223, 227, 303, 306, 483, 500. — A. křovní, křovák, Tragelaphus silvaticus I. 37, 488, 499. — A. kudu, Strepsiceros capensis I. 37, 183, 439, 488, 496, 499; II. 50, 67, 68, 84, 98, 100, 103, 109, 115, 116, 139, 223, 227, 340, 447, 464, 465. — A. lanní, hartebeest, Bubalis Caama, Antilope alcelaphus I. 183, 242, 243, 280—282, 319, 328, 375, 461, 488; II. 7, 50, 79, 223, 464, 465, 497. — A. lanní, zvláštní druh II. 260. — A. zuluská lanní, sesephi I. 281; II. 70, 79, 87, 89, 102, 132, 254, 438, 464. — Lov a. lanních II. 79. — A. lečve II. 155, 269, 276, 288, 303, 354, 389. — A. losí, Buselaphus oreas I. 375, 395, 410, 426, 427, 435; II. 35, 50, 64, 110, 115, 118, 133, 168, 351. — A. orbecki n. urebi, Scopophorus Urebi, Calotragus scoparius I. 118, 315; II. 132, 139, 223, 303, 353, 368. — A. pallah č. černonohá, Antilope melampus I. 440, 491; II. 38, 139, 148, 239, 257, 351, 438, 439, 464. 470. — Kůže p. I. 475; II. 48. — A. pestrá, Bubalis pygarga I. 281; II. 488. — A. ploskatá, Bubalis albifrons I. 40, 41, 127, 178, 183, 187, 189, 190, 191, 214, 243, 319, 328, 331, 338, 439, 491; II. 11, 155, 250. — A puku I. 269; II. 155, 276, 303, 389. — A. rákosná, Redunca eleotragus I. 214; II. 134, 155, 223, 303, 556. — A. roení č. srnovitá I. 488, 499; II. 148, 371, 439, 488. — A. srnovitá narudlá I. 37. — A. schovávavá, deuker, Cephalolophus mergens I. 37, 117, 118, 163, 178, 221, 242, 254, 287, 353, 383, 387, 446, 476, 485; II. 7, 20, 70, 92, 103, 139, 223, 353, 426, 483. — A. skákavá A. Euchore I. 40, 42, 46, 127, 174, 178, 183, 187, 189—191, 198, 201, 214, 243, 298, 314, 319, 328, 331, 338, 340, 496; II. 5, 7, 9, 11, 12, 70, 79, 88, 250, 464, 483, 511, 514. — A. šavlorohá, Harrisova, vraná, zwartwitpensbock, Hippotragus niger, Oryx leucoryx seu ensicornis I. 395, 438, 461, 496; II. 98, 103, 109, 111, 115, 132, 270, 371, 439. — A. úskalní, horská, Sasa oreotragus, saltatrix I. 410, 499; II. 514.
Australské květiny zahradní I. 223. — A. stromy I. 39.

Bahňáci I. 30, 124, 180, 218; II. 314.
Bahobab, Adansonia digitata I. 431; II. 67, 69, 70, 89, 90, 119, 131, 151, 215, 230, 406. — B. kůra I. 410; II. 379.
Banany I. 391.
Batluperka, v. Dropi.
Bavlna II. 350, 351. — Pěstování její II. 128.
Bercoun africký, Macroscelides Typus I. 37, 181, 228, 519; II. 483. — B. šedý I. 228.
Běžci, Cursoria I. 88.

Blackfark, r. Vlackvark, v. Kolobe.
Blahovičník, Eucalyptus I. 39, 203, 204, 223, 500, 517.
Bluebush, Atriplex I. 196, 352.
Bluegumové stromy, Eucalyptus globulosa I. 502.
Boa I. 418; II. 60, 63, 368.
Boby II. 133, 238, 319, 349, 350, 351. — Boby di-nau II. 350, 552. — B. li-tu II. 350, 552. — Bobovité plodiny II. 349. — B. mouka II. 418.
Botanické zahrady jihoafrické I. 39, 223, 517.
Brillanty I. 76.
Brodiví ptáci I. 53, 232; II. 148.
Broskve I. 199, 211, 502. — Kořalka z nich perške I. 219.
Brouci I. 31, 39, 56, 195, 227, 228, 253, 254, 299, 372; II. 306, 408, 421, 425, 465, 548. — B. listorozí, Lamellicornia I. 88, 368; II. 307. — B. listorohý Platycorynus II. 6. — B. vodní II. 227.
Břečtan I. 203; II. 483.
Břidlice I. 76, 208, 251; II. 437. — B. hlinitá I. 200; II. 514. — B. pískovcová červená II. 58. — B. vápenitá I. 311. — B. železitá I. 200, 503; II. 30. — B. železitá vápenná II. 48. — Břidlice železitá, prostoupená křemencem I. 510. — B. desky I. 520, 521.
Bubo Vereauxii a maculosus II. 48.
Bucephalus viridis (cupensis) I. 354.
Bukač, Ardea stellaris I. 218; II. 152.
Bukovité stromy I. 356.
Buližník I. 411; II. 488. — B. černý II. 58.
Buteo Jackal, v. Šakalí pták.
Bůvoli I. 37, 418, 482; II. 95, 98, 102, 103, 106—108, 134, 139, 147, 155, 159, 223, 229, 290, 291, 308, 354, 355, 381, 397, 400, 410, 412, 415, 547. — B. ocasy II. 176. — Rohy b. II. 420. — Honba na b. II. 291, 292.
Býk divoký, v. Pakůň žíhaný.
Byliny I. 338; II. 39. — B. jedovaté v kraji kalužin II. 94. — B. jedovaté u pramenů Klamakleňanských II. 99. — B. sušené I. 254.

Cibetka, Viverra Zivetta, I. 410.
Cikády I. 344.
Ci-mašona, ryba II. 308.
Citlivky, Mimosae I. 36, 39, 40, 90, 93, 99, 101, 112, 116, 150, 176, 180, 183, 187, 206, 226, 253, 272, 284, 286, 297, 309, 326, 339, 343, 344, 356, 372, 378, 384, 491; II. 4, 34, 42, 48, 63, 89, 92, 102, 105, 107, 135, 165, 232, 299, 300, 306, 415, 446, 447, 455, 496. — C. bělotrné I. 343. — C. knopidorn I. 486. — C. les I. 163, 182, 328, 332, 337, 507; II. 19. — Ploty c. I. 368.
Citrony I. 502.
Cizopasníci II. 266, 512, 558. — C. červ ve štítohlavém sumci II. 166.
Coracias caudata, muchalis II. 48.
Cvrčci I. 93.
Cypřiše I. 17, 204. — Cypřišovité I. 203.

Čáp obecný I. 53. — Č. černý I. 53. — Č. hnědý II. 72. — Č. sedlozobý, Mycteria Senegalensis, Shaw II. 86, 139.
Čejky I. 93, 331; II. 490. — Č. ostruhaté, Hoplopterus armatus I. 225, 240, 347; II. 132, 260. — Č. rudonohé I. 93, 225, 240.
Červi I. 30, 231; II. 34, 40, 548. — Č. z čeledi měchovců II. 512. V. též cizopasníci.
Či-mo, ryba II. 308.
Členovci II. 547. — Č. pavoukovití II. 513.
Čpavek I. 167.

Dacha II. 391.
Daman, Hyrax, dossies, rockrabbits I. 37, 134, 243, 372, 381, 499; II. 475, 483, 513. — D. habešský, Hyrax abyssinicus I. 382. — D. kapský, Hyrax capensis, I. 382. — D. stromový, zvláštní druh I. 37. — Druhy damanů I. 383. — Kůže d. I. 410. — Lov d. I. 381—383.
Datel menší I. 184. — Datlovití I. 124. — D. malí, zelenavě strakatí II. 425.
Dauv, Hippotragus Burchelii II. 438.
Delfini I. 4.
Deštovky I. 242.
Det fasant, v. Frankolini.
Det grote Mausevogel, v. Lori šedý.
Det kleene olifant, v. Sloni.
Deuker, v. Antilopa schovávavá.
Diamanty I. 174, 238, 251, 253, 255, 270, 299, 511, 516, 524; II. 484, 506. — Muší d., fly diamant I. 128. — River stones, říční kameny I. 76. — Kameny průhledné I. 75.
Dikobraz I. 37, 178, 216, 314, 316; II. 489, 490.
Di-nau, v. Boby.
Dlaskové II. 484.
Doba křídová, zkamenělíny z ní I. 30.
Dossies, v. Damani.
Dravci I. 504; II. 119. — D. denní II. 513. — D. noční II. 119, 513.

Dropi I. 38, 150, 178, 180, 182, 188, 254, 499; II. 7, 439, 514. — D. kori čili malý paauv, Otis kori I. 225, 331. — D. malý, Otis tetrax I. 124. — D. zakrslý I. 40, 57, 131, 150, 174, 331. — Plavý d. zakrslý I. 242. — Černý d., zakrslý, Otis afroides I. 225. — Šedý d. zakrslý I. 117, 225. — D. veliký, Eupodotis caffra I. 199, 225, 331. — D. vrčivý, Otis afra I. 57, 167, 245, 254; II. 69, 492, 514. — D., zvaný od boerů batluperka I. 93. — Dropovití ptáci I. 499.
Drozdi I. 124, 499.
Drusa křemene II. 511.
Dřepčíci zelní, Haltica oleracea I. 228.
Dřeva 549.
Duby I. 7, 8.
Dudek I. 93, 184.
Dulcein II. 327.
Durman fialokvětý jihoafrický, Datura I. 394.
Dýně, Cucurbitaceae I. 145, 353; II. 146, 266, 349, 350, 377, 418. — Hruškovité d., Cucurbita lagenaria I. 381, 455; II. 349, 552.

Eucalyptus, v. Blahovičník.
Evropské zahradní květiny I. 223.

Fíky I. 381, 502. — F. turecké I. 394. — F. keře I. 204.
Fosforečnan vápenatý, prášek I. 370.
Frankolini I. 139. — Frankolin holokrký, Francolinus nudicollis, det fasant I. 483, 484; II. 49, 139, 290. — Kožky s něho II. 139.

Gazelly, v. Antilopy.
Geip, v. Granáty divoké.
Genetky I. 29, 118, 181, 216, 283, 479. — G. černé, skvrnité I. 37, 165. — Kůže g. I. 387. — Haleny z nich I. 526. — Ocasy g. II. 436.
Gepard, Gueparda jubata I. 410.
Gooway, v. Lori šedý.
Granáty I. 25, 76. — G. divoké, Geip I. 352.

Hadi I. 31, 39, 91, 135, 136, 219, 228, 243, 338, 354, 360, 380, 410, 440, 448, 499; II. 109, 192, 353, 368, 392, 513, 547. — H. černí I. 138. — H. mořští I. 39. — H. vodní I. 39. — H. kůže II. 440.
Hadilov pisař, Serpentarius secretarius I. 243, 354, 487; II. 483, 549.
Hadouš, Plotus Levaillantii, Anhinga I. 38; II. 139, 151, 260, 290, 484. — Malý druh h. I. 219. — H. konžský Plotus congensis II. 290.
Hardekoole, strom II. 43, 79, 104, 108.
Hartebeest, v. Antilopa lanní.
Havrani I. 124.
Hejlové II. 119.
Hlavonožci I. 25, 30; II. 546, 548. — Ulity h. II. 548.
Hlízy řepovité I. 326.
Hlodavci I. 37.
Hlodaš, Ulex I. 40.
Hmyz I. 29, 31, 35, 38 39, 52, 94, 108, 133, 135, 136, 170, 218, 219, 227, 228, 231, 242, 246, 254, 338, 344, 351, 368, 411, 499, 516; II. 39, 42, 408, 410, 439, 513, 548. — H. zapáchající I. 299. — H. stavby II. 548. — H. larvy I. 167; II. 42.
Hnědel II. 211, 273.
Holkop, v. Sloni.
Holubi I. 97, 124, 138, 254; II. 513. — H. divocí II. 514. — H. skalní II. 475. — H. zelenaví I. 504.
Horčičná náplast II. 552.
Houby I. 30; II. 408, 546, 549.
Housenky II. 548. — H. mořské I. 30; II. 546, 548
Hraboš obrovský I. 37.
Hrdlička I. 56, 93, 110, 353, 383. — Modrošedá h. jihoafrická I. 56. — H. chechtavá I. 56.
Hroch I. 488; II. 47, 146, 152, 156—161, 202, 218, 257, 258, 271, 291, 342, 351, 359, 371, 397, 400, 405, 465. — H. maso II. 260. — H. kly II. 392, 412. — Honba na h. II. 156—160.
Hroznýš I. 418. V. též Boa.
Hrušky I. 502.
Husy I. 38. — H. černé II. 10, 11. — H. divoké I. 88, 170, 178, 244; II. 10, 152, 484. — H. egyptské, Chenalopex I. 70, 134, 244, 331, 338, 339; II. 9. — Lov h. egypt. I. 339, 340. — H. ostruhaté, Plectropterus gambensis I. 53. II. 9, 139. — Lov h. ostruhatých 333, 334. — H. tmavohnědé II. 10.

Hyacinty I. 502.
Hyény I. 53, 112, 117, 131, 177—179, 181, 195, 269, 314, 317, 338, 375, 377, 380, 384, 409, 426, 443, 446, 475, 491, 508; II. 16, 39, 50, 56, 103, 139, 266, 411, 439, 451, 543, 555. — Honba na h. I. 316, 317. — Škody, jež působí na dobytku I. 176, 177. — Hyéna tmavohnědá č. pobřežní, Hyéna brunea I. 37, 318, 372; II. 81, 84. — H. vlčí n. pes hyenový, Canis pictus, Lycaon pictus č. venaticus, the wild dog, I. 53, 375—377; II. 110, 483, 490. —

H. skvrnitá, Hyena crocuta, maculata I. 37, 176, 316, 318, 372, 414; II. 50, 81, 92. — H. žíhaná, Hyena striata I. 37, 216, 318; II. 489. — Honba na h. žíhané II. 489.
Hvězdice mořské II. 549.
Chalcedony I. 75, 123, 200, 485; II. 69. — Ch. mandlovitý růžový I. 247, 520.
Chameleon I. 94, 355.
Chinin I. 370; II. 55, 552.
Chrastavec I. 223.
Chrobáci II. 409.
Chudozubí, Edentata, I. 37.
Ibis I. 182, 231, 232, 331.
Imboni, v. Kukuřice.
Imphi, v. Třtina cukrová.
Inquisi, ryba II. 166, 338.
Jahody I. 134, 443; II. 42. — J. rezavě rudé I. 352. — I. žlutavé I. 352. — Jahodovité plody I. 352.
Jasan jižní I. 8.
Jasmín český I. 502.
Jaspisové valouny II. 549.
Javorovité stromy II. 102. — Stromy a keře s javorovitými semeny I. 356.
Jednokopytníci II. 125.
Jeřáb I. 59, 178, 242, 244, 268, 331; II. 59. — J. korunatý n. chocholatý Balearia regulorum I. 53, 180; II. 9—11, 549. — J. šedý jihoafrický, veliký kobylkář, grote Springhan Vogel, Grus Stanleyi I. 52, 180, 201, 221; II. 10, 11, 550.
Jeřábek I. 38.
Jespák I. 30, 218; II. 152. — J. bojovný, Philomachus pugnax I. 231. — Druh j. bojovných I. 218. — J. malý 231.
Jestřáb I. 184.
Ještěrka I. 31, 94, 228, 231, 243, 299, 360, 410; II. 71, 439, 513, 547. — J. kovově hnědé a pruhované I. 476.
Ještěři; kostry ještěrův II. 513. — Zkameněliny ještěrovitých zvířat II. 514.
Ježek II. 483. — J. mořský II. 549.
Jikrovec, Oolith II. 511.
Kahuch, strom kaučukový, Siphonia II. 174.
Kachny I. 124, 331; II. 10, 15, 69, 72, 139, 334, 514. — K. divoké I. 38, 134, 150, 163, 170, 178, 182, 201, 218, 231, 232; II. 6, 7, 9, 152.
Kakost, Geranium I. 222, 223.
Kalousi II. 483.
Kama, v. Liška.
Kanec divoký II. 50. — Evropský k. divoký II. 421.
Káně I. 46, 371, 410, 469.
Kapinice, Acacia, I. 39, 44, 104, 354, 485. — K. hrozivá, Acacia detinens, Ac. horrida, wart-en-bichi (bitje) I. 40, 298, 345, 419, 440, 490; II. 40. — K., trnovník velbloudí, Acacia giraffa I. 40, 90, 133, 150, 163, 167, 174, 180, 237, 242, 289, 309, 323, 338, 345, 351, 353, 354, 427, 520; II. 7, 102, 104, 428, 541, 554. — K. velikolistá I. 8.
Kapradiny I. 31, 40, 223, 372; II. 224. — K. obrovské II. 223.
Karafiaty I. 502.
Karakal, Caracal melanotis, roikat, I. 37, 372, 383, 499, 527; II. 483, 549. — Kůže k. 475. — Haleny z ní I. 525.
Karee, strom I. 345, 356, 378; II. 22.
Kaštany I. 7, 8.
Káva II. 351.
Kdoule I. 199. — Kdouloně I. 502.
Keř kapský I. 40. — Keře zakrsalé I. 26, 36, 38, 49, 88. — Keř trnitý I. 89. — Keře, potravu dávající I. 40.
Ki mokonongo, keř II. 327.
Kladivouš, volavka, Scopus Umbretta I. 134, 163; II. 139. — Hnízdo jeho I. 135.
Kleen korn, v. Rosa.
Klíšťata II. 548.
Knopidorn v. Citlivky.
Kobra, Cobra capella, I. 39, 71, 91, 135, 136, 286, 503; II. 353, 426, 490. — K. černá I. 137. — K. okrožlutá I. 138. — K. zelená I. 137. — K. žlutavá I. 137. — Nebezpečnost k. I. 138.
Kobylkář malý, Turdus gryllivorus I. 52. — K. veliký, v. Jeřáb šedý.
Kobylky I. 88, 178, 201, 276, 299, 314, 415; II. 480, 548. — K. jihoafrické I. 242. — K. stěhovavé I. 52, 167, 241. — K. travní I. 349. — K. pražené a sušené, jídlo Batlapinů I. 165, 166.
Kočka divoká I. 132, 178, 181, 203; II. 34. — Šedá k. divoká I. 29, 37, 499; II. 20. — K. rysová I. 132. — K. rozličné I. 53. — Haleny z modravošedé k. divoké I. 526.
Kočka mořská, kočkodan, Cercopithecus I. 37, 170, 295, 499; II. 42, 48, 483.
Kokon, v. Pakůň žíhaný.
Kolčavka, černobíle žíhaná II. 483.
Kolibříci I. 124, 218; II. 426. — K. dlouhoocasí I. 38.
Kolobe, divoký vepř, vlackvark, Phacochoerus I. 37, 375; II. 250, 421.
Kolpíci II. 69.

Koně boerští I. 42, 477. — K. solené, gesouten I. 235, 355; II. 448. — Nemoc koňská I. 125, 232, 347, 355. — Plicní neduh I. 107, 472, 503; II. 441. — Léčení jeho I. 503. — Endemický zánět plic II. 123.
Konipásci I. 124.
Kopretiny I. 30.
Koralec, had I. 39.
Korály I. 25, 30; II. 549.
Kormoran, Phalacrocorax II. 139, 151.
Koryši I. 216, 338; II. 548.
Kosatec I. 29, 223, 502.
Kosmatec, Mesembryanthemum I. 26.
Kozy I. 91, 104, 112, 169, 202, 240, 271, 375, 476, 495. — Kozy angorské a chov jejich ve Cradocku I. 519. — Kůže k. I. 112, 165, 166. — Haleny z nich II. 20.
Krabi I. 30, 171, 203; II. 15, 214.
Krahujci I. 124, 410. — Všelijaké druhy k. II. 483.
Králík I. 382. — Zvláštní druh k. I. 37.
Krasci, Buprestidae I. 198.
Krávy I. 95, 139, 375—377.
Krokodilové I. 143, 171, 402, 418, 476, 488, 489; II. 33, 34, 36, 38, 40, 50, 120, 138, 140, 144, 147, 148, 151, 152, 161, 191, 202, 204, 218, 223, 250, 255, 264, 267, 268, 270, 290, 306, 310, 314, 329, 336, 342, 352, 365, 368, 374, 455, 464. — K. v Limpopu II. 42. — K. v Zambesi II. 263, 270—272. — Zvířata krokodilovitá II. 513.
Kroužkovec, Ringhals, Sepedon haemachates I. 138—143, 188.
Krtek I. 37.
Krutihlav I. 499.
Kryptogamy laločnaté II. 224. Viz též Tajnosnubné.
Krysa I. 37, 216; II. 408.
Křemen I. 74, 311; II. 59, 440, 444, 559. — K. mléčný I. 75, 76, 200, 251; II. 69. — K. růžový I. 251, 337. K. krystaly I. 384. — Křemenné nerosty I. 211, 253. — Valouny k. I. 247. — Žíly k. I. 211; II. 437. — Vrchní žíly křemenné II. 49. — K. s vtrouseným kyzem železným II. 35.
Křemenec I. 338, 485; II. 58. — K. pahorky II. 119. — K. skály I. 511. — K. valouny I. 311. — K. valy I. 510. — K. valy hřebenovité I. 510.
Křepelky I. 499. — K. malé I. 178.
Křišťál II. 511.
Křižaté, Cruciferae II. 27.
Křoviny tropické I. 31.
Kukačky I. 124, 356; II. 148. — K. medozvěstná II. 262.
Kukuřice, imboni I. 95, 145, 150, 166, 419, 472, 495, 502, 504; II. 21, 30, 70, 349—352, 378, 434, 448. — Pole k. I. 159, 164.
Kulíci I. 30, 38, 163, 331, 338; II. 10.
Kuroptev I. 38, 225, 243, 338, 383; II. 5, 514. — Ptáci kuroptvovití I. 483.
Kury stepní I. 38.
Kvagy v. Zebry.
Květiny zkamenělé, v. Rostliny.
Kyselina karbolová I. 70.

Labuti I. 221.
Lapis I. 521; II. 551.
Lasice I. 37, 181. — L. černě žíhané I. 216.
Laskavcovité, Amaranthaceae I. 228.
Lasturovci I. 30. — Zbytky l. I. 30. — Lastury I. 15; II. 368, 398, 514, 531.
Laterit II. 510.
Lednáček I. 124; II. 314. — L. jižní Ceryle rudis II. 426. — L. malý chocholatý, Alcedo cristata II. 426. — L. stromový, Halcyon Swansonii semicoerulea II. 426. — L. veliký, Ceryle maxima II. 148, 214.
Leguani I. 203, 296, 381, 395, 415; II. 15, 34, 227, 338, 368, 380, 392, 487. — L. vodní Polydaedalus I. 39, 110, 170, 171, 172, 181, 195, 295, 499; II. 140, 336, 353, 514. — L. zemní I. 170, 171, 172, 427; II. 479. — L. kůže I. 403.
Lejskové I. 124. — L. skalní II. 492.
Leknín, Nymphea II. 138, 227. — L. velikokvětý II. 224. — Lodyhy II. 352.
Lelek kozodoj, Caprimulgus I. 124. — L. k. odrůdy jeho I. 202.
Lev, Felis leo I. 235, 236, 323, 325—327, 418, 424, 427, 434, 471, 488, 496, 508, 510, 515; II. 15, 16, 35—37, 60, 63, 70, 76, 81, 82, 85, 86, 88—92, 101—104, 106, 108, 118, 120, 131, 132, 139, 150, 159, 174, 215, 216, 220, 250, 254, 287, 292, 323, 327, 328, 342, 357, 381, 415, 425, 426, 439, 444—448, 455, 457, 458, 463, 465—467, 469—471, 475—478, 483, 491, 492, 495—500, 531, 532, 535—539, 541—544, 554—557. — Jihoafrický l. a jeho odrůdy II. 123—126. — L. bezehřívý II. 123, 475. — L. bondpoote II. 123. — L. krachmanetje II. 123, 471, 539. — L. obyčejný plnohřívý v Berbersku II. 123, 498. — L. tmavohřívý I. 490. — Kůže l. II. 20. —

Honby na lvy I. 235—237, 464—467, 476—478, 509, 510; II. 96, 97, 239 až 244, 293—300, 491—500, 531—544. — Dobrodružství se l. I. 490, 491; II. 115.
Levhart, Leopardus antiquorum I. 37, 48, 98, 112, 372, 384, 387, 425—427, 446, 447, 488, 499; II. 50, 103, 139, 150, 159, 292, 450—452. — L. kůže I. 387, 410, 475.
Liany I. 353; II. 232, 483.
Lilkovité, Solaneae I. 36 351. — Lilek jihoafrický I. 36.
Liliovité, Liliaceae I. 29, 36, 116, 151, 228, 299. — Lilie II. 307. — L. vícekvěté I. 151.
Listorozí brouci, v. Brouci.
Lišejníky I. 35, 372.
Liška I. 37, 53, 383. — L. kama, Canis Caama I. 118, 314, 410. — L. šedá I. 165; II. 20. — Kůže její II. 310.
Litu, v. Boby.
Loděnky, Nautilus I. 25.
Lori I. 356. — L. šedý, Gooway, grote Mausevogl I. 356.
Luňáci I. 410. — L. červený II. 483. — L. hnědý, Milvus regalis I. 93, 356. — Kožka l. I. 352.
Luskouni I. 178, 415, 519; II. 394, 483. — L. krátkoocasý I. 37, 216, 426; II. 490.
Luštinaté, Leguminosae, n. Motýlovité, Papilionaceae I. 36, 431; II. 119.
Lykožrouti, Bostrichidae I. 246.
Lysky I. 163, 218, 231, 232; II. 6, 10, 11. — L. černé I. 182.

Mabele, v. Žito.
Mačuku v. Tabák.
Majka, Meloe I. 299.
Mandelíci I. 174, 499; II. 484.
Mandelínky, Chrisomelidae I. 198; II. 409.
Mandlovce I. 200. — M. chalcedonu I. 247, 520.
Mangusty II. 483, 490.
Manza plodina II. 144, 319, 350, 351, 411, 552. — M. kořeny II. 261. — Moučná kaše m. II. 168.
Mapaniové stromy I. 138; II. 60, 63, 75, 91, 92, 123, 215, 425, 428, 440. — M. haluze II. 532. — M. les I. 138; II. 71, 427.
Marabu, čáp, II. 214.
Marhaníky I. 199, 204, 502.
Masožvani, v. Podzemnice.
Matimbe, keř II. 420.
Mečík, Gladiolus I. 38, 223.
Med I. 166, 447; II. 351, 407, 555.
Medáci I. 344.
Medossavka I. 32, 38, 218, 447.
Meerkatje, v. Surikata.
Mechy I. 29, 372.
Melafyrové pahorky II. 48.
Melierax canorus, dravec I. 295.
Melouny II. 30, 431, 434. — Vodní I. 419; II. 23, 349, 351, 437.
Meruňky I. 502.
Mezci I. 109.
Měď I. 211; II. 32.
Měchovci, Strongyloidae II. 512.
Měkkýši II. 548. — Ulity jejich II. 531.
Mišpulové ovoce I. 165.
Mlži I. 30; II. 546, 548. — Ulity m. II. 549.
Mník II. 39.
Mnohonožky oblé II. 548.
Moča, v. Šeřík divoký.
Mohatlové keře I. 356.
Mochononové stromy II. 102.
Moli, Tinaeidae I. 88.
Monati, strom II. 108.
Moponda, keř II. 419.
Morethvové keře II. 297, 356.
Morulový strom I. 495; II. 431, 433. — Plody II. 352. — Užitek jeho II. 433. — Pivo morulové II. 552.
Moskytové I. 108, 219; II. 306, 333, 335, 408.
Mosura, keř II. 379.
Mošunkulu, strom II. 138, 148, 255.
Motýlové I. 15, 25, 31, 56, 372, 411. II. 250, 408. — M. denní, Diurna I. 88. — M. jihoafričtí I. 517. — Motýlovité, v. Luštinaté.
Mouchy I. 344, 411. — M., které usmrcují psy II. 38. — M. pobřežní II. 227.
Mravenci černí I. 449. — M. okřídlení I. 299.
Mršník, Silpha I. 299.
Mšice pestrobarevná I. 344.
Mucetla, keř II. 307.
Mucholapky II. 425.
Muna černá II. 368.
Myši I. 39, 170, 216, 231. — M. žíhané I. 93; II. 483.
Myšák dlouhoocasý, Colius macrourus I. 110, 124.

Nálevkovité prohlubiny vápencovité I. 383 — N. otvory I. 210. — N. rokle I. 207. — N. skalní rozsedlina I. 212.
Nálevníci I. 167.
Nerosty I. 254; II. 39, 530, 549.
Netopýři I. 110, 214.

Nettapus Madagascariensis II. 426.
Neuralgické bolesti II. 367.
Nikl II. 549.
Nopál I. 36.
Nosatci, Curculionidae I. 151, 299, 410, 415; II. 307, 409.
Nosorožec I. 128; II. 94, 381, 383, 400, 408, 410, 411, 425, 439, 456, 488. — N. černý II. 427. — N. bílý II. 422, 423. — Maso n. II. 250. — Lebka jeho I. 439. — Roh n. II. 392.
Novozeelandské zahradní květiny I. 223.

Obilí I. 260. — Evropské druhy o. II. 21*
Oblázky II. 48.
Obojživelníci I. 228; II. 547.
Okoličnaté, Umbelliferae I. 228.
Olivy II. 22. — O. divoké I. 356.
Olovo I. 211.
Onyx II. 549.
Opice I. 98—101, 134, 138, 299, 479, 594; II. 42, 49, 139, 232. — O. dlouhoruká zanzibarská II. 550. — O. kůže I. 479.
Orel I. 88, 242. — O. hnědý I. 383; II. 492, 549. — O. hnědý jihoafrický II. 483. — O. chocholatý II. 483. — O. říční, Haliaëtus vocifer II. 152.
Ostalky, Zinnia I. 198, 223.
Otrušík I. 230.
Ovce I. 94, 95, 347, 375. — O. tlustoocasá I. 319. — Ovčí křoví I. 88, 268, 284.
Ovoce jižní II. 351. — O. plané II. 552. — O. stromy I. 204.

Pakůň, Gnu I. 40, 168, 183, 190—192, 195, 225, 230, 246, 332, 338, 440, 443, 444, 485, 488, 496; II. 11, 15, 353, 354, 381, 397, 400, 439, 488, 547. — Pakůň černý, Catoblepas gnu I. 40, 41, 127, 178, 187, 328, 335; II. 7, 88, 250, 464. — P. žíhaný, Catoblepas taurina, Gorgon, kokon, wildebeest modrý, divoký býk I. 126, 127, 214, 242, 281, 328, 395, 426; II. 6, 7, 60, 69, 70, 79, 88, 92, 102, 155, 203, 303, 464, 556. — P. kosti II. 427. — P. kůže I. 189, 230, 243, 254; II. 8, 248. — P. lebky I. 439. — P. ocasy II. 266. — Honba na p. I. 332—335.
Palmy sarové II. 230—232, 305, 319. — Křoví p. sarových II. 232, 239. — P. vějířovité I. 431; II. 67, 132, 144, 191, 194, 206, 220, 230, 231, 232, 264, 319, 371, 379. — Keře p. vějířovitých II. 89, 102, 232, 240, 243, 427. — Hudební nástroje z p. vějířovitých II. 264. — Palmovité travní stromy I. 384.
Panther II. 451.
Papouškové, Psittaci I. 356; II. 48, 484. — Psittacus Rupelii I. 353, 354.
Papyrus II. 156, 319. — P. trsy II. 152. — P. houštiny II. 155.
Pardal II. 381.
Parmy II. 39.
Pasan, v. Antilopa kamzičí.
Pathologické praeparaty II. 547.
Paviani, Cynocephalus Babuin I. 37, 48, 87, 94, 97—101, 225, 286, 300, 301, 414, 416, 472, 499; II. 139, 148, 238, 479, 480, 483, 549. — P. kostry II. 479. — Honba p. I. 97—99; II. 478—480.
Pavouci I. 31, 198, 360, 411; II. 513, 548. — P. obrovští I. 94. — P. vodní II. 227. — P. hnízda II. 548.
Pelikáni II. 484.
Perlinky I. 38, 178, 195, 196, 338, 440; II. 41, 47—49, 72, 92, 139. — Kapské p. I. 150. — P. korunaté, Numida coronata I. 381.
Perške v. Broskve.
Pes hyénový, v. Hyéna vlčí.
Pěnkavy I. 39, 56, 216, 217. — P. dlouhoocasé I. 124.
Phyri, v. hyéna.
Piämie, talovitosť krve I. 521.
Pichoš, Encephalartos I. 40, 223.
Pinie I. 14.
Písečníci, Arenicolidae I. 88.
Písek I. 208. — P. křemenitý a hlinitý I. 247. — P. křemenitý, železitý I. 253. — P. titanoželezitý I. 76.
Pískovec I. 134; II. 48, 488. — P. bělavý II. 513. — P. červený II. 48. — P. šedý II. 48. — P. tvrdý II. 513.
Plameňák karmínový, hnědozobý II. 10.
Platoïdes II. 133.
Plazi I. 31, 39, 124, 133, 136, 254, 360, 410; II. 39, 547.
Ploštice I. 408, 548.
Plži I. 25, 30; II. 514, 546, 548. — Ulity p. II. 548.
Podzemnice (m'pinda masošvani), Arachis hypogaea II. 350, 351, 352.
Polochole, divoká zvěř II. 79, 406.
Poloopice II. 246.
Polypi mořští II. 349.
Pomoranč I. 502; II. 48.
Porfyr I. 200. — P. křemenný I. 182, 251.
Posed, Bryonia I. 350.
Poštolka, Falco tinunculus I. 93; II. 483

Potápky I. 25, 38, 124, 182, 218, 231; II. 6, 11.
Potápnící II. 227.
Promyky (Mangustae) II. 483, 490.
Provazovka, Usnea I. 36.
Pružec II. 181, 332.
Pryskyřice I. 220.
Pryskyřníky I. 30, 36. — Odrůda p. Ranunculus crepens, develkies I. 425.
Pryščovité, Euphorbiaceae I. 26, 34, 35, 36, 88, 99, 223; II. 58, 435, 439. — P. nopalovité I. 372. — P. okoličnaté I. 347.
Přesličníky, Casuarina I. 40.
Přílipky I. 25, 30; II. 548. — Ulity p. II. 549.
Psammodes, brouci II. 409.
Psi I. 41, 42, 46, 59, 107, 118, 196, 216, 246. — Psi jihoafričtí I. 168, 316. — Psí maso jako vnadidlo krokodilí II. 306.
Pšenice I. 502, 504; II. 30, 351. — Pěstování její II. 128.
Pštrosi I. 108, 282, 283, 436, 439, 471, 496, 519; II. 15, 35, 60, 63, 71, 79, 92, 94, 97, 115, 118, 126, 128, 131, 284, 421, 422, 439, 447, 464, 488, 511, 512, 555, 558. — P. ve Svobodném státě Oraňském II. 557. — Péra p. I. 367, 440, 456, 467, 475, 513; II. 444, 456, 547, 558. — Vejce p. II. 487, 513, 557. — Chov p. I. 519; II. 511 až 513, 557, 558. — Lov a lovci p. 94—95; II. 120.
Ptáci I. 15, 38, 39, 52, 211, 231, 242, 268, 499; II. 34, 465. — Brodiví II. 140, 426, 479. — Dudkovití II. 119. — Plovací I. 218; II. 426. — P. vodní I. 218; II. 10, 11, 314, 478, 479. — P. zpěvaví I. 29, 39, 124; II. 119. — Z. p. hmyzožraví I. 134; II. 484. — Z. p. zrním se živící I. 134. — Kožky ptačí I. 254, 338, 516; II. 6, 39, 421, 547.
Puchýřník, Mylabris, Litta specialis I. 228; II. 307. — P. lékařský, Litta vesicatoria I. 351.
Pulci I. 167.
Pustovky, Otus brachyotus I. 124, 218. — P. dlouhoušaté, Otus capensis II. 7.
Puštík, Syrnium aluco I. 124.
Pyropy I. 76.

Quaggy, v. Zebry.

Raci poustevničtí II. 548. — R. mořští I. 13.
Rackové I. 25; II. 152.
Rákos I. 26, 39, 190, 527; II. 224, 315.
Rakosníci I. 39, 110, 124, 217.
Rašelina hlinitá II. 313.
Rejskové I. 37. — R. skákavý I. 228. — R. veliký I. 89.
Rhynchopsinae, černobílí p. kropenatí podobní rackům II. 213.
Ricinový olej, Castor oil II. 116.
Ringhals, v. Kroužkovec.
Rivíz I. 352.
Rockrabbits, v. Damani.
Roikat, v. Karakal.
Roiwatersiekte, nemoc koňská II. 102, 441, 551.
Ropuchy I. 71.
Rosa, kleen korn II. 349, 350, 552.
Rostliny I. 39, 499; II. 546. — R. cibulovité I. 223. — R. cizozemské II. 530. — R. okurkovité I. 447. — R. plazivé I. 223. — R. tropické I. 23, 347; II. 119, 230, 237, 250, 469. — R. tropické u Zambesi II. 138. — R. úponkovité I. 31, 36, 223, 447, 491. — R. úponkovité rudokvěté II. 152. — R. vodní II. 227. — V. rostliny žlutokvěté II. 224. — R. praeparaty I. 159. — R. zkamenělé I. 221, 344; II. 513.
Rozrazily, Veronicae I. 347.
Rubíny I. 76.
Ruda měděná I. 503, 504. — Olověná r. I. 503. — Železná r. I. 503, 504.
Rula II. 48. — Skály rulové I. 492.
Růže I. 204, 502.
Ryby I. 124, 211, 216, 242, 243, 254, 395; II. 15, 34, 40, 86, 90, 514, 546, 547. — R. kočičí I. 25. — R. létací I. 4. — R. v kalužích I. 489. — R. v solných kal. I. 486. — R. v Limpopu II. 39. — R. marické II. 39—41. — R. mořské I. 13, 30. — R. okounovité II. 227. — R. vaalské I. 203. — Lov ryb u Maruců a Masupiů II. 261, 335—338.
Rys I. 499; II. 530. — R. jižní, Thari, Lynx pardinus I. 37, 383, 387, 527. — Kůže r. I. 310, 475, 526. — R. bahní, Felis caligata I. 410. — Kožešiny r. bahního I. 410.
Rýže II. 350, 351, 559. — Pěstování její II. 128.
Řasy I. 25, 30; II. 223, 224, 232, 546, 549.

Sádrové formace I. 30.
Sajka, v. Antilopy.
Salmiak I. 354.
Sardele italské I. 241.
Scapbush, v. Keře ovčí zakrslé.

Scap steaker, had I. 33, 228.
Semena II. 549.
Sesephi, v. Antilopa zuluská lanní.
Sítí I. 26, 36.
Skoljuška, Gasterosteus II. 39.
Skot I. 112, 202, 240, 246, 260, 375.
Slepec, Spalax I. 37; II. 483.
Slepýš I. 39.
Slez, Malvacea I. 200, 223.
Slída zlatá I. 492.
Slimáci II. 68, 549.
Sloni I. 282, 343, 399, 471, 482, 496, 497, 504; II. 28, 30, 35, 71, 94, 95, 98, 106, 108, 111, 115, 127, 128, 133—135, 143, 146, 150, 161, 223, 227, 229, 249, 250, 253, 258, 271, 273, 279, 284, 300, 332, 340, 353, 355, 383, 400, 408, 413, 418, 425, 426, 429, 444, 445, 447, 449, 464, 531, 535, 540, 541, 543, 544, 553, 555. — S. africký II. 280, 284, 286. — Det kleene olifant, odrůda afrických slonů II. 280. — Holkop, odrůda afr. slonů II. 80, 279. — Zulah, dutá hlava, odrůda afrických slonů I. 396; II. 280. — Důležitosť s. afrických II. 279—288. — S. indický II. 280, 286. — S. krátkozubý I. 486. — S. největší I. 37. — S. v Kapsku I. 38. — S. v Molopololi I. 396. — S. v lesích joružských II. 103. — S. kly I. 440; II. 261, 392, 420. — S. tlapy II. 250, 251. — Slonovina I. 353; II. 181, 206, 211, 214, 218, 249, 300, 312, 332, 342, 371, 397, 413, 415—418, 420, 421, 432, 456, 461, 467, 548. — Honba na s. I. 278, 279, 283, 300, 395. — Honba s. v Molopololi I. 395, 396. — Díry vyhrabané slony II. 117.
Sloní noha, Elephantopus I. 40.
Sluky I. 38, 499; II. 10.
Slunečka, Coccinella I. 228.
Snovači I. 39, 150, 151. — S. obecný II. 21. — S. ohnivý, Ploceus franciscanus I. 347; II. 21. — S. hnízda I. 150, 151.
Sokoli I. 39, 124, 184, 410.
Sovy I. 170, 410, 476. — S. dlouhoušaté I. 218. — S. pálená I. 410. — S. skalní I. 124.
Sulphuricum dilutum I. 503.
Sumec I. 244, 349, 395; II. 39, 40, 227, 314, 426. — Jihoafrický s. štítohlavý, Glanis siluris I. 124, 349; II. 166, 266. — S. hnědý I. 350. — S. zambesijský II. 266.
Supi I. 183; II. 60, 284, 476. — S. mrchojed, Gyps socialis II. 483, 550. — S. hnědý, mrchožrout II. 483. — S. hnědý bělohlavý, Gyps fulvus I. 93, 187. — S. šedohlavý I. 433, 490. — Supí hnízda II. 48.
Surikata, Ryzaena tetradactyla, Meerkatje I. 36, 89, 118, 174, 175, 243, 254, 314, 316, 323; II. 83.
Sykomory I. 286, 372, 379, 381, 382; II. 147, 232.
Sýc nejmenší, Glaucidium passerinum I. 124, 184, 352, 410; II. 119.
Stanga, veliký vodní meloun anebo jedlá dýně II. 552.
Stapelie I. 223, 372.
Steenbock, v. Antilopa kozorohovitá.
Stepokurové I. 150, 225; II. 59.
Stonožky I. 195, 411; II. 192, 439, 548.
Strelicie I. 223.
Stromy australské I. 517. — St. listnaté I. 387, 391. — St. zvláštní u Zambesi II. 324.
Strychnin I. 176, 314.
Střevlíci II. 408—410.
Stříbro I. 211.
Stupňoviny horské I. 284.
Svlačec dužnatý I. 30.
Svižníci, Cicindelidae I. 159; II. 408. — S. zrnitý, Manticora granulata II. 409.
Svor II. 444. — S. tmavomodrý II. 437.
Šakali I. 53, 178, 179, 181, 183, 188, 195, 243, 314, 335, 336, 409, 417, 433; II. 50 81, 85, 89, 103, 104, 139, 400, 411, 483, 488, 490, 555. — Š. čabrakový, Canis mesomelas I. 37, 165, 216; II. 81, 83. — Š. plavý II. 108. — Š. šedý II. 81. — Š. stříbřitý n. jihoafrický, Canis mesomelas cinereus I. 118; II. 11, 426, 483, 497. — Š. kůže I. 287, 526.
Šakalí pták, Buteo Jackal II. 71.
Šantoš I. 178, 216, 243, 314, 375, 519, 520. — Š. žíhaný, Proteles Lalandii I. 118, 165. — Š. kůže I. 319, 526.
Šelmy I. 410; II. 381. — Š. kočkovité I. 48, 372, 499; II. 223. — Š. kunovité I. 372. — Š. psovité I. 195; II. 400.
Šeřík divoký, moča I. 356; II. 103.
Špačkové I. 124; II. 314, 475. — Šp. červenochocholatý I. 356. — Šp. dlouhoocasý skvělý I. 104, 124. — Šp. jihoafrický stepní I. 89. — Šp. skalní II. 513.
Štavel, Oxalis I. 372.
Štíři I. 31, 252; II. 192, 439, 548.
Štítonoši, Cassidae I. 351.
Švábi II. 548.
Švestky I. 502.

Tabák, mačuku I. 95, 152, 197, 211, 222, 504; II. 22, 30, 70, 78, 349, 350, 352, 358, 391, 394, 469, 552. — T. v údolí Moiriveru I. 222. — T. transvaalský I. 145. — Doutníky z něho I. 222.
Takaru, Orycteropus capensis I. 37, 178, 519; II. 108, 489, 490. — T. šedý II. 260. — Honba na t. II. 490.
Tajnosnubné I. 29. — T. (kryptogamy laločnaté) II. 224.
Tarbíci I. 37, 134, 216, 243, 314; II, 483, 489, 490. — T. kaferský I. 29, 37, 178.
Tasemnice II. 512.
Teigr, v. Levhart.
Terčovky I. 35.
Tesaříci, Cerambyx, Capricornia I. 198, 246, 368. — T. červeně pruhovaní I. 344.
Thari, v. Rys jižní.
The wild dog, v. Hyéna vlčí.
Tchoř jihoafrický, v. Zorilla.
Trapdyky I. 75, 77, 93, 118, 411.
Trnovník velbloudí, v. Kapinice.
Tráva slaná II. 68. — Travní stromy palmovité I. 384.
Trilobiti II. 520.
Trychiny II. 166.
Třešňové sady I. 284.
Třtina cukrová, imphi I. 39, 150, 157, 391; II. 350, 352, 527. — Kaferská cukrová t. I. 495.
Tsetse, moucha, Glossina morsitans I. 103, 362; II. 123, 131, 145, 162, 215, 219, 250, 253, 285, 286, 288, 348, 365, 420, 442, 531. — Oblast její I. 496; II. 134, 280, 286, 531, 535.
Tuf vápenný I. 344. — T. zelený, zvětralý, drobivý I. 85. — T. skály I. 349.
Tukan jihoafrický, Toccus plavirostris I. 163, 328, 356; II. 484. — T. žlutozobý I. 356; II. 119.
Tuleň chobotnatý I. 517.
Tulipány I. 502.
Tykve I. 95, 145, 157, 165, 166, 207, 414, 419, 435; II. 273, 351, 378, 391. — T. hruškovité I. 345. — T. jedlé II. 349. — T. pole I. 159.
Ťuhýk I. 39, 124, 328, 356; II. 119. — Ť. černý I. 338; II. 410. — Ť. dlouhoocasý černobíle strakatý I. 93, 245, 353. — Ť. malý I. 338.
Uchoš, Otolicnus Galago II. 42.
Ustřice I. 25.
Užovka bůvolí, Vipera arietans I. 39, 228, 299, 486, 487, 488; II. 50, 109. — Zvláštní úkaz při už. b. I. 487, 488.
Vaalské kamení I. 311, 337. — V. útvar I. 340. — V. hornina I. 75. — V. křoviny I. 327.
Vagonový strom, Protea grandiflora I. 39, 183; II. 30.
Valouny naplavené I. 251. V. též Křemen a Křemenec.
Vápenec I. 76, 134, 208, 211, 338. — V. miskovitý I. 520; II. 82. — V. šedý I. 337, 344; II. 475, 478. — V. šedý transvaalský I. 503, 508. — V. bílé misky I. 208. — V. skály I. 485, 495. — V. žíly I. 411.
Wart-en-bichi (bitje), v. Kapinice hrozivá.
Vážky II. 227.
Včelojed, Pernis apivorus I. 124, 338, 351, 504.
Včely I. 32, 447; II. 475. — V. divoké II. 492. — V. malé II. 119. — Zelenavý med jejich II. 134.
Vdovy kapské dlouhoocasé, Vidua capensis I. 217, 218, 356, 499; II. 21, 119. — V. královské, Vidua regia II. 425. — V. rajské, Vidua paradisea II. 425.
Vejce II. 547.
Velryb lov v severních evropských mořích II. 118.
Vepř černý, divoký, blackfark, r. vlackvark, v. Kolobe. — V. divoký I. 375; II. 250. — V. křovní, Potamochoerus africanus I. 37; II. 227. — V. zdivočilý I. 132.
Veverka pozemní, Tamias Illig I. 36, 89, 174, 175, 243; II. 49, 483. — V. žlutohnědá I. 175.
Větvičníky I. 35.
Wildebeest modrý, v. Pakůň žíhaný.
Víno II. 351. — V. hrozny I. 219.
Virivy, Virivas colius II. 444. — V. chocholaté, Colius leucotis I. 56.
Vlackvark, v. Kolobe.
Vlaštovky I. 124, 201, 218; II. 479. — V. evropská I. 201, 202. — V. jihoafrické I. 201, 202.
Vlhy II. 119, 148, 426. — V. nubická, Merops Nubicus II. 260.
Vlk II. 543.
Vodomil II. 227.
Volavky I. 53, 182, 331, 347; II. 10, 484, 514. — V. kladivouš, v. Kladivouš. — V. malá, I. 53. — V. nachová, Ardea purpurea I. 53, 218, 504; II. 152. — V. obrovská, Ardea Goliath I. 53; II. 405, 426. — V. stříbřitá, Ardea egretta I. 218; II. 10, 152. — V. šedá I. 53, 218, 231; II. 7, 152.

Voli I. 95, 107, 108.
Vosy II. 548. — V. ocelomodré, dravé I. 344. — Larvy v. I. 439.
Vrabci královští I. 217. — V. pospolitý, Philetaerus socius I. 90, 91, 351; II. 490. — Vrabcovití ptáci I. 347; II. 314, 406, 479, 484. — Dlouhoocasí p. vrabcovití I. 504.
Vrány černé a bíle strakaté II. 484.
Vrby I. 345; II. 34, 514. — Vrba smuteční, Salix gariepensis I. 56, 170, 204, 211.
Vřes, Erica I. 26, 29, 36, 223. — Vřesoviště I. 16, 18.
Vstavačovité rostliny rudokvěté, Orchideae II. 103.
Všekazi I. 32, 33, 42, 45, 89, 158, 187, 286, 316, 317, 328, 336, 344, 367, 519; II. 108, 490, 543. — V. rezaví II. 407. — Všekazí králová II. 548. — Všekaziště I. 158, 442; II. 239, 273, 319, 489, 490, 556. — V. obrovská u Molopolole I. 391. — V. šedavobílá I. 448.
Vydra I. 37, 110, 133, 178, 181, 195, 203, 216, 381, 395; II. 148, 271, 381. — Hnědé vydry jihoafrické I. 216. — Evropské v. I. 216.
Výr I. 184, 410; II. 483. — V. šedý I. 124, 490; II. 69.

Zajíci I. 29, 128, 182, 254, 338. — Z. horští II. 483, 513. — Z. malý I. 383. — Z. mořští I. 30. — Z. rudosluchý I. 178, 269.
Zavinutec tigrovaný, Cypraea I. 134.
Zebry a kvagy I. 48, 183, 328, 331, 336, 338, 488, 496, 525; II. 15, 60, 79, 83, 87, 89, 90, 92, 93, 102, 103, 105, 115, 125, 132, 155, 203, 223, 228, 303, 340, 381, 397, 464, 556. — Z. maso II. 16. — Z. lebky II. 357. — Ocasy II. 266. — Kože II. 8. — Kopyta I. 439.
Zejzobi, Anastomus lamelligerus II. 152.
Zelenokam I. 75, 123, 195, 200, 247, 251, 270, 340, 485, 520; II. 48. — Z. se vrostlými mandlovci chalcedonovými, v. Vaalské kamení.
Zerav, Thuja I. 204.
Zkameněliny I. 30, 221, 254; II. 513, 546, 549. — Z. z poslední periody I. 503. — Zkamenělá žebra II. 513. — Z. útvaru křídového I. 134. — Z. útvaru jurského II. 544. — Z. zbytky ložiska I. 48.
Zlato I. 511; II. 32, 59, 440, 445, 446. — Z. v náplavu II. 559. — Z. žíly II. 444.
Zlatohlávek, Cetonia I. 39, 228, 343; II. 307.
Zmije I. 31, 39, 181; II. 456. — Z. rohatá II. 51.
Zoologické zahrady I. 189.
Zorilla, černobíle žíhaná, jihoafrický tchoř, Rhabdogale mustelina I. 37; II. 352, 490.
Zulah, v. Slon.
Zwartwitpensbock, v. Antilopa šavlorohá.
Zvěř pernatá II. 34.
Zvířata mořská I. 25. — Nižší z. mořská II. 549.
Zvířata podzemní I. 42.
Zvonice Amaryllis, Campanula saponaria I. 222, 223, 275, 347. — Otrávení ovcí touto bylinou I. 160.
Zvrstvení hornin I. 48.

Žáby I. 94, 240, 360. — Ž. motla metlo I. 109.
Železo I. 211, 370; II. 32. — Železitá písčitá hlína I. 411.
Želvoještěr, Dicynodon I. 48, 519; II. 513, 514. — Ložiska ž. I. 48; II. 514. — Vrstvy ž. II. 513. — Zbytky ž. II. 516.
Želvy I. 39, 415, 447; II. 394, 487, 547. — Ž. obyčejná I. 124. — Ž. obecná jihoafrická vodní I. 163. — Ž. obecná jihoafrická zemní I. 124. — Ž. ploská se zelenavými čtverhrannými nákresy na štítech I. 124. — Ž. vodní I. 124, 240; II. 90.
Žirafy I. 395, 427, 428, 440—442, 450, 485, 488; II. 28, 47, 50, 60, 64, 94, 98, 103, 111, 115, 125, 223, 422, 425, 439, 464. — Ž. lebka I. 439. — Žíně 415. — Kůže I. 183, 427; II. 248. — Honba na ž. II. 96.
Žito, mabele I. 482, 495; II. 139, 316, 350, 351, 418, 431, 552. — Ž. kaferské, sorghum I. 95, 150, 347, 369, 419, 527; II. 21, 30, 111, 238, 349, 351, 411, 413, 416, 434.
Živec vápencový I. 503. — Ž. žíly I. 211.
Žluvy II. 425.
Žralok I. 30. — Ž. vejce I. 30; II. 547.
Žula I. 372, 378, 411; II. 48, 437—439, 444. — Ž. balvany II. 58. — Ž. kupy II. 434. — Ž. pahorky II. 428, 433. — Ž. skály I. 492.

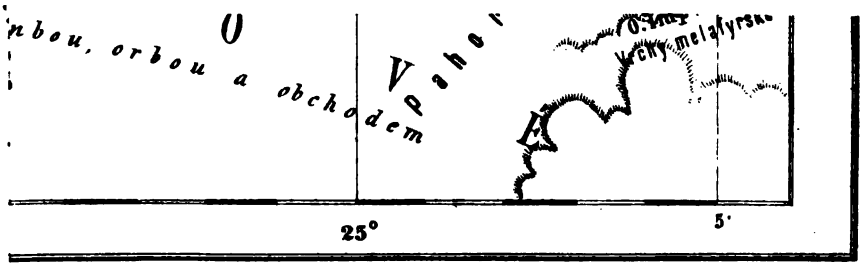

Ryt. a tisk artist. ústř. Ant. Vítka 736-II. v Praze.

B U N D S K Á

K m e n B a t o k a

vádějící Marucim za poplatek slonovinu kožiny musí (Lemur), manzu a žito.
hlavdr Mochuri. (Za domácí zvířata chovají pouze kozy a kury).

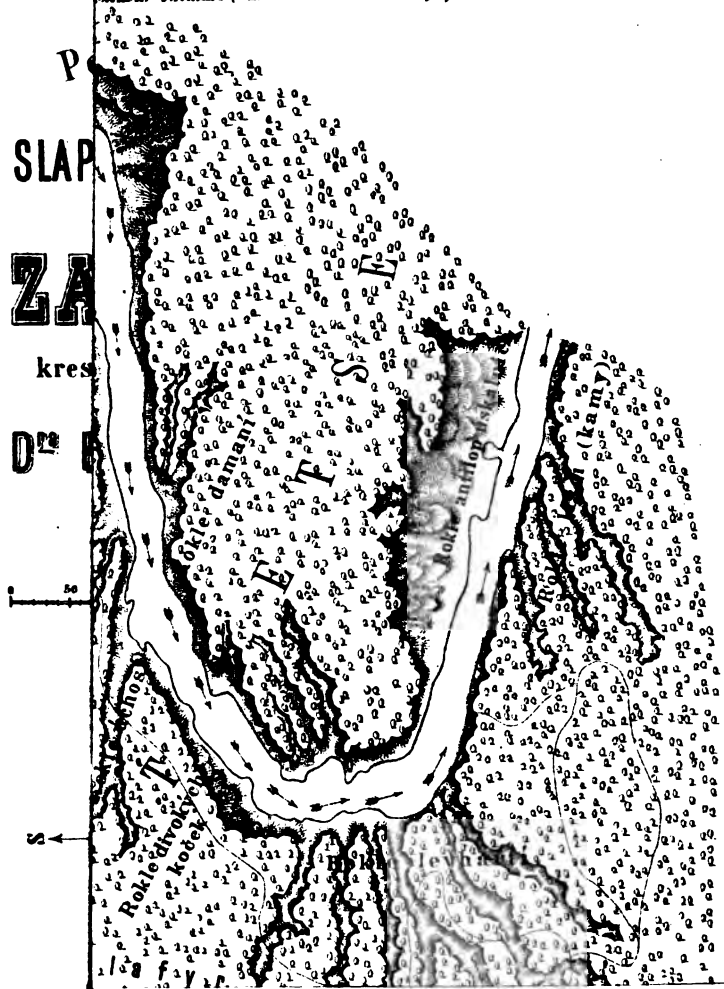

89092549237

b89092549237a

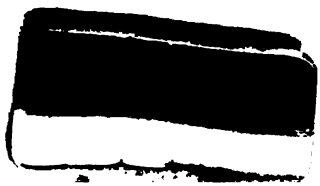

B89092549237A